

XENOPHON.

XENOPHONTIS

QUAE EXSTANT

OPERA,

GRAECE & LATINE,

EX EDITIONIBUS

SCHNEIDERI ET ZEUNII.

ACCEDIT

INDEX LATINUS.

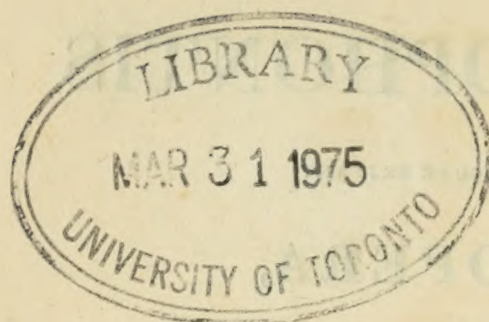
TOM. III.

EDINBURGI:

E PRELO ACADEMICO.

IMPENSIS GULIELMI LAING.

MDCCCXI.

LIBRARY
MAR 3 1 1975
UNIVERSITY OF TORONTO

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

ΚΕΦ. α'.

ΟΙ μὲν δὴ, εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς, ἀπῄεσαν πρὸς τὰς τάξεις· τῷ δὲ Κύρῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν προσήνεγκαν οἱ θεράποντες ἐμφαγεῖν καὶ ἐμπιεῖν, ἔτι οὖσιν ἀμφὶ τὰ ἱερά. Ὁ δὲ Κῦρος, ὥσπερ εἶχεν ἑστηκὼς, ἀπαρξάμενος ἠ-

XENOPHONTIS
DE
CYRI
INSTITUTIONE
LIBER SEPTIMUS.

Cap. I.

ILLI igitur, precati deos, ad ordines abierunt: et ministri Cyro atque iis qui cum ipso erant, in re sacra facienda adhuc occupatis, cibum ac potum adtulere. Cyrus autem *ita*,

ρίστα, καὶ μετεδίδου ἀεὶ τῷ μάλιστα δεομένῳ· καὶ σπείσας καὶ εὐξάμενος ἔπιε, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ, οἱ περὶ αὐτὸν, οὕτως ἐποίουν. Μετὰ δὲ ταῦτα αἰτησάμενος Δία πατρῷον, ἡγεμόνα εἶναι καὶ σύμμαχον, ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἐκέλευσεν. Ὡπλισμένοι δὲ πάντες ἦσαν οἱ περὶ τὸν Κῦρον τοῖς αὐτοῖς Κύρῳ ὅπλοις, χιτῶσι φοινικοῖς, θώραξι χαλκοῖς, κράνεσι χαλκοῖς, λόφοις λευκοῖς, μαχαίραις, παλτῷ κρανεΐνῳ ἑνὶ ἕκαστος· οἱ δὲ ἵπποι προμετωπιδίοις καὶ προστερνιδίοις καὶ παραμηριδίοις χαλκοῖς· τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα παραμηρίδια ἦν καὶ τῷ ἀνδρί. Τοσοῦτο δὲ μόνον διέφερον τὰ Κύρου ὅπλα, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἐκέχριστο τῷ χρυσοειδεῖ χρώματι, τὰ

uti constiterat, libatis cibis prandebat, et semper ei, qui maxime indigeret, impertiebat: cumque libationes et preces peregisset, *tum ipse* bibit, tum cæteri, qui circum eum erant, similiter fecerunt. Secundum hæc implorato Jove patrio, ut dux et socius esset, equum adscendit, *idem*que eos, qui circa ipsum erant, facere jussit. Erant autem omnes illi cum Cyro, iisdem armis instructi, quibus ipse Cyrus; tunicis puniceis, loricis æreis, æreis galeis, cristis albis, gladiis, *et* uno corneo quisque palto: equi tegumentis frontium, et pectorum, et femorum æreis *muniti erant:* ejusdem generis tegumenta equitis *cujusque* femora muniebant. In hoc autem duntaxat uno Cyri *a reliquis* differebant arma, quod

δὲ Κύρου ὅπλα ὥσπερ κάτοπτρον ἐξέλαμπεν. Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη, καὶ ἔστη ἀποβλέπων, ᾗπερ ἔμελλε πορεύεσθαι, βροντὴ δεξιὰ ἐφθέγξατο· ὁ δ' εἶπεν, Ἑψόμεθά σοι, ὦ Ζεῦ μέγιστε. Καὶ ὡρμᾶτο μὲν, ἐν δεξιᾷ ἔχων Χρυσάνταν τὸν ἵππαρχον καὶ τοὺς ἱππέας, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Ἀρσάμαν καὶ τοὺς πεζούς. Παρηγγύησε δὲ παρορᾶν πρὸς τὸ σημεῖον, καὶ ἐν ἴσῳ ἕπεσθαι· ἦν δ' αὐτῷ τὸ σημεῖον, ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. Καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει. Πρὶν δὲ ὁρᾷν τοὺς πολεμίους, εἰς τρὶς ἀνέπαυσε τὸ στράτευμα.

Ἐπεὶ δὲ προεληλύθεισαν ὡς εἴκοσι σταδίους, ἤρχοντο ἤδη τὸ τῶν πολεμίων στράτευμα

---

reliqua colore aureo illita erant; at Cyri arma instar speculi resplendebant. Posteaquam conscendit *equum*, ac substitit ut respiceret qua perrecturus esset, tonitru dextrum insonuit: et ille, Sequemur, ait, te, maxime Jupiter. Tum progredi cœpit, Chrysanta equitum præfecto cum equitibus, dextrum; Arsama cum pedestribus copiis latus lævum obtinentibus. Præcepit etiam ut ad signum respicerent, et æquali gradu sequerentur: erat autem ei signum aquila aurea in hasta sublimi extensa. Et hodie signum hoc à rege Persarum adhuc retinetur. Prius vero quam in hostium conspectum venirent, ter exercitum quiescendo refecit.

Ubi stadia circiter viginti processissent, hostium copias

ἀντιπρόσιον παρορᾷν. Ὡς δ' ἐν τῷ καταφανεῖ πάντες ἀλλήλοις ἐγένοντο, καὶ ἔγνωσαν οἱ πολέμιοι πολὺ ἑκατέρωθεν ὑπερφαλαγγοῦντες, στήσαντες τὴν ἑαυτῶν φάλαγγα, (οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως κυκλοῦσθαι) ἐπέκαμπτον εἰς κύκλωσιν, ὥσπερ γάμμα ἑκατέρωθεν τὴν ἑαυτῶν τάξιν ποιήσαντες, ὡς πάντοθεν ἅμα μάχοιντο. Κῦρος δὲ ὁρῶν ταῦτα, οὐδέν τι μᾶλλον ἀφίστατο, ἀλλ' ὡσαύτως ἡγεῖτο. Κατανοῶν δὲ, ὡς πρόσω τὸν καμπτῆρα ἑκατέρωθεν ἐποιήσαντο, περὶ ὃν κάμπτοντες ἀνέτεινον τὰ κέρατα, Ἐννοεῖς, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ἔνθα τὴν ἐπικαμπὴν ποιοῦνται; Πάνυ γε, ἔφη ὁ Χρυσάντας, καὶ θαυμάζω γε· πολὺ γάρ μοι δοκοῦσιν ἀποσπᾷν τὰ κέρατα ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν

---

adventantes contra se jam cernere cœperunt. Cumque *jam* se mutuo conspicerent, et hostes animadvertissent ipsorum longius *quam Persarum* phalangem ab utraque parte exporrectam esse, suam ubi stitissent phalangem, (nec enim aliter circumdare liceat) inflexerunt *eam* ad intercipiendum in medio hostem, ut instructo agmine suo utrinque instar literæ *gamma*, undique simul dimicarent. Quæ Cyrus tametsi videret, nihilo tamen magis *itinere* decessit, sed eodem modo præibat. Cum autem animadverteret, procul *ab ipsis* utrinque flexum fieri, quo cornua flectendo extendebant, Animadvertis, inquit, Chrysanta, ubi *hostes* inflexionem insti-

φάλαγγος. Ναὶ μὰ Δί, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ ἀπό γε τῆς ἡμετέρας. Τί δὴ τοῦτο; Δηλονότι, ἔφη, φοβούμενοι, μὴ, ἢν ἐγγὺς ἡμῶν γένηται τὰ κέρατα, τῆς φάλαγγος ἔτι πρόσω οὔσης, ἐπιθώμεθα αὐτοῖς. Ἔπειτα, ἔφη ὁ Χρυσάντας, πῶς δυνήσονται ὠφελεῖν οἱ ἕτεροι τοὺς ἑτέρους, οὕτω πολὺ ἀπέχοντες ἀλλήλων; Ἀλλὰ δῆλον, ἔφη ὁ Κῦρος, ὅτι, ἡνίκα ἂν γένηται τὰ κέρατα ἀναβαίνοντα κατ' ἀντιπέρας τῶν πλαγίων τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος, στραφέντες ὡς εἰς φάλαγγα ἅμα πάντοθεν ἡμῖν προσίασιν, ὡς ἅμα πάντοθεν μαχούμενοι. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Χρυσάντας, εὖ σοι δοκοῦσι βουλεύεσθαι; Πρός γε ἃ ὁρῶσι· πρὸς δὲ ἃ οὐχ ὁρῶσιν, ἔτι κάκιον, ἢ εἰ κατὰ

---

tuant? Prorsus, ait Chrysantas, atque *adeo* miror sane: cornua enim, mea *quidem* sententia, longe a sua phalange abstrahunt. *Sic est* profecto, ait Cyrus, ac *longe* etiam a nostra. Cur id? Nimirum, ait, metuunt ne, si cornua nobis propiora sint, phalange procul adhuc remota, impetum in eos faciamus. *At* qui poterunt deinde, inquit Chrysantas, aliis alii adjumento esse, cum tam longe a se invicem absint? Manifestum est, inquit Cyrus, fore ut ubi cornua e regione laterum exercitus nostri adscendendo constiterint, quasi in phalangem conversi pariter ex omni parte nos adgrediantur, simul undique adversum nos pugnaturi. Ergone tibi,

κέρας προσήεσαν. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, ὦ Ἀρσάμα, ἡγοῦ τῷ πεζῷ ἠρέμα, ὥσπερ ἐμὲ ὁρᾷς· καὶ σὺ, ὦ Χρυσάντα, ἐν ἴσῳ τούτῳ τὸ ἱππικὸν ἔχων συμπαρέπου. Ἐγὼ δὲ ἄπειμι ἐκεῖσε, ὅθεν μοι δοκεῖ καιρὸς εἶναι ἄρχεσθαι τῆς μάχης· ἅμα δὲ παριὼν ἐπισκέψομαι ἕκαστα, πῶς ἡμῖν ἔχει. Ἐπειδὰν δὲ ἐκεῖ γένωμαι, ὅταν ἤδη ὁμοῦ προσιόντες ἀλλήλοις γιγνώμεθα, παιᾶνα ἐξάρξω, ὑμεῖς δὲ ἐφέπεσθε. Ἡνίκα δ᾽ ἂν ἡμεῖς ἐγχειρῶμεν τοῖς πολεμίοις, αἰσθήσεσθε μὲν, (οὐ γὰρ, οἶμαι, ὀλίγος θόρυβος ἔσται) ὁρμήσεται δὲ τηνικαῦτα Ἀβραδάτας ἤδη σὺν τοῖς ἅρμασιν εἰς τοὺς ἐναντίους· οὕτω γὰρ αὐτῷ εἰρήσεται· ὑμᾶς

---

inquit Chrysantas, recte hoc consilii capere videntur? *Recte*, ad ea *quod adtinet*, quæ prospiciunt, *inquit*: ad ea vero, quæ non prospiciunt, etiam pejus *sibi consulunt*, quam si adversis cornibus nos invaderent. Sed tu, Arsama, inquit, peditatum quiete ducito, sicuti me *præire* vides: ac tu, Chrysanta, pari cum hoc gradu copias equestres ducens sequitor. Ego vero illuc abeo, unde mihi commodum videtur ordiri prælium: et simul in transitu singula considerabo, quo pacto nobis *ista* se habeant. Illuc ubi venero, cum congressuri jam inter nos erimus, pæana exordiar, ac vos subsequimini. Quando autem manus cum hostibus nos conserturi simus, *facile vos* sentietis, (quippe tumultus, opinor, haud exiguus futurus est) ac tum Abradates cum curribus in adversarios impetum faciet: sic

δὲ χρὴ ἕπεσθαι ἐχομένους ὅτι μάλιστα τῶν ἁρμάτων· οὕτω γὰρ μάλιστα τοῖς πολεμίοις τεταραγμένοις ἐπιπεσούμεθα. Παρέσομαι δὲ κἀγὼ, ᾗ ἂν δύνωμαι τάχιστα, διώκων τοὺς ἄνδρας, ἢν οἱ θεοὶ ἐθέλωσι.

Ταῦτα εἰπὼν, καὶ σύνθημα παρεγγυήσας, ΖΕΥΣ ΣΩΤΗΡ ΚΑΙ ΗΓΕΜΩΝ, ἐπορεύετο. Μεταξὺ δὲ τῶν ἁρμάτων καὶ τῶν θωρακοφόρων διαπορευόμενος, ὁπότε προσβλέψειέ τινας τῶν ἐν ταῖς τάξεσι, τοτὲ μὲν εἶπεν ἂν, Ὦ ἄνδρες, ὡς ἡδὺ ὑμῶν τὰ πρόσωπα θεάσασθαι! τοτὲ δ' αὖ ἐν ἄλλοις ἂν ἔλεξεν, Ἆρα ἐννοεῖτε, ἄνδρες, ὅτι ὁ νῦν ἀγών ἐστιν οὐ μόνον περὶ τῆς τήμερον νίκης, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς πρόσθεν, ἣν ἐνικήσατε, καὶ περὶ πάσης

---

enim ipsi significabitur: vos autem sequi oportebit quam maxime contiguos curribus; nam hoc modo in hostes plurimum perturbatos incidemus. Adero etiam ipse, et quam celerrime potero, diis volentibus, eos persequar.

Hæc loquutus, cum tesseram *militarem* hanc dedisset, JUPITER SERVATOR ET DUX, progressus est. Cumque inter currus et loricatos pergeret, quoties aliquos eorum qui in ordinibus erant adspiceret, aiebat modo, Quam jucundum est, viri, vestros intueri vultus! Modo apud alios dicebat, An intelligitis, viri, certamen jam *propositum* esse non solum de hodierna victoria, sed etiam de ea quam prius obtinuistis, et de felicitate universa? Apud alios autem pro-

εὐδαιμονίας; Ἐν ἄλλοις δ' αὖ προϊὼν εἶπεν· Ὦ ἄνδρες, τὸ ἀπὸ τοῦδε οὐδέν ποτε θεοὺς αἰτιατέον ἔτι ἔσται· παραδεδώκασι γὰρ ἡμῖν πολλά τε καὶ μεγάλα ἀγαθὰ κτήσασθαι. Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, ἀγαθοὶ γενώμεθα. Κατ' ἄλλους δ' αὖ τοιάδε, Ὦ ἄνδρες, εἰς τίνα ποτ' ἂν καλλίονα ἔρανον ἀλλήλους παρακαλέσαιμεν, ἢ εἰς τόνδε; Νῦν γὰρ ἔξεστιν ἀγαθοῖς ἀνδράσι γενομένοις πολλὰ κἀγαθὰ ἀλλήλοις εἰσενεγκεῖν. Κατ' ἄλλους δ' αὖ, Ἐπίστασθε μὲν, οἶμαι, ὦ ἄνδρες, ὅτι νῦν ἆθλα πρόκειται τοῖς νικῶσι μὲν, διώκειν, παίειν, κατακαίνειν, ἀγαθὰ ἔχειν, καλὰ ἀκούειν, ἐλευθέροις εἶναι, ἄρχειν· τοῖς δὲ κακοῖς δηλονότι τἀναντία τούτων. Ὅστις οὖν ἑαυ-

cedens aiebat, Deinceps nunquam dii nobis accusandi erunt, commilitones: nam facultatem concessere multa et egregia nobis adquirendi. At nos, milites, fortiter nosmet geramus. Rursus alios hujusmodi verbis *adfatus est*, Quasnam ad communes epulas lautiores alii alios invitare possemus, quam ad has ipsas? Nam modo facultas *vobis* est, si viri fortes esse volueritis, multa et egregia *commoda* in vos mutuo conferendi. Rursus alios, Nostis, opinor, milites, proposita jam esse præmia; vincentibus quidem, ut persequantur, feriant, occidant, bona possideant, præclare audiant, liberi sint, imperent; ignavis autem, his contraria scilicet. Quisquis ergo seipsum diligit, mecum prælium ineat: nam ego nihil ig-

τὸν φιλεῖ, μετ' ἐμοῦ μαχέσθω· ἐγὼ γὰρ οὐδὲν κακὸν, οὐδ' αἰσχρὸν ἑκὼν εἶναι προσήσομαι. Ὁπότε δ' αὖ γένοιτο κατά τινας τῶν πρόσθεν συμμεμαχεσμένων, εἶπεν ἂν, Πρὸς δὲ ὑμᾶς τί δεῖ λέγειν, ὦ ἄνδρες; ἐπίστασθε γὰρ, οἵαν τε οἱ ἀγαθοὶ ἐν ταῖς μάχαις ἡμέραν ἄγουσι, καὶ οἵαν οἱ κακοί.

Ὡς δὲ παριὼν κατὰ Ἀβραδάταν ἐγένετο, ἔστη· καὶ ὁ Ἀβραδάτας, παραδοὺς τῷ ὑφηνιόχῳ τὰς ἡνίας, προσῆλθεν αὐτῷ· προσέδραμον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν πλησίον τεταγμένων καὶ πεζῶν καὶ ἁρματηλατῶν. Ὁ δ' αὖ Κῦρος ἐν τοῖς παραγεγενημένοις ἔλεξε τοιάδε· Ὁ μὲν Θεὸς, ὦ Ἀβραδάτα, ὥσπερ σὺ ἠξίους, συνηξίωσέ σε καὶ τοὺς σύν σοι πρω-

---

naviæ, nihil turpitudinis volens admittam. Rursus ubi ad quosdam accessisset, qui prælio superiori interfuissent, aiebat, Ad vos vero, milites, quid verbis opus est? nostis enim qualem diem *viri* fortes in præliis agant, et qualem ignavi.

Cum autem discedens ad Abradatem accessisset, restitit: et Abradates habenis inferiori aurigæ traditis, adiit eum; et alii etiam ex eis, qui prope *ab ipso* in acie collocati erant, tum pedites tum curruum agitatores, *ad eum* adcurrebant. Rursus apud hos, cum jam advenissent, in hanc sententiam dixit Cyrus; Deus, Abradata, quemadmodum tu petebas, te tuosque dignos censuit, qui sociorum in acie primi staretis:

τοστάτας εἶναι τῶν συμμάχων· σὺ δὲ τοῦτο μέμνησο, ὅταν δέῃ σε ἤδη ἀγωνίζεσθαι, ὅτι Πέρσαι οἵ τε θεασόμενοι ὑμᾶς ἔσονται, καὶ οἱ ἑψόμενοι ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐάσοντες ἐρήμους ὑμᾶς ἀγωνίζεσθαι. Καὶ ὁ Ἀβραδάτας εἶπεν, Ἀλλὰ τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Κῦρε, καλῶς ἔχειν· ἀλλὰ τὰ πλάγια λυπεῖ με, ὅτι τὰ μὲν τῶν πολεμίων κέρατα ἰσχυρὰ ὁρῶ ἀνατεινόμενα καὶ ἅρμασι καὶ παντοδαπῇ στρατιᾷ· ἡμέτερον δ' οὐδὲν ἄλλο αὐτοῖς ἀντιτέτακται, ἢ ἅρματα· ὥστ' ἔγωγ', ἔφη, εἰ μὴ ἔλαχον τήνδε τὴν τάξιν, ᾐσχυνόμην ἂν ἐνθάδε ὤν· οὕτω πολύ μοι δοκῶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἀλλ' εἰ τὰ παρά σοι καλῶς ἔχει, θάῤῥει ὑ-

---

tu vero hoc memineris, ubi jam tibi prœliandum erit, Persas eos futuros qui vos et spectabunt et sequentur, neque committent, ut auxilio destituti dimicetis. Et Abradates ait, Equidem res nostras, Cyre, recte se habere existimo: verum latera me solicitum habent, quod hostium cornua video porrigi firma tum propter currus, tum propter omnis generis copias; his autem nihil nos opposuimus aliud quam currus: quapropter me sane, nisi sorte locus hic mihi obtigisset, ejus puderet; adeo mihi plane tutissime *hic* esse videor. Et Cyrus, Si res apud te recte habent, inquit, bono sis animo quos illos adtinet: nam ego, deum ope, tibi palam hæc hos-

πὲρ ἐκείνων· ἐγὼ γάρ σοι, σὺν θεοῖς, ἔρημα τῶν πολεμίων τὰ πλάγια ταῦτα ἀποδείξω. Καὶ σὺ μὴ πρότερον ἔμβαλλε τοῖς πολεμίοις, διαμαρτύρομαι, πρὶν ἂν φεύγοντας τούτους, οὓς νῦν φοβῇ, θεάσῃ· (τοιαῦτα δ' ἐμεγαληγόρει, μελλούσης τῆς μάχης γίγνεσθαι· ἄλλως δ' οὐ μάλα μεγαλήγορος ἦν) ὅταν μέντοι, ἔφη, τούτους ἴδῃς φεύγοντας, ἐμέ τε ἤδη παρεῖναι νόμιζε, καὶ ὅρμα εἰς τοὺς ἄνδρας· καὶ σὺ γὰρ τότε τοῖς μὲν ἐναντίοις κακίστοις ἂν χρήσαιο, τοῖς δὲ μετὰ σαυτοῦ ἀρίστοις. Ἀλλ' ἕως ἐστί σοι σχολὴ, ὦ Ἀβραδάτα, πάντως παρελάσας παρὰ τὰ σαυτοῦ ἅρματα, παρακάλει τοὺς σύν σοι εἰς τὴν ἐμβολὴν, τῷ μὲν προσώπῳ παραθαῤῥύνων, ταῖς δ' ἐλπίσιν

---

tium latera nudabo. Teque obtestor, ne prius in hostes impetum facias, quam hos *ipsos*, quos modo metuis, fugere cernas: (hujusmodi autem verba Cyrus magnifice jactabat, instante pugna: cum cæteroqui non admodum jactabundus esset) ubi vero fugientes hos conspexeris, *tum* et me jam adesse putato, et impetum in hostes facito: quippe tunc adversarios ignavissimos, et tuos fortissimos experieris. Enimvero dum tibi vacat, Abradata, currus tuos utique prætervectus, cohortare tuos ad impressionem *in hostes faciendam*, ac partim *eis* vultu animos addito, partim spe sublevato. Atque uti præstantissimi omnium, qui sunt in curribus, videamini; æmu-

ἐπικουφίζων. Ὅπως δὲ κράτιστοι φανεῖσθε τῶν ἐπὶ τοῖς ἅρμασι, φιλονεικίαν αὐτοῖς ἔμβαλλε· καὶ γὰρ, εὖ ἴσθι, ἢν τάδε εὖ γένηται, πάντες ἐροῦσι τολοιπὸν μηδὲν εἶναι κερδαλεώτερον ἀρετῆς. Ὁ μὲν δὴ Ἀβραδάτας ἀναβὰς παρήλαυνε, καὶ ταῦτα ἐποίει.

Ὁ δ' αὖ Κῦρος παριὼν, ὡς ἐγένετο πρὸς τῷ εὐωνύμῳ, ἔνθα Ὑστάσπας τοὺς ἡμίσεις ἔχων ἦν τῶν Περσῶν ἱππέων, ὀνομάσας αὐτὸν, εἶπεν, Ὦ Ὑστάσπα, νῦν ὁρᾷς ἔργον τῆς σῆς ταχυεργίας· νῦν γὰρ, εἰ φθάσομεν τοὺς πολεμίους κατακτανόντες, οὐδεὶς ἡμῶν ἀποθανεῖται. Καὶ ὁ Ὑστάσπας ἐπιγελάσας εἶπεν, Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐξ ἐναντίας ἡμῖν μελήσει· τοὺς δ' ἐκ πλαγίου σὺ ἄλλοις πρόσ-

---

lationem ipsis injicito: nam certo scias, dicturos omnes deinceps, si hoc bene fiat, virtute nihil esse fructuosius. Itaque conscenso curru prætervehebatur Abradatas, et hæc faciebat.

Cyrus autem progrediens, cum ad lævam pervenit, ubi Hystaspas erat cum equitatus Persici parte dimidia, eo nominatim compellato, ait, Vides jam, Hystaspa, tua *dignum* opus in rebus conficiendis celeritate: nam si modo antevertemus hostes interficiendo, nemo nostrum peribit. Et Hystaspas cum risu ait, Enimvero de iis, qui ex adverso sunt, curæ nobis erit: tu autem de illis, qui sunt a latere, aliis mandata dederis, ut ne isti sint otiosi. Equidem ad hos, ait

ταξον, ὅπως μηδ' οὗτοι σχολάζωσι. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἀλλ' ἐπί γε τούτους ἐγὼ αὐτὸς ἀπέρχομαι· ἀλλ', ὦ Ὑστάσπα, τόδε μέμνησο· ὅτῳ ἂν ἡμῶν ὁ θεὸς νίκην διδῷ, ἤν τί που μένῃ πολέμιον, πρὸς τὸ μαχόμενον ἀεὶ συμβάλλωμεν. Ταῦτα εἰπὼν προήει. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ πλευρὸν προϊὼν ἐγένετο, καὶ κατὰ τὸν ἄρχοντα τῶν ταύτῃ ἁρμάτων, πρὸς τοῦτον ἔλεξεν, Ἐγὼ δ' ἔρχομαι ὑμῖν ἐπικουρήσων· ἀλλ', ὁπόταν αἴσθησθε ἡμᾶς ἐπιτιθεμένους κατ' ἄκρον, τότε καὶ ὑμεῖς πειρᾶσθε ἅμα διὰ τῶν πολεμίων ἐλαύνειν· πολὺ γὰρ ἐν ἀσφαλεστέρῳ ἔσεσθε, ἔξω γενόμενοι, ἢ ἔνδον ἀπολαμβανόμενοι. Ἐπεὶ δ' αὖ παριὼν ἐγένετο ὄπισθεν τῶν ἁρμαμαξῶν, Ἀρταγέρσαν μὲν

Cyrus, ipse pergo. Tu tamen hoc memineris, Hystaspa; cuicunque nostrum *tandem* victoriam deus concesserit, si quid alicubi *reliquum* ex hostibus manserit, semper cum iis, qui pugnabunt, manus conserendas esse. His dictis, procedebat. Cumque progrediendo ad latus venisset, et ad præfectum curruum, qui isthic erant, *sic* eum adlocutus est, Equidem vobis operam laturus venio: vos ubi senseritis, nos ad partes extremas *hostem* invadere, tum et ipsi per hostes una perrumpere conamini: nam tutiores multo futuri estis, si extra *progressi* fueritis, quam si *ab iis* in medio intercipiamini. Postquam autem pergendo pone *harmamaxas* venit, præcepit, ut Artagersas et Pharnuchus, cum mille peditibus ac totidem e-

καὶ Φαρνοῦχον ἐκέλευσεν, ἔχοντας τήν τε τῶν πεζῶν χιλιοστὺν καὶ τὴν τῶν ἱππέων, μένειν αὐτοῦ. Ἐπειδὰν δὲ, ἔφη, αἰσθάνησθε ἐμοῦ ἐπιτιθεμένου τοῖς κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας, τότε καὶ ὑμεῖς τοῖς καθ' ὑμᾶς ἐπιχειρεῖτε· μαχεῖσθε δ', ἔφη, πρὸς κέρας, ἧπερ ἀσθενέστερον στράτευμα γίγνεται, φάλαγγα δ' ἔχοντες, ὥσπερ ἰσχυρότεροι ἂν εἴητε. Καὶ εἰσὶ μὲν, ὡς ὁρᾶτε, τῶν πολεμίων ἱππεῖς οἱ ἔσχατοι· πάντως δὲ πρόετε πρὸς αὐτοὺς τὴν τῶν καμήλων τάξιν, καὶ εὖ ἴστε, ὅτι καὶ πρὶν μάχεσθαι γελοίους τοὺς πολεμίους θεάσεσθε.

Ὁ μὲν δὴ Κῦρος, ταῦτα διαπραξάμενος, ἐπὶ τὸ δεξιὸν παρῄει· ὁ δὲ Κροῖσος, νομίσας ἤδη ἐγγύτερον εἶναι τῶν πολεμίων τὴν φάλαγ-

---

quitibus, ibidem manerent. Ubi vero, inquit, me animadverteritis eos, qui ad dextrum cornu sunt, adoriri, tunc et ipsi vobis oppositos invadite: pugnabitis autem, ait, adversus cornu, quo loco imbecillior est exercitus, et phalangem habebitis, ut firmiores sitis. Sunt etiam, uti videtis, equites hostium ultimi; adversus hos omnino camelorum ordines immittite, nec dubitetis fore ut prius hostes ridiculos conspiciatis, quam manus conseratis.

His Cyrus peractis, ad latus dextrum se contulit: Crœsus autem ratus jam phalangem, cum qua ipse procedebat, ab hostibus abesse propius quam illa cornua quæ protendeban-

γα, σὺν ᾗ αὐτὸς ἐπορεύετο, ἢ τὰ ἐπανατεινόμενα κέρατα, ἦρε τοῖς κέρασι σημεῖον, μηκέτι ἄνω πορεύεσθαι, ἀλλ' αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ στραφῆναι. Ὡς δ' ἔστησαν πάντες πρὸς τὸ τοῦ Κύρου στράτευμα ὁρῶντες, ἐσήμηνεν αὐτοῖς πορεύεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. Καὶ οὕτω προσήεσαν τρεῖς φάλαγγες ἐπὶ τὸ Κύρου στράτευμα· ἡ μὲν μία, κατὰ πρόσωπον· τὼ δὲ δύο, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιὸν, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον· ὥστε πολὺν φόβον παρεῖναι πάσῃ τῇ Κύρου στρατιᾷ. Ὥσπερ γὰρ μικρὸν πλινθίον ἐν μεγάλῳ τεθὲν, οὕτω καὶ τὸ Κύρου στράτευμα πάντοθεν περιείχετο ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ ἱππεῦσι, καὶ ὁπλίταις, καὶ πελτοφόροις, καὶ τοξόταις, καὶ ἅρμασι, πλὴν ἐξό-

---

tur, signum extulit quo cornua monerentur, ne longius sursum progrederentur, sed eo se loco converterent. Cumque subsisterent omnes, et Cyri copias intuerentur, signum iis dedit, ut in hostes pergerent. Hoc modo tres phalanges adversus exercitum Cyri tendebant; una, ex adverso; ex *reliquis* altera ad dextrum latus, ad lævum altera: adeo ut totus Cyri exercitus magno in metu versaretur. Nam sicuti exiguus laterculus, in magno collocatus, sic Cyri copiæ cingebantur undique ab hostium equitibus, et gravis armaturæ militibus, et peltastis, et sagittariis, et curribus, extra quam a tergo. Sed ubi tamen Cyrus imperavit, omnes ore adverso in hostes se

πισθεν. Ὅμως δὲ [καὶ] ὁ Κῦρος ἐπεὶ παρήγγειλεν, ἐστράφησαν πάντες ἀντιπρόσωποι τοῖς πολεμίοις· καὶ ἦν μὲν πολλὴ πανταχόθεν σιγὴ ὑπὸ τοῦ τὸ μέλλον ὀκνεῖν· ἡνίκα δὲ ἔδοξε τῷ Κύρῳ καιρὸς ἤδη εἶναι, ἐξῆρχε παιᾶνα, συνεπήχησε δὲ πᾶς ὁ στρατός. Μετὰ δὲ τοῦτο τῷ Ἐνυαλίῳ ἅμα ἐπηλάλαξαν, καὶ ἐξανίσταται ὁ Κῦρος, καὶ εὐθὺς μὲν μετὰ τῶν ἱππέων, λαβὼν πλαγίους τοὺς πολεμίους, ὁμόσε αὐτοῖς τὴν ταχίστην συνεμίγνυεν· οἱ δὲ πεζοὶ αὐτῷ συντεταγμένοι ταχὺ ἐφείποντο, καὶ περιεπτύσσοντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὥστε πολὺ ἐπλεονέκτει. Φάλαγγι γὰρ κατὰ κέρας προσέβαλλεν· ὥστε ταχὺ ἰσχυρὰ φυγὴ ἐγένετο τοῖς πολεμίοις.

---

converterunt: et erat altum ubique silentium præ futuri *eventus* formidine. Cum autem Cyro jam tempus esse videretur, pæanem exorsus est, et universus exercitus simul insonuit. Deinde *Enyalium* alta voce conclamabant, et Cyrus erumpit, statimque cum equitibus hostes adgressus ex obliquo, quamprimum cum eis manum conseruit: pedites autem eum servatis ordinibus suis celeriter subsequebantur, et *hostibus* hinc atque inde circumfundebantur, ut multo *jam* potiori, quam illi, essent conditione. Nam cum phalange in cornu impressionem faciebant: quo factum est, ut celeriter vehemens hostium fuga fieret.

Ὡς δ' ᾔσθετο ὁ Ἀρταγέρσης ἐν ἔργῳ ὄντα τὸν Κῦρον, ἐπιτίθεται καὶ αὐτὸς κατὰ τὰ εὐώνυμα, προεὶς τὰς καμήλους, ὥσπερ Κῦρος ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ ἵπποι αὐτὰς ἐκ πάνυ πολλοῦ οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' οἱ μὲν ἔκφρονες γιγνόμενοι ἔφευγον, οἱ δ' ἐξήλλοντο, οἱ δ' ἐνέπιπτον ἀλλήλοις. Τοιαῦτα γὰρ πάσχουσιν ἵπποι ὑπὸ καμήλων. Ὁ δὲ Ἀρταγέρσης, συντεταγμένους ἔχων τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ, ταραττομένοις ἐπέκειτο, καὶ τὰ ἅρματα δὲ τά τε κατὰ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ εὐώνυμον ἅμα ἐνέβαλλε. Καὶ πολλοὶ μὲν, τὰ ἅρματα φεύγοντες, ὑπὸ τῶν κατὰ κέρας ἑπομένων ἀπέθνησκον, πολλοὶ δὲ τούτους φεύγοντες, ὑπὸ τῶν ἁρμάτων ἡλίσκοντο.

Artagerses ut Cyrum jam rem adgressum animadvertit, et ipse ad sinistrum latus *hostes* invadit, præmissis camelis, quemadmodum Cyrus jusserat. Hos equi magno admodum ex intervallo non expectabant, sed alii consternati fugiebant, alii saltu efferebantur, alii in se invicem irruebant. Nam solent equis talia *quaedam* a camelis accidere. Artagerses autem suos ordinatos retinens, perturbatos urgebat; et currus, qui ad dextram et lævam erant, simul immittebat. Et multi quidem, cum currus fugerent, ab iis qui cornu *directo* sequebantur, sunt interempti; multi cum hos fugerent, a curribus intercipiebantur.

Καὶ ὁ Ἀβραδάτας δὲ οὐκέτι ἔμελλεν, ἀλλὰ ἰσχυρῶς ἀναβοήσας, Ἄνδρες φίλοι, ἕπεσθε, ἐνίει, οὐδὲν φειδόμενος τῶν ἵππων, ἀλλὰ ἐξαιμάττων κατὰ πολὺ τῷ κέντρῳ. Συνεξώρμησαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἁρματηλάται· καὶ τὰ μὲν ἅρματα ἔφευγεν αὐτοὺς εὐθὺς, τὰ μὲν καὶ ἀναλαβόντα τοὺς παραιβάτας, τὰ δὲ καὶ ἀπολιπόντα. Ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀντικρὺ δι' αὐτῶν εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων φάλαγγα ἐμβάλλει· συνεισέβαλον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ ἐγγύτατα τεταγμένοι. Πολλαχοῦ μὲν οὖν καὶ ἄλλοθι δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ἰσχυροτέρα φάλαγξ, ἢ ὅταν ἐκ φίλων συμμάχων ἠθροισμένη ᾖ, καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἐδήλωσεν. Οἱ μὲν γὰρ ἑταῖροί τε αὐτοῦ καὶ ὁμοτράπεζοι

Et Abradatas haud amplius cunctatus est, sed cum alta voce clamasset, Sequimini *me*, amici, equos immittebat in hostes, cum *quidem* iis minime parceret, sed ita stimulo foderet, ut multo sanguine respergerentur. Cum hoc etiam cæteri curruum agitatores eruperunt: et *oppositi* quidem currus hos statim fugiebant, partim receptis qui ex eis pugnarent, partim relictis. Abradatas autem recta per eos in Aegyptiorum phalangem impetum facit; illi quoque una cum eo irruebant, qui proxime collocati erant. Et quidem cum aliunde sæpe perspicuum est, non esse firmiorem phalangem, quam quæ ex amicis commilitonibus est collecta, tum illud hoc tempore manifestum fecit *haec phalanx*. Nam et sodales

συνεισέβαλον· οἱ δὲ ἄλλοι ἡνίοχοι, ὡς εἶδον ὑπομένοντας πολλῷ στίφει τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξέκλιναν κατὰ τὰ φεύγοντα ἅρματα, καὶ τούτοις ἐφείποντο. Οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀβραδάταν, ᾗ μὲν ἐνέβαλον, ἅτε οὐ δυναμένων διαχάσασθαι τῶν Αἰγυπτίων, (διὰ τὸ μένειν τοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῶν) τοὺς μὲν ὀρθοὺς τῇ ῥύμῃ τῇ τῶν ἵππων παίοντες ἀνέτρεπον, τοὺς δὲ πίπτοντας κατηλόων, καὶ αὐτοὺς καὶ ὅπλα, καὶ ἵπποις καὶ τροχοῖς. Ὅτου δὲ ἐπιλάβοιτο τὰ δρέπανα, πάντα βίᾳ διεκόπτετο, καὶ ὅπλα καὶ σώματα. Ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ, ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν σωρευμάτων ἐξαλλομένων τῶν τροχῶν, ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν συνεισβαλόντων· καὶ

ipsius et mensæ participes ejusdem *hostes* una cum ipso sunt adgressi: alii aurigæ cum viderent Aegyptios agmine denso impetum sustinere, currus fugientes versus deflexerunt, et illos insecuti sunt. Qui vero circa Abradatam erant, qua quidem irruerant, quia Aegyptii divisi cedere non poterant, (omnibus utrinque suo loco manentibus) equorum impetu stantes impellendo everterunt, cadentes contuderunt, et ipsos et *ipsorum* arma, et equis et rotis. Quidquid autem falces corripuissent, id totum violento concidebatur impetu; sive arma essent, sive corpora. Atque in hoc inenarrabili tumultu, rotis propter multiplices acervos exsultantibus, *curru* excidit Abradatas, atque illorum alii qui

οὗτοι μὲν ἐνταῦθα, ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι, κατεκόπησαν καὶ ἀπέθανον· οἱ δὲ Πέρσαι συνεπισπόμενοι, ᾗ μὲν ὁ Ἀβραδάτας ἐνέβαλε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ταύτῃ ἐπεισπεσόντες, τεταραγμένους ἐφόνευον· ᾗ δὲ ἀπαθεῖς ἐγένοντο οἱ Αἰγύπτιοι, (πολλοὶ δὲ οὗτοι ἦσαν) ἐχώρουν ἐναντίοι τοῖς Πέρσαις.

Ἔνθα δὴ δεινὴ μάχη ἦν καὶ δοράτων καὶ ξυστῶν καὶ μαχαιρῶν· ἐπλεονέκτουν μέντοι οἱ Αἰγύπτιοι καὶ πλήθει καὶ τοῖς ὅπλοις. Τά τε γὰρ δόρατα ἰσχυρά τε καὶ μακρὰ, (ἃ ἔτι καὶ νῦν ἔχουσι) αἵ τε ἀσπίδες πολὺ μᾶλλον τῶν θωράκων καὶ τῶν γέῤῥων καὶ στεγάζουσι τὰ σώματα, καὶ πρὸς τὸ ὠθεῖσθαι συνεργάζονται, πρὸς τοῖς ὤμοις οὖσαι. Συγκλείσαν-

---

cum ipso in hostes impetum fecerant: et hi quidem hic, officio functi virorum fortium, *vulneribus* concisi interierunt: at *hos* una secuti Persæ, cum eo loco, quo Abradatas *hostem* cum suis invaserat, irruissent, perturbatos occidebant: qua vero parte cladis expertes fuerant Aegyptii, (et erant hi multi numero) recta tendebant adversus Persas.

Ibi tum atrox pugna hastis, jaculis, gladiis *committebatur*: et Aegyptii sane tam numero quam armis superiores erant. Etenim hastæ ipsis erant firmæ ac longæ, (quas nunc etiam gestant) et clypei multo, quam vel loricæ vel scuta *Persarum viminea*, magis et corpora tegunt, et ad propellendum aliquid adjumenti adferunt, humeris adfixi. Quamobrem cly-

τες οὖν τὰς ἀσπίδας ἐχώρουν καὶ ἐώθουν. Οἱ δὲ Πέρσαι οὐκ ἐδύναντο ἀντέχειν, ἅτε ἐν ἄκραις ταῖς χερσὶ τὰ γέρρα ἔχοντες, ἀλλ' ἐπὶ πόδα ἀνεχάζοντο, παίοντες καὶ παιόμενοι, ἕως ὑπὸ ταῖς μηχαναῖς ἐγένοντο. Ἐπεὶ μέντοι ἐνταῦθα ἦλθον, ἐπαίοντο αὖθις οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ τῶν πύργων· καὶ οἱ ἐπὶ πᾶσι δὲ οὐκ εἴων φεύγειν οὔτε τοὺς τοξότας, οὔτε τοὺς ἀκοντιστὰς, ἀλλ' ἀνατεταμένοι τὰς μαχαίρας ἠνάγκαζον καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. Ἦν δὲ πολὺς μὲν ἀνδρῶν φόνος, πολὺς δὲ κτύπος ὅπλων καὶ βελῶν παντοδαπῶν, πολλὴ δὲ βοὴ, τῶν μὲν ἀνακαλούντων ἀλλήλους, τῶν δὲ παρακελευομένων, τῶν δὲ θεοὺς ἐπικαλουμένων.

Ἐν δὲ τούτῳ Κῦρος, διώκων τοὺς καθ' ἑαυ-

---

peis consertis procedebant, ac propellebant. Persæ vero *eorum impetum* sustinere non poterant, quippe qui manibus extrêmis scuta tenerent, sed pedetentim cedebant, cum et *alios* ferirent ipsi, et ferirentur, donec sub machinas se receperunt. At eo cum venissent, vicissim Aegyptii de turribus feriebantur: et ultimi omnium neque sagittarios neque jaculatores fugere sinebant, sed iis intentatis gladiis et sagittas et tela emittere cogebant. Erat autem ingens hominum cædes, ingens armorum telorumque omnis generis strepitus, ingens vociferatio, aliis mutuo sibi inclamantibus, aliis cohortantibus, aliis deos implorantibus.

Interea Cyrus *hostes* sibi oppositos persequens, advenit. Cumque Persas loco pulsos vi-

τὸν, παραγίνεται. Ὡς δὲ εἶδε τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς χώρας ἑωσμένους, ἤλγησέ τε, καὶ γνοὺς, ὅτι οὐδαμῶς ἂν θᾶττον σχοίη τοὺς πολεμίους τῆς εἰς τὸ πρόσθεν προόδου, ἢ εἰ εἰς τὸ ὄπισθεν περιελάσειεν αὐτῶν, παραγγείλας ἕπεσθαι τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ, περιήλαυνεν εἰς τὸ ὄπισθεν· καὶ εἰσπεσόντες παίουσιν ἀφορῶντας, καὶ πολλοὺς κατακαίνουσιν. Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ὡς ᾔσθοντο, ἐβόων τε, ὅτι ὄπισθεν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐστρέφοντο ἐν ταῖς πληγαῖς. Καὶ ἐνταῦθα δὴ φύρδην ἐμάχοντο καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, πεπτωκὼς δέ τις ὑπό τῷ Κύρου ἵππῳ, καὶ πατούμενος παίει εἰς τὴν γαστέρα τῇ μαχαίρᾳ τὸν ἵππον αὐτοῦ· ὁ δὲ ἵππος πληγεὶς, σφαδάζων ἀποσείεται τὸν Κῦρον. Ἔν-

---

dit, indoluit ; et animadvertens nulla ratione citius hostes inhiberi posse, quo minus progrederentnr ulterius, quam si ad eorum terga circumveheretur, imperat iis quos secum habebat, uti se sequerentur, et ad *ipsorum* terga circumvehitur : cumque irruissent aversos cædunt, ac multos perimunt. Quod cum Aegyptii sentirent, hostes a tergo esse clamabant, et inter ipsos ictus se vertebant. Tum vero et pedites et equites promiscue prœliabantur. Et quidam, cum subter equum Cyri cecidisset et conculcaretur, gladio ventrem equi ferit : equus autem saucius, cum pedes varie jactaret, Cyrum excutit. Tum perspicere potuisset aliquis, quanti sit æstimandum, principem a sibi subjectis diligi. Nam sta-

θα δὴ ἔγνω ἄν τις, ὅσου ἄξιον εἴη τὸ φιλεῖσθαι ἄρχοντα ὑπὸ τῶν ἀρχομένων. Εὐθὺς γὰρ ἀνεβόησάν τε πάντες, καὶ προσπεσόντες ἐμάχοντο, ἐώθουν, ἐωθοῦντο, ἔπαιον, ἐπαίοντο. Καταπηδήσας δέ τις ἀπὸ τοῦ ἵππου τῶν τοῦ Κύρου ὑπηρετῶν, ἀναβάλλει αὐτὸν ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἵππον. Ὡς δὲ ἀνέβη ὁ Κῦρος, κατεῖδε πάντοθεν ἤδη παιομένους τοὺς Αἰγυπτίους· καὶ γὰρ Ὑστάσπας ἤδη παρῆν σὺν τοῖς Περσῶν ἱππεῦσι, καὶ Χρυσάντας. Ἀλλὰ τούτους ἐμβαλεῖν μὲν οὐκέτι εἴα εἰς τὴν φάλαγγα τῶν Αἰγυπτίων, ἔξωθεν δὲ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν ἐκέλευεν. Ὡς δὲ ἐγένετο περιελαύνων παρὰ τὰς μηχανὰς, ἔδοξεν αὐτῷ ἀναβῆναι ἐπὶ τῶν πύργων τινὰ, καὶ κατασκέψασ-

---

tim universi clamorem sustulerunt, impetuque facto pugnabant: pellebant, pellebantur: feriebant, feriebantur. Quidam autem ex Cyri ministris cum ex equo desiliisset, eum in equum suum sustulit. Ac Cyrus ubi conscendisset, undique jam Aegyptios cædi vidit: nam Hystaspas cum equitatu Persarum jam aderat, *item*que Chrysantas. Verum hos in Aegyptiorum phalangem amplius irruere non sivit, sed extrinsecus sagittas ac tela mittere jussit. Posteaquam autem circumvectus ad machinas pervenit, visum est ei quandam in turrim adscendere, quo circumspiceret, an alicubi aliae quoque hostium copiæ subsisterent ac præliarentur. Ut adscendit, campum refertum vidit equis, hominibus, curribus: fu-

θαι, εἴ τί πη καὶ ἄλλοι μένοιεν τῶν πολεμίων καὶ μάχοιντο. Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη, κατεῖδε μεστὸν τὸ πεδίον ἵππων, ἀνθρώπων, ἁρμάτων, φευγόντων, διωκόντων, κρατούντων, κρατουμένων· μένον δ' οὐδαμοῦ οὐδὲν ἔτι ἠδύνατο κατιδεῖν, πλὴν τῶν Αἰγυπτίων. Οὗτοι δὲ ἐπειδὴ ἠποροῦντο, κύκλον ποιησάμενοι, ὥστε ὁρᾶσθαι πάντοθεν τὰ ὅπλα, ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν ἐκάθηντο· καὶ ἐποίουν μὲν οὐδὲν ἔτι, ἔπασχον δὲ πολλὰ καὶ δεινά.

Ἀγασθεὶς δὲ ὁ Κῦρος αὐτοὺς, καὶ οἰκτείρων, ὅτι ἀγαθοὶ ἄνδρες ὄντες ἀπόλοιντο, ἀνεχώρισέ τε πάντας τοὺς περιμαχομένους, καὶ μάχεσθαι οὐδένα ἔτι εἴα. Πέμπει δὲ πρὸς αὐτοὺς κήρυκα, ἐρωτῶν, πότερα βούλονται ἀ-

gientibus, persequentibus: vincentibus, succumbentibus: *ex hostium vero copiis* nusquam amplius aliam, quæ subsisteret, partem conspicere poterat, præter Aegyptios. Hi cum summas in angustias adducti consilii plane inopes essent, facto circulo, ut arma conspicerentur, subter clypeos consederunt: et faciebant *illi* quidem nihil amplius, multa vero graviaque perpetiebantur.

Cyrus eos admiratus, et præ misericordia dolens viros fortes interire, omnes, qui undique *adversus eos* dimicabant, pedem referre jussit, nec ulli amplius ut *in eos* pugnaret concessit. Misso etiam caduceatore, interrogavit eos, utrum omnes interire vellent propter eos, a quibus proditi fuissent, an servari *bona* cum existimatione,

πολεῖσθαι πάντες ὑπὲρ τῶν προδεδωκότων αὐτοὺς, ἢ σωθῆναι, ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκοῦντες εἶναι. Οἱ δ' ἀπεκρίναντο, Πῶς δ' ἂν ἡμεῖς σωθείημεν, ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκοῦντες εἶναι; Ὁ δὲ Κῦρος πάλιν ἔλεγεν, Ὅτι ἡμεῖς ὑμᾶς ὁρῶμεν μόνους καὶ μένοντας καὶ μάχεσθαι θέλοντας. Ἀλλὰ τοὐντεῦθεν, ἔφασαν οἱ Αἰγύπτιοι, τί καὶ καλὸν ἂν ποιοῦντες σωθείημεν; Καὶ ὁ Κῦρος αὖ πρὸς τοῦτο εἶπεν, Εἰ τῶν τε συμμαχομένων μηδένα προδόντες σωθείητε, τά τε ὅπλα ἡμῖν παραδόντες, φίλοι τε γενόμενοι τοῖς αἱρουμένοις ὑμᾶς σῶσαι, ἐξὸν ἀπολέσαι. Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπήροντο, Ἢν δὲ γενώμεθά σοι φίλοι, τί ἡμῖν ἀξιώσεις χρῆσθαι; Ἀπεκρίνατο ὁ Κῦρος, Εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν.

---

viros *se* esse fortes. *Ad haec* illi responderunt, Quo pacto possimus esse salvi cum existimatione *bona*, viros nos fortes esse? Et Cyrus iterum, Quia nos, ait, vos solos conspicimus, qui et subsistant, et dimicare velint. Quid vero deinceps, aiunt Aegyptii, recte etiam agendo servari possimus? Ad hoc rursum Cyrus, Si nemine, inquit, sociorum prodito, salutem consequamini, arma cum nobis tradideritis, et eorum amplexi fueritis amicitiam, qui vos conservare malunt, cum liceat interimere. His illi auditis, rursum interrogant, Si tuam amplexi fuerimus amicitiam, quas ad res uti nobis voles? Beneficia, respondit Cyrus, conferre et vicissim accipere *volo*. Quærebant iterum Aegyptii, Quæ beneficia? Ad

Ἐπηρώτων πάλιν οἱ Αἰγύπτιοι, Τίνα εὐεργεσίαν; Πρὸς τοῦτο εἶπεν ὁ Κῦρος, Μισθὸν ὑμῖν δοίην ἂν πλείονα, ἢ νῦν ἐλαμβάνετε, ὅσον ἂν χρόνον πόλεμος ᾖ· εἰρήνης δὲ γενομένης, τῷ βουλομένῳ ὑμῶν μένειν παρ' ἐμοὶ χώραν τε δώσω, καὶ πόλεις, καὶ γυναῖκας, καὶ οἰκέτας. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Αἰγύπτιοι, τὸ μὲν ἐπὶ Κροῖσον συστρατεύειν ἀφελεῖν σφίσιν ἐδεήθησαν· (τούτῳ γὰρ μόνῳ συγγιγνώσκεσθαι ἔφασαν) τὰ δ' ἄλλα συνομολογήσαντες, ἔδοσαν πίστιν καὶ ἔλαβον. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοί τε, οἱ καταμείναντες τότε, ἔτι καὶ νῦν βασιλεῖ πιστοὶ διαμένουσι· Κῦρός τε πόλεις αὐτοῖς ἔδωκε, τὰς μὲν ἄνω, αἳ ἔτι καὶ νῦν πόλεις Αἰγυπτίων καλοῦνται, Λάρισσαν δὲ καὶ Κυλλήνην,

---

hoc Cyrus, Stipendium vobis, ait, illo majus dedero, quod nunc accipitis, quamdiu bellum geretur: pace vero facta, cuicunque vestrum mecum manere libuerit, ei et agros, et oppida, et uxores, et famulos donabo. His auditis oraverunt Aegyptii, *hoc unum* exciperetur, ne adversus Crœsum cum eo militarent: (quippe quod illi soli se ignoscere dicerent) de cæteris iis *cum Cyro* convenit, dederuntque *adeo* et acceperunt fidem. Et qui tunc manserunt Aegyptii, nunc quoque regis in fide permanent: deditque Cyrus eis urbes in regione superiori, quæ hac etiam tempestate urbes Aegyptiorum adpellantur, et Larissam et Cyllenem, propter Cymen, haud procul a mari, quas etiam nunc illorum posteri possident. His

παρὰ Κύμην, πλησίον θαλάσσης, ἃς ἔτι καὶ νῦν οἱ ἀπ' ἐκείνων ἔχουσι. Ταῦτα διαπραξάμενος ὁ Κῦρος, ἤδη σκοταῖος ἀναγαγὼν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν Θυμβράροις.

Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τῶν μὲν πολεμίων Αἰγύπτιοι μόνοι εὐδοκίμησαν· τῶν δὲ σὺν Κύρῳ τὸ Περσῶν ἱππικὸν κράτιστον ἔδοξεν εἶναι· ὥστ' ἔτι καὶ νῦν διαμένει ἡ ὅπλισις, ἣν τότε Κῦρος τοῖς ἱππεῦσι κατεσκεύασεν. Εὐδοκίμησε δὲ ἰσχυρῶς καὶ τὰ δρεπανηφόρα ἅρματα· ὥστε καὶ τοῦτο ἔτι καὶ νῦν διαμένει τὸ πολεμιστήριον τῷ ἀεὶ βασιλεύοντι. Αἱ μέντοι κάμηλοι ἐφόβουν μόνον τοὺς ἵππους, οὐ μέντοι κατέκαινόν [γε] οἱ ἐπ' αὐτῶν ἱππεῖς, οὐδ' αὐτοί γε ἀπέθνησκον ὑπὸ ἱππέων· οὐδεὶς γὰρ ἵππος

---

rebus confectis, Cyrus jam sub ipsas noctis tenebras reversus, Thymbraris castra locavit.

In hoc autem prælio soli ex hostibus Aegyptii gloriam consequuti sunt, et ex iis qui cum Cyro erant, equestres Persarum copiæ visæ sunt esse præstantissimæ : adeo ut illa nunc etiam armatura duret, qua tunc equites a Cyro instructi fuere. Præterea currus illi falcati vehementer erant comprobati : adeo ut hoc etiam tempore bellicum illud curruum genus apud quemque *Persarum* regem vigeat. At cameli equis terrori duntaxat fuerunt : neque vero ipsis insidentes ex equitibus quenquam interemerunt, neque ii ab equitibus occisi erant : nullus enim *ad*

ἐπέλαζε. Καὶ χρήσιμον μὲν ἐδόκει εἶναι· ἀλλὰ γὰρ οὔτε τρέφειν οὐδεὶς ἐθέλει καλὸς κἀγαθὸς κάμηλον, ὥστ' ἐποχεῖσθαι, οὔτε μελετᾷν, ὡς πολεμήσων ἀπὸ τούτων. Οὕτω δὴ ἀπολαβοῦσαι πάλιν τὸ ἑαυτῶν σχῆμα, ἐν τοῖς σκευοφόροις διάγουσι.

β'. Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Κῦρον, δειπνοποιησάμενοι καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι, ὥσπερ ἔδει, ἐκοιμήθησαν. Κροῖσος μέντοι εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεων ἔφευγε σὺν τῷ στρατεύματι· τὰ δ' ἄλλα φῦλα ὅποι ἐδύνατο προσωτάτω ἐν τῇ νυκτὶ τῆς ἐπ' οἶκον ὁδοῦ ἕκαστος ἀπεχώρει. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεις ἦγεν ὁ Κῦρος. Ὡς δ' ἐγένετο πρὸς τῷ τείχει τῷ ἐν Σάρδεσι, τάς τε μηχανὰς ἀνίστη,

---

eos equus propius accedebat. Idque *tum* quidem utile esse visum est; sed nemo tamen virorum fortium et egregiorum vel alere camelum vult, ut eo vehatur; vel ad pugnandum ex his semet exercere. Itaque recepta forma sua *cultuque pristino*, inter impedimenta *jam* degunt.

2. Et Cyri quidem milites, ubi cœnassent et excubias constituissent, uti par erat, quieti se dederunt. At Crœsus statim Sardes cum exercitu profugit: cæteræ nationes, quam remotissime quisque poterat, inita domum quæ duceret via, nocte ea discedebant. Cum autem illuxisset, Cyrus confestim Sardes versus *suos* duxit. Atque ubi ad Sardium mœnia pervenit, et

ὡς προσβαλῶν πρὸς τὸ τεῖχος, καὶ κλίμακας παρεσκευάζετο. Ταῦτα δὲ ποιῶν, κατὰ τὰ ἀποτομώτατα δοκοῦντα εἶναι τοῦ Σαρδιανῶν ἐρύματος τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀναβιβάζει Χαλδαίους τε καὶ Πέρσας. Ἡγήσατο δ' αὐτοῖς ἀνὴρ Πέρσης, δοῦλος γεγενημένος τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τινὸς φρουρῶν, καὶ καταμεμαθηκὼς κατάβασιν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀνάβασιν τὴν αὐτήν. Ὡς δὲ ἐγένετο τοῦτο δῆλον, ὅτι εἴχετο τὰ ἄκρα, πάντες δὴ ἔφευγον οἱ Λυδοὶ ἀπὸ τῶν τειχῶν, ὅπῃ ἠδύνατο ἕκαστος. Κῦρος δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰσῄει εἰς τὴν πόλιν, καὶ παρήγγειλεν, ἐκ τῆς τάξεως μηδένα κινεῖσθαι. Ὁ δὲ Κροῖσος, κατακλεισάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις, Κῦρον ἐβόα· ὁ δὲ Κῦρος τοῦ μὲν Κροίσου φύλακας κατέλι-

---

machinas erexit quasi facturus in muros impetum, et scalas paravit. Ea dum faceret, ut in munitiones Sardianorum, qua parte maxime præruptæ videbantur, sequenti nocte Chaldæi ac Persæ adscenderent, effecit. His ductor erat Persa quidam, qui cujusdam ex arcis custodibus præsidiariis servus fuerat, et descensum ad flumen et adscensum itidem didicerat. Cum cognitum esset arcem esse occupatam, Lydi omnes a muris diffugerunt quo quisque poterat. Cyrus prima luce oppidum ingressus est, et ne quis sese ex loco moveret, edixit. Crœsus autem, seipso in regia incluso, Cyrum inclamabat: at Cyrus Crœsum qui custodirent reliquit; ipseque ad arcem occupatam profectus, cum Persas arcem, ut oportebat, custodire

πεν, αὐτὸς δὲ ἀπαγαγὼν πρὸς τὴν ἐχομένην ἄκραν, ὡς εἶδε τοὺς μὲν Πέρσας φυλάττοντας τὴν ἄκραν, ὥσπερ ἔδει, τὰ δὲ τῶν Χαλδαίων ὅπλα ἔρημα, (καταδεδραμήκεσαν γὰρ ἁρπασόμενοι τὰ ἐκ τῶν οἰκιῶν) εὐθὺς συνεκάλεσεν αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ἀπιέναι ἐκ τοῦ στρατεύματος ὡς τάχιστα. Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἀνασχοίμην πλεονεκτοῦντας ὁρῶν τοὺς ἀτακτοῦντας. Καὶ εὖ μὲν, ἔφη, ἐπίστασθε, ὅτι παρεσκευαζόμην ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς ἐμοὶ συστρατευομένους πᾶσι Χαλδαίοις μακαριστοὺς ποιῆσαι· νῦν δ', ἔφη, μὴ θαυμάζετε, ἤν τις καὶ ἀπιοῦσιν ὑμῖν κρείττων ἐντύχῃ. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι ἔδεισάν τε καὶ ἱκέτευον παύσασθαι ὀργιζόμενον,

---

videret, Chaldæorum vero arma sola *conspiceret*, (quod illi ad diripienda ex ædibus bona excurrissent) mox præfectos eorum convocavit, eisque ut ab exercitu quamprimum discederent, præcepit. Non enim, ait, tolerare possim, ut qui ordines deserunt, majoribus quam alii commodis potiantur. Et vos quidem, ait, certo scire volo, in hoc me fuisse, ut vos qui signa mea sequimini, tales efficerem, quos universi Chaldæi felices prædicarent: verum jam vobis minime mirum videatur, si quis vobis hinc etiam discedentibus viribus potior occurrat. Hæc Chaldæi cum audissent, metu perculsi orabant ut irasci desineret; aiebantque se res opesque omnes velle resti-

καὶ τὰ χρήματα πάντα ἀποδώσειν ἔφασαν. Ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν αὐτῶν δέοιτο. Ἀλλ' εἴ με, ἔφη, βούλεσθε παύσασθαι ἀχθόμενον, ἀπόδοτε πάντα, ὅσα ἐλάβετε, τοῖς διαφυλάξασι τὴν ἄκραν. Ἢν γὰρ αἴσθωνται οἱ ἄλλοι στρατιῶται, ὅτι πλεονεκτοῦσιν οἱ εὔτακτοι γενόμενοι, πάντα μοι καλῶς ἕξει. Οἱ μὲν δὴ Χαλδαῖοι οὕτως ἐποίησαν, ὡς ἐκέλευσεν ὁ Κῦρος· καὶ ἔλαβον οἱ πειθόμενοι πολλὰ καὶ παντοῖα χρήματα. Ὁ δὲ Κῦρος καταστρατοπεδεύσας τοὺς ἑαυτοῦ, ὅπου ἐδόκει ἐπιτηδειότατον εἶναι τῆς πόλεως, μένειν ἐπὶ τοῖς ὅπλοις παρήγγειλε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι.

Ταῦτα διαπραξάμενος, ἀγαγεῖν ἐκέλευσεν αὐτῷ τὸν Κροῖσον. Ὁ δὲ Κροῖσος ὡς εἶδε

---

tuere. Ille his sibi non opus esse dixit: Sed si me vultis, ait, ab indignatione desistere, date omnia, quæcunque cepistis, illis qui arcis in custodia mansere. Nam si milites cæteri animadvertent, eos qui ordines servarunt, majora consequi commoda, præclare se meæ res habebunt. Itaque Chaldæi sic, uti Cyrus edixerat, fecerunt; et qui obedienter sese gesserant, magnam rerum opumque variarum copiam consequuti sunt: Cyrus autem, cum castra pro militibus suis metatus esset eo urbis loco, qui maxime opportunus ei videbatur, *eos* in armis manere ac prandere jussit.

His perfectis, Crœsum ad se adduci præcepit. Et Crœsus, ubi Cyrum vidit, Salve, inquit, domine: hoc enim *nomine* tibi

τὸν Κῦρον, Χαῖρε, ὦ δέσποτα, ἔφη· τοῦτο γὰρ ἡ τύχη καὶ ἔχειν τὸ ἀπὸ τοῦδε δίδωσί σοι, καὶ ἐμοὶ, προσαγορεύειν. Καὶ σύ γε, ἔφη, ὦ Κροῖσε· ἐπείπερ ἄνθρωποι ἐσμὲν ἀμφότεροι. Ἀτὰρ, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἆρ' ἄν τί μοι ἐθελήσαις συμβουλεῦσαι; Καὶ βουλοίμην γ' ἂν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἀγαθόν τί σοι εὑρεῖν· τοῦτο γὰρ ἂν οἶμαι ἀγαθὸν κἀμοὶ γενέσθαι. Ἄκουσον τοίνυν, ἔφη, ὦ Κροῖσε· ἐγὼ γὰρ ὁρῶν τοὺς στρατιώτας πολλὰ πεπονηκότας, καὶ πολλὰ κεκινδυνευκότας καὶ νῦν νομίζοντας πόλιν ἔχειν τὴν πλουσιωτάτην τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, μετὰ Βαβυλῶνα, ἀξιῶ ὠφεληθῆναι τοὺς στρατιώτας. Γιγνώσκω γὰρ, ἔφη, ὅτι, εἰ μή τινα καρπὸν λήψονται τῶν πόνων, οὐ

---

ut deinceps fruaris tribuit fortuna; mihi, ut *eo te* adpellem. *Salve* tu quoque, ait, Crœse; quandoquidem homines ambo sumus. Verum, Crœse, inquit, velisne mihi consilium dare? Etiam, Cyre, inquit, aliquid boni tibi reperire velim: nam idem arbitrarer etiam mihi fructuosum fore. Audi ergo, Crœse, inquit: quia video milites multis laboribus perfunctos, multisque versatos in periculis, nunc etiam putare se urbe *totius* Asiæ, post Babylonem, opulentissima potitos; æquum judico, ut aliquid utilitatis ad eos perveniat. Nam futurum intelligo, ut nisi quem laborum suorum fructum percipiant, dicto eos audientes diu non sim habiturus. Sed urbem tamen

δυνήσομαι αὐτοὺς πολὺν χρόνον πειθομένους ἔχειν. Διαρπάσαι μὲν οὖν αὐτοῖς ἐφεῖναι τὴν πόλιν οὐ βούλομαι. τήν τε γὰρ πόλιν νομίζω ἂν διαφθαρῆναι, ἔν τε τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηρότατοι πλεονεκτήσειαν ἄν. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κροῖσος ἔλεξεν, Ἀλλ' ἐμὲ, ἔφη, ἔασον λέξαι, πρὸς οὓς ἂν ἐγὼ Λυδῶν ἐθέλω, ὅτι διαπέπραγμαι παρὰ σοῦ μὴ ποιῆσαι ἁρπαγὴν, μηδὲ ἐᾶσαι ἀφανισθῆναι παῖδας καὶ γυναῖκας· ὑπεσχόμην δέ σοι ἀντὶ τούτων, ἦ μὴν παρ' ἑκόντων Λυδῶν ἔσεσθαι πᾶν, ὅ, τι καλὸν κἀγαθόν ἐστιν ἐν Σάρδεσιν. Ἢν γὰρ ταῦτα ἀκούσωσιν, οἶδ', ὅτι ἄξουσι πᾶν, ὅ, τι ἐστὶν ἐνθάδε καλὸν κτῆμα ἀνδρὶ καὶ γυναικί· καὶ ὁμοίως εἰς νέωτα πολλῶν καὶ

---

eis diripiendam concedere non est animus: nam et urbs, mea sententia, prorsus interiret, et in direptione plurimum utilitatis caperent, qui maxime sunt improbi. Quæ ubi Crœsus audisset, Me vero dicere sinito Lydis, ait, quibus ego voluero, impetrasse me abs te, ne direptio fiat, neve permittatur ut liberi et conjuges ab eorum conspectu abstrahantur: proque hoc tibi pollicitum esse, futurum omnino, ut Lydi tibi libentes offerant, quidquid Sardibus pulchrum et præclarum sit. Nam si hæc audierint, adlaturos scio quidquid pulchræ rei vir aut mulier hic habuerit: itidemque alterum in annum multis ac pulchris rebus iterum urbs tibi referta erit. Quod si *eam*

καλῶν πάλιν σοι πλήρης ἡ πόλις ἔσται. Ἢν δὲ διαρπάσῃς, καὶ αἱ τέχναι σοι, ἃς πηγάς φασι τῶν καλῶν εἶναι, διεφθαρμέναι ἔσονται. Ἐξέσται δέ σοι ἰδόντι ταῦτα, ἐλθόντα ἔτι καὶ περὶ τῆς ἁρπαγῆς βουλεύσασθαι. Πρῶτον δὲ, ἔφη, ἐπὶ τοὺς ἐμοὺς θησαυροὺς πέμπε, καὶ παραλαμβανέτωσαν οἱ σοὶ φύλακες παρὰ τῶν ἐμῶν φυλάκων. Ταῦτα μὲν δὴ ἅπαντα οὕτω συνήνεσε ποιεῖν ὁ Κῦρος, ὥσπερ ἔλεξεν ὁ Κροῖσος.

Τάδε δέ μοι, ἔφη, πάντως, ὦ Κροῖσε, λέξον, πῶς σοι ἀποβέβηκε τὰ ἐκ τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου· σοὶ γὰρ δὴ λέγεται πάνυ τεθεραπεῦσθαι ὁ Ἀπόλλων, καί σε πάντα ἐκείνῳ πειθόμενον πράττειν. Ἐβουλόμην γ' ἂν, ὦ

diripueris, etiam artificia tibi, quæ bonorum fontes esse perhibent, perierint. Præterea licet tibi, postquam hæc intuitus sis, *huc* etiam redire deque direptione consultare. Primum autem, inquit, ad meos thesauros mittito, atque *hos* a custodibus meis tui custodes accipiant. Et hæc quidem omnia sic fieri censuit oportere Cyrus, uti Crœsus dixerat:

At ista mihi, Crœse, inquit, omnino memorato, quonam tibi evaserint, quæ Delphico *tibi* sunt oraculo prodita: nam fertur *is* Apollo admodum abs te cultus, teque *fertur* omnia sic agere, ut illi obtemperes. Vellem, inquit, Cyre, sic compa-

Κῦρε, οὕτως ἔχειν· νῦν δὲ πάντα τἀναντία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πράττων προσηνέχθην τῷ Ἀπόλλωνι. Πῶς δέ; ἔφη ὁ Κῦρος, δίδασκε· πάνυ γὰρ παράδοξα λέγεις. Ὅτι πρῶτον μὲν, ἔφη, ἀμελήσας ἐρωτᾷν τὸν θεὸν, εἴ τι ἐδεόμην, ἀπεπειρώμην αὐτοῦ, εἰ δύναιτο ἀληθεύειν. Τοῦτο δὲ μὴ ὅτι ὁ θεὸς, ἔφη, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι καλοὶ κἀγαθοὶ, ἐπειδὰν γνῶσιν ἀπιστούμενοι, οὐ φιλοῦσι τοὺς ἀπιστοῦντας. Ἐπεὶ μέντοι ἔγνω καὶ μάλα ἄτοπα ἐμοῦ ποιοῦντος, καὶ πρόσω Δελφῶν ἀπέχοντος, οὕτω δὴ πέμπω περὶ παίδων. Ὁ δέ μοι τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἀπεκρίνατο· ἐπεὶ δ' ἐγὼ, πολλὰ μὲν πέμπων ἀναθήματα χρυσᾶ, πολλὰ δ' ἀργυρᾶ, πάμπολλα δὲ θύων, ἐξιλασάμην ποτὲ αὐ-

---

ratæ res essent: nunc vero eum me Apollini exhibui, qui contraria omnia statim ab initio facerem. Quomodo vero? ait Cyrus, edoce: nam valde *quidem* mira refers. Primum, ait, posthabita cura interrogandi deum si qua re mihi opus esset, periculum feci, an vera respondere posset. At non solum deus, inquit, sed homines etiam honesti ac boni, cum fidem non haberi sibi animadvertunt, haud amant diffidentes. Cum vero animadverterem absurde admodum me agere, ac procul Delphis abessem, mitto de liberis interrogatum. Ille mihi primum ne respondit quidem: ubi vero, missis multis donariis aureis, argenteis etiam multis, permultisque cæsis hostiis, tandem eum aliquando placavi, uti *qui-*

τὸν, ὡς ἐδόκουν, τότε δή μοι ἀποκρίνεται, ἐρωτῶντι, τί ἄν μοι ποιήσαντι παῖδες γένοιντο· ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι ἔσοιντο. Καὶ ἐγένοντο μὲν, (οὐ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἐψεύσατο) γενόμενοι δὲ οὐδὲν ὤνησαν. Ὁ μὲν γὰρ κωφὸς ὢν διατελεῖ· ὁ δὲ, ἄριστος γενόμενος, ἐν ἀκμῇ τοῦ βίου ἀπώλετο. Πιεζόμενος δὲ ταῖς περὶ τοὺς παῖδας συμφοραῖς, πάλιν πέμπω, καὶ ἐπερωτῶ τὸν θεὸν, τί ἂν ποιῶν τὸν λοιπὸν βίον εὐδαιμονέστατα διατελέσαιμι· ὁ δέ μοι ἀπεκρίνατο,

Σαυτὸν γιγνώσκων, εὐδαίμων, Κροῖσε, περάσεις.

Ἐγὼ δὲ ἀκούσας τὴν μαντείαν, ἥσθην· ἐνόμιζον γὰρ, τό [γε] ῥᾷστόν μοι αὐτὸν προστάξαντα τὴν εὐδαιμονίαν διδόναι. Ἄλλους

---

dem ipse arbitrabar, tunc mihi quærenti quid faciendum esset, ut liberi mihi nascerentur. respondit ille, habiturum me liberos. Ac nati quidem mihi sunt, (quippe nec in hoc mentitus est) sed nati nulli usui fuere. Nam alter *eorum* mutus manet; alter, qui præstantissimus extitit, in ipso ætatis flore periit. Cum his liberorum calamitatibus premerer, iterum mitto, deumque interrogo, quid a me fieri oporteret, ut id quod esset vitæ reliquum exigere felicissime possem; respondit ille mihi,

Si te noscas, Crœse, vitam feliciter transibis.

Hoc audito oraculo, gavisus sum: arbitrabar enim eum felicitatem mihi tribuere, rem facillimam imperando. Nam alios partim cognosci posse,

μὲν γὰρ γιγνώσκειν τοὺς μὲν οἷόν τ' εἶναι, τοὺς δ' οὔ· ἑαυτὸν δὲ, ὅστις ἐστὶ, πάντα τινὰ ἐνόμιζον ἄνθρωπον εἰδέναι. Καὶ τὸν μετὰ ταῦτα δὴ χρόνον, ἕως μὲν εἶχον ἡσυχίαν, οὐδὲν ἐνεκάλουν μετὰ τὸν τοῦ παιδὸς θάνατον ταῖς τύχαις. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεπείσθην ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου ἐφ' ὑμᾶς στρατεύεσθαι, εἰς πάντα κίνδυνον ἦλθον· ἐσώθην μέντοι οὐδὲν κακὸν λαβών. Οὐκ αἰτιῶμαι δὲ οὐδὲ τάδε τὸν θεόν. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνων ἐμαυτὸν μὴ ἱκανὸν ὑμῖν μάχεσθαι, ἀσφαλῶς σὺν τῷ θεῷ ἀπῆλθον, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σὺν ἐμοί. Νῦν δ' αὖ πάλιν ὑπό τε πλούτου τοῦ παρόντος διαθρυπτόμενος, καὶ ὑπὸ τῶν δεομένων μου προστάτην γενέσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν δώρων, ὧν ἐδίδοσάν μοι, καὶ ὑπ'

---

partim non: quis vero sit ipsemet, quemlibet hominem scire putabam. Omnique adeo deinceps tempore, quamdiu quietem colui, nihil erat post mortem filii, quamobrem casus fortuitos culparem. Verum posteaquam ab Assyrio sum persuasus, ut expeditionem adversus vos susciperem, omnis generis adii pericula; nec ullo tamen accepto malo servatus sum. Ac ne de his quidem deum incuso. Nam ubi me ad pugnandum adversus vos idoneum non esse animadverti, tuto, dei ope, tum ipse tum mei *mecum* evasimus. Sed rursum nunc deliciis opulentiæ præsentis diffluens, et ob eorum preces qui me rogabant ut eis præessem, et ob illa munera quæ mihi donabant, et illorum hominum opera, qui mi-

ἀνθρώπων, οἵ με κολακεύοντες ἔλεγον, ὡς, εἰ ἐγὼ ἐθέλοιμι ἄρχειν, πάντες ἂν ἐμοὶ πείθοιντο, καὶ μέγιστος ἂν εἴην ἀνθρώπων· ὑπὸ τοιούτων δὴ λόγων ἀναφυσώμενος, ὡς εἵλοντό με πάντες οἱ κύκλῳ βασιλεῖς προστάτην τοῦ πολέμου, ὑπεδεξάμην τὴν στρατηγίαν, ὡς ἱκανὸς ὢν μέγιστος γενέσθαι· ἀγνοῶν ἄρα ἐμαυτὸν, ὅτι σοι ἀντιπολεμεῖν ἱκανὸς ᾤμην εἶναι, πρῶτον μὲν ἐκ θεῶν γεγονότι, ἔπειτα δὲ διὰ βασιλέων πεφυκότι, ἔπειτα δ' ἐκ παιδὸς ἀρετὴν ἀσκοῦντι· τῶν δ' ἐμῶν προγόνων ἀκούω τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα ἅμα τε βασιλέα καὶ ἐλεύθερον γενέσθαι. Ταῦτ' οὖν ἀγνοήσας, δικαίως, ἔφη, ἔχω τὴν δίκην. Ἀλλὰ νῦν γὰρ, ἔφη, ὦ Κῦρε, γιγνώσκω μὲν ἐμαυτόν· σὺ δ',

---

hi adsentando futurum dicebant ut omnes mihi parerent, et *omnium ego* mortalium maximus evaderem, modo cum imperio esse vellem; ejusmodi, *inquam*, verbis inflatus, ubi reges omnes undique belli me præsidem legerunt, suscepi munus imperatorium, quasi essem is, qui maximus evadere possem; meipsum certe ignorans, qui bello adversus te gerendo parem me tibi arbitrarer, primum ex diis genito, deinde regibus orto, atque etiam a puero ad virtutem exercitato: at ex majoribus meis eum, qui primus regno potitus est, audio simul et regnum et libertatem esse consequutum. Hæc ergo cum ignoraverim, merito, inquit, pœnam subeo. Nunc autem, Cyre, inquit, meipsum nosco: sed censesne, ait, Apollinis res-

ἔφη, δοκεῖς ἔτι ἀληθεύσειν τὸν Ἀπόλλω, ὡς εὐδαίμων ἔσομαι γιγνώσκων ἐμαυτόν; Σὲ δ' ἐρωτῶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἄριστ' ἄν μοι δοκεῖς εἰκάσαι τοῦτο ἐν τῷ παρόντι· καὶ γὰρ δύνασαι ποιῆσαι.

Καὶ ὁ Κῦρος εἶπε, Βουλήν μοι δὸς περὶ τούτου, ὦ Κροῖσε· ἐγὼ γάρ σου ἐννοῶν τὴν πρόσθεν εὐδαιμονίαν, οἰκτείρω τέ σε, καὶ ἀποδίδωμι ἤδη γυναῖκά τε ἔχειν, ἣν ἔχεις, καὶ τὰς θυγατέρας, (ἀκούω γάρ σοι εἶναι) καὶ τοὺς φίλους, καὶ τοὺς θεράποντας, καὶ τράπεζαν, σὺν οἵαπερ ἐζῆτε· μάχας δέ σοι καὶ πολέμους ἀφαιρῶ. Μὰ Δία μηδὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κροῖσος, σύ ἐμοι ἔτι βουλεύου ἀποκρίνασθαι περὶ τῆς ἐμῆς εὐδαιμονίας· ἐγὼ γὰρ ἤδη σοι

---

ponsum posthac verax futurum esse, *qui* beatum me fore *dixit*, si meipsum nossem? Te autem propterea interrogo, quod optime conjecturam mihi de hoc facturus in præsentia videris: potes enim id facere.

Et Cyrus, Da vero mihi, inquit, de hoc consilium, Crœse: nam ego mecum in animo considerans felicitatem tuam pristinam, misericordia moveor erga te, conjugemque tibi jam habere permitto, quam habes, et filias, (audio enim esse tibi *quasdam*) et amicos, et famulos, et mensam, quali *hactenus* estis usi: pugnas autem et bella tibi adimo. Ergo, ait Crœsus, nihil tu profecto amplius deliberes, quid mihi de mea felicitate respondeas: e-

λέγω, ἣν ταῦτά μοι ποιήσῃς, ἃ σὺ λέγεις, ὅτι, ἣν ἄλλοι τε μακαριωτάτην ἐνόμιζον εἶναι βιοτὴν, καὶ ἐγὼ συνεγίγνωσκον αὐτοῖς, ταύτην καὶ ἐγὼ νῦν ἔχων διάξω. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπε, Τίς δὴ ὁ ἔχων ταύτην τὴν μακαρίαν βιοτήν; Ἡ ἐμὴ γυνὴ, εἶπεν, ὦ Κῦρε· ἐκείνη γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν καὶ τῶν μαλακῶν καὶ εὐφροσυνῶν πασῶν ἐμοὶ τὸ ἴσον μετεῖχε· φροντίδων δὲ, ὅπως ταῦτα ἔσται, καὶ πολέμου καὶ μάχης οὐ μετῆν αὐτῇ. Οὕτω δὴ καὶ σὺ δοκεῖς ἐμὲ κατασκευάζειν, ὥσπερ ἐγὼ, ἣν ἐφίλουν μάλιστ᾽ ἀνθρώπων· ὥστε τῷ Ἀπόλλωνι ἄλλα μοι δοκῶ χαριστήρια ὀφειλήσειν. Ἀκούσας δὲ ὁ Κῦρος τοὺς λόγους αὐτοῦ, ἐθαύμασε μὲν τὴν εὐθυμίαν· ἤγετο δὲ τὸ λοιπὸν, ὅποι καὶ

---

tenim ipse jam tibi dico, si hæc, quæ *nunc* ais, feceris, fore ut quam alii vitam beatissimam ducere solent, etiam me adsentiente, hanc modo consequutus agam Et Cyrus, Quis, ait, beatæ istius vitæ compos est? Uxor mea, inquit, Cyre: nam illi mecum pars æqua bonorum, et mollitiarum, et gaudiorum fuit; curarum vero quo pacto hæc contingerent, et belli et pugnæ nihil mecum ei commune fuit. Ac tu quoque me talem efficere velle videris, qualem ego illam quam *omnium* hominum maxime diligebam: adeo ut Apollini *etiam* alia munera, quibus me gratum ei præbeam, mox debere mihi videar. His Crœsi verbis auditis, Cyrus *in eo* tranquillitatem animi est admiratus: deinceps *ille*, quocunque Cyrus,

αὐτὸς πορεύοιτο· εἴτ' ἄρα καὶ χρήσιμόν τι νομίζων αὐτὸν εἶναι, εἴτε καὶ ἀσφαλέστερον οὕτως ἡγούμενος.

γ'. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ καλέσας ὁ Κῦρος τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατεύματος, τοὺς μὲν αὐτῶν ἔταξε τοὺς θησαυροὺς παραλαμβάνειν, τοὺς δ' ἐκέλευσεν, ὁπόσα παραδοίη Κροῖσος χρήματα, πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν, ὁποῖα ἂν οἱ μάγοι ἐξηγῶνται, ἔπειτα τὰ ἄλλα χρήματα παραδεχομένους, ἐν ζυγάστροις στήσαντας ἐφ' ἁμαξῶν ἐπισκευάσαι, καὶ διαλαχόντας τὰς ἁμάξας κομίζειν, ὅποιπερ ἂν αὐτοὶ πορεύωνται· ἵνα, ὅπῃ καιρὸς εἴη, δια-

---

proficisceretur, *una* ducebatur; sive adeo propterea quod eum ad aliquam rem utilem esse putaret, seu quod ita tutius arbitraretur.

3. Ac tum quidem hoc modo quieti se dederunt. Postridie Cyrus amicis et ducibus copiarum convocatis, eorum alios quidem constituit qui thesauros acciperent, aliis præcepit, ut de iis pecuniis, quascunque Crœsus traderet, primum diis seligerent, quas magi *seligendas* præscriberent; deinde reliquas pecunias acceptas in arcis locarent ac plaustris imponerent, *iisdem*que plaustris sorte distributis *secum eas* portarent, quocunque proficiscerentur ipsi; ut opportuno tempore, *sua* singuli pro meritis acciperent. Et

λαμβάνοιεν ἕκαστοι τὰ ἄξια. Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν.

Ὁ δὲ Κῦρος, καλέσας τινὰς τῶν παρόντων ὑπηρετῶν, Εἴπατέ μοι, ἔφη, ἑώρακέ τις ὑμῶν Ἀβραδάταν; θαυμάζω γὰρ, ἔφη, ὅτι, πρόσθεν θαμίζων ἐφ' ἡμᾶς, νῦν οὐδαμοῦ φαίνεται. Τῶν οὖν ὑπηρετῶν τις ἀπεκρίνατο, ὅτι, ὦ δέσποτα, οὐ ζῇ, ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανεν, ἐμβαλὼν τὸ ἅρμα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους· οἱ δ' ἄλλοι, πλὴν τῶν ἑταίρων αὐτοῦ, ἐξέκλιναν, ὥς φασιν, ἐπεὶ τὸ στίφος εἶδον τὸ τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ νῦν γε, ἔφη, λέγεται αὐτοῦ ἡ γυνὴ, ἀνελομένη τὸν νεκρὸν, καὶ ἐνθεμένη εἰς τὴν ἁρμάμαξαν, ἐν ἧπερ αὐτὴ ὠχεῖτο, προσκεκομικέναι αὐτὸν ἐνθάδε πῃ πρὸς τὸν Πακτω-

---

hi quidem ista exsequebantur.

Cyrus autem quibusdam ex ministris qui aderant arcessitis, Dicite mihi, ait, an aliquis vestrum Abradatam vidit? miror enim, quod antehac frequenter nos accedere solitus, modo nusquam adpareat. *Ei* quidam ex ministris respondit, *Is*, domine, non vivit, sed in pugna mortuus est, cum in Aegyptios currum suum immisisset: cæteri, sodalibus ejus exceptis, declinarunt, uti *quidem* perhibetur, posteaquam Aegyptiorum agmen conspexissent. Et uxor ipsius, inquit, jam mortuum sustulisse dicitur, atque impositum in *harmamaxam*, qua ipsa vehi solita est, adtulisse huc aliquo ad Pactolum fluvium. Aiunt et eunuchos et famulos ipsius

λὸν ποταμόν. Καὶ τοὺς μὲν εὐνούχους καὶ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ ὀρύττειν φασὶν ἐπὶ λόφου τινὸς θήκην τῷ τελευτήσαντι· τὴν δὲ γυναῖκα λέγουσιν, ὡς κάθηται χαμαὶ, κεκοσμηκυῖα, οἷς εἶχε, τὸν ἄνδρα, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔχουσα ἐπὶ τοῖς γόνασι. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κῦρος ἐπαίσατο ἄρα τὸν μηρὸν, καὶ εὐθὺς ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον, λαβὼν χιλίους ἱππέας ἤλαυνεν ἐπὶ τὸ πάθος. Γαδάταν δὲ καὶ Γωβρύαν ἐκέλευσεν, ὅ, τι δύναιντο λαβόντας καλὸν κόσμημα ἀνδρὶ φίλῳ καὶ ἀγαθῷ τετελευτηκότι μεταδιώκειν· καὶ ὅστις εἶχε τὰς ἑπομένας ἀγέλας, καὶ βοῦς καὶ ἵππους, εἶπε τούτῳ καὶ ἄλλα πρόβατα πολλὰ ἐλαύνειν, ὅπη ἂν αὐτὸν πυνθάνηται ὄντα, ὡς ἐπισφαγείη τῷ Ἀβραδάτᾳ.

---

quodam in tumulo conditorium mortuo fodere; et uxorem humi sedere, quæ maritum rebus iis ornarit, quascunque habuerit, ejusque caput *impositum* genibus teneat. Hæc ubi Cyrus audivit, femur sane *suum* percussit, statimque in equum ubi insiliisset, sumptis *secum* equitibus mille, ad *tristem illum* casum advehitur. Gadatæ vero Gobryæque mandat, ut *secum* sumerent quidquid ornamenti mortuo viro amico et forti conveniret, statimque subsequerentur: et si quis greges et boves et equos secum duceret, mandabat ut alias etiam pecudes eo multas ageret, ubicunque se resciret esse, quo mactari apud Abradatam possent.

Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὴν γυναῖκα χαμαὶ καθημένην καὶ τὸν νεκρὸν κείμενον, ἐδάκρυσέ τε ἐπὶ τῷ πάθει, καὶ εἶπε, Φεῦ, ὦ ἀγαθὴ καὶ πιστὴ ψυχή! οἴχῃ δὴ ἀπολιπὼν ἡμᾶς; καὶ ἅμα ἐδεξιοῦτο αὐτὸν, καὶ ἡ χεὶρ τοῦ νεκροῦ ἐπηκολούθησεν· ἀπεκέκοπτο γὰρ κοπίδι ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ δὲ, ἰδὼν, πολὺ ἔτι μᾶλλον ἤλγησε· καὶ ἡ γυνὴ δὲ ἀνωδύρατο, καὶ δεξαμένη τὴν χεῖρα παρὰ τοῦ Κύρου ἐφίλησέ τε, καὶ πάλιν ὡς οἷόν τ' ἦν προσήρμοσε. Καὶ εἶπε, καὶ τἄλλα τοι, ὦ Κῦρε, οὕτως ἔχει· ἀλλὰ τί δεῖ σε ὁρᾷν; Καὶ ταῦτ', ἔφη, οἶδ', ὅτι δι' ἐμὲ οὐχ ἥκιστα ἔπαθεν, ἴσως δὲ καὶ διὰ σὲ, ὦ Κῦρε, οὐδὲν ἧττον. Ἐγώ τε γὰρ ἡ μωρὰ πολλὰ διεκελευόμην αὐτῷ οὕτω ποιεῖν,

---

Ut humi sedentem mulierem vidit et jacentem mortuum, lacrimas ob casum *tristem* profudit, ac dixit, Heu fortem ac fidam animam! abiisti ergo nobis relictis? simul dextram mortui prehendit, atque ea subsequuta est; quippe quæ ab Aegyptiis copide fuisset amputata. Cyrus *id* cum vidit, multo etiam majori dolore adfectus est: mulier autem ejulare cœpit, acceptamque a Cyro manum osculabatur, et rursus *loco eam*, uti quidem poterat, accommodavit. Dixitque, Etiam cætera, Cyre, sic se habent. Verum quid attinet *ea* te adspicere? Atque hæc, ait, scio propter me maxime ipsi accidisse, ac fortassis etiam propter te, Cyre, nihilo minus. Etenim stulta ego multis eum cohortata sum, efficeret, ut amicum in

ὅπως σοι φίλος ἄξιος λόγου φανείη· αὐτός τε οἶδ' ὅτι οὗτος οὐ τοῦτο ἐνενόει, ὅ, τι πείσοιτο, ἀλλὰ τί ἂν ποιήσας σοι χαρίσοιτο. Καὶ γὰρ οὖν, ἔφη, αὐτὸς μὲν ἀμέμπτως τετελεύτηκεν, ἐγὼ δὲ ἡ παρακελευομένη, ζῶσα παρακάθημαι. Καὶ ὁ Κῦρος χρόνον μέν τινα σιωπῇ κατεδάκρυσεν, ἔπειτα δὲ ἐφθέγξατο· Ἀλλ' οὗτος μὲν δή, ὦ γύναι, ἔχει τὸ κάλλιστον τέλος· νικῶν γὰρ τετελεύτηκε· σὺ δὲ λαβοῦσα τοῖσδε ἐπικόσμει αὐτὸν τοῖς παρ' ἐμοῦ· (παρῆν δὲ ὁ Γωβρύας καὶ ὁ Γαδάτας πολὺν καὶ καλὸν κόσμον φέροντες) ἔπειτα δ', ἔφη, ἴσθι, ὅτι οὐδὲ τὰ ἄλλα ἄτιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τὸ μνῆμα πολλοὶ χώσουσιν ἀξίως ὑμῶν, καὶ ἐπισφαγήσεται αὐτῷ, ὅσα εἰκὸς

---

aliquo numero habendum tibi se declararet: et ipse *sat* scio, non quid sibi accideret, cogitabat; sed quibus facinoribus editis tibi gratificaretur. Quamobrem ipse quidem, inquit, extremum vitæ diem ita morte confecit, ut de eo nemo conqueri possit, ego vero hortatrix ei viva hic adsideo. Cyrus aliquamdiu cum silentio lacrimas fudit, deinde dixit, Hic vero, mulier, finem præclarissimum sortitus est; nam victor diem obiit supremum: tu vero hæc a me accipito, quibus eum ornes: (nam Gobryas Gadatasque *jam* aderant, copiosum et elegantem ferentes ornatum) deinde scito, inquit, ne alios quidem honores ei defuturos, sed et monumentum *illi* complures ex dignitate vestra aggesto tumulo conficient; et

ἀνδρὶ ἀγαθῷ. Καὶ σὺ δὲ, ἔφη, οὐκ ἔρημος ἔσῃ, ἀλλ᾽ ἐγώ σε, καὶ σωφροσύνης ἕνεκα καὶ πάσης ἀρετῆς καὶ τἄλλα τιμήσω, καὶ συστήσω, ὅστις ἀποκομιεῖ σε, ὅποι ἂν αὐτὴ ἐθέλῃς· μόνον, ἔφη, δήλωσον, πρὸς ὅντινα χρῄζεις κομισθῆναι. Καὶ ἡ Πάνθεια εἶπεν, Ἀλλὰ θάῤῥει, ἔφη, ὦ Κῦρε, οὐ μή σε κρύψω, πρὸς ὅντινα βούλομαι ἀφικέσθαι.

Ὁ μὲν δὴ ταῦτ᾽ εἰπὼν ἀπῄει, κατοικτείρων τήν τε γυναῖκα, οἵου ἀνδρὸς στέροιτο, καὶ τὸν ἄνδρα, οἵαν γυναῖκα καταλιπὼν οὐκ ἔτ᾽ ὄψοιτο. Ἡ δὲ γυνὴ τοὺς μὲν εὐνούχους ἐκέλευσεν ἀποστῆναι· ἕως ἂν, ἔφη, τόνδε ἐγὼ ὀδύρωμαι, ὡς βούλομαι· τῇ δὲ τροφῷ εἶπε παραμένειν, καὶ ἐπέταξεν αὐτῇ, ἐπειδὰν ἀπο-

---

mactabuntur ei quæcunque viro forti æquum est *mactari*. Tu quoque deserta, inquit, non eris, sed ego te propter pudicitiam virtutesque *tuas* cæteras cum aliis rebus colam, tum *alicui* commendabo, qui te quocunque voles deportabit: tantum, ait, indicato ad quem deportari te cupias. Et Panthea, securo sis animo, inquit, Cyre; nequaquam te celabo, ad quem pervenire velim.

Cyrus hæc loquutus discessit, tum mulieris misertus, quæ virum talem amisisset, tum viri, qui relictam uxorem talem non amplius adspiceret. Mulier autem eunuchos secedere jussit; (donec istum ego, inquit, ex animi sententia lamentando deflevero) nutrici di-

θάνῃ, περικαλύψαι αὐτήν τε καὶ τὸν ἄνδρα ἐν ἑνὶ ἱματίῳ. Ἡ δὲ τροφὸς πολλὰ ἱκετεύουσα, μὴ ποιεῖν τοῦτο, ἐπεὶ οὐδὲν ἤνυε καὶ χαλεπαίνουσαν ἑώρα, ἐκάθητο κλαίουσα. Ἡ δὲ, ἀκινάκην πάλαι παρεσκευασμένον σπασαμένη, σφάττει ἑαυτὴν, καὶ ἐπιθεῖσα ἐπὶ τὰ στέρνα τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν ἀπέθνησκεν. Ἡ δὲ τροφὸς ἀνωλοφύρατό τε καὶ περιεκάλυπτεν ἄμφω, ὥσπερ ἡ Πάνθεια ἐπέστειλεν. Ὁ δὲ Κῦρος, ὡς ᾔσθετο τὸ ἔργον τῆς γυναικὸς, ἐκπλαγεὶς ἵεται, εἴ τι δύναιτο βοηθῆσαι. Οἱ δὲ εὐνοῦχοι, ἰδόντες τὸ γεγενημένον, τρεῖς ὄντες, σπασάμενοι κἀκεῖνοι τοὺς ἀκινάκας, ἀποσφάττονται, οὗπερ ἔταξεν αὐτοὺς, ἑστηκότες. Ὁ δὲ Κῦρος, ὡς ἐπλησίασε

---

xit ut *secum* maneret, eidemque præcepit, ut se, mortem ubi occubuisset, et virum una veste velatos obtegeret. Nutrix multis eam precata suppliciter, ne id faceret, cum nihil proficeret, ipsamque videret indignari, sedit lacrimans. Tum *mulier*, quæ acinacem dudum *ad hoc* paratum haberet, seipsam jugulat, et capite in mariti pectus imposito moritur. Nutrix cum ejulatu ambos obtegit, quemadmodum Panthea jusserat. Cyrus autem ubi mulieris facinus rescivit, exterritus, accessit, si quid auxilii ferre posset. Eunuchi, qui tres erant, cum quid factum esset viderent, et ipsi strictis acinacibus, quo eos loco stare jusserat, stantes se jugularunt. Cyrus

τῷ πάθει, ἀγασθείς τε τὴν γυναῖκα καὶ κατολοφυράμενος ἀπῄει· καὶ τούτων μὲν ᾗ εἰκὸς ἐπεμελήθη, ὡς τύχοιεν πάντων τῶν καλῶν, καὶ τὸ μνῆμα ὑπερμέγεθες ἐχώσθη, ὥς φασι. Καὶ νῦν τὸ μνῆμα μέχρι τοῦ νῦν τῶν εὐνούχων κεχῶσθαι λέγεται· καὶ ἐπὶ μὲν τῇ ἄνω στήλῃ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς ἐπιγεγράφθαι φασὶ τὰ ὀνόματα, Σύρια γράμματα· κάτω δὲ εἶναι τρεῖς λέγουσι στήλας, καὶ ἐπιγεγράφθαι, ΣΚΗΠΤΟΥΧΩΝ.

δ΄. Ἐκ δὲ τούτου στασιάζοντες οἱ Κᾶρες καὶ πολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἅτε τὰς οἰκήσεις ἔχοντες ἐν ἐχυροῖς χωρίοις, ἑκάτεροι ἐπεκαλοῦντο τὸν Κῦρον. Ὁ δὲ Κῦρος αὐτὸς μένων ἐν Σάρδεσι μηχανὰς ἐποιεῖτο καὶ

---

ubi propius ad *illum tristem* casum accessisset, et admiratus *istam mulierem* et lamentis prosequutus, discessit: fuitque, ceu par erat, ei curæ, præclara ut illis omnia contingerent; ingensque *adeo* monumentum, ut perhibent, aggesto tumulo factum fuit. Et nunc *quoque* monumentum *istorum* usque ad eunuchos aggesto tumulo porrigi dicitur: ac superiore quidem in columna hujus viri et mulieris hujus nomina feruntur inscripta literis Syriacis; inferius autem columnas esse tres aiunt, et eis inscriptum, SCEPTUCHORUM.

4. Secundum hæc cum factionibus Cares armisque *adeo* inter se contenderent, utpote qui domicilia munitis in locis haberent, utrique Cyrum implorabant. Cyrus autem ipse Sar-

κριοὺς, ὡς τῶν μὴ πειθομένων κατερείψων τὰ τείχη· Ἀδούσιον δὲ, ἄνδρα Πέρσην, καὶ τἄλλα οὐκ ἄφρονα οὐδ᾽ ἀπόλεμον, καὶ πάνυ δὴ εὔχαριν, πέμπει ἐπὶ τὴν Καρίαν, στράτευμα δούς· καὶ Κίλικες δὲ καὶ Κύπριοι πάνυ προθύμως αὐτῷ συνεστράτευσαν. Ὧν ἕνεκα οὐδ᾽ ἔπεμψε πώποτε Πέρσην σατράπην οὔτε Κιλίκων οὔτε Κυπρίων, ἀλλ᾽ ἤρκουν αὐτῷ ἀεὶ οἱ ἐπιχώριοι βασιλεύοντες· δασμὸν μέντοι ἐλάμβανε, καὶ στρατείας, ὁπότε δέοιτο, ἐπήγγελλεν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἀδούσιος ἄγων τὸ στράτευμα ἐπὶ τὴν Καρίαν ἦλθε, καὶ ἀπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν Καρῶν παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, ἕτοιμοι ὄντες δέχεσθαι εἰς τὰ τείχη, ἐπὶ κακῷ τῶν ἀντιστασιαζόντων. Ὁ δὲ Ἀδού-

dibus manens machinas fabricabatur et arietes, ut eorum qui parere nollent, mœnia solo æquaret: Adusium vero Persam, hominem cæteroqui nec imprudentem reive militaris rudem, ac valde etiam elegantis ingenii, cum exercitu in Cariam mittit; perlibenter autem tum Cilices tum Cyprii ejus in hac expeditione signa sequuti sunt. Quæ causa fuit cur nullum satrapam Persicum Cilicibus et Cypriis unquam miserit, contentus semper indigenis *eorum* regibus: tributum tamen *ab istis* exigebat; et militiam, cum erat opus, eis imperabat. Adusius autem qui ducebat exercitum, posteaquam in Cariam pervenit, aderant ab utraque Carum parte *quidam*, parati eum *suas* intra munitiones, ad contrariæ factionis

σιος πρὸς ἀμφοτέρους ταὐτὰ ἐποίει· δικαιότερά τε ἔφη λέγειν τούτους, ὁποτέροις διαλέγοιτο, λαθεῖν τε ἔφη δεῖν τοὺς ἐναντίους, φίλους σφᾶς γενομένους, ὡς δὴ οὕτως ἂν μᾶλλον ἐπιπεσὼν ἀπαρασκεύοις τοῖς ἐναντίοις. Πιστὰ δ' ἠξίου γενέσθαι, καὶ τοὺς μὲν Κᾶρας ὀμόσαι ἀδόλως τε δέξασθαι εἰς τὰ τείχη σφᾶς, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Κύρου καὶ Περσῶν· αὐτὸς δὲ ὀμόσαι θέλειν ἀδόλως ἰέναι εἰς τὰ τείχη, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν δεχομένων. Ταῦτα δὲ ποιήσας, ἀμφοτέροις λάθρα ἑκατέρων νύκτα συνέθετο τὴν αὐτὴν, καὶ ἐν ταύτῃ εἰσῆλθεν εἰς τὰ τείχη, καὶ παρέλαβε τὰ ἐρύματα ἀμφοτέρων. Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ καθεζόμενος εἰς τὸ μέσον σὺν τῇ στρατιᾷ, ἐκάλε-

---

detrimentum, recipere. Adusius erga utrosque faciebat eadem; cum diceret illos, quibuscum loquebatur, æquiora proponere, et clam adversarios haberi oportere amicitiam cum ipsis initam, quasi hoc pacto magis imparatos adversarios adgressurus esset. Præterea fidem *utrinque* dari petebat, et a Caribus quidem jusjurandum dari, se absque dolo *malo*, et Cyri Persarumque bono, intra munitiones Persas admissuros: ipsum autem jurare velle, se absque dolo *malo*, et quidem admittentium commodo, munitiones ingressurum esse. Hæc ubi confecisset, cum utrisque noctem clam alteris eandem pactus est, atque ea in castella invectus est, et munitiones amborum recepit. Cum autem illuxisset, in medio cum exer-

σεν ἑκατέρων τοὺς ἐπικαιρίους. Οἱ δὲ, ἰδόντες ἀλλήλους, ἠχθέσθησαν, νομίζοντες ἐξηπατῆσθαι ἀμφότεροι. Ὁ μέντοι Ἀδούσιος ἔλεξε τοιάδε· Ἐγὼ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὤμοσα ἀδόλως εἰσιέναι εἰς τὰ τείχη, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν δεχομένων. Εἴπερ οὖν ἀπολῶ ὁποτέρους ὑμῶν, νομίζω ἐπὶ κακῷ εἰσεληλυθέναι Καρῶν· ἢν δὲ εἰρήνην ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἀσφάλειαν ἐργάζεσθαι ἀμφοτέροις τὴν γῆν, νομίζω ὑμῖν ἐπ' ἀγαθῷ παρεῖναι. Νῦν δὲ χρὴ ἀπὸ τῆσδε τῆς ἡμέρας ἐπιμίγνυσθαί τε ἀλλήλοις φιλικῶς, ἐργάζεσθαί τε τὴν γῆν ἀδεῶς, διδόναι τε τέκνα καὶ λαμβάνειν παρ' ἀλλήλων· ἢν δὲ παρὰ ταῦτα ἀδικεῖν τις ἐπιχειρῇ, τούτοις Κῦρός τε καὶ ἡμεῖς πολέμιοι ἐσόμεθα. Ἐκ

---

citu consedit, et *in concionem* ex utraque parte *ad res componendas* opportunos vocavit. Illi, se mutuo intuiti, graviter rem tulere, qui partem utramque dolo circumventam existimarent. Adusius vero in hanc sententiam verba fecit, Jurejurando vobis ego, viri, fidem astrinxi, ingressurum vestra me castella sine dolo *malo*, et eorum commodo qui me admitterent. Quamobrem si alterutros vestrum evertere velim, *ipse* me damno Carum hæc ingressum esse statuam: sin pacem inter vos conciliavero, et utrisque *confecero*, ut agrum tuto colere possitis, vestra cum utilitate vobis adesse me arbitrabor. Oportet igitur ex hoc die vos amice mutuo misceri commercio, et agros colere sine metu, et inter liberos hinc inde

τούτου πύλαι μὲν ἀνεῳγμέναι ἦσαν τῶν τειχῶν, μεσταὶ δὲ αἱ ὁδοὶ πορευομένων παρ' ἀλλήλους, μεστοὶ δὲ οἱ χῶροι ἐργαζομένων· ἑορτὰς δὲ κοινῇ ἦγον, εἰρήνης δὲ καὶ εὐφροσύνης πάντα πλέα ἦν. Ἐν δὲ τούτῳ ἧκον οἱ παρὰ Κύρου, ἐρωτῶντες, εἴ τι στρατιᾶς προσδέοιτο, ἢ μηχανημάτων· ὁ δὲ Ἀδούσιος ἀπεκρίνατο, ὅτι καὶ τῇ παρούσῃ ἔχει ἀλλαχόσε χρῆσθαι στρατιᾷ· καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἀπῆγε τὸ στράτευμα, φρουροὺς ἐν ταῖς ἄκραις καταλιπών. Οἱ δὲ Κᾶρες ἱκέτευον μένειν αὐτόν· ἐπεὶ δ' οὐκ ἤθελεν, ἔπεμψαν πρὸς τὸν Κῦρον, δεόμενοι πέμψαι Ἀδούσιον σφίσι σατράπην.

---

matrimonia contrahi: quod si contra hæc injuriam facere conatus fuerit aliquis, iis et Cyrus et nos hostes erimus. Ibi tum et portæ castellorum erant apertæ, et itinera plena congredientium inter se, et agri pleni cultoribus: festos dies communiter agebant, et pacis ac lætitiæ cuncta erant plena. Interea *quidam* a Cyro veniunt, qui *Adusium* interrogarent, ecquo exercitu alio vel machinis egeret: *quibus* Adusius respondit, se præsenti exercitu etiam alibi uti posse; ac simul cum hisce verbis copias abduxit, relictis in arcibus militibus præsidiariis. Cares autem supplices orabant ut maneret; *quod* cum *facere* nollet, missis ad Cyrum *suis* rogabant, ut Adusium sibi satrapam mitteret.

Ὁ δὲ Κῦρος ἐν τούτῳ ἀπεστάλκει Ὑστάσπαν, στράτευμα ἄγοντα ἐπὶ Φρυγίαν τὴν περὶ Ἑλλήσποντον. Ἐπεὶ δὲ ἧκεν ὁ Ἀδούσιος, μετάγειν αὐτὸν ἐκέλευσεν, ᾗπερ ὁ Ὑστάσπας προῴχετο, ὅπως μᾶλλον πείθοιντο τῷ Ὑστάσπᾳ, ἀκούσαντες ἄλλο στράτευμα προσιόν. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες οἱ ἐπὶ θαλάττῃ οἰκοῦντες, πολλὰ δόντες δῶρα, διεπράξαντο, ὥστε εἰς μὲν τὰ τείχη βαρβάρους μὴ δέχεσθαι, δασμὸν δὲ ἀποφέρειν, καὶ στρατεύειν, ὅποι Κῦρος ἐπαγγέλλοι. Ὁ δὲ τῶν Φρυγῶν βασιλεὺς παρεσκευάζετο μὲν ὡς καθέξων τὰ ἐρυμνὰ, καὶ οὐ πεισόμενος, καὶ παρήγγειλεν οὕτως· ἐπεὶ δὲ ἀφίσταντο αὐτοῦ οἱ ὕπαρχοι, καὶ ἔρημος ἐγίγνετο, τελευτῶν εἰς χεῖρας ἦλ-

Cyrus Hystaspam interim ablegarat, qui exercitum in Phrygiam Hellesponto finitimam duceret. Posteaquam autem Adusius venit, sequi *Cyrus* eum cum exercitu jussit, qua Hystaspes præcesserat, ut Hystaspæ magis parerent, ubi audiissent alias etiam copias accedere. Græci quidem certe maris accolæ, multis muneribus datis, id consecuti sunt, ut intra mœnia barbaros admittere necesse non haberent, sed tributum *tamen* penderent, et militatum irent quo Cyrus jussisset. Phrygum vero rex se parabat quasi loca munita tueri, nec imperata facere vellet, atque ita *se facturum* denuntiabat: sed postquam constituti sub ipsius imperio præfecti ab eo defecerunt, et solus est relictus, tandem in manus

θεν Ὑστάσπᾳ, ἐπὶ τῇ Κύρου δίκῃ. Καὶ ὁ Ὑστάσπας, καταλιπὼν ἐν ταῖς ἄκραις ἰσχυρὰς Περσῶν φρουρὰς, ἀπῄει ἄγων σὺν τοῖς ἑαυτοῦ καὶ Φρυγῶν πολλοὺς ἱππέας καὶ πελταστάς. Ὁ δὲ Κῦρος ἐπέστελλεν Ἀδουσίῳ, συμμίξαντα πρὸς Ὑστάσπαν, τοὺς μὲν ἑλομένους Φρυγῶν τὰ σφέτερα, σὺν τοῖς ὅπλοις ἄγειν· τοὺς δ᾽ ἐπιθυμήσαντας πολεμεῖν, τούτων ἀφελομένους τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὅπλα, σφενδόνας ἔχοντας πάντας κελεύειν ἕπεσθαι.

Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτ᾽ ἐποίουν. Κῦρος δὲ ὡρμᾶτο ἐκ Σάρδεων, φρουρὰν μὲν Περσικὴν καταλιπὼν πολλὴν ἐν Σάρδεσι, Κροῖσον δὲ ἔχων, ἄγων δὲ πολλὰς ἁμάξας πολλῶν καὶ παντοδαπῶν χρημάτων. Ἧκε δὲ καὶ ὁ Κροῖ-

---

Hystaspæ venit, causa Cyri judicio permissa. Hystaspas relictis in arcibus ſirmis Persarum præsidiis, discessit, secum præter suos Phrygum complures tum equites tum peltastas ducens. Cyrus autem Adusio mandata dederat, ut postquam se cum Hystaspa conjunxisset, Phrygas eos, qui partes suas amplexi fuissent, armatos adduceret; qui vero bellum gerere studuissent, illis et equos adimerent et arma, omnesque cum fundis sequi juberent.

Hæc illi quidem exsequebantur. Cyrus autem Sardibus movit, numeroso istic Persarum præsidio relicto, Crœsum *secum* retinens, et multa multis variisque opibus onusta plaustra ducens. Accessit autem Crœ-

τος, γεγραμμένα ἔχων ἀκριβῶς, ὅσα ἐν ἑκάστῃ ἦν τῇ ἁμάξῃ· καὶ διδοὺς τῷ Κύρῳ τὰ γράμματα, εἶπε, Ταῦτα, ἔφη, ἔχων, ὦ Κῦρε, εἴσῃ τόν τέ σοι ὀρθῶς ἀποδιδόντα, ἃ ἄγει, καὶ τὸν μή. Καὶ ὁ Κῦρος ἔλεξεν, Ἀλλὰ σὺ μὲν καλῶς ποιεῖς, ὦ Κροῖσε, προνοῶν· ἔμοιγε μέντοι ἄξουσι τὰ χρήματα, οἵπερ καὶ ἔχειν αὐτὰ ἄξιοί εἰσιν· ὥστε, ἤν τι καὶ κλέψωσι, τὰ ἑαυτῶν κλέψονται. Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων, ἔδωκε τὰ γράμματα τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ὅπως εἰδεῖεν τῶν ἐπιτρόπων οἵ τε σῶα αὐτοῖς ἀποδιδοῖεν, οἵ τε μή. Ἦγε δὲ καὶ Λυδῶν, οὓς μὲν ἑώρα καλλωπιζομένους καὶ ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ ἅρμασι, καὶ πάντα πειρωμένους ποιεῖν, ὅ, τι ᾤοντο αὐτῷ χαριεῖσ-

---

sus ad Cyrum, ferens accurate descripta, quæcunque singulis essent in plaustris, easque scripturas Cyro tradens ait, Has, Cyre, si habeas, scies quinam recte sit redditurus quæ vehit, et qui non *recte*. Et Cyrus, Facis tu quidem probe, inquit, Crœse, qui provideas: sed mihi sane has vehent opes, qui digni sunt ut etiam eas possideant; adeo ut si quid suffurabuntur, sua suffurabuntur. Dum hæc diceret, amicis et præfectis scripturas istas tradidit, ut scirent quinam ex iis, quibus essent eæ res creditæ, salvas *et integras* redderent, qui non *redderent*. Ducebat etiam secum Lydos, quibus esse curæ cerneret elegantiam armorum et equorum et cur-

θαι, τούτους μὲν σὺν τοῖς ὅπλοις· οὓς δὲ ἑώρα ἀχαρίστως ἑπομένους, τοὺς μὲν ἵππους αὐτῶν παρέδωκε Πέρσαις τοῖς πρώτοις συστρατευσαμένοις, τὰ δὲ ὅπλα κατέκαυσε· σφενδόνας δὲ καὶ τούτους ἠνάγκασεν ἔχοντας ἕπεσθαι. Καὶ πάντας δὲ τοὺς ἀόπλους τῶν ὑποχειρίων γενομένων σφενδονᾷν ἠνάγκαζε μελετᾷν, νομίζων τοῦτο τὸ ὅπλον δουλικώτατον εἶναι· σὺν μὲν γὰρ ἄλλῃ δυνάμει μάλα ἐστὶν ἔνθα ἰσχυρῶς ὠφελοῦσι σφενδονῆται παρόντες· αὐτοὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς οὐδ' ἂν οἱ πάντες σφενδονῆται μείνειαν πάνυ ὀλίγους ὁμόσε ἰόντας σὺν ὅπλοις ἀγχεμάχοις.

Προϊὼν δὲ τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος, κατεστρέψατο μὲν Φρύγας τοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ Φρυ-

ruum; et quos eniti videret ut omnia facerent quibus ipsi gratificaturos se putabant, hos secum armatos ducebat; quos autem cerneret gravate sequi, eorum equos Persis, qui primi cum eo militatum profecti fuerant, tradidit, et arma combussit: hos vero etiam fundis instructos sequi coegit. Quin et omnes inermes ex iis qui ejus in potestatem venerant, ad usum fundarum exercere se coegit, quod hoc armorum genus maxime servile duceret: est enim ubi funditores, si copiis aliis adsint, mirum quantum utilitatis adferunt; ipsi vero seorsum, ne omnes quidem, *quotquot sint*, funditores, admodum paucos iis cum armis, quibus cominus pugnatur, congressos sustinuerint.

Cum autem via Babylonem

γίᾳ, κατεστρέψατο δὲ Καππαδόκας, ὑποχειρίους δὲ ἐποιήσατο Ἀραβίους· ἐξέπλησε δὲ, ἀπὸ πάντων τούτων, Περσῶν μὲν ἱππέας οὐ μεῖον ἢ τετρακισμυρίους, πολλοὺς δὲ ἵππους τῶν αἰχμαλώτων καὶ πᾶσι τοῖς συμμάχοις διέδωκε· καὶ πρὸς Βαβυλῶνα ἀφίκετο παμπόλλους μὲν ἱππέας ἄγων, παμπόλλους δὲ τοξότας καὶ ἀκοντιστὰς, σφενδονήτας δὲ ἀναριθμήτους.

έ. Ἐπεὶ δὲ πρὸς Βαβυλῶνι ἦν ὁ Κῦρος, περιέστησε μὲν πᾶν τὸ στράτευμα περὶ τὴν πόλιν, ἔπειτα αὐτὸς περιήλαυνε τὴν πόλιν σὺν τοῖς φίλοις τε καὶ ἐπικαιρίοις τῶν συμμάχων. Ἐπεὶ δὲ κατεθεάσατο τὰ τείχη, ἀπάγειν παρεσκευάσατο τὴν στρατιὰν ἀπὸ τῆς πόλεως·

---

ducente progrederetur, subegit Phrygas illius majoris Phrygiæ, subegit Cappadocas, Arabas in potestatem redegit: quorum omnium armis Persas equites instruxit, non pauciores quadragies millibus; multos vero captivorum equos in socios etiam universos distribuit: Babylonemque venit permagno cum equitatu, permultis cum sagittariis et jaculatoribus, cum funditoribus autem innumeris.

5. Cumque *jam* apud Babylonem Cyrus esset, exercitum omnem circum urbem constituit, deinde cum amicis et iis, qui e sociis ad res agendas opportuni erant, urbem ipse circumvectus est. Postquam muros contemplatus esset, ab urbe copias abducere parabat; cum transfuga quidam *ex urbe* egressus ait,

ἐξελθὼν δέ τις αὐτόμολος εἶπεν, ὅτι ἐπιτίθεσθαι μέλλοιεν αὐτῷ, ὁπότε ἀπάγοι τὸ στράτευμα· καταθεωμένοις γὰρ, ἔφη, αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ τείχους ἀσθενὴς ἐδόκει εἶναι ἡ φάλαγξ. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἦν οὕτως ἔχειν· περὶ γὰρ πολὺ τεῖχος κυκλουμένους, ἀνάγκη ἦν ἐπ' ὀλίγον τὸ βάθος γενέσθαι τὴν φάλαγγα. Ἀκούσας οὖν ὁ Κῦρος ταῦτα, στὰς κατὰ μέσον τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν, παρήγγειλεν, ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἑκατέρωθεν τοὺς ὁπλίτας ἀναπτύσσοντας τὴν φάλαγγα ἀπιέναι παρὰ τὸ ἑστηκὸς τοῦ στρατεύματος, ἕως γένοιτο ἑκατέρωθεν τὸ ἄκρον καθ' ἑαυτὸν καὶ κατὰ τὸ μέσον. Οὕτως οὖν ποιούντων, οἵ τε μένοντες εὐθὺς θαῤῥαλεώτεροι ἐγίγνοντο, ἐπὶ

Babylonios ipsum adoriri velle, quando copias abducturus esset : nam de muro phalangem *hanc* despectantibus, inquit, visa est imbecilla esse. Nec *quidem id* ita se habuisse mirum erat : quia enim murum amplum circumdarent, necesse erat phalangem ad exiguam densitatem redigi. Hæc igitur Cyrus cum audisset, stans in medio exercitus sui, cum iis quos circum se habebat, præcepit ut gravis armaturæ milites ab utraque extremitate phalangem explicantes abirent propter eam exercitus partem quæ subsisteret, donec utraque extremitas ad se atque ad medium perveniret. Id cum facerent, tum iis qui subsistebant fiducia quædam continuo acce-

διπλάσιον τὸ βάθος γιγνόμενοι· οἵ τ' ἀπιόντες, ὡσαύτως θαῤῥαλεώτεροι· εὐθὺς γὰρ οἱ μένοντες αὐτῶν πρὸς τοῖς πολεμίοις ἐγίγνοντο. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἑκατέρωθεν συνῆψαν τὰ ἄκρα, ἔστησαν ἰσχυρότεροι γεγενημένοι, οἵ τε ἀπεληλυθότες, διὰ τοὺς ἔμπροσθεν, οἵ τ' ἔμπροσθεν, διὰ τοὺς ὄπισθεν προσγεγενημένους. Ἀναπτυχθείσης δὲ οὕτω τῆς φάλαγγος, ἀνάγκη τοὺς πρώτους ἀρίστους εἶναι καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς κακίστους τετάχθαι· ἡ δὲ οὕτως ἔχουσα τάξις, καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι ἐδόκει εὖ παρεσκευάσθαι, καὶ πρὸς τὸ μὴ φεύγειν. Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ καὶ οἱ γυμνῆται οἱ ἀπὸ τῶν κεράτων, ἀεὶ ἐγγύτερον ἐγίγνοντο τοῦ ἄρχοντος τοσούτῳ, ὅσῳ ἡ φά-

---

debat, quod duplicata *jam* esset *aciei* densitas; tum illis quoque fiducia similiter accedebat, qui abscedebant: mox enim illi qui subsistebant, prope ab hostibus aberant. Cum autem progrediendo extremitates utrinque conjunxissent, constitere *jam* facti firmiores, tum qui abscesserant, propter anteriores; tum anteriores, propter eos qui a tergo accesserunt. Hoc modo explicata phalange, necesse est primos et ultimos fortissimos esse, ignavissimos in medio collocari: aciesque hunc in modum constituta et ad dimicandum, et ad prohibendam fugam instructa commode videbatur. Præterea equites et levis armaturæ milites qui a cornibus *procedebant*, semper eo propius ad imperatorem accedebant, quo phalanx

λαγξ βραχυτέρα ἐγίγνετο ἀναδιπλουμένη. Ἐπεὶ δὲ οὕτω συνεσπειράθησαν, ἀπῄεσαν, ἕως μὲν ἐξικνεῖτο τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐπὶ πόδα· ἐπεὶ δὲ ἔξω βελῶν ἐγένοντο, στραφέντες, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγα βήματα προϊόντες μετεβάλλοντο ἐπ' ἀσπίδα, καὶ ἵσταντο πρὸς τὸ τεῖχος βλέποντες· ὅσῳ δὲ προσωτέρω ἐγίγνοντο, τοσῷδε μανότερον μετεβάλλοντο. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐδόκουν εἶναι, ξυνεῖρον ἀπιόντες, ἔστε ἐπὶ ταῖς σκηναῖς ἐγένοντο.

Ἐπεὶ δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο, συνεκάλεσεν ὁ Κῦρος τοὺς ἐπικαιρίους, καὶ ἔλεξεν· Ἄνδρες σύμμαχοι, τεθεάμεθα μὲν κύκλῳ τὴν πόλιν· ἐγὼ δὲ, ὅπως μὲν ἄν τις τείχη οὕτως ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλὰ προσμαχόμενος ἕλοι, οὐκ

---

duplicata densior efficiebatur. Cum hoc sese modo conglobassent, pedetentim *inde* recedebant, quo tela de muro pertinebant : cumque extra telorum ictus essent, conversi, ac primum quidem modicos passus progressi, statum mutabant clypeum versus, atque ita consistebant, ut murum intuerentur ; quanto autem longius abscederent, tanto rarius fiebat mutatio. Posteaquam in tuto sibi esse videbantur, conserti continuoque ordine recedebant, donec ad tabernacula pervenirent.

Ubi jam in castris essent, Cyrus eos, quos oporteret, convocavit et *hunc* sermonem habuit, Urbem, socii, undique contemplati sumus ; atque equidem quo pacto quis adeo firmos et excelsos muros op-

ἐνορᾶν μοι δοκῶ· ὅσῳ δὲ πλέονες ἄνθρωποι ἐν τῇ πόλει εἰσὶν, ἐπείπερ οὐ μάχονται ἐξιόντες, τοσούτῳ ἂν θᾶττον λιμῷ αὐτοὺς ἡγοῦμαι ἁλῶναι. Εἰ μή τινα οὖν ἄλλον τρόπον ἔχετε λέγειν, τούτῳ πολιορκητέους φημὶ εἶναι τοὺς ἄνδρας. Καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν· Ὁ δὲ ποταμὸς, ἔφη, οὗτος οὐ διὰ μέσης τῆς πόλεως ῥεῖ, πλάτος ἔχων πλεῖον, ἢ ἐπὶ δύο στάδια; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Γωβρύας· καὶ βάθος γε ὡς οὐδ' ἂν δύο ἄνδρες, ὁ ἕτερος ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἑστηκὼς, τοῦ ὕδατος ὑπερέχοιεν· ὥστε τῷ ποταμῷ ἔτι ἰσχυροτέρα ἐστὶν ἡ πόλις, ἢ τοῖς τείχεσι. Καὶ ὁ Κῦρος, Ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ἐῶμεν, ὅσα κρείττω ἐστὶ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως· διαμετρησαμένους δὲ χρὴ ὡς

---

pugnando capere possit, videre mihi non videor: quanto autem plures homines in urbe sunt, quando ad pugnandum non exeant, tanto citius fieri arbitror, ut fame in potestatem redigantur. Nisi igitur aliquem alium, quem proponatis, modum habetis, hoc *ipso nobis* istos expugnandos esse aio. Et Chrysantas inquit, Hiccine fluvius per mediam urbem labitur, cujus latitudo stadia duo superat? Ita profecto, ait Gobryas; ac tanta *quoque* profunditas ejus est, ut ne duo quidem viri, alter alteri licet institerit, supra aquam extare possint; quo fit ut fluvio sit urbs etiam munitior, quam mœnibus. Et Cyrus, Missa faciamus hæc, ait, Chrysanta, quæ viribus nostris potiora sunt; adhibita vero mensura, quam-

τάχιστα τὸ μέρος ἑκάστου ἡμῶν, ὀρύττειν τάφρον ὡς πλατυτάτην καὶ βαθυτάτην, ὅπως ὅτι ἐλαχίστων ἡμῖν τῶν φυλάκων δέοι. Οὕτω δὴ κύκλῳ διαμετρήσας περὶ τὸ τεῖχος, ἀπολιπὼν ὅσον τύρσεσι μεγάλαις ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, ὤρυσσεν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ τείχους τάφρον ὑπερμεγέθη, καὶ τὴν γῆν ἀνέβαλλον πρὸς ἑαυτούς. Καὶ πρῶτον μὲν πύργους ἐπὶ τῷ ποταμῷ ᾠκοδόμει, φοίνιξι θεμελιώσας οὐ μεῖον ἢ πλεθριαίοις· (εἰσὶ γὰρ καὶ μείζονες, ἢ τοσοῦτοι τὸ μῆκος πεφυκότες· καὶ γὰρ δὴ πιεζόμενοι οἱ φοίνικες ὑπὸ βάρους ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλιοι·) τούτους δὲ ὑπετίθει τούτου ἕνεκα, ὅπως ὅτι μάλιστα ἐοίκοι πολιορκήσειν παρασκευαζομένῳ,

---

primum fossa latissima profundissimaque nobis erit ducenda, pro parte cuique sua, quo paucissimis custodibus nobis sit opus. Sic igitur undique circa murum *spatia* dimensus, relicto a flumine intervallo, quantum sufficeret magnis propugnaculis, ingentem fossam circum murum undique duxit, terramque *adeo illi* seipsos versus egesserunt. Ac primum quidem turres propter flumen extruebat, palmis fundatas, quarum non minor erat, quam *plethri* altitudo : (*ibi* nascuntur enim, quæ hac majorem etiam in longitudinem excrescunt ; palmæ vero cum *aliquo* premuntur pondere, sursum incurvantur, quemadmodum *et* asini clitellarii :) has autem *palmas operi* propterea subjecit, ut quam maxime videretur id fa-

ὡς, εἰ καὶ διαφύγοι ὁ ποταμὸς εἰς τὴν τάφρον, μὴ ἀνέλοι τοὺς πύργους. Ἀνίστη δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς πύργους ἐπὶ τῆς ἀμβολάδος γῆς, ὅπως ὅτι πλεῖστα φυλακτήρια εἴη. Οἱ μὲν δὴ ταῦτ᾽ ἐποίουν· οἱ δ᾽ ἐν τῷ τείχει κατεγέλων τῆς πολιορκίας, ὡς ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια πλέον, ἢ εἴκοσιν ἐτῶν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κῦρος, τὸ στράτευμα κατένειμε δώδεκα μέρη, ὡς μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕκαστον τὸ μέρος φυλάξον. Οἱ δ᾽ αὖ Βαβυλώνιοι, ἀκούσαντες ταῦτα, πολὺ ἔτι μᾶλλον κατεγέλων, ἐννοούμενοι, εἰ σφᾶς Φρύγες καὶ Λυδοὶ καὶ Ἀράβιοι καὶ Καππαδόκαι φυλάξειαν, οὓς σφίσιν ἐνόμιζον πάντας εὐμενεστέρους εἶναι ἢ Πέρσαις.

---

cere, quod solent qui ad urbem obsidendam sese comparent; ut tametsi flumen in fossam dilaberetur, ipsas turres non everteret. Etiam multas alias turres supra terram egestam excitabat, ut quam plurima essent excubiarum loca. Et has quidem illi res agebant; qui autem in muro stabant, obsidionem *hanc* irridebant, quod iis esset commeatus in annos plus viginti. Quæ Cyrus cum audisset, in partes duodecim exercitum divisit, ut pars quælibet, unum anni mensem in excubiis esset. Babylonii rursum, his auditis, multo etiam magis irridebant, qui cogitarent secum, Phrygas et Lydios et Arabas et Cappadocas futuros contra se in excubiis, quos omnes arbitrabantur animis erga se magis esse benevolis, quam erga Persas.

Καὶ αἱ μὲν τάφροι ἤδη ὀρωρυγμέναι ἦσαν. Ὁ δὲ Κῦρος, ἐπεὶ ἑορτὴν ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἤκουσεν εἶναι, ἐν ᾗ πάντες οἱ Βαβυλῶνιοι ὅλην τὴν νύκτα πίνουσι καὶ κωμάζουσιν, ἐν ταύτῃ, ἐπεὶ τάχιστα συνεσκότασε, λαβὼν πολλοὺς ἀνθρώπους, ἀνεστόμωσε τὰς τάφρους τὰς πρὸς τὸν ποταμόν. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, τὸ ὕδωρ κατὰ τὰς τάφρους ἐχώρει ἐν τῇ νυκτί· ἡ δὲ διὰ τῆς πόλεως τοῦ ποταμοῦ ὁδὸς πορεύσιμος ἀνθρώποις ἐγίγνετο. Ὡς δὲ τὸ τοῦ ποταμοῦ οὕτως ἐπορσύνετο, παρηγγύησεν ὁ Κῦρος Πέρσαις χιλιάρχοις καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων, εἰς δύο ἄγοντας τὴν χιλιοστὺν παρεῖναι πρὸς αὐτὸν, τοὺς δ' ἄλλους συμμάχους κατ' οὐρὰν τούτων ἕπεσθαι, ᾗπερ πρόσθεν τεταγμέ-

---

Ac fossæ quidem ductæ erant: Cyrus vero, cum audiisset celebrari Babylone festum *quendam* diem, quo Babylonii omnes nocte tota potarent et comissarentur, eo die, cum primum invesperasceret, magna hominum multitudine adhibita, fossarum ostia fluvium versus aperuit. Hoc cum factum esset, aqua noctu in fossas manabat; et alveus fluvii per urbem *tendens*, hominibus pervius esse cœpit. Id ubi de flumine hoc modo *ei* successisset, Persicis Cyrus et equitum et peditum tribunis imperat, mille suos in binos explicatos ducendo apud se adessent; reliqui socii hos a tergo sequerentur, instructi quemadmodum prius. Et hi quidem

νους. Οἱ μὲν δὴ παρῆσαν· ὁ δὲ, καταβιβάσας εἰς τὸ ξηρὸν τοῦ ποταμοῦ τοὺς ὑπηρέτας καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας, ἐκέλευσε σκέψασθαι, εἰ πορεύσιμον εἴη τὸ ἔδαφος τοῦ ποταμοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλαν, ὅτι πορεύσιμον εἴη, ἐνταῦθα δὴ, συγκαλέσας τοὺς ἡγεμόνας τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων, ἔλεξε τοιάδε·

" Ἄνδρες, φίλοι, ὁ μὲν ποταμὸς ἡμῖν " παρακεχώρηκε τῆς εἰς τὴν πόλιν ὁδοῦ· " ἡμεῖς δὲ θαῤῥοῦντες εἰσίωμεν δὴ εἴσω, ἐν-" νοούμενοι, ὅτι οὗτοι, ἐφ' οὓς νῦν πορευσόμε-" θα, ἐκεῖνοί εἰσιν, οὓς ἡμεῖς καὶ συμμάχους " πρὸς ἑαυτοῖς ἔχοντας, καὶ ἐγρηγορότας ἅ-" παντας καὶ νήφοντας, καὶ ἐξωπλισμένους " καὶ συντεταγμένους ἐνικῶμεν· νῦν δ' ἐπ' αὐ-

---

aderant; cum ille, in siccam fluminis partem ministris suis, tam peditibus quam equitibus immissis, ut explorarent an vadum fluminis permeari possit imperavit. Postquam illi posse permeari renuntiarunt, tum vero peditum equitumque ducibus convocatis, hujusmodi verba fecit;

" Flumen hoc nobis, amici, " viam in urbem concessit: " *eam* nos animis præsentibus " [illegible] ingre-" diamur, nobiscum ipsi repu-" tantes, hos, quos adgressuri " nunc sumus, eos esse, quos " a sociis sibi adjunctis instruc-" tos, et omnes vigilantes et " sobrios, armatos et in acie " dispositos vicimus: jam ve-" ro adversus hos tendimus qu-

" τοὺς ἴμεν, ἐν ᾧ πολλοὶ μὲν αὐτῶν καθεύδου-
" σι, πολλοὶ δ' αὐτῶν μεθύουσι, πάντες δὲ ἀ-
" σύντακτοί εἰσιν· ὅταν δὲ καὶ αἴσθωνται ἡ-
" μᾶς ἔνδον ὄντας, πολὺ ἂν ἔτι μᾶλλον ἢ νῦν
" ἀχρεῖοι ἔσονται ὑπὸ τοῦ ἐκπεπλῆχθαι. Εἰ
" δέ τις τοῦτο ἐννοεῖται, ὃ δὴ λέγεται φοβερὸν
" εἶναι τοῖς εἰς πόλιν εἰσιοῦσι, μὴ ἐπὶ τὰ τέ-
" γη ἀναβάντες βάλλωσιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν,
" τοῦτο μάλιστα θαῤῥεῖτε· ἢν γὰρ ἀναβῶσί
" τινες ἐπὶ τὰς οἰκίας, ἔχομεν σύμμαχον
" θεὸν Ἥφαιστον. Εὔφλεκτα δὲ τὰ πρόθυ-
" ρα αὐτῶν, φοίνικος μὲν αἱ θύραι πεποιημέ-
" ναι, ἀσφάλτῳ δὲ ὑπεκκαύματι κεχρισμέ-
" ναι. Ἡμεῖς δ' αὖ πολλὴν μὲν δᾷδα ἔχο-
" μεν, ἣ ταχὺ πολὺ πῦρ τέξεται, πολλὴν δὲ

" tempore multi eorum dormiunt, multi sunt ebrii, universi denique inordinati: cum autem et nos intus esse senserint, multo magis etiam, quam nunc, inutiles futuri sunt, quia exanimati erunt. At si hæc in mentem alicui venit, quod sane fertur esse formidolosum urbem intrantibus, ne tectis illis conscensis hinc inde tela *in nos* conjiciant, id *ipsum* maxime vobis animos addat: nam si qui conscendent ædes, adjutor nobis est deus Vulcanus. Sunt vero eorum vestibula crematu facilia; cum januæ palmarum e materia fabricatæ sint, et bitumine illitæ, quod ignem facile concipit. Nobis autem et faces plurimæ sunt, quæ incendium ingens cito parient, et copia picis ac

“ πίτταν καὶ στυππεῖον, ἃ ταχὺ παρακαλεῖ “ πολλὴν φλόγα· ὥστε ἀνάγκην εἶναι, ἢ φεύ- “ γειν ταχὺ τοὺς ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, ἢ ταχὺ κα- “ τακεκαῦσθαι. Ἀλλ' ἄγετε, λαμβάνετε “ τὰ ὅπλα· ἡγήσομαι δὲ ἐγὼ σὺν τοῖς θεοῖς. “ Ὑμεῖς δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα καὶ Γωβρύα, “ δείκνυτε τὰς ὁδούς· ἴστε γάρ· ὅταν δ' ἐντὸς “ γενώμεθα, τὴν ταχίστην ἄγετε ἐπὶ τὰ βα- “ σίλεια.” Καὶ μὴν, ἔφασαν οἱ ἀμφὶ τὸν Γωβρύαν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστὸν, εἰ καὶ ἄ- κλειστοι αἱ πύλαι αἱ τοῦ βασιλείου εἶεν· ὡς ἐν κώμῳ γὰρ δοκεῖ ἡ πόλις πᾶσα εἶναι τῇδε τῇ νυκτί. Φυλακῇ μέντοι πρὸ τῶν πυλῶν ἐν- τευξόμεθα· ἔστι γὰρ ἀεὶ τεταγμένη. Οὐκ ἂν ἀμελεῖν δέοι, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀλλ' ἰέναι, ἵνα

“ stuppæ, quæ cito magnam “ flammam eliciunt : adeo ut “ vel celeriter necesse sit hos “ ex ædibus aufugere, vel ce- “ leriter exuri. Verum agite, “ arma capite ; diis equidem “ juvantibus præibo. Vos au- “ tem Gadata et Gobrya, de- “ monstrate *nobis* itinera ; cum “ ea vobis sint cognita : et u- “ bi jam intus erimus, quam- “ primum ad regiam ducite.” Atqui, aiebant illi qui erant cum Gobrya, non mirum fuerit, si quidem nec portæ ipsius regiæ clausæ sint : urbs enim tota videtur hac nocte comissationi esse intenta. Sed in excubias tamen ante *regiae* portas incidemus ; quod eæ semper istic collocentur. Non negligenda res est, ait Cyrus, sed

ἀπαρασκεύους ὡς μάλιστα λάβωμεν τοὺς ἄνδρας.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐῤῥήθη, ἐπορεύοντο· τῶν δὲ ἀπαντώντων οἱ μὲν ἀπέθνησκον παιόμενοι, οἱ δ' ἔφευγον πάλιν ὀπίσω, οἱ δ' ἐβόων. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Γωβρύαν συνεβόων αὐτοῖς, ὡς κωμασταὶ ὄντες καὶ αὐτοί· καὶ ἰόντες ᾗ ἐδύναντο ὡς τάχιστα ἐπὶ τοῖς βασιλείοις ἐγένοντο. Καὶ οἱ μὲν σὺν τῷ Γωβρύᾳ καὶ τῷ Γαδάτᾳ τεταγμένοι κεκλεισμένας εὑρίσκουσι τὰς πύλας τοῦ βασιλείου· οἱ δ' ἐπὶ τοὺς φύλακας ταχθέντες ἐπεισπίπτουσιν αὐτοῖς πίνουσι πρὸς φῶς πολὺ, καὶ εὐθὺς ὡς πολεμίοις ἐχρῶντο αὐτοῖς. Ὡς δὲ κραυγὴ καὶ κτύπος ἐγίγνετο, αἰσθόμενοι οἱ ἔνδον τοῦ θορύβου, κελεύ-

---

eundum, ut eos quam maxime imparatos offendamus.

Hæc ubi dicta fuerunt, pergebant: si qui autem eis obviam venirent, partim cæsi peribant, partim intro fuga se recipiebant, partim clamorem edebant. Qui vero circa Gobryam erant, eosdem cum illis clamores edebant, velut ipsi quoque comissatores: et pergentes qua ratione *progredi* poterant, ad regiam celerrime perveniunt. Et hi quidem Gobryæ Gadataque adjuncti portas regiæ clausas inveniunt; qui vero adversus *regiae* custodes ire jussi fuerant, magno cum impetu irruunt in eos ad ignem largum potantes, statimque hostili cum eis more agunt. Orto autem clamore ac strepitu, cum ii, qui erant intus, tumultum sentirent, et inspici

σαντος τοῦ βασιλέως σκέψασθαι, τί εἴη τὸ πρᾶγμα, ἐκθέουσί τινες ἀνοίξαντες τὰς πύλας. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Γαδάταν ὡς εἶδον τὰς πύλας χαλώσας, εἰσπίπτουσι, καὶ τοῖς πάλιν φεύγουσιν εἴσω ἐφεπόμενοι, καὶ παίοντες ἀφικνοῦνται πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ ἤδη ἑστηκότα αὐτὸν καὶ ἐσπασμένον ὃν εἶχεν ἀκινάκην εὑρίσκουσι. Καὶ τοῦτον μὲν οἱ σὺν Γαδάτᾳ καὶ Γωβρύᾳ πολλοὶ ἐχειροῦντο· καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ ἀπέθνησκον, ὁ μὲν προβαλλόμενός τι, ὁ δὲ φεύγων, ὁ δέ γε καὶ ἀμυνόμενος ὅτῳ ἐδύνατο. Ὁ δὲ Κῦρος διέπεμπε τὰς τῶν ἱππέων τάξεις κατὰ τὰς ὁδούς· καὶ προεῖπεν, οὓς μὲν ἔξω λαμβάνοιεν κατακαίνειν, τοὺς δ' ἐν ταῖς οἰκί-

---

rex juberet, quid illud esset rei, apertis aliqui portis procurrunt. Cum portas ii, qui circa Gadatam erant, patefactas conspicerent, irruunt, et illos rursus fugientes intro insequuti, ac ferientes ad regem perveniunt; eumque jam erectum cum acinace, quem strictum tenebat, inveniunt. Hunc Gadatæi et Gobryani numero plures opprimunt; atque ii etiam, qui cum ipso erant, perierunt; alius, cum aliquid objiceret; alius, cum fugeret; alius, cum se quacunque re poterat tueretur. Cyrus autem cohortes equitum per vias *passim* dimittebat; et edicebat, ut quos extra *domos* deprehenderent, occiderent; utque ii, qui linguæ Syriacæ periti erant, denuntiarent illis qui *adhuc* in ædibus essent, ut intus manerent: quod

αις κηρύττειν τοὺς Συριστὶ ἐπισταμένους ἔνδον μένειν· εἰ δέ τις ἔξω ληφθείη, ὅτι θανατώσοιτο.

Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν. Γαδάτας δὲ καὶ Γωβρύας ἧκον· καὶ θεοὺς μὲν πρῶτον προσεκύνουν, ὅτι τετιμωρημένοι ἦσαν τὸν ἀνόσιον βασιλέα· ἔπειτα δὲ Κύρου κατεφίλουν καὶ χεῖρας καὶ πόδας, πολλὰ δακρύοντες ἅμα χαρᾷ καὶ εὐφραινόμενοι. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ᾔσθοντο οἱ τὰς ἄκρας ἔχοντες ἑαλωκυῖάν τε τὴν πόλιν καὶ τὸν βασιλέα τεθνηκότα, παραδιδόασι καὶ τὰς ἄκρας. Ὁ δὲ Κῦρος τὰς μὲν ἄκρας εὐθὺς παρελάμβανε, καὶ φρουράρχους τε καὶ φρουροὺς εἰς ταύτας ἀνέπεμπε· τοὺς δὲ τεθνηκότας θάπτειν

---

si quis foris deprehenderetur, eum morte multandum.

Et hi quidem hæc exsequebantur. Gadatas autem et Gobryas accesserunt; ac deos primum venerati sunt, quod de impio rege pœnas sumpsissent; deinde manus et pedes Cyri deosculabantur, cum præ gaudio, simul et lacrimas copiose profunderent et lætitiæ signa darent. Posteaquam illuxisset, ac sensissent illi, qui arces tenebant, tum urbem esse captam, tum regem occisum, arces etiam tradunt. Cyrus eas statim occupat, et præsidiorum magistros cum militibus præsidiariis in illas immittit: mortuos sepeliendi potestatem propinquis facit; et præcones *pa-*

ἐφῆκε τοῖς προσήκουσι· τοὺς δὲ κήρυκας κηρύττειν ἐκέλευσεν, ἀποφέρειν πάντας τὰ ὅπλα Βαβυλωνίους· ὅπου δὲ ληφθήσοιτο ὅπλα ἐν οἰκίᾳ, προηγόρευεν, ὡς πάντες οἱ ἔνδον ἀποθανοῖντο. Οἱ μὲν δὴ ἀπέφερον· ὁ δὲ Κῦρος ταῦτα μὲν εἰς τὰς ἄκρας κατέθετο, ὡς εἴη ἕτοιμα, εἴ τί ποτε δέοι χρῆσθαι. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πρῶτον μὲν τοὺς μάγους καλέσας, ὡς δορυαλώτου τῆς πόλεως οὔσης, ἀκροθίνια τοῖς θεοῖς καὶ τεμένη ἐκέλευσεν ἐξελεῖν· ἐκ τούτου δὲ καὶ οἰκίας διεδίδου καὶ ἀρχεῖα τούτοις, οὕσπερ κοινωνοὺς ἐνόμιζε τῶν καταπεπραγμένων· οὕτω δὲ διένειμεν, ὥσπερ ἐδέδοκτο, τὰ κράτιστα τοῖς ἀρίστοις. Εἰ δέ τις οἴοιτο μεῖον ἔχειν, διδάσκειν προσιόντα

---

lam prædicare jussit, ut omnes Babylonii arma deferrent: in quacunque vero domo arma deprehenderentur, in ea denuntiabant omnibus esse moriendum. Et illi quidem arma deportabant: quæ Cyrus in arces deposuit, ut in promptu essent, si quando eis esset utendum. Hæc ubi peracta fuerunt, primum arcessitis magis, quia bello capta urbs esset, præcepit, ut diis primitias manubiarum et fana seligerent: postea tum *alias* domos tum principum ædificia dividebat in eos, quos illorum, quæ gesta fuerant, socios existimabat: atque hoc modo distribuit, uti dudum fuerat decretum, optima *quaeque* præstantissimis. Quod si putaret aliquis sibi minus ob-

ἐκέλευε. Προεῖπε δὲ, Βαβυλωνίοις μὲν τὴν γῆν ἐργάζεσθαι, καὶ τοὺς δασμοὺς ἀποφέρειν, καὶ θεραπεύειν τούτους, οἷς ἕκαστοι αὐτῶν ἐδόθησαν· Πέρσας δὲ τοὺς κοινωνοῦντας, καὶ τῶν συμμάχων, ὅσοι μένειν ᾑροῦντο παρ' αὐτῷ, ὡς δεσπότας ὧν ἔλαβον προηγόρευε διαλέγεσθαι.

Ἐκ δὲ τούτου ἐπιθυμῶν ὁ Κῦρος ἤδη κατασκευάσασθαι, καὶ αὐτὸς, ὡς βασιλεῖ ἡγεῖτο πρέπειν, ἔδοξεν αὐτῷ τοῦτο σὺν τῇ τῶν φίλων γνώμῃ ποιῆσαι, ὡς ὅτι ἥκιστα ἂν ἐπιφθόνως σπάνιός τε καὶ σεμνὸς φανείη. Ὧδε οὖν ἐμηχανᾶτο τοῦτο· ἅμα τῇ ἡμέρᾳ στὰς, ὅπου ἐδόκει ἐπιτήδειον εἶναι, προσεδέχετο τὸν βουλόμενον λέγειν τι, καὶ ἀποκρινόμενος ἀπέπεμ-

---

tigisse, mandabat ut accedens *id ipsum* doceret. Edixit etiam, Babyloniis agros esse colendos, et tributa perdenda, et iis obsequia præstanda quibus singuli traditi essent: Persas vero et *Persarum* participes, et quotquot ex sociis apud eum remanere vellent, jussit tanquam dominos, cum iis quos *sibi traditos* accepissent, loqui.

Secundum hæc cupiens jam Cyrus etiam se parare, quemadmodum decere regem existimaret, id de amicorum sententia faciendum statuit, ut quam minima cum invidia et rarius conspiceretur et augustiori specie. Id igitur ita effecit: prima luce stabat in loco, quo putabat esse commodum, et admittebat *quemlibet* aliquid

πεν. Οἱ δ' ἄνθρωποι, ὡς ἔγνωσαν, ὅτι προσδέχοιτο, ἧκον ἀμήχανοι τὸ πλῆθος· καὶ ὠθουμένων περὶ τοῦ προσελθεῖν, μηχανή τε πολλὴ καὶ μάχη ἦν. Οἱ δὲ ὑπηρέται ὡς ἠδύναντο διακρίναντες, προσίεσαν. Ὁπότε δέ τις καὶ τῶν φίλων διωσάμενος τὸν ὄχλον προφανείη, προτείνων ὁ Κῦρος τὴν χεῖρα προσήγετο αὐτούς, καὶ οὕτως ἔλεγεν, Ἄνδρες φίλοι, περιμένετε, ἕως τὸν ὄχλον διωσώμεθα· ἔπειτα δὲ καθ' ἡσυχίαν συγγενησόμεθα. Οἱ μὲν δὴ φίλοι περιέμενον, ὁ δ' ὄχλος πλείων καὶ πλείων ἐπέῤῥει, ἕως περ ἔφθασεν ἑσπέρα γενομένη, πρὶν τοῖς φίλοις αὐτὸν σχολάσαι καὶ συγγενέσθαι. Οὕτω δὴ ὁ Κῦρος λέγει, Ἄρα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν καιρὸς διαλυθῆναι· αὐ-

---

dicere volentem; ac postquam respondisset, dimittebat. Cum autem intellexissent homines, *Cyrum eos* expectare, infinita multitudo ad eum confluxit: *jam*que conveniendi *ejus* causa *semel* impellentium molitiones et rixæ multiplices erant. Ministri autem *ipsius* adhibito discrimine, prout poterant, accedendi potestatem faciebant. Quod si aliquando quispiam ex amicis impellendo disjecta *hominum* turba in conspectum *Cyri* prodiret, *tum vero* manum protendens istos adtrahebat, et ita dixit, Expectate, amici, donec turbam hanc dimoveamus; ac deinde per otium congrediemur. Expectabant igitur amici, et turba major usque adfluebat, donec opprimeret eum vespera, priusquam nactus esset otium in amicorum congressum

ριον δὲ πρωῒ ἔλθετε· καὶ γὰρ ἐγὼ βούλομαι ὑμῖν τι διαλεχθῆναι. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ φίλοι, ἄσμενοι ᾤχοντο ἀποθέοντες, δίκην δεδωκότες ὑπὸ πάντων τῶν ἀναγκαίων. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν.

Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Κῦρος παρῆν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον· ἀνθρώπων δὲ πολὺ πλεῖον πλῆθος περιειστήκει, βουλομένων προσιέναι, καὶ πολὺ πρότερον, ἢ οἱ φίλοι παρῆσαν. Ὁ οὖν Κῦρος περιστησάμενος τῶν ξυστοφόρων Περσῶν κύκλον μέγαν, εἶπε μηδένα παριέναι, ἢ τοὺς φίλους τε καὶ ἄρχοντας τῶν Περσῶν τε καὶ τῶν συμμάχων. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον αὐτοὶ, ἔλεξεν ὁ Κῦρος αὐτοῖς τοιάδε· " Ἄνδρες " φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν θεοῖς οὐδὲν

colloquiumque veniendi. Itaque dicebat Cyrus, Modo quidem, viri, tempus est discedendi: cras mane adeste; nam est quod vobiscum colloquar. His auditis, libenter amici discedebant curriculo, rebus omnibus necessariis multati. Ac tum quidem ita quieti se dederunt.

Postridie Cyrus ad eundem locum aderat; quem *jam* multo major hominum adire volentium turba circumstabat, qui multo prius etiam, quam illi amici, advenerant. Cyrus igitur Persis hastas gestantibus ambitu magno circum se collocatis, neminem admitti jussit, præter amicos et Persarum sociorumque principes. Illi vero cum convenissent, hujusmodi Cyrus ad eos orationem habuit; " Nihil est, amici ac

" ἂν ἔχοιμεν μέμψασθαι, τὸ μὴ οὐχὶ μέχρι
" τοῦδε πάντα, ὅσα εὐχόμεθα, καταπεπρα-
" χέναι. εἰ μέντοι τοιοῦτον ἔσται τὸ μεγάλα
" πράττειν, ὥστε μὴ οἷόν τε εἶναι, μήτε ἀμφ'
" αὑτὸν σχολὴν ἔχειν, μήτε μετὰ τῶν φίλων
" εὐφρανθῆναι, ἐγὼ μὲν χαίρειν ταύτην τὴν
" εὐδαιμονίαν κελεύω. Ἐνενοήσατε γὰρ, ἔφη,
" καὶ χθὲς δήπου, ὅτι, ἕωθεν ἀρξάμενοι ἀκούειν
" τῶν προσιόντων, οὐκ ἐλήξαμεν πρόσθεν ἑσπέ-
" ρας· καὶ νῦν ὁρᾶτε τούτους, καὶ ἄλλους
" πλείονας τῶν χθὲς παρόντων, ὡς πράγματα
" ἡμῖν παρέξοντας. Εἰ οὖν τις τούτοις ὑφέξει
" ἑαυτὸν, λογίζομαι μικρὸν μέν τι ὑμῖν μέρος
" ἐμοῦ μετεσόμενον, μικρὸν δέ τι ἐμοὶ ὑμῶν·
" ἐμαυτοῦ μέντοι σαφῶς οἶδ' ὅτι οὐδ' ὁτιοῦν

" socii, quod de iis queramur, " quasi non perfecerimus hacte- " nus omnia, quæcunque lice- " ret optare: sed enim si hu- " jusmodi quiddam est res mag- " nas gerere, ut neque possis " ipsi tibi vacare, neque cum " amicis hilariter vivere, bea- " titatem *sane* hanc equidem " valere jubeo. Nam et heri " utique animadvertistis, in- " quit, a prima nos aurora cœ- " pisse audire accedentes, ne- " que desiisse ante vesperam: " et nunc videtis hos, atque " alios multo plures iis qui " heri aderant, præsto esse, ut " nobis negotia facessant. Ita- " que si quis istis se submittere " velit, equidem cogito, exigua " parte vobis mei copiam fore, " et mihi vestri: mei sane

“ μοι μετέσται. Ἔτι δ', ἔφη, καὶ ἄλλο “ ὁρῶ γελοῖον πρᾶγμα. Ἐγὼ γὰρ δήπου ὑ- “ μῖν μὲν, ὥσπερ εἰκὸς, διάκειμαι· τούτων δὲ “ τῶν περιεστηκότων ἢ τινα ἢ οὐδένα οἶδα· “ καὶ οὗτοι πάντες οὕτω παρεσκευασμένοι εἰ- “ σὶν, ὡς, ἢν νικῶσιν ὑμᾶς ὠθοῦντες, πρότεροι “ ἃ βούλονται ὑμῶν παρ' ἐμοῦ διαπραξό- “ μενοι. Ἐγὼ δὲ ἠξίουν τούτους, εἴ τίς τι “ ἐμοῦ δέοιτο, θεραπεύειν ὑμᾶς τοὺς ἐμοὺς “ φίλους δεομένους προσαγωγῆς. Ἴσως ἂν “ οὖν εἴποι τις, τί δῆτα οὐχ οὕτως ἐξ ἀρχῆς “ παρεσκευασάμην, ἀλλὰ παρεῖχον ἐν τῷ “ μέσῳ ἐμαυτόν. Ὅτι τὰ τοῦ πολέμου “ τοιαῦτα ἐγίγνωσκον ὄντα, ὡς μὴ ὑστερίζειν “ δέον τὸν ἄρχοντα, μήτε τὸ εἰδέναι, ἃ δεῖ,

---

“ ipsius mihi, sat scio, ne tan- “ tilla quidem erit copia. Præ- “ terea rem, inquit, aliam quo- “ que ridiculam animadverto. “ Nam equidem ita sum erga “ vos adfectus, ut par est: at “ eorum, qui *nos* circumstant, “ vel *unum* aliquem vel nemi- “ nem novi; et hi tamen om- “ nes ita parati sunt, ut, si vos “ impellendo vincant, priores “ *etiam* vobis a me, quæ volue- “ rint, impetraturi sint. Ego “ vero æquum arbitrarer hos, “ si quis a me petere aliquid “ vellet, amicos meos vos obse- “ quio demereri, atque orare “ ut *eos* adduceretis. Fortasse “ dixerit quispiam, cur ita non “ ab initio me comparaverim, “ sed *omnibus* in medio me “ *potius* exhibuerim. Nimi- “ rum animadvertebam res “ bellicas ejusmodi esse, ut im-

" μήτε τὸ πράττειν, ἃ ἂν καιρὸς ῇ· τοὺς δὲ " σπανίους ἰδεῖν στρατηγοὺς πολλὰ ἐνόμιζον, " ὧν δεῖ πραχθῆναι, παριέναι. Νῦν δ' ἐπεὶ " καὶ ὁ φιλοπονώτατος πόλεμος ἀναπέπαυ- " ται, δοκεῖ μοι καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ ἀναπαύ- " σεώς τινος ἀξιοῦν τυγχάνειν. Ὡς οὖν ἐμοῦ " ἀποροῦντος, ὅ, τι ἂν τύχοιμι ποιῶν, ὥστε " καλῶς ἔχειν τά τε ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν " ἄλλων, ὧν ἡμᾶς δεῖ ἐπιμελεῖσθαι, συμβου- " λευέτω ὅ, τι τις ὁρᾷ συμφορώτατον."

Κῦρος μὲν οὕτως εἶπεν· ἀνίσταται δ' ἐπ' αὐτῷ Ἀρτάβαζος, ὁ συγγενής ποτε φήσας εἶναι, καὶ εἶπεν, Ἦ καλῶς, ἔφη, ἐποίησας, ὦ Κῦρε, ἄρξας τοῦ λόγου. Ἐγὼ γὰρ, ἔτι νέου μὲν ὄντος σοῦ πάνυ, ἀρξάμενος ἐπεθύμουν φί-

" peratorem non oporteat esse " postremum vel intelligendis " iis quæ necesse est, vel ge- " rendis quæ usus postulat: et " imperatores, si raro conspi- " cerentur, existimabam præ- " termittere multa, quæ fieri " debuerant. Nunc posteaquam " bello maximi laboris confecto " quiescimus, etiam meus ani- " mus æquum censet, ut requi- " ete aliqua potiatur. Quare " cum ipse ambigam quid mihi " faciendum sit, ut res nostræ " et aliorum, quos curæ nobis " esse oportet, recte se habeant, " consulat in medium aliquis, " quid maxime commodum " fore perspiciat."

Hæc Cyri verba fuerunt: post eum surgens Artabazus, qui se aliquando cognatum Cy ri dixerat, Profecto, ait, recte factum abs te, Cyre, qui *hac*

λος γενέσθαι, ὁρῶν δέ σε οὐδὲν δεόμενον ἐμοῦ, κατώκνουν σοι προσιέναι. Ἐπεὶ δ' ἔτυχές ποτε καὶ ἐμοῦ δεηθεὶς, προθύμως ἐξαγγεῖλαι πρὸς Μήδους τὰ παρὰ τοῦ Κυαξάρους, ἐλογιζόμην, εἰ ταῦτα προθύμως σοι συλλάβοιμι, ὡς οἰκεῖός τέ σοι ἐσοίμην, καὶ ἐξέσοιτό μοι, διαλέγεσθαί σοι, ὁπόσον ἂν χρόνον βουλοίμην. Καὶ ἐκεῖνα μὲν δὴ ἐπράχθη, ὥστε σε ἐπαινεῖν. Μετὰ δὲ τοῦτο Ὑρκάνιοι μὲν πρῶτοι φίλοι ἡμῖν ἐγένοντο, καὶ μάλα πεινῶσι συμμάχων· ὥστε μόνον οὐκ ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιεφέρομεν αὐτοὺς ἀγαπῶντες. Μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπεὶ ἑάλω τὸ πολέμιον στρατόπεδον, οὐκ, οἶμαι, σχολή σοι ἦν ἀμφ' ἐμὲ ἔχειν· καὶ ἐγώ σοι συνεγίγνωσκον. Ἐκ δὲ τούτου Γωβρύας

---

de re dicere cœperis. Nam equidem, te admodum juvene, cœpi amicitiam tuam expetere, sed cum te mei non egere viderem, adire te sum veritus. Postquam vero me forte rogasses, ut quæ Cyaxares mandarat studiose Medis exponerem, mecum ipse cogitabam, si prompto te juvissem in illis animo, futurum me tibi familiarem, mihique *adeo* datum iri copiam colloquendi tecum, quamdiu vellem. Et sunt illa quidem *sic* effecta, ut laudem apud te invenerint. Deinde primi amplexi sunt amicitiam nostram Hyrcanii, cum socios admodum desideraremus: adeo ut tantum non eos in ulnis præ caritate gestaremus. Postea cum hostium castra capta essent, non tibi, opinor, otium erat, mihi ut operam da-

ἡμῖν φίλος ἐγένετο, καὶ ἐγὼ ἔχαιρον· καὶ αὖθις Γαδάτας· καὶ ἤδη ἔργον σου ἦν μεταλαβεῖν. Ἐπεί γε μέντοι καὶ Σάκαι καὶ Καδούσιοι σύμμαχοι ἐγεγένηντο, θεραπεύειν ἔδει τούτους εἰκότως· καὶ γὰρ οὗτοί σε ἐθεράπευον. Ὡς δ' ἤλθομεν πάλιν, ἔνθεν ὡρμήθημεν, ὁρῶν σε ἀμφ' ἵππους ἔχοντα, ἀμφ' ἅρματα, ἀμφὶ μηχανὰς, ἡγούμην, ἐπεὶ ἀπὸ τούτου σχολάσαις, τότε σε καὶ ἀμφ' ἐμὲ ἕξειν σχολήν. Ὥς γε μέντοι ἦλθεν ἡ δεινὴ ἀγγελία, τὸ πάντας ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς συλλέγεσθαι, ἐγίγνωσκον, ὅτι ταῦτα μέγιστα εἴη· εἰ δὲ ταῦτα καλῶς γένοιτο, εὖ ἤδη ἐδόκουν εἰδέναι, ὅτι πολλὴ ἔσοιτο ἀφθονία τῆς ἐμῆς καὶ τῆς σῆς συνουσίας. Καὶ νῦν δὴ νενικήκαμέν τε τὴν

---

res; atque ipse tibi ignoscebam. Deinde Gobryas nobis amicus accessit, *id*que *adeo* gaudebam: itidemque Gadatas; unde factum ut difficile esset te aliqua ex parte frui. Cum vero Sacæ et Cadusii societatem nobiscum coivissent, hi tibi merito erant colendi; quippe qui et ipsi te colerent. Posteaquam autem *eo* reversi sumus, unde profectionis initium factum erat, quia te videbam occupatum instruendis equis, curribus, machinis, existimabam te, ubi hac cura liberatus esses, otium habiturum ut mihi quoque operam dares. Sed ubi nuntius ille terribilis venit, homines universos contra nos colligi, maxima esse illa intelligebam; quæ si prospere cederent, certo me jam scire putabam, fore magnam

μεγάλην μάχην, καὶ Σάρδεις καὶ Κροῖσον ὑποχείριον ἔχομεν, καὶ Βαβυλῶνα ᾑρήκαμεν, καὶ πάντα κατεστράμμεθα· καὶ μὰ τὸν Μίθρην ἐγώ τοι ἐχθὲς, εἰ μὴ πολλοῖς διεπύκτευσα, οὐκ ἂν ἐδυνάμην σοι προσελθεῖν. Ἐπεί γε μέντοι ἐδεξιώσω με, καὶ παρά σοι ἐκέλευσας μένειν, ἤδη περίβλεπτος ἦν, ὅτι μετὰ σοῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος διημέρευων. Νῦν οὖν, εἰ μὲν ἔσται πῃ, ὅπως οἱ πλείστου ἄξιοι γεγενημένοι πλεῖστόν σου μέρος μεθέξομεν· εἰ δὲ μὴ, πάλιν αὖ ἐγὼ ἐθέλω παρὰ σοῦ ἐξαγγέλλειν ἀπιέναι πάντας ἀπὸ σοῦ, πλὴν ἡμῶν τῶν ἐξ ἀρχῆς φίλων.

Ἐπὶ τούτῳ ἐγέλασε μὲν ὁ Κῦρος καὶ ἄλλοι πολλοί. Χρυσάντας δὲ ἀνέστη ὁ Πέρσης,

---

inter nos ambos consuetudinis mutuæ copiam. Nunc tandem et ingenti prælio victoriam adepti sumus, et Sardes cum Crœso nobis subjectas tenemus, et Babylonem cepimus, et omnia nostram in potestatem redegimus: nec heri tamen, per Mithrem, accedere te potuissem, nisi cum multis luctatus fuissem. Verum ubi me dextra prehendisti, et apud te manere jussisti, jam *tum* in oculis omnium eram, qui sine cibo ac potu totum apud te diem transigerem. Nunc igitur, si quo fieri modo potest, ut qui plurimum *tibi* commodaverimus plurimum te fruamur, *bene est:* sin autem, rursus ego nuntiabo verbis tuis, ut omnes a te discedant, exceptis nobis, qui amici ab initio *tui* fuimus.

Ibi tum et Cyrus et complu-

καὶ ἔλεξεν ὧδε· “ Ἀλλὰ τὸ μὲν πρόσθεν, ὦ “ Κῦρε, εἰκότως ἐν τῷ φανερῷ σαυτὸν παρεῖ- “ χες, δι' ἅ τε αὐτὸς εἶπες, καὶ ὅτι οὐχ ἡ- “ μᾶς σοι μάλιστα ἦν θεραπευτέον. Ἡμεῖς “ μὲν γὰρ καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἕνεκα παρῆμεν· τὸ “ δὲ πλῆθος ἀνακτάσθαι ἔδει ἐκ παντὸς τρό- “ που, ὅπως ὅτι ἥδιστα συμπονεῖν καὶ συγκιν- “ δυνεύειν ἡμῖν ἐθέλοιεν. Νῦν δ', ἐπειδὴ οὐχ “ οὕτω τρόπου μόνον ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ἄλ- “ λους ἀνακτᾶσθαι δύνασαι, οὓς καιρὸς εἴη, “ ἤδη καὶ οἰκίας σε τυχεῖν ἄξιον· ἢ τί ἀπο- “ λαύσαις ἂν τῆς ἀρχῆς, εἰ μόνος ἄμοιρος “ εἴης ἑστίας, οὗ οὔτε ὁσιώτερον χωρίον ἐν ἀν- “ θρώποις, οὔτε ἥδιον, οὔτε οἰκειότερόν ἐστιν “ οὐδέν; Ἔπειτα δ', ἔφη, οὐκ ἂν οἴει [καὶ]

res alii risere: Chrysantas autem Persa surrexit, atque in hunc modum loquutus est: “ Antehac, Cyre, merito te oculis omnium exhibebas, cum “ illis de causis quas ipse exposuisti, tum quod nos ii “ non eramus, quos tu colere “ maxime deberes. Quippe “ nos etiam nostra ipsorum “ causa *tunc* aderamus: at necesse erat, ut quovis pacto “ multitudinem tibi conciliares, ut quam libentissime nobiscum eosdem suscipere labores, et eadem adire pericula vellet. Nunc, cum non “ modo talis sis, sed etiam conciliare possis alios, quos opportunum fuerit, æquum est “ ut jam tibi quoque domus “ contingat: alioqui quem ex “ imperio fructum perciperes, “ si solus foci exsors esses, quo “ nullus neque sanctior fundus “ est inter homines, neque gra-

" ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι, εἰ σὲ μὲν ὁρῴημεν ἔξω " καρτεροῦντα, αὐτοὶ δ' ἐν οἰκίαις εἴημεν, καὶ " σοῦ δοκοίημεν πλεονεκτεῖν" ; Ἐπεὶ δὲ Χρυσάντας ταῦτα ἔλεξε, συνηγόρευον αὐτῷ κατὰ ταὐτὰ πολλοί. Ἐκ τούτου δὴ εἰσέρχεται εἰς τὰ βασίλεια, καὶ τὰ ἐκ Σάρδεων χρήματα ἐνταῦθ' οἱ ἄγοντες ἀπέδοσαν. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθεν ὁ Κῦρος, πρῶτον μὲν Ἑστίᾳ ἔθυσεν, ἔπειτα Διῒ βασιλεῖ, καὶ εἴ τινι ἄλλῳ θεῷ οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο.

Ποιήσας δὲ ταῦτα, τὰ ἄλλα ἤδη ἤρχετο διοικεῖν. Ἐννοῶν δὲ τὸ αὑτοῦ πρᾶγμα, ὅτι ἐπιχειροίη μὲν ἄρχειν πολλῶν ἀνθρώπων, παρασκευάζοιτο δὲ οἰκεῖν ἐν τῇ πόλει τῇ μεγίστῃ τῶν φανερῶν, αὕτη δὲ οὕτως ἔχοι αὐτῷ, ὡς ἂν

" tior, neque magis noster *et* " *peculiaris?* Præterea, inquit, " non adfici nos etiam pudore " putas, si te videamus foris " toleranter vivere, nos in ædibus degere, ac videri conditione, quam tua sit, potiori?" Hæc cum Chrysantas protulisset, ejus de his sententiam multi tuebantur. Tum deinde *Cyrus* regiam ingreditur, et qui pecunias ex Sardibus advexerant, hic eas tradebant. Cum autem ingressus esset, primum Vestæ rem sacram fecit, deinde Jovi regi, et si cui alteri deo magi sacrificandum *suis e ritibus* indicarent.

His peractis, jam alia cœpit administrare. Cumque in mentem ei veniret, quid in se negotii suscepisset, qui multis hominibus imperare niteretur, et

πολεμιωτάτη γένοιτο ἀνδρὶ πόλις· ταῦτα δὴ λογιζόμενος, φυλακῆς περὶ τὸ σῶμα ἡγήσατο δεῖσθαι. Γνοὺς δ', ὅτι οὐδαμοῦ ἄνθρωποι εὐχειρωτότεροί εἰσιν, ἢ ἐν σίτοις, καὶ ποτοῖς, καὶ λουτροῖς, καὶ κοίτῃ καὶ ὕπνῳ, ἐσκόπει, τίνας ἂν ἐν τούτοις περὶ ἑαυτὸν πιστοτάτους ἔχοι. Ἐνόμισε δὲ, μὴ ἂν γενέσθαι ποτὲ πιστὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἄλλον μᾶλλον φιλήσοι τοῦ τῆς φυλακῆς δεομένου. Τοὺς μὲν οὖν ἔχοντας παῖδας ἢ γυναῖκας συναρμοζούσας, ἢ παιδικὰ, ἔγνω φύσει συνηναγκάσθαι ταῦτα μάλιστα φιλεῖν· τοὺς δὲ εὐνούχους ὁρῶν πάντων τούτων στερομένους, ἡγήσατο τούτους ἂν περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, οἵτινες δύνανται πλουτίζειν μάλιστα αὐτοὺς, καὶ βοηθεῖν, εἴ τι ἀδι-

---

habere domicilium in urbe inter illustres amplissima institueret, quæ sic adfecta in eum esset, ut urbs alicui maxime infesta: cum hæc, *inquam*, expenderet, corporis sibi custodia opus esse existimavit. Quod item sciret homines opprimi facilius non posse, quam inter vescendum, bibendum, lavandum, in cubili et somno, circumspiciebat quosnam in his sibi maxime fidos habere posset. Arbitrabatur autem non posse fidum hominem unquam esse, qui alium magis amaret, quam illum qui *ejus* custodia indigeret. Quamobrem illos, qui haberent liberos vel conjuges genio congruentes, vel amores *alios*, natura *fere* cogi judicabat ad eos maxime diligendos: at eunuchos omnibus his carere cernens, maximi facturos putabat illos, qui ipsos locupletare plurimum possent,

κοῖντο, καὶ τιμὰς περιάπτειν αὐτοῖς· τούτους δὲ εὐεργετοῦντα ὑπερβάλλειν αὐτὸν οὐδέν' ἂν ἡγεῖτο δύνασθαι. Πρὸς δὲ τούτοις, ἄδοξοι ὄντες οἱ εὐνοῦχοι παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ διὰ τοῦτο δεσπότου ἐπικούρου προσδέονται· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἦν, ὅστις οὐκ ἂν ἀξιώσειεν εὐνούχου πλέον ἔχειν ἐν παντὶ, εἰ μή τι ἄλλο κρεῖττον ἀπείργοι· δεσπότῃ δὲ πιστὸν ὄντα οὐδὲν κωλύει πρωτεύειν καὶ τὸν εὐνοῦχον. Ὃ δ' ἂν μάλιστά τις οἰηθείη, ἀνάλκιδας τοὺς εὐνούχους γίγνεσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἐφαίνετο αὐτῷ. Ἐτεκμαίρετο δὲ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι οἵ τε ὑβρισταὶ ἵπποι ἐκτεμνόμενοι, τοῦ μὲν δάκνειν καὶ ὑβρίζειν ἀποπαύονται, πολεμικοὶ δὲ οὐδὲν ἧττον γίγνονται· οἵ τε ταῦ-

et auxilio defendere, si injuriis adficerentur, et honoribus ornare: a quo autem beneficiis in hos conferendis ipse superari posset, neminem fore censebat. Præterea, cum ignobiles *et pretii nullius* sint apud homines cæteros eunuchi, hanc ipsam ob causam domino indigent, qui suppetias eis ferat: quippe nemo fuerit, quin potior esse velit in omnibus eunucho, si non obstet aliquid, cui vires sint majores: jam qui domino fidelis est, nihil impedit, quo minus is locum principem teneat, licet eunuchus sit. Quod vero maxime quis existimet eunuchos imbelles effici, ne id quidem *Cyro* videbatur. Huic autem argumento erant animalia quoque cætera; siquidem *feroces et* insolentes equi si castrentur, desinunt illi quidem mordere ac insolentes esse, sed nihilominus ad res bellicas ido-

ροι ἐκτεμνόμενοι, τοῦ μὲν μέγα φρονεῖν καὶ ἀπειθεῖν ὑφίενται, τοῦ δ' ἰσχύειν καὶ ἐργάζεσθαι οὐ στερίσκονται· καὶ οἱ κύνες δὲ ὡσαύτως, τοῦ μὲν ἀπολείπειν τοὺς δεσπότας ἀποπαύονται ἐκτεμνόμενοι, φυλάττειν δὲ καὶ θηρᾷν οὐδὲν κακίους γίγνονται. Καὶ οἵ γε ἄνθρωποι ὡσαύτως ἠρεμέστεροι γίγνονται, στερισκόμενοι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας· οὐ μέντοι ἀμελέστεροί γε τῶν προσταττομένων, οὐδ' ἧττόν τι ἱππικοὶ, οὐδὲ ἧττόν τι ἀκοντιστικοὶ, οὐδὲ ἧττόν τι φιλότιμοι. Κατάδηλοι δὲ γίγνονται καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς θήραις, ὅτι ἔσωζον τὸ φιλόνεικον ἐν ταῖς ψυχαῖς. Τοῦ δὲ πιστοὶ εἶναι, ἐν τῇ φθορᾷ τῶν δεσποτῶν μάλιστα βάσανον ἐδίδοσαν· οὐδένες γὰρ πιστότερα ἔργα

nei sunt: et tauri si castrentur, ex ferocia et contumacia remittunt aliquid, sed robore tamen et viribus ad laborandum haud destituuntur: eodemque modo canes castrati non amplius dominos illi quidem deserunt, sed ad custodiam et venationem nihilo redduntur deteriores. Sic et homines magis sedati fiunt, ubi hæc cupiditas eis est exempta; neque tamen negligentiores sunt in exsequendis iis quæ imperantur, neque minus ad equitandum vel jaculandum idonei, neque minus honoris cupidi. Imo tum in bellis tum in venationibus manifeste declarant, in animis ipsorum quoddam contentionis studium superesse. Documenta vero fidelitatis in dominorum interitu maxima dedere: nulli enim *alii* magis

ἀπεδείκνυντο ἐν ταῖς δεσποτικαῖς συμφοραῖς τῶν εὐνούχων. Εἰ δέ τι ἄρα τῆς τοῦ σώματος ἰσχύος μειοῦσθαι δοκοῦσιν, ὁ σίδηρος ἂν ἰσοῖ τοὺς ἀσθενεῖς τοῖς ἰσχυροῖς ἐν τῷ πολέμῳ. Ταῦτα δὴ γιγνώσκων, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν θυρωρῶν, πάντας τοὺς περὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα θεραπευτῆρας, ἐποιήσατο εὐνούχους.

Ἡγησάμενος δὲ οὐχ ἱκανὴν εἶναι τὴν φυλακὴν ταύτην πρὸς τὸ πλῆθος τῶν δυσμενῶς ἐχόντων, ἐσκόπει, τίνας τῶν ἄλλων ἂν πιστοτάτους περὶ τὸ βασίλειον φύλακας λάβοι. Εἰδὼς οὖν Πέρσας τοὺς οἴκοι κακοβιωτάτους μὲν ὄντας διὰ πενίαν, ἐπιπονώτατα δὲ ζῶντας διὰ τὴν τῆς χώρας τραχύτητα, καὶ διὰ τὸ αὐτουργοὺς εἶναι, τούτους ἐνόμισε μάλιστ' ἂν

spectatæ fidei facinora designarunt in dominorum suorum calamitatibus, quam eunuchi. Quod si forte nonnihil de viribus corporis existimetur in eis decedere, ferrum *tamen* imbecillos in bello robustis exæquare valet. Hæc igitur cum animadverteret, facto ab janitoribus initio, illos omnes quibus corporis sui curam committebat, ex eunuchis delegit.

Quod etiam existimaret non sufficere custodiam hanc adversus eorum multitudinem, qui hostiliter adfecti essent; circumspiciebat, quos e cæteris maxime fidos regiæ custodes sumeret. Quod ergo sciret Persas domi *relictos* pessime propter inopiam victitare, laboresque tota vita sustinere gravissimos, tum ob agri *Persici* asperitatem, tum quod opus ipsi faciant; hos potissimum istam vivendi apud se

ἀγαπᾷν τὴν παρ' ἑαυτῷ δίαιταν. Λαμβάνει οὖν τούτων μυρίους δορυφόρους, οἳ κύκλῳ μὲν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐφύλαττον περὶ τὰ βασίλεια, ὁπότε ἐπὶ χώρας εἴη· ὁπότε δὲ ἐξίοι που, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τεταγμένοι ἐπορεύοντο. Νομίσας δὲ, καὶ Βαβυλῶνος ὅλης φύλακας δεῖν εἶναι ἱκανοὺς, εἴτ' ἐπιδημῶν αὐτὸς τυγχάνοι, εἴτε καὶ ἀποδημῶν, κατέστησε καὶ ἐν Βαβυλῶνι φρουροὺς ἱκανούς· μισθὸν δὲ καὶ τούτοις Βαβυλωνίους ἔταξε παρέχειν, βουλόμενος αὐτοὺς ὡς ἀμηχανωτάτους εἶναι, ὅπως ὅτι ταπεινότατοι καὶ εὐκαθεκτότατοι εἶεν.

Αὕτη μὲν δὴ περὶ αὐτόν τε φυλακὴ καὶ ἡ ἐν Βαβυλῶνι τότε κατασταθεῖσα, καὶ νῦν ἔτι

---

rationem amplexuros arbitratus est. Itaque decies mille satellites hastatos ex his sumit, qui et noctu et interdiu in excubiis undique circum regiam essent, quandocunque in *ipsa* regione esset; quando vero prodiret, hinc et illinc instructi *circum ipsum* incederent. Quia vero existimabat etiam toti Babyloni custodes, qui *ad eam tenendam* sufficerent, imponi debere; sive *adeo* ad urbem esset ipse, sive esset peregre, idoneum in Babylone quoque præsidium constituit; cui stipendium etiam a Babyloniis, numerari jussit, quod eos quam maxime inopes esse vellet, ut quam abjectissimi fierent, ac in officio contineri facillime possent.

Et hæc quidem, quæ tunc et circum ipsum et Babylone collocata fuit custodia, nunc etiam in eodem statu manet.

οὕτως ἔχουσα διαμένει. Σκοπῶν δὲ, ὅπως ἂν καὶ ἡ πᾶσα ἀρχὴ κατέχοιτο, καὶ ἄλλη ἔτι προσγίγνοιτο, ἡγήσατο, τοὺς μὲν μισθοφόρους τούτους οὐ τοσοῦτον βελτίονας τῶν ὑπηκόων εἶναι, ὅσον ἐλάττονας· τοὺς δ' ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐγίγνωσκε συνεκτέον εἶναι, οἵπερ σὺν τοῖς θεοῖς τὸ κρατεῖν παρέσχον, καὶ ἐπιμελητέον, ὅπως μὴ ἀνήσουσι τὴν τῆς ἀρετῆς ἄσκησιν. Ὅπως δὲ μὴ ἐπιτάττειν αὐτοῖς δοκοίη, ἀλλὰ γνόντες καὶ αὐτοὶ ταῦτα ἄριστα εἶναι, οὕτως ἐμμένοιέν τε καὶ ἐπιμελοῖντο τῆς ἀρετῆς, συνέλεξε τούς τε ὁμοτίμους, καὶ πάντας, ὁπόσοι ἐπικαίριοι ἦσαν, καὶ ἀξιοχρεώτατοι αὐτῷ ἐδόκουν κοινωνοὶ εἶναι καὶ πόνων καὶ ἀγαθῶν. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξε τοιάδε·

Præterea cum consideraret quo pacto universum imperium conservari, atque etiam aliqua principatus alterius accessione augeri posset, existimabat stipendiarios non tam superiores esse reliquis sibi subjectis, quam numero inferiores: ideoque viros fortes secum retinendos judicabat, qui diis juvantibus sibi potentiam istam conciliassent; et curandum, ut virtutis exercitationem non intermitterent. Ne vero videretur hoc eis imperare, sed ut ipsi censerent hæc esse optima, et *in eis* perseverarent, ac virtutem studiose colerent, tum Persas illos, qui ὁμότιμοι vocantur, convocavit, tum omnes quotquot pro tempore commodum esset, quique viderentur imprimis idonei, ut tam in laborum quam commodorum societatem admitterentur. Ubi convenissent, orationem ejusmodi habuit:

" Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν
" θεοῖς μεγίστη χάρις, ὅτι ἔδοσαν ἡμῖν τυ-
" χεῖν, ὧν ἐνομίζομεν ἄξιοι εἶναι. Νῦν μὲν
" γὰρ δὴ ἔχομεν καὶ γῆν πολλὴν καὶ ἀγα-
" θὴν, καὶ οἵτινες ταύτην ἐργαζόμενοι θρέψου-
" σιν ἡμᾶς· ἔχομεν δὲ καὶ οἰκίας, καὶ ἐν
" ταύταις κατασκευάς. Καὶ μηδείς γε ὑ-
" μῶν ἔχων ταῦτα νομισάτω ἀλλότρια ἔχειν·
" νόμος γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν,
" ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων
" εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ
" τὰ χρήματα. Οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε,
" ὅ, τι ἂν ἔχητε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ
" ἀφαιρήσεσθε, ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς.
" Τὸ μέντοι ἐκ τοῦδε οὕτως ἐγὼ γιγνώσκω,

" Maximam diis gratiam ha-
" bemus, quod ea nobis adipisci
" concesserint, quibus arbitra-
" bamur nos esse dignos. Est
" enim jam nostra in potestate
" solum amplum, ac fertile, nec
" desunt, qui hoc colendo nos
" alent: sunt etiam nobis æ-
" des, et eæ quidem instructæ.
" Nec est cur quisquam ves-
" trum hæc possidens, aliena
" se possidere existimet: est
" enim æterna lex inter om-
" nes homines, capta eorum
" urbe qui bellum *aliis* faciunt,
" tam corpora illorum qui sunt
" in urbe, quam fortunas in
" eorum potestatem venire, qui
" urbem capiunt. Quamobrem
" injuste non possidebitis, quæ
" tenetis; sed si quid hostes
" retinere permiseritis, id *quo-*
" *que* quod non abstuleritis,
" clementiæ vestræ acceptum

" ὅτι, εἰ μὲν τρεψόμεθα ἐπὶ ῥᾳδιουργίαν καὶ " τὴν τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἡδυπάθειαν (οἳ " νομίζουσι τὸ μὲν πονεῖν ἀθλιώτατον, τὸ δὲ " ἀπόνως βιοτεύειν ἡδυπάθειαν) ταχὺ ἡμᾶς " φημὶ ὀλίγου ἀξίους ἡμῖν αὐτοῖς ἔσεσθαι, " καὶ ταχὺ πάντων τῶν ἀγαθῶν στερήσεσθαι. " Οὐ γάρ τοι τὸ ἀγαθοὺς ἄνδρας γενέσθαι, " τοῦτο ἀρκεῖ, ὥστε καὶ διατελεῖν ὄντας " ἀγαθοὺς, ἢν μή τις αὐτοῦ διὰ τέλους ἐπι-" μελῆται· ἀλλὰ ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τέχ-" ναι ἀμεληθεῖσαι μείονος ἄξιαι γίγνονται, " καὶ τὰ σώματά γε αὐτὰ εὖ ἔχοντα, ὁπό-" ταν τις αὐτὰ ἀνῇ ἐπὶ ῥᾳδιουργίαν, πονήρως " πάλιν ἔχει· οὕτω καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ " ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀλκὴ, ὁπόταν τις αὐτῶν

" referre debebunt. Quod vero attinet ad illa, quæ agenda deinceps erunt, hæc mea sententia est, si deflectamus ad desidiam et vitam ignavorum *hominum* voluptariam, (qui laborem pro re miserrima, vitam laboris expertem pro voluptaria ducunt) cito nos (quidem nobis ipsis aio parum utiles " futuros, adeoque bona hæc universa cito amissuros. Neque enim viros fortes fuisse sufficit ad hoc, ut fortes permaneant, nisi quis assidue diligentiam, ut talis sit, adhibeat; sed ut artes etiam aliæ, ubi neglectæ sint, minus æstimantur, et ut ipsa corpora bene adfecta, cum in desidiam solvantur, male

" ἀνῇ τὴν ἄσκησιν, ἐκ τούτου εἰς τὴν πονη-
" ρίαν πάλιν τρέπεται. Οὔκουν δεῖ μέλλειν,
" οὐδ' ἐπὶ τὸ αὐτίκα ἡδὺ προϊέναι [αὐτούς.]
" Μέγα μὲν γὰρ, οἶμαι, ἔργον καὶ τὸ ἀρ-
" χὴν καταπρᾶξαι, πολὺ δ' ἔτι μεῖζον, τὸ
" λαβόντα διασώσασθαι. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν
" πολλάκις τῷ τόλμαν μόνον παρασχομένῳ
" ἐγένετο· τὸ δὲ λαβόντα κατέχειν, οὐκέτι τοῦ-
" το ἄνευ σωφροσύνης, οὐδ' ἄνευ ἐγκρατείας,
" οὐδ' ἄνευ πολλῆς ἐπιμελείας γίγνεται. Ἃ
" χρὴ γιγνώσκοντας, νῦν πολὺ μᾶλλον ἀσκεῖν
" τὴν ἀρετὴν, ἢ πρὶν τάδε τἀγαθὰ κτήσασθαι·
" εὖ εἰδότας, ὅτι, ὅταν πλεῖστά τις ἔχῃ,
" τότε πλεῖστοι καὶ φθονοῦσι καὶ ἐπιβουλεύ-
" ουσι καὶ πολέμιοι γίγνονται, ἄλλως τε

" se rursum habere incipiunt; " sic et prudentia, et continen- " tia, et fortitudo, cum quis " exercitationem horum remit- " tit, exinde rursus ad impro- " bitatem deflectunt. Non igi- " tur *per inertiam* cessandum " *nobis*, nec in id, quod in præ- " sentia suave est, proruendum. " Quippe magnum equidem " aliquid esse arbitror, im- " perium parare, sed multo " majus, id quod sis adeptus, " conservare. Nam adipisci " sæpe etiam illi contigit qui " audaciam duntaxat adhiberet' " sed retinere quod adeptus sis' " id non jam sine prudentia, nec " sine continentia, nec sine mul- " to studio fieri solet. Quæ cum " intelligamus, multo jam ma- " gis virtutem exercere debe- " mus, quam antea, bonis hisce " necdum partis; hoc etiam no-

" κἂν παρ' ἀκόντων τά τε κτήματα καὶ τὴν
" θεραπείαν, ὥσπερ ἡμεῖς, ἔχῃ. Τοὺς μὲν
" οὖν θεοὺς οἴεσθαι χρὴ σὺν ἡμῖν ἔσεσθαι·
" οὐ γὰρ ἐπιβουλεύσαντες ἀδίκως ταῦτ' ἔχο-
" μεν, ἀλλ' ἐπιβουλευθέντες ἐτιμωρησάμεθα.
" Τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο κράτιστον, ἡμῖν αὐ-
" τοῖς παρασκευαστέον· τοῦτο δέ ἐστι, τὸ
" βελτίονας ὄντας τῶν ἀρχομένων, ἄρχειν
" ἀξιοῦν. Θάλπους μὲν οὖν καὶ ψύχους
" καὶ σίτων καὶ ποτῶν καὶ πόνων καὶ ὕπνου
" ἀνάγκη καὶ τοῖς δούλοις μεταδιδόναι·
" μεταδιδόντας γε μέντοι πειρᾶσθαι δεῖ ἐν
" τούτοις πρῶτον βελτίονας αὐτῶν φαίνεσ-
" θαι. Πολεμικῆς δ' ἐπιστήμης καὶ μελέτης
" παντάπασιν οὐ μεταδοτέον τούτοις, οὕστινας

" bis cognito, tum plurimos et
" invidere et insidiari, et hostes
" fieri, cum plurima quis pos-
" sidet; præsertim si ab in-
" vitis et opes et obsequium,
" quod nobis usu venit, habeat.
" Deos quidem certe nobiscum
" futuros existimandum est:
" non enim insidiis usi hæc in-
" juste possidemus, sed insidiis
" petiti pœnas sumpsimus.
" Quod vero secundum hoc
" optimum *est*, a nobis ipsis
" parari debet: est autem il-
" lud, ut iis, qui nobis sub-
" jecti sunt, ipsi meliores, im-
" perio nos dignos æstimemus.
" Caloris quidem certe et fri-
" goris, et ciborum, et potus,
" et laborum, et somni partem
" servis etiam concedi necesse
" est; sed ita tamen hæc ipsis
" impertiri nos oportet, ut
" declarare nos in his primum
" præstantiores eis conemur.
" Militaris vero scientiæ atque

" ἐργάτας τε ἡμετέρους καὶ δασμοφόρους
" βουλόμεθα καταστήσασθαι, ἀλλ' αὐτοὺς
" δεῖ τούτοις τοῖς ἀσκήμασι πλεονεκτεῖν, γι-
" γνώσκοντας, ὅτι ἐλευθερίας ταῦτα ὄργανα
" καὶ εὐδαιμονίας οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπέ-
" δειξαν· καὶ, ὥσπερ γε ἐκείνους τὰ ὅπλα
" ἀφῃρήμεθα, οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς δεῖ μὴ
" τῶν ὅπλων ποτ' ἐρήμους γίγνεσθαι, εὖ εἰδό-
" τας, ὅτι τοῖς ἀεὶ ἐγγυτάτω τῶν ὅπλων οὖσι,
" τούτοις καὶ οἰκειότατά ἐστιν, ἃ ἂν βούλων-
" ται. Εἰ δέ τις τοιαῦτα ἐννοεῖται, τί δῆτα
" ἡμῖν ὄφελος καταπρᾶξαι, ἃ ἐπεθυμοῦμεν,
" εἰ ἔτι δεήσει καρτερεῖν καὶ πεινῶντας, καὶ
" διψῶντας, καὶ ἐπιμελομένους, καὶ πονοῦν-
" τας; ἐκεῖνο δεῖ καταμαθεῖν, ὅτι τοσούτῳ

" exercitationis omnino nihil
" cum iis communicandum est,
" quos habere volumus, ut
" operis suis nobis inserviant
" et tributum pendant; sed his
" exercitiis nos superiores istis
" esse debemus, atque adeo
" scire, deos hominibus hæc
" instrumenta libertatis et fe-
" licitatis exhibuisse: et quem-
" admodum arma istis ademi-
" mus, ita nos ipsos nunquam
" ab armis destitui oportet;
" idque plane habere persua-
" sum, illis *omnia*, quæcunque
" velint, maxime propria esse,
" qui quam proxime ab armis
" absint. Quod si quis hujus-
" modi quædam cogitat, quid
" ergo conducit nobis, quod ea,
" quae cupiebamus perfeceri-
" mus, si *quidem* adhuc necesse
" erit famem, sitim, curas, la-
" bores tolerare? Nimirum hoc

" τἀγαθὰ μᾶλλον εὐφραίνει, ὅσῳ ἂν μᾶλλον " προπονήσας τις ἐπ' αὐτὰ ἀπίοι· (οἱ γὰρ " πόνοι ὄψον τοῖς ἀγαθοῖς) ἄνευ δὲ τοῦ δεό- " μενον τυγχάνειν τινὸς, οὐδὲν οὕτω πολυτελῶς " παρασκευασθείη ἂν, ὥσθ' ἡδὺ εἶναι. Εἰ " δὲ, ὧν μὲν μάλιστα ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦσιν, " ὁ δαίμων ἡμῖν ταῦτα συμπαρεσκεύακεν, " ὡς δ' ἂν ἥδιστα ταῦτα φαίνοιτο, αὐτός τις " αὑτῷ ταῦτα παρασκευάσει, ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ " τοσούτῳ πλεονεκτήσει τῶν ἐνδεεστέρων βίου, " ὅσῳ πεινήσας τῶν ἡδίστων σίτων τεύξεται, " καὶ διψήσας τῶν ἡδίστων ποτῶν ἀπολαύ- " σεται, καὶ δεηθεὶς ἀναπαύσεως, ἥδιστον " ἀναπαύσεται. Ὧν ἕνεκα φημὶ χρῆναι νῦν " ἐπιταθῆναι ἡμᾶς εἰς ἀνδραγαθίαν, ὅπως

" cognosci oportet, tanto plus " adferre laetitiae bona, quanto " majori labore præcedente ad " ea perveniatur: (labores enim " fortibus viris obsonii loco " sunt) at absque eo, ut aliquis " indigeat ejus, quod consequi- " tur, nihil tam sumptuose " parari possit, ut suave sit. " Quod si in iis comparandis " quæ maxime homines ex- " petunt, numen nos adjuvit, " et ut eadem *quam* suavissima " videantur, ipse sibi aliquis " paraverit, *sane* vir talis *in* " *hoc* meliori erit conditione, " quam *alii* quibus minus sup- " petunt ad victum necessaria, " quod esuriens suavissimis ci- " bis vescetur, et sitiens sua- " vissimo potu fruetur, et re- " quietis egens, suavissime " quiescet. Quapropter *equi-* " *dem* censeo debere jam nos

" τῶν τε ἀγαθῶν, ᾗ ἄριστον καὶ ἥδιστον, " ἀπολαύσωμεν, καὶ ὅπως τοῦ πάντων χαλε- " πωτάτου ἄπειροι γενώμεθα. Οὐ γὰρ τὸ μὴ " λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ οὕτω γε χαλεπὸν, ὥσπερ " τὸ λαβόντα στερηθῆναι, λυπηρόν. Ἐννοή- " σατε δὲ κἀκεῖνο, τίνα πρόφασιν ἔχοντες ἂν " προσιέμεθα κακίονες, ἢ πρόσθεν, γενέσθαι. " Πότερον, ὅτι ἄρχομεν; Ἀλλ' οὐ δήπου τὸν " ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων πονηρότερον προσήκει " εἶναι. Ἀλλ' ὅτι εὐδαιμονέστεροι δοκοῦμεν " νῦν, ἢ πρότερον, εἶναι; Ἔπειτα τῇ εὐδαι- " μονίᾳ φήσει τις τὴν κακίαν ἐπιπρέπειν; " Ἀλλ' ὅτι, ἐπεὶ κεκτήμεθα δούλους, τούτους " κολάσομεν, ἢν πονηροὶ ὦσι; Καὶ τί προσή-

---

" contentis viribus bonorum " virorum officio fungi, ut bo- " nis quam optime suavissime- " que fruamur, et quod omni- " um est gravissimum non ex- " periamur. Nec enim tam " grave *ac molestum est,* bona " non adipisci, quam acerbum, " quæ sis adeptus, amittere. " Quin hoc etiam consideretis " velim, quam adferre causam " possimus, cur nunc potius vi- " tam ignaviorem sectemur, " quam antehac. An, prop- " terea quod cum imperio si- " mus? At certe non convenit, " eum, qui cum imperio sit, " subjectis sibi pejorem esse. " An quod esse jam feliciores " videamur, quam prius? Et " fortunae prosperae dicet ali- " quis ignaviam decere? An " quia servos adepti nunc ha- " bemus, in eos animadverte- " mus, si fuerint improbi? At " quo pacto convenit, eum, qui

" κει, αὐτὸν ὄντα πονηρὸν πονηρίας ἕνεκα ἢ
" βλακείας ἄλλους κολάζειν; Ἐννοεῖτε δ'
" ἔτι καὶ τοῦτο, ὅτι τρέφειν μὲν παρεσκευάσ-
" μεθα πολλοὺς καὶ τῶν ἡμετέρων οἴκων φύ-
" λακας καὶ τῶν σωμάτων· αἰσχρὸν δὲ πῶς
" οὐκ ἂν εἴη, εἰ δι' ἄλλους μὲν δορυφόρους
" τῆς σωτηρίας οἰησόμεθα χρῆναι τυγχάνειν,
" αὐτοὶ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς οὐ δορυφορήσομεν;
" Καὶ μὴν εὖ γε δεῖ εἰδέναι, ὅτι οὐκ ἔστιν
" ἄλλη φυλακὴ τοιαύτη, οἵα, αὐτόν τινα κα-
" λὸν κἀγαθὸν ὑπάρχειν· τοῦτο γὰρ δεῖ συμ-
" παρομαρτεῖν· τῷ δ' ἀρετῆς ἐρήμῳ οὐδὲ
" ἄλλο καλῶς ἔχειν οὐδὲν προσήκει. Τί οὖν
" φημι χρῆναι ποιεῖν, καὶ ποῦ τὴν ἀρετὴν
" ἀσκεῖν, καὶ ποῦ τὴν μελέτην ποιεῖσθαι;

" sit ipsemet improbus, alios
" improbitatis aut socordiae
" causa plectere? Praeterea
" cogitetis velim, instituisse
" nos multos alere, tam aedium
" nostrarum, quam corporum
" custodes: at quomodo turpe
" non fuerit, nos alios salutis
" *nostrae* satellites parandos
" nobis existimare, ipsos au-
" tem nos minime nobis esse
" satellites? Atqui certo scien-
" dum est, non esse ullam aliam
" talem custodiam, qualis est
" ista, si quis probum se et
" honestum praebeat: hoc e-
" nim una comitari necesse est:
" ei vero, qui virtute destitui-
" tur, nec aliud quidquam recte
" succedere convenit. Quid
" igitur esse faciendum aio, et
" ubi virtutem exercendam,

" Οὐδὲν καινὸν, ὦ ἄνδρες, ἐρῶ· ἀλλ', ὥσπερ
" ἐν Πέρσαις ἐπὶ τοῖς ἀρχείοις οἱ ὁμότιμοι
" διάγουσιν, οὕτω καὶ ὑμᾶς φημὶ χρῆναι ἐν-
" θάδε ὄντας τοὺς ὁμοτίμους πάντας, ἅπερ
" καὶ ἐκεῖ, ἐπιτηδεύειν, καὶ ὑμᾶς γε ἐμὲ
" ὁρῶντας κατανοεῖν παρόντας, εἰ ἐπιμελόμε-
" νος, ὧν δεῖ, διάξω· ἐγώ τε ὑμᾶς κατανοῶν
" θεάσομαι, καὶ, οὓς ἂν ὁρῶ τὰ καλὰ καὶ τὰ
" ἀγαθὰ ἐπιτηδεύοντας, τούτους τιμήσω.
" Καὶ τοὺς παῖδας δὲ, οἳ ἂν ἡμῖν γίγνωνται,
" ἐνθάδε παιδεύωμεν· αὐτοί τε γὰρ βελτίονες
" ἐσόμεθα, βουλόμενοι τοῖς παισὶν ὡς βέλτισ-
" τα παραδείγματα ἡμᾶς αὐτοὺς παρέχειν·
" οἵ τε παῖδες, οὐδ' ἂν εἰ βούλοιντο, ῥᾳδίως

" ubi curam *operamque* adhi-
" bendam? Nihil, viri, novi
" proferam: sed sicut illi, qui
" ὁμότιμοι appellantur, in Persia
" degunt ad curias, sic aio vo-
" bis æqualibus dignitate uni-
" versis, quotquot hic adestis,
" iisdem studiis operam dan-
" dam, quibus et illic occupati
" fuistis; ac vos quidem me
" præsentes intueri debetis et
" animadvertere, num in iis
" curandis assiduus sim, quæ
" *curari a me* necesse est; at-
" que ego *vicissim* animum ad-
" vertens vos contemplabor, et
" quos *quidem* videro præclaris
" et honestis rebus operam
" dare, hos honoribus et præ-
" miis ornabo. Quinetiam li-
" beri, qui nobis nascentur,
" *liberaliter* hic nobis erunt in-
" stituendi: nam et ipsi meli-
" ores erimus, si liberis *nostris*
" nos ipsos *tanquam* exempla
" longe optima exhibere vole-

" πονηροὶ γένοιντο, αἰσχρὸν μὲν μηδὲν μήτε
" ὁρῶντες μήτε ἀκούοντες, ἐν δὲ καλοῖς κἀ-
" γαθοῖς ἐπιτηδεύμασι διημερεύοντες."

" mus; et liberi ipsi, etiamsi " velint, non facile improbi " evadent, quando nihil, quod " turpe sit, vel conspecturi vel " audituri sunt, sed in virtutis " et honesti studio dies totos " consument."

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ.

ΚΕΦ. α΄.

ΚΥΡΟΣ μὲν οὖν οὕτως εἶπεν· ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Χρυσάντας, καὶ εἶπεν ὧδε· "Ἀλλὰ "πολλάκις μὲν δὴ, ὦ ἄνδρες, καὶ ἄλλοτε "κατενόησα, ὅτι ἄρχων ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέ-"ρει πατρὸς ἀγαθοῦ. Οἵ τε γὰρ πατέρες

XENOPHONTIS

DE

CYRI

INSTITUTIONE

LIBER OCTAVUS.

Cap. I.

Hujusmodi Cyrus oratione usus est; post quem surrexit Chrysantas, atque hoc modo loquutus est: "Equidem aliis "etiam in rebus, viri, animad-"verti sæpius, nihil inter prin-"cipem et patrem bonum in-"teresse. Nam et patres libe-

" προνοοῦσι τῶν παίδων, ὅπως μήποτε αὐτοὺς " τἀγαθὰ ἐπιλείψει, Κῦρός τέ μοι δοκεῖ νῦν " συμβουλεύειν ἡμῖν, ἀφ' ὧν μάλιστ' ἂν εὐ- " δαιμονοῦντες διατελοίημεν. Ὃ δέ μοι " δοκεῖ ἐνδεέστερον, ἢ ὡς ἐχρῆν, δηλῶσαι, τοῦ- " το ἐγὼ πειράσομαι τοὺς μὴ εἰδότας διδά- " ξαι. Ἐννοήσατε γὰρ δὴ, τίς ἂν πόλις " πολεμία ὑπὸ μὴ πειθομένων ἁλοίη; τίς δ' " ἂν φιλία ὑπὸ μὴ πειθομένων διαφυλαχ- " θείη; ποῖον δ' ἂν ἀπειθούντων στράτευμα " νίκης τύχοι; πῶς δ' ἂν μᾶλλον ἐν μάχαις " ἡττῷντο ἄνθρωποι, ἢ ἐπειδὰν ἄρξωνται ἰδίᾳ " ἕκαστος περὶ τῆς αὑτοῦ σωτηρίας βουλεύεσ- " θαι; τί δ' ἂν ἄλλο ἀγαθὸν τελεσθείη ὑπὸ " τῶν μὴ πειθομένων τοῖς κρείττοσι; ποῖαι δὲ

" ris prospiciunt, ne unquam " eos bona deficiant; et Cyrus " jam mihi videtur ea nobis " consulere, de quibus felicita- " tem perpetuam maxime con- " sequuturi simus. Quod au- " tem minus mihi, quam opor- " teret, declarasse videtur, id " equidem ignaros edocere co- " nabor. Cogitate enim, quæ- " nam urbs hostium ab iis capi " possit, qui nolint imperio " parere? quæ amicorum urbs " conservari possit ab iis, qui " nolint imperio parere? qui " militum contumacium exer- " citus victoria potiri possit? " quonam modo facilius pos- " sint in prœliis homines vinci, " quam ubi cœperint seorsum " singuli salutis propriæ con- " silia capere? quid aliud rei " præclaræ perfici possit ab iis, " qui se potioribus haud pa-

" πόλεις νομίμως ἂν οἰκήσειαν; ἢ ποῖοι οἶκοι " σωθείησαν; πῶς δ' ἂν νῆες, ὅποι δεῖ, ἀφί- " κοιντο; Ἡμεῖς δὲ, ἃ νῦν ἀγαθὰ ἔχομεν, " διὰ τί ἄλλο μᾶλλον κατεπράξαμεν, ἢ διὰ " τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι; Διὰ τοῦτο γὰρ " καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ταχὺ μὲν, ὅποι ἔδει, " παρεγιγνόμεθα, ἀθρόοι τε τῷ ἄρχοντι ἑπό- " μενοι, ἀνυπόστατοι ἦμεν, τῶν δ' ἐπιταχθέν- " των οὐδὲν ἡμιτελὲς κατελείπομεν. Εἰ τοίνυν " μέγιστον ἀγαθὸν τὸ πειθαρχεῖν φαίνεται εἰς " τὸ καταπράττειν τἀγαθὰ, [οὕτως] εὖ ἴστε, " ὅτι τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς τὸ διασώζειν, ἃ " δεῖ, μέγιστον ἀγαθόν ἐστι. Καὶ πρόσθεν " μὲν δὴ πολλοὶ ἡμῶν ἦρχον οὐδενὸς, ἤρχοντο

" rent? quæ urbes legitime ad- " ministrentur? quæve domus " servari queant? quo pacto " naves eo perveniant, quo ten- " dunt? Nos *ipsi* ea commoda, " quæ modo nobis adsunt, qua- " nam alia re magis compara- " vimus, quam principi paren- " do? Nam ita factum est, ut " celeriter et noctu et interdiu, " quo erat necesse, pervenire- " mus; et dum totis copiis " principem sequeremur, nemo " *vim et* impetum nostrum sus- " tinere potuerit, eorum deni- " que nihil semiperfectum reli- " querimus, quæ *nobis* erant " imperata. Ergo si parere " principi maximum esse bo- " num manifeste patet, ad com- " parandum bona *caetera*, certo " sciendum vobis est, etiam i- " dem hoc bonum esse maxi- " mum ad conservandum ea, " quæ *conservari* necesse est. " Et antea quidem multi nobis

" δέ· νῦν δὲ κατεσκεύασθε οὕτω πάντες οἱ " παρόντες, ὥστε ἄρχετε οἱ μὲν πλειόνων, οἱ " δὲ μειόνων. Ὥσπερ τοίνυν αὐτοὶ ἀξιώσετε " ἄρχειν τῶν ὑφ' ὑμῖν, οὕτω καὶ αὐτοὶ πειθώ- " μεθα, οἷς ἂν ἡμῖν καθήκοι. Τοσοῦτον δὲ " διαφέρειν ἡμᾶς δεῖ τῶν δούλων, ὅσον οἱ μὲν " δοῦλοι ἄκοντες τοῖς δεσπόταις ὑπηρετοῦσιν· " ἡμᾶς δὲ, εἴπερ ἀξιοῦμεν ἐλεύθεροι εἶναι, " ἑκόντας δεῖ ποιεῖν, ὅ, τι πλείστου ἄξιον " φαίνεται εἶναι. Εὑρήσετε δὲ, ἔφη, καὶ " ἔνθα ἄνευ μοναρχίας πόλις οἰκεῖται, τὴν " μάλιστα τοῖς ἄρχουσιν ἐθέλουσαν πείθεσ- " θαι, ταύτην ἥκιστα τῶν πολεμίων ἀναγκα- " ζομένην ὑπακούειν. Παρῶμέν τε οὖν, ὥσ-

---

" imperabant, cum nemini nos " imperaremus: nunc res om- " nium, quotquot adestis, sic " comparatæ sunt, ut impere- " tis alii pluribus, alii paucioribus. Quemadmodum igitur " æquum existimatis esse, vos " potestati vestræ subjectis im- " perare, sic et ipsi pareamus " eis, quibus officii ratio pa- " rere nos jubet. Tantum au- " tem inter nos et servos inter- " esse oportet, quod servi qui- " dem inviti *suas* heris operas " exhibent; nos vero, si qui- " dem liberi esse volumus, " sponte nostra facere conve- " nit, quod maxime dignum " laude videatur. Invenietis " autem, inquit, etiam civita- " tem, quæ unius imperio non " administratur, si magistrati- " bus maxime parere velit, mi- " nime per vim eo posse adigi, " ut hostium imperium acci- " piat. Quare ad hanc, uti

" περ Κῦρος κελεύει, ἐπὶ τόδε τὸ ἀρχεῖον, " ἀσκῶμέν τε, δι' ὧν μάλιστα δυνησόμεθα " κατέχειν, ἃ δεῖ, παρέχωμέν τε ἡμᾶς αὐ-" τοὺς χρῆσθαι Κύρῳ, ὅ, τι ἂν δέῃ. Καὶ " τοῦτο γὰρ εὖ εἰδέναι χρὴ, ὅτι οὐ μὴ δύνη-" ται Κῦρος εὑρεῖν, ὅ, τι αὐτῷ μὲν ἐπ' ἀγα-" θῷ χρήσεται, ἡμῖν δὲ οὔ· ἐπείπερ τά γε " αὐτὰ ἡμῖν συμφέρει, καὶ οἱ αὐτοί εἰσιν ἡ-" μῖν πολέμιοι."

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε Χρυσάντας, οὕτω δὴ καὶ ἄλλοι ἀνίσταντο πολλοὶ καὶ Περσῶν καὶ τῶν συμμάχων συνεροῦντες· καὶ ἔδοξε τοὺς ἐντίμους ἀεὶ παρεῖναι ἐπὶ θύρας, καὶ παρέχειν αὐτοὺς χρῆσθαι, ὅ, τι βούληται, ἕως ἂν ἀφείη Κῦρος. Ὡς δὲ τότε ἔδοξεν, οὕτω καὶ νῦν ἔτι

" Cyrus præcipit, curiam præ-" sto simus, nosque in iis exer-" ceamus, quibus retinere po-" tissimum queamus ea, quæ " *conservari* oportet; et ope-" ram Cyro nostram offera-" mus, ut ea, quamcunque ad " rem opus hac fuerit ipsi, uta-" tur. Nam id quoque scire " debemus, non posse Cyrum " quidquam reperire, cujus u-" sus ad sua tantum, non e-" tiam ad nostra, commo-" da pertineat: quandoqui-" dem eadem sane nobis con-" ducunt, et iidem nobis hostes " sunt."

Quæ ubi Chrysantas dixisset, alii tum Persæ tum socii complures surgebant, qui *haec* oratione sua quoque comprobarent: estque decretum, ut honorati semper ad portas præsto essent, et Cyro suam operam

ποιοῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπὸ βασιλεῖ ὄντες, θεραπεύουσί τε τὰς τῶν ἀρχόντων θύρας. Ὅσα δ' ἐν τῷ λόγῳ δεδήλωται Κῦρος καταστησάμενος εἰς τὸ διαφυλάττειν ἑαυτῷ τε καὶ Πέρσαις τὴν ἀρχὴν, ταῦτα καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον βασιλεῖς νόμιμα ἔτι καὶ νῦν διατελοῦσι ποιοῦντες. Οὕτω δ' ἔχει καὶ ταῦτα, ὥσπερ καὶ τἄλλα· ὅταν μὲν ὁ ἐπιστάτης βελτίων γένηται, καθαρώτερον τὰ νόμιμα πράττεται· ὅταν δὲ χείρων, φαυλότερον. Ἐφοίτων μὲν οὖν ἐπὶ τὰς θύρας Κύρου οἱ ἔντιμοι σὺν τοῖς ἵπποις καὶ ταῖς αἰχμαῖς, συνδόξαν πᾶσι τοῖς ἀρίστοις τῶν συγκαταστρεψαμένων τὴν ἀρχήν.

Κῦρος δ' ἐπὶ μὲν τἄλλα καθίστη ἄλλους

offerrent, quamcunque ad rem illi visum esset, donec eos dimitteret. Quod quidem ita, ut tunc decretum fuit, etiam hodieque faciunt ii, qui regis imperio in Asia parent: dum portas principum officiose frequentant. Atque ut hoc *toto* libro declaratum est, Cyrum sic constituisse imperium, ut illud et sibi et Persis conservaret, *ita* reges eum sequuti nunc quoque constanter iisdem institutis inhaerent. Accidit autem in his, quod etiam in aliis: cum is, qui præest rerum summæ, *vir aliquanto* melior est, *etiam* sincerius *puriusque* instituta *majorum* observantur; cum deterior *aliquis*, segnius. Frequentabant igitur illi honorati cum equis et hastis Cyri portas, quando *ita* decretum erat a præstantissimis virtute *et auctoritate* viris, qui una *cum ipso* imperium *illud* everterunt.

ἐπιμελητὰς, καὶ ἦσαν αὐτῷ καὶ προσόδων ἀποδεκτῆρες, καὶ δαπανημάτων δοτῆρες, καὶ ἔργων ἐπιστάται, καὶ κτημάτων φύλακες, καὶ τῶν εἰς τὴν δίαιταν ἐπιτηδείων ἐπιμεληταί· καὶ ἵππων δὲ καὶ κυνῶν ἐπιμελητὰς καθίστη, οὓς ἐνόμιζε καὶ ταῦτα τὰ βοσκήματα βέλτιστ᾽ ἂν παρέχειν αὐτῷ χρῆσθαι. Οὓς δὲ συμφύλακας τῆς εὐδαιμονίας οἱ ᾤετο χρῆναι ἔχειν, τούτους, ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται, αὐτὸς ἐσκόπει, καὶ οὐκέτι τούτου τὴν ἐπιμέλειαν ἄλλοις προσέταττεν, ἀλλ᾽ αὐτοῦ ἐνόμιζε τοῦτο ἔργον εἶναι. Ἤδει γὰρ, ὅτι, εἴ τι μάχης ποτὲ δεήσοι, ἐκ τούτων αὐτῷ καὶ παραστάτας καὶ ἐπιστάτας ληπτέον εἴη, σὺν οἷσπερ οἱ μέγιστοι κίνδυνοι· καὶ ταξιάρχους

Cæterum alios curatores constituit Cyrus, qui rebus quidem aliis *administrandis* præessent, cum et eos haberet qui vectigalia reciperent, et qui sumptuum impensas facerent, et præsides operum, et facultatum custodes, et rerum ad victum necessariarum procuratores: equorum etiam et canum curatores constituit, quos existimabat effecturos hæc animalia suum ad usum accommodatissima. Ut autem illi, quos *secum* habere vellet, in societatem conservandæ felicitatis admittendos, longe optimi evaderent, hanc vero curam aliis nequaquam mandabat, sed esse munus hoc suum arbitrabatur. Norat enim, si pugnandum aliquando esset, ex illorum numero sibi et *parastatas* et *epistatas* sumendos esse, cum qui-

δὲ καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων ἐγίγνωσκεν ἐκ τούτων καταστατέον εἶναι. Εἰ δέοι δὲ καὶ στρατηγῶν που ἄνευ αὐτοῦ, ᾔδει, ὅτι ἐκ τούτων πεμπτέον εἴη· καὶ πόλεων δὲ καὶ ὅλων ἐθνῶν φύλαξι καὶ σατράπαις ᾔδει, ὅτι τούτων τισὶν εἴη χρηστέον, καὶ πρέσβεις γε τούτων τινὰς πεμπτέον· ὅπερ ἐν τοῖς μεγίστοις ἡγεῖτο εἶναι εἰς τὸ ἄνευ πολέμου τυγχάνειν, ὧν δέοιτο. Μὴ ὄντων μὲν οὖν, οἵων δεῖ, δι' ὧν αἱ μέγισται καὶ πλεῖσται πράξεις ἤμελλον εἶναι, κακῶς ἡγεῖτο τὰ αὐτοῦ ἕξειν· εἰ δὲ οὗτοι εἶεν, οἵους δέοι, πάντα ἐνόμιζε καλῶς ἔσεσθαι. Ἐνέδυ μὲν οὖν, οὕτω γνοὺς, εἰς ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν· ἐνόμιζε δὲ τὴν αὐτὴν καὶ αὐτῷ

---

bus pericula maxima *essent adeunda:* itidemque præfectos cohortium tam pedestrium quam equestrium ex iisdem constituendos esse intelligebat. Quod si etiam *aliis* exercitus ducibus, præter se, opus esset, ex his *ipsis* mittendos esse sciebat: quin etiam norat, quorundam ex his opera utendum esse, ut urbium et totarum nationum tum custodes essent, tum satrapæ; ex iisdem quoque nonnullis legatorum mandandum esse officium: quod quidem inter res maximi momenti ad ea, quæ cuperent, absque bello impetranda ducebat. Quod si quidem tales ii non essent, quales esse conveniret, quorum opera maxima plurimaque negotia essent conficienda, male rebus suis prospectum fore arbitrabatur: sin ii tales essent, quales oporteret, omnia præclare successura putabat.

ἄσκησιν εἶναι τῆς ἀρετῆς. Οὐ γὰρ ᾤετο οἷόν τε εἶναι, μὴ αὐτόν τινα ὄντα, οἷον δεῖ, ἄλλους παρορμᾷν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔργα.

Ὡς δὲ ταῦτα διενοήθη, ἡγήσατο σχολῆς πρῶτον δεῖν, εἰ μέλλοι δυνήσεσθαι τῶν κρατίστων ἐπιμελεῖσθαι. Τὸ μὲν οὖν προσόδων ἀμελεῖν οὐχ οἷόν τε ἐνόμισεν εἶναι, προνοῶν, ὅτι πολλὰ καὶ τελεῖν ἀνάγκη ἔσοιτο εἰς μεγάλην ἀρχήν· τὸ δ' αὖ, πολλῶν κτημάτων ὄντων, ἀμφὶ ταῦτα αὐτὸν ἀεὶ ἔχειν, ᾔδει, ὅτι ἀσχολίαν παρέξοι τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι. Οὕτω δὴ σκοπῶν, ὅπως ἂν τά τε οἰκονομικὰ καλῶς ἔχοι, καὶ ἡ σχολὴ γένοιτο, κατενόησέ πως τὴν στρατιωτικὴν σύνταξιν. Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ δεκάδαρχοι μὲν

Qua in sententia cum esset, totus in hanc curam incubuit: quin et eandem ipsi virtutis exercitationem utendam existimabat. Nec enim fieri posse putabat, ut, qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, is alios ad præclaras et laudabiles actiones incitaret.

Quæ cum apud animum expendisset, otio primum esse sibi opus statuit, si *quidem* efficere vellet, uti res eximias cura complecti posset. Fieri quidem certe haud posse judicabat, ut proventuum curam negligeret, quod prospiceret, necesse fore magnos magno in imperio sumptus facere: rursus autem, cum magnam opum copiam possideret, harum cura semper ipsum occupari, id vero avocaturum se sciebat a cura summæ rerum conservandæ. Quare considerans quo pacto et res familiaris recte ad-

δεκαδέων ἐπιμέλονται, λοχαγοὶ δὲ δεκαδάρχων, χιλίαρχοι δὲ λοχαγῶν, μυρίαρχοι δὲ χιλιάρχων· καὶ οὕτως οὐδεὶς ἀτημέλητος γίγνεται, οὐδ' ἢν πάνυ πολλαὶ μυριάδες ἀνθρώπων ὦσι· καὶ, ὅταν ὁ στρατηγὸς βούληται χρήσασθαί τι τῇ στρατιᾷ, ἀρκεῖ, ἢν τοῖς μυριάρχοις παραγγείλῃ. Ὥσπερ οὖν ταῦτα ἔχει, οὕτω καὶ ὁ Κῦρος συνεκεφαλαιώσατο τὰς οἰκονομικὰς πράξεις· ὥστε καὶ τῷ Κύρῳ ἐγένετο, ὀλίγοις διαλεγομένῳ, μηδὲν τῶν οἰκείων ἀτημελήτως ἔχειν· καὶ ἐκ τούτου ἤδη σχολὴν ἦγε πλείω, ἢ ἄλλος μιᾶς οἰκίας καὶ μιᾶς νεὼς ἐπιμελόμενος. Οὕτω δὲ καταστησάμενος τὰ αὑτοῦ, ἐδίδαξε καὶ τοὺς περὶ αὑτὸν ταύτῃ τῇ καταστάσει χρῆσθαι.

---

ministrari, et *ipse* frui otio posset, rei militaris ordinem intuitus est. Nam plerumque decuriones curam decuriarum gerunt, ductores manipularii, decurionum; tribuni, manipulariorum ducum; decem millium præfecti, tribunorum: atque ita fit, ut sit nemo cujus cura non geratur, tametsi valde multæ sint hominum myriades: cumque vult imperator exercitus opera uti, satis est, decem millium præfectis mandata dedisse. Quæ igitur horum est ratio, eadem Cyrus etiam res domesticas summatim complexus est: quo factum, ut ipso cum paucis colloquente, neque domestica negligerentur: atque deinceps ei plus erat otii quam alii, qui unius domus vel navis unius curam gereret. Atque ita rebus suis constitutis, suos etiam docuit eadem ratione uti.

Τὴν μὲν δὴ σχολὴν οὕτω κατεσκευάσατο ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτόν. Ἤρχετο δ' ἐπιστατεῖν τοῦ οἵους δεῖ εἶναι τοὺς κοινῶνας. Πρῶτον μὲν οὖν ὁπόσοι ὄντες ἱκανοὶ ἄλλων ἐργαζομένων τρέφεσθαι, μὴ παρεῖεν ἐπὶ τὰς θύρας, τούτους ἐπεζήτει· νομίζων τοὺς μὲν παρόντας οὐκ ἂν ἐθέλειν οὔτε κακὸν οὔτε αἰσχρὸν οὐδὲν [ἂν] πράττειν, καὶ διὰ τὸ παρὰ ἄρχοντι εἶναι, καὶ διὰ τὸ εἰδέναι, ὅτι ὁρῷντ' ἄν, ὅ, τι πράττοιεν, ὑπὸ τῶν βελτίστων· οἳ δὲ μὴ παρεῖεν, τούτους ἡγεῖτο ἢ ἀκρατείᾳ τινὶ ἢ ἀδικίᾳ ἢ ἀμελείᾳ ἀπεῖναι. Τοῦτο οὖν πρῶτον ἡγησάμενος, προσηνάγκαζε τοὺς τοιούτους παρεῖναι· τῶν γὰρ παρ' ἑαυτῷ μάλιστα φίλων ἐκέλευσεν ἄν τινα λαβεῖν τὰ τοῦ μὴ φοιτῶν-

---

Et hoc quidem modo tam sibi quam suis otium paravit. Cœpit deinde pro præfecti auctoritate curare, ut participes rerum *tales essent*, quales oporteret. Primum requirebat illos, quotquot aliis opus facientibus victum habere possent, si ad portas præsto non essent: quod existimaret eos, qui adessent, nihil neque sceleris neque rei turpis admissuros, partim quod *ipsi* principi adessent, partim quod intelligerent omnes actiones suas a viris præstantissimis conspici; qui vero non adessent, eos vel intemperantiæ, vel injustitiæ, vel negligentiæ causa putabat abesse. Quamobrem cum hoc primum existimaret, etiam cogebat tales ut adessent: nam aliquem illorum quos maxime caros habebat, bona ejus, qui *portas*

τος, φάσκοντα λαμβάνειν τὰ ἑαυτοῦ. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο γένοιντο, ἧκον ἂν εὐθὺς οἱ στερόμενοι, ὡς ἠδικημένοι. Ὁ δὲ Κῦρος πολὺν μὲν χρόνον οὐκ ἐσχόλαζε τοῖς τοιούτοις ὑπακούειν· ἐπεὶ δὲ ἀκούσειεν αὐτῶν, πολὺν χρόνον ἀνεβάλλετο τὴν διαδικασίαν. Ταῦτα δὲ ποιῶν ἡγεῖτο προσεθίζειν αὐτοὺς θεραπεύειν, ἧττον δὲ ἐχθρῶς, ἢ εἰ αὐτὸς κολάζων ἠνάγκαζε παρεῖναι. Εἷς μὲν διδασκαλίας τρόπος ἦν αὐτῷ οὗτος τοῦ παρεῖναι· ἄλλος δὲ, τὸ τὰ ῥᾷστα καὶ κερδαλεώτατα τοῖς παροῦσι προστάττειν· ἄλλος δὲ, τὸ μηδέν ποτε τοῖς ἀποῦσι νέμειν. Ὁ δὲ δὴ μέγιστος τρόπος τῆς ἀνάγκης ἦν, εἴ τις τούτων μηδενὸς ὑπακούοι, ἀφελόμενος

---

non frequentaret, occupare jubebat ac dicere, suas se res occupare. Hoc cum fieret, statim spoliati veniebant, quasi quibus illata esset injuria. Cyro autem longo tempore non vacabat, ut hujusmodi homines audiret: et posteaquam audierat, diu controversiæ dijudicationem differebat. Quæ cum faceret, arbitrabatur eos se ad observandum *colendumque* adsuefacere; sed minus odiose quam si ipse pœnas irrogando eos adesse cogeret. Hæc una docendi ratio erat, ut adessent: alia, quod facillima et maxime fructuosa præsentibus imperaret; item alia, quod nihil unquam absentibus tribueret. Præcipuus vero cogendi modus erat, ut, si nihil horum aliquem moveret, ei facultates adimeret, ac donaret alteri, quem existimaret posse *sibi* opportune præsto esse: atque hoc modo

ἂν τοῦτον, ἃ ἔχοι, ἄλλῳ ἐδίδου, ὃν ᾤετο δύνασθαι ἂν ἐν τῷ δέοντι παρεῖναι· καὶ οὕτως ἐγίγνετο αὐτῷ φίλος χρήσιμος ἀντὶ ἀχρήστου. Ἐπιζητεῖ δὲ καὶ ὁ νῦν βασιλεὺς, ἥν τις ἀπῇ, οἷς παρεῖναι καθήκει.

Τοῖς μὲν δὴ μὴ παροῦσιν οὕτω προσεφέρετο. Τοὺς δὲ παρέχοντας ἑαυτοὺς ἐνόμισε μάλιστ' ἂν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐπαίρειν, ἐπείπερ ἄρχων αὐτῶν ἐνόμιζε δικαίως εἶναι, εἰ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπιδεικνύειν πειρῷτο τοῖς ἀρχομένοις πάντων μάλιστα κεκοσμημένος τῇ ἀρετῇ. Αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ ἐδόκει, καὶ διὰ τοὺς γραφομένους νόμους βελτίους γιγνομένους ἀνθρώπους· τὸν δὲ ἀγαθὸν ἄρχοντα, βλέποντα νόμον ἀνθρώποις ἐνόμιζεν, ὅτι καὶ τάτ-

amicum utilem pro inutili consequebatur. Inquirit autem etiam is rex, qui nunc rerum potitur, in eos, qui, cum adesse ex officio debeant, absunt.

Ad hunc sane modum *Cyrus* in absentes se gerebat. Illos autem qui se offerrent *exhiberentque*, maxime *se* putabat ad praeclaras et laudabiles actiones excitaturum, quandoquidem princeps eorum erat, si ipse subjectis imperio declarare se niteretur virtute in primis ornatum. Videbatur enim animadvertere, meliores *quidem* effici homines etiam legibus scriptis; sed principem bonum arbitrabatur hominibus *esse* legem oculis præditam: quippe qui et ordinando jubere, et ordinis negligentem cernere ac punire posset. Ita cum sentiret, primum se cultus divini

τειν ἱκανός ἐστι, καὶ ὁρᾷν τὸν ἀτακτοῦντα καὶ κολάζειν. Οὕτω δὴ γιγνώσκων, πρῶτον μὲν τὰ περὶ τοὺς θεοὺς μᾶλλον ἐκπονοῦντα ἐπεδείκνυεν ἑαυτὸν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἐπεὶ εὐδαιμονέστερος ἦν. Καὶ τότε πρῶτον κατεστάθησαν οἱ μάγοι, ὕμνει τε ἀεὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς θεοὺς, καὶ ἔθυε ἂν ἑκάστην ἡμέραν, οἷς οἱ μάγοι θεοῖς εἴποιεν. Οὕτω δὴ τὰ τότε κατασταθέντα ἔτι καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῷ ἀεὶ ὄντι βασιλεῖ. Ταῦτα οὖν πρῶτον ἐμιμοῦντο αὐτὸν καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι, νομίζοντες καὶ αὐτοὶ εὐδαιμονέστεροι ἔσεσθαι, ἢν θεραπεύωσι τοὺς θεοὺς, ὥσπερ ὁ εὐδαιμονέστατός τε ὢν καὶ ἄρχων· καὶ Κύρῳ δ' ἂν ἡγοῦντο ταῦτα ποιοῦντες ἀρέσκειν.

Ὁ δὲ Κῦρος τὴν τῶν μεθ' αὐτοῦ εὐσέβειαν

---

magis hoc tempore studiosum declarabat, quia felicior evasisset. Atque tunc primum magi constituti sunt, qui semper cum prima luce deos hymnis celebrarent, et quotidie sacrificarent diis illis, quibus ipsi sacrificandum dicerent. Ita quidem id temporis constituta nunc permanent apud eum regem, qui quovis tempore rerum potitur. Imitabantur igitur eum in his primum Persæ cæteri, quod et ipsi beatiores se fore arbitrarentur, si deos ita colerent, ut is qui et felicissimus esset et imperaret: præterea futurum putabant ut, si hæc facerent, Cyro placerent.

Cyrus *ipse* suorum pietatem sibi quoque utilem ducebat esse, cum rationem eandem

καὶ ἑαυτῷ ἀγαθὸν ἐνόμιζε, λογιζόμενος, ὥσπερ οἱ πλεῖν αἱρούμενοι μετὰ τῶν εὐσεβῶν μᾶλλον, ἢ μετὰ τῶν ἠσεβηκέναι τι δοκούντων. Πρὸς δὲ τούτοις ἐλογίζετο, ὡς, εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἶεν, ἧττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περί τε ἀλλήλους ἀνόσιόν τι ποιεῖν καὶ περὶ αὐτὸν, εὐεργέτης νομίζων εἶναι τῶν κοινώνων. Ἐμφανίζων δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο, μηδένα μήτε φίλον ἀδικεῖν, μήτε σύμμαχον, ἀλλὰ τὸ δίκαιον ἰσχυρῶς ὁρῶν, μᾶλλον καὶ τοὺς ἄλλους ᾤετ' ἂν τῶν μὲν αἰσχρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι, διὰ τοῦ δικαίου δ' ἐθέλειν πορίζεσθαι. Καὶ αἰδοῦς δ' ἂν ἡγεῖτο μᾶλλον πάντας ἐμπιπλάναι, εἰ αὐτὸς φανερὸς εἴη πάντας οὕτως αἰδούμενος, ὡς μήτ' εἰπεῖν ἂν

---

sequeretur, quam illi, qui cum religiosis potius, quam cum iis, qui commisisse aliquid impie videntur, navigare malunt. Præterea secum reputabat futurum ut, si omnes illi rerum participes religiosi essent, minus aliquod nefarium *facinus* tum contra se invicem, tum contra *Cyrum* ipsum designare vellent: qui bene se de iis, quos rerum participes habebat, promeritum esse arbitrabatur. Itidem cum declararet, id maximi se facere, si nec amicus nec socius læderetur, et cum acriter id quod justum esset intueretur, futurum putabat, ut alii quoque se turpibus a lucris magis abstinerent, ac ratione justa rem facere mallent. Etiam *pudore ac* verecundia putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se

μήτε ποιῆσαι μηδὲν αἰσχρόν. Ἐτεκμαίρετο δὲ τοῦτο οὕτως ἕξειν ἐκ τοῦδε· μὴ γὰρ ὅτι ἄρχοντα, ἀλλὰ καὶ οὓς οὐ φοβοῦνται, μᾶλλον τοὺς αἰδουμένους αἰδοῦνται τῶν ἀναιδῶν οἱ ἄνθρωποι· καὶ γυναῖκας δὲ, ἃς ἂν αἰδουμένας αἰσθάνωνται, ἀνταιδεῖσθαι μᾶλλον ἐθέλουσιν ὁρῶντες. Τὸ δ' αὖ πείθεσθαι οὕτω μάλιστ' ἂν ᾤετο ἔμμονον εἶναι τοῖς περὶ αὐτὸν, εἰ τοὺς ἀπροφασίστως πειθομένους φανερὸς εἴη μᾶλλον τιμῶν, τῶν τὰς μεγίστας ἀρετὰς καὶ ἐπιπονωτάτας δοκούντων παρέχεσθαι. Γιγνώσκων δὲ οὕτω καὶ ποιῶν διετέλει. Καὶ σωφροσύνην δὲ αὑτοῦ ἐπιδεικνὺς, μᾶλλον ἐποίει καὶ ταύτην πάντας ἀσκεῖν. Ὅταν γὰρ ὁρῶσιν, ᾧ μάλιστα ἔξεστιν ὑβρίζειν, τοῦτον σω-

omnes revereri, ut nihil turpe nec diceret nec faceret. Atque hoc ita futurum isto argumento colligebat; nimirum homines, non dicam principem, sed illos etiam, quos *alioqui* non metuunt, magis reverentur, si verecundi sint, quam si inverecundi: et mulieres, quas esse verecundas animadvertunt, *homines* intuentes vicissim revereri magis volunt. Jam vero parendi studium suis ita maxime constanter mansurum putabat; si eos, qui sine recusatione parerent, in oculis omnium magis ornaret, quam illos, qui *vel* maximas laboriosissimasque virtutes exhibere viderentur. Cumque sic sentiret, *sic* etiam facere perseverabat. Præterea moderationem suam ostendendo efficiebat, ut hanc etiam alii magis exercerent. Nam cum viderent *homines* eum, cui maxima facul-

φρονοῦντα, οὕτω μᾶλλον οἵ γε ἀσθενέστεροι ἐθέλουσιν οὐδὲν ὑβριστικὸν ποιοῦντες φανεροὶ εἶναι. Διῄρει δὲ αἰδῶ καὶ σωφροσύνην τῇδε, ὡς τοὺς μὲν αἰδουμένους τὰ ἐν τῷ φανερῷ αἰσχρὰ φεύγοντας· τοὺς δὲ σώφρονας καὶ τὰ ἐν τῷ ἀφανεῖ. Καὶ ἐγκράτειαν δὲ οὕτω μάλιστ' ἂν ᾤετο ἀσκεῖσθαι, εἰ αὐτὸς ἐπιδεικνύοι ἑαυτὸν μὴ ὑπὸ τῶν παραυτίκα ἡδονῶν ἑλκόμενον ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ προπονεῖν ἐθέλοντα πρῶτον σὺν τῷ καλῷ τῶν εὐφροσυνῶν. Τοιγαροῦν τοιοῦτος ὢν ἐποίησεν ἐπὶ ταῖς θύραις πολλὴν μὲν τῶν χειρόνων εὐταξίαν, ὑπεικόντων τοῖς ἀμείνοσι, πολλὴν δ' αἰδῶ καὶ εὐκοσμίαν πρὸς ἀλλήλους. Ἐπέγνως δ' ἂν ἐκεῖ οὐδένα οὔτε ὀργιζόμενον κραυγῇ, οὔτε χαίροντα ὑ-

tas est insolenter agendi, modeste se gerere; minime volunt imbecilliores *alii* quidquam insolentius palam agere. Sic autem verecundiam ac moderationem cernebat, ut *diceret*, verecundos palam turpia fugere; moderatos, etiam illa quæ occulte *fiant*. Continentiam etiam sic exercitatum iri *a suis* maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatarum voluptatum ab iis quæ honesta et bona essent non abstrahi; sed velle *potius* ante lætitias laborem cum honestate *conjunctum* suscipere. Itaque talis cum esset, perfecit ut ad portas magna inferiorum esset modestia, præstantioribus cedentium, magnus erga se invicem pudor et composita morum gravitas. Neminem ibi animadvertisses vel irascentem

βριστικῶς γέλωτι· ἀλλὰ ἰδὼν ἂν αὐτοὺς ἡγήσω τῷ ὄντι εἰς κάλλος ζῆν.

Τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες καὶ ὁρῶντες ἐπὶ θύραις διῆγον. Τῆς πολεμικῆς δὲ ἕνεκα ἀσκήσεως ἐπὶ θήραν ἐξῆγεν, οὕσπερ ἀσκεῖν ταῦτα ᾤετο χρῆναι· ταύτην ἡγούμενος καὶ ὅλως ἀρίστην ἄσκησιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. Καὶ γὰρ ἐπόχους ἐν παντοδαποῖς χωρίοις αὕτη μάλιστα ἀποδείκνυσι, διὰ τὸ θηρίοις φεύγουσιν ἐφέπεσθαι· καὶ ἀπὸ τῶν ἵππων ἐνεργοὺς αὕτη μάλιστα ἀπεργάζεται, διὰ τὴν τοῦ λαμβάνειν φιλοτιμίαν καὶ ἐπιθυμίαν. Καὶ τὴν ἐγκράτειαν δὲ, καὶ πόνους, καὶ ψύχη καὶ θάλπη, καὶ λιμὸν καὶ δίψος δύνασθαι φέρειν, ἐνταῦθα μάλιστα

---

cum vociferatione, vel insolente risu gaudentem: sed eos adspiciens existimasses reapse ad honesti *decorique* normam vivere.

Et his fere quidem agendis conspiciendisque occupati ad portas vitam degunt. Cæterum exercitationis bellicæ causa venatum eos educebat, quos in his exercendos arbitrabatur; quod venationem duceret tum bellicæ rei totius optimam exercitationem esse, tum equestris *longe* verissimam. Nam ad insidendum equis in locis quibuslibet hæc maxime reddit aptos, quod fugientes feras sequi necesse sit: hæc item strenuos efficit maxime *quovis* ex equis *perficiendo opere*, propter contentionem studiumque capiendi. Hic etiam maxime *suos* illos participes adsuefacie-

προσείθιζε τοὺς κοινῶνας. Καὶ νῦν δ' ἔτι βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ βασιλέα, ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ᾤετο προσήκειν οὐδενὶ ἀρχῆς, ὅστις μὴ βελτίων εἴη τῶν ἀρχομένων, καὶ τοῖς προειρημένοις πᾶσι δῆλον· καὶ ὅτι, οὕτως ἀσκῶν τοὺς περὶ ἑαυτὸν, πολὺ μάλιστα αὐτὸς ἐξεπόνει καὶ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὰς πολεμικὰς τέχνας καὶ τὰς μελέτας. Καὶ γὰρ ἐπὶ θήραν τοὺς μὲν ἄλλους ἐξῆγεν, ὁπότε μὴ μένειν ἀνάγκη τις εἴη· αὐτὸς δὲ καὶ ὁπότε ἀνάγκη εἴη, οἴκοι ἐθήρα τὰ ἐν τοῖς παραδείσοις θηρία τρεφόμενα· καὶ οὔτε αὐτός ποτε, πρὶν ἱδρῶσαι, δεῖπνον ᾑρεῖτο, οὔτε ἵπποις ἀγυμνάστοις σῖτον ἐνέβαλλε· συμπαρεκάλει δὲ καὶ εἰς ταύτην τὴν

bat ad continentiam, et labores, et frigora, et calores, et famem, et sitim tolerandam. Ac nunc quoque tum rex tum qui cum rege vivunt in his faciendis perseverant. Quod igitur arbitraretur nemini convenire imperium, qui non esset subjectis sibi melior, etiam iis, quæ antehac exposuimus, omnibus perspicuum *est: sicut illud* quoque, quod suos in hunc modum exercendo, multo maxime tum ad continentiam tum bellicas artes et exercitationes ipse laborando se consuefaceret. Nam venatum quidem alios educebat, ubi nulla necessitas *domi* manere cogebat: ipse vero etiam cum necesse esset *manere*, domi feras venari solebat, quæ in septis hortorum alerentur: nec vel ipse prius unquam, quam sudasset, sumebat cœnam; nec equis prius, quam essent exerciti, pabulum obji-

θήραν τοὺς περὶ αὐτὸν σκηπτούχους. Τοιγαροῦν πολὺ μὲν αὐτὸς διέφερεν ἐν πᾶσι τοῖς καλοῖς ἔργοις, πολὺ δὲ οἱ περὶ ἐκεῖνον, διὰ τὴν ἀεὶ μελέτην. Παράδειγμα μὲν δὴ τοιόνδε ἑαυτὸν παρείχετο. Πρὸς δὲ τούτῳ, καὶ τῶν ἄλλων οὕστινας μάλιστα ὁρῴη τὰ καλὰ διώκοντας, τούτους καὶ δώροις καὶ ἀρχαῖς καὶ ἕδραις καὶ πάσαις τιμαῖς ἐγέραιρεν· ὥστε πολλὴν πᾶσι φιλοτιμίαν ἐνέβαλλεν, ὅπως ἕκαστος ὅτι ἄριστος φανήσοιτο Κύρῳ.

Καταμαθεῖν δὲ τοῦ Κύρου δοκοῦμεν, ὡς οὐ τούτῳ μόνῳ ἐνόμιζε χρῆναι τοὺς ἄρχοντας τῶν ἀρχομένων διαφέρειν, τῷ βελτίονας αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ καὶ καταγοητεύειν ᾤετο χρῆναι αὐτούς. Στολήν τε γοῦν εἵλετο τὴν Μηδικὴν

---

ciebat: ad hanc venationem sceptrigeros etiam suos invitabat. Itaque multum in omnibus præclaris actionibus *et studiis* ipse præstabat, multum qui cum eo versabantur, ob exercitationem *illam* perpetuam. Atque hujusmodi sane exemplum ipse se præbuit. Præterea, si quos alios videret maxime rerum honestarum sectatores, eos et donis, et imperiis, et sedendi loco, et omnibus honoribus ornabat: adeo ut omnibus ingens studium injiceret, quo quisque Cyro præstantissimus videretur.

Animadvertisse vero nos in Cyro id quoque putamus, quod non eo duntaxat principes existimarit præstare subjectis sibi debere, ut iis meliores essent; verum etiam illecebris *quibusdam* hos illis deliniendos arbi-

αὐτός τε φορεῖν, καὶ τοὺς κοινῶνας ταύτην ἔπεισεν ἐνδύεσθαι· αὕτη γὰρ αὐτῷ συγκρύπτειν ἐδόκει, εἴ τίς τι ἐν τῷ σώματι ἐνδεὲς ἔχοι, καὶ καλλίστους καὶ μεγίστους ἐπιδεικνύναι τοὺς φοροῦντας. Καὶ γὰρ τὰ ὑποδήματα τοιαῦτα ἔχουσιν, ἐν οἷς μάλιστα λαθεῖν ἐστι καὶ ὑποτιθεμένους τι, ὥστε δοκεῖν μείζους εἶναι, ἢ εἰσί. Καὶ ὑποχρίεσθαι δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς προσίετο, ὡς εὐοφθαλμότεροι φαίνοιντο, ἢ εἰσί· καὶ ἐντρίβεσθαι, ὡς εὐχροώτεροι ὁρῷντο, ἢ πεφύκασιν. Ἐμελέτησε δὲ καὶ ὡς μηδὲ πτύοντες, μηδὲ ἀπομυττόμενοι φανεροὶ εἶεν· μηδὲ μεταστρεφόμενοι ἐπὶ θέαν μηδενὸς, ὡς οὐδὲν θαυμάζοιτες. Πάντα δὲ ταῦτα

---

traretur. Itaque tum sibi vestem Medicam gestandam esse certo judicio statuit, tum *illi suo* participum collegio persuasit, ut eandem induerent: nam si quid in alicujus corpore vitii esset, id vestitus is occultare Cyro videbatur; et illos, qui eum gestarent, quam pulcherrimos et maximos exhibere. Habent enim hujusmodi calceos, in quibus maxime subjici clam aliquid potest, ut grandiores, quam sint, esse videantur. *Hoc* etiam admittebat, ut oculis pigmenta quædam sublinerentur, quo viderentur oculos habere pulchriores, quam essent; et ut fucus infricaretur, quo præditi colore meliori cernerentur, quam natura concessisset. Ad hæc *eos* exercuit, ut palam nec exspuerent nec emungerent se; nec ad ullam rem spectandam se converterent, quasi nihil ad-

ᾤετο φέρειν τι εἰς τὸ δυσκαταφρονητοτέρους φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις.

Οὓς μὲν δὴ ἄρχειν ᾤετο χρῆναι δι' ἑαυτοῦ, οὕτω κατεσκεύασε καὶ μελέτῃ καὶ τῷ σεμνῶς προεστάναι αὐτῶν· οὓς δ' αὖ κατεσκεύαζεν εἰς τὸ δουλεύειν, τούτους οὔτε μελετᾷν τῶν ἐλευθερίων πόνων οὐδένα παρώρμα, οὔτε ὅπλα κεκτῆσθαι ἐπέτρεπεν· ἐπεμελεῖτο δὲ, ὅπως μήτε ἄσιτοι μήτε ἄποτοί ποτε ἔσοιντο ἐλευθερίων ἕνεκα μελετημάτων. Καὶ γὰρ, ὁπόταν ἐλαύνοιεν τὰ θηρία τοῖς ἱππεῦσιν εἰς τὰ πεδία, φέρεσθαι σῖτον εἰς θήραν τούτοις ἐπέτρεπε, τῶν δὲ ἐλευθέρων οὐδενί· καὶ, ὁπότε πορεία εἴη, ἦγεν αὐτοὺς πρὸς τὰ ὕδατα, ὥσπερ τὰ ὑποζύγια. Καὶ, ὁπότε δὲ ὥρα εἴη

---

mirarentur. Hæc adeo universa putabat aliquid adferre momenti ad hoc, ut subjectorum imperio suo contemptu minime digni viderentur.

Et ad hunc sane modum eos, quibus beneficio suo magistratus mandandos esse putabat, instruxit; tum exercendo, tum illo ipso, quod eis cum majestate præesset: quos autem ad serviendum instruebat, eos nec ad se in laboribus ullis liberalibus exercendos excitabat, nec habere arma sinebat: studioseque dabat operam, ne unquam liberalium exercitationum causa vel cibo vel potu carerent. Etenim his permittebat, quoties equitibus feras in campos adigerent, ut cibum ad venationem secum sumerent, ingenuorum vero nemini: quando item faciendum erat iter, ad aquas

ἀρίστου, ἀνέμενεν αὐτοὺς, ἔστ' ἂν φάγοιέν τι, ὡς μὴ βουλιμιῷεν· ὥστε καὶ οὗτοι αὐτὸν, ὥσπερ οἱ ἄριστοι, πατέρα ἐκάλουν, ὅτι ἐπεμέλετο αὐτῶν, ὅπως ἀναμφιλόγως ἀεὶ ἀνδράποδα διατελοῖεν.

Τῇ μὲν δὴ ὅλῃ Περσῶν ἀρχῇ οὕτω τὴν ἀσφάλειαν κατεσκεύαζεν. ἑαυτῷ δὲ, ὅτι μὲν οὐχ ὑπὸ τῶν καταστραφέντων κίνδυνος εἴη παθεῖν τι, ἰσχυρῶς ἐθάῤῥει· καὶ γὰρ ἀνάλκιδας ἡγεῖτο εἶναι αὐτοὺς, καὶ ἀσυντάκτους ὄντας ἑώρα, καὶ πρὸς τούτοις οὐδὲ ἐπλησίαζε τούτων οὐδεὶς αὐτῷ οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας. Οὓς δὲ κρατίστους τε ἡγεῖτο, καὶ ὡπλισμένους καὶ ἀθρόους ὄντας ἑώρα, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ᾔδει ἱππέων ἡγεμόνας ὄντας, τοὺς δὲ,

---

eos, perinde ac jumenta, ducebat. Et cum prandii tempus erat, expectabat eos donec aliquid comedissent, ne fames ingens eos invaderet: quo fiebat ut etiam hi, non aliter ac optimates, eum patrem adpellarent; quod curam ipsorum gereret, ut semper sine dubio mancipia manerent.

Ac totum quidem imperium Persicum hoc modo firmum ut esset *ac stabile*, *Cyrus* effecit: At sibi ne quid ab iis, quos in potestatem redegisset, accideret, nihil periculi futurum, valde animo confidebat: nam et imbelles eos existimabat, et nullo *inter se* conjunctos ordine videbat, ac præterea nemo illorum propius ad ipsum neque noctu neque interdiu accedebat. Quos vero præstantissimos ducebat, et armis instructos, et

πεζῶν· πολλοὺς δὲ αὐτῶν καὶ φρονήματα ἔχοντας ᾐσθάνετο, ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἄρχειν· καὶ τοῖς φύλαξι δὲ αὐτοῦ οὗτοι μάλιστα ἐπλησίαζον, καὶ αὐτῷ δὲ Κύρῳ τούτων πολλοὶ πολλάκις συνεμίγνυσαν· (ἀνάγκη γὰρ ἦν, ὅτι καὶ χρῆσθαι ἔμελλεν αὐτοῖς) ὑπὸ τούτων οὖν καὶ κίνδυνος ἦν αὐτὸν μάλιστα παθεῖν τι κατὰ πολλοὺς τρόπους. Σκοπῶν οὖν, ὅπως ἂν αὐτῷ καὶ τὰ ἀπὸ τούτων ἀκίνδυνα γένοιτο, τὸ μὲν περιελέσθαι αὐτῶν τὰ ὅπλα καὶ ἀπολέμους ποιῆσαι, ἀπεδοκίμασε, καὶ ἄδικον ἡγούμενος, καὶ κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τοῦτο νομίζων· τὸ δ' αὖ μὴ προσίεσθαι αὐτοὺς, καὶ τὸ ἀπιστοῦντα φανερὸν εἶναι, ἀρχὴν ἡγήσατο πολέμου· ἓν δ' ἀντὶ πάντων τούτων ἔγνω καὶ

confertos conspiciebat, ac partim sciebat equitum duces esse, partim peditum; eorumque complures animadvertebat esse animis elatis, quasi qui ad imperandum essent idonei; quique propius ad custodes ipsius accedere solebant, quorumque multi Cyrum ipsum sæpenumero convenirent; (quod fieri necesse erat, siquidem opera ipsorum uti vellet) ab his igitur maxime ne quid ei mali accideret, periculum erat, idque multis modis. Quamobrem dispiciens quo pacto ab iis quoque tutus esset, arma quidem illis adimi et reddi ad bellum ineptos, minime probavit; quod esse illud et cum injuria et cum imperii eversione conjunctum duceret: rursus eos non admittere, ac palam declarare quod fidem eis non haberet, id belli initium *esse* arbitraretur: itaque *hoc* unum istorum om-

κράτιστον εἶναι πρὸς τὴν αὑτοῦ ἀσφάλειαν καὶ κάλλιστον, εἰ δύναιτο ποιῆσαι τοὺς κρατίστους ἑαυτῷ μᾶλλον φίλους ἢ ἀλλήλοις. Ὡς οὖν ἐπὶ τὸ φιλεῖσθαι δοκεῖ ἡμῖν ἐλθεῖν, τοῦτο πειρασόμεθα διηγήσασθαι.

β'. Πρῶτον μὲν γὰρ διὰ παντὸς ἀεὶ τοῦ χρόνου φιλανθρωπίαν τῆς ψυχῆς ὡς ἠδύνατο μάλιστα ἐνεφάνιζεν· ἡγούμενος, ὥσπερ οὐ ῥᾴδιόν ἐστι φιλεῖν τοὺς μισεῖν δοκοῦντας, οὐδ' εὐνοεῖν τοῖς κακονόοις, οὕτω καὶ τοὺς γνωσθέντας, ὡς φιλοῦσι καὶ εὐνοοῦσιν, οὐκ ἂν δύνασθαι μισεῖσθαι ὑπὸ τῶν φιλεῖσθαι ἡγουμένων. Ἕως μὲν οὖν χρήμασιν ἀδυνατώτερος ἦν εὐεργετεῖν, τῷ τε προνοεῖν τῶν συνόντων, καὶ τῷ προπονεῖν, καὶ τῷ συνηδόμενος μὲν ἐπὶ τοῖς

---

nium loco judicabat et optimum esse ad securitatem suam et honestissimum, si præstantissimos *illos* sibi redderet amiciores quam inter se ipsos essent. Quo igitur modo pervenisse nobis eo videatur, ut amaretur, exponere conabimur.

2. Primum quovis tempore quam poterat, maxime humanitatem animi declarabat; cum existimaret, quemadmodum facile non sit eos diligere, qui odisse videantur, aut male erga nos adfectos benevolentia complecti, sic fieri non posse ut illi, quorum cognitus sit amor et benevolentia, iis odio sint, qui *se* diligi arbitrentur. Quamdiu certe quidem minus valeret opibus ad beneficia conferenda, tum illis prospiciendo qui cum ipso versarentur, tum pro iis laborando, et palam declarando

ἀγαθοῖς φανερὸς εἶναι, συναχθόμενος δ' ἐπὶ τοῖς κακοῖς, τούτοις ἐπειρᾶτο τὴν φιλίαν θηρεύειν· ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο αὐτῷ, ὥστε χρήμασιν εὐεργετεῖν, δοκεῖ ἡμῖν γνῶναι, πρῶτον μὲν, ὡς εὐεργέτημα ἀνθρώποις πρὸς ἀλλήλους οὐδέν ἐστιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς δαπάνης ἐπιχαριτώτερον, ἢ σίτων καὶ ποτῶν μετάδοσις. Τοῦτο δὲ οὕτω νομίσας, πρῶτον μὲν [ἐπὶ] τὴν αὑτοῦ τράπεζαν συνέταξεν, ὅπως, οἷς αὐτὸς σιτοῖτο σίτοις, τούτοις ὅμοια ἀεὶ παρατίθοιτο αὐτῷ, ἱκανὰ παμπόλλοις ἀνθρώποις· ὅσα δὲ παρατεθείη, ταῦτα πάντα, πλὴν οἷς αὐτὸς καὶ οἱ σύνδειπνοι χρήσαιντο, διεδίδου οἷς ἀεὶ βούλοιτο τῶν φίλων μνήμην ἐνδείκνυσθαι ἢ φιλοφροσύνην. Διέπεμπε δὲ καὶ τούτοις, οἷς

---

se prosperis ipsorum rebus lætari, adversas graviter ferre, venari amorem eorum nitebatur: verum posteaquam hoc adeptus est, ut beneficus esse largiendis opibus posset, animadvertisse nobis videtur, primo quidem beneficium hominibus inter se ex eadem impensa nullum esse gratius, quam si quis cibum ac potum impertiatur. Id cum ita se habere statuisset, primum de mensa sua mandatum dedit, ut quibus ipse cibis vesceretur, iis similes semper sibi adponerentur, permultis hominibus suffecturi: quæcunque vero adponebantur, ea semper omnia, extra illos, quibus ipse atque convivæ vescerentur, distribuebat iis ex amicis, quibus volebat ostendere se eorum meminisse, aut se iis bene velle,

ἀγασθείη, ἢ ἐν φυλακαῖς ἢ ἐν θεραπείαις ἢ ἐν αἱστισινοῦν πράξεσιν· ἐνσημαινόμενος τοῦτο, ὅτι οὐκ ἂν λανθάνοιεν χαρίζεσθαι βουλόμενοι. Ἐτίμα δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης, ὁπότε τινὰ ἐπαινέσειε· καὶ τὸν πάντα δὲ σῖτον τῶν οἰκετῶν ἐπὶ τὴν αὑτοῦ τράπεζαν ἐπετίθετο, οἰόμενος, ὥσπερ καὶ τοῖς κυσὶν, ἐμποιεῖν τινα καὶ τοῦτο εὔνοιαν. Εἰ δὲ καὶ θεραπεύεσθαί τινα βούλοιτο τῶν φίλων ὑπὸ πολλῶν, καὶ τούτοις ἔπεμπεν ἀπὸ τραπέζης· καὶ νῦν γὰρ ἔτι οἷς ἂν ὁρῶσι πεμπόμενα ἀπὸ τῆς βασιλέως τραπέζης, τούτους πάντες μᾶλλον θεραπεύουσι· νομίζοντες αὐτοὺς ἐντίμους εἶναι, καὶ ἱκανοὺς διαπράττειν, ἤν τι δέωνται. Ἔτι δὲ καὶ οὐ τούτων μόνον ἕνεκα τῶν εἰρημένων εὐφραίνει τὰ

Præterea mittebat *cibos* iis, quos *ob diligentiam* in excubiis vel admiraretur, vel in *praestandis* obsequiis, vel aliis in actionibus: *simul* significans, non esse ignotam voluntatem ejus, qui *sibi* gratificari cuperet. *Eodem* etiam honore *ciborum* e mensa *sua missorum* domesticos *suos* adficiebat, quando aliquem laudare vellet: atque etiam cibos omnes horum domesticorum in mensa sua adponi curabat, quod putaret hoc eis benevolentiam quandam inditurum, sicut et canibus *usu venire solet.* Quod si amicos aliquos a multis coli vellet, his etiam *aliquid* de mensa sua mittebat; hodieque adeo etiam si quibus de mensa regis mitti *aliqua* vident, eos universi magis colunt; quod illos et honoratos esse arbitrentur,

πεμπόμενα παρὰ βασιλέως, ἀλλὰ τῷ ὄντι καὶ ἡδονῇ πολὺ διαφέρει τὰ ἀπὸ τῆς βασιλέως τραπέζης. Καὶ τοῦτο μέντοι οὕτως ἔχειν οὐδέν τι θαυμαστόν· ὥσπερ γὰρ καὶ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμέναι εἰσὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παρὰ βασιλεῖ σῖτα πολὺ διαφερόντως ἐκπεπόνηται. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἄροτρον, τράπεζαν· πολλάκις δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ, καὶ ἀγαπᾷ, ἢν καὶ οὕτως ἱκανοὺς αὐτὸν τρέφειν ἐργοδότας λαμβάνῃ· ἀδύνατον οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἄνθρωπον πάντα καλῶς ποιεῖν· ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πόλεσι, διὰ τὸ πολλοὺς ἑκάστου δεῖσθαι, ἀρκεῖ καὶ

---

et auctoritate valere ad impetrandum, si quid ipsis sit opus. Nec his solum de causis, quas indicavimus, lætitiam adferunt quæ a rege mittuntur, sed reapse multum præstant suavitate, quæ de mensa regis *veniunt*. Atque hoc sane ita esse non est mirandum: nam ut aliorum quoque artificiorum opera magnis in urbibus egregie perficiuntur, sic etiam cibi regii longe præstantius elaborantur. Nam parvis in urbibus iidem spondam, januam, aratrum, mensam fabricantur: atque sæpenumero idem etiam domum exstruit, et bene secum agi putat, si hoc modo locatores inveniat operis, unde quod ipsi sufficiat alendo *paret*: fieri certe nequit ut is, qui multis artificiis occupatur, omnia recte faciat: at magnis in

μία ἑκάστῳ τέχνη εἰς τὸ τρέφεσθαι· πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεῖα, ὁ δὲ γυναικεῖα· ἔστι δὲ ἔνθα καὶ ὑποδήματα ὁ μὲν νευῤῥαφῶν μόνον τρέφεται, ὁ δὲ σχίζων· ὁ δὲ χιτῶνας μόνον συντέμνων, ὁ δέ γε τούτων οὐδὲν ποιῶν, ἀλλὰ συντιθεὶς ταῦτα. Ἀνάγκη οὖν, τὸν ἐν βραχυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ, τοῦτον καὶ ἄριστα διηναγκάσθαι τοῦτο ποιεῖν. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πέπονθε καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν δίαιταν. Ὧι μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς κλίνην στρώννυσι, τράπεζαν κοσμεῖ, μάττει, ὄψα ἄλλοτε ἀλλοῖα ποιεῖ, ἀνάγκη, οἶμαι, τούτῳ, ὡς ἂν ἕκαστον προχωρῇ, οὕτως ἔχειν· ὅπου δὲ ἱκανὸν ἔργον ἑνὶ ἕψειν κρέα, ἄλλῳ ὀπτᾷν, ἄλλῳ δὲ ἰχθὺν

urbibus, quia multi singulis egent, vel unum cuique sufficit artificium, ut eo se alat; sæpenumero ne unum quidem totum, sed calceos alius viriles, alius muliebres facit. Est ubi alius calceos duntaxat nervis consuendo se alit, scindendo alius; *itidem* alius tunicas tantummodo conscindendo, alius nihil horum faciendo, sed ista componendo. Quamobrem necesse est eum, qui occupatur opere minime longo, etiam id *quam* optime cogi perficere. Hoc ipsum et in victu accidit. Nam cui *unus et* idem lectum sternit, mensam instruit, farinam subigit, alias alia obsonia parat, eum necesse est, opinor, sic habere singula, uti cesserunt. verum ubi negotii uni satis est, ut elixas carnes coquendas, alii ut assandas; alii

ἕψειν, ἄλλῳ ὀπτᾶν, ἄλλῳ ἄρτους ποιεῖν, καὶ μηδὲ τούτους παντοδαποὺς, ἀλλὰ ἀρκεῖ, ἂν ἓν εἶδος εὐδοκιμοῦν παράσχῃ· ἀνάγκη, οἶμαι, ταῦτα οὕτω ποιούμενα, πολὺ διαφερόντως ἐξειργάσθαι ἕκαστον.

Τῇ μὲν δὴ τῶν σίτων θεραπείᾳ τοιαῦτα ποιῶν πολὺ ὑπερεβάλετο πάντας. Ὡς δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θεραπεύων πολὺ ἐκράτει, τοῦτο νῦν διηγήσομαι· πολὺ γὰρ διενεγκὼν ἀνθρώπων τῷ πλείστας προσόδους λαμβάνειν, πολὺ ἔτι πλέον διήνεγκε τῷ πλεῖστα ἀνθρώπων δωρεῖσθαι. Κατῆρξε μὲν οὖν τούτου Κῦρος· διαμένει δὲ ἔτι καὶ νῦν τοῖς βασιλεῦσιν ἡ πολυδωρία. Τίνι μὲν γὰρ φίλοι πλουσιώτεροι ὄντες φανεροὶ, ἢ Περσῶν

---

ut elixos coquendos pisces, alii ut assandos, curet: alii ut panes faciendos curet, ac ne hos quidem omnis generis, sed unam ab eo *panis* speciem probatam effici satis est; cum vero hæc in hunc modum facta, necesse est, opinione mea, egregie admodum esse singulatim perfecta.

Et talia quidem cum institueret, *suos* cibis demerendo longe *Cyrus* omnes superabat. Ut autem *homines* demerendo aliis etiam rebus omnibus longe præstiterit, id *equidem* modo sum narraturus: nam tametsi mortales cæteros eo ipso excelleret, quod proventus plurimos perciperet; multo *tamen* etiam in hoc magis excelluit, quod unus inter homines plurima largiretur. Atque hoc quidem *ita* a Cyro cœptum fuit;

βασιλεῖ; Τίς δὲ κοσμῶν κάλλιον φαίνεται στολαῖς τοὺς περὶ αὐτὸν, ἢ βασιλεύς; Τίνος δὲ δῶρα γιγνώσκεται, ὥσπερ ἔνια τῶν βασιλέως,

ψέλλια καὶ στρεπτοὶ καὶ ἵπποι χρυσοχάλινοι;

οὐ γὰρ δὴ ἔξεστιν ἐκεῖ ταῦτα ἔχειν, ᾧ ἂν μὴ βασιλεὺς δῷ. Τίς δ' ἄλλος λέγεται δώρων μεγέθει ποιεῖν αἱρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἀντ' ἀδελφῶν καὶ ἀντὶ πατέρων καὶ ἀντὶ παίδων; Τίς δ' ἄλλος ἐδυνάσθη ἐχθροὺς ἀπέχοντας πολλῶν μηνῶν ὁδὸν τιμωρεῖσθαι, ὡς Περσῶν βασιλεύς; Τίς δὲ ἄλλος, καταστρεψάμενος ἀρχὴν, ὑπὸ τῶν ἀρχομένων πατὴρ καλούμενος ἀπέθανεν, ἢ Κῦρος; Τοῦτο δὲ τοὔνομα δῆλον ὅτι εὐεργετοῦντός ἐστι μᾶλλον, ἢ ἀφαιρουμένου. Κατεμά-

---

ac permanet etiam nunc apud *illos* reges multa donandi consuetudo. Quis enim palam opulentiores habet amicos, quam *habeat* rex Persarum? Quis *illo* rege suos elegantius ornare vestitu videtur? Cujus munera *ejusmodi esse* cognoscuntur, qualia sunt regis *illius* nonnulla, armillæ, torques, equi frenis aureis insignes? non enim illic hæc habere cuiquam licet, cui rex ea non donarit. Quis alius magnitudine munerum efficere dicitur, ut fratribus ipse anteferatur, et parentibus, et liberis? Quis alius hostes suos, multorum mensium itineris intervallo distantes, *sic* ulcisci potuit, ut rex Persarum? Quis alius, cum imperium *aliorum* evertisset, sic diem extremum obiit, ut a subjectis sibi pater adpellaretur, præter Cyrum? At nomen illud magis ei tribui qui beneficia confert, quam qui

θομεν δὲ, ὡς καὶ τοὺς βασιλέως καλουμένους ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ βασιλέως ὦτα οὐκ ἄλλως ἐκτήσατο, ἢ τῷ δωρεῖσθαί τε καὶ τιμᾷν· τοὺς γὰρ ἀπαγγείλαντας, ὅσα καιρὸς αὐτῷ εἴη πεπύσθαι, μεγάλως εὐεργετῶν, πολλοὺς ἐποίησεν ἀνθρώπους καὶ ὠτακουστεῖν καὶ κατοπτεύειν, τί ἂν ἀγγείλαντες ὠφελήσειαν βασιλέα. Ἐκ τούτου δὴ καὶ πολλοὶ ἐνομίσθησαν βασιλέως ὀφθαλμοὶ, καὶ πολλὰ ὦτα. Εἰ δέ τις οἴεται, ἕνα αἱρετὸν εἶναι ὀφθαλμὸν βασιλεῖ, οὐκ ὀρθῶς οἴεται· ὀλίγα γὰρ εἷς γ' ἂν ἴδοι καὶ εἷς ἀκούσειε· καὶ τοῖς ἄλλοις ὥσπερ ἀμελεῖν ἂν παραγγελλόμενον εἴη, εἰ ἑνὶ τοῦτο προστεταγμένον εἴη· πρὸς δὲ καὶ ὅντινα γιγνώσκοιεν ὀφθαλμὸν ὄντα, τοῦτον ἂν εἰδεῖεν ὅτι

---

rapit aliena, constat. Accepimus etiam, Cyrum illos, qui et oculi et aures regis adpellantur, non alia ratione sibi conciliasse, quam munera largiendo et honoribus ornando: quippe dum in eos, qui nuntiabant quæcunque ipsius interesset *in tempore* cognita habere, magna beneficia conferret, efficiebat ut homines multi et auribus id captarent et notarent oculis, quo nuntiato, regi aliquid utilitatis adferrent. Hinc multos esse regis oculos, et aures multas, existimatum fuit. Quod si quis arbitratur unum regi potius expetendum esse oculum, *is* rem non recte æstimat: nam unus *aliquis* cernere pauca, *pauca* unus audire posset; et quædam quasi negligentia cæteris esset indicta, si uni *tantum* id mandatum esset *officii*: præterea, quemcunque *regis* oculum esse animadverterent,

φυλάττεσθαι δεῖ. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τοῦ φάσκοντος ἀκοῦσαί τι ἢ ἰδεῖν ἄξιον ἐπιμελείας παντὸς βασιλεὺς ἀκούει. Οὕτω δὴ πολλὰ μὲν βασιλέως ὦτα, πολλοὶ δὲ ὀφθαλμοὶ νομίζονται· καὶ φοβοῦνται πανταχοῦ λέγειν τὰ μὴ σύμφορα βασιλεῖ, ὥσπερ αὐτοῦ ἀκούοντος, καὶ ποιεῖν, ἃ μὴ σύμφορα, ὥσπερ αὐτοῦ παρόντος. Οὔκουν ὅπως μνησθῆναι ἄν τις ἐτόλμησε πρός τινα περὶ Κύρου φλαῦρόν τι, ἀλλ' ὡς ἐν ὀφθαλμοῖς πᾶσι καὶ ὠσὶ βασιλέως τοῖς ἀεὶ παροῦσιν, οὕτως ἕκαστος διέκειτο. Τοῦ δὲ οὕτω διακεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αὐτὸν, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα, ὅ, τι ἄν τις αἰτιάσαιτο μᾶλλον, ἢ ὅτι μεγάλα ἤθελεν ἀντὶ μικρῶν εὐεργετεῖν.

---

ab eo cavendum scirent. Verum ita se res non habet, sed audit rex quemlibet, qui se vel audivisse vel vidisse quidpiam dignum quod curæ habeatur adfirmat. Atque ita multæ regis aures, multi esse oculi existimantur; et ubique proferre metuunt ea, quæ regi non conducant, tanquam si audiret ipsemet; et facere quæ non conducant *ei reformidant*, tanquam si præsens ipse adesset. Itaque non modo non ausus est ad quempiam aliquis sinistram Cyri mentionem facere, sed *etiam* ita quilibet adfectus erat, quasi omnes, quibuscum quovis tempore versaretur, et oculi regis et aures essent. Quod vero sic in eum adfecti essent homines, *ejus rei* causam equidem ignoro quam potiorem quis putet, quam quod exiguis *ipse meritis* beneficia rependere magna vellet.

Καὶ τὸ μὲν δὴ μεγέθει δώρων ὑπερβαλέσθαι, πλουσιώτατον ὄντα, οὐ θαυμαστόν· τὸ δὲ τῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν φίλων βασιλεύοντα περιγίγνεσθαι, τοῦτο ἀξιολογώτερον. Ἐκεῖνος τοίνυν λέγεται κατάδηλος εἶναι μηδενὶ ἂν οὕτως αἰσχυνθεὶς ἡττώμενος, ὡς φίλων θεραπείᾳ. Καὶ λόγος δὲ αὐτοῦ ἀπομνημονεύεται, ὡς λέγοι, παραπλήσια ἔργα εἶναι νομέως ἀγαθοῦ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ· τόν τε γὰρ νομέα χρῆναι ἄρα ἔφη εὐδαίμονα τὰ κτήνη ποιοῦντα, χρῆσθαι αὐτοῖς, (ἣ δὴ προβάτων εὐδαιμονία) τόν τε βασιλέα ὡσαύτως εὐδαίμονας πόλεις καὶ ἀνθρώπους ποιοῦντα, χρῆσθαι αὐτοῖς. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν, εἴπερ ταύτην εἶχε τὴν γνώμην, τὸ φιλονείκως ἔ-

---

Ac munerum quidem magnitudine eum superasse *alios*, mirum non est, cum opulentissimus esset; at vero eum, qui esset regia cum dignitate, amicos officiose studioseque colendo vicisse, id *sane* magis prædicari meretur. Enimvero traditum est, eum in nulla re adeo manifesta pudoris signa dedisse, posteaquam superatus esset, atque in amicorum cultu *et obsequio.* Ac dictum *quoddam* ejus memoratur, quo similia perhibuerit esse boni pastoris et boni regis opera: nam debere pastorem aiebat, posteaquam jumentis felicitatem conciliasset, *ita deinde* illis uti, (quæ quidem pecudum esset felicitas) itemque regem, posteaquam civitatibus et hominibus felicitatem conciliasset, illis uti. Nihil mirum igitur,

χειν πάντων ἀνθρώπων θεραπείᾳ περιγίγνεσθαι.

Καλὸν δὲ ἐπίδειγμα καὶ τοῦτο λέγεται Κῦρος ἐπιδεῖξαι Κροίσῳ, ὅτε ἐνουθέτει αὐτὸν, ὡς διὰ τὸ πολλὰ διδόναι πένης ἔσοιτο, ἐξὸν αὐτῷ θησαυροὺς χρυσοῦ πλείστους ἑνί γε ἀνδρὶ ἐν τῷ οἴκῳ καταθέσθαι· καὶ τὸν Κῦρον λέγεται ἐρέσθαι, Καὶ πόσα ἂν ἤδη οἴει μοι χρήματα εἶναι, εἰ συνέλεγον χρυσίον, ὥσπερ σὺ κελεύεις, ἐξ ὅτου ἐν τῇ ἀρχῇ εἰμί; Καὶ τὸν Κροῖσον εἰπεῖν πολύν τινα ἀριθμόν. Καὶ τὸν Κῦρον πρὸς ταῦτα, Ἄγε δὴ, φάναι, ὦ Κροῖσε, σύμπεμψον ἄνδρα σὺν Ὑστάσπᾳ τούτῳ, ὅτῳ σὺ πιστεύεις μάλιστα. Σὺ δὲ, ὦ Ὑστάσπα, ἔφη, ἐλθὼν πρὸς τοὺς φίλους,

---

cum hac esset in sententia, *singulari* contentione conatum esse homines universos officiose demerendo vincere.

Præclarum certe et illud documentum Cyrus dedisse Crœso perhibetur, cum is futurum admoneret, ut multa largiendo pauper fieret; cui tamen liceret, uni quidem homini, plurimos auri domi suæ thesauros recondere. Quæsivisse tum Cyrus dicitur, Et quantam pecuniæ summam habiturum me jam fuisse arbitraris, si, quemadmodum tu jubes, aurum collegissem ab eo tempore quo cum imperio sum? Ibi Crœsum dixisse *aiunt*, Ingentem quandam summam. Et subjecisse Cyrum, Age vero, Crœse, mitte quendam cum hoc Hystaspa, cuicunque fidei plurimum habes. Tu autem, Hys-

λέγε αὐτοῖς, ὅτι δέομαι χρυσίου πρὸς πρᾶξίν τινα· (καὶ γὰρ τῷ ὄντι προσδέομαι) καὶ κέλευε αὐτοὺς, ὁπόσα ἂν ἕκαστος δύναιτο, πορίσαι μοι χρήματα· γράψαντας δὲ καὶ κατασημηναμένους δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν τῷ Κροίσου θεράποντι φέρειν. Ταῦτα δὲ, ὅσα ἔλεγε, καὶ γράψας καὶ σημηνάμενος, ἐδίδου τῷ Ὑστάσπᾳ φέρειν πρὸς τοὺς φίλους, προσενέγραφε δὲ πρὸς πάντας, καὶ Ὑστάσπαν ὡς φίλον αὐτοῦ δέχεσθαι. Ἐπεὶ δὲ περιῆλθε, καὶ ἤνεγκεν ὁ Κροίσου θεράπων τὰς ἐπιστολὰς, ὁ μὲν δὴ Ὑστάσπας εἶπεν· Ὦ Κῦρε βασιλεῦ, καὶ ἐμοὶ ἤδη χρὴ ὡς πλουσίῳ χρῆσθαι· πάμπολλα γὰρ ἔχων πάρειμι δῶρα, διὰ τὰ σὰ γράμματα. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· Εἷς

---

taspa, inquit, circumito profectus ad amicos, ac dicito mihi quoddam ad negotium esse opus auro; (et revera mihi *eo* est opus) et præcipe, copiam pecuniæ mihi quisque suppeditet, quantam possit; scriptamque adeo *de ea* obsignatamque epistolam Crœsi ministro ferendam tradat. Cumque hæc, quæcunque dixerat, etiam mandasset literis atque obsignasset, dedit *eas* Hystaspæ ad amicos ferendas: et in his scripsit ad omnes, etiam Hystaspam, tanquam amicum suum, exciperent. *Is* cum circumivisset, et Crœsi minister literas adferret, inquit Hystaspas, Etiam mecum, rex Cyre, tibi agendum erit ut cum divite: nam permultis tibi cum muneribus adsum, propter literas tuas. Et Cyrus, ergo jam, ait, hic quo-

μὲν τοίνυν καὶ οὗτος ἤδη θησαυρὸς ἡμῖν, ὦ Κροῖσε· τοὺς δ᾽ ἄλλους καταθεῶ, καὶ λογίσαι, πόσα ἐστὶν ἕτοιμα χρήματα, ἤν τι δέωμαι χρῆσθαι. Λέγεται δὴ λογιζόμενος ὁ Κροῖσος πολλαπλάσια εὑρεῖν, ἢ ἔφη Κύρῳ ἂν εἶναι ἐν τοῖς θησαυροῖς ἤδη, εἰ συνέλεγεν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο φανερὸν ἐγένετο, εἰπεῖν λέγεται ὁ Κῦρος, Ὁρᾷς, φάναι, ὦ Κροῖσε, ὡς εἰσὶ καὶ ἐμοὶ θησαυροί; Ἀλλὰ σὺ μὲν κελεύεις με, παρ᾽ ἐμοὶ αὐτοὺς συλλέγοντα, φθονεῖσθαί τε δι᾽ αὐτοὺς καὶ μισεῖσθαι, καὶ, φύλακας αὐτοῖς ἐφιστάντα μισθοφόρους, τούτοις πιστεύειν· ἐγὼ δὲ, τοὺς φίλους πλουσίους ποιῶν, τούτους μοι νομίζω θησαυροὺς καὶ φύλακας ἅμα ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν πιστοτέρους

---

que thesaurus unus nobis est, Crœse: cæteros autem considerato, ac subductis rationibus collige, quantæ nobis pecuniæ paratæ sint, si ad usum aliquem eis mihi sit opus. Crœsus initis rationibus multo plures reperisse fertur, quam habiturum jam in thesauris fuisse Cyrum dixerat, si *eas* collegisset. Quod ubi patuit, dixisse Cyrus traditur, Videsne, Crœse, mihi quoque thesauros esse? Tu vero me jubes, collectos eos apud me retinendo, invidiæ me atque odio per eos exponere, ac mercenariis custodibus præfectis fidem habere: sed ego amicos a me locupletatos arbitror mihi thesauros esse, custodesque tum mei *ipsius* tum bonorum nostrorum fideliores, quam si præsidiarios mercede conductos eis præfice-

εἶναι, ἢ εἰ φρουροὺς μισθοφόρους ἐπεστησάμην. Καὶ ἄλλο δέ σοι ἐρῶ· ἐγὼ γὰρ, ὦ Κροῖσε, ὃ μὲν οἱ θεοὶ δόντες εἰς τὰς ψυχὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐποίησαν ὁμοίως πένητας πάντας, τούτου μὲν οὐδὲ αὐτὸς δύναμαι περιγενέσθαι, ἀλλ' εἰμὶ ἄπληστος κἀγὼ, ὥσπερ οἱ ἄλλοι, χρημάτων· τῇ δέ γε μέντοι διαφέρειν μοι δοκῶ τῶν πλείστων, ὅτι οἱ μὲν, ἐπειδὰν τῶν ἀρκούντων περιττὰ κτήσωνται, τὰ μὲν αὐτῶν κατορύττουσι, τὰ δὲ κατασήπουσι, τὰ δὲ ἀριθμοῦντες καὶ μετροῦντες καὶ ἱστάντες καὶ διαψύχοντες καὶ φυλάττοντες πράγματα ἔχουσι, καὶ ὅμως, ἔνδον ἔχοντες τοσαῦτα, οὔτε ἐσθίουσι πλείω, ἢ δύνανται φέρειν, (διαῤῥαγεῖεν γὰρ ἂν) οὔτ' ἀμφιέννυνται πλείω, ἢ

---

rem. Etiam aliud *quiddam* tibi dicam: ego nempe id, Crœse, quod cum dii indiderint in hominum animos, pariter omnes fecere pauperes, ne ipse quidem vincere possum; sed expleri pecuniis nequeo, perinde atque cæteri: verum hoc discrimen inter me et alios plurimos esse puto, quod illi, cum pecuniæ copia sufficientem superante potiti fuerint, partim eam defodiunt, partim putrescere sinunt, partim numerando, metiendo, ponderando, ventilando, custodiendo sibi negotium facessunt: neque tamen *interea*, dum eam domi habent, plus comedunt quam ferre possint, (dirumperentur enim) neque plures induunt vestes, quam gestare possint, (quod *alioqui* suffocarentur) sed opes *illae* supervacaneæ negotium

δύνανται φέρειν, (ἀποπνιγεῖεν γὰρ ἂν) ἀλλὰ τὰ περιττὰ χρήματα πράγματα ἔχουσιν. Ἐγὼ δὲ ὑπηρετῶ μὲν τοῖς θεοῖς, καὶ ὀρέγομαι ἀεὶ πλειόνων· ἐπειδὰν δὲ κτήσωμαι, ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τάς τ' ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι, καὶ πλουτίζων καὶ εὐεργετῶν ἀνθρώπους εὔνοιαν ἐξ αὐτῶν κτῶμαι καὶ φιλίαν, καὶ ἐκ τούτων καρποῦμαι ἀσφάλειαν καὶ εὔκλειαν· ἃ οὔτε κατασήπεται, οὔτε ὑπερπληροῦντα λυμαίνεται· ἀλλὰ ἡ εὔκλεια, ὅσῳ ἂν πλείων ᾖ, τοσούτῳ καὶ μείζων καὶ καλλίων καὶ κουφοτέρα φέρειν γίγνεται, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς φέροντας αὐτὴν κουφοτέρους παρέχεται. Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰ-

---

ipsis exhibent. Ego et diis inservio, et plures semper *opes* adpeto: verum ubi eas comparavi, quas usum mihi sufficientem excedere video, his *ipsis* amicorum penuriæ medeor, et homines ditando ac beneficiis adficiendo benevolentiam ex eis amoremque mihi paro; de quibus et securitatis et gloriæ fructum capio: quæ *quidem* neque putrescunt, neque nimium excrescendo vitiantur; sed gloria quo auctior est, eo fit major et pulchrior et portatu levior, ac sæpenumero etiam illos, qui eam gestant, expeditiores reddit. Atque ut hoc quoque scias, Crœse, inquit, non eos ego, qui pecunias plurimas possident, et servant plurimas, feli-

δῆς, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐγὼ οὐ τοὺς πλεῖστα ἔχοντας καὶ φυλάττοντας πλεῖστα εὐδαιμονεστάτους ἡγοῦμαι· (οἱ γὰρ τὰ τείχη φυλάττοντες οὕτω γ' ἂν εὐδαιμονέστατοι εἴησαν· πάντα γὰρ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φυλάττουσιν) ἀλλ' ὃς ἂν κτᾶσθαί τε πλεῖστα δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ, χρῆσθαί τε πλείστοις σὺν τῷ καλῷ, τοῦτον ἐγὼ εὐδαιμονέστατον νομίζω [καὶ τὰ χρήματα]. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ φανερὸς ἦν, ὥσπερ καὶ ἔλεγε, πράττων.

Πρὸς δὲ τούτοις, καταιοήσας τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι, ἢν μὲν ὑγιαίνοντες διατελῶσι, παρασκευάζονται, ὅπως ἕξουσι τὰ ἐπιτήδεια, καὶ κατατίθενται τὰ χρήσιμα εἰς τὴν τῶν ὑγιαινόντων δίαιταν· ὅπως δὲ, ἢν

---

cissimos duco; (hoc enim pacto qui muros custodiunt, felicissimi essent; cum omnia, quæ sunt in urbibus, custodiant) sed qui parare plurimas juste potest, et plurimis honeste uti, hunc ego felicissimum existimo, etiam opum respectu. Et hæc quidem Cyrus uti verbis proferebat, ita *etiam* in oculis omnium faciebat.

Præterea, cum animadvertisset hominum plerosque, dum bona valetudine perpetuo fruuntur, operam dare ut a rebus necessariis instructi sint, et quæ victui recte valentium usui sint, reponere: verum ut, in morbum si inciderint, utilia suppetant, id *quia* non admodum eis esse curæ cernebat; visum est ei, in his quoque

ἀσθενήσωσι, τὰ σύμφορα παρέσται, τούτου οὐ πάνυ ἐπιμελουμένους ἑώρα· ἔδοξεν οὖν καὶ ταῦτα ἐκπονῆσαι αὐτῷ, τούς τε ἰατροὺς τοὺς ἀρίστους συνεκομίσατο πρὸς αὑτὸν, τῷ τελεῖν ἐθέλειν, καὶ ὁπόσα ἢ ὄργανα χρήσιμα ἔφη τις ἂν αὐτῷ γενέσθαι ἢ φάρμακα ἢ σῖτα ἢ ποτὰ, οὐδὲν τούτων ὅ, τι οὐχὶ παρασκευάσας ἐθησαύριζε παρ' αὑτῷ. Καὶ ὁπότε δέ τις ἀσθενήσειε τῶν θεραπεύεσθαι ἐπικαιρίων, ἐπεσκόπει, καὶ παρεῖχε πάντα, ὅτου ἔδει· καὶ τοῖς ἰατροῖς δὲ χάριν ᾔδει, ὁπότε τις ἰάσαιτό τινα τῶν παρ' ἐκείνου λαμβάνων.

Ταῦτα μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἐμηχανᾶτο πρὸς τὸ πρωτεύειν, παρ' οἷς ἐβούλετο ἑαυτὸν φιλεῖσθαι. Ὧν δὲ προηγόρευέ τε

---

parandis operam esse ponendam; atque *adeo* medicos præstantissimos undique collectos secum ducebat, quod sumptus facere vellet; ac quæcunque instrumenta quis utilia esse ipsi diceret, vel medicamenta, vel cibos, vel potum, eorum nihil erat, quod non paratum apud se reconderet. Ac si aliquando quispiam ex iis æger esset, quos curari conveniret, invisebat *eum* et suppeditabat omnia quibus esset opus: etiam medicis gratiam habebat, cum quis sanasset quempiam, sumpta portione aliqua eorum, quæ apud ipsum erant *recondita.*

Hæc quidem et *alia* hujusmodi multa machinatus est, ut apud eos principatum obtineret, a quibus diligi se volebat. Quarum autem rerum et certa-

ἀγῶνας, καὶ ἆθλα προὐτίθει, φιλονεικίας ἐμποιεῖν βουλόμενος περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ταῦτα τῷ μὲν Κύρῳ ἔπαινον παρεῖχεν, ὅτι ἐπεμέλετο, ὅπως ἀσκοῖτο ἡ ἀρετή· τοῖς μέντοι ἀρίστοις οἱ ἀγῶνες οὗτοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἔριδας καὶ φιλονεικίας ἐνέβαλλον. Πρὸς δὲ τούτοις, ὥσπερ νόμον κατεστήσατο ὁ Κῦρος, ὅσα διακρίσεως δέοιτο, εἴτε δίκῃ εἴτε ἀγωνίσματι, τοὺς δεομένους διακρίσεως συντρέχειν τοῖς κριταῖς. Δῆλον οὖν, ὅτι ἐστοχάζοντο μὲν οἱ ἀνταγωνιζόμενοί τι ἀμφότεροι τῶν κρατίστων καὶ τῶν μάλιστα φίλων κριτῶν· ὁ δὲ μὴ νικῶν τοῖς μὲν νικῶσιν ἐφθόνει, τοὺς δὲ μὴ ἑαυτὸν κρίνοντας ἐμίσει· ὁ δ' αὖ νικῶν, τῷ δικαίῳ προσεποιεῖτο νικᾷν, ὥστε

---

mina Cyrus indicebat et proponebat præmia, cum contentiones inter suos excitare de studiis præclaris et honestis vellet, eæ res Cyro laudem adferebant, quod curæ ipsi esset, ut virtus coleretur; præstantissimis sane *quibusque* certamina hæc, inter ipsos *suscepta*, tum contentiones tum altercationes injiciebant. Præterea, Cyrus quasi legem constituit, ut quæcunque dijudicari necesse esset, sive aliqua in lite, seu certamine, ad judices una currerent illi quibus dijudicatione opus esset. Itaque manifestum est, adversarios utrosque conjectando respicere solitos ad judices optimos et *sibi* amicissimos: victus autem victoribus invidebat, et eos, qui sententiam secundum se non tulissent, odio prosequebatur:

χάριν οὐδενὶ ἡγεῖτο ὀφείλειν. Καὶ οἱ πρωτεύειν δὲ βουλόμενοι φιλίᾳ παρὰ Κύρῳ, ὥσπερ ἄλλοι ἐν πόλεσιν, καὶ οὗτοι ἐπιφθόνως πρὸς ἀλλήλους εἶχον· ὥσθ' οἱ πλέονες ἐκποδὼν ἐβούλοντο ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον γενέσθαι μᾶλλον, ἢ συνέπραξαν ἄν τι ἀλλήλοις ἀγαθόν. Καὶ ταῦτα μὲν δεδήλωται, ὡς ἐμηχανᾶτο, τοὺς κρατίστους αὐτὸν μᾶλλον πάντας φιλεῖν ἢ ἀλλήλους.

γ'. Νῦν δὲ ἤδη διηγησόμεθα, ὡς τὸ πρῶτον ἐξήλασε Κῦρος ἐκ τῶν βασιλείων· καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς ἐξελάσεως ἡ σεμνότης ἡμῖν δοκεῖ μία τῶν τεχνῶν εἶναι τῶν μεμηχανημένων, τὴν ἀρχὴν μὴ εὐκαταφρόνητον εἶναι. Πρῶτον μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐξελάσεως εἰσκαλέσας πρὸς αὐτὸν

---

victor contra, jure se vicisse præferebat, adeoque nemini se gratiam debere putabat. Itidem qui primas inter amicos Cyri tenere volebant, perinde sibi mutuo invidebant, atque alii *solent*, *qui degunt* in urbibus: adeo ut plerique vellent alius alium e medio sublatum, potius quam ut invicem adjuvando commodum aliquod sibi procurarent. Et hæc quidem indicata sunt, *quo pateat*, quibus artibus *Cyrus* efficere conatus est, ut præstantissimi quique magis ipsum amarent, quam se mutuo.

3. Jam vero narrabimus, quo pacto Cyrus primum e regia provectus est: nam hujus ipsius egressus majestas una nobis videtur ex iis esse artibus, quæ perfecerunt ut imperium ipsius facile contemni non

τοὺς τὰς ἀρχὰς ἔχοντας Περσῶν τε καὶ τῶν ἄλλων, διέδωκεν αὐτοῖς τὰς Μηδικὰς στολάς· (καὶ τότε πρῶτον Πέρσαι Μηδικὴν στολὴν ἐνέδυσαν) διαδιδούς τε, ἅμα τάδε ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅτι ἐλάσαι βούλοιτο εἰς τὰ τεμένη τὰ τοῖς θεοῖς ἐξῃρημένα, καὶ θύσαι μετ' ἐκείνων. Πάρεστε οὖν, ἔφη, αὔριον ἐπὶ τὰς θύρας, κοσμηθέντες ταῖς στολαῖς ταύταις, πρὶν ἥλιον ἀνατέλλειν, καὶ καθίστασθε, ὡς ἂν ὑμῖν Φεραύλας ὁ Πέρσης ἐξαγγείλῃ παρ' ἐμοῦ· καὶ, ἐπειδὰν, ἔφη, ἐγὼ ἡγῶμαι, ἕπεσθε ἐν τῇ ῥηθείσῃ χώρᾳ. Ἢν δ' ἄρα τινὶ δοκῇ ὑμῶν ἄλλῃ κάλλιον εἶναι, ἢ ὡς ἂν νῦν ἐλαύνωμεν, ἐπειδὰν πάλιν ἔλθωμεν, διδασκέτω με· ὅπῃ γὰρ ἂν κάλλιστον καὶ ἄριστον ὑμῖν δοκῇ εἶ-

posset. Primum igitur, antequam prodiret, arcessitis ad se tam Persis quam aliis qui essent cum imperio, vestes iis Medicas distribuit: (et amictum sane Medicum Persæ tunc primum induerunt) simul, inter distribuendum, dicebat, velle se provehi ad fana diis selecta, et *una* cum ipsis rem sacram facere. Quamobrem ad portas adeste, inquit, ornati vestibus istis, prius quam sol oriatur, et *sic* consistite, quemadmodum Pheraulas Persa vobis ex me denuntiabit: cumque ego, inquit, præcessero, loco *vobis* indicato sequimini. Quod si cui vestrum alia *quæpiam* ratio videbitur elegantior, quam ea qua modo prodimus, *is* illam mihi, cum redierimus, ostendat: nam uti vobis pulcherrimum optimumque vi-

ναι, ταύτῃ ἕκαστα δεῖ καταστήσασθαι. Ἐπεὶ δὲ τοῖς κρατίστοις διέδωκε τὰς καλλίστας στολὰς, ἐξέφερε δὴ καὶ ἄλλας Μηδικὰς στολάς· (παμπόλλας γὰρ παρεσκευάσατο, οὐδὲν φειδόμενος, οὔτε πορφυρίδων, οὔτε ὀρφνίνων, οὔτε φοινικίδων, οὔτε καρυκίνων ἱματίων) νείμας δὲ τούτων τὸ μέρος ἑκάστῳ τῶν ἡγεμόνων, ἐκέλευσεν αὐτοὺς τούτοις κοσμεῖν τοὺς αὑτῶν φίλους, ὥσπερ, ἔφη, ἐγὼ ὑμᾶς κοσμῶ. Καί τις τῶν παρόντων ἐπήρετο αὐτὸν, Σὺ δὲ, ὦ Κῦρε, ἔφη, πότε κοσμήσῃ; Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Οὐ γὰρ νῦν, ἔφη, δοκῶ ὑμῖν αὐτὸς κοσμεῖσθαι, ὑμᾶς κοσμῶν; Ἀμέλει, ἔφη, ἢν δύνωμαι ὑμᾶς τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν, ὁποίαν ἂν ἔχων στολὴν τυγχάνω, ἐν ταύτῃ καλὸς φανοῦμαι.

---

sum fuerit, ita singula constitui debent. Posteaquam præstantissimis vestes elegantissimas distribuerat, etiam alias vestes Medicas protulit: (permultas enim parari curaverat, nullis parcens, sive purpurei, seu fusci, seu punicei, seu carycini coloris vestes essent) has autem singulos inter duces dispertitus, jussit eos amicos suos istis ornare; sicut *et* ego, inquit, vos orno. Et quidam ex iis qui aderant, eum interrogans, Tu vero, Cyre, ait, quando ornaberis? Cui *Cyrus* respondens, Annon modo, inquit, ipse vobis ornari videor, dum vos orno? Nimirum, ait, si possim in vos amicos *meos* esse beneficus, quamcunque *tandem* habeam vestem, in ea videbor

Οὕτω δὴ οἱ μὲν ἀπελθόντες, μεταπεμπόμενοι τοὺς φίλους, ἐκόσμουν ταῖς στολαῖς.

Ὁ δὲ Κῦρος, νομίζων, Φεραύλαν τὸν ἐκ τῶν δημοτῶν, καὶ συνετὸν εἶναι, καὶ φιλόκαλον καὶ εὔτακτον, καὶ τοῦ χαρίζεσθαι αὐτῷ οὐκ ἀμελῆ, ὅς ποτε καὶ περὶ τοῦ τιμᾶσθαι ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν συνεῖπε· τοῦτον δὴ καλέσας συνεβουλεύετο αὐτῷ, πῶς ἂν τοῖς μὲν εὔνοις κάλλιστα ἰδεῖν ποιοῖτο τὴν ἐξέλασιν, τοῖς δὲ δυσμενέσι φοβερώτατα. Ἐπεὶ δὲ σκοποῦντοιν αὐτοῖν τὰ αὐτὰ ἔδοξεν, ἐκέλευσε τὸν Φεραύλαν ἐπιμεληθῆναι, ὅπως ἂν οὕτω γένηται αὔριον ἡ ἐξέλασις, ὥσπερ ἔδοξε καλῶς ἔχειν. Εἴρηκα δὲ, ἔφη, ἐγὼ, πάντας πείθεσθαί σοι περὶ τῆς ἐν τῇ ἐξελάσει τάξεως· ὅπως δ' ἂν

elegans. Atque ita quidem illi digressi amicos arcessebant ac vestibus *istis* ornabant.

Cyrus autem, quod existimaret Pheraulam, hominem *caeteroqui* plebeium, et ingenio valere, et elegantiæ atque ordinis esse studiosum, minimeque negligentem in iis quæ Cyro grata facere posset, *et illum ipsum* qui aliquando sententiam de singulis pro dignitate ornandis oratione sua comprobaverat: hunc arcessit ac cum eo deliberat, quo pacto effecturus esset, ut prodeundi ratio spectatu benevolis pulcherrima, infestis maxime formidabilis esset. Cumque dispicientibus ipsis eadem visa fuissent, Pheraulam diligenter operam dare jubebat, ut in crastinum ita fieret egredientium equitatio, quemadmodum *ipsis* pulchre

ἥδιόν παραγγέλλοντός σου ἀκούωσι, φέρε λαβὼν, ἔφη, χιτῶνας μὲν τουτουσὶ τοῖς τῶν δορυφόρων ἡγεμόσι· κάσας δὲ τούσδε τοὺς ἐφιππείους τοῖς τῶν ἱππέων ἡγεμόσι δὸς, καὶ τῶν ἁρμάτων τοῖς ἡγεμόσιν ἄλλους τούσδε χιτῶνας. Ὁ μὲν δὴ ἔφερε λαβών· οἱ δὲ ἡγεμόνες, ἐπεὶ ἴδοιεν αὐτὸν, ἔλεγον, Μέγας δὴ σύ γε, ὦ Φεραύλα, ὁπότε γε καὶ ἡμῖν τάξεις ἃ ἂν δέοι ποιεῖν. Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Φεραύλας, οὐ μόνον γε, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ καὶ συσκευοφορήσω· νῦν γοῦν φέρω τώδε δύω κάσα, τὸν μὲν σοὶ, τὸν δὲ ἄλλῳ· σὺ μέντοι τούτων λάβε, ὁπότερον βούλει. Ἐκ τούτου δὴ ὁ μὲν λαμβάνων τὸν κάσαν τοῦ μὲν φθόνου ἐπελέληστο, εὐθὺς δὲ συνεβουλεύετο αὐτῷ, ὁπότερον λαμ-

fieri posse visum esset. Equidem, ait, quod ad ordinem in egressu servandum attinet, omnes tibi parere jussi: verum ut libentius imperanti tibi obtemperent, sumptas, inquit, tunicas has adfer satellitum hastatorum ducibus; atque etiam saga ista equestria ducibus equitum dato, et curruum ducibus alias hasce tunicas. Ac Pheraulas quidem *has* acceptas proferebat: eum vero duces ubi conspexissent, aiebant, Magnus tu sane *quidem* es, cum nobis etiam sis indicaturus quæ facienda sint. Non profecto, inquit Pheraulas, non *id* solum, uti quidem videtur, sed una sarcinas etiam portabo: nunc certe quidem duo ista saga adfero, alterum tibi, et huic alterum; tu vero horum utrum volueris accipe. Tum deinde is, qui sagum accipiebat, invidiæ obliviscebatur, sta-

ϐάνοι. Ὁ δὲ συμϐουλεύσας ἂν, ὁπότερος βελτίων εἴη, καὶ εἰπὼν, Ἤν μου κατηγορήσῃς, ὅτι αἵρεσίν σοι δέδωκα, εἰσαῦθις ὅταν διακονῶ, ἑτέρῳ χρήσῃ μοι διακόνῳ. Ὁ μὲν δὴ Φεραύλας οὕτω διαδοὺς, ᾗ ἐτάχθη, εὐθὺς ἐπεμελεῖτο τῶν εἰς τὴν ἐξέλασιν, ὅπως ὡς κάλλιστα ἕκαστα ἕξει.

Ἡνίκα δὲ ἡ ὑστεραία ἧκε, καθαρὰ μὲν ἦν πάντα πρὸ ἡμέρας, στοῖχοι δὲ εἱστήκεσαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ καὶ νῦν ἔτι ἵστανται, ᾗ ἂν βασιλεὺς μέλλῃ ἐλαύνειν· ὧν ἐντὸς οὐδενί ἐστιν εἰσιέναι τῶν μὴ τετιμημένων· μαστιγοφόροι δὲ καθέστασαν, οἳ ἔπαιον, εἴ τις ἐνοχλοίη. Ἕστασαν δὲ πρῶτον μὲν τῶν δορυφόρων εἰς τετρακισχιλίους, ἔμπροσθεν τῶν

timque ipsum in consilium adhibebat, utrum sumeret. Pheraulas, ubi de meliore sago consilium dedisset, Si me indicaveris, ait, quod optionem tibi dederim, posthac ubi *aliquid* administrabo, dissimilem me administrum invenies. Atque in hunc modum Pheraulas his distributis, ut jussus erat, statim curabat ea quæ ad egressum pertinent, ut singula quam elegantissime instructa essent.

Postera cum advenisset dies, liquida prius erant omnia *et integra*, quam illuxisset, et ordines ex utraque viæ parte stabant, quemadmodum jam quoque subsistunt, qua rex equitaturus est; atque intra hos ordines nemini licet ingredi, qui non sit honoratorum in numero: adstabant et flagellis instructi *quidam*, qui molestiæ quemvis auctorem cæderent. Ac primum quidem satellites

πυλῶν, εἰς τέτταρας· δισχίλιοι δὲ ἑκατέρωθεν τῶν πυλῶν. Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ πάντες παρῆσαν καταβεβηκότες ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ διειρκότες τὰς χεῖρας διὰ τῶν κανδύων, ὥσπερ καὶ νῦν ἔτι διείρουσιν, ὅταν ὁρᾷ βασιλεύς. Ἕστασαν δὲ Πέρσαι μὲν ἐκ δεξιᾶς, οἱ δὲ ἄλλοι σύμμαχοι ἐξ ἀριστερᾶς τῆς ὁδοῦ, καὶ τὰ ἅρματα ὡσαύτως τὰ ἡμίσεα ἑκατέρωθεν. Ἐπεὶ δὲ ἀνεπετάννυντο αἱ τοῦ βασιλείου πύλαι, πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διῒ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας, καὶ οἷς τῶν ἄλλων θεῶν οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο· πολὺ γὰρ οἴονται Πέρσαι χρῆναι τοῖς περὶ τοὺς θεοὺς μᾶλλον τεχνίταις χρῆσθαι, ἢ περὶ τἄλλα. Μετὰ δὲ τοὺς βοῦς ἵπποι ἤγοντο, θῦμα τῷ Ἡλίῳ· μετὰ δὲ τού-

hastati ad quater mille stabant, ante portas in quaternos *explicati:* ex utraque vero portarum parte millia duo. Aderant item equites omnes, et ex equis descenderant, insertis per candyas manibus, quemadmodum hac etiam tempestate *eas* inserunt, quoties ipsos rex adspicit. Stabant vero ad dextram Persæ, socii cæteri ad lævam viæ partem, eodemque modo curruum pars utrinque dimidia. Posteaquam regiæ fores aperirentur, primum Jovi quaterni pulcherrimi tauri ducebantur, et diis cæteris quibus magi *ducendos suis e ritibus* indicarant: nam Persæ multo magis existimant divinis in rebus artificum opera utendum esse, quam in aliis. Secundum boves equi ducebantur, *ad* sacrificium Soli *faciendum:* post

τους ἐξήγετο ἅρμα λευκὸν, χρυσόζυγον, ἐστεμμένον, Διὸς ἱερόν· μετὰ δὲ τόδε, Ἡλίου ἅρμα λευκὸν, καὶ τοῦτο ἐστεμμένον, ὥσπερ τὸ πρόσθεν· μετὰ δὲ τοῦτο, ἄλλο τρίτον ἅρμα ἐξήγετο, φοινικίσι καταπεπταμένοι οἱ ἵπποι, καὶ πῦρ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες. Ἐπὶ δὲ τούτοις, ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προὐφαίνετο ὁ Κῦρος ἐφ' ἅρματος, ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν, καὶ χιτῶνα πορφυροῦν μεσόλευκον, (ἄλλῳ δ' οὐκ ἔξεστι μεσόλευκον ἔχειν) καὶ περὶ τοῖς σκέλεσιν ἀναξυρίδας ὑσγινοβαφεῖς, καὶ κάνδυν ὁλοπόρφυρον. Εἶχε δὲ καὶ διάδημα περὶ τῇ τιάρᾳ· καὶ οἱ συγγενεῖς δὲ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο σημεῖον εἶχον, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔχουσι.

---

eos producebatur currus albus, cum aureo jugo, coronatus, Jovi sacer: pone hunc, Solis currus albus, et is, uti prior ille, coronatus: post illum, currus alius tertius producebatur, cujus equi puniceis *stragulis* contecti erant, et post eum viri quidam sequebantur, qui magno in foco ignem gestabant. Post hos jam Cyrus ipse prodibat in conspectum e portis in curru, cum tiara recta, et tunica purpurea albo distincta, (alii vero subalbicantem gestare non licet) et subligaculis circum crura colore hysgino tinctis, et toto purpureo candye. Habebat et circum tiaram diadema; idemque insigne cognatis ipsius erat, *sicut* et hoc tempore illud ipsum retinent. Manus extra manicas tenebat. Præter ipsum curru vehebatur

Τὰς δὲ χεῖρας ἔξω τῶν χειρίδων εἶχε· Παρωχεῖτο δὲ αὐτῷ ἡνίοχος μέγας μὲν, μείων δ' ἐκείνου, εἴτε καὶ τῷ ὄντι, εἴτε καὶ ὁπωσοῦν· μείζων δὲ ἐφάνη πολὺ Κῦρος. Ἰδόντες δὲ πάντες προσεκύνησαν, εἴτε καὶ ἄρξαι τινὲς κεκελευσμένοι, εἴτε καὶ ἐκπλαγέντες τῇ παρασκευῇ, καὶ τῷ δόξαι μέγαν τε καὶ καλὸν φανῆναι τὸν Κῦρον. Πρόσθεν δὲ Περσῶν οὐδεὶς Κῦρον προσεκύνει. Ἐπεὶ δὲ προῄει τὸ τοῦ Κύρου ἅρμα, προηγοῦντο μὲν οἱ τετρακισχίλιοι δορυφόροι, παρείποντο δὲ οἱ δισχίλιοι ἑκατέρωθεν τοῦ ἅρματος· ἐφείποντο δὲ οἱ περὶ αὐτὸν σκηπτοῦχοι ἐφ' ἵππων, κεκοσμημένοι, σὺν τοῖς παλτοῖς, ἀμφὶ τοὺς τριακοσίους. Οἱ δ' αὖ τῷ Κύρῳ τρεφόμενοι ἵπποι παρήγοντο

---

auriga, procerus quidem *ille*, sed Cyro tamen minor, sive *hoc* reapse sic esset, seu quocunque modo: multo quidem certe procerior visus est Cyrus. Eum ubi conspexissent, omnes submisse venerati sunt, sive quia fuisset imperatum aliquibus ut *venerationis hujus* initium facerent, seu quod adparatu fuissent obstupefacti, quodque procerus et pulcher Cyrus ipse visus esset. Ante id certe tempus Persarum nemo Cyrum *ita* veneratus fuerat. Cum autem currus Cyri progrederetur, præibant quater mille satellites, bis mille ad currus utrumque latus comitabantur: subsequebantur autem familiares ejus sceptrigeri in equis, ornati, palta gestantes, numero fere trecenti. Præterea ducebantur equi frenis aureis in-

χρυσοχάλινοι, ῥαβδωτοῖς ἱματίοις καταπεπταμένοι, ἀμφὶ τοὺς διακοσίους· ἐπὶ δὲ τούτοις δισχίλιοι ξυστοφόροι· ἐπὶ δὲ τούτοις, ἱππεῖς οἱ πρῶτοι γενόμενοι, μύριοι, εἰς ἑκατὸν πανταχῇ τεταγμένοι, ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Χρυσάντας· ἐπὶ δὲ τούτοις μύριοι ἄλλοι Περσῶν ἱππεῖς τεταγμένοι ὡσαύτως, ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Ὑστάσπας· ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι μύριοι ὡσαύτως τεταγμένοι, ἡγεῖτο δ' αὐτῶν Δατάμας· ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι, ἡγεῖτο δ' αὐτῶν Γαδάτας· ἐπὶ δὲ τούτοις Μῆδοι ἱππεῖς, ἐπὶ δὲ τούτοις Ἀρμένιοι, μετὰ δὲ τούτους Ὑρκάνιοι, μετὰ δὲ τούτους Καδούσιοι, ἐπὶ δὲ τούτοις Σάκαι. Μετὰ δὲ τοὺς ἱππέας ἅρματα ἐπὶ τεττάρων τεταγμένα· ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Ἀρταβάτης Πέρσης.

---

signes, qui Cyro nutriebantur, virgatis vestibus instrati, ad ducentos: secundum hos spiculatores bis mille: post eos primi facti equites, decies mille, ubique per centenos ordinati, quorum dux erat Chrysantas: post hos alii decies mille Persici equites, eodem modo instructi, quorum dux erat Hystaspas: post eos itidem alii decies mille, quos Datamas ducebat: post hos alii, duce Gadata: post eos *erant* equites Medi, ac post Armenii, post illos Hyrcanii, post quos Cadusii, ac post Cadusios Sacæ. Post equites currus *erant* in quaternos ordinati; quos Artabates Persa ducebat.

Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, παρείποντο πάμπολλοι ἄνθρωποι ἔξω τῶν σημείων, δεόμενοι Κύρου ἄλλος ἄλλης πράξεως. Πέμψας οὖν πρὸς αὐτοὺς τῶν σκηπτούχων τινὰς, οἳ παρείποντο αὐτῷ τρεῖς ἑκατέρωθεν τοῦ ἅρματος αὐτοῦ, τούτου ἕνεκα τοῦ διαγγέλλειν, ἐκέλευσεν εἰπεῖν αὐτοῖς, εἴ τίς τι αὐτοῦ δέοιτο, διδάσκειν τῶν ὑπάρχων τινὰ, ὅ, τι τὶς βούλοιτο, ἐκείνους δὲ ἔφη πρὸς αὐτὸν ἐρεῖν. Οἱ μὲν δὴ ἀπιόντες εὐθὺς κατὰ τοὺς ἱππέας ἐπορεύοντο, καὶ ἐϐουλεύοντο, τίνι ἕκαστος προσίοι. Ὁ δὲ Κῦρος, οὓς ἐϐούλετο μάλιστα θεραπεύεσθαι τῶν φίλων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, τούτους, πέμπων τινὰ, πρὸς αὐτὸν ἐκάλει καθ' ἕκαστον, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς οὕτως, Ἤν τις ὑμᾶς διδάσκῃ

Cumque *jam* pergeret, homines permulti extra signa adsectabantur, quorum alius aliud quiddam a Cyro petebat. Itaque missis ad eos quibusdam ex sceptriferis, qui terni ab utroque currus latere, nuntiorum perferendorum causa, comitabantur eum, dici eis jussit, si quid aliquis ab se posceret, is præfectis inferioribus, quodcunque] vellet, indicaret, eos autem aiebat rem ad se delaturos. Atque illi quidem discedentes, mox ad equites se convertebant, et quem quisque *potissimum* adiret, deliberabant. Cyrus autem, quos ex amicis coli maxime ab hominibus vellet, eos, misso quodam, ad se singillatim arcessebat, et his verbis compellabat, Si quis istorum, qui adsectantur, vobis aliquid indicarit; qui quidem

τι τούτων τῶν παρεπομένων, ὃς μὲν ἂν μηδὲν δοκῇ ὑμῖν λέγειν, μὴ προσέχετε αὐτῷ τὸν νοῦν· ὃς δ' ἂν δικαίων δεῖσθαι δοκῇ, εἰσαγγέλλετε πρὸς ἐμὲ, ἵνα κοινῇ βουλευόμενοι διαπράττοιμεν αὐτοῖς.

Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι, ἐπεὶ καλέσειεν, ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντες ὑπήκουον, συναύξοντες τὴν ἀρχὴν τῷ Κύρῳ, καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι σφόδρα πείθοιντο· Δαϊφάρνης δέ τις ἦν, σολοικότερος ἄνθρωπος τῷ τρόπῳ, ὃς ᾤετο, εἰ μὴ ταχὺ ὑπακούοι, ἐλευθερώτερος ἂν φαίνεσθαι. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Κῦρος τοῦτο, πρὶν προσελθεῖν αὐτὸν καὶ διαλεχθῆναι αὐτῷ, ὑποπέμψας τινὰ τῶν σκηπτούχων, εἰπεῖν ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐδὲν ἔτι δέοιτο· καὶ τολοιπὸν οὐκ

---

nihil dicere videbitur, ei ne adtendite: qui vero justa postulare visus fuerit, *de hoc* ad me referte, ut communi consultatione res eis conficiamus.

Et cæteri quidem, vocante *Cyro*, totis viribus adequitantes obtemperabant, *suoque studio* imperium Cyri augebant, et se promptissimos ad parendum demonstrabant: At Daiphar-nes quidam erat, horridiori vir indole, qui se, si minus celeriter pareret, visum iri magis liberum existimabat. Id cum animadverteret Cyrus, priusquam accederet, secumque colloqueretur, quendam e sceptrigeris submisit, ac dicere homini jussit, nihil amplius eo sibi opus esse: nec deinceps eum arcessebat. Ut autem is, qui posterior illo vocatus fuerat, prior præ parendi studio ag-

ἐκάλει. Ὁ δὲ ὕστερος κληθεὶς αὐτοῦ πρότερος αὐτῷ προσήλασε, καὶ ὁ Κῦρος ἵππον αὐτῷ ἔδωκε τῶν παρεπομένων, καὶ ἐκέλευσε τῶν σκηπτούχων τινὰ συναπαγαγεῖν αὐτῷ, ὅπου κελεύσειε. Τοῖς δὲ ἰδοῦσιν ἔντιμόν τι τοῦτο ἔδοξεν εἶναι, καὶ πολὺ πλείονες ἐκ τούτου αὐτὸν ἐθεράπευον ἀνθρώπων.

Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πρὸς τὰ τεμένη, ἔθυσαν τῷ Διΐ, καὶ ὡλοκαύτωσαν τοὺς ταύρους· ἔπειτα τῷ Ἡλίῳ, καὶ ὡλοκαύτωσαν τοὺς ἵππους. Ἔπειτα Γῇ σφάξαντες, ὡς ἐξηγήσαντο οἱ μάγοι, ἐποίησαν· ἔπειτα δὲ, ἥρωσι τοῖς Συρίαν ἔχουσι. Μετὰ δὲ ταῦτα, καλοῦ ὄντος τοῦ χωρίου, ἔδειξε τέρμα ὡς ἐπὶ πέντε σταδίων χωριου, καὶ εἶπε, κατὰ φῦλα ἀνὰ

---

cessit, Cyrus *obviam* provectus est, eique equum donavit, ex illorum numero, qui una sequebantur, et ex sceptrigeris quendam jussit deducere quo ille mandasset. Hoc vero qui cernerent, esse putabant honorificum quiddam, ac multo plures deinceps eum colebant.

Cum ad delubra pervenissent, sacrum Jovi fecere, tauris integris combustis: deinde Soli, combustis *hic* equis integris. Deinde Telluri mactatis hostiis, id fecere, quod magi docuerant: postea, iis heroibus, qui terram Syriam tenerent. His peractis, quia locus amœnus erat, metam designavit ad stadiorum quinque spatium; edixitque ut tributim hic equos totis viribus *ad cursum* emitte-

κράτος ἐνταῦθα ἀφεῖναι τοὺς ἵππους. Σὺν μὲν οὖν τοῖς Πέρσαις αὐτὸς ἤλασε, καὶ ἐνίκα· πολὺ μάλιστα γὰρ ἐμεμελήκει αὐτῷ ἱππικῆς· Μήδων δὲ Ἀρτάβαζος ἐνίκα· (Κῦρος γὰρ αὐτῷ τὸν ἵππον ἐδεδώκει) Σύρων δὲ, ὁ προστατῶν· Ἀρμενίων δὲ, Τιγράνης· Ὑρκανίων δὲ, ὁ υἱὸς τοῦ ἱππάρχου· Σακῶν δὲ, ἰδιώτης ἀνὴρ, ἀπέλιπεν ἄρα τῷ ἵππῳ τοὺς ἄλλους ἵππους ἐγγὺς τῷ ἡμίσει τοῦ δρόμου. Ἔνθα δὴ λέγεται ὁ Κῦρος ἐρέσθαι τὸν νεανίσκον, εἰ δέξαιτ᾽ ἂν βασιλείαν ἀντὶ τοῦ ἵππου. Τὸν δ᾽ ἀποκρίνασθαι, ὅτι βασιλείαν μὲν οὐκ ἂν δεξαίμην, χάριν δὲ ἀνδρὶ ἀγαθῷ καταθέσθαι δεξαίμην ἄν. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπε, Καὶ μὴν ἐγὼ δεῖξαί σοι θέλω, ἔνθα, κἂν μύων βά-

rent. Et ipse quidem cum Persis provectus vicit; quippe cui multo maxime res equestris curæ fuerat. Inter Medos Artabates victoriam adeptus est: (huic enim Cyrus equum donaverat) inter Syros is, qui *Syris* præerat: inter Armenios, Tigranes: inter Hyrcanios, equitum præfecti filius: inter Sacas autem, privatus quidam, equo suo *hic utique* cæteros a tergo reliquit, prope dimidio spatio curriculi. Atque hic Cyrus interrogasse juvenem dicitur, an hunc equum commutare cum regno vellet. Illum respondisse, Nollem equidem *eum* cum regno commutare, verum gratiam apud virum bonum *pro equo dono dato collocatam* inire non recusarem. Et Cyrus, Equidem, ait, ostendere tibi locum volo, quo si

λῆς, οὐκ ἂν ἁμάρτοις ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. Πάντως τοίνυν, ὁ Σάκας ἔφη, δεῖξόν μοι· ὡς βαλῶ γε ταύτῃ τῇ βώλῳ, ἔφη, ἀνελόμενος. Καὶ ὁ μὲν Κῦρος δείκνυσιν αὐτῷ, ὅπου ἦσαν πλεῖστοι τῶν φίλων· ὁ δὲ καταμύων ἵησι τῇ βώλῳ, καὶ παρελαύνοντος Φεραύλα τυγχάνει· ἔτυχε γὰρ ὁ Φεραύλας παραγγέλλων τι τακτὸς παρὰ τοῦ Κύρου· βληθεὶς δὲ οὐδὲ μετεστράφη, ἀλλ' ᾤχετο, ἐφ' ὅπερ ἐτάχθη. Ἀναβλέψας δὲ ὁ Σάκας ἐρωτᾷ, τίνος ἔτυχεν. Οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδενὸς τῶν παρόντων. Ἀλλ' οὐ μέντοι, ἔφη ὁ νεανίσκος, τῶν γε ἀπόντων. Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, σύ γε ἐκείνου τοῦ παρὰ τὰ ἅρματα ταχὺ ἐλαύνοντος τὸν ἵππον. Καὶ πῶς, ἔφη, οὐ

---

vel conniventibus oculis *aliquid* conjicias, a viro bono non sis aberraturus. Omnino, inquit Sacas ille, ostendito mihi; ut posteaquam glebam hanc sustulero, conjiciam. Tum Cyrus ei demonstrat *locum*, ubi amici ipsius plurimi erant: is vero conniventibus oculis ictu glebæ *locum* petit, et Pheraulam adtingit, qui prætervehebatur; nam is forte quiddam a Cyro imperatum renuntiabat: cumque ictu percussus esset, ne se quidem convertit, sed id acturus perrexit, quod imperatum erat. Sacas, apertis oculis, quem adtigisset, interrogat. Neminem profecto, ait *Cyrus*, ex iis qui adsunt. At ne quidem, inquit adolescens *ille*, quenquam absentium. Imo vero, inquit Cyrus, *adtigisti* profecto illum, qui præter

μεταστρέφεται; Καὶ ὁ Κῦρος ἔφη, Μαινόμενος γάρ τίς ἐστιν, ὡς ἔοικεν. Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος, ᾤχετο σκεψόμενος, τίς εἴη· καὶ εὑρίσκει τὸν Φεραύλαν γῆς τε κατάπλεων τὸ γένειον καὶ αἵματος· ἐῤῥύη γὰρ αὐτῷ ἐκ τῆς ῥινὸς βληθέντι. Ἐπεὶ δὲ προσῆλθεν, ἤρετο αὐτὸν, εἰ βληθείη. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Ὡς ὁρᾷς. Δίδωμι τοίνυν σοι, ἔφη, τουτονὶ τὸν ἵππον. Ὁ δ' ἐπήρετο, Ἀντὶ τοῦ; Ἐκ τούτου δὴ διηγεῖτο ὁ Σάκας τὸ πρᾶγμα, καὶ τέλος εἶπε· Καὶ οἶμαί γε οὐχ ἡμαρτηκέναι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Ἀλλὰ πλουσιωτέρῳ μὲν ἂν, εἰ ἐσωφρόνεις, ἢ ἐμοὶ, ἐδίδους· νῦν δὲ κἀγὼ δέξομαι· ἐπεύχομαι δὲ, ἔφη, τοῖς θεοῖς, οἵπερ με ἐποίησαν

---

istos currus celeriter equum agitat. Qui fit igitur, ait, ut se non convertat? Nimirum furiosus quispiam est, ait Cyrus, uti quidem adparet. His adolescens auditis, quinam is esset, inspecturus ibat; ac Pheraulam reperit, qui mentum cum barba terra et sanguine plenum haberet: *is* enim percusso e naribus fluebat. Cumque accessisset, an ictu percussus fuisset, interrogavit. Ut vides, respondit ille. Hunc ergo tibi, ait, equum dono. Cujus rei gratia? quærebat Pheraulas. Hic jam Sacas rem narrabat, ac tandem aiebat, Arbitror equidem me a viro bono non aberrasse. Et Pheraulas, Opulentiori, quam ego sum, ait, si quidem saperes, *eum* dedisses: sed tamen eum accipiam: deos autem precor,

βληθῆναι ὑπὸ σοῦ, δοῦναί μοι ποιῆσαι, μὴ μεταμέλειν σοι τῆς ἐμῆς δωρεᾶς. Καὶ νῦν μὲν, ἔφη, ἄπελα, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἵππον, αὖθις δὲ ἐγὼ παρέσομαι πρὸς σέ. Οἱ μὲν δὴ οὕτω διηλλάξαντο. Καδουσίων δὲ ἐνίκα Ῥαθονίκης. Ἀφίει δὲ καὶ τὰ ἅρματα καθ' ἕκαστον· τοῖς δὲ νικῶσι πᾶσιν ἐδίδου βοῦς τε, ὅπως ἂν θύσαντες ἑστιῷντο, καὶ ἐκπώματα. Τὸν μὲν οὖν βοῦν ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸ νικητήριον· τῶν δὲ ἐκπωμάτων τὸ αὑτοῦ μέρος Φεραύλᾳ ἔδωκεν, ὅτι καλῶς ἔδοξεν αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ βασιλείου ἔλασιν διαταγεῦσαι. Οὕτω δὴ ἡ τότε ὑπὸ Κύρου κατασταθεῖσα ἔλασις, οὕτως ἔτι καὶ νῦν διαμένει ἡ βασιλέως ἔλασις, πλὴν τὰ ἱερὰ ἄπεστιν, ὅταν μὴ θύῃ. Ὡς δὲ

---

quorum voluntate factum est ut tu me ferires, facultatem mihi dent perficiendi, ut hujus te mihi dati muneris haud pœniteat. Et nunc quidem, ait, hoc equo meo conscenso discede: ego vero ad te *mox* redibo. Atque ita quidem *inter se* illi permutatione utebantur: ex Cadusiis autem Rathonices vicit. Currus etiam singulos *Cyrus* ad cursum emisit: omnibus autem victoribus et boves donabat, ut eis mactatis epularentur, et pocula. Etiam ipse quidem certe *victor* bovem, victoriæ præmium, accepit; poculorum partem suam Pheraulæ donavit, quia visus esset ipsi processionem e regia pulchre ordinasse. Atque ut ista tunc a Cyro instituta fuit processio, sic etiam hoc tempore processio regis permanet: ex-

ταῦτα τέλος εἶχεν, ἀφικνοῦνται πάλιν ἐς τὴν πόλιν, καὶ ἐσκήνωσαν, οἷς μὲν ἐδόθησαν οἰκίαι, κατ' οἰκίας· οἷς δὲ μὴ, ἐν τάξει.

Καλέσας δὲ καὶ ὁ Φεραύλας τὸν Σάκαν, τὸν δόντα τὸν ἵππον, ἐξένιζε, καὶ τἄλλα τε παρεῖχεν ἔκπλεω, καὶ, ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεσαν, τὰ ἐκπώματα αὐτῷ, ἃ ἔλαβε παρὰ Κύρου, ἐκπιμπλὰς προὔπινε καὶ ἐδωρεῖτο. Καὶ ὁ Σάκας ὁρῶν πολλὴν μὲν καὶ καλὴν στρωμνὴν, πολλὴν δὲ καὶ καλὴν κατασκευὴν, καὶ οἰκέτας δὲ πολλοὺς, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Φεραύλα, ἦ καὶ οἴκοι τῶν πλουσίων ἦσθα; Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπε, Ποίων πλουσίων; τῶν μὲν οὖν σαφῶς ἀποχειροβιώτων. Ἐμὲ γάρ τοι ὁ πατὴρ τὴν μὲν τῶν παίδων παιδείαν, γλίσχρως

tra quam quod absunt victimæ, quoties rem sacram non facit. Posteaquam his esset impositus finis, ad urbem redibant, et quibus ædes erant datæ, *suas* in ædes divertebant; quibus *datae* non *erant*, in ordines.

Pheraulas autem arcessitum Sacam, qui equum ei donaverat, hospitio excepit; et cum alia præbuit adfatim, tum ubi cœnati essent, quæ a Cyro acceperat, impleta propinabat ei donabatque pocula. Sacas vero *iste* cum copiosam et elegantem vestem stragulam videret, copiosumque et elegantem adparatum, et multos quoque famulos, Dic mihi, Pheraula, inquit, an etiam domi unus ex opulentis eras? Quibus opulentis? ait Pheraulas: ex iis quidem certe qui manibus suis

αὐτὸς ἐργαζόμενος καὶ τρέφων, ἐπαίδευεν· ἐπεὶ δὲ μειράκιον ἐγενόμην, οὐ δυνάμενος τρέφειν ἀργὸν, εἰς ἀγρὸν ἀπαγαγὼν, ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. Ἔνθα δὴ ἐγὼ ἀντέτρεφον ἐκεῖνον, ἕως ἔζη, αὐτὸς σκάπτων καὶ σπείρων καὶ μάλα μικρὸν γήδιον, οὐ μέντοι πονηρόν γε, ἀλλὰ πάντων δικαιότατον· ὅ, τι γὰρ ἂν λάβοι σπέρμα, καλῶς καὶ δικαίως ἀπεδίδου αὐτό τε καὶ τόκον οὐδέν τι πολύν· ἤδη δέ ποτε ὑπὸ γενναιότητος καὶ διπλάσια ἀποδέδωκεν, ὧν ἔλαβεν. Οἴκοι μὲν οὖν οὕτως ἔγωγε ἔζων· νῦν δὲ ταῦτα πάντα, ἃ ὁρᾷς, Κῦρός μοι ἔδωκε. Καὶ ὁ Σάκας εἶπεν, Ὦ μακάριε σὺ τά τε ἄλλα, καὶ αὐτὸ τοῦτο,

---

victum quærunt. Etenim pater meus suis me laboribus tenuiter alens, in disciplina puerili educavit: posteaquam vero adolescens factus sum, quia me in otio non poterat alere, rus abduxit, et opus *illic* facere jussit. Ibi ego sane vicissim eum, dum viveret, alui tum ipse pastinando tum conserendo agellum perexiguum, non improbum tamen, sed omnium justissimum: nam quidquid seminis accepisset, id ipsum recte ac juste reddebat, ac fœnus non valde copiosum: atque adeo nonnunquam singulari quadam naturæ bonitate etiam duplum reddidit ejus quod acceperat. Hoc equidem certe pacto domi vivebam: jam vero hæc universa, quæ vides, Cyrus mihi dedit. Et Sacas *ille*, O te felicem cum alias ob res, inquit, tum ob id ipsum, quod ex paupere dives

ὅτι ἐκ πένητος πλούσιος γεγένησαι· πολὺ γὰρ οἴομαί σε καὶ διὰ τοῦτο ἥδιον πλουτεῖν, ὅτι πεινήσας χρημάτων πεπλούτηκας. Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν· Ἦ γὰρ οὕτως, ὦ Σάκα, ὑπολαμβάνεις, ὡς ἐγὼ νῦν τοσούτῳ ἥδιον ζῶ, ὅσῳ πλείω κέκτημαι; Οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι ἐσθίω μὲν καὶ πίνω καὶ καθεύδω οὐδ' ὁτιοῦν ἥδιον νῦν, ἢ τότε, ὅτε πένης ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα πολλά ἐστι, τοσοῦτον κερδαίνω, πλείω μὲν φυλάττειν δεῖ, πλείω δὲ ἄλλοις διανέμειν, πλείω δὲ πλειόνων ἐπιμελούμενον πράγματα ἔχειν. Νῦν γὰρ δὴ ἐμὲ πολλοὶ μὲν οἰκέται σῖτον αἰτοῦσι, πολλοὶ δὲ πιεῖν, πολλοὶ δὲ ἱμάτια· οἱ δὲ ἰατρῶν δέονται· ἥκει δέ τις ἢ τῶν προβάτων λελυκωμένα φέρων, ἢ τῶν

---

factus sis: nam arbitror tibi propterea multo jucundiores esse divitias, quod cum pecunias vehementer expeteres, divitias adeptus sis. Et Pheraulas, Itane vero, inquit, existimas, Saca, eo me nunc jucundius vivere, quo plura possideam? Nescis, ait, me et edere, et bibere, et dormire ne tantillo quidem nunc suavius, quam eo tempore, quo pauper eram? Hoc lucri istorum copia facio, quod plura mihi custodienda sunt, plura inter alios distribuenda, plurium habenda cura cum negotiorum molestiis. Nam multi a me jam famuli cibum petunt, multi potum, multi vestem: egent medicis alii: quidam vel oves a lupis laniatas adfert, vel boves in præcipitium actos, vel morbum pecudes invasisse narrat: adeo

βοῶν κατακεκρημνισμένα, ἢ νόσον φάσκων ἐμπεπτωκέναι τοῖς κτήνεσιν· ὥστ' ἔμοι γε δοκῶ, ἔφη ὁ Φεραύλας, νῦν διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν πλείω λυπεῖσθαι, ἢ πρόσθεν διὰ τὸ ὀλίγα ἔχειν. Καὶ ὁ Σάκας, Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία, ἔφη, ὅταν σῶα ᾖ, πολλὰ ὁρῶν, πολλαπλάσια [ἐμοῦ] εὐφραίνῃ. Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Οὔ τοι, ὦ Σάκα, οὕτως ἡδύ ἐστι τὸ ἔχειν χρήματα, ὥσπερ ἀνιαρὸν τὸ ἀποβάλλειν. Γνώσῃ δὲ, ὅ, τι ἐγὼ τἀληθῆ λέγω· τῶν μὲν γὰρ πλουτούντων οὐδεὶς ἀναγκάζεται ὑφ' ἡδονῆς ἀγρυπνεῖν, τῶν δὲ ἀποβαλλόντων τι οὐδένα ἂν ἴδοις δυνάμενον καθεύδειν ὑπὸ λύπης. Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας, οὐδέ γε τῶν λαμβανόντων τι νυστάζοντα οὐδένα ἂν ἴδοις ὑφ'

ut existimem, ait Pheraulas, plus me jam doloris ex eo percipere, quod multa possideam, quam prius, quod haberem pauca. Profecto, inquit *ille* Sacas, cum salva sunt, plura cernens, longe majori, quam ego, voluptate adficeris. Et Pheraulas, Nequaquam, Saca, ait, tam jucundum est, opes possidere, quam molestum, amittere. Verum autem dicere me intelliges: nam illorum, qui opulenti sunt, nemo præ voluptate vigilare cogitur, at eorum, qui aliquid amittunt, neminem videas, qui præ mœrore dormire possit. Minime eorum etiam quenquam, ait Sacas, qui aliquid accipiunt, præ voluptate dormitantem vides. Vera, inquit, narras: nam si tam jucundum esset aliquid habere,

ἡδονῆς. Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις· εἰ γάρ τοι τὸ ἔχειν οὕτως, ὥσπερ τὸ λαμβάνειν, ἡδὺ ἦν, πολὺ ἂν διέφερον εὐδαιμονίᾳ οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων. Καὶ ἀνάγκη δέ τοί ἐστιν, ἔφη, ὦ Σάκα, τὸν πολλὰ ἔχοντα, πολλὰ καὶ δαπανᾷν καὶ εἰς θεοὺς, καὶ εἰς φίλους, καὶ εἰς ξένους· ὅστις οὖν ἰσχυρῶς χρήμασιν ἥδεται, εὖ ἴσθι τοῦτον, καὶ δαπανῶντα, ἰσχυρῶς ἀνιᾶσθαι. Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τούτων εἰμὶ, ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονίαν τοῦτο νομίζω, τὸ πολλὰ ἔχοντα πολλὰ καὶ δαπανᾷν. Τί οὖν, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὁ Φεραύλας, οὐχὶ σύ γε αὐτίκα μάλα εὐδαίμων ἐγένου, καὶ ἐμὲ εὐδαίμονα ἐποίησας; λαβὼν γὰρ, ἔφη, ταῦτα πάντα κέκτησο, καὶ

---

quam accipere, longe divites pauperibus felicitate præstarent. Enimvero necesse est eum, Saca, qui multa possidet, etiam multa tum in deos, tum in amicos, tum in hospites impendere: quisquis ergo pecuniis vehementer delectatur, eum certo scias, etiam sumptum cum facit, vehementer angi. At ego non sum profecto, inquit Sacas, ex eorum numero, sed etiam felicitatem *quandam* hanc esse arbitror, ut qui multa possidet, multa etiam expendat. Quid igitur, per deos *immortales*, ait Pheraulas? non tu jam statim admodum felix factus es, et me beasti? accepta enim hæc, inquit, universa posssideto, et utitor iis ex animi sententia; me non aliter atque hospitem pascito, vel etiam vilius quam

χρῶ, ὅπως βούλει, αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ μηδὲν ἄλλο ἢ ὥσπερ ξένον τρέφε, καὶ ἔτι εὐτελέστερον ἢ ξένον· ἀρκέσει γάρ μοι, ὅ, τι ἂν καὶ σὺ ἔχῃς, τούτων μετέχειν. Παίζεις, ἔφη ὁ Σάκας. Καὶ ὁ Φεραύλας ὀμόσας εἶπεν, ἦ μὴν σπουδῇ λέγειν. Καὶ ἄλλα γέ σοι, ὦ Σάκα, προσδιαπράξομαι παρὰ Κύρου, μήτε θύρας τὰς Κύρου θεραπεύειν, μήτε στρατεύεσθαι. Ἀλλὰ σὺ μὲν πλουτῶν οἴκοι μενεῖς· ἐγὼ δὲ ταῦτα ποιήσω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ· καὶ ἐάν τι ἀγαθὸν προσλαμβάνω διὰ τὴν Κύρου θεραπείαν, ἢ καὶ ἀπὸ στρατείας τινὸς, οἴσω πρός σε, ἵνα ἔτι πλειόνων ἄρχῃς· μόνον, ἔφη, ἐμὲ ἀπόλυσον ταύτης τῆς ἐπιμελείας· ἢν γὰρ ἐγὼ σχολὴν ἄγω ἀπὸ τούτων, ἐμοί τέ σε οἴο-

---

hospitem; quippe mihi sufficiet illorum esse participem, quæcunque tu habeas. Ludis *vero*, inquit Sacas. Et Pheraulas juratus ait se *ista* serio dicere. Quin et alia tibi, Saca, insuper a Cyro impetrabo, *ut nempe* neque per obsequium frequentare *te* portas Cyri *necesse sit*, neque militare: sed domi tu mane opulentus; ego hæc et tua et mea causa faciam: quod si etiam aliquid boni *vel* Cyro studiose operam navando præterea consequar, vel ex militia quadam, *id* ad te perferam, quo plura in potestate habeas; tantum, ait, hac tu me cura liberato: nam si ab his rebus esse mihi otioso liceat, arbitror te et mihi et Cyro magno usui futurum. His dic-

μαι πολλὰ καὶ Κύρῳ χρήσιμον ἔσεσθαι. Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ταῦτα συνέθεντο, καὶ ταῦτα ἐποίουν. Καὶ ὁ μὲν ἡγεῖτο εὐδαίμων γεγενῆσθαι, ὅτι πολλῶν ἦρχε χρημάτων· ὁ δ' αὖ ἐνόμιζε μακαριώτατος εἶναι, ὅτι ἐπίτροπον ἕξει, σχολὴν παρέχοντα πράττειν, ὅ, τι ἂν αὐτῷ ἡδὺ εἴη.

Ἦν δὲ τοῦ Φεραύλα ὁ τρόπος φιλέταιρός τε, καὶ θεραπεύειν οὐδὲν ἡδὺ αὐτῷ οὕτως ἐδόκει εἶναι, οὐδ' ὠφέλιμον, ὡς ἀνθρώπους. Καὶ γὰρ βέλτιστον πάντων τῶν ζώων ἡγεῖτο ἄνθρωπον εἶναι καὶ εὐχαριστότατον, ὅτι ἑώρα, τούς τε ἐπαινουμένους ὑπό τινος ἀντεπαινοῦντας τούτους προθύμως, τοῖς τε χαριζομένοις πειρωμένους ἀντιχαρίζεσθαι· καὶ οὓς γνοῖεν εὐνοϊ-

---

tis, paciscebantur hæc inter se, atque hæc fecerunt. Ac alter quidem *eorum* se jam felicem factum existimabat, quod multarum opum dominus esset: alter etiam se felicissimum putabat, quod procuratorem esset habiturus, qui otium ei suppeditaret ad agendum quidquid animo suo collibuisset.

Erat autem ea Pheraulis indoles, ut sodalitiis delectaretur; nec arbitrabatur ex ullius rei cultu tantum voluptatis commodive percipi, quantum ex hominis cultu *et observantia*. Nam existimabat hominem inter omnes animantes optimum esse ac gratissimum; quia videret, eos qui ab aliquo laudarentur, vicissim hos studiose laudare, operamque dare, ut gratificantibus vicissim gratificentur: et quos benevolo *er-*

κῶς ἔχοντας, τούτοις ἀντευνοοῦντας· καὶ οὓς εἰδεῖεν φιλοῦντας αὐτοὺς, τούτους μισεῖν οὐ δυναμένους· καὶ γονέας δὲ πολὺ μᾶλλον ἀντιθεραπεύειν πάντων τῶν ζώων ἐθέλοντας καὶ ζῶντας καὶ τελευτήσαντας· τὰ δ' ἄλλα πάντα ζῶα καὶ ἀγνωμονέστερα καὶ ἀχαριστότερα ἀνθρώπων ἐγίγνωσκεν εἶναι. Οὕτω δὴ ὅ, τε Φεραύλας ὑπερήδετο, ὅτι ἐξέσοιτο αὐτῷ, ἀπαλλαγέντι τῆς τῶν ἄλλων κτημάτων ἐπιμελείας, ἀμφὶ τοὺς φίλους ἔχειν· ὅ, τε Σάκας, ὅτι ἔμελλε πολλὰ ἔχων πολλοῖς χρήσεσθαι. Ἐφίλει δὲ ὁ μὲν Σάκας τὸν Φεραύλαν, ὅτι προσέφερέ τι ἀεί· ὁ δὲ, τὸν Σάκαν, ὅτι παραλαμβάνειν πάντα ἤθελε, καὶ, ἀεὶ πλειόνων ἐπιμελόμενος, οὐδὲν μᾶλλον αὐτῷ ἀσχο-

---

ga se animo cognoscerent, eos vicissim benevolentia complecti: quos amare se perspicerent, eos odisse nequaquam posse: parentes denique multo magis obsequiis et cultu demereri velle, quam cætera animalia, sive illi vivorum essent in numero, seu mortem obiissent: cæteras vero animantes universas et minus beneficii memores et magis ingratas esse, quam homines, sentiebat. Sic igitur et Pheraulas mirifice gaudebat, quod ipsi, aliarum rerum suarum cura liberato, amicis operam dandi futura esset facultas; *itidem*que Sacas, quod multa possidens, multis fruiturus esset. At Sacas quidem *hic* Pheraulam diligebat, quod semper aliquid adferret: Pheraulas Sacam, quod accipere omnia vellet; ac tametsi plura semper

λίαν παρεῖχε. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτω διῆγον.

δ'. Θύσας δὲ [καὶ] ὁ Κῦρος, καὶ νικητήρια ἑστιῶν, ἐκάλεσε τῶν φίλων, οἳ μάλιστ' αὐτὸν αὔξειν τε βουλόμενοι φανεροὶ ἦσαν καὶ τιμῶντες εὐνοϊκώτατα. Συνεκάλεσε δὲ αὐτοῖς καὶ Ἀρτάβαζον τὸν Μῆδον, καὶ Τιγράνην τὸν Ἀρμένιον, καὶ τὸν Ὑρκάνιον ἵππαρχον, καὶ Γωβρύαν. Γαδάτας δὲ τῶν σκηπτούχων ἦρχεν αὐτῷ, καὶ ὅπῃ ἐκεῖνος διεκόσμησεν, ἡ πᾶσα ἔνδον δίαιτα καθειστήκει· καὶ ὁπότε μὲν συνδειπνοῖέν τινες, οὐδ' ἐκάθιζε Γαδάτας, ἀλλ' ἐπεμελεῖτο· ὁπότε δὲ αὐτοὶ εἶεν, καὶ συνεδείπνει· ἥδετο γὰρ αὐτῷ ξυνών· ἀντὶ δέ τούτων πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ Κύ-

---

ei curanda venirent, non tamen *propterea* plus sibi negotii exhiberet. Et hi quidem hoc pacto degebant.

4. At Cyrus etiam cum, facta re sacra, victoriam epulo celebraret, illos amicos invitavit, quos aperte constaret et auctum eum maxime velle et animis ei summe benevolis honorem habere. Cum his invitavit et Medum illum Artabazum, et Tigranem Armenium, et equitum præfectum Hyrcanium, et Gobryam. Gadatas autem sceptrigeris ejus præerat, totaque victus ratio domestica sic erat instituta, quemadmodum ille ordinaverat: et quoties coenabant *apud Cyrum* aliqui, ne sedebat quidem Gadatas, sed *convivii* curam gerebat: at quoties soli essent, et ipse una *cum Cyro* coenabat;

ρου· διὰ δὲ Κῦρον καὶ ὑπ' ἄλλων. Ὡς δ' ἦλθον οἱ κληθέντες ἐπὶ τὸ δεῖπνον, οὐχ ὅπου ἔτυχεν ἕκαστον ἐκάθιζεν, ἀλλ' ὃν μὲν μάλιστα ἐτίμα, παρὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὡς εὐεπιβουλευτοτέρας ταύτης οὔσης, ἢ τῆς δεξιᾶς· τὸν δὲ δεύτερον παρὰ τὴν δεξιὰν, τὸν δὲ τρίτον πάλιν παρὰ τὴν ἀριστερὰν, τὸν δὲ τέταρτον παρὰ τὴν δεξιάν· καὶ, ἢν πλέονες ὦσιν, ὡσαύτως. Σαφηνίζεσθαι δὲ, ὡς ἕκαστον ἐτίμα, τοῦτο ἐδόκει αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι· ὅτι, ὅπου μὲν οἴονται οἱ ἄνθρωποι τὸν κρατιστεύοντα μήτε κηρυχθήσεσθαι, μήτε ἆθλα λήψεσθαι, δῆλοί εἰσιν ἐνταῦθα οὐ φιλονείκως πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες· ὅπου δὲ μάλιστα πλεονεκτῶν ὁ κράτιστος φαίνεται, ἐνταῦθα προθυμότατα φανε-

---

delectabatur enim *Cyrus* consuetudine Gadatæ: propter hæc autem a Cyro multis et magnis honoribus adficiebatur, ac propter Cyrum, etiam ab aliis. Ad coenam invitati cum venissent, non fortuito unumquemque collocabat, sed quem honore maximo dignabatur, ad lævam, quod hæc insidiis obnoxia magis sit quam dextra; secundum *ab hoc* ad dextram, tertium rursus ad lævam, quartum ad dextram: ac si, plures etiam essent, eadem ratione *eos collocabat.* Arbitrabatur autem utile esse, quo honore singulos ornaret, planum fieri: *quippe* quia ubi existimant homines, eum qui præstet *aliis* neque præconia neque præmia accepturum, liquido patet, inter eos æmulationem ibi nullam existere: ubi vero præstantissimi cujus-

ροί εἰσιν ἀγωνιζόμενοι πάντες. Καὶ ὁ Κῦρος δὲ οὕτως ἐσαφήνιζε μὲν τοὺς κρατιστεύοντας παρ' ἑαυτῷ, εὐθὺς ἀρξάμενος ἐξ ἕδρας καὶ παραστάσεως. Οὐ μέντοι ἀθάνατον τὴν ταχθεῖσαν ἕδραν κατεστήσατο, ἀλλὰ νόμιμον ἐποιήσατο, καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις προβῆναι εἰς τὴν τιμιωτάτην ἕδραν, καὶ, εἴ τις ῥᾳδιουργοίη, ἀναχωρῆσαι εἰς τὴν ἀτιμοτέραν. Τὸν δὲ πρωτεύοντα ἐν ἕδρᾳ ᾐσχύνετο μὴ οὐ πλεῖστα καὶ ἀγαθὰ ἔχοντα παρ' αὐτοῦ φαίνεσθαι. Καὶ ταῦτα δὲ, ἐπὶ Κύρου γενόμενα, οὕτως ἔτι καὶ νῦν διαμένοντα αἰσθανόμεθα.

Ἐπεὶ δὲ ἐδείπνουν, ἐδόκει τῷ Γωβρύᾳ τὸ μὲν πολλὰ ἕκαστα εἶναι οὐδέν τι θαυμαστὸν

---

que conditio cernitur esse optima, ibi summa cum alacritate universi certamina se suscipere declarant. Et Cyrus quidem hoc modo quinam apud se maxima esset auctoritate planum faciebat, exorsus statim a sessionis et adsistendi loco. Neque tamen esse *cuique* perpetuum locum volebat eum, quo sedere jussus fuisset; sed lege cavit, ut præclaris facinoribus progressio fieret ad locum honoratissimum; ac, si quis ignave nequiterque se gereret, ad minus honorificum retrocederet. Putabat autem sibi pudendum *Cyrus*, eum *hominem* qui locum in consessu principem obtineret, non etiam conspici plurimis ab se bonis ornatum. Atque hæc ut Cyri tempore fuerunt *constituta*, ita nunc quoque servari animadvertimus.

Cum cœnarent, minime vi-

παρ' ἀνδρὶ πολλῶν ἄρχοντι· τὸ δὲ τὸν Κῦρον, οὕτω μεγάλα πράττοντα, εἴ τι ἡδὺ δόξειε λαβεῖν, μηδὲν τούτων μόνον καταδαπανᾷν, ἀλλὰ ἔργον ἔχειν δεόμενον τούτου κοινωνεῖν τοὺς παρόντας. Πολλάκις δὲ καὶ τῶν ἀπόντων φίλων ἐστὶν οἷς ἑώρα πέμποντα ταῦτα αὐτὸν, οἷς ἡσθεὶς τύχοι· ὥστε ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεσαν, καὶ τὰ πάντα πολλὰ ὄντα διαπεπόμφει ὁ Κῦρος ἀπὸ τῆς τραπέζης, εἶπεν ἄρα ὁ Γωβρύας, Ἀλλ' ἐγὼ, ὦ Κῦρε, πρόσθεν μὲν ἡγούμην, τούτῳ σε πλεῖστον διαφέρειν ἀνθρώπων, τῷ στρατηγικώτατον εἶναι· νῦν δὲ θεοὺς ὄμνυμι, ἦ μὴν ἐμοὶ δοκεῖν πλέον σε διαφέρειν φιλανθρωπίᾳ, ἢ στρατηγίᾳ. Νὴ Δί', ἔφη ὁ

---

sum est Gobryæ mirum, magna copia res singulas esse apud hominem multis imperantem: sed id *potius*, quod Cyrus in tanta rerum magnitudine, si quid suave visus esset consecutus, id non solus absumeret; sed etiam negotium sibi exhiberet rogando, ut *amici* præsentes ejus essent participes. Quinetiam sæpenumero videbat eum nonnullis amicis absentibus ea mittere, quibus forte delectatus esset: quo fiebat, ut posteaquam cœnati essent, et omnia, permulta quidem illa, Cyrus ex mensa huc illuc misisset, Gobryas diceret, Existimabam antehac equidem, Cyre, plurimum eo præstare te *caeteris* hominibus, quod imperatoriæ artis peritissimus esses: at nunc deos juratus testor, videri mihi plus te humanitate quam imperatoria laude excellere. *Sic est* profecto, ait

Κῦρος· καὶ μὲν δὴ καὶ ἐπιδείκνυμαι τὰ ἔργα πολὺ ἥδιον φιλανθρωπίας ἢ στρατηγίας. Πῶς δή; ἔφη ὁ Γωβρύας. Ὅτι, ἔφη, τὰ μὲν, κακῶς ποιοῦντα ἀνθρώπους, δεῖ ἐπιδείκνυσθαι, τὰ δὲ, εὖ.

Ἐκ τούτου δὴ, ἐπεὶ ὑπέπινον, ἤρετο ὁ Ὑστάσπας τὸν Κῦρον, Ἆρ' ἂν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἀχθεσθείης μοι, εἴ σε ἐροίμην, ὃ βούλομαί σου πυθέσθαι; Ἀλλὰ ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη, τοὐναντίον τούτου, ἀχθοίμην ἄν σοι, εἰ αἰσθοίμην σιωπῶντα, ἃ ἂν βούλοιο ἐρέσθαι. Λέγε δή μοι, ἔφη, ἤδη πώποτε καλέσαντός σου οὐκ ἦλθον; Εὐφήμει, ἔφη ὁ Κῦρος. Ἀλλ' ὑπακούων σχολῇ ὑπήκουσα; Οὐδὲ τοῦτο. Προσταχθὲν δέ τι ἤδη σοι οὐκ ἔπραξα;

Cyrus; et quidem humanitatis, quam artis imperatoriæ, opera demonstrare multo est gratius. Quinam *istuc?* ait Gobryas. Quod, inquit, hæc hominibus malefaciendo demonstrare necesse est, illa benefaciendo.

Deinde, cum largius biberent, Cyrum Hystaspas interrogans, Num mihi succensurus sis, ait, Cyre, si te interrogem, quod rescire cupio? Imo vero per deos *immortales*, ait, contra succenserem tibi, si te reticere animadverterem, de quibus interrogare velles. Dic mihi igitur, inquit, an unquam arcessitus abs te, non accessi? Bona verba, subjecit Cyrus. Num vero lente tibi parui? Ne id quidem. Num aliquid *mihi* abs te imperatum, non effec-

Οὐκ αἰτιῶμαι, ἔφη. Ὁ δὲ πράττοιμι, ἔστιν ὅ, τι πώποτε οὐ προθύμως, ἢ οὐχ ἡδομένως πράττοντά με κατέγνως; Τοῦτο δὴ πάντων ἥκιστα, ἔφη ὁ Κῦρος. Τίνος μὴν ἕνεκα, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Κῦρε, Χρυσάντας σε ἔτρεψεν, ὥστε εἰς τὴν τιμιωτέραν ἐμοῦ ἕδραν ἱδρυνθῆναι; Ἦ λέγω; ἔφη ὁ Κῦρος. Πάντως, ἔφη ὁ Ὑστάσπας. Καὶ σὺ αὖ οὐκ ἀχθεσθήσῃ μοι, ἀκούων τἀληθῆ; Ἡσθήσομαι μὲν οὖν, ἔφη, ἢν εἰδῶ, ὅτι οὐκ ἀδικοῦμαι. Χρυσάντας τοίνυν, ἔφη, οὑτοσὶ πρῶτον μὲν οὐ κλῆσιν ἀνέμενεν, ἀλλὰ, πρὶν καλεῖσθαι, παρῆν τῶν ἡμετέρων ἕνεκα· ἔπειτα δὲ, οὐ τὸ κελευόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ, ὅ, τι αὐτὸς γνοίη ἄ-

---

tum dedi? Nihil habeo quod querar, ait. Quidquid autem facerem, eorum *omnium* an aliquid est, quod unquam non alacriter, neque cum voluptate facere me animadverteris? Id vero minime omnium, ait Cyrus. Quid igitur est, per deos *immortales*, quo Chrysantas te movit, ut sede honoratiori, quam ego, collocaretur? Dicamne? inquit Cyrus. Omnino, subjecit Hystaspas. Et tu mihi rursum non succensebis, ubi quod verum est audies? Imo vero voluptatem capiam, inquit, si me nulla injuria adfici sciam. Hic ergo Chrysantas, primum, ait, non expectabat donec arcesseretur, sed rerum nostrarum causa prius etiam, quam arcesseretur, aderat: deinde, non id solum *faciebat*, quod imperaretur; sed quidquid animadverteret ipse, quod effectum nobis conduceret, agebat.

μεινον εἶναι πεπραγμένον ἡμῖν, τοῦτο ἔπραττεν. Ὁπότε δ' εἰπεῖν τι δέοι εἰς τοὺς συμμάχους, ἃ μὲν ἐμὲ ᾤετο πρέπειν λέγειν, ἐμοὶ συνεβούλευεν· ἃ δὲ ἐμὲ αἴσθοιτο βουλόμενον μὲν εἰδέναι τοὺς συμμάχους, αὐτὸν δέ με αἰσχυνόμενον περὶ ἐμαυτοῦ λέγειν, ταῦτα οὕτως λέγων, ὡς ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο· ὥστ' ἔν γε τούτοις τί κωλύει αὐτὸν καὶ ἐμοῦ ἐμοὶ κρείττονα εἶναι; Καὶ ἑαυτῷ μὲν ἀεί φησι πάντα τὰ παρόντα ἀρκεῖν, ἐμοὶ δὲ ἀεὶ φανερός ἐστι σκοπῶν, τί ἂν προσγενόμενον ὀνήσειεν· ἐπί τε τοῖς ἐμοῖς καλοῖς πολὺ μᾶλλον ἐμοῦ ἀγάλλεται καὶ ἥδεται. Πρὸς ταῦτα ὁ Ὑστάσπας εἶπε, Νὴ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἥδομαί γε ταῦτά σε ἐρωτήσας. Τί μάλιστα; ἔφη

Quoties autem ad socios aliquid dicendum erat, quæ ejus judicio me dicere decebat, de iis consilium mihi dabat suum; quæ vero præsentisceret me quidem scire socios cupere, sed pudore præpediri, quo minus ipse de me dicerem, ea sic proferebat, quasi suam ipsius sententiam exponeret: atque adeo quid vetat, quo minus in his mihi meipso potior fuerit? Præterea sibi semper ea, quæ adsunt, sufficere ait; mihi vero prospicere semper eum palam est, ecquid accedere possit amplius, quod utilitatem adferat: denique de meis commodis plus lætitiæ ac voluptatis ille capit, quam egomet *capiam*. Ad hæc Hystaspas, Lætor, ita me Juno amet, inquit, me de his te interrogasse. Cur *id* potissimum? ait Cyrus.

ὁ Κῦρος. Ὅτι κἀγὼ πειράσομαι ταῦτα ποιεῖν· ἓν μόνον, ἔφη, ἀγνοῶ, πῶς ἂν εἴην δῆλος χαίρων ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς· πότερον κροτεῖν δεῖ τὼ χεῖρε, ἢ γελᾷν, ἢ τί ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀρτάβαζος εἶπεν· Ὀρχεῖσθαι δεῖ τὸ Περσικόν. Ἐπὶ τούτοις μὲν δὴ γέλως ἐγένετο.

Προϊόντος δὲ τοῦ συμποσίου, ὁ Κῦρος τὸν Γωβρύαν ἐπήρετο, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Γωβρύα, νῦν ἂν δοκοίης ἥδιον τῶνδέ τῳ τὴν θυγατέρα δοῦναι, ἢ ὅτε τὸ πρῶτον ἡμῖν συνεγένου; Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Γωβρύας, κἀγὼ τἀληθῆ λέγω; Νὴ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, ὡς ψεύδους γε οὐδεμία ἐρώτησις δεῖται. Εὖ τοίνυν, ἔφη, ἴσθι, ὅτι νῦν ἂν πολὺ ἥδιον. Ἦ καὶ ἔχοις ἄν, ἔφη ὁ Κῦ-

---

Quippe quia et ipse hæc facere enitar: unum modo, inquit, ignoro, quo *scilicet* pacto efficere possim, ut manifestum sit me tuis commodis gaudere; utrum manibus mihi plaudendum, an ridendum, vel quid agendum sit. Et Artabazus, Saltandum tibi est, ait, more Persico. Et hæc quidem *verba* risus consequutus est.

Cum autem compotatio produceretur, Gobryam Cyrus interrogans, Dic mihi, Gobrya, inquit, modone tibi videare libentius horum alicui filiam daturus, quam id temporis quo primum nobis consuetudine congressus es? Num et ego, subjecit Gobryas, verum dicam? *Ita* profecto, ait Cyrus; quippe nulla interrogatio mendacium desiderat. Itaque certo scias, inquit, multo me jam libentius *id facturum.* Possisne mihi dicere, ait Cyrus, quam-

ρος, εἰπεῖν, διότι; Ἔγωγε. Λέγε δή. Ὅτι τότε μὲν ἑώρων τοὺς πόνους καὶ τοὺς κινδύνους εὐθύμως αὐτοὺς φέροντας, νῦν δὲ ὁρῶ αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ σωφρόνως φέροντας. Δοκεῖ δέ μοι, ὦ Κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι, εὑρεῖν ἄνδρα, τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἤκουσας, ὦ Ὑστάσπα, Γωβρύου τὸ ῥῆμα; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη· καὶ, ἐὰν πολλὰ τοιαῦτά γε λέγῃ, πολὺ μᾶλλόν με τῆς θυγατρὸς μνηστῆρα λήψεται, ἢ ἐὰν ἐκπώματα πολλά μοι ἐπιδεικνύῃ. Ἦ μὴν, ἔφη ὁ Γωβρύας, πολλά γέ μοί ἐστι τοιαῦτα συγγεγραμμένα, ὧν ἐγώ σοι οὐ φθονήσω, ἢν τὴν θυγατέρα μου γυναῖκα

---

obrem? Ego vero *possim.* Dic igitur. Quia cernebam eos id temporis tum labores, tum pericula, præsentibus et æquis animis tolerare; nunc etiam res secundas moderate ferre video. Arbitror autem, Cyre, difficilius esse reperire hominem qui res secundas, quam qui adversas, recte ferat: nam illæ in plerisque insolentiam, hæ modestiam in omnibus, excitant. Et Cyrus, Audivistine, inquit, hoc Gobryæ verbum, Hystaspa? *Audivi* profecto, ait: ac si *quidem* ejusmodi plura dixerit, multo me magis filiæ procum habiturus est, quam si multa mihi pocula ostentet. Profecto, inquit Gobryas, multa mihi sunt hujusmodi literis consignata, quæ tibi ego non invidebo, si filiam meam uxorem duxeris:

λαμβάνῃς· τὰ δὲ ἐκπώματα, ἔφη, ἐπειδὴ οὐκ ἀνέχεσθαί μοι φαίνῃ, οὐκ οἶδ', εἰ Χρυσάντᾳ τούτῳ δῶ, ἐπεὶ καὶ τὴν ἕδραν σου ὑφήρπασε. Καὶ μὲν δὴ, ἔφη ὁ Κῦρος, ὦ Ὑστάσπα, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ παρόντες, ἢν ἐμοὶ λέγητε, ὅταν τις ὑμῶν γαμεῖν ἐπιχειρήσῃ, γνώσεσθε, ὁποῖός τις κἀγὼ συνεργὸς ὑμῖν ἔσομαι. Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν, Ἢν δέ τις ἐκδοῦναι βούληται θυγατέρα, πρὸς τίνα δεῖ λέγειν; Πρὸς ἐμὲ, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ τοῦτο· πάνυ γὰρ, ἔφη, δεινός εἰμι ταύτην τὴν τέχνην. Ποίαν; ἔφη ὁ Χρυσάντας. Τὸ γνῶναι, ὁποῖος ἂν γάμος ἑκάστῳ συναρμόσειε. Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Λέγε δὴ πρὸς τῶν θεῶν, ποίαν τινά μοι γυναῖκα οἴει συναρμόσειν κάλλιστα. Πρῶτον μὲν, ἔ-

---

pocula vero, ait, quia mihi non videris admittere, haud scio an Chrysantæ huic dem, quando is sedem etiam tibi surripuit. Enimvero, ait Cyrus, Hystaspa, et cæteri qui adestis, si mihi *rem* indicaveritis, quando quis vestrum uxorem ducere conabitur, qualis et ipse vobis *in ea* futurus sum adjutor, cognoscetis. Et Gobryas, Cui vero indicandum erit, inquit, si quis filiam nuptum dare velit? Etiam illud mihi *significate*, ait Cyrus: nam hanc artem mirifice calleo. Quam? ait Chrysantas. Cognoscendi, *inquit*, quod conjugium cuique congruat. Et Chrysantas, Dic ergo, per deos *immortales*, ait, cujusmodi uxorem mihi pulcherrime congruentem fore arbitreris. Primum, inquit, parvam: nam et tu parvus es:

φη, μικράν· μικρὸς γὰρ καὶ αὐτὸς εἶ· εἰ δὲ μεγάλην γαμεῖς, ἤν ποτε βούλῃ αὐτὴν ὀρθὴν φιλῆσαι, προσάλλεσθαί σε δεήσει, ὡς τὰ κυνάρια. Τοῦτο μὲν δὴ, ἔφη, ὀρθῶς προνοεῖς· καὶ γὰρ οὐδ' ὁπωστιοῦν ἁλτικός εἰμι. Ἔπειτα δ', ἔφη, σιμὴ ἄν σοι ἰσχυρῶς συμφέροι. Πρὸς τί δὴ αὖ τοῦτο; Ὅτι, ἔφη, σὺ γρυπὸς εἶ· πρὸς οὖν τὴν σιμότητα σάφ' ἴσθι, ὅτι ἡ γρυπότης ἄριστα προσαρμόσειε. Λέγεις σὺ, ἔφη, ὡς καὶ τῷ εὖ δεδειπνηκότι, ὥσπερ καὶ ἐγὼ νῦν, ἄδειπνος ἂν συναρμόζοι; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος· τῶν μὲν γὰρ μεστῶν γρυπὴ ἡ γαστὴρ γίγνεται, τῶν δὲ ἀδείπνων, σιμή. Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Ψυχρῷ δ' ἂν, πρὸς τῶν θεῶν, βασιλεῖ ἔχοις ἂν εἰπεῖν, ποία τις

---

quod si grandem ducas, adsilire te necesse fuerit, catellorum more, si forte rectam osculari velis. Id vero, inquit, recte abs te providetur; nam ne tantillum quidem ad saltandum habilis sum. Deinde, ait, sima admodum tibi adcommoda esset. Cur illud? Quia tu, inquit, nasum aduncum habes: optime igitur, certo scias, simæ nasi formæ congruerit adunca. Tune ais, inquit, bene cœnato, quemadmodum jam ego *sum*, incœnatam fore congruentem? *Ita* profecto, ait Cyrus; nam eorum, qui pleni sunt, venter aduncus est; incœnatorum, simus. Et Chrysantas, Possisne, obsecro te, inquit, dicere, cujusmodi uxor regi frigido commoda foret. Hic risum et Cyrus edidit, et alii itidem. Quibus simul ri-

συνοίσει; Ἐνταῦθα μὲν δὴ ὅ, τε Κῦρος ἐξεγέλασε καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως. Γελώντων δὲ ἅμα εἶπεν ὁ Ὑστάσπας, Πολύ γε, ἔφη, μάλιστα τούτου σε, ὦ Κῦρε, ζηλῶ ἐν τῇ βασιλείᾳ. Τίνος; ἔφη ὁ Κῦρος. Ὅτι δύνασαι καὶ ψυχρὸς ὢν γέλωτα παρέχειν. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν· Ἔπειτα οὐκ ἂν πρίαιό γε παμπόλλου, ὥστε σοι ταῦτα εἰρῆσθαι, καὶ ἀπαγγελθῆναι, παρ' ᾗ εὐδοκιμεῖν βούλει, ὅτι ἀστεῖος εἶ; Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω διεσκώπτετο.

Μετὰ δὲ ταῦτα Τιγράνῃ μὲν ἐξήνεγκε γυναικεῖον κόσμον, καὶ ἐκέλευσε τῇ γυναικὶ δοῦναι, ὅτι ἀνδρείως συνεστρατεύετο τῷ ἀνδρί. Ἀρταβάζῳ δὲ χρυσοῦν ἔκπωμα· τῷ δὲ Ὑρ-

---

dentibus, Hystaspas dixit, Equidem te, Cyre, multo maxime felicem ob hoc in *isto* regno *tuo* dico. Quid illud est? ait Cyrus. Quod cum frigidus sis, risum movere possis. Et Cyrus, Tu vero non magno redimeres, inquit, ut hæc abs te dicta essent, atque ut illi renuntiaretur, apud quam existimari te velis, quod sis urbanus? Et hæc ita quidem ultro citroque jactabantur scommata.

Secundum hæc Cyrus mundum muliebrem Tigrani protulit, quem ut uxori daret, præcepit; quod ea virili animo militiæ mariti comes fuisset. Artabazo poculum aureum, Hyrcanio equum, cum aliis multis ac pulchris rebus, donavit. Tibi vero, Gobrya,

καινίῳ ἵππον, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλὰ ἐδωρήσατο. Σοὶ δὲ, ἔφη, ὦ Γωβρύα, δώσω ἄνδρα τῇ θυγατρί. Οὐκοῦν ἐμὲ, ἔφη ὁ Ὑστάσπας, δώσεις, ἵνα καὶ τὰ συγγράμματα λάβω. Ἦ καὶ ἔστι σοι, ἔφη ὁ Κῦρος, οὐσία ἀξία τῶν τῆς παιδός; Νὴ Δί', ἔφη, πολλαπλασίων μὲν οὖν χρημάτων. Καὶ ποῦ, ἔφη ὁ Κῦρος, ἔστι σοι αὕτη ἡ οὐσία; Ἐνταῦθα, ἔφη, ὅπουπερ καὶ σὺ κάθησαι, φίλος ὢν ἐμοί. Ἀρκεῖ μοι, ἔφη ὁ Γωβρύας· καὶ εὐθὺς ἐκτείνας τὴν δεξιὰν, Δίδου, ἔφη, ὦ Κῦρε· δέχομαι γάρ. Καὶ ὁ Κῦρος λαβὼν τὴν τοῦ Ὑστάσπου δεξιὰν, ἔδωκε τῷ Γωβρύᾳ· ὁ δ' ἐδέξατο. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ καὶ καλὰ ἔδωκε δῶρα τῷ Ὑστάσπᾳ, ὅπως τῇ

---

inquit, virum dabo, cui filiam colloces. Me igitur dabis, ait Hystaspas, ut etiam illa *Gobryæ* scripta consequar. Num tibi sunt, inquit Cyrus, facultates, quæ sint puellæ fortunis dignæ? *Sunt* profecto, ait, et multo quidem majoribus opibus. Et ubinam, inquit Cyrus, has habes facultates? Hic, ait, ubi tu consedisti, qui mihi amicus es. *Id vero* sufficit mihi, subjecit Gobryas; statimque porrecta dextra, Da, Cyre, ait: nam accipio. Et prehensam Cyrus Hystaspæ dextram Gobryæ dedit; et is accepit. Multa deinde et elegantia dedit Hystaspæ munera, quæ puellæ mitteret: Chrysantam vero admotum sibi osculatus est. Et Artabazus,

παιδὶ πέμψεις· Χρυσάνταν δ' ἐφίλησε προσαγαγόμενος. Καὶ ὁ Ἀρτάβαζος εἶπε, Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Κῦρε, οὐχ ὁμοίου γε χρυσοῦ ἐμοί τε τὸ ἔκπωμα δέδωκας, καὶ Χρυσάντᾳ τὸ δῶρον. Ἀλλὰ καί σοι, ἔφη, δώσω. Ἐπήρετο ἐκεῖνος, Πότε; Εἰς τριακοστὸν, ἔφη, ἔτος. Ὡς ἀναμενοῦντος, ἔφη, καὶ οὐκ ἀποθανουμένου, οὕτω παρασκευάζου. Καὶ τότε μὲν δὴ οὕτως ἔληξεν ἡ σκηνή· ἐξανισταμένων δ' αὐτῶν ἐξανέστη καὶ ὁ Κῦρος, καὶ ξυμπροὔπεμψεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς θύρας.

Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τοὺς ἐθελουσίους συμμάχους γενομένους, ἀπέπεμπεν οἴκαδε ἑκάστους, πλὴν ὅσοι αὐτῶν οἰκεῖν ἐβούλοντο παρ' αὐτῷ· τούτοις δὲ χώραν καὶ οἴκους ἔδωκε, καὶ νῦν

Profecto, Cyre, inquit, non ex eodem auro mihi poculum, et Chrysantæ munus *hoc* dedisti. At enim, ait *Cyrus*, etiam tibi daturus sum. Quando? quærebat ille. Ad annum, inquit, trigesimum. Tu vero sic te parato, ait *Artabazus*, quasi *illud* ipse *tempus* expectaturus sim, nec mortem prius obiturus. Et hoc quidem modo tum illi contubernalium convivio finis est impositus: cum autem ipsi surgerent, etiam Cyrus surrexit, et eos ad fores usque prosequutus est.

Postridie socios, qui sponte se conjunxerant, singulos domum remisit, exceptis iis, qui apud ipsum habere domicilia vellent: his agros et ædes dedit, quas etiam nunc posteri

ἔτι ἔχουσιν οἱ τῶν καταμεινάντων [τούτων] τότε ἀπόγονοι· πλεῖστοι δ' εἰσὶ Μήδων καὶ Ὑρκανίων· τοῖς δ' ἀπιοῦσι δωρησάμενος πολλὰ, καὶ ἀμέμπτους ποιησάμενος καὶ ἄρχοντας καὶ στρατιώτας, ἀπεπέμψατο. Ἐκ τούτου δὲ διέδωκε καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν στρατιώταις τὰ χρήματα, ὅσα ἐκ Σάρδεων ἔλαβε· καὶ τοῖς μὲν μυριάρχοις καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ὑπηρέταις ἐξαίρετα ἐδίδου πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ, τὰ δ' ἄλλα διένειμε· καὶ τὸ μέρος ἑκάστῳ δοὺς τῶν μυριάρχων, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς διανέμειν, ὥσπερ αὐτὸς ἐκείνοις διένειμεν. Ἐδίδοσαν δὲ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα, ἄρχων ἄρχοντας τοὺς ὑφ' ἑαυτῷ δοκιμάζων· τὰ δὲ τελευταῖα οἱ ἑξάδαρχοι, τοὺς ὑφ' ἑαυτοῖς

---

eorum, qui tunc remansere, possident; sunt autem plurimi ex Medis et Hyrcaniis: cum discedentibus multa donasset, et perfecisset ut nihil illi, sive præfecti essent sive milites, quererentur, *sic eos* dimisit. Deinde militibus etiam suis pecunias, quascunque ex Sardibus ceperat, distribuit; ad decem quidem millium præfectis et ministris suis eximia *quaedam* pro dignitate cujusque largiebatur, cætera *hinc inde* dividebat. et data parte *certa* cuique decem millium præfecto, demandavit iis curam *aliis* distribuendi, quemadmodum illis distribuisset. Ac pecuniæ quidem cæteræ sic distributæ sunt, ut præfectus quisque in præfectos *inferiores*,

ἰδιώτας δοκιμάσαντες, πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ ἐδίδοσαν· καὶ οὕτω πάντες εἰλήφεσαν τὸ δίκαιον μέρος. Ἐπεὶ δὲ εἰλήφεσαν τὰ τότε δοθέντα, οἱ μέν τινες ἔλεγον περὶ τοῦ Κύρου τοιάδε· Ἦ που αὐτός γε πολλὰ ἔχει, ὅπου γε καὶ ἡμῶν ἑκάστῳ τοσαῦτα δέδωκεν. Οἱ δέ τινες αὐτῶν ἔλεγον, Ποῖα πολλὰ ἔχει; οὐχ ὁ Κύρου τρόπος τοιοῦτος, οἷος χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ διδοὺς μᾶλλον ἢ κτώμενος ἥδεται.

Αἰσθανόμενος δὲ ὁ Κῦρος τούτους τοὺς λόγους καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτοῦ, συνέλεξε τοὺς φίλους τε καὶ τοὺς ἐπικαιρίους ἅπαντας, καὶ ἔλεξεν ὧδε·

---

sibi parentes, explorando inquireret; sex item militibus præfecti, gregariis quibus præerant militibus exploratis, pecunias ultimas cuique pro merito dederunt: atque hoc modo justam universi portionem consecuti sunt. Acceptis autem *pecuniis* hisce tunc distributis, aliqui de Cyro aiebant. Ipse multa certe possidet, cum tam multa cuique nostrum dederit. Alii dicebant, Quæ sunt *illa* multa quæ possidet? non eo est ingenio Cyrus, ut pecunias velit construere, sed majorem voluptatem dando quam accipiendo percipit.

Hos sermones *hominum*que de se sententias cum Cyrus animadvertisset, convocatis amicis et omnibus illis, quos interesset arcessiri, in hanc sententiam loquutus est:

" Ἄνδρες φίλοι, ἑώρακα μὲν ἤδη ἀνθρώ-
" πους, οἳ βούλονται δοκεῖν πλείω κεκτῆσ-
" θαι, ἢ ἔχουσιν, ἐλευθεριώτεροι ἂν οἰόμενοι
" οὕτω φαίνεσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν, ἔφη, οὗ-
" τοι τοὔμπαλιν οὗ βούλονται ἐφέλκεσθαι·
" τὸ γὰρ πολλὰ δοκοῦντα ἔχειν, μὴ κατ'
" ἀξίαν τῆς οὐσίας φαίνεσθαι ὠφελοῦντα τοὺς
" φίλους, ἀνελευθερίαν ἔμοιγε δοκεῖ περιάπ-
" τειν. Εἰσὶ δ' αὖ, ἔφη, οἳ λεληθέναι βού-
" λονται, ὅσα ἂν ἔχωσι· πονηροὶ οὖν καὶ οὗ-
" τοι τοῖς φίλοις ἔμοιγε δοκοῦσιν εἶναι· διὰ
" γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι τὰ ὄντα, πολλάκις δεό-
" μενοι οὐκ ἐπαγγέλλουσιν οἱ φίλοι τοῖς
" ἑταίροις, ἀλλ' ἀπατῶνται. Ἁπλουστάτου
" δέ μοι, ἔφη, δοκεῖ εἶναι, τὸ τὴν δύναμιν

" Vidi equidem nonnullos, " amici, qui existimari vellent " plura possidere, quam habe- " rent *reipsa ;* quod hoc modo " futurum arbitrarentur, ut " magis liberales viderentur : " verum illi vergere mihi vi- " dentur in partem instituto " suo contrariam : nam eum, " qui multa possidere credatur, " non pro ratione facultatum " amicis palam commodare, *id* " *vero* mihi notam illiberalitatis " *ei* imprimere videtur. Rur- " sus alii quantum possideant, " cæteros ignorare volunt ; qui " et ipsi mihi sane videntur " male de amicis mereri : nam " quia facultates eorum igno- " rantur, sæpe amici egentes " sodalibus quid sibi opus sit " non significant, sed decipiun- " tur. Id mihi simplicissimi " videtur *hominis* esse, ut os-

" φανερὰν ποιήσαντα, ἐκ ταύτης ἀγωνίζεσ-
" θαι περὶ καλοκἀγαθίας. Κἀγὼ οὖν, ἔφη,
" βούλομαι ὑμῖν, ὅσα μὲν οἷόν τ' ἐστὶν ἰδεῖν
" τῶν ἐμοὶ ὄντων, δεῖξαι· ὅσα δὲ μὴ οἷόν τε
" ἰδεῖν, διηγήσασθαι." Ταῦτα εἰπὼν, τὰ μὲν ἐδείκνυε πολλά τε καὶ καλὰ κτήματα· τὰ δὲ κείμενα, ὡς μὴ ῥᾴδια εἶναι ἰδεῖν, διηγεῖτο· τέλος δὲ εἶπεν ὧδε, " Ταῦτα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἅ
" παντα δεῖ ὑμᾶς οὐδὲν μᾶλλον ἐμὰ ἡγεῖσθαι,
" ἢ καὶ ὑμέτερα· ἐγὼ γὰρ, ἔφη, ταῦτα ἀθροί-
" ζω, οὔθ' ὅπως αὐτὸς καταδαπανήσω, οὔθ' ὅπως
" αὐτὸς κατατρίψω· (οὐ γὰρ ἂν δυναίμην)
" ἀλλ' ὅπως ἔχω τῷ τε ἀεὶ ὑμῶν καλόν τι ποι-
" οῦντι διδόναι, καὶ ὅπως, ἤν τις ὑμῶν τινὸς ἐν-
" δεῖσθαι νομίσῃ, πρὸς ἐμὲ ἐλθὼν λάβῃ, οὗ ἂν

" tensis facultatibus *suis*, pro
" earum ratione benignitatis
" laudem sibi parare contendat. Quamobrem et ipse
" vobis monstrare volo, quascunque facultates meas videre licet; et quas videre non
" licet, *eas* oratione vobis exponam." Hæc loquutus, alias quidem opes, et multas et pulchras, *eis* commonstrabat; alias vero sic positas, ut facile conspici non possent, commemorabat: tandemque dixit, " Hæc
" omnia vos nihilo magis mea
" quam vestra ducere convenit:
" nam equidem ea colligo, non
" ut ipse absumam, nec ut ipse
" conteram; (quod a me quidem fieri non posset) sed
" partim ut habeam, quod alicui vestrum quovis tempore
" præclarum aliquod facinus
" edenti largiar, partim ut si

" ἐνδεὴς τυγχάνῃ ὤν." Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐλέχθη.

ε'. Ἡνίκα δὲ ἤδη αὐτῷ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τὰ ἐν Βαβυλῶνι, ὡς καὶ ἀποδημεῖν, συνεσκευάζετο τὴν εἰς Πέρσας πορείαν, καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγγειλεν· ἐπεὶ δὲ ἐνόμισεν ἱκανὰ ἔχειν, ὧν ᾤετο δεήσεσθαι, οὕτω δὴ ἀνεζεύγνυε. Διηγησόμεθα δὲ ἤδη καὶ ταῦτα, ὡς πολὺς στόλος ὤν, εὐτάκτως μὲν κατεσκευάζετο, καὶ πάλιν ἀνεσκευάζετο, κατεχωρίζετο δὲ ταχὺ, ὅπου δέοιτο. Ὅπου γὰρ ἂν στρατοπεδεύηται βασιλεὺς, σκηνὰς μὲν δὴ ἔχοντες πάντες οἱ ἀμφὶ βασιλέα στρατεύονται καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. Εὐθὺς δὲ τοῦτο ἐνόμιζε Κῦρος, πρὸς ἕω βλέπουσαν ἵστασθαι τὴν σκηνήν·

" quis vestrum egere se aliqua " re arbitretur, ad me veniat, " et quidquid forte desiderat, " accipiat." Hæc in hunc modum dicta fuerunt.

5. Cum autem res ita Babylone constitutas existimaret, ut etiam inde abesse posset, iter in Persiam parabat, cæterisque *idem faciendum* denuntiabat: ac postquam satis eorum habere se putaret, quibus opus sibi fore existimabat, *Babylone* movit. Nos autem et hæc commemoraturi sumus, quam *scilicet*, numerosus cum esset exercitus, ordinate tum *depositis impedimentis* castra metaretur, tum *rasis rursum collectis* castra moveret, celeriterque se quo oporteret loco disponeret. Nam ubicunque castra rex habet, *ibi* quidem omnes qui circa regem esse solent, tentoriis sibi collo-

ἔπειτα ἔταξε πρῶτον μὲν, πόσον δεῖ ἀπολιπόντας σκηνοῦν τοὺς δορυφόρους τῆς βασιλικῆς σκηνῆς· ἔπειτα σιτοποιοῖς μὲν χώραν ἀπέδειξε τὴν δεξιὰν, ὀψοποιοῖς δὲ τὴν ἀριστερὰν, ἵπποις δὲ τὴν δεξιὰν, ὑποζυγίοις δὲ τοῖς ἄλλοις τὴν ἀριστεράν· καὶ τἄλλα δὲ διετέτακτο, ὥστε εἰδέναι ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ χώραν καὶ μέτρῳ καὶ τόπῳ. Ὅταν δὲ ἀνασκευάζωνται, συντίθησι μὲν ἕκαστος σκεύη, οἷσπερ τέτακται χρῆσθαι, ἀνατίθενται δ' αὖ ἄλλοι ἐπὶ τὰ ὑποζύγια. ὥσθ' ἅμα μὲν πάντες ἔρχονται οἱ σκευαγωγοὶ ἐπὶ τὰ τεταγμένα ἄγειν, ἅμα δὲ πάντες ἀνατιθέασιν ἐπὶ τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος. Οὕτω δὴ ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ μιᾷ τε σκηνῇ

---

catis tam æstate quam hyeme militant. Statim autem Cyrus hoc instituit, tentorium *nempe* ita figi ut orientem spectaret: deinde primum quanto intervallo a tabernaculo regio abesse satellitum tentoria deberent, constituit; tum locum dextrum iis, quibus esset mandata panis conficiendi cura, adsignavit; iis, qui obsoniis adparandis operam dabant, sinistrum; equis item dextrum, sinistrum jumentis cæteris: erant *sic* etiam descripta cætera, ut quisque stationem suam tum mensura tum loco nosset. Cum vero vasa colligunt, quisque vasa illa componit, quorum ipsi adsignatus est usus; ac rursum alii jumentis *ea* imponunt: quo fit, ut simul omnes impedimentorum vectores ad ea veniant, quibus vehendis ipsi sunt destinati; et simul quisque suis *jumentis sua* imponat. Ita tem

καὶ πάσαις ἀνηρῆσθαι. Ὡσαύτως δὲ οὕτως ἔχει καὶ περὶ κατασκευῆς. Καὶ περὶ τοῦ πεποιῆσθαι δὲ τὰ ἐπιτήδεια πάντα ἐν καιρῷ, ὡσαύτως διατέτακται ἑκάστοις τὰ ποιητέα· καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ ἑνί τε μέρει καὶ πᾶσι πεποιῆσθαι. Ὥσπερ δὲ οἱ περὶ τὰ ἐπιτήδεια θεράποντες χώραν εἶχον τὴν προσήκουσαν ἕκαστοι, οὕτω καὶ οἱ ὁπλοφόροι αὐτῷ ἐν τῇ στρατοπεδεύσει χώραν τε εἶχον, τὴν τῇ ὁπλίσει ἑκάστῃ ἐπιτηδείαν, καὶ ᾔδεσαν ταύτην, ὁποία ἦν, καὶ εἰς ἀναμφισβήτητον πάντες κατεχωρίζοντο. Καλὸν μὲν οὖν ἡγεῖτο ὁ Κῦρος καὶ ἐν οἰκίᾳ εἶναι ἐπιτήδευμα τὴν εὐθημοσύνην· (ὅταν γάρ τίς του δέηται, δῆλόν ἐστιν, ὅπου δεῖ ἐλθόντα λαβεῖν) πολὺ δὲ ἔτι

---

pus idem uni tabernaculo et omnibus tollendis sufficit. Eadem est impedimenta deponendi ratio. Præterea singulis est imperatum quid facere debeant, ut omnia necessaria parentur opportune: idcirco tempus idem et uni parti et omnibus parandis sufficit. Atque uti erat locus ministris singulis hæc necessaria curantibus conveniens, sic et armati milites in metatione castrorum locum illum habebant, qui armaturæ cuivis aptus esset, et quis is esset, norant, atque *adeo* universi eum sic occupabant, ut minime de eo ambigerent. Nimirum Cyrus arbitrabatur etiam in familia præclarum esse studium collocationis aptæ: (nam *hoc modo* si aliqua re quis indiget, planum est quo ire debeat, ut eam sumat) sed multo

κάλλιον ἐνόμιζε τὴν τῶν στρατιωτικῶν φύλων εὐθημοσύνην εἶναι, ὅσῳ τε ὀξύτεροι οἱ καιροὶ τῶν εἰς τὰ πολεμικὰ χρήσεων, καὶ μείζω τὰ σφάλματα ἀπὸ τῶν ὑστεριζόντων ἐν αὐτοῖς· ἀπὸ δὲ τῶν ἐν καιρῷ παραγιγνομένων πλείστου ἄξια τὰ κτήματα ἑώρα γιγνόμενα ἐν τοῖς πολεμικοῖς· διὰ ταῦτα οὖν καὶ ἐπεμέλετο ταύτης τῆς εὐθημοσύνης μάλιστα. Καὶ αὐτὸς μὲν δὴ πρῶτον ἑαυτὸν ἐν μέσῳ κατετίθετο τοῦ στρατοπέδου, ὡς ταύτης τῆς χώρας ἐχυρωτάτης οὔσης· ἔπειτα δὲ τοὺς μὲν πιστοτάτους, ὥσπερ εἰώθει, περὶ ἑαυτὸν εἶχε, τούτων δὲ ἐν κύκλῳ ἐχομένους ἱππέας τ' εἶχε καὶ ἁρματηλάτας. Καὶ γὰρ τούτους ἐχυρᾶς ἐνόμιζε χώρας δεῖσθαι, ὅτι, σὺν οἷς μά-

---

pulchrius existimabat esse, militares tribus apte atque ordine disponi, cum in usu rerum bellicarum quanto magis subitæ sunt temporis opportunitates, tanto graviores ab iis *oriuntur* offensiones, qui negligentia sua *et tarditate* eas sibi præripi sinunt: per illos vero, qui mature adsunt, ea fieri videbat, qui bellicis in rebus quantivis pretii sunt: his igitur de causis aptæ hujus collocationis erat perstudiosus. Ac primus quidem ipse castrorum in medio se collocabat, quod is locus esset quam munitissimus: deinde circum se fidissimos *quosque*, sicut *et alias* consueverat, habebat; atque his orbe facto proximi erant tum equites tum curruum ductores. Etenim arbitrabatur his loco tuto esse opus, quod ita in castris agant,

χονται ὅπλοις, οὐδὲν πρόχειρον ἔχοντες τούτων στρατοπεδεύονται, ἀλλὰ πολλοῦ χρόνου δέονται εἰς τὴν ἐξόπλισιν, εἰ μέλλουσι χρησίμως ἐξοίσειν. Ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἐν ἀριστερᾷ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων πελτασταῖς χώρα ἦν· τοξοτῶν δ' αὖ χώρα ἡ πρόσθεν ἦν καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων. Ὁπλίτας δὲ καὶ τοὺς τὰ μεγάλα γέῤῥα ἔχοντας κύκλῳ πάντων εἶχεν, ὥσπερ τεῖχος· ὅπως καὶ, εἰ δέοι τι ἐνσκευάζεσθαι τοὺς ἱππέας, οἱ μονιμώτατοι πρόσθεν ὄντες παρέχοιεν αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν καθόπλισιν. Ἐκάθευδον δὲ αὐτῷ ἐν τάξει, ὥσπερ οἱ ὁπλῖται, οὕτω καὶ οἱ πελτασταὶ καὶ οἱ τοξόται· ὅπως καὶ ἐκ τῶν νυκτῶν, εἰ δέοι τι, ὥσπερ καὶ οἱ ὁπλῖται παρεσκευασμένοι

---

ut armis illis, quibus *in hostem* pugnant, expedite uti non possint; sed longo tempore ad armandum se indigeant, si *quidem* utiliter efferre *in aciem ea* velint. Parte vero tum ipsius tum equitum dextra et læva peltastarum locus erat; sagittariorum tam ante quam post ipsum, et post equites. Gravis armaturæ milites et qui scuta majora gestabant *suis* omnibus circumdabat, tanquam murum: ut, si necesse esset equites separare, maxime statarii milites ante ipsos essent, tutumque spatium eis ad arma capienda præberent. Et quemadmodum gravis armaturæ milites, sic et peltastæ et sagittarii somnum instructi capiebant; ut etiam noctu, si quid usus posceret, perinde ac gravis armaturæ milites parati sunt ad feriendos

εἰσὶ παίειν τὸν εἰς χεῖρας ἰόντα, οὕτω καὶ οἱ τοξόται καὶ οἱ ἀκοντισταὶ, εἴ τινες προσίοιεν, ἐξ ἑτοίμου ἀκοντίζοιεν καὶ τοξεύοιεν, ὑπὲρ τῶν ὁπλιτῶν. Εἶχον δὲ καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἄρχοντες ἐπὶ ταῖς σκηναῖς· οἱ δὲ ὑπηρέται, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ σώφρονες ἴσασι μὲν καὶ τῶν πλείστων τὰς οἰκήσεις, μάλιστα δὲ τῶν ἐπικαιρίων, οὕτω καὶ τῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις τάς τε χώρας, τὰς τῶν ἡγεμόνων, ἠπίσταντο οἱ Κύρου ὑπηρέται, καὶ τὰ σημεῖα ἐγίγνωσκον, ἃ ἑκάστοις ἦν· ὥστε, ὅτου δέοιτο Κῦρος, οὐκ ἐζήτουν, ἀλλὰ τὴν συντομωτάτην ἐφ' ἕκαστον ἔθεον. Καὶ διὰ τὸ εἰλικρινῆ ἕκαστα εἶναι τὰ φῦλα, πολὺ μᾶλλον ἦν δῆλα, καὶ ὁπότε τις εὐτακτοίη, καὶ εἴ τις

---

eos qui cominus invadunt, sic et sagittarii et jaculatores pro gravis armaturæ militibus, si qui *hostes* accederent, prompte sagittis et jaculis suis uterentur. Præterea *certa quaedam* signa præfecti omnes ad tabernacula habebant: ministri autem, non aliter ac in urbibus illi, qui frugi sunt *et prudentes*, plurimorum domos norunt, et eorum præsertim, quos interest *nosse*; sic, *inquam*, et Cyri ministri loca ducum in castris, et singulorum signa nórunt: adeo ut si alicujus opera Cyrus egeret, *hunc illi* non quærebant, sed via quam maxime compendiaria ad unumquemque currebant. Et quia singulæ nationes secretæ, minimeque inter se confusæ erant, multo etiam magis patebat, sive quis ordinis observans es-

μὴ πράττοι τὸ προσταττόμενον. Οὕτω δὴ ἐχόντων, ἡγεῖτο, εἴ τις καὶ ἐπίθοιτο νυκτὸς ἢ ἡμέρας, ὥσπερ ἂν εἰς ἐνέδραν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐμπίπτειν. Καὶ τὸ τακτικὸν δὲ εἶναι οὐ τοῦτο μόνον ἡγεῖτο, εἴ τις ἐκτεῖναι φάλαγγας εὐπόρως δύναιτο, ἢ βαθῦναι, ἢ ἐκ κέρατος εἰς φάλαγγα καταστῆσαι, ἢ ἐκ δεξιᾶς, ἢ ἀριστερᾶς, ἢ ὄπισθεν ἐπιφανέντων τῶν πολεμίων, ὀρθῶς ἐξελίξαι· ἀλλὰ καὶ τὸ διασπᾷν, ὁπότε δέοι, τακτικὸν ἡγεῖτο, καὶ τὸ τιθέναι τὸ μέρος ἕκαστον, ὅπου μάλιστα ἐν ὠφελείᾳ ἂν εἴη, καὶ τὸ ταχύνειν δὲ, ὅπου φθάσαι δέοι, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τακτικοῦ ἀνδρὸς ἐνόμιζεν εἶναι, καὶ ἐπεμελεῖτο τούτων πάντων ὁμοίως. καὶ ἐν

---

set, sive, quod esset imperatum, non faceret: atque hoc modo cum essent comparati, futurum arbitrabatur, ut si quis vel noctu vel interdiu *suos* adoriretur, in castra *sua*, tanquam in insidias adgrediendo incideret. Ac tacticum esse non id solum arbitrabatur, si quis extendere phalanges facile possit, vel densare, vel de cornu in phalangem redigere, vel prout hostes conspecti fuerint dextrorsum, sinistrorsum, a tergo, recte *eam* explicare; sed etiam posse distrahere, cum necessitas postulat, pertinere ad aciei instruendæ rationem putabat; ac partem quamlibet eo loco collocare, quo plurimum sit profutura; et accelerare cum opus est antevertere: hæc omnia et his similia putabat ejus esse viri qui struendæ

μὲν ταῖς πορείαις πρὸς τὸ συμπῖπτον ἀεὶ διατάττων ἐπορεύετο, ἐν δὲ τῇ στρατοπεδεύσει [ὡς] τὰ πολλὰ, ὥσπερ εἴρηται, κατεχώριζεν.

Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι γίγνονται κατὰ τὴν Μηδικὴν, τρέπεται ὁ Κῦρος πρὸς Κυαξάρην. Ἐπεὶ δὲ ἠσπάσαντο ἀλλήλους, πρῶτον μὲν [δὴ] ὁ Κῦρος εἶπε τῷ Κυαξάρει, ὅτι οἶκος αὐτῷ ἐξῃρημένος εἴη ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἀρχεῖα, ὅπως ἔχῃ, καὶ ὅταν ἐκεῖσε ἔλθῃ, ὡς εἰς οἰκεῖα κατάγεσθαι· ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλα δῶρα ἔδωκεν αὐτῷ πολλὰ καὶ καλά. Ὁ δὲ Κυαξάρης ταῦτα μὲν ἐδέξατο, προσέπεμψε δὲ αὐτῷ τὴν θυγατέρα, στέφανόν τε χρυσοῦν καὶ ψέλλια φέρουσαν, καὶ στρεπτὸν, καὶ στολὴν Μηδικὴν ὡς δυνατὸν καλλίστην. Καὶ ἡ μὲν δὴ

---

aciei peritus esset, atque hæc pariter omnia curæ habebat: ac in itineribus quidem semper ad id quod accideret *aliter atque aliter* ordinatis copiis pergebat; sed in metatione castrorum plerumque illa, quam diximus, dispositione utebatur.

Cum autem progrediendo Medorum in regionem pervenissent, Cyrus ad Cyaxarem divertit. Cumque se mutuo complexi salutassent, primum Cyrus Cyaxari dixit, domum et curiam ei Babylone selectam esse; ut, cum eo etiam veniret, tanquam in sua divertere posset: deinde munera quoque alia permulta et insignia ei donavit. His Cyaxares acceptis filiam ad ipsum mittit, quæ *ei* coronam auream, et armillas, et torquem, et Medicam vestem quam fieri potuit pulcher-

παῖς ἐστεφάνου τὸν Κῦρον· ὁ δὲ Κυαξάρης εἶπε, Δίδωμι δέ σοι, ἔφη, ὦ Κῦρε, καὶ αὐτὴν ταύτην γυναῖκα, ἐμὴν οὖσαν θυγατέρα· καὶ ὁ σὸς δὲ πατὴρ ἔγημε τὴν τοῦ ἐμοῦ πατρὸς θυγατέρα, ἐξ ἧς σὺ ἐγένου· αὕτη δέ ἐστιν, ἣν σὺ πολλάκις, παῖς ὢν, ὅτε παρ' ἡμῖν ἦσθα, ἐτιθηνήσω· καὶ, ὁπότε τις ἐρωτῴη αὐτὴν, τίνι γαμοῖτο, ἔλεγεν, ὅτι Κύρῳ· ἐπιδίδωμι δὲ αὐτῇ ἐγὼ [καὶ] φερνὴν Μηδίαν [τὴν] πᾶσαν· οὐδὲ γάρ ἐστί μοι ἄῤῥην παῖς γνήσιος. Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· ὁ δὲ Κῦρος ἀπεκρίνατο, Ἀλλ', ὦ Κυαξάρη, τό τε γένος ἐπαινῶ καὶ τὴν παῖδα καὶ τὰ δῶρα· βούλομαι δὲ, ἔφη, σὺν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ καὶ τῇ τῆς μητρὸς ταῦτά σοι συναινέσαι. Εἶπε μὲν οὕτως ὁ

---

rimam adferebat. Et puella Cyrum coronabat: Cyaxares vero ait, Hanc ipsam tibi, Cyre, uxorem trado, quæ mea est filia: pater quoque tuus patris mei filiam uxorem duxit, qua tu natus es: atque hæc illa est, cui tu puer sæpenumero, cum apud nos esses, more nutricis blandiebare: cumque interrogabatur ab aliquo, cuinam esset nuptura, Cyro *se nupturam* respondebat: addo nomine dotis Mediam universam; nec enim mihi soboles sexus virilis ulla est legitima. Hæc erant Cyaxaris verba: cui *sic* respondit Cyrus, Equidem, Cyaxares, et genus laudo et puellam, et munera: sed in his, inquit, tibi de sententia patris ac matris adsentiri volo. Et quanquam hæc ita Cyrus diceret, puellæ tamen omnia donabat, quæcun-

Κῦρος· ὅμως δὲ τῇ παιδὶ πάντα ἐδωρήσατο, ὁπόσα ᾤετο καὶ τῷ Κυαξάρει χαριεῖσθαι. Ταῦτα δὲ ποιήσας, εἰς Πέρσας ἐπορεύετο.

Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τοῖς Περσῶν ὁρίοις ἐγένετο πορευόμενος, τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα αὐτοῦ κατέλιπεν, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς φίλοις εἰς τὴν πόλιν ἐπορεύετο, ἱερεῖα μὲν ἄγων, ὡς πᾶσι Πέρσαις ἱκανὰ θύειν τε καὶ ἑστιᾶσθαι· δῶρα δ' ἦγεν, οἷα μὲν ἔπρεπε τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις, οἷα δὲ ἔπρεπε ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς γεραιτέροις καὶ τοῖς ὁμοτίμοις πᾶσιν· ἔδωκε δὲ καὶ πᾶσι Πέρσαις καὶ Περσίσιν, ὅσαπερ καὶ νῦν ἔτι δίδωσιν, ὅτανπερ ἀφίκηται βασιλεὺς εἰς Πέρσας. Ἐκ δὲ τούτου συνέλεξε Καμβύσης τοὺς γεραιτέρους

---

que grata Cyaxari futura putabat. Atque his peractis, in Persiam iter faciebat.

Cumque pergendo Persarum ad fines pervenisset, copias ibidem cæteras reliquit; ipse cum amicis ad urbem contendit, animantes secum ducens, quæ Persis universis tam ad sacrificia quam ad epulas sufficerent: munera ferebat etiam qualia patri, matri, amicis cæteris dari deceret; et qualia magistratibus, senioribus, iisque omnibus, qui ὁμότιμοι adpellantur, convenirent: Præterea cunctis in Persia viris ac fœminis ea largiebatur, quæcunque solet hac etiam tempestate largiri rex, cum in Persiam venit. Deinde convocatis Cambyses Persarum senioribus, et illis magistratibus, penes quos *illic* rerum maximarum potestas est,

Περσῶν καὶ τὰς ἀρχὰς, οἵπερ τῶν μεγίστων κύριοί εἰσι· παρεκάλεσε δὲ καὶ Κῦρον, καὶ ἔλεξε τοιάδε·

“ Ἄνδρες Πέρσαι, καὶ σὺ, ὦ Κῦρε, ἐγὼ “ ἀμφοτέροις ὑμῖν εἰκότως εὔνους εἰμί· ὑ- “ μῶν μὲν γὰρ βασιλεύω· σὺ δὲ, ὦ Κῦρε, “ παῖς ἐμὸς εἶ. Δίκαιος οὖν εἰμὶ, ὅσα γιγ- “ νώσκειν δοκῶ ἀγαθὰ ἀμφοτέροις, ταῦτα εἰς “ τὸ μέσον λέγειν. Τὰ μὲν γὰρ παρελθόν- “ τα, ὑμεῖς μὲν Κῦρον ηὐξήσατε, στράτευμα “ δόντες, καὶ ἄρχοντα τούτου αὐτὸν κατα- “ στήσαντες· Κῦρος δὲ, ἡγούμενος τούτου, σὺν “ θεοῖς εὐκλεεῖς μὲν ὑμᾶς, ὦ Πέρσαι, ἐν πᾶ- “ σιν ἀνθρώποις ἐποίησεν, ἐντίμους δ' ἐν τῇ “ Ἀσίᾳ πάσῃ· τῶν δὲ συστρατευσαμένων αὐ- “ τῷ τοὺς μὲν ἀρίστους καὶ πεπλούτικε, τοῖς

Cyrum etiam arcessivit, et in hanc sententiam dixit :

“ Merito ego, Persæ, tuque “ *itidem* Cyre, benevolentia vos “ complector utrosque : nam “ *ut* rex vobis sum, *ita* tu, Cy- “ re, mihi filius es. Quamob- “ rem æquum est, me, quæ- “ cunque animadvertere mihi “ videor in rem utrisque futu- “ ra, in medium ea proferre. “ Quod enim attinet præterita, “ vos Cyrum auxistis, cum ex- “ ercitu tradito illum etiam ei “ imperatorem constitueritis : “ Cyrus ducis munere fungens, “ diis juvantibus, vobis qui- “ dem, Persæ, apud omnes ho- “ mines celebritatem nominis, “ et honorem per Asiam uni- “ versam conciliavit : præ- “ stantissimos autem eorum,

" δὲ πολλοῖς μισθὸν καὶ τροφὴν παρεσκεύα-
" κεν· ἱππικὸν δὲ καταστήσας Περσῶν, πε-
" ποίηκε Πέρσαις καὶ πεδίων εἶναι μετουσίαν.
" Ἢν μὲν οὖν καὶ τολοιπὸν οὕτω γιγνώσκητε,
" πολλῶν καὶ ἀγαθῶν αἴτιοι ἀλλήλοις ἔσεσ-
" θε· εἰ δὲ ἢ σὺ, ὦ Κῦρε, ἐπαρθεὶς ταῖς παρ-
" ούσαις τύχαις, ἐπιχειρήσεις καὶ Περσῶν
" ἄρχειν ἐπὶ πλεονεξίᾳ, ὥσπερ τῶν ἄλλων, ἢ
" ὑμεῖς, ὦ πολῖται, φθονήσαντες τούτῳ τῆς
" δυνάμεως, καταλύειν πειράσεσθε τοῦτον τῆς
" ἀρχῆς, εὖ ἴστε, ὅτι ἐμποδὼν ἀλλήλοις πολ-
" λῶν καὶ ἀγαθῶν ἔσεσθε. Ὡς οὖν μὴ ταῦ-
" τα γίγνηται, ἀλλὰ τἀγαθὰ, ἐμοὶ δοκεῖ,
" ἔφη, θύσαντας ὑμᾶς κοινῇ, καὶ θεοὺς ἐπι-
" μαρτυραμένους συνθέσθαι, σὲ μὲν, ὦ Κῦρε,

" qui cum eo militarunt, opu-
" lentos etiam reddidit; vulgo
" *militum* stipendia et victum
" paravit: quin et Persarum
" equitatu instituto perfecit, ut
" etiam loca *plana* et campes-
" tria Persæ sibi vindicare pos-
" sint. Itaque si deinceps e-
" tiam in hac sententia persti-
" teritis, multarum bonarum
" que rerum auctores invicem
" vobis eritis: sin autem vel
" tu, Cyre, præsenti felicique
" *adeo* rerum statuelatus, per-
" inde Persis imperare tui
" cum captatione commodi co-
" nabere, ut cæteris; vel vos,
" cives, potestatis hujus invidi,
" imperium ipsi abrogare ten-
" tabitis, certo scitote *vosmet-*
" *ipsos* mutuo vobis in multis
" et præclaris rebus futuros
" impedimento. Quapropter
" ut hæc non accidant, sed bo-
" na *potius*, visum est mihi, pos-
" teaquam rem sacram com-

" ἤν τις ἢ ἐπιστρατεύηται χώρᾳ Περσίδι, ἢ
" Περσῶν νόμους διασπᾷν πειρᾶται, βοηθή-
" σειν παντὶ σθένει· ὑμᾶς δὲ, ὦ Πέρσαι, ἤν
" τις ἢ ἀρχῆς Κῦρον ἐπειχειρῇ καταπαύειν,
" ἢ ἀφίστασθαί τις τῶν ὑποχειρίων, βοηθήσειν
" καὶ ὑμῖν αὐτοῖς καὶ Κύρῳ, καθ' ὅ, τι ἂν
" ἐπαγγέλλῃ. Καὶ ἕως μὲν ἂν ἐγὼ ζῶ, ἐμὴ
" γίγνηται ἡ ἐν Πέρσαις βασιλεία· ὅταν δ'
" ἐγὼ τελευτήσω, δῆλον, ὅτι Κύρου, ἐὰν ζῇ.
" Καὶ ὅταν μὲν οὗτος ἀφίκηται εἰς Πέρσας,
" ὁσίως ἂν ὑμῖν ἔχοι, τοῦτον θύειν τὰ ἱερὰ ὑ-
" πὲρ ὑμῶν, ἅπερ νῦν ἐγὼ θύω· ὅταν δὲ οὗτος
" ἔκδημος ᾖ, καλῶς ἂν οἶμαι ὑμῖν ἔχειν, εἰ
" ἐκ τοῦ γένους, ὃς ἂν δοκῇ ὑμῖν ἄριστος εἶ-

" muniter feceritis, deosque " fueritis testati, *sic vobis* pa- " ciscendum esse, ut tu qui- " dem, Cyre, si quis vel in ter- " ram Persidem copias hostiles " ducat, vel leges Persarum " convellere conetur, omnibus " viribus opem feras; vos ve- " ro, Persæ, si quis vel Cyrum " imperio spoliare, vel eorum " aliquis, qui ejus in potesta- " tem redacti sunt, deficere " conetur, tum vobis ipsis tum " Cyro, prout denuntiarit, sub- " veniatis. Atque dum equi- " dem vixero, meum esto in " Persas imperium; verum u- " bi vivendi finem fecero, pla- " num est, illud Cyri fore, si " vivet. Et is quidem cum " in Persiam veniet, pie feceri- " tis si pro vobis hostias cædet, " quas ipse nunc cædo: ubi " vero peregre aberit, recte " vestra se res habebit, ut ar- " bitror, si is ex familia *nostra*,

" ναι, οὗτος τὰ τῶν θεῶν ἀπιτελοίη." Ταῦτα εἰπόντος Καμβύσου, συνέδοξε Κύρῳ τε καὶ τοῖς Περσῶν τέλεσι· καὶ συνθέμενοι ταῦτα τότε, καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυράμενοι, οὕτω καὶ νῦν ἔτι διαμένουσι ποιοῦντες πρὸς ἀλλήλους Πέρσαι τε καὶ βασιλεύς. Τούτων δὲ πραχθέντων, ἀπῄει ὁ Κῦρος.

Ὡς δ' ἀπιὼν ἐγένετο ἐν Μήδοις, συνδόξαν τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, γαμεῖ τὴν Κυαξάρου θυγατέρα, ἧς ἔτι καὶ νῦν λόγος ὡς παγκάλου γενομένης. (Ἔνιοι δὲ τῶν λογοποιῶν λέγουσιν, ὡς τὴν τῆς μητρὸς ἀδελφὴν ἔγημεν· ἀλλὰ γραῦς ἂν καὶ παντάπασιν ἦν ἡ παῖς.) Γήμας δὲ, εὐθὺς ἔχων ἀνεζεύγνυεν.

ϛ'. Ἐπεὶ δ' ἐν Βαβυλῶνι ἦν, ἐδόκει αὐτῷ σα-

" qui vobis optimus esse vide-" bitur, rem divinam perfece-" rit." Quæ Cambyses cum protulisset, eadem tum a Cyro, tum a Persarum magistratibus, *decreto communi facto*, sunt adprobata : et *quemadmodum* id temporis hæc pacti sunt, deosque contestati, sic et Persæ et rex inter se constanter eadem hoc etiam tempore observant. Atque his rebus peractis, Cyrus discessit.

Cumque in Mediam pervenisset, de patris matrisque sententia Cyaxaris filiam uxorem ducit : quam etiam nunc perhibent fuisse perpulchram. (Nonnulli autem scriptores historiarum aiunt, matris cum eo sororem fuisse nuptam : verum ea virgo fuisset omnino *tunc* anus.) Nuptiis celebratis, mox cum ea discessit.

6. Cumque esset Babylone, visum est ei satrapas jam mitten-

τράπας ἤδη πέμπειν ἐπὶ τὰ κατεστραμμένα ἔθνη. Τοὺς μέντοι ἐν ταῖς ἄκραις φρουράρχους, καὶ τοὺς χιλιάρχους τῶν κατὰ τὴν χώραν φυλακῶν οὐκ ἄλλου ἢ ἑαυτοῦ ἐβούλετο ἀκούειν· ταῦτα δὲ προεωρᾶτο, ἐννοῶν, ὅπως, εἴ τις τῶν σατραπῶν ὑπὸ πλούτου καὶ πλήθους ἀνθρώπων ἐξυβρίσειε, καὶ ἐπιχειρήσειε μὴ πείθεσθαι, εὐθὺς ἀντιπάλους ἔχοι ἐν τῇ χώρᾳ. Ταῦτ' οὖν βουλόμενος πρᾶξαι, ἔγνω συγκαλέσαι πρῶτον τοὺς ἐπικαιρίους, καὶ προειπεῖν, ὅπως εἰδεῖεν, ἐφ' οἷς ἴασιν ἰόντες· ἐνόμιζε γὰρ, οὕτω ῥᾷδιον φέρειν ἂν αὐτούς. Ἐπεὶ δὲ καταστταίη τις ἄρχων, καὶ αἰσθάνοιτο ταῦτα, χαλεπῶς ἂν ἐδόκουν αὐτῷ φέρειν, νομίζοντες

---

dos esse ad nationes in ditionem redactas. Præsidiorum vero magistros in arcibus, et tribunos eorum militum, qui per regionem in excubiis erant, alteri, quam sibi, parere nolebat: atque hæc *ita* prospiciebat, cum cogitaret eo pacto futurum ut, si quis satraparum opibus et hominum multitudine fretus insolenter se gereret, imperiumque detrectare niteretur, mox adversarios *in* ipsa regione haberet. Hæc igitur facere cum vellet, primum convocandos judicabat, quos pro tempore commodum esset, remque his prius exponendam; ut quas ob causas mitterentur ii, qui mittendi essent, scirent: nam hac ratione laturos id æquioribus animis arbitrabatur. Sin præfectus aliquis *jam* constitutus esset, atque hæc *deinde* animadverteret, graviter laturos arbitrabatur, *velut* existimantes

δι' ἑαυτῶν ἀπιστίαν ταῦτα γενέσθαι. Οὕτω δὴ συλλέξας, λέγει αὐτοῖς τοιάδε·

" Ἄνδρες φίλοι, εἰσὶν ἡμῖν ἐν ταῖς κατε-
" στραμμέναις πόλεσι φρουροὶ καὶ φρούραρχοι,
" οὓς τότε κατελίπομεν· καὶ τούτοις ἐγὼ
" προστάξας ἀπῆλθον, ἄλλο μὲν οὐδὲν πολυ-
" πραγμονεῖν, τὰ δὲ τείχη διασώζειν. Τού-
" τους μὲν οὖν οὐ παύσω τῆς ἀρχῆς, ἐπεὶ
" καλῶς διαπεφυλάκασι τὰ προσταχθέντα·
" ἄλλους δὲ σατράπας πέμψαι μοι δοκεῖ,
" οἵτινες ἄρξουσι τῶν ἐνοικούντων, καὶ τὸν
" δασμὸν λαμβάνοντες τοῖς τε φρουροῖς δώ-
" σουσι μισθὸν, καὶ ἄλλο τελέσουσιν, ὅ, τι
" ἂν δέῃ. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τῶν ἐνθάδε
" μενόντων ὑμῶν, οἷς ἂν ἐγὼ πράγματα

---

hæc ideo fieri, quod fides sibi non haberetur. Itaque convocatis iis, hujusmodi quædam loquutus est :

" Sunt nobis, amici, subactis
" in urbibus et præsidiarii mi-
" lites et eorum præfecti, quos
" tunc reliquimus; atque his
" ego discedens præcepi nihil
" ut aliud curiose instituerent
" agere, sed *munitiones et* cas-
" tella tuerentur. His equi-
" dem magistratum non adi-
" mam, cum præclare quæ *ipsis*
" erant mandata conservarint :
" verum alii mihi satrapæ mit-
" tendi videntur, qui *regionum*
" incolis præsint, acceptoque
" tributo, tum præsidiariis mi-
" litibus stipendium persolvant,
" tum quidquid præterea ne-
" cessefuerit, perficiant. Etiam
" mihi videtur, iis, qui e vobis
" hic degunt, et quibus ego

" παρέχω, πέμπων πράξοντάς τι ἐπὶ ταῦτα " τὰ ἔθνη, χώρας γε νέμεσθαι καὶ οἴκους ἐκεῖ· " ὅπως δασμοφορῆται αὐτοῖς δεῦρο, ὅταν τε " ἴωσιν ἐκεῖσε, εἰς οἰκεῖα ἔχωσι κατάγεσθαι." Ταῦτα εἶπε, καὶ ἔδωκε πολλοῖς τῶν φίλων κατὰ πάσας τὰς καταστραφείσας πόλεις οἴκους, καὶ ὑπηκόους· καὶ νῦν ἔτι εἰσὶ τοῖς ἀπογόνοις τῶν τότε λαβόντων αἱ χῶραι καταμένουσαι, ἄλλαι ἐν ἄλλῃ γῇ· αὐτοὶ δὲ οἰκοῦσι παρὰ βασιλεῖ. " Δεῖ δὲ, ἔφη, τοὺς ἰόν- " τας σατράπας ἐπὶ ταύτας τὰς χώρας, " τοιούτους ἡμᾶς σκοπεῖν, οἵτινες, ὅ, τι ἂν ἐν " τῇ γῇ ἑκάστῃ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ᾖ, μεμνήσον- " ται καὶ δεῦρο ἀποπέμπειν· ὡς μετέχωμεν " καὶ οἱ ἐνθάδε ὄντες τῶν πανταχοῦ γιγνομέ-

" negotia impono, dum ad obe- " unda quædam munera ad " istas nationes eos mitto, istic " et agros et ædes adsignandas " esse; ut et tributum huc illis " adferatur, et cum eo vene- " rint, suas in ædes possint " divertere." Hæc cum dixisset, multis ex amicis in omnibus subactis urbibus donabat ædes et quos parentes haberent: atque hac etiam tempestate posteri eorum, qui tunc illa consequuti sunt, in agrorum, quorum alii alia in regione siti sunt, possessione permanent; ipsi vero apud regem habitant. " De satrapis autem, inquit, ad regiones illas " mittendis, ut ejusmodi sint " vobis videndum est, qui me- " minerint huc etiam mitten- " dum esse quidquid in quovis " solo pulchri bonive fuerit.

" νων ἀγαθῶν· καὶ γὰρ, ἤν τί που δεινὸν " γίγνηται, ἡμῖν ἔσται ἀμυντέον." Ταῦτ' εἰπὼν, τότε μὲν ἔπαυσε τὸν λόγον· ἔπειτα δὲ, οὓς ἐγίγνωσκε τῶν φίλων ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐπιθυμοῦντας ἰέναι, ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς δοκοῦντας ἐπιτηδειοτάτους εἶναι, ἔπεμπε σατράπας εἰς Ἀραβίαν μὲν, Μεγάβυζον· εἰς Καππαδοκίαν δὲ, Ἀρταβάταν· εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην, Ἀρτακάμαν· εἰς Λυδίαν δὲ καὶ Ἰωνίαν, Χρυσάνταν· εἰς Καρίαν δὲ, Ἀδούσιον, ὅνπερ ᾐτοῦντο· εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν παρ' Ἑλλήσποντον καὶ Αἰολίδα, Φαρνοῦχον. Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγόνων οὐκ ἔπεμψε Πέρσας σατράπας, ὅτι ἑκόντες ἐδόκουν αὐτῷ συστρατεύεσθαι ἐπὶ Βαβυλῶνα·

" ut etiam nos qui hic mane- " mus *omnium* bonorum, quæ " ubique proveniunt, partici- " pes simus: nam si quid us- " piam rei terribilis existat, " *id* nobis propulsandum erit." Hæc loquutus, finem tunc dicendi fecit: ac deinde, quos ex amicis animadverteret eundi cupidos, secundum conditiones propositas; habito delectu, eos, qui maxime viderentur idonei, satrapas misit, in Arabiam, Megabyzum; in Cappadociam, Artabatam: in Phrygiam magnam, Artacamam: in Lydiam atque Ioniam, Chrysantam: in Cariam, Adusium, quem *ipsi* petierant: in Phrygiam, quæ propter Hellespontum sita est, et Aeolidem, Pharnuchum. Ciliciæ vero, et Cypro, et Paphlagonibus satrapas Persicos nullos misit, quod ultro visi es-

δασμοὺς μέντοι συνέταξεν ἀποφέρειν καὶ τούτους. Ὡς δὲ τότε Κῦρος κατεστήσατο, οὕτως ἔτι καὶ νῦν βασιλέως εἰσὶν αἱ ἐν ταῖς ἄκραις φυλακαὶ, καὶ οἱ χιλίαρχοι τῶν φυλάκων ἐκ βασιλέως εἰσὶ καθεστηκότες, καὶ παρὰ βασιλεῖ ἀπογεγραμμένοι. Προεῖπε δὲ πᾶσι τοῖς ἐκπεμπομένοις σατράπαις, ὅσα [δυνατὸν] ἑώρων ποιοῦντα ἑαυτὸν, πάντα μιμεῖσθαι· πρῶτον μὲν ἱππέας καθιστάναι ἐκ τῶν συνεπομένων Περσῶν καὶ συμμάχων, καὶ ἁρματηλάτας· ὁπόσοι δ' ἂν γῆν καὶ ἀρχεῖα λάβωσιν, ἀναγκάζειν τούτους ἐπὶ θύρας ἰέναι, καὶ σωφροσύνης ἐπιμελουμένους, παρέχειν ἑαυτοὺς τῷ σατράπῃ χρῆσθαι, ἤν τι δέηται· παιδεύειν δὲ καὶ τοὺς γιγνομένους παῖδας ἐπὶ θύρας,

---

sent adversus Babylonem ejus signa sequuti: sed tamen his etiam tributa indixit adferenda. Ut autem Cyrus id temporis constituit, sic etiam nunc arcium præsidia regis *in potestate* sunt, et præsidiariorum tribuni a rege constituuntur, et apud regem descripti *census eorum* exstant. Præterea satrapis omnibus, quos emittebat, edixit, ut omnia, quæcunque se facere viderent, pro viribus imitarentur: primum equites et curruum agitatores ex illis Persis ac sociis qui comitarentur ipsos, instituerent: quicunque vero et agros et palatia consequuti essent, eos ad frequentandam portam cogerent, utque temperantiæ studiosi, satrapæ semet utendos exhiberent, si quid usus posceret: etiam liberos, qui *eis* nasceren-

ὥσπερ παρ᾽ αὐτῷ· ἐξάγειν δὲ ἐπὶ [τὴν] θήραν τὸν σατράπην τοὺς ἀπὸ θυρῶν, καὶ ἀσκεῖν αὐτόν τε καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ τὰ πολεμικά. "Ὃς δ᾽ ἂν ἐμοὶ, ἔφη, κατὰ λόγον τῆς δυνά-" "μεως πλεῖστα μὲν ἅρματα, πλείστους δὲ" "καὶ ἀρίστους ἱππέας ἀποδεικνύῃ, τοῦτον ἐγὼ," "ὡς ἀγαθὸν σύμμαχον καὶ ὡς ἀγαθὸν συμ-" "φύλακα Πέρσαις τε καὶ ἐμοὶ τῆς ἀρχῆς," "τιμήσω. Ἔστων δὲ παρ᾽ ὑμῖν καὶ ἕδραις," "ὥσπερ παρ᾽ ἐμοὶ, οἱ ἄριστοι προτετιμημένοι·" "καὶ τράπεζα, ὥσπερ ἡ ἐμὴ, τρέφουσα μὲν" "πρῶτον τοὺς οἰκέτας, ἔπειτα δὲ καὶ ὡς φί-" "λοις μεταδιδόναι ἱκανῶς κεκοσμημένη, καὶ" "ὡς τὸν καλόν τι ποιοῦντα καθ᾽ ἡμέραν ἐπι-" "γεραίρειν. Κτᾶσθε δὲ καὶ παραδείσους,

---

tur, ad portam educarent *et instituerent*, quemadmodum apud ipsum fieret: itidem satrapam, quos haberet ad portam, venatum educere debere, ac tum se tum suos ad res bellicas exercere. "Qui autem " mihi, ait, pro ratione po-" "testatis *suae* currus pluri-" "mos, plurimos etiam præ-" "stantissimosque equites effe-" "cerit, hunc ego, tanquam" "egregium belli socium, et" "tanquam præclarum custo-" "diæ imperii tum Persici tum" "mei adjutorem, honoribus or-" "nabo. Sint apud vos etiam" "sessionibus, perinde atque a-" "pud me, viri præstantissimi" "præ cæteris honorati: *sit* et" "mensa, quæ sicut *et* mea, pri-" "mum domesticos alat: dein-" "de, sat bene instructa *sit* tum" "ad impertiendum amicis; tum

" καὶ θηρία τρέφετε, καὶ μήτε αὐτοί ποτε " ἄπονοι σῖτον παράθεσθε, μήτε ἵπποις ἀγυμ-" νάστοις χόρτον ἐμβάλλετε· οὐ γὰρ ἂν δυ-" ναίμην ἐγὼ, εἷς ὢν, ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ τὰ " πάντων ὑμῶν ἀγαθὰ διασώζειν, ἀλλὰ δεῖ " ἐμὲ μὲν, ἀγαθὸν ὄντα, σὺν ἀγαθοῖς τοῖς " παρ' ἐμοῦ ὑμῖν ἐπίκουρον εἶναι· ὑμᾶς δὲ " ὁμοίως αὐτοὺς, ἀγαθοὺς ὄντας, σὺν ἀγα-" θοῖς τοῖς μεθ' ὑμῶν ἐμοὶ συμμάχους εἶναι. " Βουλοίμην δ' ἂν ὑμᾶς καὶ τοῦτο κατανοῆ-" σαι, ὅτι τούτων, ὧν νῦν ὑμῖν παρακελεύο-" μαι, οὐδὲν τοῖς δούλοις προστάττω· ἃ δὲ " ὑμᾶς φημὶ χρῆναι ποιεῖν, ταῦτα καὶ αὐτὸς " πειρῶμαι πάντα πράττειν· Ὥσπερ δ' ἐγὼ " ὑμᾶς κελεύω ἐμὲ μιμεῖσθαι, οὕτω καὶ ὑ-

---

" ad honorem illi exhibendum, " qui singulos in dies aliquid " præclare geret. Etiam septa " vobis hortorum sunto, ac fe-" ras alite, nec ipsi unquam " labore nullo præcedente ci-" bum *vobis* adponite, neque " pabulum equis non exercitis " objicite : non enim fieri po-" terit, ut unus ego virtute " humana vestrum omnia bona " tuear ; sed necesse est ut ip-" se, strenuum me præbendo, " cum viris fortibus a me *mit-*" *tendis*, vobis auxilio sim ; ac " vos itidem viros esse fortes " *oportet*, et cum vestris, qui " et ipsi fortes sint, belli mihi " socios *et adjutores* esse. Ve-" lim hoc etiam consideretis, " nihil me horum, ad quæ jam " vos cohortor, servis impera-" re : et quæ vobis facienda " esse aio, hæc ipsemet exsequi

" μεῖς τοὺς ὑφ' ὑμῶν ἀρχὰς ἔχοντας μιμεῖσ-
" θαι ὑμᾶς διδάσκετε."

Ταῦτα δὲ Κύρου οὕτω τότε τάξαντος, ἔτι καὶ νῦν τῷ αὐτῷ τρόπῳ πᾶσαι μὲν αἱ ὑπὸ βασιλεῖ φυλακαὶ ὁμοίως φυλάττονται, πᾶσαι δὲ αἱ τῶν ἀρχόντων θύραι ὁμοίως θεραπεύονται, πάντες δὲ οἱ οἶκοι καὶ μεγάλοι καὶ σμικροὶ ὁμοίως οἰκοῦνται· πᾶσι δὲ οἱ ἄριστοι ὁμοίως τῶν παρόντων ἕδραις προτετίμηνται, πᾶσαι δὲ αἱ πορεῖαι συντεταγμέναι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσὶ, πᾶσι δὲ συγκεφαλαιοῦνται πολλαὶ πράξεις ὀλίγοις ἐπιστάταις. Ταῦτα δ' εἰπὼν, ὡς χρὴ ποιεῖν ἑκάστους, καὶ δύναμιν ἑκάστῳ προσθεὶς, ἐξέπεμπε, καὶ προεῖπεν ἅπασι παρασκευάζεσθαι, ὡς εἰς νέωτα στρα-

" omnia studeo. Denique ut vos
" ego me imitari jubeo, sic eti-
" am vos illos, qui vestro sub im-
" perio magistratus habent, ad
" vos imitandos instituite."

Atque hæc uti tum Cyrus instituit, sic etiam hodie cuncta regis imperio subjecta præsidia custodiuntur, et omnes magistratuum portae officiose pari ratione frequentantur, omnesque tum amplae tum exiguae domus simili modo administrantur: omnes ex iis, qui adsunt, praestantissimi sessionibus honoris ergo supra caeteros ornantur; omnia itinera eodem modo instituuntur, perque paucos praefectos res multae brevi compendio curantur. His indicatis, quemadmodum se gerere singuli deberent, ac manu militum cuique data, sic *eos* dimisit, ut praediceret universis,

τείας ἐσομένης, καὶ ἐπιδείξεως ἀνδρῶν καὶ ὅπλων καὶ ἵππων καὶ ἁρμάτων.

Κατενοήσαμεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι Κύρου κατάρξαντος, ὥς φασι, καὶ νῦν ἔτι διαμένει· ἐφοδεύει γὰρ ἀνὴρ κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἀεὶ στράτευμα ἔχων· ὃς, ἢν μέν τις τῶν σατραπῶν ἐπικουρίας δέηται, ἐπικουρεῖ· ἢν δέ τις ὑβρίζῃ, σωφρονίζει· ἢν δέ τις ἢ δασμῶν φορᾶς ἀμελῇ, ἢ τῶν ἐνοίκων φυλακῆς, ἢ ὅπως ἡ χώρα ἐνεργὸς ᾖ, ἢ ἄλλο τι τῶν τεταγμένων παραλίπῃ, ταῦτα πάντα κατευτρεπίζει· ἢν δὲ μὴ δύνηται, βασιλεῖ ἀπαγγέλλει· ὁ δὲ ἀκούων βουλεύεται περὶ τοῦ ἀτακτοῦντος. Καὶ οἱ πολλάκις λεγόμενοι, ὅτι βασιλέως υἱὸς καταβαίνει,

---

pararent sese, quod suscipienda in annum proximum esset expeditio, et lustrandi milites, arma, equi, currus.

Hoc etiam ab auctore Cyro profectum, ut aiunt, nunc quoque servari animadvertimus: obit quispiam *satrapias ditionis Persicae* cum exercitu singulis annis: qui, si satraparum aliquis indiget auxilio, fert *ei* auxilium; si quis insolenter se gerit, *eum* sanam ad mentem revocat: quod si quis vel tributa conferenda, vel incolas custodiendos, vel agrum colendum minus diligenter curat, vel aliquid aliud ex iis quæ sunt imperata prætermittat, hæc *ille* corrigit omnia: si vero nequeat, regi denuntiat: is ubi rem audit, de eo, qui *spreto imperio* se petulanter gerit, deliberat; ac ii sæpenumero, de quibus dicitur, regis filius descendit, regis frater, regis ocu-

βασιλέως ἀδελφὸς, βασιλέως ὀφθαλμὸς, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐκφαινόμενοι, οὗτοι τῶν ἐφόδων εἰσίν· ἀποτρέπεται γὰρ ἕκαστος αὐτῶν, ὁπόθεν ἂν βασιλεὺς κελεύῃ.

Κατεμάθομεν δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλο μηχάνημα πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, ἐξ οὗ ταχέως ᾐσθάνετο, καὶ τὰ πάμπολυ ἀπέχοντα ὅπως ἔχοι. Σκεψάμενος γὰρ, πόσην ἂν ὁδὸν ἵππος κατανύτοι τῆς ἡμέρας ἐλαυνόμενος, ὥστε διαρκεῖν, ἐποιήσατο ἱππῶνας τοσοῦτον διαλείποντας, καὶ ἵππους ἐν αὐτοῖς κατέστησε, καὶ τοὺς ἐπιμελομένους τούτων· καὶ ἄνδρα ἐφ᾽ ἑκάστῳ τῶν τόπων ἔταξε τὸν ἐπιτήδειον παραδέχεσθαι τὰ φερόμενα γράμματα, καὶ παραδιδόναι, καὶ παραλαμβάνειν τοὺς ἀπει-

---

lus, licet aliquando non conspiciantur, circitores illi sunt: nam unusquisque horum revocatur, undecunque rex jubet.

Etiam aliud quiddam excogitasse Cyrum cognovimus, *quod* ad magnitudinem imperii *pertinet*, unde celeriter intelligeret, qui etiam rerum longe remotarum status esset. Cum enim considerasset, quantum itineris equus agitatione diurna conficere viribus integris posset, equorum stabula parari curavit, quæ tantundem distarent, et in his equos constituit, cum illis qui eorum curam gererent: ordinavit et quolibet loco quendam, qui tum ad recipiendum literas adlatas, tum ad tradendum eas aliis idoneus esset; quique defatigatos equos et homines exciperet, ac alios mitteret recentes. Atque hoc

ρηκότας ἵππους καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἄλλους πέμπειν νεαλεῖς. Ἔστι δὲ ὅτε οὐδὲ τὰς νύκτας φασὶν ἵστασθαι ταύτην τὴν πορείαν, ἀλλὰ τῷ ἡμερινῷ ἀγγέλῳ τὸν νυκτερινὸν διαδέχεσθαι. Τούτων δὲ οὕτω γιγνομένων, φασί τινες θᾶττον τῶν γεράνων ταύτην τὴν πορείαν ἀνύτειν· εἰ δὲ τοῦτο ψεύδονται, ἀλλ' ὅτι γε τῶν ἀνθρωπίνων πεζῇ πορειῶν αὕτη ταχίστη, τοῦτο εὔδηλον. Ἀγαθὸν δὲ, ὡς τάχιστα ἕκαστον αἰσθανόμενον ὡς τάχιστα ἐπιμελεῖσθαι.

Ἐπεὶ δὲ περιῆλθεν ὁ ἐνιαυτὸς, συνήγειρε στρατιὰν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ λέγεται αὐτῷ γενέσθαι εἰς δώδεκα μὲν ἱππέων μυριάδας, εἰς δισχίλια δὲ ἅρματα δρεπανηφόρα, πεζῶν δὲ

---

in itinere ne noctu quidem interdum cessare eos dicitur, sed nuntio diurno succedere nocturnum. Quæ cum ita fiunt, aiunt nonnulli gruum volatu celerius iter *istos* hujusmodi conficere: quod si vere non dicitur, saltem hoc manifestum est, omnium pedestrium itinerum, quæ homines conficiant, hoc velocissimum esse. Bonum est autem, ut quamprimum aliquid animadvertitur, *etiam* cura quam celerrime adhibeatur.

Posteaquam annus præteriisset, Cyrus exercitum Babylonem coegit, habuisseque fertur ad centum viginti equitum millia, currus falcatos bis mille, peditum millia sexcenta. Quo adparatu facto, expeditionem illam suscepit, qua nationes universas sibi subjecisse dicitur, quæ ab ingressu Syriæ

εἰς μυριάδας ἑξήκοντα. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνεσκευάσατο αὐτῷ, ὥρμα δὴ ταύτην τὴν στρατιὰν ἔχων, ἐν ᾗ λέγεται καταστρέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα Συρίαν εἰσβάντι οἰκεῖ μέχρις ἐρυθρᾶς θαλάττης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ εἰς Αἴγυπτον στρατεία λέγεται γενέσθαι, καὶ καταστρέψασθαι Αἴγυπτον. Καὶ ἐκ τούτου τὴν ἀρχὴν ὥριζεν αὐτῷ πρὸς ἕω μὲν ἡ ἐρυθρὰ θάλαττα, πρὸς ἄρκτον δὲ ὁ Εὔξεινος πόντος, πρὸς ἑσπέραν δὲ Κύπρος καὶ Αἴγυπτος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ Αἰθιοπία. Τούτων δὲ τὰ πέρατα τὰ μὲν διὰ θάλπος, τὰ δὲ διὰ ψύχος, τὰ δὲ διὰ ὕδωρ, τὰ δὲ δι' ἀνυδρίαν, δυσοίκητα. Αὐτὸς δ' ἐν μέσῳ τούτων τὴν δίαιταν ποιησάμενος, τὸν μὲν ἀμφὶ τὸν χειμῶνα χρόνον διῆγεν ἐν Βαβυλῶνι ἑπτὰ μῆνας· (αὔ-

---

ad mare rubrum usque sedes suas habent. Postea suscepta in Aegyptum fertur expeditio, qua Aegyptum subegerit. Atque *adeo* deinceps imperium Cyri terminabat ad orientem, mare rubrum; ad septentriones, pontus Euxinus; occidentem versus, Cyprus et Aegyptus: ad meridiem, Aethiopia. Harum autem regionum extremi fines, partim ob calorem, partim propter frigus, partim propter aquam, partim ob aquæ inopiam sunt propemodum inhabitabiles. Ipse cum in harum medio viveret, hyberno tempore septem menses Babylone degebat; (ista quippe regio tepida est:) verno, tres

τη γὰρ ἀλεεινὴ ἡ χώρα·) τὸν δὲ ἀμφὶ τὸ ἔαρ, τρεῖς μῆνας ἐν Σούσοις· τὴν δὲ ἀκμὴν τοῦ θέρους, δύο μῆνας ἐν Ἐκβατάνοις· οὕτω δὴ ποιοῦντ' αὐτὸν λέγουσιν ἐν ἐαρινῷ θάλπει καὶ ψύχει διάγειν ἀεί. Οὕτω δὲ διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, ὡς πᾶν μὲν ἔθνος μειονεκτεῖν ἐδόκει, εἰ μὴ Κύρῳ πέμψειεν, ὅ, τι καλὸν αὐτοῖς ἐν τῇ χώρᾳ ἢ φύοιτο ἢ τρέφοιτο ἢ τεχνῷτο· πᾶσα δὲ πόλις ὡσαύτως· πᾶς δὲ ἰδιώτης πλούσιος ἂν ᾤετο γενέσθαι, εἴ τι Κύρῳ χαρίσαιτο· καὶ γὰρ ὁ Κῦρος λαμβάνων παρ' ἑκάστων, ὧν ἀφθονίαν εἶχον οἱ διδόντες, ἀντεδίδου, ὧν σπανίζοντας αὐτοὺς αἰσθάνοιτο.

ζ'. Οὕτω δὲ τοῦ αἰῶνος προκεχωρηκότος, μάλα δὴ πρεσβύτης ὢν ὁ Κῦρος ἀφικνεῖται

menses Susis; ipsa æstate vigente, menses duos Ecbatanis: quod quia faceret, semper in calore frigoreque verno vitam egisse dicitur. Erat autem ea hominum erga ipsum adfectio, ut natio quaevis deteriore videretur esse conditione, si non Cyro mitteret quidquid ipsis egregium in regione *sua* vel nasceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur: itidem quævis urbs: et quivis homo privatus opulentum se arbitrabatur, si quid Cyro gratificaretur: nam Cyrus a singulis accipiens ea, quorum copiam illi, qui dabant, haberent; vicissim eis largiebatur ea, quorum ipsos inopes esse animadverteret.

7. Posteaquam hoc modo ætate provectiori Cyrus esse cœpisset, admodum senex vice jam septima, ex quo imperium

εἰς Πέρσας, τὸ ἕβδομον ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ πάλαι δὴ, ὥσπερ εἰκὸς, ἐτετελευτήκεσαν αὐτῷ· ὁ δὲ Κῦρος ἔθυσε τὰ νομιζόμενα ἱερὰ, καὶ τοῦ χοροῦ ἡγήσατο Πέρσαις κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τὰ δῶρα πᾶσι διέδωκεν, ὥσπερ εἰώθει. Κοιμηθεὶς δ' ἐν τῷ βασιλείῳ, ὄναρ εἶδε τοιόνδε· ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν κρείττων τις, ἢ κατὰ ἄνθρωπον, εἰπεῖν, Συσκευάζου, ὦ Κῦρε· ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Τοῦτο δὲ ἰδὼν τὸ ὄναρ ἐξηγέρθη, καὶ σχεδὸν ἐδόκει εἰδέναι, ὅτι τοῦ βίου ἡ τελευτὴ παρείη. Εὐθὺς οὖν λαβὼν ἱερεῖα, ἔθυε Διΐ τε πατρῴῳ καὶ Ἡλίῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἐπὶ τῶν ἄκρων, ὡς Πέρσαι θύουσιν, ὧδε ἐπευχόμενος· « Ζεῦ πατρῷε καὶ Ἥ-

---

adeptus erat, in Persiam venit. *Quo tempore* tum pater tum mater *ipsius* jamdudum, ceu credi par est, e vivis excesserant: *hic* Cyrus sacrificia statuta fecit, ex instituto patrio chorum Persarum duxit, et pro more munera in omnes distribuit. Consopitus autem in regia, somnium hujusmodi vidit: accedere quispiam ad ipsum visus est, humana specie augustior, qui diceret, Para te, Cyre: nam ad deos jam iturus es. Hoc somnio viso, excitatus est, propeque scire videbatur, vitæ *sibi* finem adesse. Quamobrem sumptis mox hostiis, Jovi patrio, et Soli, et diis cæteris in summis montium jugis, qui Persis sacrificandi mos est, rem divinam fecit, et hujusmodi usus est precatione. « Ju-« piter patrie, tuque Sol, ac

" λιε, καὶ πάντες θεοὶ, δέχεσθε τάδε, καὶ τε-
" λεστήρια πολλῶν καὶ καλῶν πράξεων, καὶ
" χαριστήρια, ὅτι ἐσημήνατέ μοι καὶ ἐν ἱεροῖς
" καὶ ἐν οὐρανίοις σημείοις καὶ ἐν οἰωνοῖς καὶ
" ἐν φήμαις, ἅ τ' ἐχρῆν ποιεῖν καὶ ἃ οὐκ ἐχ-
" ρῆν. Πολλὴ δὲ ὑμῖν χάρις, ὅτι κἀγὼ ἐ-
" γίγνωσκον τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν, καὶ
" οὐδεπώποτε ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις ὑπὲρ ἄνθρω-
" πον ἐφρόνησα. Αἰτοῦμαι δὲ ὑμᾶς, δοῦναι
" καὶ νῦν παισὶ μὲν καὶ γυναικὶ καὶ φίλοις
" καὶ πατρίδι εὐδαιμονίαν· ἐμοὶ δὲ, οἷόν περ
" αἰῶνα δεδώκατε, τοιαύτην καὶ τελευτὴν
" δοῦναι." Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ποιήσας, καὶ οἴκαδε ἀπελθὼν, ἔδοξεν ἀναπαύσασθαι, καὶ κατεκλίθη. Ἐπεὶ δὲ ὥρα ἦν, οἱ τεταγμένοι

" *vos* dii universi, accipite hæc
" sacra, quibus et multis præ-
" clarisque actionibus finem
" impono, et gratias vobis ago,
" quod mihi tum in sacrificiis
" tum signis cœlestibus, tum
" auguriis tum ominibus ea
" significastis, quæ vel facien-
" da vel omittenda erant.
" Magnas etiam vobis gratias
" ago, quod et ipse curam *de*
" *me* vestram agnoverim, et
" nunquam me rebus prospe-
" ris supra conditionem huma-
" nam extulerim. Rogo au-
" tem vos, ut nunc quoque li-
" beris, uxori, amicis, patriæ
" felicitatem largiamini: mi-
" hi vero *peto*, ut quale conces-
" sistis ævum, talem etiam exi-
" tum detis." His peractis cum domum revertisset, quieti se dare decrevit, et decubuit. Posteaquam tempus ita posce-

προσιόντες λούσασθαι αὐτὸν ἐκέλευον. Ὁ δ' ἔλεγεν, ὅτι ἡδέως ἀναπαύοιτο. Οἱ δ' αὖ τεταγμένοι, ἐπεὶ ὥρα ἦν, δεῖπνον παρετίθεσαν· τῷ δὲ ἡ ψυχὴ σῖτον μὲν οὐ προσίετο, διψῆν δ' ἐδόκει, καὶ ἔπιεν ἡδέως. Ὡς δὲ καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συνέβαινεν αὐτῷ ταὐτὰ καὶ τῇ τρίτῃ, ἐκάλεσε τοὺς παῖδας· οἱ δ' ἔτυχον συνηκολουθηκότες αὐτῷ καὶ ὄντες ἐν Πέρσαις. Ἐκέλευσε δὲ καὶ τοὺς φίλους, καὶ τὰς Περσῶν ἀρχάς· παρόντων δὲ πάντων, ἤρχετο τοιοῦδε λόγου·

" Παῖδες ἐμοὶ, καὶ πάντες οἱ παρόντες " φίλοι, ἐμοὶ μὲν τοῦ βίου τὸ τέλος ἤδη " πάρεστιν· (ἐκ πολλῶν τοῦτο σαφῶς γιγ- " νώσκω) ὑμᾶς δὲ χρὴ, ὅταν τελευτήσω, ὥσ-

---

ret, accedunt ii, quibus hoc erat negotii datum, atque ut lavet, hortantur. Suaviter ille se quiescere dicebat. Itidem illi quibus id erat negotii datum, cum tempus esset, cœnam *ipsi* adponunt: at *Cyri* animus non ille quidem cibum admittebat, sed sitire videbatur, atque *adeo* cum voluptate bibit. Eadem illi cum altero atque item tertio die accidissent, filios arcessivit; qui fere *tunc* eum sequuti, in Persia degebant. Arcessivit et amicos et Persarum magistratus; qui *jam* universi cum adessent, hujusmodi orationem exorsus est:

" Instat modo, mei filii, ac " vos amici omnes qui adestis, " vitæ meæ finis: (ex multis " id *quidem indiciis* certo cog- " nosco) vos autem, ubi vitam

" περ εὐδαίμονος ἐμοῦ καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν " πάντα. Ἐγὼ γὰρ, παῖς τε ὢν, τὰ ἐν παισὶ " νομιζόμενα καλὰ δοκῶ κεκαρπῶσθαι· ἐπεί " τε ἥβησα, τὰ ἐν νεανίσκοις· τέλειός τε " ἀνὴρ γενόμενος, τὰ ἐν ἀνδράσι. Σὺν τῷ " χρόνῳ τε προϊόντι ἀεὶ συναυξανομένην ἐπι- " γιγνώσκειν ἐδόκουν καὶ τὴν ἐμὴν δύναμιν, " ὥστε καὶ τοὐμὸν γῆρας οὐδεπώποτε ᾐσθόμην " τῆς ἐμῆς νεότητος ἀσθενέστερον γιγνόμενον, " καὶ οὔτ' ἐπιχειρήσας, οὔτ' ἐπιθυμήσας οἶδα, " ὅτου ἠτύχησα. Καὶ τοὺς μὲν φίλους ἐπεῖ- " δον δι' ἐμοῦ εὐδαίμονας γενομένους, τοὺς δὲ " πολεμίους ὑπ' ἐμοῦ δουλωθέντας· καὶ τὴν " πατρίδα, πρόσθεν ἰδιωτεύουσαν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, " νῦν προτετιμημένην καταλείπω· ὧν τ' ἐκτη-

---

" cum morte commutavero, de " me, tanquam beato, et dicere " omnia et facere oportet. Nam " et cum puer essem, eorum, " quæ in ætate puerili præcla- " ra existimantur, fructum mi- " hi consequutus esse videor: " et adolescens, eorum quæ ha- " bet adolescentia: et virilem " prorsus ad ætatem ubi per- " veni, eorum quæ virilis ætas " habet. Quin et progressu " temporis vires meas una " auctas animadvertere vide- " bar: adeo ut senectutem me- " am adolescentia nunquam " imbecilliorem factam sense- " rim, neque quidquam vel " adgressum me vel expetisse, " quod non adsequutus sim. " Amicos quidem felices per " me factos vidi, hostes in ser- " vitutem a me redactos; pa- " triam antehac nullo in Asia

" σάμην, οὐδὲν οἶδα, ὅ, τι οὐ διεσωσάμην. " Καὶ τὸν μὲν παρελθόντα χρόνον ἔπραττον " οὕτως, ὥσπερ ηὐχόμην· φόβος δέ μοι συμ- " παρομαρτῶν, μή τι ἐν τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἢ " ἴδοιμι ἢ ἀκούσαιμι ἢ πάθοιμι χαλεπὸν, " οὐκ εἴα τελέως μέγα φρονεῖν, οὐδ' εὐφραί- " νεσθαι ἐκπεπταμένως. Νῦν δ' ἢν τελευτή- " σω, καταλείπω μὲν ὑμᾶς, ὦ παῖδες, ζῶν- " τας, οὕσπερ ἔδοσάν μοι οἱ θεοὶ γενέσθαι· " καταλείπω δὲ πατρίδα καὶ φίλους εὐδαι- " μονοῦντας· ὥστε πῶς οὐκ ἂν ἐγὼ δικαίως " μακαριζόμενος τὸν ἀεὶ χρόνον μνήμης τυγ- " χάνοιμι; Δεῖ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν μὲ " ἤδη σαφηνίσαντα καταλιπεῖν· ὡς ἂν μὴ " ἀμφίλογος γενομένη πράγματα ὑμῖν παρ-

---

" claram imperio, nunc digni- " tate principem relinquo: quæ " denique sum consequutus, eo- " rum nihil non conservasse me " scio. Et quanquam præte- " rito tempore nihil non ex " voto mihi succederet, tamen " quia comes mihi metus erat, " ne qaid in futurum vel vide- " rem, vel audirem, vel pate- " rer rei gravis, non is mihi " concessit, ut prorsus elato " animo essem, vel effuse læta- " rer. Nunc si moriar, vos " quidem, filii, quos mihi dii " nasci voluere, superstites re- " linquo: et patriam et ami- " cos itidem relinquo fortuna- " tos: qui possit itaque fieri, " ut ego non merito sempiter- " na hominum beatum me præ- " dicantium memoria celebrer? " Est autem mihi jam hoc quo- " que declarandum, cui reg-

" ἀσχῇ. Ἐγὼ οὖν φιλῶ μὲν ἀμφοτέρους ὑ-
" μᾶς ὁμοίως, ὦ παῖδες· τὸ δὲ προβουλεύειν
" καὶ τὸ ἡγεῖσθαι, ἐφ' ὅ, τι ἂν καιρὸς δοκῇ
" εἶναι, τοῦτο προστάττω τῷ προτέρῳ γενο-
" μένῳ, καὶ πλειόνων, κατὰ τὸ εἰκὸς, ἐμπεί-
" ρῳ. Ἐπαιδεύθην δὲ καὶ αὐτὸς οὕτως ὑπὸ
" τῆσδε τῆς ἐμῆς τε καὶ ὑμετέρας πατρίδος,
" τοῖς πρεσβυτέροις, οὐ μόνον ἀδελφοῖς, ἀλλὰ
" καὶ πολίταις καὶ ὁδῶν καὶ θάκων καὶ λό-
" γων ὑπείκειν· καὶ ὑμᾶς δὲ, ὦ παῖδες, οὕ-
" τως ἐξ ἀρχῆς ἐπαίδευον, τοὺς μὲν γεραιτέ-
" ρους προτιμᾷν, τῶν δὲ νεωτέρων προτετιμῆσ-
" θαι· ὡς οὖν παλαιὰ καὶ εἰθισμένα καὶ
" ἔννομα λέγοντος ἐμοῦ, οὕτως ἀποδέχεσθε.
" Καὶ σὺ μὲν, ὦ Καμβύση, τὴν βασιλείαν

" num relinquam; ne *id* in am-
" biguo relictum negotia vobis
" facessat. Complector equi-
" dem, filii, pari utrumque
" vestrum benevolentia: ve-
" rum et consilio providere et
" ducis officio fungi, quacun-
" que in re tempus *et usus*
" postulet, eum jubeo, qui natu
" major est, et usum rerum
" plurium, prout consentaneum
" est, habet. Quin et ipse uti
" ab hac mea vestraque patria
" sum institutus, natu majori-
" bus, non modo fratribus, sed
" civibus etiam, de via, sedi-
" bus, dicendi loco cedendum
" esse; sic vos quoque, filii,
" ab initio institui, ut natu
" majoribus honorem princi-
" pem deferatis, et vicissim
" minoribus honore anteeatis:
" quamobrem ita, quæ a me
" dicuntur, accipite, ut qui
" tum prisca tum moribus re-
" cepta atque etiam legibus

" ἔχε, θεῶν τε διδόντων καὶ ἐμοῦ, ὅσον ἐν " ἐμοί· σοὶ δὲ, ὦ Ταναοξάρη, σατράπην εἶναι " δίδωμι Μήδων τε καὶ Ἀρμενίων, καὶ τρίτων " Καδουσίων· ταῦτα δέ σοι διδοὺς, νομίζω " ἀρχὴν μὲν μείζω καὶ τοὔνομα τῆς βασι- " λείας τῷ πρεσβυτέρῳ καταλιπεῖν, εὐδαιμο- " νίαν δέ σοι ἀλυποτέραν. Ὁποίας μὲν γὰρ " ἀνθρωπίνης εὐφροσύνης ἐπιδεὴς ἔσῃ, οὐχ " ὁρῶ· ἀλλὰ πάντα σοι τὰ δοκοῦντα ἀνθρώ- " πους εὐφραίνειν παρέσται. Τὸ δὲ δυσκα- " ταπρακτοτέρων τε ἐρᾷν, καὶ τὸ πολλὰ " μεριμνᾷν, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν " ἔχειν, κεντριζόμενον ὑπὸ τῆς πρὸς τἀμὰ " ἔργα φιλονεικίας, καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν καὶ " τὸ ἐπιβουλεύεσθαι, ταῦτα τῷ βασιλεύοντι

' consentanea proferam. Ac " tuum quidem, Cambyses, " regnum esto, diis *illud* ac me " tibi largientibus, quantum " *quidem* in me est: tibi vero, " Tanaoxares, *hoc* tribuo, ut " Medorum, et Armeniorum, " et tertio loco Cadusiorum " satrapa sis: quae tibi cum " largior, majus quidem im- " perium et regni nomen natu " majori me relinquere arbi- " tror; tibi vero felicitatem " magis omnis expertem moles- " tiae. Nam qua delectatione " humana cariturus sis, *equi-* " *dem* non video; certe omnia " quae hominibus adferre vo- " luptatem videntur, tibi sunt " adfutura. Amorem vero il- " lorum, quae confectu diffici- " lia sunt, et multarum rerum " solicitam occupationem, et " vitae alienam a quiete ratio- " nem, pungente animum ae- " mulatione rerum a me gesta-

" ἀνάγκη σοῦ μᾶλλον συμπαρομαρτεῖν· ἃ, " σάφ᾽ ἴσθι, τῷ εὐφραίνεσθαι πολλὰς ἀσχο- " λίας παρέχει. Οἶσθα μὲν οὖν καὶ σὺ, ὦ " Καμβύση, ὅτι οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον " τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζόν ἐστιν, ἀλλ᾽ οἱ " πιστοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέσ- " τατον καὶ ἀσφαλέστατον. Πιστοὺς δὲ μὴ " νόμιζε φύσει φύεσθαι ἀνθρώπους· (πᾶσι " γὰρ ἂν οἱ αὐτοὶ πιστοὶ φαίνοντο, ὥσπερ " καὶ τἄλλα τὰ πεφυκότα πᾶσι τὰ αὐτὰ " φαίνεται) ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς τίθεσθαι δεῖ " ἕκαστον ἑαυτῷ· ἡ δὲ κτῆσις αὐτῶν ἐστιν οὐ- " δαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῇ " εὐεργεσίᾳ. Εἰ οὖν καὶ ἄλλους τινὰς " πειράσῃ συμφύλακας τῆς βασιλείας ποιεῖσ-

" rum, et insidiarum molitio- " nem, earundemque structa- " rum ab aliis metum; haec, " *inquam*, necesse est illum, " qui regno potietur, magis " quam te, comitari: quae, sat " scito, multa objiciunt impedi- " menta, quo minus animo lae- " to quis esse possit. Et tu " quidem certe nosti, Camby- " ses, non aureum hoc scep- " trum esse, quod regnum tibi " conservet, sed amici fidi regi- " bus et verissimum et tutissi- " mum sceptrum sunt. Fidos " vero ne putes homines nasci; " (quod *ita* iidem omnibus fidi " conspicerentur, sicut et cae- " tera, quae natura insita sunt, " conspiciuntur esse omnibus " eadem) sed fidi qui sint, eos " sibi quemque efficere opor- " tet: parantur autem non " vi, sed potius beneficentia. " Quamobrem si voles et alios " quosdam tibi regni custo-

" θαι, μηδαμόθεν πρότερον ἄρχου, ἢ ἀπὸ τοῦ
" ὁμόθεν γενομένου. Καὶ πολῖταί τοι ἄνθρω-
" ποι ἀλλοδαπῶν οἰκειότεροι, καὶ σύσσιτοι
" ἀποσκήνων· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος
" φύντες, καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς μητρὸς τραφέν-
" τες, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ αὐξηθέντες, καὶ
" ὑπὸ τῶν αὐτῶν γονέων ἀγαπώμενοι, καὶ τὴν
" αὐτὴν μητέρα καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα προσα-
" γορεύοντες, πῶς οὐ πάντων οὗτοι οἰκειότα-
" τοι; Μὴ οὖν, ἃ οἱ θεοὶ ὑφήγηνται ἀγαθὰ
" εἰς οἰκειότητα ἀδελφοῖς, μάταιά ποτε
" ποιήσητε, ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα εὐθὺς οἰκοδομεῖ-
" τε ἄλλα φιλικὰ ἔργα· καὶ οὕτως ἀεὶ ἀνυ-
" πέρβλητος ἄλλοις ἔσται ἡ ὑμετέρα φιλία.
" Ἑαυτοῦ τοι κήδεται ὁ προνοῶν ἀδελφοῦ· τί-

" diendi socios adjungere, ne-
" quaquam prius aliunde ini-
" tium facito, quam ab eo, qui
" loco tecum eodem ortus est.
" Nam et cives magis quam
" exteri nobis sunt conjuncti,
" et contubernales quam ii,
" qui nobiscum eodem in con-
" tubernio non vivunt: at ve-
" ro qui eodem semine progna-
" ti, ab eadem nutriti matre,
" in eadem domo creverunt,
" et ab iisdem parentibus di-
" liguntur, eandemque matrem
" et eundem patrem adpellant,
" qui fieri possit ut non sint
" omnium conjunctissimi? Ne
" igitur ea bona, per quæ dii
" fratres ad conjunctionem de-
" ducunt, frustra vobis esse
" concessa patiamini; sed su-
" per hæc *ipsa* statim studia
" *quaedam* alia benevolentiæ *et*
" *amoris* extruite; quo fiet, ut
" amicitia vestra semper in-
" victa sit. Nimirum sui ipsi

" νι γὰρ ἄλλῳ ἀδελφὸς, μέγας ὢν, οὕτω κα-
" λὸν, ὡς ἀδελφῷ; τίς δ' ἄλλος τιμήσεται
" δὴ ἄνδρα μέγα δυνάμενον οὕτως, ὡς ἀδελ-
" φός; τίνα δὲ φοβήσεταί τις ἀδικεῖν, ἀδελ-
" φοῦ μεγάλου ὄντος, οὕτως, ὡς τὸν ἀδελφόν;
" Μήτε οὖν θᾶττον μηδείς σου τούτῳ ὑπακου-
" έτω, μήτε προθυμότερον παρέστω· οὐδενὶ γὰρ
" οἰκειότερα τὰ τούτου οὔτε τἀγαθὰ οὔτε τὰ
" δεινὰ ἢ σοί. Ἐννόει δὲ καὶ τάδε, τίνι χα-
" ρισάμενος ἐλπίσαις ἂν μειζόνων τυχεῖν, ἢ
" τούτῳ; τίνι δ' ἂν βοηθήσας ἰσχυρότερον
" σύμμαχον ἀντιλάβοις; τίνα δ' αἴσχιον μὴ
" φιλεῖν, ἢ τὸν ἀδελφόν; τίνα δὲ ἁπάντων
" κάλλιον προτιμᾷν, ἢ τὸν ἀδελφόν; Μόνου

" us curam gerit, qui fratri " prospicit: nam cui frater " magnus adeo est ornamento, " ut fratri? quis hominem " præpotentem honore tanto " prosequetur, quanto frater? " quemnam aliquis adeo, ut " fratrem, si frater sit magnus, " injuria adficere formidet? " Quamobrem nemo te celerius " huic obediat, nemo alacrius " *ad ipsum* veniat: quippe nec " secundæ nec adversæ *tristes-* " *que* res hujus ad quenquam " magis proprie pertinent, quam " ad te. Hæc etiam conside- " res velim, cuinam gratificando majora te consequuturum " sperare debeas, quam si gratificeris fratri? cui opem ferendo, belli socium firmiorem tibi adjunges? quem " turpius est non amare, quam " fratrem? quemnam omnium " laudabilius est observare honorando, quam fratrem? So-

" τοι, ὦ Καμβύση, πρωτεύοντος ἀδελφοῦ παρ' " ἀδελφῷ, οὐδὲ φθόνος παρὰ τῶν ἄλλων ἐ-" φικνεῖται. Ἀλλὰ πρὸς θεῶν πατρῴων, ὦ " παῖδες, τιμᾶτε ἀλλήλους, εἴ τι καὶ τοῦ ἐ-" μοὶ χαρίζεσθαι μέλει ὑμῖν· οὐ γὰρ δήπου " τοῦτό γε σαφῶς δοκεῖτε εἰδέναι, ὡς οὐδὲν " εἰμὶ ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου " τελευτήσω· οὐδὲ γὰρ νῦν τοι τήν γ' ἐμὴν " ψυχὴν ἑωρᾶτε, ἀλλ', οἷς διεπράττετο, τού-" τοις αὐτὴν ὡς οὖσαν κατεφωρᾶτε. Τὰς δὲ " τῶν ἄδικα παθόντων ψυχὰς οὔπω κατενοή-" σατε, οἵους μὲν φόβους τοῖς μιαιφόνοις ἐμ-" βάλλουσιν; οἵους δὲ παλαμναίους τοῖς ἀ-" νοσίοις ἐπιπέμπουσι; Τοῖς δὲ φθιμένοις τὰς " τιμὰς διαμένειν ἔτι ἂν δοκεῖτε, εἰ μηδενὸς

" lus est frater, Cambyses, qui " si apud fratrem locum principem obtineat, nequit ad " eum pertingere aliorum invidia. Quare *vos*, filii, *obtestor* per deos patrios, pro-" sequimini vosmet mutuo ho-" nore, si *quidem* vos mihi gratificandi estis studiosi: non " enim liquido scire vos arbitrari debetis, me, posteaquam " vivendi finem fecero, nihil " futurum; nam ne modo quidem animum meum cerne-" batis, sed esse eum depre-" hendebatis ex iis quæ age-" bat. An necdum animad-" vertistis quos terrores illo-" rum animi, qui *vim et* inju-" riam passi sunt, homicidis in-" cutiant? quos scelerum vin-" dices nefariis immittant? An-" ne permansuros fuisse puta-" tis defunctorum honores, si

" αὐτῶν αἱ ψυχαὶ κύριαι ἦσαν; Οὔτοι ἔγω-
" γε, ὦ παῖδες, οὐδὲ τοῦτο πώποτε ἐπείσθην,
" ὡς ἡ ψυχὴ, ἕως μὲν ἂν ἐν θνητῷ σώματι ᾖ,
" ζῇ· ὅταν δὲ τούτου ἀπαλλαγῇ, τέθνηκεν.
" Ὁρῶ γὰρ, ὅτι καὶ τὰ θνητὰ σώματα, ὅσον
" ἂν ἐν αὐτοῖς χρόνον ᾖ ἡ ψυχὴ, ζῶντα πα-
" ρέχεται. Οὐδέ γε ὅπως ἄφρων ἔσται ἡ
" ψυχὴ, ἐπειδὰν τοῦ ἄφρονος σώματος δίχα
" γένηται, οὐδὲ τοῦτο πέπεισμαι· ἀλλ', ὅταν
" ἄκρατος καὶ καθαρὸς ὁ νοῦς ἐκκριθῇ, τότε
" καὶ φρονιμώτατον εἰκὸς αὐτὸν εἶναι. Δια-
" λυομένου δὲ ἀνθρώπου, δῆλά ἐστιν ἕκαστα
" ἀπιόντα πρὸς τὸ ὁμόφυλον, πλὴν τῆς ψυ-
" χῆς· αὕτη δὲ μόνη οὔτε παροῦσα οὔτε ἀπι-
" οῦσα ὁρᾶται. Ἐννοήσατε δὲ, ἔφη, ὅτι ἐγ-

" nihil eorum animis juris *ac*
" *potestatis* reliquum esset? E-
" quidem, filii, nequaquam per-
" suaderi mihi unquam passus
" sum, animum, quamdiu in
" mortali sit corpore, vivere:
" cum ex eo exeat, mori. Nam
" animum video his morti ob-
" noxiis corporibus, quamdiu
" in eis degat, vitam impertiri.
" Ne id quidem mihi persua-
" deri potuit, animum esse in-
" sipientem, posteaquam ab
" hoc insipiente corpore sepa-
" ratur: sed cum *a corpore* se-
" creta est pura mens et inte-
" gra, tum eam sapientissi-
" mam esse, vero *maxime* con-
" sentaneum fuerit. Cum dis-
" solvitur homo, non est ob-
" scurum, ad res sui generis
" singula commigrare, extra
" unum animum; qui solus ne-
" que dum adest, neque dum

" γύτερον μὲν τῷ ἀνθρωπίνῳ θανάτῳ οὐδέν ἐσ-
" τιν ὕπνου· ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ τότε
" δήπου θειοτάτη καταφαίνεται, καὶ τότε τι
" τῶν μελλόντων προορᾷ· τότε γὰρ, ὡς ἔοικε,
" μάλιστα ἐλευθεροῦται. Εἰ μὲν οὖν οὕτως
" ἔχει ταῦτα, ὥσπερ ἐγὼ οἴομαι, καὶ ἡ ψυ-
" χὴ καταλείπει τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐμὴν ψυ-
" χὴν καταιδούμενοι ποιεῖτε, ἃ ἐγὼ δέομαι· εἰ
" δὲ μὴ οὕτως, ἀλλὰ μένουσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώ-
" ματι συναποθνήσκει, ἀλλὰ θεούς γε τοὺς ἀεὶ
" ὄντας, καὶ πάντ᾽ ἐφορῶντας, καὶ πάντα δυνα-
" μένους, οἳ καὶ τήνδε τὴν τῶν ὅλων τάξιν συνέ-
" χουσιν ἀτριβῆ καὶ ἀγήρατον καὶ ἀναμάρτη-
" τον, καὶ ὑπὸ κάλλους καὶ μεγέθους ἀδιήγη-
" τον, τούτους φοβούμενοι, μή ποι ἀσεβὲς μηδὲν,

" discedit, cernitur. Veniat
" vobis in mentem, nihil esse
" morti hominis similius som-
" no: at *per somnum* maxime
" hominis animis divinitatem
" suam declarat, atque etiam
" futura prospicit: quippe qui
" tunc, uti *quidem* adparet,
" maxime fit liber. Quare si
" hæc ita sunt, quemadmodum
" ego existimo, et *si* animus
" hoc corpus relinquit, reveriti
" animum meum, quæ vos ro-
" go, præstate: sin hæc ita
" non *sunt*, sed animus et ma-
" net in corpore, et cum eo
" interit, *vos* tamen deos, qui
" immortales sunt, et intuen-
" tur et possunt omnia; qui-
" que ordinem universitatis
" hunc expertem detrimenti et
" senectæ, et extra omnem er-
" rorem positum, præ pulchri-
" tudine atque etiam magnitu-

" μηδὲ ἀνόσιον μήτε ποιήσητε μήτε βουλεύ-
" σητε. Μετὰ μέντοι θεοὺς, καὶ ἀνθρώπων
" τὸ πᾶν γένος, τὸ ἀεὶ ἐπιγιγνόμενον, αἰδεῖσ-
" θε· οὐ γὰρ ἐν σκότῳ ὑμᾶς οἱ θεοὶ ἀποκρύπ-
" τονται, ἀλλ' ἐμφανῆ πᾶσιν ἀνάγκη ἀεὶ ζῆν
" τὰ ὑμέτερα ἔργα· ἃ ἢν μὲν καθαρὰ καὶ
" ἔξω τῶν ἀδίκων φαίνηται, δυνατοὺς ὑμᾶς ἐν
" πᾶσιν ἀνθρώποις ἀναδείξει· εἰ δὲ εἰς ἀλλή-
" λους ἄδικόν τι φρονήσετε, ἐκ πάντων τῶν
" ἀνθρώπων τὸ ἀξιόπιστοι εἶναι ἀποβαλεῖτε.
" Οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔτι πιστεῦσαι δύναιτο ὑμῖν,
" οὐδ' εἰ πάνυ προθυμοῖτο, ἰδὼν ἀδικούμενον
" τὸν μάλιστα φιλίᾳ προσήκοντα. Εἰ μὲν
" οὖν ἐγὼ ὑμᾶς ἱκανῶς διδάσκω, οἵους χρὴ
" πρὸς ἀλλήλους εἶναι· εἰ δὲ μὴ, καὶ παρὰ

" dine inexplicabilem conser-
" vant, hos *inquam* veriti nihil
" usquam impie, nihil nefarie
" vel facite vel deliberate. Post
" deos universam etiam homi-
" num nationem, quæ perpetua
" successione continuatur, reve-
" remini: nam dii vos caligine
" *quadam* non tegunt, sed ac-
" tiones vestras semper omni-
" bus ante oculos versari ne-
" cesse est; quæ si puræ se-
" cretæque ab injustitia adpa-
" ruerint, potentes vos inter
" homines universos reddent:
" sin aliquid alter in alterum
" injuriæ cogitaveritis, apud
" omnes homines fidem amit-
" tetis. Nam nemo poterit
" amplius vobis credere, tam-
" etsi magnopere cupiat, si vi-
" deat adfici illum injuria, qui
" sit amicitiæ jure conjunctis-
" simus. Itaque si satis ego
" vos doceo, quales vosmet
" erga vos præbere debeatis,

" τῶν προγεγενημένων μανθάνετε· αὕτη γὰρ " ἀρίστη διδασκαλία. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ " διαγεγένηνται φίλοι μὲν γονεῖς παισὶ, φίλοι " δὲ ἀδελφοὶ ἀδελφοῖς· ἤδη δέ τινες τούτων " καὶ ἐναντία ἀλλήλοις ἔπραξαν· ὁποτέροις " ἂν οὖν αἰσθάνησθε τὰ πραχθέντα συνενεγ- " κόντα, ταῦτα δὴ αἱρούμενοι, ὀρθῶς ἂν " βουλεύοισθε. Καὶ τούτων μὲν ἴσως ἤδη " ἅλις. Τὸ δ' ἐμὸν σῶμα, ὦ παῖδες, ὅταν " τελευτήσω, μήτε ἐν χρυσῷ θῆτε, μήτε ἐν " ἀργύρῳ, μηδὲ ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλὰ τῇ " γῇ ὡς τάχιστα ἀπόδοτε. Τί γὰρ τούτου " μακαριώτερον, τοῦ γῇ μιχθῆναι, ἣ πάντα " μὲν τὰ καλὰ, πάντα δὲ τἀγαθὰ φύει τε " καὶ τρέφει; Ἐγὼ καὶ ἄλλως φιλάνθρωπος

" *recte est :* sin autem, ab iis " etiam discite, qui ante nos " extitere; hæc enim optima " est doctrinæ ratio. Nam " multi parentes erga liberos, " multi erga fratres in amore " constantes mansere: nonnulli " etiam his contraria inter se " mutuo designarunt: utris igi- " tur animadverteritis ea, quæ " fecerunt, profuisse; illorum " si facta prætuleritis alteris, " recte *vobis* consulueritis. Ac " de his quidem jam fortasse " satis. Cæterum corpus meum, " filii, cum diem supremum " obiero, nec in auro condite, " nec in argento, nec ulla in re " alia, sed terræ quamprimum " reddite. Quid enim beatius, " quam terra commisceri, quæ " omnia præclara, bona omnia " profert ac nutrit? Ego cum " alias hominum studiosus fui,

" ἐγενόμην, καὶ νῦν ἡδέως ἄν μοι δοκῶ κοινω-
" νῆσαι τοῦ εὐεργετοῦντος ἀνθρώπους. Ἀλλὰ
" γὰρ ἤδη, ἔφη, ἐκλιπεῖν μοι φαίνεται ἡ ψυ-
" χὴ, ὅθενπερ, ὡς ἔοικε, πᾶσιν ἄρχεται ἀπο-
" λείπουσα. Εἴ τις οὖν ὑμῶν ἢ δεξιᾶς βού-
" λεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι, ἢ ὄμμα τοὐμὸν
" ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω· ὅταν
" δ' ἐγὼ ἐγκαλύψωμαι, αἰτοῦμαι ὑμᾶς, ὦ
" παῖδες, μηδεὶς ἔτ' ἀνθρώπων τοὐμὸν σῶμα
" ἰδέτω, μηδ' αὐτοὶ ὑμεῖς. Πέρσας μέντοι
" πάντας καὶ τοὺς συμμάχους ἐπὶ τὸ μνῆμα
" τοὐμὸν παρακαλεῖτε, συνησθησομένους ἐμοὶ,
" ὅτι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἤδη ἔσομαι, ὡς μηδὲν
" ἂν ἔτι κακὸν παθεῖν, μήτε ἢν μετὰ τοῦ
" θείου γένωμαι, μήτε ἢν μηδὲν ἔτι ὦ· ὁπόσοι

" tum hoc tempore libenter
" mihi videor ejus rei particeps
" futurus, quæ in homines est
" benefica. Enimvero deficere
" mihi videtur animus, ea par-
" te, qua, ceu consentaneum
" est, omnibus deficere incipit.
" Quamobrem si quis vestrum
" vel dextram meam vult con-
" tingere, vel in oculos viven-
" tis adhuc intueri, accedat:
" ubi vero velatus fuero, ne
" quis hominum, filii, vos oro
" corpus meum videat, ac ne
" vos quidem ipsi. Persas qui-
" dem omnes ac socios meum
" ad monumentum evocate;
" qui mihi gratulentur, cui
" jam in tuto agenti nihil acci-
" dere mali possit, sive *adeo*
" cum numine divino fuero,
" sive in nihilum redigar:
" quotquot autem venerint, hos
" beneficiis illis adfectos, quæ-

“ ὅσ' ἂν ἔλθωσι, τούτους εὖ ποιήσαντες, ὁπόσα “ ἐπ' ἀνδρὶ εὐδαίμονι νομίζεται, ἀποπέμπετε. “ Καὶ τοῦτο, ἔφη, μέμνησθέ μου τελευταῖον· ‘ Τοὺς φίλους εὐεργετοῦντες, καὶ τοὺς ἐχ- ‘ θροὺς δυνήσεσθε κολάζειν.’ Καὶ χαίρετε, ὦ “ φίλοι παῖδες, καὶ τῇ μητρὶ ἀπαγγέλλετε “ ὡς παρ' ἐμοῦ· καὶ πάντες δὲ οἱ παρόντες “ καὶ οἱ ἀπόντες φίλοι χαίρετε.” Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ πάντας δεξιωσάμενος, συνεκαλύψατο, καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν.

8. Ὅτι μὲν δὴ καλλίστη καὶ μεγίστη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἡ τοῦ Κύρου βασιλεία ἐγένετο, αὐτὴ ἑαυτῇ μαρτυρεῖ. Ὡρίσθη γὰρ πρὸς ἕω μὲν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάττῃ, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, πρὸς ἑσπέραν δὲ Κύπρῳ

“ cunque in hominis fortunati “ *funere* solemne est exhiberi, “ dimittite. Atque hoc ex me “ postremum memineritis. ‘ Si ‘ benefici in amicos fueritis, ‘ etiam hostes punire poteri- “ tis.’ Valete, filii cari, atque “ *idem* matri verbis meis re- “ nuntiate: itidem omnes a- “ mici, qui adestis, et abestis, “ valete.” Hæc cum loquutus esset, atque omnibus dextram porrexisset, velavit se, vitamque cum morte commutavit.

8. Fuisse quidem regnum Cyri omnium in Asia præclarissimum ac maximum, *vel* ipsum de se testatur. Terminos habuit, ab oriente, mare rubrum; a septentrione, pontum Euxinum; ab occidente, Cyprum et Aegyptum; a meri-

καὶ Αἰγύπτῳ, πρὸς μεσημβρίαν δὲ Αἰθιοπία. Τοσαύτη δὲ γενομένη μιᾷ γνώμῃ τῇ Κύρου ἐκυβερνᾶτο, καὶ ἐκεῖνός τε τοὺς ὑφ᾽ ἑαυτῷ ὥσπερ ἑαυτοῦ παῖδας, ἐτίμα τε καὶ ἐθεράπευεν, οἵ τε ἀρχόμενοι Κῦρον ὡς πατέρα ἐσέβοντο. Ἐπεὶ μέντοι Κῦρος ἐτελεύτησεν, εὐθὺς μὲν αὐτοῦ οἱ παῖδες ἐστασίαζον, εὐθὺς δὲ πόλεις καὶ ἔθνη ἀφίσταντο, πάντα δ᾽ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐτρέπετο. Ὡς δ᾽ ἀληθῆ λέγω, ἄρξομαι διδάσκων ἐκ τῶν θείων. Οἶδα γὰρ, ὅτι πρότερον μὲν βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτῷ καὶ τοῖς τὰ ἔσχατα πεποιηκόσιν εἴτε ὅρκους ὀμόσαιεν, ἠμπέδουν, εἴτε δεξιὰς δοῖεν, ἐβεβαίουν. Εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν, καὶ τοιαύτην δόξαν εἶχον, ὥσπερ οὐδὲ νῦν πιστεύει οὐδὲ εἷς ἔτι,

die, Aethiopiam. Tantum vero cum esset, uno *tamen* Cyri arbitrio gubernabatur, qui subjectos sibi liberum instar et honore prosequebatur et obsequiis sibi devinciebat; cum subjecti Cyrum *vicissim* tanquam patrem venerarentur. Verum ubi Cyrus diem suum obiit, mox inter ipsos filios coortum est dissidium, mox urbes et nationes defecerunt, atque omnia in pejorem partem versa sunt. Vera autem me dicere, a rebus divinis docere incipiam. Equidem scio, prius regem ac regi subjectos etiam iis, qui *vel* extrema *facinora* designassent, sive jusjurandum dedissent, *id ipsum* servasse, sive junxissent dextras, firmiter promissis stetisse. Quod si tales non fuissent, et ejusmodi de se opinionem excitassent, sicut

ἐπεὶ ἔγνωσται ἡ ἀσέβεια αὐτῶν, οὕτως οὐδὲ τότε ἐπίστευσαν ἂν οἱ τῶν σὺν Κύρῳ ἀναβάντων στρατηγοί· νῦν δὲ δὴ τῇ πρόσθεν αὐτῶν δόξῃ πιστεύσαντες, ἐνεχείρισαν ἑαυτοὺς, καὶ ἀναχθέντες πρὸς βασιλέα, ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλάς. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν συστρατευσάντων βαρβάρων, ἄλλοι ἄλλαις πίστεσιν ἐξαπατηθέντες, ἀπώλοντο. Πολὺ δὲ καὶ τάδε χείρονες νῦν εἰσι. Πρόσθεν μὲν γὰρ εἴ τις ἢ διακινδυνεύσειε πρὸ βασιλέως, ἢ πόλιν ἢ ἔθνος ὑποχείριον ποιήσειεν, ἢ ἄλλο τι καλὸν ἢ ἀγαθὸν αὐτῷ διαπράξειεν, οὗτοι ἦσαν οἱ τιμώμενοι· νῦν δὲ καὶ ἤν τις, ὥσπερ Μιθριδάτης τὸν πατέρα Ἀριοβαρζάνην προδοὺς, καὶ ἤν τις, ὥσπερ Ῥεομίθρης τὴν γυναῖκα καὶ τὰ

---

hodieque ne unus quidem fidem eis habet, quod eorum jam perspecta sit impietas, ita neque tunc illorum *militum* duces, qui expeditionem cum Cyro susceperunt, fidem eis habuissent: jam vero cum priscæ de illis opinioni credidissent, seipsos *eis* tradiderunt, et ad regem deductis capita fuerunt abscissa. Multi etiam barbari, qui hanc expeditionem una susceperant, alii alia fidei pollicitatione decepti perierunt. Sunt etiam, quod ad hæc adtinet, multo nunc deteriores. Nam antehac si quis pro rege periculum adiret, vel urbem aut nationem in ejus ditionem redegisset, vel aliquid aliud præclare fortiterque pro eo perfecisset, hi *scilicet* erant, qui honoribus cumularentur: nunc si quis etiam, quemadmodum Mithridates, patre suo Ariobarzane prodito, et si quis,

τέκνα καὶ τοὺς τῶν φίλων παῖδας ὁμήρους παρὰ τῷ Αἰγυπτίῳ ἐγκαταλιπὼν, καὶ τοὺς μεγίστους ὅρκους παραβὰς, βασιλεῖ δόξῃ τι σύμφορον ποιῆσαι, οὗτοί εἰσιν οἱ ταῖς μεγίσταις τιμαῖς γεραιρόμενοι. Ταῦτα οὖν ὁρῶντες, οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάντες, ἐπὶ τὸ ἀσεβὲς καὶ τὸ ἄδικον τετραμμένοι εἰσίν· ὁποῖοί τινες γὰρ ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνονται. Ἀθεμιστότεροι δὴ νῦν ἢ πρόσθεν ταύτῃ γεγένηνται. Εἴς γε μὴν [δὴ] χρήματα, τῇδε ἀδικώτεροι· οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολλὰ ἡμαρτηκότας, ἀλλὰ ἤδη τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας συλλαμβάνοντες, ἀναγκάζουσι πρὸς οὐδὲν δίκαιον χρήματα ἀποτίνειν· ὥστε οὐδὲν ἧττον οἱ πολλὰ ἔχειν δοκοῦντες τῶν

quemadmodum Reomithres, uxore, liris, et amicorum quoque liberis apud Aegyptium obsidibus relictis, et sanctissimo jurejurando violato, regi quod expediat, fecisse videatur; hi *vero* sunt, qui maximis honoribus ornantur. Quæ cum omnes Asiatici videant, *etiam ipsi* ad impietatem et injustitiam deflexerunt. Nam quales sunt ii, qui præsunt, tales et illi plerumque solent esse, qui eorum imperio subjecti sunt. Hinc factum, ut magis jam sint nefarii, quam olim fuerint.

Pecunias vero [jam] quod adtinet, hoc modo nunc magis injusti sunt: non enim duntaxat eos qui multa commiserunt delicta, sed jam illos quoque, qui nihil injusti admisere, comprehendunt, ac præter jus et æquum pecunias solvere cogunt: quo fit, ut nihilo minus ii, quorum res ampla videtur esse, sibi

πολλὰ ἠδικηκότων φοβοῦνται· καὶ εἰς χεῖρας οὐδ' οὗτοι ἐθέλουσι τοῖς κρείττοσιν ἰέναι, οὐδέ γε ἀθροίζεσθαι εἰς βασιλικὴν στρατείαν θαῤῥοῦσι. Τοιγαροῦν ὅστις ἂν πολεμῇ αὐτοῖς, πᾶσιν ἔξεστιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀναστρέφεσθαι ἄνευ μάχης, ὅπως ἂν βούλωνται, διὰ τὴν ἐκείνων περὶ μὲν θεοὺς ἀσέβειαν, περὶ δὲ ἀνθρώπους ἀδικίαν. Αἱ μὲν δὴ γνῶμαι ταύτῃ τῷ παντὶ χείρους νῦν, ἢ τὸ παλαιὸν, αὐτῶν.

Ὡς δὲ οὐδὲ τῶν σωμάτων ἐπιμέλονται, ὥσπερ πρόσθεν, νῦν αὖ τοῦτο διηγήσομαι. Νόμιμον γὰρ δὴ ἦν αὐτοῖς, μήτε πτύειν, μήτε ἀπομύττεσθαι. Δῆλον δὲ, ὅτι ταῦτα οὐ τοῦ ἐν τῷ σώματι ὑγροῦ φειδόμενοι ἐνόμισαν, ἀλλὰ βουλόμενοι διὰ πόνων καὶ ἱδρῶτος τὰ σώ-

---

metuant, atque *alii*, qui multa injuste fecerunt: iidem cum potioribus congredi recusant, neque ad copias regiam in expeditionem conflatas adjungere se audent. Quapropter omnibus licet, qui bellum ipsis faciunt, in eorum regione citra pugnam ut libitum fuerit versari, tum propter ipsorum erga deos impietatem, tum propter injurias, quas hominibus inferunt. Atque hoc modo sunt ipsorum animi prorsus jam deteriores, quam olim.

Ne corporum quidem eos illa ratione, qua prius, curam habere jam narrabo. Nam erat in eorum institutis, ut nec exspuerent, nec emungerentur. Perspicuum est autem, hæc ipsos non ea de causa sanxisse, quod corporis humori parcendum existimarent, sed quod laboribus ac sudore corpora firmari vellent: jam vero manet

ματα στερεοῦσθαι. νῦν δὲ τὸ μὲν μὴ πτύειν, μηδὲ ἀπομύττεσθαι, ἔτι διαμένει, τὸ δὲ πονεῖν οὐδαμοῦ ἐπιτηδεύεται. Καὶ μὴν πρόσθεν μὲν ἦν αὐτοῖς μονοσιτεῖν νόμιμον, ὅπως ὅλῃ τῇ ἡμέρᾳ χρῷντο [καὶ] εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τὸ διαπονεῖσθαι· νῦν γεμὴν τὸ μὲν μονοσιτεῖν ἔτι διαμένει, ἀρχόμενοι δὲ τοῦ σίτου, ἡνίκα περ οἱ πρωϊαίτατα ἀριστῶντες, μέχρι τούτου ἐσθίοντες καὶ πίνοντες διάγουσιν, ἔστε περ οἱ ὀψιαίτατα κοιμώμενοι.

Ἦν δὲ αὐτοῖς νόμιμον μηδὲ προχοΐδας εἰσφέρεσθαι εἰς τὰ συμπόσια, δηλονότι νομίζοντες, τὸ μὴ ὑπερπίνειν ἧττον ἂν καὶ σώματα καὶ γνώμας σφάλλειν· νῦν δὲ τὸ μὲν μὴ εἰσφέρεσθαι ἔτι αὖ διαμένει, τοσοῦτον δὲ πίνουσιν, ὥστε ἀντὶ τοῦ εἰσφέρειν αὐτοὶ ἐκφέρον-

---

id quidem adhuc, ne vel exspuant, vel emungant se, sed ut laboribus se exerceant, nusquam curæ est. Enimvero erat etiam apud illos olim hoc institutum, ut semel tantum *singulis diebus* cibum sumerent; quo tam ad expedienda negotia quam ad se in laboribus exercendos die toto uterentur: jam vero restat id quidem, ut semel duntaxat cibum capiant; sed cum eo tempore vesci incipiant, quo solent, qui maxime matutino prandent, tam diu comedere ac bibere perseverant, quamdiu solent, qui serissime cubitum eunt.

Erat item in eorum institutis, ne ad convivia importarentur obbæ; quod nimirum existimarent minus tum corpora

ται, ἐπειδὰν μηκέτι δύνωνται ὀρθούμενοι ἐξιέναι.

Ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνο ἦν αὐτοῖς ἐπιχώριον, τὸ μεταξὺ πορευομένους μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φανεροὺς εἶναι· νῦν δ' αὖ τὸ μὲν τούτων ἀπέχεσθαι ἔτι διαμένει, τὰς μέντοι πορείας οὕτω βραχείας ποιοῦνται, ὡς μηδέν' ἂν ἔτι θαυμάσαι τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἀναγκαίων.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ θήραν πρόσθεν μὲν τοσαυτάκις ἐξῄεσαν, ὥστε ἀρκεῖν αὐτοῖς τε καὶ ἵπποις γυμνάσια τὰς θήρας· ἐπεὶ δὲ Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἥττους τοῦ οἴνου ἐγένοντο, οὐκέτι ὁμοίως οὔτε αὐτοὶ ἐξῄεσαν, οὔτε τοὺς ἄλλους ἐξῆγον ἐπὶ τὰς θήρας· ἀλλὰ καί, εἴ τινες φιλόπονοι γε-

---

tum animos debilitari, si quis non nimium hauriat: nunc *has* non importari, restat id quidem, tantum vero bibunt, ut non importent, sed ipsi exportentur; cum *nempe* recto corpore non amplius exire possint.

Erat illud unum ex institutis patriis, quod itinera facientes neque comedebant, neque bibebant, neque quidquam eorum palam faciebant, quæ de his necessario consequuntur: nunc autem id quidem manet adhuc, ut ab his se rebus abstineant; sed itinera tam brevia faciunt, ut nihil mirum sit, a rebus illis necessariis eos abstinere.

At vero toties etiam olim venatum ibant, ut *solae* venationes ad exercendum tam ipsos quam equos sufficerent: post-

νοιντο, καὶ σὺν τοῖς περὶ αὐτοὺς ἱππεῦσιν ἅμα θηρῷεν, φθονοῦντες αὐτοῖς δῆλοι ἦσαν, καὶ ὡς βελτίονας αὐτῶν ἐμίσουν.

Ἀλλά τοι καὶ τοὺς παῖδας τὸ μὲν παιδεύεσθαι ἐπὶ ταῖς θύραις ἔτι διαμένει· τὸ μέντοι τὰ ἱππικὰ μανθάνειν καὶ μελετᾷν, ἀπέσβηκε, διὰ τὸ μὴ ἰέναι, ὅπου ἂν ἀποφαινόμενοι εὐδοκιμοῖεν. Καὶ ὅτι γε οἱ παῖδες, ἀκούοντες ἐκεῖ πρόσθεν τὰς δίκας δικαίως δικαζομένας, ἐδόκουν μανθάνειν δικαιότητα, καὶ τοῦτο παντάπασιν ἀνέστραπται· σαφῶς γὰρ ὁρῶσι νικῶντας, ὁπότεροι ἂν πλεῖον διαδῶσιν. Ἀλλὰ καὶ τῶν φυομένων ἐκ τῆς γῆς τὰς δυνάμεις οἱ παῖδες πρόσθεν μὲν ἐμάνθανον, ὅπως τοῖς μὲν ὠφελίμοις χρῷντο, τῶν δὲ βλαβερῶν

---

eaquam vero rex Artaxerxes et ipsius familiares a vino vinci cœperunt, nec jam amplius ipsi perinde *ac prius* exibant, nec alios ad venationes educebant; quin et illis palam invidebant, quasique se potiores oderant, quicunque labores amarent, et cum equitibus suis venarentur.

Est hodieque in usu, pueros ad portas institui; verum ut artem equestrem discant et exerceant, *id scilicet* extinctum est; quod eo non eant, ubi specimen edendo gloriam consequi possint. Et quod quidem pueri audientes prius illic judicia ex aequo judicari, justitiam discere videbantur, hoc *vero* etiam penitus perversum est: nam manifesto vident eos superiores discedere, qui largius dederint. Etiam illorum,

ἀπέχοιντο· νῦν δὲ ἐοίκασι ταῦτα διδασκομένοις, ὅπως ὅτιπλεῖστα κακοποιῶσιν· οὐδαμοῦ γοῦν πλείους ἢ ἐκεῖ, οὔτε ἀποθνήσκουσιν, οὔτε διαφθείρονται ὑπὸ φαρμάκων.

Ἀλλὰ μὴν καὶ θρυπτικώτεροι πολὺ νῦν, ἢ ἐπὶ Κύρου, εἰσί. Τότε μὲν γὰρ ἔτι τῇ ἐκ Περσῶν παιδείᾳ καὶ ἐγκρατείᾳ ἐχρῶντο, τῇ δὲ Μήδων στολῇ καὶ ἁβρότητι· νῦν δὲ τὴν μὲν ἐκ Περσῶν καρτερίαν περιορῶσιν ἀποσβεννυμένην, τὴν δὲ τῶν Μήδων μαλακίαν διασώζονται. Σαφηνίσαι δὲ βούλομαι καὶ τὴν θρύψιν αὐτῶν. Ἐκείνοις γὰρ πρῶτον μὲν τὰς εὐνὰς οὐ μόνον ἀρκεῖ μαλακῶς ὑποστρώννυσθαι, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν κλινῶν τοὺς πόδας ἐπὶ ταπίδων

---

quae terra nascuntur, vires pueri antehac discebant, quo utilibus uterentur, a noxiis abstinerent; nunc ea sic edoceri videntur, uti quamplurimum noceant; certe enim nusquam plures, quam illic, vel extinguuntur venenis, vel perniciose laeduntur.

Enimvero etiam multo nunc sunt, quam Cyri *tempore*, delicatiores. Nam ea tempestate Persica quidem institutione et continentia adhuc utebantur, vestitu vero et elegantia Medorum: nunc a Persis *profectam laborum* tolerantiam extingui patiuntur, et Medorum mollitiem retinent. Libet autem ipsorum etiam delicias *et voluptatem* explanare. Nam primum eis non satis est, cubilia molliter sterni, sed jam spondarum pedes tapetibus imponunt, ut ne pavimentum obnitatur, sed tapetes *nonnihil*

τιθέασιν, ὅπως μὴ ἀντερείδῃ τὸ δάπεδον, ἀλλ' ὑπείκωσιν αἱ τάπιδες. Καὶ μὴν τὰ πεττόμενα ἐπὶ τράπεζαν ὅσα τε πρόσθεν εὕρητο, οὐδὲν αὐτῶν ἀφήρηται, ἄλλα τε ἀεὶ καινὰ ἐπιμηχανῶνται· καὶ ὄψα γε ὡσαύτως· καὶ γὰρ καινοποιητὰς ἀμφοτέρων τούτων κέκτηνται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ χειμῶνι οὐ μόνον κεφαλὴν καὶ σῶμα καὶ πόδας ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐσκεπάσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄκραις ταῖς χερσὶ χειρίδας δασείας καὶ δακτυλήθρας ἔχουσιν. Ἔν γεμὴν τῷ θέρει οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς οὔθ' αἱ τῶν δένδρων, οὔθ' αἱ τῶν πετρῶν σκιαὶ, ἀλλ' ἐν ταύταις ἑτέρας σκιὰς ἄνθρωποι μηχανώμενοι αὐτοῖς παρεστᾶσι. Καὶ μὴν ἐκπώματα ἢν μὲν ὡς πλεῖστα ἔχωσι, τούτῳ

---

cedant. Et sane quæ ad mensam coquuntur, eorum quidquid prius inventum fuit, nihil est detractum; et alia *quaedam artificia* nova semper excogitant: idem in obsoniis fit: nam in utroque habent, qui *semper* aliquid novi conficiant. Quin etiam hyberno tempore non caput solum, non corpus, non pedes ipsis satis est tegi; sed etiam ad extremas manus habent tegumenta quædam hirsuta et digitalia. Aestate vero nec arborum nec rupium ipsis umbræ sufficiunt, sed in his adstant iis homines, qui *et* alia excogitant umbracula. Jam si pocula maximo numero habeant, eo ipso *tanquam ornamento* semet ostendant; at ea si palam sit comparata improbis esse artibus, nullum id iis pudorem incutit: nam et in-

καλλωπίζονται· ἣν δ᾽ ἐξ ἀδίκου φανερῶς ᾖ μεμηχανημένα, οὐδὲν τοῦτο αἰσχύνονται· πολὺ γὰρ ηὔξηται ἐν αὐτοῖς ἡ ἀδικία τε καὶ αἰσχροκέρδεια.

Ἀλλὰ καὶ πρόσθεν μὲν ἦν ἐπιχώριον αὐτοῖς, μὴ ὁρᾶσθαι πεζῇ πορευομένοις, οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα, ἢ τοῦ ὡς ἱππικωτάτους γίγνεσθαι· νῦν δὲ στρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν· οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως, ὥσπερ τοῦ μαλακῶς καθῆσθαι, ἐπιμέλονται. Τά γεμὴν πολεμικὰ πῶς οὐκ εἰκότως νῦν τῷ παντὶ χείρους ἢ πρόσθεν εἰσίν; οἷς ἐν μὲν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐπιχώριον ἦν, τοὺς μὲν τὴν γῆν ἔχοντας ἀπὸ ταύτης ἱππότας παρέχεσθαι, οἳ δὴ καὶ ἐστρατεύοντο· τοὺς

---

justitia et lucri turpis cupiditas apud eos valde creverunt.

Etiam illud prius erat eis in more patrio positum, ut pedites in itineribus obeundis non conspicerentur; *idque* alia nulla de causa, quam ut rei equestris peritissimi evaderent; jam vero plus stragulorum in equis quam in cubilibus habent: non enim tam equestris res ipsis est curæ, quam ut molliter sedeant. Bellica sane studia quod adtinet, qui non in illis consentaneum fuerit, nunc prorsus eos deteriore esse, quam olim *fuerunt?* quibus superiori quidem tempore mos patrius erat, ut quotquot agros possiderent, equites inde suppeditarent, qui militatum irent: qui vero in præsidiis degerent, *si quidem aliquando* suscipienda esset pro defensione regionis expeditio,

δὲ φρουροῦντας, εἰ δέοι στρατεύεσθαι πρὸ τῆς χώρας, μισθοφόρους εἶναι· νῦν δὲ τούς τε θυρωροὺς καὶ τοὺς σιτοποιοὺς καὶ τοὺς ὀψοποιοὺς καὶ οἰνοχόους καὶ λουτροχόους καὶ παρατιθέντας καὶ ἀναιροῦντας καὶ κατακοιμίζοντας καὶ ἀνιστάντας καὶ τοὺς κοσμητὰς, οἳ ὑποχρίουσί τε καὶ ἐντρίβουσιν αὐτοὺς, καὶ τὰ ἄλλα ῥυθμίζουσι, τούτους πάντας ἱππέας οἱ δυνάσται πεποιήκασιν, ὅπως μισθοφορῶσιν αὐτοῖς. Πλῆθος μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων φαίνεται, οὐ μέντοι ὄφελός γε οὐδὲν αὐτῶν εἰς πόλεμον· δηλοῖ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ γιγνόμενα· κατὰ τὴν χώραν γὰρ αὐτῶν ῥᾷον οἱ πολέμιοι ἢ οἱ φίλοι ἀναστρέφονται. Καὶ γὰρ δὴ ὁ Κῦρος τοῦ μὲν ἀκροβολίζεσθαι ἀποπαύσας, θω-

---

stipendiis militarent; at nunc et ostiarios, et panis et obsoniorum opifices, et pocillatores, et balneatores, et qui *cibos in mensas* adponunt, et qui eos tollunt, et qui cubitum deducunt, et qui de somno excitant, et exornatores qui pigmenta eis illinunt infricantque, et cætera concinne componunt; hos omnes in equites dynastae retulerunt, ut stipendia sibi mereant. Et *hominum* quidem ex his *conflata* adparet multitudo, non tamen ullus eorum in bello est usus: quod quidem ex iis ipsis, quæ usu veniunt, manifestum est; nam illorum in agro facilius hostes quam amici versantur. Enimvero cum ferentariorum ordine Cyrus eos eximeret, ac tum ipsos tum equos

ῥακίσας δὲ καὶ αὐτοὺς καὶ ἵππους, καὶ ἓν παλτὸν ἑκάστῳ δοὺς εἰς χεῖρα, ὁμόθεν τὴν μάχην ἐποιεῖτο· νῦν δὲ οὔτε ἀκροβολίζονται ἔτι, οὔτ᾽ εἰς χεῖρας συνιόντες μάχονται.

Καὶ οἱ πεζοὶ ἔχουσι μὲν γέῤῥα καὶ κοπίδας καὶ σαγάρεις, ὥσπερ ἐπὶ Κύρου, τὴν μάχην ποιησόμενοι· εἰς χεῖρας δὲ ἰέναι οὐδ᾽ οὗτοι ἐθέλουσιν. Οὐδέ γε τοῖς δρεπανηφόροις ἅρμασιν ἔτι χρῶνται, ἐφ᾽ ὧ Κῦρος αὐτὰ ἐποιήσατο. Ὁ μὲν γὰρ, τιμαῖς αὐξήσας τοὺς ἡνιόχους, καὶ ἀγαθοὺς ποιήσας, εἶχε τοὺς εἰς τὰ ὅπλα ἐμβαλοῦντας· οἱ δὲ νῦν, οὐδὲ γιγνώσκοντες τοὺς ἐπὶ τοῖς ἅρμασιν, οἴονται σφίσιν ὁμοίους τοὺς ἀνασκήτους τοῖς ἠσκηκόσιν ἔσεσθαι. Οἱ δὲ ὁρμῶσι μὲν, πρὶν δ᾽ ἐν τοῖς πολε-

---

armaret, et cuique daret in manum paltum unum, cominus pugnam faciebat: nunc neque amplius missilibus pugnant, neque cominus congressi rem gerunt.

Itidem pedites habent illi quidem, pugnam inituri, scuta, et copidas, et secures, perinde ac Cyri tempore; verum ne illi quidem manum conserere volunt. Nec falcatos quidem currus ad eos amplius usus, quibus a Cyro destinati fuerunt, adhibent. Nam is aurigas honoribus auctos, et ad fortitudinem institutos habuit, qui gravem in armaturam impetum facerent; hi vero *Persae* recentiores, cum eos qui sunt in curribus ne norint quidem, inexercitatos arbitrantur pares futuros exercitatis. Faciunt vero illi quidem impetum, sed

μίοις εἶναι, οἱ μὲν ἑκόντες ἐκπίπτουσιν, οἱ δ' ἐξάλλονται· ὥστ' ἄνευ ἡνιόχων γιγνόμενα τὰ ζεύγη πολλάκις πλείω κακὰ τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους ποιεῖ. Ἐπεὶ μέντοι καὶ αὐτοὶ γιγνώσκουσιν, οἷα σφίσι τὰ πολεμιστήρια ὑπάρχει, ὑφίενται, καὶ οὐδεὶς ἔτι ἄνευ τῶν Ἑλλήνων εἰς πόλεμον καθίσταται, οὔτε ὅταν ἀλλήλοις πολεμῶσιν, οὔτε ὅταν οἱ Ἕλληνες αὐτοῖς ἀντιστρατεύωνται· ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους ἐγνώκασι μεθ' Ἑλλήνων τοὺς πολεμίους ποιεῖσθαι.

Ἐγὼ μὲν δὴ οἶμαι, ἅπερ ὑπεθέμην, ἀπειργάσθαι μοι. Φημὶ γὰρ, Πέρσας καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, καὶ ἀσεβεστέρους περὶ θεοὺς, καὶ ἀνοσιωτέρους περὶ συγγενεῖς, καὶ ἀδικωτέρους

---

prius quam intra hostes penetrent, partim inviti decidunt, partim desiliunt; adeo ut ab aurigis destituti *currus et* jugales sæpenumero plus amicis detrimenti adferant quam hostibus. Cum vero et ipsi intelligunt, quales sint ipsorum adparatus bellici, cedunt *aliis*, neque quisquam amplius absque Græcis ad bellum se comparat, sive adeo ipsi bellum inter se gerant, seu contra eos Græci copias educant; sed etiam adversus Græcos *non nisi* cum Græcorum auxiliis bella sibi suscipienda esse statuerunt.

Arbitror equidem me jam perfecisse, quod institueram. Quippe demonstratum aio, Persas et *alios* Persis conjunctos minus erga deos esse religiosos, et erga cognatos magis impios,

περὶ τοὺς ἄλλους, καὶ ἀνανδροτέρους τὰ εἰς τὸν πόλεμον νῦν, ἢ πρόσθεν, ἀποδεδεῖχθαι· εἰ δέ τις τἀναντία ἐμοὶ γιγνώσκει, τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπισκοπῶν, εὑρήσει αὐτὰ μαρτυροῦντα τοῖς ἐμοῖς λόγοις.

---

et injustiores erga cæteros, et bellicis in rebus jam magis instrenuos, quam prius: quod si quis contraria sententiæ meæ statuit, eorum facta modo consideret is, ea dictis a me testimonium dare comperiet.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΙΣ ΑΓΗΣΙΛΑΟΝ

ΛΟΓΟΣ.

ΚΕΦ. α'.

ΟΙΔΑ μὲν, ὅτι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ ῥᾴδιον ἄξιον ἔπαινον γράψαι. ὅμως δ' ἐγχειρητέον. Οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι, εἰ ὅτι τελέως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐδὲ μειόνων ἂν τυγχάνοι ἐπαίνων. Πε-

XENOPHONTIS

DE

AGESILAO

ORATIO.

Cap. I.

Novi quidem non esse facile laudem Agesilai virtute ac gloria dignam scribere; nihilo tamen minus *erit mihi hoc* conandum: non enim recte se res habuerit si, quod vir perfecte

ρὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ τί ἂν τις μεῖζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι, ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται, ὁποστὸς ἐγένετο ἀφ' Ἡρακλέους, καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταύτῃ γ' ἄν τις ἔχοι καταμέμψασθαι αὐτοὺς, ὡς βασιλεύουσι μὲν, πόλεως δὲ τῆς ἐπιτυχούσης· ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντιμότατον, οὕτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη· ὥστε οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσι. Τῇδέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινέσαι τήν τε πατρίδα, καὶ τὸ γένος αὐτοῦ. Ἥ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ

---

bonus fuerit, idcirco ne minores quidem consequatur laudes. De ipsius certe quidem generis nobilitate quid majus et honestius dicere quisquam possit, quam quod hoc etiam tempore commemoratur quotus inter celebres majores *suos* ab *ipso* Hercule fuerit, eosque non privatos, sed reges *ortos* ex regibus? at vero ne hac quidem in parte eos quisquam increpare possit, quod reges sane fuerint, at urbis obscuræ: sed quemadmodum eorum genus *inter alia* patriæ ornatissimum *est*, sic et urbs *ipsa* in Græcia maxime *est* illustris: adeo ut non inter secundos primas obtinuerint, sed inter principes principe loco fuerint. Hanc porro ob causam æquum etiam *est* una et patriam et genus ipsius laudare: quippe nunquam civitas invidia mota quod *alios* honoribus anteirent, eorum imperi-

προτετιμῆσθαι αὐτοὺς, ἐπεχείρησε καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οἵ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν, ἢ ἐφ' οἷσπερ ἐξαρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον. Τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδιάσπαστος, οὔτε δημοκρατία, οὔτε ὀλιγαρχία, οὔτε τυραννὶς, οὔτε βασιλεία· αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχὴς βασιλεία. Ὥς γε μὴν καὶ πρὶν ἄρξαι ἄξιος τῆς βασιλείας ἐδόκει εἶναι Ἀγησίλαος, τάδε τὰ σημεῖα. Ἐπεὶ γὰρ Ἆγις, βασιλεὺς ὢν, ἐτελεύτησεν, ἐρισάντων περὶ τῆς ἀρχῆς Λεωτυχίδα μὲν, ὡς Ἄγιδος ὄντος υἱοῦ, Ἀγησιλάου δὲ, ὡς Ἀρχιδάμου, κρίνασα ἡ πόλις ἀνεπικλητότερον εἶναι Ἀγησίλαον καὶ τῷ γένει καὶ τῇ ἀρετῇ, τοῦτον ἐσ-

---

um evertere adgressa est; et reges nunquam majora concupivere, quam ferrent conditiones, quibus initio regnum acceperant. Itaque nullum sane aliud imperium reperitur, quod sine distractione perduravit, neque democratia, neque oligarchia, neque tyrannis, neque regnum; hoc vero solum permanet regnum perpetuum. Agesilaum, autem, antequam imperio potitus esset, dignum regno fuisse habitum, hæc sunt indicia. Nam cum Agis rex vivendi finem fecisset, contendentibus de imperio Leotychida, ut Agidis filio, Agesilao, ut Archidami, ubi civitas *ipsa* Agesilaum magis irreprehensum tum genere tum virtute judicasset, hunc regem constituit. Atqui potentissssima in urbe præmio pulcherrimo dig-

τήσατο βασιλέα. Καί τοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ πόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου γέρως ἀξιωθῆναι, ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται τῆς γε πρὶν ἄρξαι αὐτὸν ἀρετῆς;

Ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο, νῦν διηγήσομαι· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τοὺς τρόπους αὐτοῦ κάλλιστα νομίζω καταδήλους ἔσεσθαι. Ἀγησίλαος τοίνυν ἔτι μὲν, νέος ὢν, ἔτυχε τῆς βασιλείας· ἄρτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἀθροίζων καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν πολὺ στράτευμα ὡς ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Βουλευομένων δὲ περὶ τούτων Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, Ἀγησίλαος ὑπέστη, ἐὰν δῶσιν αὐτῷ τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, δισχιλίους δὲ

---

num a *viris* optimis judicatum fuisse, qualibus amplius indiget argumentis utique ejus, *quae in eo eluxit*, antequam imperaret, virtutis?

Quas vero res in regno *suo* perfecerit, jam commemorabo: nam rebus gestis etiam mores ipsius pulcherrime fore declaratos arbitror. Agesilaus itaque regnum, adhuc juvenis, consequutus est. Cnmque recens imperio potitus esset, nuntiatum fuit Persarum regem multas tum navales tum pedestres copias, tanquam in Græcos *invasurum*, cogere. Quibus de rebus cum Lacedæmonii ac socii deliberarent, pollicitus est Agesilaus se, si triginta Spartiatas ipsi darent, bis mille Neodamodes, sociorum

νεοδαμώδεις, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαβήσεσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ πειράσεσθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἢ, ἂν πολεμεῖν βούληται ὁ βάρβαρος, ἀσχολίαν αὐτῷ παρέξειν τοῦ στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Εὐθὺς μὲν οὖν πολλοὶ πάνυ ἠγάσθησαν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ Πέρσης πρόσθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διέβη, ἀντιδιαβῆναι ἐπ' αὐτὸν, τό, τε αἱρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον, ἢ ὑπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ τἀκείνου δαπανῶντα βούλεσθαι μᾶλλον, ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολεμεῖν· κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο, μὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι. Ἐπεί γε μὴν λαβὼν τὸ στράτευμα ἐξέπλευσε. πῶς ἄν τις σαφέσ-

---

agmen ad sex millia, trajecturum in Asiam, operamque daturum ut pacem faceret, vel, si bellum gerere mallet barbarus, *tanta* ei negotia exhibiturum, ut ei exercitum contra Græcos ducere non vacaret. Confestim multi certe quidem vehementer admirati sunt hoc ipsum quod, cum Persa antehac in Græciam trajecisset, adversus eum vicissim trajicere concupisceret; tum quod invadendo potius quam sustinendo cum eo pugnare mallet; tum quod *ita* bellum gerere vellet, ut ejus potius, quam Græcorum, facultates absumeret . omnium autem pulcherrimum *esse* judicabatur, quod non de Græcia, sed de Asia certamen institueret. Posteaquam autem sumptis copiis *domo* enavigasset, quonam quis

τερον ἐπιδείξειεν, ὡς ἐστρατήγησεν, ἢ εἰ αὐτὰ διηγήσαιτο, ἃ ἔπραξεν; Ἐν τοίνυν τῇ Ἀσίᾳ ἥδε πρώτη πρᾶξις ἐγένετο. Τισσαφέρνης μὲν ὤμοσεν Ἀγησιλάῳ, εἰ σπείσαιτο ἕως ἔλθοιεν, οὓς πέμψειεν πρὸς βασιλέα ἀγγέλους, διαπράξεσθαι αὐτῷ ἀφεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας· Ἀγησίλαος δὲ ἀντώμοσε, σπονδὰς ἄξειν ἀδόλως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. Ὁ μὲν δὴ Τισσαφέρνης, ἃ ὤμοσεν, εὐθὺς ἐψεύσατο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην πράσσειν, στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλέως, πρὸς ᾧ πρόσθεν εἶχε, μετεπέμπετο. Ἀγησίλαος δὲ, καίπερ αἰσθόμενος ταῦτα, ὅμως ἐνέμεινε ταῖς σπονδαῖς. Ἐμοὶ [μὲν] οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν δοκεῖ διαπράξασθαι,

---

modo clarius demonstrare possit, qua ratione munus imperatorium obivit, quam si res ipsas, quas gessit, enarraverit? Hoc igitur in Asia primum fuit *ejus* facinus. Agesilao jusjurandum dederat Tissaphernes, si inducias pangeret, donec nuntii, quos ad regem mitteret, redirent, effecturum se ipsi ut urbes Græcæ in Asia *sitae* sui juris esse permitterentur: Agesilaus vicissim juraverat inducias se sine dolo servaturum, tribus mensibus ad rem conficiendam definitis. Et Tissaphernes quidem fidem jurejurando firmatam mox fefellit: nam pro facienda pace, magnum, præter eum quem prius habuit, exercitum a rege arcessebat: at Agesilaus, tametsi hæc animadverteret, nihilominus in induciis perstitit. Quamob-

ὅτι Τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπίορκον, ἄπιστον πᾶσιν ἐποίησεν· ἑαυτὸν δ' ἀντεπιδείξας πρῶτον μὲν ὅρκους ἐμπεδοῦντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους θαῤῥοῦντας συντίθεσθαι αὐτῷ, εἴτι βούλοιτο. Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ Τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι, προεῖπεν Ἀγησιλάῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπίοι ἐκ τῆς Ἀσίας· οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες μείονα τὴν παροῦσαν δύναμιν Ἀγησιλάῳ τῆς βασιλέως παρασκευῆς εἶναι· Ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τῷ Τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν, ὡς πολλὴν χάριν αὐ-

rem mihi primum hoc præclare perfecisse videtur, quod cum Tissaphernem perjurum palam ostendisset, suspectam omnibus fidem ejus reddidit; seipsum contra cum primo jusjurandum constanter observare demonstrasset, deinde fœdera minime violare, effecit ut omnes tam Græci quam barbari fidentibus animis cum eo, si quid vellet, paciscerentur. Ubi vero Tissaphernes elatus animo ob exercitum qui *ad se* descenderat, bellum Agesilao denuntiavit, ni Asia excederet, cæteri quidem socii, et Lacedæmonii qui aderant, vehementer contristati palam adparebant, quod copias, Agesilao quæ aderant, regis adparatu minores esse putarent: at Agesilaus hilari admodum vultu legatos Tissapherni renuntiare jussit, habere se

τῷ ἔχοι, ὅτι ἐπιορκήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δὲ Ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν. Ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν· ταῖς δὲ πόλεσιν, εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν, προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέστειλε δὲ καὶ Ἴωσι καὶ Αἰολεῦσι καὶ Ἑλλησποντίοις πέμπειν πρὸς αὐτὸν εἰς Ἔφεσον τοὺς συστρατευσομένους. Ὁ μὲν οὖν Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγησίλαος, ἡ δὲ Καρία ἄφιππος ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν ὁρμήσειν αὐ-

---

magnam ipsi gratiam, quod perjurio usus ipse quidem deos hostes sibi parasset, Græcis vero belli socios effecisset. Dein militibus mox edixit, ad expeditionem uti se accingerent; et urbibus, ad quas ipsum in Cariam exercitum educentem accedere necesse erat, ut forum rerum venalium sibi pararent, denuntiavit. Præterea mandavit et Ionibus et Aeolensibus et Hellespontiis ut Ephesum ad se mitterent eos, qui secum essent militaturi. Et Tissaphernes quidem, tum quod Agesilaus ab equitatu non esset instructus, et Caria equitatui minus esset apta, tum quod eum ob fraudem succensere sibi putaret, eum revera ratus ad ipsius domum in Cariam irrupturum, universum peditatum eo transmisit, equitatum

τὸν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε, τὸ δὲ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον περιήγαγε, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατῆσαι τῇ ἵππῳ τοὺς Ἕλληνας, πρὶν εἰς τὰ δύσιππα ἀφικέσθαι. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἰέναι, εὐθὺς ἀντιστρέψας, ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο· καὶ τάς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε, καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο, καὶ ἐμβαλὼν ἀπροσδοκήτως, παμπληθῆ χρήματα ἔλαβε. Στρατηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἐδόκει διαπράξασθαι, ὅτι, ἐπεὶ πόλεμος προεῤῥήθη, καὶ τὸ ἐξαπατᾷν ὅσιόν τε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν Τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ· φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτί-

---

vero in Mæandri planitiem circumduxit, cum existimaret posse se Græcos equitatu proculcare, priusquam ad *loca* equitibus incommoda pervenirent. Agesilaus autem, omisso in Cariam itinere, statim*que* in contrariam partem converso, in Phrygiam pergebat; et occurrentes in itinere copias adsumens *secum* ducebat, et urbes in potestatem suam redigebat, cumque *illuc* præter expectationem irrupisset, permagnas opes cepit. Atque hoc certe *viro* dignum artis imperatoriæ perito perfecisse videbatur, quod, posteaquam bellum esset denuntiatum, et ex eo dolo uti fas et jus esset, Tissaphernem puerum dolo declaravit, et amicos prudenter hac re locuple-

σαι. Ἐπεὶ γὰρ, διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰλῆφθαι, ἀντίπροικα τὰ πάντα ἐπωλεῖτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν, ὅτι καταβήσοιτο ἐπὶ θάλασσαν ἐν τάχει τὸ στράτευμα κατάγων· τοὺς δὲ λαφυροπώλας ἐκέλευσε γραφομένους, ὁπόσου τι πρίαιντο, προΐεσθαι τὰ χρήματα. Ὥστ' οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάψαντες, πάντες παμπληθῆ χρήματα ἔλαβον. Ἔτι δὲ ὁπότε αὐτόμολοι, ὡς εἰκὸς, πρὸς βασιλέα ἰόντες χρήματα ἐθέλοιεν ὑφηγεῖσθαι, καὶ ταῦτα ἐπεμέλετο ὡς διὰ τῶν φίλων ἁλίσκοιτο, ὅπως ἅμα μὲν χρηματίζοιντο, ἅμα δὲ ἐνδοξότεροι γίγνοιντο. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστὰς τῆς αὐτοῦ φιλίας ἐποιή-

---

tasse visus est. Nam cum omnia, propterea quod magnæ opes captæ essent, vili pretio venderentur, amicos ut emerent praemonebat, aiens se cito exercitu *secum* deducto ad mare descensurum: manubiarum vero venditoribus imperavit ut scriberent quanti quid emerent, et res *illis* traderent: adeo ut ejus amici, cum nihil prius persolvissent, neque publicae rei detrimentum intulissent, facultates permagnas universi consequerentur. Praeterea cum transfugae, ut assolet, ad regem profecti viam ad opes *intervertendas* commonstrare vellent, curam adhibebat ut etiam *opes* eae ab amicis caperentur; quo simul *illi* locupletarentur, simul illustriores fierent. Has certe quidem ob causas multos amicitiae suae studiosos reddidit.

σατο. Γιγνώσκων δὲ ὅτι ἡ μὲν πορθουμένη καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύναιτο πολὺν χρόνον στράτευμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μὲν, σπειρομένη δὲ, ἀέννaον ἂν τὴν τροφὴν παρέχοι, ἐπεμέλετο οὐ μόνον τοῦ βίᾳ χειροῦσθαι τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρᾳότητι προσάγεσθαι. Καὶ πολλάκις μὲν προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν. πολλάκις δὲ, ὁπότε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ αἴσθοιτο καταλελειμμένα παιδάρια μικρὰ ἐμπόρων, (ἃ πολλοὶ ἐπώλουν, διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν) ἐπεμέλετο καὶ τούτων, ὅπως συγκομίζοιντό ποι. Τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας κατα-

---

Cum autem intelligeret regionem quidem vastatam et desolatam non posse diu exercitum sustinere, eam vero quæ habitaretur, et sereretur, alimentum perenne suppeditare posse, curæ illi erat, ut non vi tantum adversarios in potestatem *suam* redigeret, sed etiam lenitate ad se adliceret. Atque *adeo* militibus quidem sæpe præcipiebat, ut captivos non ut reos injuriarum plecterent, sed ut homines custodirent; sæpe etiam, quoties castra mutabat, si animadverteret parvos a mercatoribus puerulos *esse* relictos, (quos *sane* multi vendebant, propterea quod existimarent eos *se* ferre et nutrire non posse) horum quoque curam agebat, ut aliquo deportarentur: si qui porro captivi ob senectutem relinquerentur,

λειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὡς μήτε ὑπὸ κυνῶν, μήθ' ὑπὸ λύκων διαφθείροιντο. Ὥστε οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἁλισκόμενοι εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγίγνοντο. Ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν, ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν, ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· καὶ τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων τειχέων τῇ φιλανθρωπίᾳ ὑπὸ χεῖρα ἐποιεῖτο. Ἐπεὶ μέντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεύεσθαι, διὰ τὴν Φαρναβάζου ἱππείαν, ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι, ὡς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δέοι αὐτόν. Τοὺς μὲν οὖν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων

---

idoneis præcepit ut eorum curam agerent, ut neque a canibus neque a lupis discerperentur. Adeo ut non tantum illi qui hæc audiebant, sed ipsi etiam captivi benevolo in eum animo redderentur. Quascunque vero civitates ad se adtraheret, eis adimebat ministeria *omnia* quæcunque servi dominis præstant, et *ea* injungebat in quibus *homines* liberi magistratibus parent: et mœnia *quædam* vi inexpugnabilia suam in potestatem humanitate redigebat. Cum vero campestribus in locis ne in Phrygia quidem militare posset, propter equitatum Pharnabazi, visum est ei copias *quasdam* equestres comparandas esse, ut ne fugitivi more ei bellandum esset. Itaque ditissimos *quosque* omnibus iis in urbibus, qui equos alerent, de-

ἱπποτροφεῖν κατέλεξε· προεῖπε δὲ, ὅστις παρέχοιτο ἵππον καὶ ὅπλα καὶ ἄνδρα δόκιμον, ὡς ἐξέσοιτο αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι· καὶ ἐποίησεν οὕτως ἕκαστον προθύμως ταῦτα πράττειν, ὥσπερ ἄν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως μαστεύοι. Ἔταξε δὲ καὶ πόλεις, ἐξ ὧν δέοι τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν ἱπποτρόφων πόλεων εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα ἂν ἐπὶ τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. Καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαστῶς ἔδοξε πρᾶξαι, ὅτι κατεσκεύαστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς ἐῤῥωμένον ἦν καὶ ἐνεργόν. Ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε πᾶν τὸ στράτευμα εἰς Ἔφεσον· ἀσκῆσαι δὲ καὶ αὐτὸ βουλόμενος, ἆθλα προὔθηκε καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις

---

legit. Prædixit etiam futurum ut, quicunque suppeditaret equum et arma et spectatæ virtutis virum, immunis esset a militia: atque ita effecit ut *haec* quisque libenter quæreret. Urbes item designavit, e quibus equites parandi essent, quod existimaret ex illis urbibus, quæ equorum forent altrices, mox etiam in re equestri maxime animosos *quosdam* orituros. Hoc certe etiam admirabiliter fecisse visus est, quod equitatum sibi comparaverit, *idem*que statim et viribus valeret et *rebus gerendis* esset strenuus. Posteaquam ver adpetiisset, copias omnes ad Ephesum coegit; quas cum etiam exercere vellet, præmia proposuit tum equestribus turmis,

κράτιστα ἂν ἱππεύοι, καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥτις ἂν ἄριστα σωμάτων ἔχοι· καὶ πελτασταῖς δὲ, καὶ τοξόταις ἆθλα προὔθηκεν, οἵτινες κράτιστοι τὰ προσήκοντα ἔργα φαίνοιντο. Ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὁρᾷν τὰ μὲν γυμνάσια μεστα τῶν ἀνδρῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἱππόδρομον, ἱππέων ἱππαζομένων, τοὺς δὲ ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ στόχον ἱέντας. Ἀξίαν δὲ καὶ ὅλην τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἦν, θέας ἐποίωσεν· ἥ τε γὰρ ἀγορὰ μεστὴ ἦν παντοδαπῶν καὶ ὅπλων καὶ ἵππων ὠνίων, οἵ τε χαλκοτύποι καὶ οἱ τέκτονες καὶ οἱ σιδηρεῖς καὶ σκυτεῖς καὶ γραφεῖς πάντες πολεμικὰ ὅπλα κατεσκεύαζον. Ὥστε τὴν πόλιν ὄντως ἡγήσω ἂν πολέμου ἐργαστήριον εἶναι. Ἐπεῤῥώσθη δ' ἂν

---

quæcunque peritissime equitaverit, tum gravis armaturæ cohortibus, quæcunque corporibus forent optime comparatis: peltastis quoque et sagittariis præmia proposuit, quicunque egregie præstare viderentur *ea*, quæ ad *ipsorum* pertinerent officium. Secundum hæc videre erat gymnasia plena viris sese exercentibus, hippodromum, equitibus equos agitantibus, jaculatores autem et sagittarios ordinibus in versum porrectis incedentes. Sed et totam urbem, in qua erat, spectatu dignam effecit: nam forum omnis generis armis et equis venalibus plenum erat; et fabri ærarii et fabri lignarii, et fabri ferrarii et sutores et pictores, arma bellica parabant omnes: adeo ut urbem revera belli officinam esse putasses.

τις κἀκεῖνα ἰδὼν, Ἀγησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστεφανωμένους τε, ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἴοιεν, καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιεν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν, πειθαρχίαν δὲ μελετῷεν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀγαθῶν εἶναι; Ἡγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων ῥώμην τινὰ ἐμβαλεῖν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἁλισκομένους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν. Ὁρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν, διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύεσθαι, πίονας δὲ καὶ ἀπόνους, διὰ τὸ ἀεὶ ἐπ' ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν μηδὲν διοίσειν τὸν πόλεμον, ἢ

Porro animo aliquis esse confirmato potuisset illa quoque intuitus, Agesilaum *utique* primum, deinde milites etiam cæteros coronatos *esse*, cum e gymnasiis exirent, et coronas Dianæ suspendere: nam ubi viri deos venerantur, et munera exercent bellica, et ad obedientiam præfectis præstandam meditantur, qui non consentaneum *est* ibi cuncta spe bona esse plena? Cum item existimaret contemptum hostium robur quoddam *animi* ad pugnandum excitaturum, præconibus edixit ut captos a prædonibus barbaros venderent nudos. Itaque milites, cum albos quidem eos cernerent, propterea quod se nunquam *vestibus* exuerent, sed pingues nullisque laboribus exercitos, propterea quod vehiculis sem-

εἰ γυναιξὶ δέοι μάχεσθαι. Προεῖπε δὲ καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώταις, ὡς εὐθὺς ἡγήσοιτο τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτόθεν αὐτῷ τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοιντο, ὡς ἀγωνιούμενοι. Ὁ μέντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε λέγειν αὐτὸν πάλιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς Καρίαν δὲ νῦν τῷ ὄντι ἐμβαλεῖν. Τό, τε οὖν πεζὸν, καθάπερ τὸ πρόσθεν, εἰς Καρίαν διεβίβασε, καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον κατέστησεν. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ᾽ ὥσπερ προεῖπεν, εὐθὺς εἰς τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐχώρησε, καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι᾽ ἐρημίας πολεμίων πορευόμενος πολλὰ τὰ

per uterentur, bellum *hoc* non aliud fore putarunt, atque si cum foeminis pugnandum esset. Praedixit hoc quoque militibus, *nimirum eos* se via maxime compendiaria mox ducturum ad optimas regionis partes, ut jam inde sic corpora sua præpararent animumque, quasi pugnaturi. Verum Tissaphernes hæc eum *ideo* dicere putavit, quod rursus *ipsum* decipere vellet, *cum*que adeo jam in Cariam impetum revera facturum. Itaque peditatum, quemadmodum prius *factum erat*, in Cariam traduxit, et equitatum in Maeandri planitie constituit. At Agesilaus non mentitus est, sed, sicut praedixerat, Sardianum statim in tractum profectus est: cumque triduum per loca in quibus nulli erant hostes progrederetur, commeatum multum exercitui suppeditabat: die quarto venerunt hostium e-

ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ παρεῖχε· τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἧκον οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς. Καὶ τῷ μὲν ἄρχοντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμὼν, διαβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι· αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκολούθους ἐσπαρμένους καθ' ἁρπαγὴν, πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγησίλαος, βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἱππέας. Οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἠθροίσθησαν καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπληθέσι τῶν ἱππέων τάξεσιν. Ἔνθα δὴ ὁ Ἀγησίλαος, γιγνώσκων, ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὔπω παρείη τὸ πεζὸν, αὐτῷ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην συνάψαι, εἰ δύναιτο. Σφαγιασάμε-

---

quites. Atque dux *eorum* impedimentorum praefecto praecepit, ut Pactolo amne trajecto, castrametaretur: ipsi vero Graecorum adsectatores ad praedam rapiendam dispersos conspicati, ex eis multos interfecerunt. *Id* cum animadvertisset Agesilaus, equites *suis* opem ferre jussit. Persae contra ubi auxilia viderunt, *in unum* confluxerunt *locum* et universas equitum turmas *iis* instructas opposuerunt. Ibi tum Agesilaus, cum intelligeret peditatum hostibus necdum adesse, sibi vero nihil eorum quae *ad bellum* parata erant deesse, opportunum pugnae, si posset, conserendae tempus duxit. Itaque caesis victimis, recta phalangem in equites adversus instructos ducebat, jussitque eos ex gravis armaturæ militibus, qui ante *an-*

νος οὖν, τὴν μὲν φάλαγγα εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ τοὺς ἀντιτεταγμένους ἱππέας, ἐκ δὲ τῶν ὁπλιτῶν ἐκέλευσε τοὺς δέκα ἀφ' ἥβης θεῖν ὁμόσε αὐτοῖς, τοῖς δὲ πελτασταῖς εἶπε δρόμῳ ὑφηγεῖσθαι. Παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβάλλειν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἑπομένου. Τοὺς μὲν δὴ ἱππέας ἐδέξαντο οἱ ἀγαθοὶ τῶν Περσῶν· ἐπειδὴ δὲ ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν ἐπ' αὐτοὺς, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δὲ ἄλλοι ἔφευγον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἑπόμενοι αἱροῦσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ, ὥσπερ εἰκὸς, ἐφ' ἁρπαγὴν ἐτρέποντο· ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἔχων κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια, περιεστρα-

---

nos decem pubertatem excesserant, secum una currere, atque peltastis praecepit ut cursu praecederent: equitibus etiam denuntiavit ut impetum facerent, seque *adeo* totumque exercitum sequuturum *pollicitus.* Et equitum quidem *impetum* exceperunt ex Persis *quotquot erant* fortes: at ubi simul omnia terribilia in eos invadebant, *se* inclinarunt, eorumque nonnulli in flumen deciderunt, alii in fugam se converterunt: *quos* insequuti Graeci etiam castra eorum capiunt. Ac peltastae quidem, uti fit, ad praedam se convertebant: Agesilaus autem undique omnia tenens tum amica tum hostilia, castris *ea* circumdedit. Cumque perturbari hostes audiisset, propterea quod alii alios de eo quod acciderat accusarent, confestim Sar

τοπεδεύσατο. Ὡς δὲ ἤκουσε τοὺς πολεμίους ταράσσεσθαι, διὰ τὸ αἰτιᾶσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγενημένου, εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ Σάρδεις. Κἀκεῖ ἅμα μὲν ἔκαιε καὶ ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ, ἅμα δὲ καὶ κηρύγματι ἐδήλου, τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους ὡς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρεῖναι· εἰ δέ τινες τὴν Ἀσίαν ἑαυτῶν ποιοῦνται, πρὸς τοὺς ἐλευθεροῦντας διακρινουμένους ἐν ὅπλοις παρεῖναι. Ἐπεὶ μέντοι οὐδεὶς ἀντεξῄει, ἀδεῶς δὴ τὸ ἀπὸ τούτου ἐστρατεύετο, τοὺς μὲν πρόσθεν προσκυνεῖν Ἕλληνας ἀναγκαζομένους ὁρῶν τιμωμένους, ὑφ' ὧν ὑβρίζοντο, τοὺς δ' ἀξιοῦντας καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς καρποῦσθαι, τούτους ποιήσας μηδ' ἀντιβλέπειν τοῖς Ἕλλησι δύνασθαι, καὶ τὴν

---

des *exercitum* duxit: atque ibi simul quæ circum urbem *erant* exurebat et vastabat, simul etiam edicto *praeconis voce promulgato* declarabat, ad se eos, qui libertatem desiderarent, tanquam auxiliatorem accedere *debere*: quod si qui Asiam *esse* suam existiment, ad liberandum *eam*, qui *cum illis* decernerent armatos adesse *dixit*. Cum vero nemo adversus *eum* prodiret, absque metu sane deinceps exercitum ducebat, cum Graecos quidem, qui prius venerari *Persas* cogerentur, *ab iis ipsis* honore adfici, a quibus contumeliose tractati fuerant, videret; cum effecisset ut ii, qui deorum etiam honoribus frui voluissent, ne quidem intueri Graecos possent; cumque amicorum quidem agrum a vastatione tutum praestaret, ex hostium vero *agro*

μὲν τῶν φίλων χώραν ἀδῄωτον παρέχων, τὴν δὲ τῶν πολεμίων οὕτω καρπούμενος, ὥστε ἐν δυοῖν ἔτοιν πλέον τῶν ἑκατὸν ταλάντων τῷ θεῷ ἐν Δελφοῖς δεκάτην ἀποθῦσαι. Ὁ μέντοι Περσῶν βασιλεὺς, νομίσας Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ ἑαυτοῦ, Τιθραύστην καταπέμψας, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. Μετὰ δὲ τοῦτο τὰ μὲν τῶν βαρβάρων ἔτι ἀθυμότερα ἐγένετο, τὰ δὲ Ἀγησιλάου πολὺ ἐῤῥωμενέστερα. Ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν ἐθνῶν ἐπρεσβεύοντο περὶ φιλίας, πολλοὶ δὲ καὶ ἀφίσταντο πρὸς αὐτὸν, ὀρεγόμενοι τῆς ἐλευθερίας, ὥστε οὐκέτι Ἑλλήνων μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων πολλῶν ἡγεμὼν ἦν Ἀγησίλαος. Ἄξιόν γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως

---

fructus *tantos* perciperet, ut intra biennium decimam deo apud Delphos centum talentis ampliorem consecraret. Verum rex Persarum, arbitratus Tissaphernis culpa factum, quod res suae male procederent, misso Tithrauste, caput ei praecinit. Secundum hoc res barbarorum magis etiam desperatae fiebant, Agesilai multo firmiores: nam ab omnibus nationibus legati de amicitia ineunda missi erant, multi etiam ad eum deficiebant, libertatis cupidi; adeo ut non jam Graecorum tantum, sed multorum etiam barbarorum dux esset Agesilaus. Aequum vero *est* hinc etiam eum eximie admirari, qui cum permultarum in continente civitatum

ἄγασθαι αὐτοῦ, ὅστις ἄρχων μὲν παμπόλλων ἐν τῇ ἠπείρῳ πόλεων, ἄρχων δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αὐξανόμενος δὲ καὶ εὐκλείᾳ καὶ δυνάμει, παρὸν δ' αὐτῷ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι ὅ, τι ἐβούλετο, πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον, ἐπινοῶν καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχήν, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐκρατήθη· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν, βοηθεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει οὐδὲν διαφερόντως, ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἑστηκὼς μόνος παρὰ τοὺς πέντε· μάλα ἔνδηλον ποιῶν, ὡς οὔτε ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ τῆς πατρίδος,

---

imperium obtineret, insulis item imperaret, nam ei copias quoque navales adtribuerat civitas, cum et famae celebritate et potentia crevisset, nactusque esset potestatem multis pro arbitrio commodis utendi, ac praeterea, quod maximum *erat*, animo meditaretur speraretque futurum ut imperium everteret *illud*, quod prius Graeciae bellum intulerat, nihilominus harum rerum nulla victus est; sed ubi ab iis, qui domi magistratus obtinebant, *nuntius* ei venisset, ut patriae opem ferret, parebat civitati, non aliter atque si *tunc* forte solus in Ephororum curia propter quinque *viros* constitisset; *ea re* apertissime declarans se neque terram universam patriae, neque *posterius* adquisitos amicis veteribus, nec turpia lucra nullo.

οὔτε τοὺς ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φίλων, οὔτε αἰσχρὰ καὶ ἀκίνδυνα κέρδη μᾶλλον, ἢ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια. Ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔμεινε, πῶς οὐκ ἀξιεπαίνου βασιλέως καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπεδείξατο, ὅστις παραλαβὼν πάσας πόλεις, ἐφ' ἃς ἄρξων ἐξέπλευσε, στασιαζούσας, διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι, ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἔληξαν, ἐποίησεν, ὥστ' ἄνευ φυγῆς καὶ θανάτων, ἕως αὐτὸς παρῆν, ὁμονόως πολιτευομένας καὶ εὐδαίμονας τὰς πόλεις διατελέσαι; Τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνες οὐχ ὡς ἄρχοντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς καὶ ἑταίρου ἀπιόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. Καὶ τέλος ἐδήλωσαν, ὅτι οὐ πλαστὴν τὴν φιλίαν

---

que cum periculo conjuncta honestis ac justis, quae periculum habeant, anteferre. Quamdiu vero in imperio mansit, qui non etiam hoc regis laude digni facinus edidit, qui, cum civitates omnes, ad quas cum imperio *domo* enavigaverat, intestinis seditionibus laborantes accepisset, propterea quod rerum publicarum status mutati essent, posteaquam Atheniensium imperio finis impositus fuerat, perfecerit ut absque exilio et caedibus, quamdiu ipse aderat, concorditer perpetuo administrarentur et felices essent civitates? Itaque Graeci in Asia *siti* discessum ejus non tanquam principis solum, sed etiam ut patris ac sodalis dolebant. Ac tandem declarabant non fictum se studium praebuisse: quippe sponte cum eo profecti sunt ad

παρείχοντο. Ἐθελούσιοι γοῦν αὐτῷ συνεβοήθησαν τῇ Λακεδαίμονι· καὶ ταῦτα, εἰδότες, ὅτι οὐ χείροσιν ἑαυτῶν δεήσει μάχεσθαι. Τῶν μὲν δὴ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο.

β΄. Διαβὰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπορεύετο διὰ τῶν αὐτῶν ἐθνῶν, ὧνπερ ὁ Πέρσης τῷ παμπληθεῖ στόλῳ· καὶ ἣν ἐνιαυσίαν ὁδὸν ὁ βάρβαρος ἐποιήσατο, ταύτην μεῖον ἢ ἐν μηνὶ κατήνυσεν ὁ Ἀγησίλαος. Οὐ γὰρ ὡς ὑστερήσειε τῆς πατρίδος, προεθυμεῖτο. Ἐπεὶ δὲ ἐξαμείψας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο, Λαρισσαῖοι μὲν, καὶ Κρανώνιοι, καὶ Σκοτουσαῖοι, καὶ Φαρσάλιοι σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ, πλὴν ὅσοι αὐ-

---

ferendum Lacedaemoni suppetias, tametsi scirent sibi non adversus se deteriores esse pugnandum. Et hic quidem rerum in Asia gestarum finis fuit.

2. Caeterum Hellespontum cum trajecisset, per easdem nationes iter faciebat, per quas Persarum rex ingenti cum exercitu: et quod iter in annum *totum* extraxerat barbarus, illud minori quam mensis spatio confecit Agesilaus: non enim in animum inducebat ut patriae serius adesset. Posteaquam autem Macedonia peragrata, in Thessaliam pervenit, Larissaei, et Cranonii, et Scotusaei, et Pharsalii Boeotorum socii, omnesque adeo Thessali, praeterquam quotquot eorum exules tunc forte erant, insequentes *eum* infestabant. Ac ille quidem prius copias agmine duxe-

τῶν φυγάδες τότε ὄντες ἐτύγχανον, ἐκακούργουν οὗτοι ἐφεπόμενοι. Ὁ δὲ τέως μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στράτευμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἔμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δὲ ἐπ' οὐρὰν ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας αὐτὸν οἱ Θετταλοὶ ἐπιτιθέμενοι τοῖς ὄπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ προηγουμένου στρατεύματος ἱππικὸν καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Ὡς δὲ παρετάξαντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὁπλίτας ἱππομαχεῖν, στρέψαντες βάδην ἀπεχώρουν· οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐφείποντο. Γνοὺς δὲ ὁ Ἀγησίλαος, ἃ ἑκάτεροι ἡμάρτανον, παραπέμπει τοὺς ἀμφ' αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἄλλοις παραγγέλ-

---

rat quadrato, cum partem equitum dimidiam a fronte, dimidiam a tergo haberet: verum ubi Thessali extremos adorti itinere eum prohibebant, partem eorum qui primo *erant* in agmine, exceptis iis qui circa ipsum *erant*, ad agmen ultimum mittit. Cumque acies altera adversus alteram instructa consisteret, Thessali minus commode se praelio equestri cum gravis armaturae militibus congressuros arbitrati, converso agmine pedetentim abibant: at illi prudenter admodum *eos* insequebantur. Agesilaus autem cum animadvertisset quae peccaverant utrique, equites qui circum ipsum erant admodum robustos mittit, eosque jubet tum aliis *id* denuntiare, tum ipsos totis viribus *hostes* per-

λειν, καὶ αὐτοὺς διώκειν κατὰ κράτος, καὶ μηκέτι δοῦναι αὐτοῖς ἀναστροφήν. Οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐλαύνοντας, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ, καὶ ἀναστρέφειν πειρώμενοι, πλαγίους ἔχοντες τοὺς ἵππους ἡλίσκοντο. Πολύχαρμος μέντοι ὁ Φαρσάλιος ἱππαρχῶν ἀνέστρεψέ τε, καὶ μαχόμενος σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἀποθνήσκει. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, φυγὴ γίνεται ἐξαισία· ὥσθ' οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ζῶντες ἡλίσκοντο. Ἔστησαν δ' οὖν οὐ πρόσθεν, πρὶν ἢ ἐπὶ τῷ ὄρει τῶν Ναρθακιέων ἐγένοντο. Καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος τρόπαιόν τε ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου· καὶ αὐτοῦ κατέμεινε, μάλα ἡδόμενος τῷ ἔρ-

---

sequi, nec iis amplius se convertendi potestatem dare. *Eos* ut Thessali praeter opinionem equos agitare viderunt, ex iis alii quidem se non converterunt, alii vero, se dum convertere conabantur, cum equos transversos haberent, capiebantur. Polycharmus vero Pharsalius equitum praefectus sese convertit, et dum *una* cum iis qui circum ipsum *erant* pugnabat, interfectus est. Hoc autem ubi accidisset, fuga ingens facta fuit; adeo ut ex iis alii interirent, alii vivi caperentur; nec certe prius substitere, quam ad montem Anthracensium pervenissent. Ac tunc quidem Agesilaus tropaeum statuit inter Prantem et Narthacium; atque mansit ibi, valde facinore delectatus, quod eos, qui se maxime ob rem

γῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐφ' ἱππικῇ ἐνενικήκει σὺν ᾧ αὐτὸς ἐμηχανήσατο ἱππικῷ. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὑπερβάλλων τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη, τὴν λοιπὴν ἤδη πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύθη εἰς τὰ τῶν Βοιωτῶν ὅρια. Ἐνταῦθα δὴ ἀντιτεταγμένους εὑρὼν Θηβαίους, Ἀθηναίους, Ἀργείους, Κορινθίους, Αἰνιᾶνας, Εὐβοέας, καὶ Λοκροὺς ἀμφοτέρους, οὐδὲν ἐμέλλησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀντιπαρέταττε, Λακεδαιμονίων μὲν ἔχων μόραν καὶ ἥμισυ, τῶν δ' αὐτόθεν συμμάχων Φωκέας καὶ Ὀρχομενίους μόνους, τό, τ' ἄλλο στράτευμα, ὅπερ ἠγάγετο αὐτός. Καὶ οὐ τοῦτο λέξων ἔρχομαι, ὡς πολὺ μὲν ἐλάττους, πολὺ δὲ χείρονας ἔχων, ὅμως συνέβαλεν· εἰ γὰρ ταῦτα

---

equestrem efferebant, eo cum equitatu vicisset, quem ipse instituerat: postridie Achaicis Phthiæ montibus superatis, reliquum jam totum *iter* per *regionem* amicam fecit ad Boeotorum fines. Ibi cum in acie adversus *se* instructa consistentes reperisset Thebanos, Athenienses, Corinthios, Argivos, Aenianas, Euboeos, et Locros utrosque, nihil cunctatus est, at aciem contra aperte instruebat, cum moram Lacedaemoniorum et dimidiam *alterius* partem haberet, ex sociis autem, *qui* iis in locis *habitant*, Phocenses et Orchomenio solos, caeterasque, quas ipse ducebat, copias. Nec jam hoc dicturus sum, quod cum multo pauciores, multo deteriores haberet, nihilominus conflixerit; nam si haec dicam, Agesilaum mihi

λέγοιμι, Ἀγησίλαόν τ' ἂν μοι δοκῶ ἄφρονα ἀποφαίνειν καὶ ἐμαυτὸν μωρὸν, εἰ ἐπαινοίην τὸν περὶ τῶν μεγίστων εἰκῆ κινδυνεύοντα. Ἀλλὰ μᾶλλον τάδ' αὐτοῦ ἄγαμαι, ὅτι πλῆθός τε οὐδὲν μεῖον, ἢ τὸ τῶν πολεμίων, παρεσκευάσατο, ὥπλισέ τε οὕτως, ὡς ἅπαντα μὲν χαλκὸν, ἅπαντα δὲ φοινικᾶ φαίνεσθαι. Ἐπεμελήθη δὲ, ὅπως οἱ στρατιῶται τοὺς πόνους δυνήσοιντο ὑποφέρειν. Ἐνέπλησε δὲ καὶ φρονήματος τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὡς ἱκανοὶ εἶεν, πρὸς οὕστινας δέοι, μάχεσθαι· ἔτι δὲ φιλονεικίαν ἐνέβαλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς μετ' αὐτοῦ, ὅπως ἕκαστοι αὐτῶν ἄριστοι φαίνοιντο. Ἐλπίδων γε μὴν πάντας ἐνέπλησεν, ὡς πᾶσι πολλὰ κἀγαθὰ ἔσοιτο, εἰ ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνοιν-

---

videar amentem declarare, ac meipsum stultum, si *hominem* laudem temere rebus de maximis periclitantem. Sed hoc in eo potius admiror, quod multitudinem hostium numero non minorem comparaverit, et sic armis instruxerit, ut omnia *merum* aes, omnia *mera* purpura viderentur. Id etiam operam dederat, ut milites labores perferre possent: quin et animos eorum *tanta* impleverat elatione, ut ad pugnandum adversus quoscunque opus foret idonei essent: praeterea contentionem mutuam inter suos excitaverat, ut eorum singuli praestantissimos se palam praeberent. Spe porro impleverat omnes, omnibus multa cessura bona, si viros se fortes praestarent: quippe existimabat *exercitum* ex ejusmodi hominibus

το· νομίζων ἐκ τῶν τοιούτων ἀνθρώπους προθυμότατα τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. Καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθη. Διηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο, οἵαπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐφ' ἡμῶν· συνῆεσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον, οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν τοῖς Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. Ἑώρων δὲ τάς τε φάλαγγας ἀλλήλων μάλα ἰσομάλους, σχεδὸν δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων ἰσοπληθεῖς. Εἶχε δὲ ὁ Ἀγησίλαος μὲν τὸ δεξιὸν τοῦ μεθ' ἑαυτοῦ, Ὀρχομένιοι δὲ ἔσχατοι ἦσαν αὐτῷ τοῦ εὐωνύμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιοὶ ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. Συνιόντων δὲ, τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἦν ἀπ' ἀμ-

conflatum promptissime cum hostibus pugnaturum: nec sane haec eum fefellit opinio. Pugnam quoque narrabo; etenim *talis* fuit, qualis alia nostro aevo nulla. Nam in campum apud Coroneam convenerunt, Agesilaus quidem cum suis a Cephisso, Thebani vero cum suis, ab Helicone. Videbant autem phalanges utrinque suas admodum *in praelio committendo* pares; propeque etiam equites ex utraque parte numero pares erant. Agesilaus *cornu* dextrum sui tenebat *exercitus*, in laevo ejus postremi erant Orchomenii. Contra Thebani ipsi in dextro erant *cornu*, Argivi laevum eorum tenebant. Ac *iis* congredientibus, primum quidem ab utraque parte magnum erat silentium; cum vero a se invicem

φοτέρων· ἡνίκα δὲ ἀπεῖχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάξαντες οἱ Θηβαῖοι δρόμῳ ὁμόσε ἐφέροντο· ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων, ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλάου φάλαγγος, ὧν Ἡριππίδας ἐξενάγει. Ἦσαν δ' αὐτοὶ τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινὲς, καὶ Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι ἐχόμενοι. Καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο, καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέψαντο τὸ καθ' ἑαυτούς. Ἀργεῖοι μέντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς ἀμφ' Ἀγησίλαον, ἀλλ' ἔφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. Κἀνταῦθα οἱ μέν τινες τῶν ξένων ἐστεφάνουν ἤδη τὸν Ἀγησίλαον, ἀγγέλλει δέ

---

stadii circiter spatio abessent, Thebani clamore sublato cursu ad manus conserendas ferebantur. At ubi tria inter utrosque adhuc essent plethra, ab Agesilai phalange adversi currebant, quos Herippidas ducebat. Erant autem ii ex illis *alii* qui domo secum in expeditionem fuerant profecti, pars de iis qui Cyrum sequuti fuerant, et Iones et Aeolenses et Hellespontii *his* vicini: atque hi omnes illorum erant *in numero* qui una excucurrerunt; ac ad hastam cum venissent, *cornu* sibi oppositum in fugam verterunt. Argivi quidem illorum impetum, qui apud Agesilaum erant, non sustinuere, sed ad Helicona fuga se receperunt; atque ibi tum ex peregrinis *militibus* nonnulli Agesilaum jam coronabant: at ei quidam nuntiat Thebanos, perruptis Orchomeniis, in im-

τις αὐτῷ, ὅτι Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσί. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελίξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς τῷ Ἑλικῶνι πεφευγότας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, ἐχώρουν ἐῤῥωμένως. Ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμφιλόγως, οὐ μέντοι εἵλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα· ἐξὸν γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας, ἑπομένῳ χειροῦσθαι τοὺς ὄπισθεν, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέῤῥαξε τοῖς Θηβαίοις. Καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον. Καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν, οὐ μὴν οὐδὲ σιγή· φωνὴ δέ τις

---

pedimentis versari. Itaque in eos phalangem statim evolutam ducebat; Thebani contra cum socios *suos* ad Helicona fugisse viderent, quod ad suos elabi vellent, fortibus animis *eo* tendebant. Hic Agesilaum sane fortem adpellare sine controversia licet; verum tutissima certe non elegit. Nam cum, dimissis illis qui elabi conabantur, sequi posset et ultimos capere, non hoc fecit, sed adversa fronte cum Thebanis conflixit: atque *adeo* collisis clypeis impellebantur, pugnabant, interficiebant, interficiebantur. Ac nullus quidem *excitatus* erat clamor, neque tamen *erat* silentium; sed ejusmodi quidam sonus, qualem ira praeliumque posset efficere.

ἦν τοιαύτη, οἵαν ὀργή τε καὶ μάχη παράσχοιτ' ἄν. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δ' ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν νίκη σὺν Ἀγησιλάῳ ἐγένετο, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσηνέχθη πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντες τινὲς τῶν ἱππέων, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι τῶν πολεμίων ὀγδοήκοντα σὺν τοῖς ὅπλοις ὑπὸ τῷ νεῷ εἰσί· καὶ ἠρώτων; τί χρὴ ποιεῖν; Ὁ δὲ καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων πάντοσε καὶ παντοίοις ὅπλοις, ὅμως οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου, ἀλλ' ἐᾶν τε ἀπιέναι, ὅποι βούλοιντο, ἐκέλευε, καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴα, καὶ προπέμψαι ἐπέταξε τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῖς, ἔστε ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγένοντο. Ἐπεί γε μὴν ἔληξεν ἡ

Tandem, Thebanorum alii ad Heliconem elabuntur, multi dum abscedunt occubuerunt. Posteaquam autem victoria cessit Agesilao, et ipse vulneratus ad phalangem adlatus est, quidam ex equitibus cum *eo* adequitassent, ei dicunt ex hostibus octoginta armatos esse sub templo: quidque *de his* faciendum esset, interrogabant. Ille vero, quanquam multis adfectus erat ab omni *corporis* parte vulneribus *iisque* omnis generis armis *inflictis*, non tamen numinis obliviscebatur, sed imperabat uti copiam eis facerent abeundi quo vellent, nec laedere *eos* sinebat *quenquam*; equitibus etiam *qui* circum ipsum *erant* praecepit ut *eos* deducerent, donec ad *locum* tutum pervenissent. Finito vero praelio videre erat *illo in loco*,

μάχη, παρῆν δὴ θεάσασθαι ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοις, τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κειμένους φιλίους καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κουλεῶν τὰ μὲν χαμαὶ, τὰ δ' ἐν σώμασι, τὰ δ' ἔτι μετὰ χεῖρας. Τότε μὲν οὖν (καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὀψὲ) συνελκύσαντες τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς εἴσω φάλαγγος, ἐδειπνοποιήσαντο καὶ ἐκοιμήθησαν· πρωῒ δὲ Γῦλον τὸν πολέμαρχον παρατάξαι τε ἐκέλευσε τὸ στράτευμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι, καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ, καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα, ὑποσπόνδους τοὺς

---

ubi pugnam inter se conseruerunt, terram sanguine perfusam, cadavera tam amica quam hostilia inter se jacentia, clypeos disruptos, hastas confractas, pugiones vaginis nudos, partim humi, partim in corporibus, partim *ipsis* adhuc in manibus. Ac tum quidem (etenim *diei* jam vesper erat) tractis hostium cadaveribus intra phalangem, coenam sumpserunt et quieti se dederunt: *postridie* autem mane Gylum polemarchum exercitum instruere jussit et tropaeum statuere, omnes etiam coronis dei in honorem se redimire, et tibicines cunctos tibiis canere. Atque haec quidem illi fecerunt; at Thebani praecone misso petebant ut per inducias

νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. Καὶ οὕτω δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίνονται, καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἴκαδε ἀπεχώρει, ἑλόμενος, ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ, οἴκοι τὰ νόμιμα μὲν ἄρχειν, τὰ νόμιμα δὲ ἄρχεσθαι.

Ἐκ δὲ τούτου κατανοήσας τοὺς Ἀργείους τὰ μὲν οἴκοι καρπουμένους, Κόρινθον δὲ προσειληφότας, ἡδομένους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύει ἐπ' αὐτούς· καὶ δῃώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν, εὐθὺς ἐκεῖθεν ὑπερβαλὼν κατὰ τὰ στενὰ εἰς Κόρινθον, αἱρεῖ τὰ ἐπὶ τὸ Λέχαιον τείνοντα τείχη· καὶ ἀναπετάσας τῆς Πελοποννήσου τὰς πύλας, οὕτως οἴκαδε ἀπελθὼν εἰς τὰ Ὑακίνθια, ὅπου ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ χοροποιοῦ, τὸν παιᾶνα τῷ θεῷ συνεπετέλει. Ἐκ

---

cadavera sepelirent. Itaque fiunt induciae, ac domum Agesilaus discedit, cum mallet domi potius ex institutis *patriae* imperare, ex *iisdem* institutis imperio subjici, quam in Asia maximus esse.

Deinde vero cum animadvertisset Argivos rebus frui domesticis, Corinthumque *ipsorum ditioni* adjecisse, et bello delectari, expeditionem adversus eos suscipit; cumque omnem eorum agrum vastasset, mox inde superatis angustiis ad Corinthum *progressus*, muros Lechaeum usque pertinentes capit; et patefactis Peloponnesi portis, domum ita demum reversus ad Hyacinthia, quo constitutus erat loco a chori magistro, paeana deo una *cum aliis* absolvebat. Post haec cum intelligeret Corinthios omnia

τούτου δὲ αἰσθανόμενος τοὺς Κορινθίους πάντα μὲν τὰ κτήνη ἐν τῷ Πειραίῳ σωζομένους, πᾶν δὲ τὸ Πείραιον σπείροντας καὶ καρπουμένους, μέγιστον δὲ ἡγησάμενος, ὅτι Βοιωτοὶ ταύτῃ ἐκ Κρεύσιος ὁρμώμενοι εὐπετῶς τοῖς Κορινθίοις παρεγίγνοντο, στρατεύει ἐπὶ τὸ Πείραιον. Ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ὡς ἐνδιδομένης τῆς πόλεως, ἐξ ἀρίστου μετεστρατοπεδεύετο πρὸς τὸ ἄστυ· αἰσθόμενος δὲ ὑπὸ νύκτα βεβοηθηκότας ἐκ τοῦ Πειραίου εἰς τὴν πόλιν πασσυδὶ, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, αἱρεῖ τὸ Πείραιον, ἔρημον εὑρὼν φυλακῆς, καὶ τά τε ἄλλα τὰ ἐνόντα λαμβάνει, καὶ τὰ τείχη, ἃ ἐνετετείχιστο. Ταῦτα δὲ ποιήσας οἴκαδε ἀπεχώρησε. Μετὰ δὲ ταῦτα προθύ-

---

pecora in Piraeo servare, ac maximum *quiddam* duceret quod hac Boeoti e Creusi profecti facile se cum Corinthiis conjungerent, Piraeum versus copias ducit. Cum autem *Piraeum* multis custodiri videret, quasi civitas ad deditionem spectaret, a prandio motis castris ad urbem pergebat. Cum autem animadvertisset sub noctem e Piraeo *custodes* omnibus viribus in urbem opis ferendae causa se contulisse, prima luce converso itinere, Piraeum capit, quem a praesidio desertum offenderat; atque tum alia quae in eo erant capit, tum castella quae *istic* instaurata fuerant: haec autem cum fecisset, domum discessit. Post haec cum Achaei animis essent ad societa-

μων ὄντων τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν συμμαχίαν, καὶ δεομένων συστρατεύειν αὐτοῖς εἰς Ἀκαρνανίαν, καὶ ἐπιθεμένων ἐν στενοῖς τῶν Ἀκαρνάνων, καταλαβὼν τοῖς ψιλοῖς τὰ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, μάχην συνάπτει· καὶ πολλοὺς ἀποκτείνας αὐτῶν, τρόπαιον ἐστήσατο, καὶ οὐ πρότερον ἔληξε, πρὶν μὲν Ἀχαιοῖς φίλους ἐποίησεν Ἀκαρνᾶνας καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀργείους, ἑαυτῷ δὲ καὶ συμμάχους. Ἐπειδὴ δὲ εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες οἱ πολέμιοι ἐπρεσβεύοντο, Ἀγησίλαος ἀντεῖπε τῇ εἰρήνῃ, ἕως τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας Κορινθίων καὶ Θηβαίων ἠνάγκασε τὰς πόλεις οἴκαδε καταδέξασθαι. Ὕστερον δ' αὖ καὶ Φλια-

---

tem inclinatis, et ut secum in Acarnaniam expeditionem susciperet orarent, Acarnanesque *eos* in *viarum* angustiis adgrederentur, occupatis per levis armaturae milites superioribus locis, pugnam *cum eis* conserit: ac cum ex iis multos interfecisset, tropaeum statuit; neque prius finem fecit, quam Achaeis Acarnanas et Aetolos et Argivos amicos, sibi ipsi socios etiam reddidisset. Ubi vero hostes pacis cupidi legatos *qui eam peterent* miserunt, Agesilaus paci refragatus est, donec civitates coegisset ut eos ex Corinthiis et Thebanis, qui ob Lacedaemonios exulabant, domum reducerent. Deinde ex Phliasiis etiam eos, qui ob Lacedaemonios exulabant, reduxit, cum expeditionem adversus Phliuntem ipse suscepisset. Quod si quis haec quadam ratione vituperat, cer-

σίων τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας κατήγαγεν, αὐτὸς στρατευσάμενος ἐπὶ Φλιοῦντα. Εἰ δέ τις ἄλλῃ πῃ ταῦτα μέμφεται, ἀλλ' οὖν φιλεταιρείᾳ γε πραχθέντα φανερά ἐστι. Καὶ γὰρ ἐπεὶ τοὺς ἐν Θήβαις τῶν Λακεδαιμονίων κατέκτανον οἱ ἐναντίοι, βοηθῶν αὖ τούτοις στρατεύει ἐπὶ τὰς Θήβας. Εὑρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένα καὶ ἀπεσταυρωμένα ἅπαντα, ὑπερβὰς τὰς Κυνὸς κεφαλὰς ἐδῄου τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἄστεος, παρέχων καὶ ἐν πεδίῳ καὶ ἀνὰ τὰ ὄρη μάχεσθαι Θηβαίοις, εἰ βούλοιντο. Ἐστράτευσε δὲ καὶ τῷ ἐπιόντι πάλιν ἔτει ἐπὶ Θήβας· καὶ ὑπερβὰς τὰ κατὰ Σκῶλον σταυρώματα καὶ τάφρους, ἐδῄωσε τὰ λοιπὰ τῆς Βοιωτίας. Τὰ μὲν δὴ μέχρι τού-

---

te tamen prae amicorum *sociorumve* studio gesta fuisse constat. Etenim cum ex Lacedaemoniis quosdam *qui* Thebis *erant* adversarii necassent, ut iis etiam succurreret adversus Thebas exercitum ducit. Cumque fossis omnia vallisque *in terram depactis* munita reperisset, superatis Cynocephalis ad urbem usque vastabat agrum, facta Thebanis pugnae copia tam in planitie quam in montibus, si *pugnare* vellent. Rursum anno quoque sequenti adversus Thebas exercitum duxit; et superatis vallis fossisque ad Scolum, reliquas Boeotiae partes vastavit. Et hactenus quidem ipse communiter cum civitate prospera usus est for-

του κοινῇ αὐτός τε καὶ ἡ πόλις εὐτύχει· ὅσα γε μὴν μετὰ τοῦτο σφάλματα ἐγένοντο, οὐδεὶς ἂν εἴποι, ὡς Ἀγησιλάου ἡγουμένου ἐπράχθη. Ἐπεὶ δ' αὖ, τῆς ἐν Λεύκτροις συμφορᾶς γεγενημένης, κατακαίνουσι τοὺς ἐν Τεγέᾳ φίλους καὶ ξένους αὐτοῦ οἱ ἀντίπαλοι σὺν Μαντινεῦσι, συνεστηκότων ἤδη Βοιωτῶν τε πάντων καὶ Ἀρκάδων καὶ Ἠλείων, στρατεύει σὺν μόρᾳ, πολλῶν νομιζόντων, οὐδ' ἂν ἐξελθεῖν Λακεδαιμονίους πολλοῦ χρόνου ἐκ τῆς αὐτῶν. Δῃώσας δὲ τὴν χώραν τῶν κατακανόντων τοὺς φίλους, οὕτως αὖ οἴκαδε ἀπεχώρησεν. Ἀπό γε μὴν τούτου ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα στρατευσαμένων Ἀρκάδων τε πάντων καὶ Ἀργείων καὶ Ἠλείων καὶ Βοιωτῶν καὶ σὺν αὐτοῖς

---

tuna: quicunque vero deinceps casus adversi acciderunt, nemo *eos* Agesilai ductu accidisse dixerit. Ubi autem, apud Leuctra calamitate ab iis accepta, amicos et hospites ipsius Tegeae necare coeperunt adversarii cum Mantinensibus, Boeotis jam omnibus et Arcadibus et Eleis inter se consociatis, moram *unam* in expeditionem educit, existimantibus multis longo tempore Lacedaemonios ex ipsorum *agro* non egressuros. Cumque vastasset regionem eorum qui amicos *ipsius* occiderant, ita demum rursus domum discessit. Deinde vero Arcadibus omnibus et Argivis, et Eleis, et Boeotis, et Phocensibus cum iis, et utrisque Locris, et Thessalis, et Aenianibus,

Φωκέων καὶ Λοκρῶν ἀμφοτέρων καὶ Θετταλῶν καὶ Αἰνιάνων καὶ Ἀκαρνάνων καὶ Εὐβοέων, πρὸς δὲ τούτοις ἀφεστηκότων μὲν τῶν δούλων, πολλῶν δὲ περιοικίδων πόλεων, καὶ αὐτῶν Σπαρτιατῶν οὐ μειόνων ἀπολωλότων ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ ἢ λειπομένων, ὅμως διεφύλαξε τὴν πόλιν, καὶ ταῦτα ἀτείχιστον οὖσαν, ὅπου μὲν τῷ παντὶ πλεῖον ἂν εἶχον οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐξάγων ἐνταῦθα, ὅπου δὲ οἱ πολῖται πλέον ἕξειν ἔμελλον, εὐρώστως παρατεταγμένος· νομίζων, εἰς μὲν τὸ πλατὺ ἐξιὼν πάντοθεν ἂν περιέχεσθαι, ἐν δὲ τοῖς στενοῖς καὶ ὑπερδεξίοις τόποις ὑπομένων, τῷ παντὶ κρατεῖν ἄν. Ἐπεί γε μὴν ἀπεχώρησε τὸ στράτευμα, πῶς οὐκ ἂν φαίη τις αὐτὸν χρῆσθαι εὐγνωμό-

---

et Acarnanibus et Euboeis, adversus Lacedæmona cum exercitu progressis, cum servi praeterea multaeque civitates finitimae defecissent, ac Spartiatarum non pauciores in *commisso* apud Leuctra praelio fuissent interemti, quam superessent, nihilominus urbem tutatus est, quanquam sine muris esset: cum non eo quidem, ubi hostes rebus omnibus superiores fuerint, *suos* educeret, sed ubi cives superiores futuri erant, fortiter instructos teneret; quippe quod existimaret, in spatiosum si *quem* locum egrederetur, undique cingi *se* posse, sin angustis et superioribus in locis permaneret, rebus omnibus superiorem *se* futurum. Cum vero exercitus discessisset, quidni dixerit aliquis eum ita se gesisse, ut virum se bonum

νως ἑαυτῷ; Ὡς γὰρ τοῦ στρατεύεσθαι αὐτὸν καὶ πεζῇ καὶ ἐφ᾽ ἵππων ἀπεῖργεν ἤδη τὸ γῆρας, χρημάτων δὲ ἑώρα τὴν πόλιν δεομένην, εἰ μέλλοι σύμμαχόν τινα ἕξειν, ἐπὶ τὸ πορίζειν ταῦτα ἑαυτὸν ἔταξε. Καὶ ὅσα μὲν ἐδύνατο, οἴκοι μένων ἐμηχανᾶτο. Ἃ δὲ καιρὸς ἦν, οὐκ ὤκνει μετιέναι, οὐδ᾽ ᾐσχύνετο, εἰ μέλλοι τὴν πόλιν ὠφελήσειν, πρεσβευτὴς ἐκπορευόμενος ἀντὶ στρατηγοῦ. Ὅμως δὲ καὶ ἐν τῇ πρεσβείᾳ μεγάλου στρατηγοῦ ἔργα διεπράξατο. Αὐτοφραδάτης γάρ τοι πολιορκῶν ἐν Ἄσσῳ Ἀριοβαρζάνην σύμμαχον ὄντα, δείσας Ἀγησίλαον, φεύγων ᾤχετο. Κότυς δ᾽ αὖ Σηστὸν πολιορκῶν, Ἀριοβαρζάνου ἔτι οὖσαν, λύσας καὶ οὗτος τὴν πολιορκίαν ἀπηλλάγη.

---

praeberet? Nam cum senectus eum a militia tam pedestri quam equestri jam arceret, ac civitatem pecuniis indigere cerneret, si quem vellet socium habere, harum ipse parandarum onus in se recepit. Et quaecunque quidem poterat, domi manens moliebatur; quaeque pro occasione *data* erant *facienda*, adgredi non gravabatur: neque erubescebat, modo civitati profuturus esset, pro imperatore legatus exire. Veruntamen in legatione *ipsa* magni imperatoris exsequutus est munera. Nam cum Autophradates Ariobarzanen, qui *ejus* erat socius, apud Assum obsideret, Agesilaum veritus, fuga *inde* abivit. Cotys item cum Sestum obsideret, Ariobarzanis quod adhuc erat *oppidum*, et ipse soluta obsidione

Ὥστ' οὐκ ἀλόγως καὶ ἀπὸ τῆς πρεσβείας τρόπαιον τῶν πολεμίων εἱστήκει αὐτῷ. Μαύσωλός γε μὴν κατὰ θάλασσαν ἑκατὸν ναυσὶ πολιορκῶν ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα, οὐκέτι δείσας, ἀλλὰ πεισθεὶς, ἀπέπλευσεν οἴκαδε. Ἄξια θαύματος διεπράξατο. Οἵ τε γὰρ εὖ πεπονθέναι νομίζοντες ὑπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ φεύγοντες αὐτόν, χρήματα ἀμφότεροι ἔδοσαν. Ταχώς γε μὴν καὶ Μαύσωλος διὰ τὴν πρόσθεν Ἀγησιλάου ξενίαν συμβαλόμενος καὶ οὗτος χρήματα τῇ Λακεδαίμονι, ἀπέπεμψαν αὐτὸν οἴκαδε, προπομπὴν δόντες μεγαλοπρεπῆ. Ἐκ δὲ τούτου ἤδη μὲν ἐγεγόνει ἔτη ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα· κατανενοηκὼς δὲ τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐπιθυμοῦντα τῷ Πέρσῃ πολεμεῖν, καὶ

---

discessit; adeo ut non sine causa tropaeum ei ob hostes *superatos* etiam ex legatione statutum fuerit. Porro cum Mausolus mari centum navibus utrumque locum hunc obsideret, non item metu adductus, sed suasu, domum cum classe discessit. Res *certe* dignas admiratione gessit; nam et illi qui ab eo se beneficio adfectos putabant, et qui fugiebant eum, utrique pecunias *ei* dabant. Celeriter autem et Mausolus cum ob pristinum *suum* cum Agesilao hospitium pecunias Lacedaemoni utendas dedisset, eum dimisere domum, addito comitatu magnifico. Postea vero annos jam ferme octoginta natus erat: cumque animadvertisset, regem Aegyptiorum Persae bellum inferre cupere, et multos pedites, multos equi-

πολλοὺς μὲν πεζοὺς, πολλοὺς δὲ ἱππέας, πολλὰ δὲ χρήματα ἔχοντα, ἄσμενος ἤκουσεν, ὅτι μετεπέμπετο αὐτόν· καὶ ταῦτα, ἡγεμονίαν ὑπισχνούμενος. Ἐνόμιζε γὰρ τῇ αὐτῇ ὁρμῇ τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ χάριν ἀποδώσειν, ἀνθ' ὧν εὐεργετήκει τὴν Λακεδαίμονα, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνας πάλιν ἐλευθερώσειν, τῷ δὲ Πέρσῃ δίκην ἐπιθήσειν καὶ τῶν πρόσθεν, καὶ ὅτι νῦν σύμμαχος εἶναι φάσκων, ἐπέταττε Μεσσήνην ἀφιέναι. Ἐπεὶ μέντοι ὁ μεταπεμψάμενος, οὐκ ἀπεδίδου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ, ὁ μὲν Ἀγησίλαος ὡς τὸ μέγιστον ἐξηπατημένος ἐφρόντιζε, τί δεῖ ποιεῖν· ἐκ τούτου δὲ πρῶτον μὲν οἱ δίχα στρατευόμενοι τῶν Αἰγυπτίων ἀφίστανται τοῦ βασιλέως· ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες

---

tes, multas pecunias habere, libenter *illum* se arcessere audivit, praesertim, quod ducis *ei* munus polliceretur. Existimabat enim eadem profectione se gratiam Aegyptio pro collatis in Lacedaemonem beneficiis relaturum, Graecosque in Asia *sitos* rursus liberaturum, ac Persae poenam irrogaturum tum ob *injurias* antea factas, tum quod eo tempore se socium esse professus, Messenen *Lacedaemonios* dimittere jussisset. Posteaquam vero ille, qui *eum* arcessiverat, ducis ei munus non adtribuebat, Agesilaus, ut qui maxime *fuerat* deceptus, quid faciendum esset cogitabat. Hinc ex Aegyptiis primum ii, qui seorsum militabant, a rege deficiunt; deinde et alii omnes

ἀπέλιπον αὐτόν. Καὶ αὐτὸς μὲν δείσας ἀπεχώρησε φυγῇ εἰς Σιδῶνα τῆς Φοινίκης· οἱ δ' Αἰγύπτιοι στασιάζοντες δισσοὺς βασιλέας αἱροῦνται. Ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαος, γνοὺς, ὅτι μὲν μηδετέρῳ συλλήψοιτο, μισθὸν οὐδέτερος λύσει τοῖς Ἕλλησιν, ἀγορὰν δὲ οὐδέτερος παρέξει, ὁπότερός τ' ἂν κρατήσῃ, οὗτος ἐχθρὸς ἔσται· εἰ δὲ τῷ ἑτέρῳ συλλήψοιτο, οὗτός γε εὖ παθὼν, ὡς τὸ εἰκὸς, φίλος ἔσοιτο· οὕτω δὴ κρίνας, ὁπότερος φιλέλλην μᾶλλον ἐδόκει εἶναι, στρατευσάμενος μετὰ τούτου, τὸν μὲν μισέλληνα μάχῃ νικήσας χειροῦται, τὸν δὲ ἕτερον συγκαθίστησι· καὶ φίλον ποιήσας τῇ Λακεδαίμονι, καὶ χρήματα πολλὰ προσλαβὼν οὕτως ἀποπλεῖ οἴκαδε, καίπερ

---

eum deseruerunt. Atque ipse quidem metu permotus, Sidonem Phoeniciae *urbem* fuga se recepit: at Aegyptii, commota inter ipsos seditione, reges duos creant. Ibi tum Agesilaus, qui futurum intelligeret ut, si neutri opitularetur, Graecis neuter stipendium solveret, neuter *rerum venalium* forum suppeditaret, et utercunque superior evaderet, is hostis esset; sin alteri opitularetur, is, quod beneficium acceperat, ceu par *esset*, amicus esset; facto demum judicio uter Graecorum magis studiosus esse videretur, cum hoc in bellum profectus, Graecorum *illum* osorem prælio victum capit, alterum *in regno* constituit; *cum*que cum Lacedaemoni amicum fecisset, multasque pecunias accepisset, domum tandem *inde* navigat,

μέσου χειμῶνος ὄντος, σπεύδων, ὡς μὴ ἀργὸς ἡ πόλις εἰς τὸ ἐπιὸν θέρος πρὸς τοὺς πολεμίους γένοιτο.

γʹ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ εἴρηται, ὅσα τῶν ἐκείνου ἔργων μετὰ πλείστων μαρτύρων ἐπράχθη. Τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προσδεῖται, ἀλλ' ἀναμνῆσαι μόνον ἀρκεῖ, καὶ εὐθὺς πιστεύεται. Νῦν δὲ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀρετὴν πειράσομαι δηλοῦν, δι' ἣν ταῦτα ἔπραττε, καὶ πάντων τῶν καλῶν ἤρα, καὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἐδίωκεν. Ἀγησίλαος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέβετο, ὡς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὅρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον, ἢ τὴν ἑαυτῶν φιλίαν. . . . μὲν ὤκνουν εἰς ταὐτὸν ἰέναι, Ἀγησιλάῳ δὲ αὐτοὺς

quanquam media hyeme, *idcirco* festinans ne sequenti æstate civitas foret adversus hostes otiosa.

3.Et haec quidem certe de iis rebus dicta sunt, quarum erant plurimi testes dum ab eo gestae erant: nam res ejusmodi argumentis non egent, sed *eas* tantum in memoriam revocare sat est, ac statim fidem merentur. Jam vero virtutem, ejus *quae fuerat* in animo, indicare conabor, qua res hasce gerebat, et honesta diligebat omnia, et turpia omnia *a se* avertebat. Agesilaus utique ita res divinas venerabatur, ut etiam hostes unumquodque ejus jusjurandum ejusque foedera majorem mereri fidem arbitrarentur, quam ipsorum *inter se* amicitiam. Et suis quidem cum *hominibus* in eundem *locum* con-

ἐνεχείριζον. Ὅπως δὲ μή τις ἀπιστῇ, καὶ ὀνομάσαι βούλομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῶν. Σπιθριδάτης μέν γε ὁ Πέρσης, εἰδὼς ὅτι Φαρνάβαζος γῆμαι μὲν τὴν βασιλέως ἔπραττε θυγατέρα, τὴν δ' αὐτοῦ ἄνευ γάμου λαβεῖν ἐβούλετο· ὕβριν νομίσας τοῦτο, Ἀγησιλάῳ ἑαυτὸν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν δύναμιν ἐνεχείρισε. Κότυς δὲ ὁ τῶν Παφλαγόνων ἄρχων βασιλεῖ μὲν οὐχ ὑπήκουε δεξιὰν πέμποντι, φοβούμενος, μὴ ληφθεὶς ἢ χρήματα πολλὰ ἀποτίσειεν, ἢ καὶ ἀποθάνοι· Ἀγησιλάου δὲ καὶ οὗτος ταῖς σπονδαῖς πιστεύσας, εἰς τὸ στρατόπεδόν τε ἦλθε, καὶ συμμαχίαν ποιησάμενος, εἵλετο σὺν Ἀγησιλάῳ στρατεύεσθαι, χιλίους μὲν ἱππέας, δισχιλίους

---

venire verebantur, at Agesilao in manus *ipsimet* se tradebant. Ut ne quis autem fidem *mihi* deneget, eorum illustrissimos nominatim etiam recensere volo. Spithridates certe quidem Persa, cum sciret Pharnabazum id agere ut filiam regis uxorem duceret, at ipsius *filiam* sine nuptiis sumere velle, ratus hoc contumeliose *adversus se* patratum *fore*, Agesilao seipsum et uxorem et liberos et facultates in manus tradidit. Et Cotys, Paphlagonum princeps, regi quidem dextram mittenti non paruit, veritus ne, si comprehenderetur, vel pecuniis magnis multaretur, vel etiam interficeretur: verum et hic Agesilai fœderibus cum fidem habuisset, tum in castra *ejus* venit, tum inita societate, cum Agesilao militare maluit, cum

δὲ πελτοφόρους ἔχων. Ἀφίκετο δὲ καὶ Φαρνάβαζος Ἀγησιλάῳ εἰς λόγους, καὶ διωμολόγησεν, εἰ μὴ αὐτὸς πάσης τῆς στρατιᾶς στρατηγὸς κατασταθείη, ἀποστήσεσθαι βασιλέως· ἢν μέντοι ἐγὼ γένωμαι στρατηγὸς, ἔφη, πολεμήσω σοι, ὦ Ἀγησίλαε, ὡς ἂν ἐγὼ δύνωμαι κράτιστα. Καὶ ταῦτα λέγων ἐπίστευε μηδὲν ἂν παράσπονδον παθεῖν. Οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι, καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. Καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα.

δ'. Περί γε μὴν τῆς εἰς χρήματα δικαιοσύνης ποῖα ἄν τις μείζω τεκμήρια ἔχοι τῶνδε; ὑπὸ γὰρ Ἀγησιλάου στέρεσθαι μὲν οὐδεὶς οὐδὲν

---

quidem equites mille, bis mille qui gestarent peltas haberet. Quin Pharnabazus etiam cum Agesilao in colloquium venit, et confessus est, se, ni totius exercitus constitueretur dux, a rege defecturum: verum ego si dux creer, inquit, fortissime bellum adversus te, Agesilae, geram, quamdiu potero. Atque haec cum diceret, credebat nihil usu sibi contra foedera venturum. Adeo magna et praeclara possessio est cum in aliis omnibus, tum in duce certe, religiosum esse ac fidei servantem *talemque*, *talis* cum sit, cognitum esse. Atque haec quidem de *Agesilai* pietate.

4. Justitiae vero ad pecunias *quod attinet* qualia quis argumenta hisce majora proferre possit? Nimirum ab Agesilao nemo unquam ulla se re spoli-

πώποτε ἐνεκάλεσεν, εὖ δὲ πεπονθέναι πολλοὶ πολλὰ ὡμολόγουν. Ὅτῳ δὲ ἡδὺ τὰ αὑτοῦ διδόναι ἐπ' ὠφελείᾳ ἀνθρώπων, πῶς ἂν οὗτος ἐθέλοι τὰ ἀλλότρια ἀποστερεῖν, ἐφ' ᾧ κακόδοξος εἶναι; εἰ γὰρ χρημάτων ἐπιθυμοίη, πολὺ ἀπραγμονέστερον τὰ αὑτοῦ φυλάττειν, ἢ τὰ μὴ προσήκοντα λαμβάνειν. Ὃς δὲ δὴ καὶ χάριτας ἀποστερεῖν μὴ ἐθέλοι, ὧν οὐκ εἰσὶ δίκαι πρὸς τὸν μὴ ἀποδιδόντα, πῶς, ἅ γε καὶ νόμος κωλύει, ἐθέλοι ἂν ἀποστερεῖν; Ἀγησίλαος δὲ οὐ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἄδικον ἔκρινεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πολὺ μείζους τὸν μείζω δυνάμενον. Τά γε μὴν τῆς πόλεως κλέπτειν πῶς ἄν τις αὐτὸν εἰκότως αἰτιάσαιτο, ὃς καὶ τὰς αὑτῷ χάριτας ὀφει-

---

atum esse questus est, at multi multa fatebantur ab eo se accepisse beneficia. Cuicunque vero dulce est sua hominum ad utilitatem largiri, qui velit is aliena auferre, quo male audiat? Nam si pecuniarum cupidus sit, longe minoris *est* negotii sua servare, quam quae sua non sunt capere. Qui porro nolit gratiis *quenquam* privare *pro iis*, in quibus poenae non sunt in eum qui non referat *constitutae*, qui pro iis *ille*, in quibus etiam lex *ingratum* esse vetat, *eas* denegare velit? Agesilaus autem non tantum injustum *esse* judicabat non referre gratias, sed *hoc* etiam, si is *nimirum* qui plus posset, non longe majores *quoque gratias* referret. Jam vero peculatus qui possit aliquis eum merito accusare, qui beneficia

λομένας τῇ πατρίδι καρποῦσθαι παρεδίδου; Τὸ δὲ, ὁπότε βούλοιτο εὖ ποιεῖν ἢ πόλιν ἢ φίλους χρήμασι, δύνασθαι παρ᾽ ἑτέρων λαμβάνοντα ὠφελεῖν, οὐ τοῦτο καὶ μέγα τεκμήριον ἐγκρατείας χρημάτων; Εἰ γὰρ ἐπώλει τὰς χάριτας, ἢ μισθοῦ εὐηργέτει, οὐδεὶς ἂν οὐδὲν ὀφείλειν αὐτῷ ἐνόμισεν· ἀλλ᾽ οἱ προῖκα εὖ πεπονθότες, οὗτοι ἀεὶ ἡδέως ὑπηρετοῦσι τῷ εὐεργέτῃ, καὶ διότι εὖ ἔπαθον, καὶ διότι προεπιστεύθησαν ἄξιοι εἶναι παρακαταθήκην χάριτος φυλάττειν. Ὅστις δὲ ᾑρεῖτο καὶ σὺν τῷ γενναίῳ μειονεκτεῖν, ἢ σὺν τῷ ἀδίκῳ πλέον ἔχειν, πῶς οὗτος οὐκ ἂν πολὺ τὴν αἰσχροκέρδειαν ἀποφεύγοι; ἐκεῖνος τοίνυν κριθεὶς ὑπὸ

---

sibi debita patriae fruenda concesserit? Quod autem, cum pecuniis bene mereri vel de civitate vel de amicis volebat, ab aliis *eas* accipiendo juvare poterat, annon et hoc magnum est argumentum animi pecuniis abstinentis? nam si venderet beneficia, vel mercedis gratia beneficus esset, nemo se quidquam ei debere putasset: at qui gratis beneficium acceperunt, libenter illi semper auctori beneficii obsequuntur, tum quod beneficio sint adfecti, tum quod digni crediti sint, qui beneficii depositum custodiant. Quicunque porro minus habere malebat cum veris generosae mentis indiciis, quam plus habere cum ipsa injustitiae nota, qui non ille a turpis lucri cupiditate multum abhorrebat? Atqui ille cum a civitate judicatus fuerit *legitimus* possessor omnium Agidis *facultatum*,

τῆς πόλεως ἅπαντα ἔχειν τὰ Ἄγιδος, τὰ ἡμίσεα τοῖς ἀπὸ μητρὸς αὐτῷ ὁμογόνοις μετέδωκεν, ὅτι πενομένους αὐτοὺς ἑώρα. Ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ, πᾶσα μάρτυς ἡ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις. Διδόντος δ' αὐτῷ πάμπολλα δῶρα Τιθραύστου, εἰ ἀπέλθοι ἐκ τῆς χώρας, ἀπεκρίνατο ὁ Ἀγησίλαος, ὦ Τιθραύστα, νομίζεται παρ' ἡμῖν, τῷ ἄρχοντι κάλλιον εἶναι τὴν στρατιὰν, ἢ ἑαυτὸν πλουτίζειν, καὶ παρὰ τῶν πολεμίων λάφυρα μᾶλλον πειρᾶσθαι ἢ δῶρα λαμβάνειν.

έ. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσαι γε ἡδοναὶ πολλῶν κρατοῦσιν ἀνθρώπων, ποίας οἶδέ τις Ἀγησίλαον ἡττηθέντα; ὃς μέθης μὲν ἀποσχέσθαι ὁμοίως ᾤετο χρῆναι καὶ μανίας, σίτων δὲ ὑ-

partem *earum* dimidiam cum maternis ejus cognatis communicavit, quod eos paupertate premi videret. Hæc autem *esse* vera, testis universa Lacedæmoniorum *est* civitas. Cum vero dona ei permulta Tithraustes offerret, si regione excederet, respondit Agesilaus, Existimatur apud nos, Tithrausta, honestius imperatori esse exercitum, quam seipsum ditare, et ab hostibus spolia potius quam dona capere.

5. Caeterum a quanam *earum voluptatum*, quae voluptates multos sane vincunt homines, Agesilaum quis superatum vidit; qui ab ebrietate perinde abstinendum putabat atque ab insania, a cibis immodicis perinde atque a desidia. Cum autem portionem in conviviis duplicem acciperet, non ille

περὶ καιρὸν ὁμοίως καὶ ἁμαρτίας. Διμοιρίαν γε μὴν λαμβάνων ἐν ταῖς θοίναις, οὐχ οὗτος ἀμφοτέραις ἐχρῆτο, ἀλλὰ διαπέμπων, οὐδετέραν αὑτῷ κατέλιπε· νομίζων βασιλεῖ τοῦτο διπλασιασθῆναι, οὐχὶ πλησμονῆς ἕνεκα, ἀλλ᾽ ὅπως ἔχοι καὶ τούτῳ τιμᾷν, εἴ τινα βούλοιτο. Οὐ μὴν ὕπνῳ γε δεσπότῃ, ἀλλ᾽ ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων, ἐχρῆτο· καὶ εὐνήν γε εἰ μὴ τῶν συνόντων φαυλοτάτην ἔχοι, αἰδούμενος οὐκ ἄδηλος ἦν· ἡγεῖτο γὰρ ἄρχοντι προσήκειν, οὐ μαλακίᾳ, ἀλλὰ καρτερίᾳ τῶν ἰδιωτῶν περιεῖναι. Τάδε μέντοι πλεονεκτῶν οὐκ ᾐσχύνετο, ἐν μὲν τῷ θέρει, τοῦ ἡλίου, ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, τοῦ ψύχους. Καὶ μὴν εἴποτε μοχθῆσαι στρατιᾷ συμβαίη, ἑκὼν ἐπόνει

---

utraque utebatur, sed hinc inde mittens, neutram sibi relinquebat: quippe existimabat regi eam duplicari, non satietatis causa, sed ut ea etiam posset, si quem vellet, honorare. Nec somno quidem *ut* domino, sed eo qui negotiis subjiceretur *ipsius* utebatur. Atque lectum sane nisi inter familiares vilissimum haberet, non obscurum erat ipsum pudore adfici: existimabat enim principem decere, non mollitie sed tolerantia, privatis praestare. Horum tamen majorem habere partem eum non pudebat, *nimirum* per aestatem, solis, per hyemem, frigoris. Et sane si aliquando usus veniret ut exercitus laboribus premeretur, sponte sua praeter caeteros la-

παρὰ τοὺς ἄλλους· νομίζων πάντα τοιαῦτα παραμυθίαν εἶναι τοῖς στρατιώταις. Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, Ἀγησίλαος πονῶν μὲν ἠγάλλετο, ῥαστώνην δὲ πάμπαν οὐ προσίετο. Περί γε μὴν ἀφροδισίων ἐγκρατείας αὐτοῦ ἆρ᾽ οὐχὶ, εἰ μὴ τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ θαύματος ἕνεκα ἄξιον μνησθῆναι; τὸ μὲν γὰρ ὧν μὴ ἐπεθύμησεν ἀπέχεσθαι, ἀνθρώπινον ἄν τις φαίη εἶναι· τὸ δὲ, Μεγαβάτου τοῦ Σπιθριδάτου παιδὸς ἐρασθέντα, ὥσπερ ἂν τοῦ καλλίστου ἡ σφοδροτάτη φύσις ἐρασθείη, ἔπειτα, ἡνίκα, ἐπιχωρίου ὄντος τοῖς Πέρσαις φιλεῖν, οὓς ἂν τιμῶσιν, ἐπεχείρησε καὶ ὁ Μεγαβάτης φιλῆσαι τὸν Ἀγησίλαον, διαμάχεσθαι ἀνὰ κράτος τῷ μὴ φιληθῆναι, ἆρ᾽ οὐ τοῦτό γε ἤδη

---

borabat; quippe arbitrabatur ejusmodi omnia militibus esse solatio. Ut autem summatim dicam, inter laborandum quidem exsultabat Agesilaus, inertiam vero omnino non admittebat. De ipsius porro rebus in venereis continentia nonne si nullius alius, saltem admirationis causa, æquum *sit* mentionem facere? Nam quod ab ijs, quae non expeteret, sese abstinuerit, *id quidem* ex humani generis natura *factum* esse dicere possit aliquis: quod vero, Megabatis Spithridatae filii amore captus, (quemadmodum pulcherrimum vegetissima natura deamare posset) deinde cum (siquidem Persis mos erat patrius *eos* osculari, quos honore adficere vellent) adgrederetur etiam Megabates Agesilaum osculari, ne osculum *ipsi* dare-

τὸ σωφρόνημα καὶ λίαν μανικόν; Ἐπεὶ δὲ, ὥσπερ ἀτιμασθῆναι νομίσας, ὁ Μεγαβάτης τοῦ λοιποῦ οὐκέτι φιλεῖν ἐπειρᾶτο, προσφέρει τινὶ λόγον τῶν ἑταίρων ὁ Ἀγησίλαος πείθειν τὸν Μεγαβάτην πάλιν τιμᾶν αὐτόν. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἑταίρου, ἢν πεισθῇ ὁ Μεγαβάτης, εἰ φιλήσει, ἐνταῦθα διασιωπήσας ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν οὑτωσί· οὐδ' εἰ μέλλοιμί γε αὐτίκα μάλα κάλλιστός τε καὶ ἰσχυρότατος καὶ τάχιστος ἀνθρώπων ἔσεσθαι. Μάχεσθαί γε μέντοι πάλιν τὴν αὐτὴν μάχην, ὄμνυμι πάντας τοὺς θεοὺς μᾶλλον βούλεσθαι, ἢ πάντα μοι, ὅσα ὁρῶ, χρύσεα γενέσθαι. Καὶ ὅτι μὲν δὴ ὑπολαμβάνουσί τινες ταῦτα, οὐκ ἀγνοῶ· ἐγὼ μέντοι

---

tur *id* totis viribus pugnaverit, nonne hoc jam certe facinus *est* pudicum atque egregium valde? Cum vero Megabates, quasi qui despectum se putaret, non jam deinceps amplius *eum* osculari adgrederetur, quendam ex sodalibus *ejus* adpellat Agesilaus de persuadendo Megabate, ut rursum honore se adficeret. Sodale autem quærente, si pareret Megabates, an *ipsum* osculaturus esset, hic cum Agesilaus *parumper* obticuerat, sic *tandem* loquutus est; non si confestim et formosissimus et robustissimus et celerrimus hominum sane futurus sim: sed tamen pugnam rursus eandem pugnare me malle deos omnes juro, quam mihi omnia, quae cerno, aurea fieri. Atque haec quidem nonnullos suspecta habere non ig-

δοκῶ εἰδέναι, ὅτι πολὺ πλέονες τῶν πολεμίων ἢ τῶν τοιούτων δύνανται κρατεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγων εἰδότων, πολλοῖς ἔξεστιν ἀπιστεῖν· τὰ δὲ πάντες ἐπιστάμεθα, ὅτι ἥκιστα μὲν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνθρώπων λανθάνουσιν, ὅ, τι ἂν ποιῶσιν· Ἀγησίλαον δέ τι πράξαντα μὲν τοιοῦτον οὔτε ἰδὼν πώποτε οὐδεὶς ἀνήγγειλεν, οὔτε εἰκάζων πιστὰ ἂν ἔδοξε λέγειν. Καὶ γὰρ εἰς οἰκίαν μὲν οὐδεμίαν ἰδίᾳ ἐν ἀποδημίᾳ κατήγετο, ἀεὶ δὲ ἦν ἢ ἐν ἱερῷ, ἔνθα δὴ ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα πράττειν, ἢ ἐν φανερῷ, μάρτυρας τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς τῆς σωφροσύνης ποιούμενος. Εἰ δ' ἐγὼ ταῦτα ψεύδομαι ἀντία τῆς Ἑλλάδος

---

noro; et ego vero scire videor multo plures hostium quam ejusmodi *adfectuum* victores posse evadere. Atqui cum pauci haec cognoscant, multis licet fidem negare: id vero scimus omnes, *nimirum* minime latere quidquid egerint homines illustrissimi; at Agesilaum aliquid ejusmodi designasse nemo unquam vel conspicatus narravit, vel, si conjectura nixus *suspicaretur*, probabilia dicere visus fuerit. Etenim nullam in domum privatim, dum peregre erat, divertebat, verum semper vel in fano *aliquo* erat, ubi fieri certe non potest ut talia quis patret, vel in propatulo, *adeo* ut suae pudicitiae testes faceret omnium oculos. Quod si de his ego mentior, Graecia *iis*

ἐπισταμένης, ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν ἐπαινῶ, ἐμαυτὸν δὲ ψέγω.

ς΄. Ἀνδρίας γε μὴν οὐκ ἀφανῆ τεκμήρια μοι δοκεῖ παρασχέσθαι, ὑφιστάμενος μὲν ἀεὶ πολεμεῖν πρὸς τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν ἐχθρῶν τῇ τε πόλει καὶ τῇ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τούτους ἀγῶσι πρῶτον μὲν ἑαυτὸν τάττων. Ἔνθα γε μὴν ἠθέλησαν αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχην συνάψαι, οὐ φόβῳ τρεψάμενος νίκης ἔτυχεν, ἀλλὰ μάχῃ ἀντιτύπῳ κρατήσας τρόπαιον ἐστήσατο, ἀθάνατα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς μνημεῖα καταλιπὼν, σαφῆ δὲ καὶ αὐτὸς σημεῖα ἀπενεγκάμενος τοῦ θυμῷ μάχεσθαι. Ὥστ' οὐκ ἀκούοντας, ἀλλ' ὁρῶντας ἐξῆν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν δοκιμάζειν. Τρόπαια

---

contraria sciente, nihil ipsi quidem laudis tribuo, meipsum vero vitupero.

6. Porro fortitudinis argumenta non obscura mihi *quidem* exhibuisse videtur, cum semper ad gerendum adversus hostes tum civitatis *suae* tum Graeciae potentissimos bellum se obtulerit, et in certaminibus cum iis prima se in acie collocarit. Ubi vero hostes manum cum eo conserere voluerunt, non *ita* demum, cum *ipsos* timore *perculsos* in fugam verteret, victoriam adeptus est, sed cum praelio pertinaci superior discessisset, tropaeum statuit, immortalibus virtutis suae monumentis relictis, cum ipse signa manifesta auferret, quod animose pugnaret: adeo ut non audiendo, sed intuendo liceret animum ejus explorare. Tro-

μὴν Ἀγησιλάου οὐχ ὅσα ἐστήσατο, ἀλλ' ὅσα ἐστρατεύσατο, δίκαιον νομίζειν. Μεῖον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκράτει, ὅτι οὐκ ἤθελον αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχεσθαι, ἀκινδυνότερον δὲ, καὶ συμφορώτερον τῇ τε πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις. Καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι δὲ οὐδὲν ἧττον τοὺς ἀκονιτὶ, ἢ τοὺς διὰ μάχης νικῶντας στεφανοῦσι. Τήν γε μὴν σοφίαν αὐτοῦ ποῖαι τῶν ἐκείνου πράξεων οὐκ ἐπιδεικνύουσιν; ὃς τῇ μὲν πατρίδι οὕτως ἐχρῆτο, ὥστε μάλιστα πειθόμενος.... ἑταίροις δὲ πρόθυμος ὢν, ἀπροφασίστους τοὺς φίλους ἐκέκτητο· τοὺς δέ γε στρατιώτας ἅμα πειθομένους καὶ φιλοῦντας αὐτὸν παρεῖχε. Καί τοι πῶς ἂν ἰσχυροτέρα γένοιτο φάλαγξ, ἢ διὰ τὸ μὲν πείθεσθαι εὔτακτος

---

paea vero Agesilai non *ea* solum quae statuit, sed quaecunque suscepit expeditiones, putare aequum est. Neque enim *propterea* minus victoriam reportabat, quod cum eo hostes dimicare nollent, sed minori cum periculo majorique tum civitati *suae* tum sociis utilitate *adlata*; imo etiam in certaminibus non minus eos qui sine pulvere, quam qui pugnando vincunt, coronare solent. Caeterum ejus sapientiam quaenam ex illius actionibus non demonstrant? qui sic se erga patriam gerebat, ut cum maxime alacri ad parendum aliis esset animo, amicos sibi qui nulla, *quo minus ei adessent*, excusatione uterentur, comparaverit: milites autem dicto simul audientes et sui amantes reddidit. Atqui quonam pacto

οὖσα, διὰ δὲ τὸ φιλεῖν τὸν ἄρχοντα πιστῶς παροῦσα; Τούς γε μὴν πολεμίους εἶχε ψέγειν μὲν οὐ δυναμένους, μισεῖν δὲ ἀναγκαζομένους. Τοὺς γὰρ συμμάχους ἀεὶ πλέον ἔχειν αὐτῶν ἐμηχανᾶτο, ἐξαπατῶν μὲν, ὅπου καιρὸς εἴη, φθάνων δὲ, ὅπου τάχους δέοι, λήθων δὲ, ὅπου τοῦτο συμφέροι, πάντα δὲ τἀναντία πρὸς τοὺς πολεμίους, ἢ πρὸς τοὺς φίλους ἐπιτηδεύων. Καὶ γὰρ νυκτὶ μὲν ὅσαπερ ἡμέρᾳ ἐχρῆτο, ἡμέρᾳ δὲ ὅσαπερ νυκτὶ, πολλάκις ἄδηλος γιγνόμενος, ὅπου τε εἴη, καὶ ὅπου ἴοι, καὶ ὅ, τι ποιήσοι. Ὥστε καὶ τὰ ἐχυρὰ ἀνώχυρα τοῖς ἐχθροῖς καθίστη, τὰ μὲν παριὼν, τὰ δὲ ὑπερβαίνων, τὰ δὲ κλέπτων. Ὁπότε γε μὴν πορεύοιτο, εἰδὼς, ὅτι ἐξείη τοῖς

---

phalanx esse firmior possit, quam si propter obedientiam ordinem servet, et propter amorem erga imperatorem fideliter *ei* praesto sit? Porro hostes habuit, *eum* qui vituperare non poterant, at qui odio habere cogebantur: semper enim *id* moliebatur, ut sociorum melior esset quam illorum conditio, quippe quos dolis falleret, ubi tempus *iis utendum esse moneret*, et anteverteret ubi celeritate opus esset, cum lateret etiam ubi hoc ex usu foret, atque *adeo* omnia in hostes contraria, ac in amicos institueret. Etenim nocte perinde ac die utebatur, die perinde ac nocte, cum saepe ubi esset, et quo iret, et quid faceret, non constaret: adeo ut etiam munita *loca* redderet immunita, partim praetereundo, partim

πολεμίοις μάχεσθαι, εἰ βούλοιντο, συντεταγμένον μὲν οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα, ὡς ἂν ἐπικουρεῖν μάλιστα ἑαυτῷ δύναιτο, ἡσύχως δὲ, ὥσπερ ἂν παρθένος ἡ σωφρονεστάτη προβαίνοι· νομίζων ἐν τῷ τοιούτῳ τό, τε ἀτρεμὲς, καὶ ἀνεκπληκτότατον, καὶ ἀθορυβητότατον, καὶ ἀναμαρτητότατον, καὶ δυσεπιβουλευτότατον εἶναι. Τοιγαροῦν τοιαῦτα ποιῶν τοῖς μὲν πολεμίοις δεινὸς ἦν, τοῖς δὲ φίλοις θάρσος καὶ ῥώμην ἐνεποίει. Ὥστε ἀκαταφρόνητος μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διετέλεσεν, ἀζήμιος δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἄμεμπτος δὲ ὑπὸ τῶν φίλων, πολυεραστότατος δὲ καὶ πολυεπαινετώτατος ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων.

---

superando, partim occupando furtim. Quoties autem iter faceret, quia sciret hostibus pugnandi potestatem esse, si vellent, ita instructum ducebat exercitum, ut sibi ipsi maxime opem ferre posset, placideque perinde ut virgo pudicissima procederet: quippe qui existimabat in ejusmodi *suorum ordine* et quietem *eorum* et summam a terrore et tumultuatione et peccatis et insidiis vacuitatem esse *sitam*. Quare dum hæc faceret, hostibus quidem erat formidolosus, at amicis fiduciam *animi*que robur addebat: adeo ut semper a contemptu inter hostes vacaret, inter cives multae *omnis*, inter amicos vituperationis expers *semper esset*, ab omnibus autem hominibus longe amabilissimus et laude longe dignissimus *haberetur*.

ζ'. Ὥς γε μὴν φιλόπολις ἦν, καθ' ἓν μὲν ἕκαστον μακρὸν ἂν εἴη γράφειν· οἴομαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ, ὅ, τι οὐκ εἰς τοῦτο συντείνει. Ὡς δ' ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα. ὅτι Ἀγησίλαος, ὅπου ᾤετο τὴν πατρίδα ὠφελήσειν, οὐ πόνων ὑφίετο, οὐ κινδύνων ἀφίστατο, οὐ χρημάτων ἐφείδετο, οὐ σῶμα, οὐ γῆρας προὐφασίζετο· ἀλλὰ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε, τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν. Ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πατρίδος καὶ τόδε ἐγὼ τίθημι αὐτοῦ, ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει, φανερὸς ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων. Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν, ὁρῶν τὸν βασιλέα πειθόμενον; τίς δ' ἂν

7. Caeterum quam civitatis *suae* studiosus fuerit, singulatim scribere longum fuerit: nihil enim esse arbitror ex iis quae ab eo gesta erant, quod eo non tendat: ut vero brevi dicam, scimus omnes Agesilaum, ubicunque se profuturum patriae putaret, non labores subterfugisse, non a periculis recessisse, non pepercisse opibus, non corporis, non senectutis excusatione usum fuisse; quinimo regis hoc boni officium esse ducebat, ut quamplurimis beneficiis *sibi* subjectos adficiat. In maximis autem commodis *quae* patriae *adtulit*, hoc etiam ejus *beneficium* ego pono, quod cum in civitate plurimum posset, maxime *tamen* legibus se servire declararet. Nam quis *tandem* obedientiam recusare voluisset, cum regem *eis* ob-

ἡγούμενος μειονεκτεῖν, νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν, εἰδὼς τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; Ὃς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει, ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας, προσεφέρετο· ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ἐτίμα δ', εἴ τι καλὸν πράσσοιεν, παρίστατο δ', εἴ τις συμφορὰ συμβαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολίτην, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σώζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, ζημίαν δὲ τιθεὶς, εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιος ἀπόλοιτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἠρεμοῦντες διαμένοιεν, δῆλος ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, ἰσχυρὰν δὲ τότε, ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν. Εἴγε μὴν αὖ καλὸν Ἑλ-

---

temperantem videret? quis, quod deteriore se existimaret esse conditione, novi aliquid moliri tentasset, cum regem pati sciret, ut sibi etiam legitime imperaretur? qui in illos etiam, qui *ab eo* in civitate dissidebant, quemadmodum pater erga liberos, se gerebat: nam de delictis *eos* objurgabat, honore adficiebat si quid praeclari gessissent, ferebat auxilium si qua accidisset calamitas; cum civem nullum pro inimico haberet, omnes collaudare vellet, servari omnes pro lucro duceret, et *contra* in damno poneret, si quis etiam parvi pretii *homo* periisset. Quod si in legibus quieti permanerent, palam erat eum patriam usque beatam fore censuisse, tum vero potentem, quandocunque Graeci frugi essent. Si porro praeclarum *est* Graecum *hominem* Graeci nominis esse studi-

λη̂να ὄντα φιλέλληνα εἶναι, τίνα τίς εἶδεν ἄλλον στρατηγὸν, ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἱρεῖν, ὅταν οἴηται πορθήσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾷν ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; Ἐκεῖνος τοίνυν, ἀγγελίας μὲν ἐλθούσης αὐτῷ, ὡς ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ ὀκτὼ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων τεθναῖεν, οὐκ ἐφησθεὶς φανερὸς ἐγένετο, ἀλλ' εἶπεν ἄρα, φεῦ, ὦ Ἑλλὰς, ὁπότε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾷν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους. Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων, ὅτι ἐνδιδοῖτο αὐτοῖς ἡ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύντων, αἷς πάντες ἤλπιζον ἑλεῖν τὰ τείχη, οὐκ ἤθελε προσβάλλειν, λέγων, ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δέοι

---

osum, quem quis alium vidit ducem, qui vel urbem capere nollet, cum eam se vastaturum putaret, vel pro calamitate duceret, in bello adversus Graecos *gesto* victoria potiri? Agesilaus quidem certe, cum nuntius ei venisset, in pugna Corinthi commissa de Lacedaemoniis quidem octo *duntaxat*, hostium vero propemodum decem millia interiisse, clare significabat nullam inde se laetitiam percepisse, verum, Heu Graecia, aiebat utique, cum qui nunc interierunt, vivi barbaros omnes praelio vincere potuissent. Cum autem exules Corinthii dicerent civitatem ipsis se dedere velle, ac machinas ostenderent, quibus moenia se capturos sperabant omnes, *cam* adoriri noluit, aiens civitates Graecas non esse in servitutem

Ἑλληνίδας πόλεις, ἀλλὰ σωφρονίζειν. Εἰ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἔφη, ἡμῶν αὐτῶν ἀφανιοῦμεν, ὁρᾶν χρὴ, μὴ οὐδ' ἔχωμεν μεθ' ὅτου τῶν βαρβάρων κρατήσομεν. Εἰ δ' αὖ καλὸν καὶ μισοπέρσην εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλαι ἐξεστράτευσεν ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ νῦν συμμαχεῖ μὲν τούτοις, μεθ' ὁποτέρων ἂν οἴηται μείζω βλάψειν, δωρεῖται δ' ἐκείνος, οὓς ἂν νομίζῃ λαβόντας πλεῖστα κακὰ τοὺς Ἕλληνας ποιήσειν, εἰρήνην δὲ συμπράττει, ἐξ ἧς ἂν ἡγῆται μάλιστ' ἂν ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσειν, ὁρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· ἐπεμελήθη δὲ τίς ἄλλος πώποτε πλὴν Ἀγησίλαος, ἢ ὅπως τι φῦλον ἀποστήσεται

---

redigendas, sed ad sanam mentem reducendas: quod si eos, inquit, qui ex nostrum ipsorum numero *aliquid* delinquant, e medio sustulerimus, videndum est ne quo barbaros superemus non habeamus. Rursus si praeclarum *est* Persam odio prosequi, propterea quod is, qui olim *summi imperii potitus est*, exercitum eduxerat *eo consilio* ut Graeciam in servitutem redigeret, et qui nunc *rerum potitur*, auxilium fert iis, quibuscum *conjunctus* majora se damna *ei* illaturum existimet, munera dat illis, quos putet iis acceptis plurima Graecis detrimenta illaturos, paci conficiendae operam adcommodat, ex qua nosmet inter nos maxime bellum gesturos censeat; (haec quidem certe vident omnes) quis alius unquam, praeterquam Agesilaus, curam adhibuit vel ut natio aliqua a Persa

τοῦ Πέρσου, ἢ ὅπως τὸ ἀποστὰν μὴ ἀπόληται, ἢ τὸ παράπαν, ὡς καὶ βασιλεὺς κακὰ ἔχων μὴ δύνηται τοῖς Ἕλλησι πράγματα παρέχειν; ὃς καὶ πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἕλληνας, ὅμως τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν, ὅ, τι δύναιτο κακὸν ποιήσων τὸν βάρβαρον.

η'. Ἀλλὰ μὴν ἄξιόν γε αὐτοῦ καὶ τὸ εὔχαρι μὴ σιωπᾶσθαι· ᾧ γε ὑπαρχούσης μὲν τιμῆς, παρούσης δὲ δυνάμεως, πρὸς δὲ τούτοις βασιλείας, καὶ ταύτης οὐκ ἐπιβουλευομένης, ἀλλ' ἀγαπωμένης, τὸ μὲν μεγάλαυχον οὐκ ἂν εἶδέ τις, τὸ δὲ φιλόστοργον καὶ θεραπευτικὸν τῶν φίλων καὶ μὴ ζητῶν κατενόησεν ἄν. Καὶ μὴν μετεῖχε μὲν ἥδιστα παιδικῶν λόγων, συνε-

deficeret, vel ut quae defecisset non periret, vel omnino ut rex malis pressus Graecis negotium facessere non posset? qui patria etiam *sua* bellum adversus Graecos gerente, nihilominus communem Graeciae utilitatem non neglexit, sed *domo* enavigavit barbarum pro viribus suis malo multaturus.

8. At vero est operae certe pretium suavitatem etiam ejus *ingenii* non silentio praeterire; *in quo*, cum honore sane potiretur et potentia, regno praeterea, eoque non insidiis petito, sed *ab omnibus* adprobato, jactantiae indicia nemo videre potuit, at ingenium ad suos diligendos propensum, et amicos colendi studium, *quivis* etiam aliud agens animadvertere potuisset. Quinetiam cum *suis* libentissime sermones habebat

σπούδαζε δὲ πᾶν, ὅ, τι δέοι φίλοις. Διὰ δὲ τὸ εὔελπις, καὶ εὔθυμος, καὶ ἀεὶ ἱλαρὸς εἶναι, πολλοὺς ἐποίει μὴ τοῦ διαπράξασθαί τι μόνον ἕνεκα πλησιάζειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἥδιον διημερεύειν. Ἥκιστα δ' ὢν οἷος μεγαληγορεῖν, ὅμως τῶν ἐπαινούντων αὐτοὺς οὐ βαρέως ἤκουεν, ἡγούμενος βλάπτειν οὐδὲν αὐτοὺς, ὑπισχνεῖσθαι δὲ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ μεγαλογνωμοσύνῃ γε ὡς εὐκαίρως ἐχρῆτο, οὐ παραλειπτέον. Ἐκεῖνος γὰρ, ὅτ' ἦλθεν αὐτῷ ἐπιστολὴ παρὰ βασιλέως, ἣν ὁ μετὰ Καλλία τοῦ Λακεδαιμονίου Πέρσης ἤνεγκε περὶ ξενίας τε καὶ φιλίας αὐτοῦ, ταύτην μὲν οὐκ ἐδέξατο, τῷ δὲ φέροντι

---

puerilem simplicitatem prae se ferentes, et operam cum amicis in rebus quibuscunque opus esset diligenter navabat : et quia bona spe plenus, alacri animo et hilaris semper erat, efficiebat ut multi *ad eum* familiariter accederent, non tantum ut aliquid impetrarent, sed uti jucundius diem traducerent. Cum autem minime is esset qui *se* jactaret, nihilominus haud gravatim audiebat *eos* qui seipsos laudarent, quod eos nihil injurii facere putaret, et polliceri strenuos *se* viros futuros. Caeterum nec *id* omittendum, quam opportune animi sane magnitudine uti soleret. Ille enim, cum a rege ei venisset epistola, quam is Persa, *qui* cum Callia *erat* Lacedaemonio, adtulerat de hospitio atque amicitia ejus *perscriptam*, eam non accepit, sed illum qui *eandem* adtulerat, re-

εἶπεν, ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ, ὡς ἰδίᾳ μὲν πρὸς αὐτὸν οὐδὲν δέοι ἐπιστολὰς πέμπειν. Ἢν δὲ φίλος τῇ Λακεδαίμονι καὶ τῇ Ἑλλάδι εὔνους ὢν φαίνηται, ὅτι καὶ αὐτὸς φίλος ἀνὰ κράτος αὐτῷ ἔσοιτο· ἢν μέντοι, ἔφη, ἐπιβουλεύων ἁλίσκηται, μηδ', ἂν πάνυ πολλὰς ἐπιστολὰς δέχωμαι, φίλον ἕξειν μὲ οἰέσθω. Ἐγὼ οὖν καὶ τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησιλάου, τὸ, πρὸς τὸ ἀρέσκειν τοῖς Ἕλλησιν, ὑπεριδεῖν τὴν βασιλέως ξενίαν. Ἄγαμαι δὲ κἀκεῖνο, ὅτι οὐχ ὁπότερος πλείω τε χρήματα ἔχοι, καὶ πλειόνων ἄρχοι, τούτῳ ἡγήσατο μεῖζον φρονητέον εἶναι, ἀλλ' ὁπότερος αὐτός τε ἀμείνων εἴη, καὶ ἀμεινόνων ἡγοῖτο. Ἐπαινῶ δὲ κἀκεῖνο τῆς προνοίας αὐτοῦ, ὅτι νομίζων ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι,

---

gi renuntiare jussit, nihil opus esse epistolas ad se privatim mittere; quod si Lacedaemoni se amicum et Graeciae benevolum declararet, ipsum quoque ei pro virili parte amicum futurum: verum si deprehensus fuerit, ait, insidiis struendis occupatus, ne se, etiamsi epistolas admodum multas *ab eo* acceperim, amicum me habiturum existimet. Igitur hoc etiam Agesilai *factum* laudo, quod, ut Graecis placeret, hospitium regis aspernatus sit. Illud quoque admiror, quod non uter plures haberet pecunias ac pluribus imperaret, ei majores spiritus gerendos esse arbitraretur, sed *ei*, qui tum ipse melior esset tum melioribus praeesset. Praeterea et illud providentiae ipsius *exemplum* laudo, quod, cum Grae-

ἀφίστασθαι τοῦ βασιλέως ὡς πλείστους σατράπας, οὐκ ἐκρατήθη οὔθ' ὑπὸ δώρων, οὔθ' ὑπὸ τῆς βασιλέως ῥώμης, ἐθελήσαντος ξενωθῆναι αὐτῷ, ἀλλ' ἐφυλάξατο μὴ ἄπιστος γενέσθαι τοῖς ἀφίστασθαι βουλομένοις. Ἐκεῖνό γε μὴν αὐτοῦ τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη; ὁ μὲν γὰρ Πέρσης, νομίζων, ἢν χρήματα πλεῖστα ἔχῃ, πάνθ' ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσεσθαι, διὰ τοῦτο πᾶν μὲν τὸ ἐν ἀνθρώποις χρυσίον, πᾶν δὲ τὸ ἀργύριον, πάντα δὲ τὰ πολυτελέστατα ἐπειρᾶτο πρὸς ἑαυτὸν ἀθροίζειν. Ὁ δὲ οὕτως ἀντεσκευάσατο τὸν οἶκον, ὥστε τούτων μηδενὸς προσδεῖσθαι. Εἰ δέ τις ταῦτα ἀπιστεῖ, ἰδέτω μὲν, οἵα οἰκία ἤρκει αὐτῷ, θεάσθω δὲ τὰς θύρας αὐτοῦ· εἰκάσειε γὰρ ἄν τις ἔτι ταύτας

---

ciae utile duceret, quamplurimos a rege satrapas deficere, non vel muneribus vel potentia regis fuerit victus, ut ei hospitio jungi vellet; sed caverit ne is fieret cujus illis, qui *a rege* deficere vellent, suspecta esset fides. Quis illud porro in ipso non miretur? Persa utique, propterea quod arbitraretur, si plurimas haberet pecunias, omnia se suam in potestatem redacturum, idcirco quidquid *esset* inter homines auri, quidquid argenti, quidquid maximi pretii rerum, id totum ad se cogere conabatur; at ille contra domum suam sic instruebat, ut horum nullo egeret. Quod si quis haec fide minus digna putet, *is velim* adspiciat qualis ei domus suffecerit, fores etiam ejus intueatur: nam suspicari quis possit has adhuc illas *ipsas*

ἐκείνας εἶναι, ἅσπερ Ἀριστόδημος ὁ Ἡρακλέους, ὅτε κατῆλθε, λαβὼν ἐπεστήσατο. Πειράσθω δὲ θεάσασθαι τὴν ἔνδον κατασκευὴν, ἐννοησάτω δὲ, ὡς ἐθοίναζεν ἐν ταῖς θυσίαις, ἀκουσάτω δὲ, ὡς ἐπὶ πολιτικοῦ κανάθρου κατήει εἰς Ἀμύκλας ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. Τοιγαροῦν οὕτως ἐφαρμόσας τὰς δαπάνας ταῖς προσόδοις, οὐδὲν ἠναγκάζετο χρημάτων ἕνεκα ἄδικον πράττειν. Καίτοι καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι τείχη ἀνάλωτα κτᾶσθαι ὑπὸ πολεμίων· πολὺ μέν τοι ἔγωγε κάλλιον κρίνω τὸ τὴν αὑτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάσαι καὶ ὑπὸ χρημάτων καὶ ὑπὸ ἡδονῶν καὶ ὑπὸ φόβου.

θ'. Ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γε, ὡς καὶ τὸν τρόπον ὑπεστήσατο τῇ τοῦ Πέρσου ἀλαζονείᾳ. Πρῶ-

---

esse, quas Aristodemus ab Hercule *oriundus*, cum *Spartam* rediit, sumptas statuerit: conetur *idem* domesticam supellectilem spectare; atque *ipse* secum cogitet quo pacto in sacrificiis epularetur; audiat eum ad Amyclas in canathro civico descendisse. Cum igitur sumptus ad reditus ita adcommodaret, injusti nihil pecuniarum causa facere cogebatur. Atque praeclarum *quiddam* esse videtur, muros habere hostibus inexpugnabiles: verum ego certe multo praeclarius esse judico, *ita* suum animum parare, *ut* et pecuniis, et voluptatibus, et formidini sit inexpugnabilis.

9. At vero exponam quo pacto mores etiam Persae fastui repugnantes instituit. Primum enim, ille gloriosius se efferebat, quod raro conspiceretur;

τον μὲν γὰρ ὁ μὲν τῷ σπανίως ὁρᾶσθαι ἐσεμνύνετο, Ἀγησίλαος δὲ τῷ ἀεὶ ἐμφανὴς εἶναι ἠγάλλετο, νομίζων αἰσχρουργίᾳ μὲν τὸ ἀφανίζεσθαι πρέπειν, τῷ δὲ εἰς κάλλος βίῳ τὸ φῶς μᾶλλον κόσμον παρέχειν. Ἔπειτα δὲ ὁ μὲν τῷ δυσπρόσοδος εἶναι ἐσεμνύνετο, ὁ δὲ τῷ πᾶσιν εὐπρόσοδος εἶναι ἔχαιρε· καὶ ὁ μὲν ἡβρύνετο τῷ βραδέως διαπράττειν, ὁ δὲ τότε μάλιστα ἔχαιρεν, ὁπόταν τάχιστα τυχόντας, ὧν δέοιντο, ἀποπέμποι. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν εὐπάθειαν ὅσῳ ῥᾴονα καὶ εὐπορωτέραν Ἀγησίλαος ἐπετήδευσεν, ἄξιον κατανοῆσαι. Τῷ μὲν γὰρ Πέρσῃ πᾶσαν γῆν περιέρχονται μαστεύοντες, τί ἂν ἡδέως πίοι, μυρίοι δὲ τεχνῶνται, τί ἂν ἡδέως φάγοι. Ὅπως γε μὴν κα-

at *in eo* Agesilaus exultabat, quod semper *hominum* in conspectu versaretur, quippe existimabat factis turpibus convenire, ut in occulto lateant, at vitae ad honestatem *institutae* lucem *ipsam* potius ornamentum conciliare: deinde, gravitatem ille captabat *ex eo* quod difficilis ad eum esset aditus, gaudebat hic quod facilis ad se omnibus esset aditus. Atque ille splendorem inde sibi colligebat, quod *negotia* tarde conficeret, hic tum maxime laetabatur, cum *homines* ea, quae cupiebant, celerrime consequutos dimitteret. Atqui operae pretium est considerare, quanto faciliorem ac magis parabilem voluptatem Agesilaus consectaretur: sunt enim Persae qui terram universam circumeunt, quid jucunde bibat

ταδάρθοι, οὐδ' ἂν εἴποι τις, ὅσα πραγματεύονται. Ἀγησίλαος δὲ, διὰ τὸ φιλόπονος εἶναι, πᾶν μὲν τὸ παρὸν ἡδέως ἔπινε, πᾶν δὲ τὸ συντυχὸν ἡδέως ἤσθιεν· εἰς δὲ τὸ ἀσμένως κοιμηθῆναι πᾶς τόπος ἱκανὸς ἦν αὐτῷ. Καὶ ταῦτα οὐ μόνον πράττων ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμούμενος ἠγάλλετο, ὅτι αὐτὸς μὲν ἐν μέσαις ταῖς εὐφροσύναις ἀναστρέφοιτο· τὸν δὲ βάρβαρον ἑώρα, εἰ μέλλοι ἀλύπως βιώσεσθαι, συνελκυστέον αὐτῷ ἀπὸ περάτων τῆς γῆς τὰ τέρψοντα. Εὔφραινε δὲ καὶ τάδε, ὅτι αὐτὸς μὲν ᾔδει, τῇ τῶν θεῶν κατασκευῇ δυνάμενος ἀλύπως χρῆσθαι· τὸν δὲ ἑώρα φεύγοντα μὲν θάλπη, φεύγοντα δὲ ψύχη, δι' ἀσθένειαν ψυχῆς, οὐκ ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ θηρίων τῶν

---

quaeritantes, innumeri *alii* artificiose parant quod cum voluptate edat: ut porro dormiat, ne quidem dicere quis possit quam multa moliantur. At Agesilaus, quod patiens laboris esset, quidquid aderat cum voluptate bibebat, quidquid oblatum forte fuisset, cùm voluptate comedebat; ut aûtem suaviter somno frueretur, quivis ei locus erat idoneus. Atque haec non modo dum faceret gaudebat, sed laetitia etiam exultabat quoties cogitaret se quidem mediis in voluptatibus versari; *illum* vero barbarum videret, si absque tristitia vivere vellet, necesse habere ut ab *extremis* terrae finibus ea contraheret, de quibus voluptatem capturus esset. Quin

ἀσθενεστάτων βίον μιμούμενον. Ἐκεῖνό γε μὴν πῶς οὐ καλὸν καὶ μεγαλόγνωμον, τὸ αὐτὸν μὲν ἀνδρὸς ἔργοις καὶ κτήμασι κοσμεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, κύνας τε πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ ἵππους πολεμιστηρίους τρέφοντα· Κυνίσκαν δὲ, ἀδελφὴν οὖσαν, πεῖσαι ἁρματοτροφεῖν, καὶ ἐπιδεῖξαι, νικώσης αὐτῆς, ὅτι τὸ θρέμμα τοῦτο οὐκ ἀνδραγαθίας, ἀλλὰ πλούτου ἐπίδειγμά ἐστιν. Τόδε γε μὴν πῶς οὐ σαφῶς πρὸς τὸ γενναῖον ἔγνω, ὅτι ἅρματι μὲν νικήσας τοὺς ἰδιώτας, οὐδὲν ὀνομαστότερος ἂν γένοιτο· εἰ δὲ φίλην μὲν πάντων μάλιστα τὴν πόλιν ἔχοι, πλείστους δὲ φίλους καὶ ἀρίστους ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κεκτῷτο, νικῴη δὲ τὴν μὲν πα-

---

haec etiam *cum* delectabant, quod se quidem sciret absque animi aegritudine posse deum dispositione uti; illum vero videret aestus fugere, fugere frigora; *ac* propter imbecillitatem animi, non fortium virorum, sed debilissimarum bestiarum vitam imitari. Illud quidem certe qui non praeclarum ac magni animi *indicium erat*, quod ipse factis viro dignis et rebus partis domum suam ornaret, cum multos canes venaticos et equos ad bellicos usus aptos aleret; et Cyniscae sorori ut equos currui jungendos aleret persuaserit, eaque vincente, demonstrarit his alendis non fortitudinis sed divitiarum *editum* esse specimen? Hoc vero qui non *ille* manifeste ex generosa animi indole statuit, se *nempe, homines* si privatos curru vicerit, nequaquam clariorem fore; at

τρίδα καὶ τοὺς ἑταίρους εὐεργετῶν, τοὺς δὲ ἀντιπάλους τιμωρούμενος, ὅτι ὄντως ἂν εἴη νικηφόρος τῶν καλλίστων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀγωνισμάτων, καὶ ὀνομαστότατος καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας γένοιτ' ἄν;

ί. Ἐγὼ μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα ἐπαινῶ Ἀγησίλαον. Ταῦτα γὰρ οὐχ ὥσπερ εἰ θησαυρῷ τις ἐντύχοι, πλουσιώτερος μὲν ἂν εἴη, οἰκονομικώτερος δὲ οὐδὲν ἄν· καὶ εἰ νόσου δὲ πολεμίοις ἐμπεσούσης κρατήσειεν, εὐτυχέστερος μὲν ἂν εἴη, στρατηγικώτερος δὲ οὐδὲν ἄν· ὁ δὲ καρτερίᾳ μὲν πρωτεύων, ἔνθα πονεῖν καιρὸς, ἀλκῇ δὲ, ὅπου ἀνδρίας ἀγὼν, γνώμῃ δὲ, ὅπου βουλῆς ἔργον, οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ δικαίως ἀ-

---

si civitatem haberet amicissimam, amicos plurimos optimosque per universum terrarum orbem comparasset, patriam et sodales beneficiis, adversarios ulciscendo superasset, reapse pulcherrimis ac magnificentissimis in certaminibus victorem se futurum, futurum etiam tum vivum tum mortuum clarissimum?

10. Ob res ejusmodi certe quidem Agesilaum laudo: haec enim non *ita sunt* veluti si quis thesaurum forte reperiat, opulentior quidem fuerit, nihilo tamen rei familiaris administrandae peritior; et si morbo hostes invadente victoria potiatur, felicior quidem fuerit, nihilo tamen arte imperatoria instructior: qui vero *laborum* tolerantia praestat *aliis*, ubi laborem perferendi tempus est, et robore, ubi fortitudinis est certamen, et prudentia, ubi consi-

νὴρ ἀγαθὸς παντελῶς ἂν νομίζεσθαι. Εἰ δὲ καλὸν εὕρημα ἀνθρώποις στάθμη καὶ κανὼν πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι, καλὸν ἄν μοι δοκεῖ ἡ Ἀγησιλάου ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσκεῖν βουλομένοις. Τίς γὰρ ἂν ἢ θεοσεβῆ μιμούμενος ἀνόσιος γένοιτο, ἢ δίκαιον ἄδικος, ἢ σώφρονα ὑβριστὴς, ἢ ἐγκρατῆ ἀκρατής; Καὶ γὰρ δὴ οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ ἄλλων βασιλεύειν, ὡς ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ἄρχειν ἐμεγαλύνετο· οὐδ' ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀλλ' ἐπὶ τῷ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἡγεῖσθαι τοῖς πολίταις. Ἀλλὰ γὰρ μὴ, ὅτι τετελευτηκὼς ἐπαινεῖται, τούτου ἕνεκα θρηνόν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολὺ

---

lium res poscit, is mihi quidem videtur merito vir omnino bonus existimandus. Quod si amussis et norma *sint* inventum hominibus commodum ad efficienda praeclara *opera*, mihi egregium exemplum Agesilai virtus exstitisse videtur iis, qui fortitudinem exercere volunt. Nam quis impius fiat, qui religiosum imitatur; vel qui justum, injustus; vel qui modestum, petulans; vel qui temperantem, intemperans? Etenim *Agesilaus* non tam *in eo* quod aliorum rex esset, quam quod imperare sibi ipsi posset, gloriabatur; neque *in eo* quod adversus hostes, sed quod ad omnem virtutem civibus *suis* dux esset. Enimvero quod a morte laudatur, non idcirco quisquam orationem hanc *esse* lamentationem putet, sed multo magis laudationem. Nam primum quae vivus audiebat, ea nunc

μᾶλλον ἐγκώμιον. Πρῶτον μὲν γὰρ ἅπερ ζῶν ἤκουε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ. Ἔπειτα δὲ, τί καὶ πλέον θρήνου ἄπεστιν, ἢ βίος τε εὐκλεὴς καὶ θάνατος ὡραῖος; ἐγκωμίων δὲ τί ἀξιώτερον, ἢ νῖκαί τε αἱ κάλλισται καὶ ἔργα τὰ πλείστου ἄξια; Δικαίως δ' ἂν ἐκεῖνός γε μακαρίζοιτο, ὃς εὐθὺς μὲν ἐκ παιδὸς ἐρασθεὶς τοῦ εὐκλεὴς γενέσθαι, ἔτυχε τούτου μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτόν· φιλοτιμότατος δὲ πεφυκὼς, ἀήττητος διετέλεσεν, ἐπεὶ βασιλεὺς ἐγένετο. Ἀφικόμενος δὲ ἐπὶ τὸ μήκιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνος, ἀναμάρτητος ἐτελεύτησε καὶ περὶ τούτους, ὧν ἡγεῖτο, καὶ πρὸς ἐκείνους, οἷς ἐπολέμει.

---

etiam de ipso commemorantur: deinde, quid a lamentatione longius abest, quam gloriosa vita et mors tempestiva? quid laudationibus item convenientius, quam victoriae pulcherrimae maximique pretii facinora? Ac jure quidem ille beatus praedicetur, qui statim a puero celebris evadendi cupiditate incensus, id praecipue *quod concupivit* praeter *omnes* aetatis suae *viros* consequutus est; et cum honoris natura esset cupidissimus, perpetuo invictus extitit, ex quo rex factus fuit; cumque longissimum vitae humanae *terminum* adtigisset, inculpatus obiit tum ab iis quibus praeerat, tum ab iis adversus quos bellum gerebat.

ιά. Βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ὡς ἂν ὁ ἔπαινος εὐμνημονεστέρως ἔχῃ. Ἀγησίλαος μὲν ἱερὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς πολεμίοις ἐσέβετο, ἡγούμενος τοὺς θεοὺς οὐχ ἧττον ἐν τῇ πολεμίᾳ χρῆναι, ἢ ἐν τῇ φιλίᾳ συμμάχους ποιεῖσθαι. Ἱκέτας δὲ θεῶν οὐδὲ ἐχθροὺς ἐβιάζετο, νομίζων ἄλογον εἶναι τοὺς μὲν ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας, ἱεροσύλους καλεῖν, τοὺς δὲ βωμῶν ἱκέτας ἀποσπῶντας, εὐσεβεῖς ἡγεῖσθαι. Ἐκεῖνός γε μὴν ὑμνῶν οὔποτ' ἔληγεν, ὡς τοὺς θεοὺς οἴοιτο οὐδὲν ἧττον ὁσίοις ἔργοις, ἢ ἁγνοῖς ἱεροῖς ἥδεσθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁπότε εὐτυχοίη, οὐκ ἀνθρώπων ὑπερεφρόνει, ἀλλὰ θεοῖς χάριν ᾔδει. Καὶ θαῤῥῶν πλείονα ἔθυεν, ἢ ὀκνῶν ηὔ-

---

11. Libet autem virtutem ejus summatim repetere, quo facilius *haec* laudatio memoriae inhaereat. Agesilaus delubra etiam hostium in agro *sita* venerabatur, quippe qui existimaret deorum auxilia non minus in hostili quam pacato *solo* quaerenda esse: eos autem, qui ad deos suppliciter accederent, non, *si* hostes *essent*, violabat, quod absurdum esse duceret eos, qui e fanis *aliquid* furto subtrahant, sacrilegos adpellare; eos autem, qui supplices ab aris avellant, pro religiosis habere. Porro nunquam ille praedicare desinebat se deos arbitrari non minus factis piis quam sacrificiis puris delectari. Quinetiam fortuna quoties utebatur prospera, non homines contemnebat, sed diis habebat gratias; et cum bono esset

χετο. Εἴθιστο δὲ φοβούμενος μὲν ἱλαρὸς φαίνεσθαι, εὐτυχῶν δὲ πρᾶος εἶναι. Τῶν γε μὴν φίλων οὐ τοὺς δυνατωτάτους, ἀλλὰ τοὺς προθυμοτάτους μάλιστα ἠσπάζετο. Ἐμίσει δὲ οὐκ εἴτις κακῶς πάσχων ἠμύνετο, ἀλλ' εἴ τις εὐεργετούμενος ἀχάριστος φαίνοιτο. Ἔχαιρε δὲ, τοὺς μὲν αἰσχροκερδεῖς πένητας ὁρῶν, τοὺς δὲ δικαίους πλουσίους ποιῶν, βουλόμενος τὴν δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας κερδαλεωτέραν καθιστάναι. Ἤσκει δὲ ἐξομιλεῖν μὲν παντοδαποῖς, χρῆσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς. Ὁπότε δὲ ψεγόντων, ἢ ἐπαινούντων τινὰς ἀκούοι, οὐχ ἧττον ᾤετο καταμανθάνειν τοὺς τῶν λεγόντων τρόπους, ἢ περὶ ὧν λέγοιεν. Καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ φίλων ἐξαπατωμένους οὐκ

---

animo plures mactabat hostias quam, cum suis metueret rebus, voverat. Adsuetus etiam erat, cum in metu esset, hilaritatem prae se ferre, cum prospera uteretur fortuna, mitis esse. Ex amicis porro non potentissimos sed promptissimos maxime amplectebatur. Odio prosequebatur, non eum, qui laesus se ulciscebatur, sed eum, qui beneficiis adfectus ingratum se declarabat. Gaudebat quoties turpis quidem lucri avidos videbat pauperes, justos vero quoties locupletabat; utpote qui justitiam injustitia lucrosiorem efficere volebat. Cum omnis generis hominibus versari, bonis uti solebat. Cumque *eos* qui vituperabant aliquos vel laudabant audiret, non minus eorum se mores pernoscere, quam eorum, de quibus

ἔψεγε, τοὺς δὲ ὑπὸ πολεμίων πάμπαν κατεμέμφετο· καὶ τὸ μὲν ἀπιστοῦντας ἐξαπατᾷν, σοφὸν ἔκρινε, τὸ δὲ πιστεύοντας, ἀνόσιον. Ἐπαινούμενος δὲ ἔχαιρεν ὑπὸ τῶν καὶ ψέγειν ἐθελόντων τὰ μὴ ἀρεστὰ, καὶ τῶν παῤῥησιαζομένων οὐδένα ἤχθραινε· τοὺς δὲ κρυψινόους ὥσπερ ἐνέδρας ἐφυλάττετο. Τούς γε μὴν διαβόλους μᾶλλον, ἢ τοὺς κλέπτας, ἐμίσει, μείζω ζημίαν ἡγούμενος φίλων ἢ χρημάτων στερίσκεσθαι. Καὶ τὰς μὲν τῶν ἰδιωτῶν ἁμαρτίας πρᾴως ἔφερε, τὰς δὲ τῶν ἀρχόντων μεγάλας ἦγε, κρίνων, τοὺς μὲν ὀλίγα, τοὺς δὲ πολλὰ κακῶς διατιθέναι. Τῇ δὲ βασιλείᾳ προσήκειν ἐνόμιζεν οὐ ῥᾳδιουργίαν, ἀλλὰ

---

verba facerent, existimabat. Atque eos quidem, qui per amicos deciperentur, non vituperabat, qui vero per hostes, eos omnino reprehendebat. Ac diffidentes quidem fallere, sapientis esse judicabat, at fidem habentes, impium. Si ab iis laudaretur, qui vellent etiam vituperare quae minus *ipsis* placerent, gaudebat; et eorum, qui libere, *quod sentiebant*, dicebant, neminem odio habebat: at ab iis, qui mentem suam astute celant, tanquam ab insidiis sibi cavebat. Caeterum calumniatores majori prosequebatur odio, quam fures; quippe qui majus esse detrimentum duceret, amicis quam rebus *suis* spoliari. Atque privatorum quidem *hominum* peccata miti ferebat animo, principum vero magna censebat; quod illos

καλοκἀγαθίαν. Καὶ τοῦ μὲν σώματος εἰκόνα στήσασθαι ἀπέσχετο, πολλῶν αὐτῷ τοῦτο δωρεῖσθαι θελόντων, τῆς δὲ ψυχῆς οὐδέποτε ἐπαύετο μνημεῖα διαπονούμενος· ἡγούμενος τὸ μὲν ἀνδριαντοποιῶν, τὸ δὲ αὑτοῦ ἔργον εἶναι, καὶ τὸ μὲν πλουσίων, τὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν. Χρήμασί γε μὴν οὐ μόνον δικαίως, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίως ἐχρῆτο, τῷ μὲν δικαίῳ ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ ἐᾷν τὰ ἀλλότρια, τῷ δὲ ἐλευθερίῳ καὶ τῶν ἑαυτοῦ προσωφελητέον εἶναι. Ἀεὶ δὲ δεισιδαίμων ἦν, νομίζων τοὺς μὲν καλῶς ζῶντας οὔπω εὐδαίμονας, τούς δ' εὐκλεῶς τετελευτηκότας ἤδη μακαρίους. Μείζω δὲ συμφορὰν ἔκρινε τὸ γιγνώσκοντα, ἢ ἀγνοοῦντα ἀμελεῖν τῶν ἀγαθῶν· δόξης δὲ

paucorum, multorum hos malorum esse auctores judicaret. Regno non desidiam, sed absolutam probitatem convenire putabat. Et a statuenda quidem corporis imagine abstinebat, multis id *honoris* ei largiri volentibus: animi vero monumenta nunquam elaborare desinebat; quippe qui arbitrabatur illud statuariorum, hoc sui ipsius opus esse; atque illud, divitum, hoc, bonorum. Facultatibus non juste tantum, sed etiam liberaliter utebatur; utpote qui *homini* justo satis esse ducebat, ab alienis abstinere, liberalem etiam de suis utilitatem *aliis* adferre debere. Semper autem deorum metu tenebatur, cum honeste quidem viventes, necdum felices; eos vero, qui gloriose mortem oppetiissent, jam beatos existimaret. Majorem autem esse calamitatem judicabat, scien-

εὐδεμιᾶς ἥρα ἧς οὐκ ἐξεπόνει τὰ ἴδια. Μετ' ὀλίγων δέ μοι ἐδόκει ἀνθρώπων οὐ καρτερίαν τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' εὐπάθειαν νομίζειν. Ἐπαινούμενος γοῦν ἔχαιρε μᾶλλον, ἢ χρήματα κτώμενος. Ἀλλὰ μὴν ἀνδρίαν γε τὸ πλέον μετ' εὐβουλίας, ἢ μετὰ κινδύνων ἐπεδείκνυτο. Καὶ σοφίαν ἔργῳ μᾶλλον, ἢ λόγῳ ἤσκει. Πρᾳότατος γε μὴν φίλοις ὢν, ἐχθροῖς φοβερώτατος ἦν· καὶ πόνοις μάλιστα ἀντέχων, ἑταίροις ἥδιστα ὑπεῖκε, καλῶν ἔργων μᾶλλον, ἢ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπιθυμῶν. Ἔν τε μὴν ταῖς εὐπραξίαις σωφρονεῖν ἐπιστάμενος, ἐν τοῖς δεινοῖς εὐθαρσὴς ἐδύνατο εἶναι. Καὶ τὸ εὔχαρι οὐ σκώμμασιν, ἀλλὰ τρόπῳ ἐπετήδευε· καὶ τῷ μεγαλόφρονι οὐ σὺν ὕβρει ἀλλὰ

tem, quam inscium res præclaras negligere: gloriae nullius amore tenebatur, cui quae propria essent non elaboraret: cum paucis hominibus mihi videbatur existimare virtutem non tolerantiam esse, sed voluptatem. Si laudaretur certe magis gaudebat, quam si opes acquisivisset. At vero fortitudinem potius cum consilio quam periculis ostendebat; et sapientiam re magis quam verbo exercebat. Porro cum in amicos esset mitissimus, inimicis maximo erat terrori: cumque labores in primis toleraret, sodalibus *tamen* libentissime cedebat, magis actiones pulchras quam corpora pulchra desiderans. In rebus utique secundis modeste se gerere callens, in adversis spei plenus esse poterat. Atque urbanitatem non dicteriis, sed moribus studiose colebat: et animi mag-

σὺν γνώμῃ ἐχρῆτο. Τῶν γοῦν ὑπεραύχων καταφρονῶν, τῶν μετρίων ταπεινότερος ἦν. Καὶ γὰρ ἐκαλλωπίζετο τῇ μὲν ἀμφὶ τὸ σῶμα φαυλότητι, τῷ δ' ἀμφὶ τὸ στράτευμα κόσμῳ· τῷ δ' αὐτὸς μὲν ὡς ἐλαχίστων δεῖσθαι, τῷ δὲ τοὺς φίλους ὡς πλεῖστα ὠφελεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις, βαρύτατος μὲν ἀνταγωνιστὴς ἦν, κουφότατος δὲ κρατήσας· ἐχθροῖς μὲν δυσεξαπάτητος, φίλοις δὲ εὐπαραπιστότατος. Αἰεὶ δὲ τιθεὶς τὰ τῶν φίλων ἀσφαλῶς, αἰεὶ ἀμαυροῦν τὰ τῶν πολεμίων ἔργον εἶχεν. Ἐκεῖνον οἱ μὲν συγγενεῖς φιλοκηδεμόνα ἐκάλουν, οἱ δὲ χρώμενοι ἀπροφάσιστον, οἱ δ' ὑπουργήσαντές τι μνήμονα, οἱ δ' ἀδικούμενοι ἐπίκουρον, οἵ γε μὴν συγκινδυνεύοντες μετὰ

---

nitudine non cum injuria *petulanter illata*, sed cum prudentia utebatur. Jactatores certe cum contemneret, modestis erat submissior: etenim de vili corporis cultu, de pulchro exercitus *sui* ordine, de eo etiam quod ipse quam paucissimis egeret, et amicis quamplurimum prodesset, gloriabatur. Ad haec, gravissimus quidem erat *dum certaret* adversarius, ubi vero victoria potitus esset, lenissimus: ab inimicis difficulter circumveniri poterat, ab amicis facillime in falsam persuasionem adducebatur: semper autem amicorum res in tuto collocans, ut hostium semper extingueret id agebat. Illum cognati propinquorum studiosum nominabant, qui eo utebantur, *amicum* sine tergiversatione; qui aliquid officii praestitissent, memorem; injuria laesi, adjutorem; qui vero periculum una

θεοὺς σωτῆρα. Δοκεῖ δ' ἔμοιγε καὶ τόδε μόνος ἀνθρώπων ἐπιδεῖξαι, ὅτι ἡ μὲν τοῦ σώματος ἰσχὺς γηράσκει, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ῥώμη τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγήρατός ἐστιν. Ἐκεῖνος γοῦν οὐκ ἀπεῖπε μεγάλην καὶ καλὴν ἐφιέμενος δόξαν, εἰ καὶ μὴ τὸ σῶμα φέρειν ἠδύνατο τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ῥώμην. Τοιγαροῦν ποίας νεότητος οὐ κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας ἐφάνη; Τίς μὲν γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἀκμάζων οὕτω φοβερὸς ἦν, ὡς Ἀγησίλαος, τὸ μήκιστον τοῦ αἰῶνος ἔχων; Τίνος δ' ἐκ ποδῶν γενομένου μᾶλλον ἥσθησαν οἱ πολέμιοι, ἢ Ἀγησιλάου, καίπερ γηραιοῦ τελευτήσαντος; Τίς δὲ συμμάχοις θάρσος παρέσχεν, ὅσον Ἀγησίλαος, καίπερ ἤδη πρὸς τῷ στόματι τοῦ βίου ὤν;

---

cum eo adibant, post deos servatorem. Et mihi sane videtur etiam solus ex hominibus demonstrasse, corporis quidem vires senescere, sed animi robur in viris fortibus senectutis esse expers. Ille certe magnam praeclaramque famam adpetere non destitit, quamdiu corpus animi ipsius robur ferre poterat. Qua igitur juventute non illius senecta praestantior adparuit? Quis enim, aetate florens, hostibus tam fuit terribilis, quam Agesilaus, cum *jam* ultimum vitae *terminum* adtingeret? Quonam e medio sublato magis gavisi sunt hostes, quam Agesilao, tametsi senex *vitam* finivisset? Quis *tantum* fiduciae sociis praebuit, quantum Agesilaus, licet ad vitae jam terminum pervenisset? Quem amici juvenem ma-

Τίνα δὲ νέον οἱ φίλοι πλέον ἐπόθησαν, ἢ Ἀγησίλαον γηραιὸν ἀποθανόντα; Οὕτω δὲ τελέως ὁ ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὢν διεγένετο, ὡς καὶ τετελευτηκὼς ἤδη, ἔτι μεγαλείως ὠφελῶν τὴν πόλιν εἰς τὴν ἀΐδιον οἴκησιν κατηγάγετο, μνημεῖα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κτησάμενος, τῆς δὲ βασιλικῆς ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι τυχών.

---

gis desiderarunt, quam Agesilaum, qui senex mortem obierat? Is autem adeo perfecte semper patriae fuit utilis, ut etiam jam defunctus, magnopere adhuc civitatem juvans ad aeternum domicilium deductus est; monumenta quidem virtutis suae per universum terrarum orbem adeptus, sepulturam vero regiam in patria consequutus.

XENOPHONTIS

QUAE EXSTANT

OPERA,

GRAECE & LATINE,

EX EDITIONIBUS

SCHNEIDERI ET ZEUNII.

ACCEDIT

INDEX LATINUS.

TOM. IV.

EDINBURGI:

E PRELO ACADEMICO.

IMPENSIS GULIELMI LAING.

MDCCCXI.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΚΕΦ. α΄.

ΔΑΡΕΙΟΥ καὶ Παρυσάτιδος γίγνονται παῖδες δύο· πρεσβύτερος μὲν Ἀρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κῦρος. Ἐπεὶ δὲ ἠσθένει Δαρεῖος, καὶ ὑπώπτευε τελευτὴν τοῦ βίου, ἐβούλετό οἱ τὼ παῖδε ἀμφοτέρω παρεῖναι. Ὁ μὲν οὖν

XENOPHONTIS

DE

CYRI

EXPEDITIONE

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

DARII et Parysatidis duo fuere filii; *quorum* natu major Artaxerxes, minor Cyrus *erat*. Cum autem aegrotaret Darius, et vitae finem *instare* suspicaretur, filium utrumque sibi adesse

πρεσβύτερος παρὼν ἐτύγχανε· Κῦρον δὲ μεταπέμπεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἧς αὐτὸν σατράπην ἐποίησε, καὶ στρατηγὸν δὲ αὐτὸν ἀπέδειξε πάντων, ὅσοι εἰς Καστωλοῦ πεδίον ἀθροίζονται. Ἀναβαίνει οὖν ὁ Κῦρος, λαβὼν Τισσαφέρνην ὡς φίλον· καὶ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἔχων ὁπλίτας ἀνέβη τριακοσίους, ἄρχοντα δὲ αὐτῶν Ξενίαν Παῤῥάσιον.

Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε Δαρεῖος, καὶ κατέστη εἰς τὴν βασιλείαν Ἀρταξέρξης, Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κῦρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν, ὡς ἐπιβουλεύοι αὐτῷ. Ὁ δὲ πείθεταί τε καὶ συλλαμβάνει Κῦρον, ὡς ἀποκτενῶν· ἡ δὲ μήτηρ, ἐξαιτησαμένη αὐτὸν, ἀποπέμπει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. Ὁ δὲ, ὡς ἀπῆλθε κινδυνεύ-

---

voluit. Ac major quidem natu forte tunc aderat; Cyrum arcessit a principatu, cujus eum satrapen fecerat; sed et praefectum eum designaverat omnium, quicunque ad Castoli planitiem congregari solent. Itaque Cyrus adscendit, Tissapherne tanquam amico sibi adjuncto; cum trecentis etiam gravis armaturae militibus Graecis, quibus Xenias Parrhasius praeerat.

Posteaquam Darius vivendi finem fecit, et Artaxerxes regno potitus est, Tissaphernes Cyrum apud fratrem criminatur, quasi *is* illi insidiaretur. Credit ille, et Cyrum interficiendi consilio comprehendit: sed mater eum, precibus suis condonatum, ad principatum remittit. Is ubi periculo objectus et affectus ignominia discessit, consilia init quo pacto in potestate fratris esse desine-

σας καὶ ἀτιμασθεὶς, βουλεύεται, ὅπως μήποτε ἔτι ἔσται ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ, ἀλλ', ἢν δύνηται, βασιλεύσει ἀντ' ἐκείνου. Παρύσατις μὲν δὴ ἡ μήτηρ ὑπῆρχε τῷ Κύρῳ, φιλοῦσα αὐτὸν μᾶλλον, ἢ τὸν βασιλεύοντα Ἀρταξέρξην. Ὅστις δ' ἀφικνεῖτο τῶν παρὰ βασιλέως πρὸς αὐτὸν, πάντας οὕτω διατιθεὶς ἀπεπέμπετο, ὥσθ' ἑαυτῷ μᾶλλον φίλους εἶναι ἢ βασιλεῖ. Καὶ τῶν παρ' ἑαυτῷ δὲ βαρβάρων ἐπεμελεῖτο, ὡς πολεμεῖν τε ἱκανοὶ εἴησαν, καὶ εὐνοϊκῶς ἔχοιεν αὐτῷ. Τὴν δὲ Ἑλληνικὴν δύναμιν ἤθροιζεν, ὡς μάλιστα ἐδύνατο ἐπικρυπτόμενος, ὅπως ὅτι ἀπαρασκευαστότατον λάβοι βασιλέα. Ὅτε οὖν ἐποιεῖτο τὴν συλλογὴν, ὁπόσους εἶχε φύλακας ἐν ταῖς πόλεσι,

---

ret, atque etiam, si fieri posset, ejus loco regno potiretur. Et Parysatis quidem mater a Cyri partibus stetit, quippe quae magis hunc, quam Artaxerxem regem, diligeret. *Ipse* autem, si quis ad se a rege veniret, *eos* omnes sic affectos remittebat, ut sibi magis, quam regi, essent amici. Praeterea curabat ut barbari, quos habebat secum, et ad gerendum bellum idonei et benevolo essent erga ipsum animo. Graecas copias, quam poterat occultissime, cogebat, ut regem imparatissimum offenderet. Quoties igitur delectum ageret *eorum militum* praesidiariorum, quoscunque in urbibus habebat, *toties* singulis eorum praefectis mandabat, ut Peloponnesios quam plurimo-

παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις ἑκάστοις, λαμβάνειν ἄνδρας Πελοποννησίους ὅτι πλείστους καὶ βελτίστους, ὡς ἐπιβουλεύοντος Τισσαφέρνους ταῖς πόλεσι. Καὶ γὰρ ἦσαν αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις Τισσαφέρνους τὸ ἀρχαῖον, ἐκ βασιλέως δεδομέναι· τότε δ' ἀπέστησαν πρὸς Κῦρον πᾶσαι, πλὴν Μιλήτου. Ἐν Μιλήτῳ δὲ ὁ Τισσαφέρνης, προαισθόμενος τὰ αὐτὰ ταῦτα βουλευομένους, [ἀποστῆναι πρὸς Κῦρον,] τοὺς μὲν ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἐξέβαλεν. Ὁ δὲ Κῦρος, ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας, συλλέξας στράτευμα, ἐπολιόρκει Μίλητον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ἐπειρᾶτο κατάγειν τοὺς ἐκπεπτωκότας. Αὕτη οὖν ἄλλη πρόφασις ἦν αὐτῷ τοῦ ἀθροίζειν στράτευμα. Πρὸς δὲ βασιλέα πέμπων, ἠξίου,

optimosque compararent, quasi Tissaphernes urbibus insidiaretur. Nam urbes Ionicae fuerant *illae* quidem prius Tissapherni a rege traditae; sed hoc tempore omnes, praeter Miletum, ad Cyrum defecerant. Cum enim Tissaphernes Mileti praesensisset, *Milesios* eadem ad Cyrum deficiendi consilia agitare, partim eos occiderat, partim ejecerat. Cyrus autem in exilium actos cum excepisset, exercitu comparato, terra marique Miletum obsidebat, et exules reducere conabatur. Hoc utique erat ei alterum militis cogendi praetextum. Mittebat et ad regem, atque orabat, ut ipsi potius, qui frater ejus esset,

ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ, δοθῆναί οἱ ταύτας τὰς πόλεις μᾶλλον, ἢ Τισσαφέρνην ἄρχειν αὐτῶν· καὶ ἡ μήτηρ συνέπραττεν αὐτῷ ταῦτα, ὥστε βασιλεὺς τῆς μὲν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιβουλῆς οὐκ ᾐσθάνετο, Τισσαφέρνει δὲ ἐνόμιζε πολεμοῦντα αὐτὸν ἀμφὶ τὰ στρατεύματα δαπανᾷν· ὥστε οὐδὲν ἤχθετο αὐτῶν πολεμούντων· καὶ γὰρ ὁ Κῦρος ἀπέπεμπε τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ ἐκ τῶν πόλεων, ὧν ὁ Τισσαφέρνης ἐτύγχανεν ἔχων.

Ἄλλο δὲ στράτευμα συνελέγετο αὐτῷ ἐν Χεῤῥονήσῳ τῇ καταντιπέρας Ἀβύδου, τόνδε τὸν τρόπον. Κλέαρχος ἦν Λακεδαιμόνιος, φυγάς· τούτῳ συγγενόμενος ὁ Κῦρος, ἠγάσθη τε αὐτὸν, καὶ δίδωσιν αὐτῷ μυρίους δαρει-

---

quam Tissapherni, tradere in eas urbes imperium vellet: qua in re mater etiam eum adjuvabat; itaque *accidit,* ut rex insidias sibi strui non animadverteret, sed existimaret Cyrum *idcirco* in exercitus sumptus facere, quia Tissapherni bellum navaret; adeoque moleste non ferret, bellum inter ipsos geri: nam et Cyrus mittebat tributum regi debitum iis ex urbibus, quas Tissaphernes habuerat.

Cogebantur et aliae copiae Cyro in Chersoneso, e regione Abydi, in hunc modum. Clearchus erat Lacedaemonius, exul; quocum congressus Cyrus admiratus est eum, ac decem millia daricorum ei donavit. Quod ille aurum cum ac-

κούς. Ὁ δὲ λαβὼν τὸ χρυσίον, στράτευμα συνέλεξεν ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων, καὶ ἐπολέμει, ἐκ Χεῤῥονήσου ὁρμώμενος, τοῖς Θρᾳξὶ τοῖς ὑπὲρ Ἑλλήσποντον οἰκοῦσι, καὶ ὠφέλει τοὺς Ἕλληνας· ὥστε καὶ χρήματα συνεβάλλοντο αὐτῷ εἰς τὴν τροφὴν τῶν στρατιωτῶν αἱ Ἑλλησποντικαὶ πόλεις ἑκοῦσαι. Τοῦτο δ' αὖ οὕτω τρεφόμενον ἐλάνθανεν αὐτῷ τὸ στράτευμα. Ἀρίστιππος δὲ ὁ Θετταλὸς ἐτύγχανε ξένος ὢν αὐτῷ, καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῶν οἴκοι ἀντιστασιωτῶν, ἔρχεται πρὸς τὸν Κῦρον, καὶ αἰτεῖται αὐτὸν εἰς δισχιλίους ξένους, καὶ τριῶν μηνῶν μισθὸν, ὡς οὕτω περιγενόμενος ἂν τῶν ἀντιστασιωτῶν. Ὁ δὲ Κῦρος δίδωσιν αὐτῷ εἰς τετρακισχιλίους, καὶ ἓξ μηνῶν μισ-

---

cepisset, exercitum his pecuniis collegit, et e Chersoneso prodiens, Thracibus iis, qui supra Hellespontum habitant, bellum intulit, commodisque Graecos adfecit; adeo ut etiam sponte sua civitates Hellespontiacae pecunias ad alendum *hunc* militem conferrent. Quapropter et hae copiae *Cyro* clam alebantur. Aristippus autem Thessalus, hospes ejus, cum domi factione adversaria premeretur, ad Cyrum venit, externosque milites ab eo circiter bis mille, cum trium mensium stipendio petit, quod se hoc pacto superiorem contrariis partibus fore confideret. Cyrus ei ad quatuor millia concedit, et in sex menses stipendium; simul eum rogat, ne

θόν· καὶ δεῖται αὐτοῦ, μὴ πρόσθεν καταλῦσαι πρὸς τοὺς ἀντιστασιώτας, πρὶν ἂν αὐτῷ συμβουλεύσηται. Οὕτω δὲ αὖ τὸ ἐν Θετταλίᾳ ἐλάνθανεν αὐτῷ τρεφόμενον στράτευμα. Πρόξενον δὲ τὸν Βοιώτιον, φίλον ὄντα αὐτῷ, ἐκέλευσε λαβόντα ἄνδρας ὅτι πλείστους παραγενέσθαι, ὡς ἐπὶ Πεισίδας βουλόμενος στρατεύεσθαι, ὡς πράγματα παρεχόντων Πεισιδῶν τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ. Σοφαίνετον δὲ τὸν Στυμφάλιον, καὶ Σωκράτην τὸν Ἀχαιὸν, ξένους ὄντας καὶ τούτους, ἐκέλευσεν ἄνδρας λαβόντας ἐλθεῖν ὅτι πλείστους, ὡς πολεμήσων Τισσαφέρνει σὺν τοῖς φυγάσι τῶν Μιλησίων. Καὶ ἐποίουν οὕτως οὗτοι.

β΄. Ἐπεὶ δ' ἐδόκει αὐτῷ ἤδη πορεύεσθαι

---

prius cum adversariae factionis hominibus transigeret, quam secum consilia communicasset. Atque hoc modo clam in Thessalia quoque exercitus ei alebatur. Etiam Proxenum Boeotium, ei amicum, cum quanto posset maximo militum numero venire jussit, quasi vellet adversus Pisidas, ut qui agrum ipsius infestarent, exercitum ducere. Sophaenetum quoque Stymphalium, et Socratem Achaeum, *ejus* itidem qui fuerant hospites, cum quanta maxima possent manu venire jussit, quasi cum Milesiis exulibus Tissaphernem oppugnare vellet. Ac hi quidem ita faciebant.

2. Cum autem in superiorem *Asiam* ei movere visum esset,

ἄνω, τὴν μὲν πρόφασιν ἐποιεῖτο, ὡς Πεισίδας βουλόμενος ἐκβαλεῖν παντάπασιν ἐκ τῆς χώρας· καὶ ἀθροίζει ὡς ἐπὶ τούτους τό, τε βαρβαρικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐνταῦθα στράτευμα· καὶ παραγγέλλει τῷ τε Κλεάρχῳ, λαβόντι ἥκειν ὅσον ἦν αὐτῷ στράτευμα· καὶ τῷ Ἀριστίππῳ, συναλλαγέντι πρὸς τοὺς οἴκοι, ἀποπέμψαι πρὸς ἑαυτὸν, ὃ εἶχε στράτευμα· καὶ Ξενίᾳ τῷ Ἀρκάδι, ὃς αὐτῷ προειστήκει τοῦ ἐν ταῖς πόλεσι ξενικοῦ, ἥκειν παρήγγειλε, λαβόντα τοὺς ἄνδρας, πλὴν ὁπόσοι ἱκανοὶ ἦσαν τὰς ἀκροπόλεις φυλάττειν. Ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς Μίλητον πολιορκοῦντας, καὶ τοὺς φυγάδας ἐκέλευσε σὺν αὐτῷ στρατεύεσθαι· ὑποσχόμενος αὐτοῖς, εἰ καλῶς καταπρα-

---

causam belli *eam* prae se ferebat, quasi Pisidas vellet omnino ex regione *sua* ejicere: atque tanquam adversus hos *pugnaturus* tum barbaricas tum Graecas huc copias cogit: Clearchoque denuntiat, ut cum exercitu, quem haberet, *ad se* veniret; et Aristippo ut, compositione cum civibus inita, copias, quas habebat, mitteret: Xeniae item Arcadi, qui praeerat copiis exteris, *quas* in civitatibus *alebat*, imperat ut *ad se* cum suis veniret, relictis tantum iis, qui tuendis arcibus satis erant. Arcessivit et illos, qui Miletum obsidebant, *ipsos*que exules *Milesios* secum in aciem exire jussit; pollicitus se, si bellum, quod tunc suscipiebat, ex sententia conficeret,

ξειεν, ἐφ' ἃ ἐστρατεύετο, μὴ πρόσθεν παύσασθαι, πρὶν αὐτοὺς καταγάγοι οἴκαδε. Οἱ δὲ ἡδέως ἐπείθοντο· (ἐπίστευον γὰρ αὐτῷ·) καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα, προσῄεσαν εἰς Σάρδεις. Ξενίας μὲν δὴ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων λαβὼν παρεγένετο εἰς Σάρδεις, ὁπλίτας εἰς τετρακισχιλίους· Πρόξενος δὲ παρῆν, ἔχων ὁπλίτας μὲν εἰς πεντακοσίους καὶ χιλίους, γυμνῆτας δὲ πεντακοσίους· Σοφαίνετος δὲ ὁ Στυμφάλιος, ὁπλίτας ἔχων χιλίους· Σωκράτης δὲ ὁ Ἀχαιὸς, ὁπλίτας ἔχων ὡς πεντακοσίους· Πασίων δὲ ὁ Μεγαρεὺς, εἰς ἑπτακοσίους ἔχων ἄνδρας, παρεγένετο· ἦν δὲ καὶ οὗτος καὶ ὁ Σωκράτης τῶν ἀμφὶ Μίλητον στρατευομένων. Οὗτοι

---

non prius conquieturum, quam eos domum reduxisset. Parebant illi perlibenter; (quippe qui Cyro fidem haberent:) ac sumptis armis Sardes accesserunt. Ac Xenias quidem cum iis qui ex urbibus *colligebantur*, quatuor fere *peditum* gravis armaturae millibus, Sardes venit: Proxenus cum gravis armaturae militibus mille quingentis, et quingentis levis armaturae aderat: Sophaenetus Stymphalius, cum gravis armaturae mille; Socrates Achaeus, cum gravis armaturae circiter quingentis: Pasion Megarensis cum septingentis fere venit: erat autem hic cum Socrate de illorum numero, qui Miletum oppugnabant. Hi quidem Sardes ad eum veniebant. Haec Tissaphernes cum animadvertisset, adparatumque majorem

μὲν εἰς Σάρδεις αὐτῷ ἀφίκοντο. Τισσαφέρνης δὲ, κατανοήσας ταῦτα, καὶ μείζονα ἡγησάμενος εἶναι, ἢ ὡς ἐπὶ Πεισίδας, τὴν παρασκευὴν, πορεύεται ὡς βασιλέα, ᾗ ἐδύνατο τάχιστα, ἱππέας ἔχων ὡς πεντακοσίους. Καὶ βασιλεὺς μὲν δὴ, ἐπεὶ ἤκουσε παρὰ Τισσαφέρνους τὸν Κύρου στόλον, ἀντιπαρεσκευάζετο.

Κῦρος δὲ ἔχων οὓς εἶπον, ὡρμᾶτο ἀπὸ Σάρδεων· καὶ ἐξελαύνει διὰ τῆς Λυδίας σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας εἴκοσι καὶ δύο, ἐπὶ τὸν Μαίανδρον ποταμόν. Τούτου τὸ εὖρος δύο πλέθρα· γέφυρα δὲ ἐπῆν ἐζευγμένη πλοίοις ἑπτά. Τοῦτον διαβὰς, ἐξελαύνει διὰ Φρυγίας σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας ὀκτὼ, εἰς Κολοσσὰς, πόλιν οἰκουμένην, εὐδαίμονα καὶ μεγάλην. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας ἑπτά·

arbitratus esset, quam qui adversus Pisidas *instituerelur*, quam celerrime poterat, cum quingentis equitibus, ad regem contendit. Ac rex quidem ubi de exercitu Cyri a Tissapherne certior factus fuit, et ipse *ad bellum* sese parabat.

Cyrus autem cum iis quas dixi copiis, Sardibus movit; et per Lydiam tertiis castris, parasangas viginti duas ad Maeandrum fluvium progreditur. Hujus latitudo duum *erat* plethrorum; et in eo pons erat septem navigiis constructus. Hunc cum trajecisset, per Phrygiam castris unis, parasangis octo confectis, Colossas venit, urbem incolis frequentem, opulentam et magnam. Hic dies septem cum substitisset,

καὶ ἥκει Μένων ὁ Θετταλὸς, ἔχων ὁπλίτας χιλίους, καὶ πελταστὰς πεντακοσίους, Δόλοπας καὶ Αἰνιᾶνας καὶ Ὀλυνθίους. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας εἴκοσιν, εἰς Κελαινὰς, τῆς Φρυγίας πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα Κύρῳ βασίλεια ἦν, καὶ παράδεισος μέγας, ἀγρίων θηρίων πλήρης, ἃ ἐκεῖνος ἐθήρευεν ἀπὸ ἵππου, ὁπότε γυμνάσαι βούλοιτο ἑαυτόν τε καὶ τοὺς ἵππους. Διὰ μέσου δὲ τοῦ παραδείσου ῥεῖ ὁ Μαίανδρος ποταμός· αἱ δὲ πηγαὶ αὐτοῦ εἰσιν ἐκ τῶν βασιλείων· ῥεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς Κελαινῶν πόλεως. Ἔστι δὲ καὶ μεγάλου βασιλέως βασίλεια ἐν Κελαιναῖς ἐρυμνὰ, ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ Μαρσύου ποταμοῦ, ὑπὸ

Menon Thessalus cum mille gravis armaturae peditibus venit, peltastis item quingentis, Dolopibus, et Aenianensibus, et Olynthiis. Inde castris tertiis, parasangas viginti pergit Celaenas, urbem Phrygiae, frequentem incolis, magnam et opulentam. Erat hic Cyro regia, et ingens hortus, refertus feris belluis, quas ipse *vectus* equo venabatur, quoties seipsum et equos exercere vellet. Per medium hortum Maeander fluvius labitur; cujus fontes ex ipsa regia oriuntur; atque fluit etiam per Celaenas urbem. Est et magni regis munita Celaenis regia, ad Marsyae fluminis fontes, sub arce: labitur hic quoque per urbem, et in Maeandrum influit: Mar-

τῇ ἀκροπόλει· ῥεῖ δὲ καὶ οὗτος διὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸν Μαίανδρον· τοῦ δὲ Μαρσύου τὸ εὖρος εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν. Ἐνταῦθα λέγεται Ἀπόλλων ἐκδεῖραι Μαρσύαν, νικήσας ἐρίζοντά οἱ περὶ σοφίας, καὶ τὸ δέρμα κρεμάσαι ἐν τῷ ἄντρῳ, ὅθεν αἱ πηγαί· διὰ δὲ τοῦτο ὁ ποταμὸς καλεῖται Μαρσύας. Ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ ἀπεχώρει, λέγεται οἰκοδομῆσαι ταῦτά τε τὰ βασίλεια, καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν. Ἐνταῦθα ἔμεινε Κῦρος ἡμέρας τριάκοντα· καὶ ἧκε Κλέαρχος ὁ Λακεδαιμόνιος, φυγὰς, ἔχων ὁπλίτας χιλίους, καὶ πελταστὰς Θρᾷκας ὀκτακοσίους, καὶ τοξότας Κρῆτας διακοσίους. Ἅμα δὲ καὶ Σωσίας

---

syae autem latitudo *est* quinque ac viginti pedum. Hic Apollo dicitur pellem detraxisse Marsyae, cum eum vicisset secum de peritia certantem, ac in antro pellem suspendisse, unde *fluminis sunt* fontes: eaque de causa flumen Marsyas adpellatur. Hoc loco Xerxes, cum pugna victus e Graecia discederet, regiam hanc et Celaenarum arcem condidisse dicitur. Cyrus hic triginta dies mansit; *intra quos* Clearchus Lacedaemonius, exul, cum *peditibus* mille gravis armaturae, et octingentis peltastis Thracibus, ducentisque sagittariis Cretensibus *ad eum* venit. Eodem etiam tempore Sosias aderat Syracusanus cum mille gravis armaturae militibus; et So-

παρῆν ὁ Συρακούσιος, ἔχων ὁπλίτας χιλίους· καὶ Σοφαίνετος ὁ Ἀρκὰς, ἔχων ὁπλίτας χιλίους. Ἐνταῦθα Κῦρος ἐξέτασιν καὶ ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων ἐποίησεν ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐγένοντο οἱ σύμπαντες, ὁπλῖται μὲν μύριοι καὶ χίλιοι, πελτασταὶ δὲ ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, εἰς Πέλτας πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς· ἐν αἷς Ξενίας ὁ Ἀρκὰς τὰ Λύκαια ἔθυσε, καὶ ἀγῶνα ἔθηκε· τὰ δὲ ἆθλα ἦσαν στλεγγίδες χρυσαῖ· ἐθεώρει δὲ τὸν ἀγῶνα καὶ Κῦρος. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δώδεκα, εἰς Κεραμῶν ἀγορὰν, πόλιν οἰκουμένην, ἐσχάτην ἐν

---

phaenetus Arcas, cum eodem numero ejusdem armaturae militum. Hic Cyrus Graecos in horto milites recensuit *eorumque* numerum iniit, atque in universum armaturae gravis militum undecim millia, peltastarum duo fere millia fuerunt.

Inde castris alteris, parasangas decem progreditur, ad Peltas, oppidum incolis frequens. Ibi dies tres commoratus est; quibus Arcas ille Xenias Lupercalia institutis sacrificiis et ludis celebravit; *victoribus* praemia erant aureae strigiles: ludos etiam Cyrus ipse spectabat. Hinc pergit alteris castris, parasangas duodecim, ad forum Ceramorum, urbem incolis frequentem, ultimam terrae Mysiae. Inde castris tribus, triginta parasangas, ad

τῇ Μυσίᾳ χώρᾳ. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας τριάκοντα, εἰς Καΰστρου πεδίον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας πέντε· καὶ τοῖς στρατιώταις ὠφείλετο μισθὸς, πλέον ἢ τριῶν μηνῶν· καὶ πολλάκις ἰόντες ἐπὶ τὰς θύρας ἀπῄτουν. Ὁ δὲ ἐλπίδας λέγων διῆγε, καὶ δῆλος ἦν ἀνιώμενος· οὐ γὰρ ἦν πρὸς τοῦ Κύρου τρόπου, ἔχοντα μὴ ἀποδιδόναι.

Ἐνταῦθα ἀφικνεῖται Ἐπύαξα, ἡ Συεννέσιος γυνὴ, τοῦ Κιλίκων βασιλέως, παρὰ Κῦρον· καὶ ἐλέγετο Κύρῳ δοῦναι χρήματα πολλά. Τῇ οὖν στρατιᾷ τότε ἀπέδωκε Κῦρος μισθὸν τεττάρων μηνῶν. Εἶχε δὲ ἡ Κίλισσα καὶ φύλακας περὶ αὐτὴν Κίλικας καὶ Ἀσπενδί-

---

Caystri campum, urbem incolis frequentem, progreditur. Hic dies quinque commoratus est; atque *ibi tum* militibus trimestre stipendium, et eo majus, debitum erat; iique *adeo* ad portas saepe venientes, *id* exigebant. Is autem *non nisi* spem usque proposuit, atque palam erat eum dolore adfici: nec enim erat ex Cyri moribus, cum haberet *stipendia*, non dare.

Ibi tum Epyaxa, Syennesis Cilicum regis uxor, ad Cyrum venit; et magnam huic pecuniam dedisse ferebatur. Itaque tunc exercitui Cyrus mercedem quatuor mensium persolvit. Habebat Cilicensis haec et circa se satellites Cilices et Aspendios; ac cum ea

ους· ἐλέγετο δὲ καὶ συγγενέσθαι Κῦρον τῇ Κιλίσσῃ. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, εἰς Θύμβριον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἦν παρὰ τὴν ὁδὸν κρήνη ἡ Μίδου καλουμένη, τοῦ Φρυγῶν βασιλέως· ἐφ' ᾗ λέγεται Μίδας τὸν Σάτυρον θηρεῦσαι, οἴνῳ κεράσας αὐτήν. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, εἰς Τυριαῖον, πόλιν οἰκουμένην· ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς. Καὶ λέγεται δεηθῆναι ἡ Κίλισσα Κύρου, ἐπιδεῖξαι τὸ στράτευμα ἑαυτῇ· βουλόμενος οὖν ἐπιδεῖξαι, ἐξέτασιν ποιεῖται ἐν τῷ πεδίῳ, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. Ἐκέλευσε δὲ τοὺς Ἕλληνας, ὡς νόμος αὐτοῖς, εἰς μάχην, οὕτω ταχθῆναι καὶ στῆναι, συντάξαι δὲ ἕκασ-

---

Cyrus etiam consuesse dicebatur. Inde castris alteris, parasangas decem progreditur, ad Thymbrium, urbem incolis frequentem. Hic propter viam fons erat, qui Midae Phrygum regis *fons* dicebatur; ad quem Midas Satyrum *illum* venatus esse fertur, cum fontem vino miscuisset. Hinc castris alteris, parasangas decem pergit ad frequens oppidum Tyriaeum; quo loco triduum mansit. Ac *regina* Cilicensis Cyrum rogasse dicitur, ut sibi exercitum ostenderet: cum itaque vellet ostendere, tam Graecorum quam barbarorum in campo recensum agebat. Graecis autem mandabat, ut, sicut iis mos erat, ad pugnam instructi starent, ac suos quisque disponeret. Itaque in quaternis dispositi sunt: et

τον τοὺς ἑαυτοῦ. Ἐτάχθησαν οὖν ἐπὶ τεττάρων· εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν Μένων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· τὸ δ' εὐώνυμον, Κλέαρχος καὶ οἱ ἐκείνου· τὸ δὲ μέσον, οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Ἐθεώρει οὖν ὁ Κῦρος πρῶτον μὲν τοὺς βαρβάρους, (οἱ δὲ παρήλαυνον τεταγμένοι κατ' ἴλας καὶ κατὰ τάξεις,) εἶτα δὲ τοὺς Ἕλληνας, παρελαύνων ἐφ' ἅρματος, καὶ ἡ Κίλισσα ἐφ' ἁρμαμάξης. Εἶχον δὲ πάντες κράνη χαλκᾶ, καὶ χιτῶνας φοινικοῦς, καὶ κνημῖδας, καὶ τὰς ἀσπίδας ἐκκεκαθαρμένας. Ἐπεὶ δὲ πάντας παρήλασε, στήσας τὸ ἅρμα πρὸ τῆς φάλαγγος μέσης, πέμψας Πίγρητα τὸν ἑρμηνέα παρὰ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἐκέλευσε προβαλέσθαι τὰ ὅπλα, καὶ ἐπιχωρῆσαι ὅλην τὴν

---

dextrum quidem Menon cum suis obtinebat; laevum, cum suis Clearchus; in medio caeteri duces erant. Cyrus primum barbaros spectabat, (qui in turmas et cohortes instructi progrediebantur,) deinde Graecos *ipse* curru praetervehens, Cilissa vero harmamaxa. Habebant autem omnes aereas galeas, et tunicas puniceas, et ocreas, et scuta detersa. Cum omnes praetervectus esset, currum ante phalangem mediam sistit, ac Pigrete interprete ad Graecorum duces misso mandat, ut arma objicerent, totamque phalangem promoverent. Illi militibus haec denuntiabant; atque ubi classicum cecinisset, armis objectis procedebant. Deinde celerius iis

φάλαγγα. Οἱ δὲ ταῦτα προεῖπον τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐπεὶ ἐσάλπιγξε, προβαλλόμενοι τὰ ὅπλα ἐπῄεσαν. Ἐκ δὲ τούτου, θᾶττον προϊόντων σὺν κραυγῇ, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου δρόμος ἐγένετο τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τὰς σκηνάς. Τῶν δὲ βαρβάρων φόβος πολλοῖς τε καὶ ἄλλοις, καὶ ἥ τε Κίλισσα ἔφυγεν ἐκ τῆς ἁρμαμάξης· καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς, καταλιπόντες τὰ ὤνια, ἔφυγον· οἱ δὲ Ἕλληνες σὺν γέλωτι ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἦλθον. Ἡ δὲ Κίλισσα, ἰδοῦσα τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τάξιν τοῦ στρατεύματος, ἐθαύμαζε. Κῦρος δὲ ἥσθη, τὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς βαρβάρους φόβον ἰδών.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας εἴκοσιν, εἰς Ἰκόνιον, τῆς Φρυγίας

cum clamore progredientibus, ultro milites ad tabernacula cursu se conferebant. Barbaris autem cum multis aliis metus *injectus* erat, tum Cilissa ex harmamaxa fugiebat: et turba forensis, relictis rebus venalibus, fugam itidem capiebat; at Graeci cum risu ad tabernacula se recepere. Cilissa splendorem atque ordinem, quem viderat, exercitus admirabatur. Cyrus vero laetatus est, cum barbaris metum a Graecis *injectum* cerneret.

Inde castris tribus, viginti parasangas, ad Iconium, ultimam Phrygiae urbem, progreditur. Hic triduum commoratus est. Inde per Lycaoniam

πόλιν ἐσχάτην. Ἐνταῦθα ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας. Ἐντεῦθεν διελαύνει διὰ τῆς Λυκαονίας σταθμοὺς πέντε, παρασάγγας τριάκοντα. Ταύτην τὴν χώραν ἐπέτρεψε διαρπάσαι τοῖς Ἕλλησιν, ὡς πολεμίαν οὖσαν. Ἐντεῦθεν ὁ Κῦρος τὴν Κίλισσαν εἰς Κιλικίαν ἀποπέμπει τὴν ταχίστην ὁδόν· καὶ συνέπεμψεν αὐτῇ στρατιώτας, οὓς Μένων εἶχε, καὶ αὐτὸν Μένωνα τὸν Θεσσαλόν. Κῦρος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξελαύνει διὰ Καππαδοκίας σταθμοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσι καὶ πέντε, πρὸς Δάναν, πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς· ἐν ᾧ Κῦρος ἀπέκτεινεν ἄνδρα Πέρσην, Μεγαφέρνην, φοινικιστὴν βασίλειον, καὶ ἕτερόν τινα τῶν ὑπάρχων δυνάστην, αἰτιασάμενος ἐπιβουλεύειν

castris quinque, triginta parasangas progreditur. Hanc regionem Graecis diripiendam concessit, quod hostilis esset. Hinc Cyrus in Ciliciam via brevissima Cilissam dimittit; atque milites, quos Menon habuit, ipsumque *adeo* Menona Thessalum, una cum ea misit. Cum caeteris per Cappadociam castris quatuor, viginti et quinque parasangas Cyrus progreditur ad Danam, urbem incolis frequentem, amplam et opulentam. Hic tres mansit dies; in quo *tempore* hominem Persam, Megaphernem, regium purpurae tinctorem, et alium quendam qui principem inter praefectos locum tenebat, causatus eos sibi insidiari, interfecit. Hinc in Ciliciam irrumpere

αὐτῷ. Ἐντεῦθεν ἐπειρῶντο ἐσβάλλειν εἰς τὴν Κιλικίαν· ἡ δὲ εἰσβολὴ ἦν ὁδὸς ἁμάξιτος, ὀρθία ἰσχυρῶς, καὶ ἀμήχανος εἰσελθεῖν στρατεύματι, εἴ τις ἐκώλυεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ Συέννεσιν εἶναι ἐπὶ τῶν ἄκρων, φυλάττοντα τὴν εἰσβολήν· δι' ὃ ἔμεινεν ἡμέραν ἐν τῷ πεδίῳ. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἧκεν ἄγγελος λέγων, ὅτι λελοιπὼς εἴη Συέννεσις τὰ ἄκρα, ἐπεὶ ᾔσθετο τό, τε Μένωνος στράτευμα, ὅτι ἤδη ἐν Κιλικίᾳ εἴη εἴσω τῶν ὀρέων, καὶ ὅτι τριήρεις ἤκουε περιπλεούσας ἀπὸ Ἰωνίας εἰς Κιλικίαν, Ταμὼν ἔχοντα τὰς Λακεδαιμονίων καὶ αὐτοῦ Κύρου. Κῦρος δ' οὖν ἀνέβη ἐπὶ τὰ ὄρη, οὐδενὸς κωλύοντος, καὶ εἷλε τὰς σκηνὰς, οὗ ἐφύλαττον οἱ Κίλικες. Ἐντεῦθεν δὲ κατέβαινεν εἰς πεδίον

conabantur: verum qua irrumpendum erat, via plaustro *tantum* capiendo *fuit* apta, praeceps admodum, et quam exercitus intrare non posset, si quis prohiberet. Quin et Syennesis aditum summis in jugis custodire ferebatur: quare in planitie diem *unum* substitit. Postridie nuntius venit, qui reliquisse juga Syennesim dicebat, posteaquam animadvertisset Menonis copias intra montes in Cilicia esse, ac audisset Tamon cum Lacedaemoniorum et ipsius Cyri triremibus in Ciliciam ex Ionia navigare. Cyrus, nemine prohibente, in montes adscendit, cepitque tabernacula, ubi Cilices custodiam *aditus* egerant. Inde magnam in planitiem descendit, *eamque* amoenam et irriguam, omnis generis arboribus ac vi-

μέγα, καλὸν καὶ ἐπίῤῥυτον, καὶ δένδρων παντοδαπῶν ἔμπλεων καὶ ἀμπέλων· πολὺ δὲ καὶ σήσαμον καὶ μελίνην καὶ κέγχρον καὶ πυροὺς καὶ κριθὰς φέρει. Ὄρος δ' αὐτὸ περιέχει ὀχυρὸν καὶ ὑψηλὸν πάντῃ ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν.

Καταβὰς δὲ διὰ τούτου τοῦ πεδίου, ἤλασε σταθμοὺς τέσσαρας, παρασάγγας πέντε καὶ εἴκοσιν, εἰς Ταρσοὺς, πόλιν τῆς Κιλικίας μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἦσαν τὰ Συεννέσιος βασίλεια, τοῦ Κιλίκων βασιλέως· διὰ μέσης δὲ τῆς πόλεως ῥεῖ ποταμὸς, Κύδνος ὄνομα, εὖρος δύο πλέθρων. Ταύτην τὴν πόλιν ἐξέλιπον οἱ ἐνοικοῦντες, μετὰ Συεννέσιος, εἰς χωρίον ὀχυρὸν ἐπὶ τὰ ὄρη· πλὴν οἱ τὰ κα-

---

tibus plenam: sesami etiam et panici et milii et tritici et hordei feracem. Hanc mons undique munitus et arduus a mari ad mare amplectitur.

Cum descendisset per istam planitiem, quatuor castris, parasangas quinque et viginti progressus est ad Tarsum, amplam Ciliciae opulentamque urbem. Hic regia Syennesis Cilicum regis erat: ac per urbem mediam labitur fluvius, *cui* nomen Cydnus, duum plethrorum latitudine. Hac, incolae, una cum Syennesi, deserta, munitum ad locum in montes fugerunt: exceptis iis, qui cauponas tenebant: manserunt illi quoque qui propter mare in Solis et Isso habitabant. At Epyaxa, Syennesis uxor, quin-

τηλεῖα ἔχοντες· ἔμειναν δὲ καὶ οἱ παρὰ τὴν θάλατταν οἰκοῦντες ἐν Σόλοις καὶ ἐν Ἰσσοῖς. Ἐπύαξα δὲ, ἡ Συεννέσιος γυνὴ, πρότερα Κύρου πέντε ἡμέραις εἰς Ταρσοὺς ἀφίκετο· ἐν δὲ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὀρέων, τῶν εἰς τὸ πεδίον, δύο λόχοι τοῦ Μένωνος στρατεύματος ἀπώλοντο· οἱ μὲν ἔφασαν, ἁρπάζοντάς τι κατακοπῆναι ὑπὸ τῶν Κιλίκων· οἱ δὲ, ὑπολειφθέντας καὶ οὐ δυναμένους εὑρεῖν τὸ ἄλλο στράτευμα οὐδὲ τὰς ὁδοὺς, εἶτα πλανωμένους ἀπολέσθαι· ἦσαν δὲ οὗτοι ἑκατὸν ὁπλῖται. Οἱ δ' ἄλλοι ἐπειδὴ ἧκον, τήν τε πόλιν τοὺς Ταρσοὺς διήρπασαν διὰ τὸν ὄλεθρον τῶν συστρατιωτῶν ὀργιζόμενοι, καὶ τὰ βασίλεια τὰ ἐν αὐτῇ. Κῦρος δὲ, ἐπεὶ εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν, μετεπέμπετο

que ante Cyrum diebus Tarsum venerat: in transeundis autem montibus ad planitiem *tendentibus*, duo de Menonis exercitu manipuli periere: quos aiebant alii quadam in direptione a Cilicibus fuisse caesos; alii, relictos a tergo, cum neque copias caeteras, neque vias reperire possent, *sic* deinde palantes periisse: erant hi gravis armaturae milites centum. Reliqui posteaquam *eo* venere, Tarsum urbem diripuerunt, ira propter commilitonum cladem accensi, ac *ipsam*, quae in ea *erat*, regiam. Cyrus, ubi in urbem invectus est, Syennesim ad se arcessebat; at ille nec ullius antehac se potentioris in manus venisse dixit, nec ad Cyrum tunc ire voluit, prius-

Συέννεσιν πρὸς ἑαυτόν· ὁ δὲ οὔτε πρότερον οὐδενί πω κρείττονι ἑαυτοῦ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἔφη, οὔτε τότε Κύρῳ ἰέναι ἤθελε, πρὶν ἡ γυνὴ αὐτὸν ἔπεισε, καὶ πίστεις ἔλαβε. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπεὶ συνεγένοντο ἀλλήλοις, Συέννεσις μὲν Κύρῳ ἔδωκε χρήματα πολλὰ εἰς τὴν στρατιὰν, Κῦρος δ' ἐκείνῳ δῶρα, ἃ νομίζεται παρὰ βασιλεῖ τίμια, ἵππον χρυσοχάλινον, καὶ στρεπτὸν χρυσοῦν, καὶ ψέλλια, καὶ ἀκινάκην χρυσοῦν, καὶ στολὴν Περσικὴν, καὶ τὴν χώραν μηκέτι ἀρπάζεσθαι· τὰ δὲ ἡρπασμένα ἀνδράποδα, ἤν που ἐντυγχάνωσιν, ἀπολαμβάνειν.

γʹ. Ἐνταῦθ' ἔμεινε Κῦρος καὶ ἡ στρατιὰ ἡμέρας εἴκοσιν· οἱ γὰρ στρατιῶται οὐκ ἔφασαν ἰέναι τοῦ πρόσω· ὑπώπτευον γὰρ ἤδη ἐπὶ

---

quam ei persuasisset uxor, et fidem *ab Cyro* accepisset. Post haec congressi cum essent, Syennesis Cyro ingentem pro exercitu pecuniam donat, et Cyrus illi *vicissim ea* munera, quae apud regem in pretio esse solent, *nimirum* frenis aureis insignem equum, et torquem auream, et armillas, et acinacem aureum, et stolam Persicam, et non amplius agrum direptum iri; direpta vero mancipia, sicubi occurrerent, recepturum.

3. Hic Cyrus cum exercitu dies viginti substitit; propterea quod milites ulterius se perrecturos negarent. jam enim suspicabantur contra regem iter agi; in hoc vero stipendio se conductos negabant. Clearchus

βασιλέα ἰέναι· μισθωθῆναι δὲ οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἔφασαν. Πρῶτος δὲ Κλέαρχος τοὺς αὑτοῦ στρατιώτας ἐβιάζετο ἰέναι· οἱ δὲ αὐτόν τε ἔβαλλον, καὶ τὰ ὑποζύγια τὰ ἐκείνου, ἐπεὶ ἤρξατο προϊέναι. Κλέαρχος δὲ τότε μὲν μικρὸν ἐξέφυγε τοῦ μὴ καταπετρωθῆναι· ὕστερον δὲ, ἐπεὶ ἔγνω, ὅτι οὐ δυνήσεται βιάσασθαι, συνήγαγεν ἐκκλησίαν τῶν αὑτοῦ στρατιωτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἐδάκρυε πολὺν χρόνον ἑστώς· (οἱ δὲ ὁρῶντες ἐθαύμαζον καὶ ἐσιώπων·) εἶτα ἔλεξε τοιάδε·

" Ἄνδρες στρατιῶται, μὴ θαυμάζετε, ὅτι
" χαλεπῶς φέρω τοῖς παροῦσι πράγμασιν.
" Ἐμοὶ γὰρ Κῦρος ξένος ἐγένετο, καί με,
" φεύγοντα ἐκ τῆς πατρίδος, τά τε ἄλλα

---

primus suos ad pergendum vi cogere volebat: at illi tum in ipsum, cum *jam* procedere inciperet, tum in ipsius jumenta, *lapides* conjecerunt. Et tunc quidem parum abfuit, quin lapidibus obrueretur Clearchus: tandem, cum vi se nihil perfecturum animadverteret, milites suos ad concionem vocat; ac primum diu lacrimis ei manantibus stetit; (*quod* illi cum cernerent, taciti mirabantur;) deinde in hunc modum est loquutus:

" Ne vobis mirum sit, mili-
" tes, me ex praesenti rerum
" statu *molestia* adfici. Cyrus
" enim hospitii jus mecum ini-
" it, meque exulantem a patria
" cum aliis ornavit honoribus,
" tum daricorum decem milli-
" bus donavit: quos postea-
" quam accepi, non in commo-

" ἐτίμησε, καὶ μυρίους ἔδωκε δαρεικούς· οὓς " ἐγὼ λαβὼν, οὐκ εἰς τὸ ἴδιον κατεθέμην ἐμοὶ, " ἀλλ' οὐδὲ καθηδυπάθησα, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς " ἐδαπάνων. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς " Θρᾶκας ἐπολέμησα, καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλά- " δος ἐτιμωρούμην μεθ' ὑμῶν, ἐκ τῆς Χεῤῥο- " νήσου αὐτοὺς ἐξελαύνων, βουλομένους ἀφαι- " ρεῖσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Ἕλληνας τὴν γῆν. " Ἐπειδὴ δὲ Κῦρος ἐκάλει, λαβὼν ὑμᾶς ἐπο- " ρευόμην, ἵνα, εἴ τι δέοιτο, ὠφελοίην αὐτὸν, " ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ ὑ- " μεῖς οὐ βούλεσθε συμπορεύεσθαι, ἀνάγκη " δή μοι, ἢ ὑμᾶς προδόντα τῇ Κύρου φιλίᾳ " χρῆσθαι, ἢ πρὸς ἐκεῖνον ψευσάμενον μεθ' ὑ-

---

" dum meum verti, imo etiam " nec per voluptatem et luxum " absumpsi, sed in vos expendi. " Ac primum quidem Threci- " bus bellum intuli, et vobis- " cum *eos*, Graeciae causa *sus-* " *cepta*, sum ultus; e Cherso- " neso eos expellens, cum Grae- " cis colonis agrum *istum* eri- " pere vellent. Posteaquam " autem Cyrus *me* arcessivit, " adsumptis vobis *ad eum* pro- " fectus sum; ut pro ipsius in " me beneficiis ei, si usus *ita* " posceret, commodarem. *Jam* " vero cum vos hoc mecum " iter suscipere non velitis, ac " me necesse sit vel vobis de- " sertis amicitia Cyri uti, vel " ad illum mentitum vobiscum " ire; *tametsi* haud scio, an " iuste facturus sim, *[illegible]*, vos " tandem tamen praeferam, et " vobiscum, quidquid opus e-

" μῶν ἰέναι. Εἰ μὲν δὴ δίκαια ποιήσω, οὐκ " οἶδα· αἱρήσομαι δ' οὖν ὑμᾶς, καὶ σὺν ὑμῖν, " ὅ, τι ἂν δέῃ, πείσομαι. Καὶ οὔποτ' ἐρεῖ οὐ- " δεὶς, ὡς ἐγὼ Ἕλληνας ἀγαγὼν εἰς τοὺς " βαρβάρους, προδοὺς τοὺς Ἕλληνας, τὴν " τῶν βαρβάρων φιλίαν εἱλόμην. Ἀλλὰ " ἐπεὶ ὑμεῖς ἐμοὶ οὐκ ἐθέλετε πείθεσθαι, οὐδὲ " ἕπεσθαι, ἐγὼ σὺν ὑμῖν ἕψομαι, καὶ, ὅ, τι " ἂν δέῃ, πείσομαι. Νομίζω γὰρ, ὑμᾶς ἐ- " μοὶ εἶναι καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ " συμμάχους, καὶ σὺν ὑμῖν μὲν ἂν εἶναι τί- " μιος, ὅπου ἂν ὦ· ὑμῶν δ' ἐρημωθεὶς, οὐκ ἂν " ἱκανὸς εἶναι οἶμαι, οὔτ' ἂν φίλον ὠφελῆσαι, " οὔτ' ἂν ἐχθρὸν ἀλέξασθαι. Ὡς ἐμοῦ οὖν

" rit, feram. Nec unquam dicturus est quisquam me, posteaquam Graecos ad barbaros duxerim, desertis Graecis barbarorum amicitiam amplexum esse. Sed quoniam vos neque mihi parere, neque *me* sequi velitis, sequar ego vos, ac quidquid opus erit, feram. Quippe vos ego mihi patriam, *vos* amicos, *vos* socios esse arbitror, vobiscum etiam, ubicunque fuero, honoratum me fore: a vobis si destitutus sim, nec ad commodi quidquam amico adferendum, nec ad hostem propulsandum idoneum me fore puto. Quamobrem ea vos esse in sententia debetis, iturum me, quocunque vos *perrexeritis.*" Haec ille dixit: quae cum et ipsius et caeteri milites audivissent, laudarunt

"ἰόντος, ὅπῃ ἂν καὶ ὑμεῖς, οὕτω τὴν γνώμην "ἔχετε." Ταῦτα εἶπεν· οἱ δὲ στρατιῶται, οἵ τε αὐτοῦ ἐκείνου, καὶ οἱ ἄλλοι, ταῦτα ἀκούσαντες, ὅτι οὐ φαίη παρὰ βασιλέα πορεύεσθαι, ἐπῄνεσαν· παρὰ δὲ Ξενίου καὶ Πασίωνος πλείους, ἢ δισχίλιοι, λαβόντες τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκευοφόρα, ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ Κλεάρχῳ. Κῦρος δὲ, τούτοις ἀπορῶν τε καὶ λυπούμενος, μετεπέμπετο τὸν Κλέαρχον· ὁ δ' ἰέναι μὲν οὐκ ἤθελε, λάθρα δὲ τῶν στρατιωτῶν πέμπων αὐτῷ ἄγγελον, ἔλεγε θαῤῥεῖν, ὡς καταστησομένων τούτων εἰς τὸ δέον· μεταπέμπεσθαι δ' ἐκέλευεν αὐτόν· αὐτὸς δὲ οὐκ ἔφη ἰέναι. Μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν τούς μεθ' ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ τοὺς

---

id quod diceret, adversus regem se non proficisci: et a Xenia *quidem* Pasioneque plures duobus millibus, sumptis armis ac impedimentis, in Clearchi castra transierunt. Cyrus ob haec inops consilii et moestus, Clearchum arcessebat: is iturum se quidem negabat, sed clam *tamen* militibus misso ad ipsum nuntio, bono ut esset animo, hortabatur; nam fore ut haec ita, uti expediat, componantur. se vero *iterum* arcessere jussit; *quo facto*, ipse venturum se *iterum* negat. Post haec contractis *ad concionem* militibus tam suis, quam qui ad ipsum se contulerant, atque etiam ex aliis, cuicunque liberet, hujusmodi orationem habuit:

προσελθόντας αὐτῷ, καὶ τῶν ἄλλων τὸν βουλόμενον, ἔλεξε τοιάδε·

" Ἄνδρες στρατιῶται, τὰ μὲν δὴ Κύρου " δῆλον ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ τὰ " ἡμέτερα πρὸς ἐκεῖνον· οὔτε γὰρ ἡμεῖς ἔτι " ἐκείνου στρατιῶται, (ἐπεί γε οὐ συνεπόμεθα " αὐτῷ,) οὔτε ἐκεῖνος ἡμῖν ἔτι μισθοδότης. " Ὅτι μέντοι ἀδικεῖσθαι νομίζει ὑφ' ἡμῶν, " οἶδα· ὥστε καὶ, μεταπεμπομένου αὐτοῦ, οὐκ " ἐθέλω ἐλθεῖν, τὸ μὲν μέγιστον, αἰσχυνόμενος, " ὅτι σύνοιδα ἐμαυτῷ πάντα ἐψευσμένος αὐ- " τόν· ἔπειτα δὲ καὶ δεδιὼς, μὴ, λαβών με, " δίκην ἐπιθῇ, ὧν νομίζει ὑπ' ἐμοῦ ἠδικῆσθαι. " Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ οὐχ ὥρα εἶναι ἡμῖν καθεύ- " δειν, οὐδ' ἀμελεῖν ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ βου-

---

" Eodem omnino, milites, " se modo erga nos Cyri res " habent, quo nostrae erga il- " lum ; nam neque nos amplius " ejus sumus milites, (cum ip- " sum non sequamur,) neque " nobis ille stipendium nume- " rat. Scio equidem illum " existimare, a nobis se injuria " adfici ; adeo ut, tametsi *me* " arcessat, ire *tamen ad eum* " nolim ; maxime, quia pudet " me mihimet esse conscium, " illum a me omnino decep- " tum esse : deinde metuo, ne " si me comprehenderit, ob ea " poenam *mihi* irroget, quae a " me per injuriam existimat in " se commissa. Quamobrem " nobis minime dormiendi tem- " pus esse arbitror, neque nos " ipsos negligendi, sed deli- " berandi quid deinceps *nobis* " sit agendum. Ac sive tan-

"λεύεσθαι ὅ, τι χρὴ ποιεῖν ἐκ τούτων. Καὶ "εἴτε μένομεν αὐτοῦ, σκεπτέον μοι δοκεῖ εἶ"ναι, ὅπως ἀσφαλέστατα μενοῦμεν· εἴτε δὴ "δοκεῖ ἀπιέναι, ὅπως ὡς ἀσφαλέστατα ἄ"πιμεν, καὶ ὅπως τὰ ἐπιτήδεια ἕξομεν· ἄ"νευ γὰρ τούτων, οὔτε στρατηγοῦ οὔτε ἰ"διώτου ὄφελος οὐδέν. Ὁ δὲ ἀνὴρ πολ"λοῦ μὲν ἄξιος φίλος, ᾧ ἂν φίλος ᾖ· χα"λεπώτατος δ' ἐχθρὸς, ᾧ ἂν πολέμιος ᾖ. "Ἔτι δὲ δύναμιν ἔχει καὶ πεζὴν καὶ ἱπ"πικὴν καὶ ναυτικὴν, ἣν πάντες ὁμοίως ὁρῶ"μέν τε καὶ ἐπιστάμεθα· καὶ γὰρ οὐδὲ "πόῤῥω δοκοῦμέν μοι αὐτοῦ καθέζεσθαι· "ὥστε ὥρα λέγειν, ὅ, τι τις γιγνώσκει ἄρισ"τον εἶναι". Ταῦτ' εἰπὼν, ἐπαύσατο.

"dem manebimus, consideran"dum existimo, quo pacto "tutissime mansuri simus; sive "discedendum videtur, quo "pacto minimo cum periculo "discesserimus, quoque pacto "nobis commcatus suppetant: "nam absque his *sit*, nec im"peratoris nec privati *militis* "usus fuerit ullus. Et *Cyrus* "quidem amicus *est* magni "faciendus *ei*, cui sit amicus: "gravissimus autem *ei* inimi"cus, cui sit hostis. Prae"terea copias et pedestres et "equestres et navales habet; "quas *nos* omnes pariter et vi"demus et novimus: nam non "longe mihi ab ipso videmur "considere: quapropter tem"pus *est* indicandi, quod quis"que *factu* optimum esse sta"tuit." Haec locutus, finem *dicendi* fecit.

Ἐκ δὲ τούτου ἀνίσταντο, οἱ μὲν, ἐκ τοῦ αὐτομάτου, λέξοντες, ἃ ἐγίγνωσκον· οἱ δὲ, καὶ ὑπ' ἐκείνου ἐγκέλευστοι, ἐπιδεικνύντες, οἵα εἴη ἡ ἀπορία, ἄνευ τῆς Κύρου γνώμης, καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι. Εἷς δὲ δὴ εἶπε, προσποιούμενος σπεύδειν ὡς τάχιστα πορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, στρατηγοὺς μὲν ἑλέσθαι ἄλλους ὡς τάχιστα, εἰ μὴ βούλεται Κλέαρχος ἀπάγειν· τὰ δ' ἐπιτήδεια ἀγοράζεσθαι, (ἡ δ' ἀγορὰ ἦν ἐν τῷ βαρβαρικῷ στρατεύματι,) καὶ συσκευάζεσθαι· ἐλθόντας δὲ Κῦρον αἰτεῖν πλοῖα, ὡς ἀποπλέοιεν· ἐὰν δὲ μὴ διδῷ ταῦτα, ἡγεμόνα αἰτεῖν Κῦρον, ὅστις [ὡς] διὰ φιλίας τῆς χώρας ἀπάξει· ἐὰν δὲ μηδὲ ἡγεμόνα διδῷ, συντάττεσθαι τὴν ταχίστην· πέμψαι δὲ

Deinceps surgebant alii quidem, sua sponte quae sentirent expositiuri ; alii, illius etiam jussu, quam foret difficile, praeter Cyri voluntatem, vel manere vel abire demonstrabant. Unus porro, *se* properare simulans in Graeciam quamprimum proficisci, dixit, alios quamprimum deligendos esse duces, si Clearchus *ipsos* abducere nollet : commeatum emendum esse, (erat autem barbarorum in exercitu rerum venalium forum,) ac vasa colligenda : eundum etiam *nonnullis* a Cyro qui peterent navigia, quibus aveherentur : quod si ea non daret, petendum a Cyro ducem esse, qui per pacatam utique regionem *eos* abduceret : quod si ne ducem quidem daret, quamprimum instruendam esse aciem ; ac mittendos, qui *mon-*

καὶ προκαταληψομένους τὰ ἄκρα, ὅπως μὴ φθάσωσι μήτε ὁ Κῦρος, μήτε οἱ Κίλικες καταλαβόντες, ὧν πολλοὺς καὶ πολλὰ χρήματα ἔχομεν ἡρπακότες. Οὗτος μὲν δὴ τοιαῦτα εἶπε· μετὰ δὲ τοῦτον Κλέαρχος εἶπε τοσοῦτον· Ὡς μὲν στρατηγήσοντα ἐμὲ ταύτην τὴν στρατηγίαν, μηδεὶς ὑμῶν λεγέτω· (πολλὰ γὰρ ἐνορῶ, δι᾽ ἃ ἐμοὶ τοῦτο οὐ ποιητέον·) ὡς δὲ τῷ ἀνδρὶ, ὃν ἂν ἕλησθε, πείσομαι ᾗ δυνατὸν μάλιστα· ἵνα εἰδῆτε, ὅτι καὶ ἄρχεσθαι ἐπίσταμαι, ὥς τις καὶ ἄλλος μάλιστα ἀνθρώπων. Μετὰ δὲ τοῦτον ἄλλος ἀνέστη, ἐπιδεικνὺς μὲν τὴν εὐήθειαν τοῦ τὰ πλοῖα αἰτεῖν κελεύοντος, ὥσπερ πάλιν τὸν στόλον Κύρου μὴ ποιουμένου· ἐπιδεικνὺς δὲ, ὡς εὔηθες εἴη, ἡγεμόνα αἰτεῖν

---

tium vertices antecaperent, ut nec Cyrus *his* occupandis nec Cilices *nos* antevertant, quorum multos et multa bona praedati possidemus. Hujusmodi ille verba fecit: post quem Clearchus tantum dixit: Nemo vestrum dicat fore, ut ipse munus hoc imperatorium suscipiam; (nam multa video, quamobrem id per me fieri non debeat;) sed ut ei, quemcunque delegeritis: pro viribus obtemperem: ut sciatis me *alterius* etiam *imperio* parendi esse peritum, ut quis maxime mortalium alius. Post hunc surrexit alius, qui partim ejus stoliditatem commonstrabat, qui ad naves petendas hortatus fuerat, quasi vero Cyrus expeditionem posthac non erat suscepturus: partim commonstrabat quam stultum esset, ducem ab eo pe-

παρὰ τούτου, ᾧ λυμαινόμεθα τὴν πρᾶξιν. Εἰ δέ τι καὶ τῷ ἡγεμόνι πιστεύσομεν, ᾧ ἂν Κῦρος δῷ, τί κωλύει, καὶ τὰ ἄκρα ἡμῖν κελεύειν Κῦρον προκαταλαμβάνειν; Ἐγὼ γὰρ ὀκνοίην μὲν ἂν εἰς τὰ πλοῖα ἐμβαίνειν, ἃ ἡμῖν δοίη, μὴ ἡμᾶς αὐταῖς ταῖς τριήρεσι καταδύσῃ· φοβοίμην δ' ἂν τῷ ἡγεμόνι, ᾧ ἂν δοίη, ἕπεσθαι, μὴ ἡμᾶς ἀγάγοι, ὅθεν οὐχ οἷόν τε ἔσται ἐξελθεῖν· βουλοίμην δ' ἄν, ἄκοντος ἀπιὼν Κύρου, λαθεῖν αὐτὸν ἀπελθών· ὃ οὐ δυνατόν ἐστιν. Ἀλλ' ἔγωγέ φημι, ταῦτα μὲν φλυαρίας εἶναι· δοκεῖ δέ μοι, ἄνδρας ἐλθόντας πρὸς Κῦρον, οἵτινες ἐπιτήδειοι, σὺν Κλεάρχῳ, ἐρωτᾷν ἐκεῖνον, τί βούλεται ἡμῖν χρῆσθαι· καὶ ἐὰν μὲν ἡ πρᾶξις ᾖ παραπλησία, οἵαπερ καὶ

---

tere, cujus institutum labefactamus. Quod si quam duci, quem *nobis* Cyrus dederit, fidem habebimus, quid vetat quo minus etiam vertices Cyrum nobis occupare jubeamus? Equidem naves conscendere, quas *ille* nobis dederit, formidaverim, ne cum ipsis nos triremibus demergat: ducem quoque, quem *ille* dederit, sequi metuerim, ne nos *eo* ducat, unde non sit exeundi facultas: velim autem, invito Cyro abeunte me, clam eum discedere; quod fieri nequit. Sed has equidem nugas esse censeo: quin *potius* arbitror, *debere* homines idoneos una cum Clearcho Cyrum convenire, qui de ipso quaerant, quam ad rem nostra uti velit opera: ac si res ejusmodi fere sit, ad quam militum conductitiorum antehac

πρότερον ἐχρῆτο τοῖς ξένοις, ἕπεσθαι καὶ ἡμᾶς, καὶ μὴ κακίους εἶναι τῶν πρόσθεν τούτῳ συναβάντων· ἐὰν δὲ μείζων ἡ πρᾶξις τῆς πρόσθεν φαίνηται, καὶ ἐπιπονωτέρα, καὶ ἐπικινδυνοτέρα, ἀξιοῦν, ἢ πείσαντα ἡμᾶς ἄγειν, ἢ πεισθέντα πρὸς φιλίαν ἀφιέναι· οὕτω γὰρ καὶ ἑπόμενοι ἂν φίλοι αὐτῷ καὶ πρόθυμοι ἑποίμεθα, καὶ ἀπιόντες, ἀσφαλῶς ἂν ἀπίοιμεν· ὅ, τι δ' ἂν πρὸς ταῦτα λέγῃ, ἀπαγγεῖλαι δεῦρο· ἡμᾶς δ' ἀκούσαντας πρὸς ταῦτα βουλεύεσθαι. Ἔδοξε ταῦτα. καὶ ἄνδρας ἑλόμενοι σὺν Κλεάρχῳ πέμπουσιν, οἳ ἠρώτων Κῦρον τὰ δόξαντα τῇ στρατιᾷ. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, ὅτι ἀκούοι Ἀβροκόμαν, ἐχθρὸν ἄνδρα, ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ εἶναι, ἀπέχοντα δώδεκα σταθ-

---

usus est opera, sequi nos etiam *debere existimo*, nec iis ignaviores esse, qui prius iter hoc cum ipso susceperunt: sin res major quam prior illa, graviorisque tum laboris tum periculi videatur, petant *oportet isti*, ut vel nos suam in sententiam pertractos *secum* ducat, vel ipse nostram in sententiam adductus in *regionem* pacatam *nos* dimittat; sic enim *fiet* ut sive sequamur ipsum, amicis et alacribus animis sequuturi simus, sive discedamus, tuto simus discessuri: quidquid ad haec dixerit, huc renuntient *legati*; nos vero ubi audierimus, *nostra* ad id consilia adcommodemus. Haec comprobata est sententia. Atque lectos *adeo* homines cum Clearcho mittunt, qui Cyrum de iis, quae decreverat exercitus, interrogabant. Respon-

μούς· πρὸς τοῦτον οὖν ἔφη βούλεσθαι ἐλθεῖν· κἂν μὲν ᾖ ἐκεῖ, τὴν δίκην ἔφη χρῄζειν ἐπιθεῖναι αὐτῷ· ἢν δὲ φεύγῃ, ἡμεῖς ἐκεῖ πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα. Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ αἱρετοὶ, ἀναγγέλλουσι τοῖς στρατιώταις· τοῖς δὲ ὑποψία μὲν ἦν, ὅτι ἄγει πρὸς βασιλέα, ὅμως δὲ ἐδόκει ἕπεσθαι. Προσαιτοῦσι δὲ μισθὸν ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν, οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικὰ τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ· ὅτι δ' ἐπὶ βασιλέα ἄγοι, οὐδ' ἐνταῦθ' ἤκουεν οὐδεὶς, ἔν γε τῷ φανερῷ.

δ'. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, ἐπὶ τὸν Σάρον ποταμὸν, οὗ ἦν

debat ille, audire se, hostem *suum*, Abrocomam ad fluvium Euphratem esse, et duodecim castrorum spatium abesse: adversus hunc utique velle se proficisci aiebat; ac si quidem fuerit illic, poenas ei imponere se cupere: sin fugam ceperit, nos illic his de rebus consultabimus. Haec cum audissent delecti illi, militibus renuntiant: his vero inerat suspicio, *Cyrum* adversus regem ducere, *illum* sequendum tamen decernebant. Cumque mercedem poscerent ampliorem, Cyrus se *stipendii*, quod prius ferebant, sesquiplum omnibus daturum pollicetur, *nimirum* pro darico tres dimidiatos daricos singulis in mensem militibus: quod autem *ipsos* adversus regem duceret, ne quidem ibi quisquam, propalam saltem, audivit.

4. Hinc castris alteris, decem parasangas, ad Sarum flumen

τὸ εὖρος τρία πλέθρα. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας πέντε, ἐπὶ τὸν Πύραμον ποταμὸν, οὗ τὸ εὖρος στάδιον. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο, παρασάγγας πεντεκαίδεκα, εἰς Ἰσσοὺς, τῆς Κιλικίας ἐσχάτην πόλιν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς· καὶ Κύρῳ παρῆσαν αἱ ἐκ Πελοποννήσου νῆες, τριάκοντα καὶ πέντε, καὶ ἐπ' αὐταῖς ναύαρχος Πυθαγόρας Λακεδαιμόνιος. Ἡγεῖτο δ' αὐτῶν Ταμὼς Αἰγύπτιος ἐξ Ἐφέσου, ἔχων ναῦς [ἑτέρας] Κύρου πέντε καὶ εἴκοσιν· αἷς ἐπολιόρκει Μίλητον, ὅτι Τισσαφέρνῃ φίλη ἦν, καὶ συνεπολέμει Κύρῳ πρὸς αὐτόν. Παρῆν δὲ καὶ Χειρίσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος ἐπὶ τῶν

---

pergit, cujus est trium plethrorum latitudo. Inde castris unis, parasangas quinque progreditur, ad Pyramum fluvium, cujus *aequat* latitudo stadium. Inde castris secundis, parasangas quindecim progreditur, ad Isson, urbem Ciliciae extremam, ad mare *sitam*, frequentem incolis, amplam et opulentam. Hic dies tres mansit; *quibus* ad Cyrum ex Peloponneso triginta quinque venere naves, quarum erat navarchus Pythagoras Lacedaemonius. Dux earum *inde usque* ab Epheso Tamos erat Aegyptius, qui naves *etiam* alias Cyri viginti quinque habebat: quibus Miletum obsederat, quod *urbs ea* Tissapherni faverat, et adversus hunc cum Cyro *Tamos* bellum gesserat. Aderat item *iis* in navibus Cherisophus Lacedae-

νεῶν, μετάπεμπτος ὑπὸ Κύρου, ἑπτακοσίους ἔχων ὁπλίτας, ὧν ἐστρατήγει παρὰ Κύρῳ. Αἱ δὲ νῆες ὥρμουν παρὰ τὴν Κύρου σκηνήν. Ἐνταῦθα καὶ οἱ παρ' Ἀβροκόμα μισθοφόροι Ἕλληνες ἀποστάντες ἦλθον παρὰ Κῦρον, τετρακόσιοι ὁπλῖται, καὶ συνεστρατεύοντο ἐπὶ βασιλέα.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας πέντε, ἐπὶ πύλας τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας. Ἦσαν δὲ ταῦτα δύο τείχη· καὶ τὸ μὲν ἔσωθεν, πρὸ τῆς Κιλικίας, Συέννεσις εἶχε καὶ Κιλίκων φυλακή· τὸ δ' ἔξω, τὸ πρὸ τῆς Συρίας, βασιλέως ἐλέγετο φυλακὴ φυλάττειν. Διὰ μέσου δὲ τούτων ῥεῖ ποταμὸς, Κέρσος ὄνομα, εὖρος πλέθρου. Ἅπαν δὲ τὸ μέσον

---

monius, a Cyro accersitus, cum septingentis gravis armaturae militibus, quorum apud Cyrum dux erat. Ac naves *quidem* propter Cyri tentorium adpulerunt. Hoc loco etiam stipendiarii Graeci, quadringenti gravis armaturae, qui apud Abrocomam *militarant*, ad Cyrum transierunt, et una *cum eo* in expeditionem adversus regem profecti sunt.

Hinc castris unis, parasangas quinque progreditur, ad portas Ciliciae Syriaeque. Erant haec duo castella; ac *horum* quidem citerius, in Ciliciam obversum, Syennesis et Cilicum praesidium tenebat; ulterius, in Syriam obversum, dicebatur regis praesidium custodire. Medio inter hoc loco fluit amnis, *cui* nomen Cersus, latitudine plethri. Totum ve-

τῶν τειχῶν ἦσαν στάδιοι τρεῖς· καὶ παρελθεῖν οὐκ ἦν βίᾳ· ἦν γὰρ ἡ πάροδος στενὴ, καὶ τὰ τείχη εἰς τὴν θάλατταν καθήκοντα, ὕπερθεν δὲ ἦσαν πέτραι ἠλίβατοι· ἐπὶ δὲ τοῖς τείχεσιν ἀμφοτέροις ἐφειστήκεσαν πύλαι. Ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς παρόδου Κῦρος τὰς ναῦς μετεπέμψατο, ὅπως ὁπλίτας ἀποβιβάσειεν εἴσω καὶ ἔξω τῶν πυλῶν, καὶ βιασάμενοι τοὺς πολεμίους παρέλθοιεν, εἰ φυλάττοιεν ἐπὶ ταῖς Συρίαις πύλαις· ὅπερ ᾤετο ποιήσειν τὸν Ἀβροκόμαν ὁ Κῦρος, ἔχοντα πολὺ στράτευμα. Ἀβροκόμας δὲ οὐ τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπεὶ ἤκουε Κῦρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα, ἀναστρέψας ἐκ Φοινίκης παρὰ βασιλέα ἀπήλαυνεν, ἔχων, ὡς ἐλέγετο, τριάκοντα μυριάδας στρατιᾶς.

---

ro *spatium* inter castella medium, trium erat stadiorum ; nec id vi transire licebat : nam transitus angustus erat, ac muri ad mare pertinebant, saxaque desuper erant inaccessa : juxta vero castellum utrumque portae adstiterunt *illac.* Hujusce causa transitus naves Cyrus accersivit, quo gravis armaturae milites citra portas ultraque trajiceret, atque *ii*, hostibus vi submotis, transire possent, si *qui forte* ad portas Syriacas praesidium agitarent ; quod quidem Abrocomam, qui magnas haberet copias, facturum existimabat Cyrus. At hoc non fecit Abrocomas, sed quod Cyrum in Cilicia esse audierat, relicta Phoenicia ad regem, cum trecentis, uti ferebatur, hominum millibus perrexit.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ Συρίας σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας πέντε, εἰς Μυρίανδρον, πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ Φοινίκων ἐπὶ τῇ θαλάττῃ· ἐμπόριον δ' ἦν τὸ χωρίον, καὶ ὥρμουν αὐτόθι ὁλκάδες πολλαί. Ἐνταῦθ' ἔμειναν ἡμέρας ἑπτά· καὶ Ξενίας ὁ Ἀρκὰς στρατηγὸς καὶ Πασιων ὁ Μεγαρεὺς, ἐμβάντες εἰς πλοῖον, καὶ τὰ πλείστου ἄξια ἐνθέμενοι, ἀπέπλευσαν, ὡς μέντοι πλείστοις ἐδόκει, φιλοτιμηθέντες, ὅτι τοὺς στρατιώτας αὐτῶν, παρὰ Κλέαρχον ἀπελθόντας, ὡς ἀπιόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα πάλιν, καὶ οὐ πρὸς βασιλέα, εἴα Κῦρος τὸν Κλέαρχον ἔχειν. Ἐπεὶ δ' οὖν ἦσαν ἀφανεῖς, διῆλθε λόγος, ὅτι διώκοι αὐτοὺς Κῦρος τριή-

---

Inde per Syriam unis castris, parasangas quinque progreditur, ad Myriandrum, urbem a Phoenicibus habitatam, prope mare *sitam*: locus autem emporium erat, atque illic multae naves onerariae stationem habebant. Hic dies septem mansit: et Xenias dux ille Arcadicus cum Pasione Megarensi, conscensa navi, et *in eam* maximi pretii rebus impositis, solverunt; aemulatione ducti, quemadmodum plerisque videbatur, quod milites suos, qui ad Clearchum se contulerant, quasi qui *jam* essent in Graeciam redituri, ac non adversus regem perrecturi, Clearchum habere sinebat Cyrus. Itaque cum ex conspectu se subduxissent, incessit rumor, Cyrum eos triremibus persequuturum: et nonnulli quidem optabant ut, quia fraude mala egissent, caperentur; alii *eorum sortem*

ρεσι· καὶ οἱ μὲν εὔχοντο, ὡς δολίους ὄντας αὐτοὺς ληφθῆναι· οἱ δ' ᾤκτειρον, εἰ ἁλώσοιντο.

Κῦρος δὲ, συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς, εἶπεν· " Ἀπολελοίπασιν ἡμᾶς Ξενίας " καὶ Πασίων· ἀλλ' εὖ γε μέντοι ἐπιστάσθω- " σαν, ὅτι οὔτε ἀποδεδράκασιν· οἶδα γὰρ " ὅπῃ οἴχονται· οὔτε ἀποπεφεύγασιν· ἔχω " γὰρ τριήρεις, ὥστε ἑλεῖν τὸ ἐκείνων πλοῖον. " Ἀλλὰ, μὰ τοὺς θεοὺς, οὐκ ἔγωγε αὐτοὺς " διώξω· οὐδὲ ἐρεῖ οὐδεὶς, ὡς ἐγὼ, ἕως μὲν ἂν " παρῇ τις, χρῶμαι· ἐπειδὰν δὲ ἀπιέναι " βούληται, συλλαβὼν καὶ αὐτοὺς κακῶς " ποιῶ, καὶ τὰ χρήματα ἀποσυλῶ. Ἀλλὰ " ἰόντων [ἂν,] εἰδότες, ὅτι κακίους εἰσὶ περὶ ἡ- " μᾶς, ἢ ἡμεῖς περὶ ἐκείνους. Καίτοι ἔχω γε

---

miserari, si caperentur, parati fuerint.

Cyrus autem, convocatis ducibus, ait: " Deseruere nos " Xenias et Pasion; verum " certo sciant, nec clam se aufugisse, (novi enim quo abeunt) nec effugisse; nam triremes habeo, atque adeo ipsorum capere *possum* navigium. Sed ipsos ego profecto non persequar; neque " quisquam dicturus est, me " aliquorum uti, dum adsint, " opera; posteaquam abire " voluerint, comprehensos eos " et laedere, et fortunas *eorum* " spoliando adimere. Abeant " vero, ac se sciant iniquiores " in nos, quam nos in ipsos esse. Atqui ipsorum equidem " et liberos et uxores Trallibus

“ αὐτῶν καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας, ἐν Τράλλεσι “ φρουρούμενα· ἀλλ᾽ οὐδὲ τούτων στερήσον- “ ται· ἀλλ᾽ ἀπολήψονται, τῆς πρόσθεν ἕνεκα “ περὶ ἐμὲ ἀρετῆς.” Καὶ ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν· οἱ δὲ Ἕλληνες, εἴ τις καὶ ἀθυμότερος ἦν πρὸς τὴν ἀνάβασιν, ἀκούσαντες τὴν Κύρου ἀρετὴν, ἥδιον καὶ προθυμότερον συνεπορεύοντο.

Μετὰ δὲ ταῦτα Κῦρος ἐξελαύνει σταθμοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσιν, ἐπὶ τὸν Χάλον ποταμὸν, ὄντα τὸ εὖρος πλέθρου, πλήρη δ᾽ ἰχθύων μεγάλων καὶ πραέων, οὓς οἱ Σύροι θεοὺς ἐνόμιζον, καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴων, οὐδὲ τὰς περιστεράς. Αἱ δὲ κῶμαι, ἐν αἷς ἐσκήνουν, Παρυσάτιδος ἦσαν, εἰς ζώνην δεδομέναι. Ἐν-

---

“ praesidio septos habeo: verum ne his quidem erunt “ orbati; sed propter virtu- “ tem erga me pristinam reci- “ pient.” Et haec ille quidem dixit: at Graeci, si quis *eorum* erat animo minus etiam ad expeditionem alacri, perspecta ex iis quae audiverant virtute Cyri, libentius et alacrius cum eo proficiscebantur.

Post haec Cyrus castris quartis, parasangas viginti progreditur, ad Chalum fluvium, plethrum latitudine aequantem; magnis mansuetisque piscibus refertum, quos Syri deos existimabant, neque ut *quisquam* laederet *eos* sinebant, neque columbas. Vici autem, in quibus castra metabantur, Parysatidis erant, in cingulum donati.

τεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς πέντε, παρασάγγας τριάκοντα, ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ Δαράδακος ποταμοῦ, οὗ τὸ εὖρος πλέθρου. Ἐνταῦθα ἦσαν τὰ Βελέσιος βασίλεια, τοῦ Συρίας ἄρξαντος, καὶ παράδεισος πάνυ μέγας καὶ καλὸς, ἔχων πάντα, ὅσα ὧραι φύουσι. Κῦρος δ' αὐτὸν ἐξέκοψε, καὶ τὰ βασίλεια κατέκαυσεν.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας πεντεκαίδεκα, ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὄντα τὸ εὖρος τεττάρων σταδίων· καὶ πόλις αὐτόθι ᾠκεῖτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων, Θάψακος ὀνόματι. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας πέντε· καὶ Κῦρος, μεταπεμψάμενος τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἔλεγεν, ὅτι ἡ

Hinc castris quintis, parasangas triginta, ad Daradacis fluvii fontes pergit, cujus erat *unius* plethri latitudo. Hic Belesis erat regia, qui Syriae cum imperio praefuerat, et magnus admodum elegansque hortus, omnia qui continebat, quaecunque *anni* tempora proferunt: hunc Cyrus excidit, et regiam concremavit.

Inde castris tertiis, parasangas quindecim, ad Euphratem fluvium, cujus erat quatuor stadiorum latitudo, procedit: atque ibi urbs culta erat, locuples et ampla, nomine Thapsacus. Hic dies quinque morati sunt: et Cyrus arcessitis Graecorum ducibus, iter *ipsis* fore adversum magnum regem, ad Babylonem, aiebat; eosque mi-

ὁδὸς ἔσοιτο πρὸς βασιλέα μέγαν, εἰς Βαβυλῶνα· καὶ κελεύει αὐτοὺς λέγειν ταῦτα τοῖς στρατιώταις, καὶ ἀναπείθειν ἕπεσθαι. Οἱ δὲ ποιήσαντες ἐκκλησίαν, ἀπήγγελλον ταῦτα· οἱ δὲ στρατιῶται ἐχαλέπαινον τοῖς στρατηγοῖς, καὶ ἔφασαν, αὐτοὺς πάλαι ταῦτα εἰδότας κρύπτειν· καὶ οὐκ ἔφασαν ἰέναι, ἂν μή τις αὐτοῖς χρήματα διδῷ, ὥσπερ καὶ τοῖς πρότερον μετὰ Κύρου ἀναβᾶσι παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Κύρου· καὶ ταῦτα, οὐκ ἐπὶ μάχην ἰοῦσιν, ἀλλὰ καλοῦντος τοῦ πατρὸς Κῦρον. Ταῦτα οἱ στρατηγοὶ Κύρῳ ἀπήγγελλον· ὁ δὲ ὑπέσχετο ἀνδρὶ ἑκάστῳ δώσειν πέντε ἀργυρίου μνᾶς, ἐπὰν εἰς Βαβυλῶνα ἥκωσι, καὶ τὸν μισθὸν ἐντελῆ, μέχρις ἂν καταστήσῃ τοὺς

---

litibus haec dicere, atque uti sequerentur, persuadere jubet. Illi, concione advocata, haec renuntiabant: ac milites ducibus succensebant, et aiebant haec ipsos dudum perspecta habuisse atque occultasse; negabantque *adeo* progressuros se, nisi quis ipsis pecuniam dederit, quemadmodum Graecis *data fuisset* illis, qui cum Cyro prius ad patrem ejus iter fecerant: praesertim, cum ad pugnam *illi* non exissent, sed patre Cyrum arcessente. Haec Cyro renuntiant duces: atque ille cuique se militi daturum minas argenti quinque pollicitus est, ubi *primum* Babylonem venissent, et stipendium integrum *tamdiu*, donec Graecos rursus in Ioniam reduxisset. Et hac quidem ratione bona exercitus Graeci pars, *ut sequeretur*, erat

Ἕλληνας εἰς Ἰωνίαν πάλιν. Τὸ μὲν δὴ πολὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὕτως ἐπείσθη. Μένων δὲ, πρὶν δῆλον εἶναι, τί ποιήσουσιν οἱ ἄλλοι στρατιῶται, πότερον ἕψονται Κύρῳ, ἢ οὔ, συνέλεξε τὸ αὑτοῦ στράτευμα χωρὶς τῶν ἄλλων, καὶ ἔλεξε τάδε·

" Ἄνδρες, ἐὰν ἐμοὶ πεισθῆτε, οὔτε κινδυ-" νεύσαντες, οὔτε πονήσαντες, τῶν ἄλλων " πλέον προτιμήσεσθε στρατιωτῶν ὑπὸ Κύρου. " Τί οὖν κελεύω ποιῆσαι; Νῦν δεῖται Κῦρος " ἕπεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ βασιλέα· ἐγὼ " οὖν φημὶ ὑμᾶς χρῆναι διαβῆναι τὸν Εὐ-" φράτην ποταμὸν, πρὶν δῆλον εἶναι, ὅ, τι οἱ " ἄλλοι Ἕλληνες ἀποκρινοῦνται Κύρῳ. Ἢν " μὲν γὰρ ψηφίσωνται ἕπεσθαι, ὑμεῖς δόξετε

---

adducta. At Menon, priusquam constaret quid milites caeteri facturi essent, sequuturine Cyrum, an non, copias suas seorsum a caeteris coëgit, et hanc orationem habuit:

" Si mihi parueritis, milites, " sine periculo, sine labore *ves-" tro* majorem, quam caeteri " milites, honorem a Cyro con-" sequemini. Quid ergo fa-" ciendum censeo? Rogat nunc " Cyrus, ut adversus regem se " Graeci sequantur: ego vero " debere nos aio Euphratem " fluvium trajicere, priusquam " quid reliqui Graeci Cyro res-" ponsuri sint, constet. Nam " si sequendum esse decreve-" rint, vos *totius rei* auctores " exstitisse videbimini, a qui-" bus trajiciendi factum fuerit " initium; atque *adeo* gratiam " vobis, ut *gratificandi* s[illegible]

" αἴτιοι εἶναι, ἄρξαντες τοῦ διαβαίνειν· καὶ " ὡς προθυμοτάτοις ὑμῖν οὖσι χάριν εἴσεται " Κῦρος, καὶ ἀποδώσει· (ἐπίσταται δ' εἴ τις " καὶ ἄλλος·) ἢν δ' ἀποψηφίσωνται οἱ ἄλλοι, " ἄπιμεν μὲν πάντες εἰς τοὔμπαλιν· ὑμῖν δὲ, " ὡς μόνοις πειθομένοις, πιστοτάτοις χρήσεται, " καὶ εἰς φρούρια καὶ εἰς λοχαγίας· καὶ " ἄλλου οὗτινος ἂν δέησθε, οἶδα, ὅτι ὡς φίλου " τεύξεσθε Κύρου." Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπείθοντο καὶ διέβησαν, πρὶν τοὺς ἄλλους ἀποκρίνασθαι. Κῦρος δ' ἐπεὶ ᾔσθετο διαβεβηκότας, ἥσθη τε, καὶ τῷ στρατεύματι πέμψας Γλοῦν, εἶπεν· " Ἐγὼ μὲν, ὦ ἄνδρες, [ἤδη] ὑμᾶς " ἐπαινῶ· ὅπως δὲ καὶ ὑμεῖς ἐμὲ ἐπαινέσητε, " ἐμοὶ μελήσει· ἢ μηκέτι με Κῦρον νομίζετε."

" studiosissimis, habebit Cy-" rus, ac referet: *(quod qui-" dem* si quisquam alius, *ipse " certe facere* novit:) sin caeteri " secus statuerint, universi qui-" dem *domum* revertemur; at " vobis, ut qui soli dicto sitis " audientes, *tanquam* fidissimis " utetur et ad praesidia et ad " praefecturas cohortium; ac " quidquid aliud *fuerit, quod* " requiretis, scio vos ab Cyro, " ut *vobis* amico, impetratu-" ros." Haec cum illi audissent, obtemperabant, ac prius, quam alii responderent, trajiciebant. Cyrus autem ubi hos trajecisse animadverteret, laetatus est, ac *statim* ad *eas* copias Glun misit, qui haec diceret: " Equidem, viri, vos jam lau-" do: verum ut vos etiam me " laudetis, mihi curae erit; aut " Cyrum me non amplius exis-

Οἱ μὲν δὴ στρατιῶται, ἐν ἐλπίσι μεγάλαις ὄντες, εὔχοντο αὐτὸν εὐτυχῆσαι· Μένωνι δὲ καὶ δῶρα ἐλέγετο πέμψαι μεγαλοπρεπῆ. Ταῦτα δὴ ποιήσας διέβαινε· συνείπετο δὴ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα αὐτῷ ἅπαν· καὶ τῶν διαβαινόντων τὸν ποταμὸν οὐδεὶς ἐβρέχθη ἀνωτέρω τῶν μασθῶν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. Οἱ δὲ Θαψακηνοὶ ἔλεγον, ὅτι οὐ πώποθ' οὗτος ὁ ποταμὸς διαβατὸς γένοιτο πεζῇ, εἰ μὴ τότε, ἀλλὰ πλοίοις· ἃ τότε Ἀβροκόμας προϊὼν κατέκαυσεν, ἵνα μὴ Κῦρος διαβῇ. Ἐδόκει δὲ θεῖον εἶναι, καὶ σαφῶς ὑποχωρῆσαι τὸν ποταμὸν Κύρῳ, ὡς βασιλεύσοντι.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Συρίας σταθμοὺς ἐννέα, παρασάγγας πεντήκοντα, καὶ ἀ-

---

"timate." Et milites quidem, magna spe concepta, felices ei *coeptorum* exitus precabantur: Menoni etiam magnifica munera misisse ferebatur. His peractis, *et ipse* transmittebat; et reliquae simul cum sequebantur copiae omnes; ac nemo ex iis, qui amnem trajiciebant, supra mamillas eo madefactus fuit. Thapsaceni vero aiebant, nunquam id flumen pedibus transmissum fuisse, praeterquam hoc tempore, sed navigiis *tantum*: quae tunc Abrocomas *ipsas* praecedens exusserat, ne Cyrus trajiceret. *Illud* utique divinitus accidisse visum est, et flumen Cyro plane quasi regnaturo cessisse.

Hinc per Syriam progreditur castris novem, parasangas quinquaginta, et ad Araxem fluvium perveniunt. Hic vici

φικνοῦνται πρὸς τὸν Ἀράξην ποταμόν. Ἐνταῦθα ἦσαν κῶμαι πολλαὶ, μεσταὶ σίτου καὶ οἴνου. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ ἐπεσιτίσαντο.

έ. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Ἀραβίας, τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων, σταθμοὺς ἐρήμους πέντε, παρασάγγας τριάκοντα καὶ πέντε. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ τόπῳ ἦν μὲν ἡ γῆ πεδίον, ἅπαν ὁμαλὸν ὥσπερ θάλαττα, ἀψινθίου δὲ πλῆρες· εἰ δέ τι καὶ ἄλλο ἐνῆν ὕλης ἢ καλάμου, ἅπαντα ἦσαν εὐώδη, ὥσπερ ἀρώματα· δένδρον δ' οὐδὲν ἐνῆν. Θηρία δὲ παντοῖα, πλεῖστοι μὲν ὄνοι ἄγριοι, οὐκ ὀλίγαι δὲ στρουθοὶ αἱ μεγάλαι· ἐνῆσαν δὲ καὶ ὠτίδες καὶ δορκάδες· ταῦτα δὲ τὰ θηρία οἱ ἱπ-

---

erant multi, frumento et vino referti. Triduum ibidem manserunt, et commeatum comparabant.

5. Inde per Arabiam, cum Euphratem haberet ad dextram, castris quinque in solitudine *positis*, parasangas triginta quinque progreditur. Hoc loco regio campestris erat, tota maris instar aequabilis, absinthio plena: si quid aliud in ea inerat *vel* fruticis vel arundinis, *ea vero* universa instar aromatum erant fragrantia: arbor certe *in ea* inerat nulla. Ferae autem variae *inerant*, silvestres quidem asini quamplurimi, ac struthiocameli non pauci: inerant etiam otides et dorcades: atque has feras equites nonnunquam insequebantur. Et asini

πεῖς ἐδίωκον ἐνίοτε. Καὶ οἱ μὲν ὄνοι, ἐπεί τις διώκοι, προδραμόντες ἂν εἱστήκεσαν· (πολὺ γὰρ τοῦ ἵππου θᾶττον ἔτρεχον·) καὶ πάλιν ἐπεὶ πλησιάζοι ὁ ἵππος, ταὐτὸν ἐποίουν· καὶ οὐκ ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ διαστάντες οἱ ἱππεῖς θηρῷεν διαδεχόμενοι τοῖς ἵπποις. Τὰ δὲ κρέα τῶν ἁλισκομένων ἦν παραπλήσια τοῖς ἐλαφείοις, ἁπαλώτερα δέ. Στρουθὸν δὲ οὐδεὶς ἔλαβεν· οἱ δὲ διώξαντες τῶν ἱππέων ταχὺ ἐπαύοντο· πολὺ γὰρ ἀπεσπᾶτο φεύγουσα, τοῖς μὲν ποσὶ δρόμῳ, ταῖς δὲ πτέρυξιν, ἄρασα, ὥσπερ ἱστίῳ χρωμένη. Τὰς δὲ ὠτίδας, ἄν τις ταχὺ ἀνιστῇ, ἔστι λαμβάνειν. πέτονται γὰρ βραχὺ, ὥσπερ πέρδικες, καὶ ταχὺ ἀπαγορεύουσι. Τὰ δὲ κρέα αὐτῶν ἥδιστα ἦν.

---

quidem *isti*, cum quis *eas* insequeretur, praecurrere et *deinde* restitare solebant; (quippe multo velocius equo currebant) ac rursus *ubi* adpropinquaret equus, idem factitabant: adeo ut nulla esset *eos* capiendi ratio, nisi per intervalla collocati equites venirentur, alii alios *recentibus* equis excipientes. Erant autem eorum, qui capiebantur, carnes cervinis *quidem* similes, sed *aliquanto* teneriores. At struthiocamelum nemo cepit; *eam*que *avem* ex equitibus qui insequebantur, cito desierunt: nam fugiendo se longe subducebat, pedibus quidem cursu, alis vero, quum se sustulisset, tanquam velo usa. Otidas autem, si quis celeriter suscitet, licet capere: nam breve *ad intervallum* volant, tanquam perdices, et cito fatiscunt. Carnes harum erant suavissimae.

Πορευόμενοι δὲ διὰ ταύτης τῆς χώρας ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Μασκᾶν ποταμὸν, τὸ εὖρος πλεθριαῖον. Ἐνταῦθα ἦν πόλις ἐρήμη, μεγάλη, ὄνομα δὲ αὐτῇ Κορσωτή· περιεῤῥεῖτο δὲ αὕτη ὑπὸ τοῦ Μασκᾶ κύκλῳ. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ ἐπεσιτίσαντο. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς ἐρήμους τρισκαίδεκα, παρασάγγας ἐννενήκοντα, τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων, καὶ ἀφικνεῖται ἐπὶ Πύλας. Ἐν τούτοις τοῖς σταθμοῖς πολλὰ τῶν ὑποζυγίων ἀπώλετο ὑπὸ τοῦ λιμοῦ· οὐ γὰρ ἦν χόρτος, οὐδὲ ἄλλο δένδρον οὐδὲν, ἀλλὰ ψιλὴ ἦν ἅπασα ἡ χώρα· οἱ δὲ ἐνοικοῦντες, ὄνους ἀλέτας περὶ τὸν ποταμὸν ὀρύττοντες καὶ ποιοῦντες, εἰς Βαβυλῶνα ἦγον καὶ ἐπώλουν,

---

Facto per hanc regionem itinere, Mascam fluvium perveniunt, cujus erat *unius* plethri latitudo. Hic urbs erat deserta, ampla, cui nomen Corsote; quaeque Masca erat undique circumflua. Manserunt hoc loco triduum, et cibaria parabant. Hinc castris decimis tertiis apud loca deserta *positis*, parasangas nonaginta progreditur, Euphratem fluvium ad dextram habens, et ad Pylas *Arabiae* pervenit. In his stationibus multa jumenta fame peribant: nam neque pabulum hic erat, neque ulla praeterea arbor, sed regio universa nuda erat: incolae vero lapides molares propter fluvium effodere solebant et formare, *quos deinde* Babylonem vectos vendebant, atquo emto vicissim frumento vitam susti-

καὶ ἀνταγοράζοντες σῖτον ἔζων. Τὸ δὲ στράτευμα ὁ σῖτος ἐπέλιπε, καὶ πρίασθαι οὐκ ἦν, εἰ μὴ ἐν τῇ Λυδίᾳ ἀγορᾷ, ἐν τῷ Κύρου βαρβαρικῷ, τὴν καπίθην ἀλεύρων ἢ ἀλφίτων, τεττάρων σίγλων. Ὁ δὲ σίγλος δύναται ἑπτὰ ὀβολοὺς καὶ ἡμιοβόλιον Ἀττικούς· ἡ δὲ καπίθη δύο χοίνικας Ἀττικοὺς ἐχώρει. Κρέα οὖν ἐσθίοντες οἱ στρατιῶται διεγίγνοντο. Ἦν δὲ τούτων τῶν σταθμῶν, οὓς πάνυ μακροὺς ἤλαυνεν, ὁπότε ἢ πρὸς ὕδωρ βούλοιτο διατελέσαι ἢ πρὸς χιλόν. Καὶ δή ποτε στενοχωρίας καὶ πηλοῦ φανέντος ταῖς ἁμάξαις δυσπορεύτου, ἐπέστη ὁ Κῦρος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀρίστοις καὶ εὐδαιμονεστάτοις, καὶ ἔταξε Γλοῦν καὶ Πίγρητα, λαβόντας τοῦ βαρβαρικοῦ

nebant. *Jam* vero frumentum milites defecerat, neque coëmendi *ejus* facultas erat *reliqua*, nisi in foro Lydio, *illorum* in agmine barbarorum, qui Cyrum sequebantur, farinae *nimirum* triticeae vel hordeaceae capitham, siglis quatuor. Siglus autem septem Atticos obolos et dimidium *alterius* valet: ac duos choenices Atticos capitha continebat. Quamobrem carnes comedendo vitam sustentabant milites. Et ex his *quidem* stationibus erant, in quas per longa admodum movebat spatia, quoties vel ad aquam vel ad pabulum iter peragere volebat. Quin et aliquando *itineris* angustiis lutoque objectis, plaustris haud sine difficultate perviis, Cyrus cum praestantissimis et fortunatissimis *iis*, *quos* circa se *habebat*, substitit; ac Glun Pigretemque, adsumptis

στρατοῦ συνεκβιβάζειν τὰς ἁμάξας. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκουν αὐτῷ σχολαίως ποιεῖν, ὥσπερ ὀργῇ ἐκέλευσε τοὺς περὶ αὐτὸν Πέρσας τοὺς κρατίστους, συνεπισπεῦσαι τὰς ἁμάξας. Ἔνθα δὴ μέρος τι τῆς εὐταξίας ἦν θεάσασθαι. Ῥίψαντες γὰρ τοὺς πορφυροῦς κάνδυς, ὅπου ἕκαστος ἔτυχεν ἑστηκὼς, ἵεντο, ὥσπερ ἂν δράμοι τις περὶ νίκης, καὶ μάλα κατὰ πρανοῦς γηλόφου, ἔχοντες τούτους τε τοὺς πολυτελεῖς χιτῶνας, καὶ τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας· ἔνιοι δὲ καὶ στρεπτοὺς περὶ τοῖς τραχήλοις, καὶ ψέλλια περὶ ταῖς χερσίν· εὐθὺς δὲ σὺν τούτοις εἰσπηδήσαντες εἰς τὸν πηλὸν, θᾶττον ἢ ὥς τις ἂν ᾤετο, μετεώρους ἐξεκόμισαν τὰς ἁμάξας.

---

barbarorum copiis, conjunctis viribus plaustra *ex locis difficilibus* educere jussit. Cum autem *illi hoc* tarde ei facere viderentur, quasi indignabundus praestantissimos, *qui* circa ipsum *erant*, Persas operis una positis plaustra celeriter expedire jussit. Hic vero studii ordinis conservandi specimen quoddam videre erat. Nam purpureis abjectis candyis, eo quo quisque loco forte stabat, quemadmodum de victoria quispiam curreret, per collem admodum etiam praecipitem impetu ferebantur; cum magni pretii tunicas haberent, et subligacula variis *distincta* coloribus; nonnulli etiam torques circa colla, et circum manus armillas: attamen cum his statim ubi in lutum insiliissent, citius opinione cujusquam, plaustra in sublime sublata exportarunt. Ad summam, plane

Τὸ δὲ σύμπαν, δῆλος ἦν Κῦρος σπεύδων πᾶσαν τὴν ὁδὸν, καὶ οὐ διατρίβων, ὅπου μὴ ἐπισιτισμοῦ ἕνεκα, ἢ τινὸς ἄλλου ἀναγκαίου ἐκαθέζετο· νομίζων, ὅσῳ μὲν ἂν θᾶττον ἔλθοι, τοσούτῳ ἀπαρασκευαστοτέρῳ βασιλεῖ μάχεσθαι, ὅσῳ δὲ σχολαιότερον, τοσούτῳ πλέον βασιλεῖ συναγείρεσθαι στράτευμα. Καὶ συνιδεῖν δ' ἦν τῷ προσέχοντι τὸν νοῦν ἡ βασιλέως ἀρχὴ, πλήθει μὲν χώρας καὶ ἀνθρώπων ἰσχυρὰ οὖσα, τοῖς δὲ μήκεσι τῶν ὁδῶν καὶ τῷ διεσπάσθαι τὰς δυνάμεις, ἀσθενὴς, εἴ τις διὰ ταχέων τὸν πόλεμον ποιοῖτο.

Πέραν δὲ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, κατὰ τοὺς ἐρήμους σταθμοὺς, ἦν πόλις εὐδαίμων καὶ μεγάλη, ὄνομα δὲ Χαρμάνδη· ἐκ ταύτης οἱ

---

constitit Cyrum iter totum accelerare, neque *usquam* cunctari, nisi frumentationis vel alterius necessariae rei causa alicubi consideret: quippe existimabat, tanto se imparatiore cum rege dimicaturum, quanto celerius *ipse* accesserit; quanto autem tardius, tanto majores regi copias coactum iri. Et intelligere sane potuit, quicunque *rem* attentius consideraret, regis imperium regionis quidem *amplitudine* hominumque multitudine firmum esse, verum ob itinerum longitudinem, et quia copiae *hinc inde* distractae sint, *idem* imbecillum esse, si quis celeriter bellum gerat.

Ultra Euphratem, exadversus stationes *illas* desertas, erat urbs opulenta magnaque, *cui* nomen Charmanda: ex hac mi-

στρατιῶται ἠγόραζον τὰ ἐπιτήδεια, σχεδίαις διαβαίνοντες ὧδε· διφθέρας, ἃς εἶχον σκεπάσματα, ἐπίμπλασαν χόρτου κούφου, εἶτα συνῆγον καὶ συνέσπων, ὡς μὴ ἅπτεσθαι τῆς κάρφης τὸ ὕδωρ· ἐπὶ τούτων διέβαινον, καὶ ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια, οἶνόν τε ἐκ τῆς βαλάνου πεποιημένον τῆς ἀπὸ τοῦ φοίνικος, καὶ σῖτον μελίνης· τοῦτο γὰρ ἦν ἐν τῇ χώρᾳ πλεῖστον.

Ἀμφιλεξάντων δέ τι ἐνταῦθα τῶν τε τοῦ Μένωνος στρατιωτῶν καὶ τῶν τοῦ Κλεάρχου, ὁ Κλέαρχος, κρίνας ἀδικεῖν τὸν τοῦ Μένωνος, πληγὰς ἐνέβαλεν· ὁ δ' ἐλθὼν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, ἔλεγεν· ἀκούσαντες δὲ οἱ στρατιῶται, ἐχαλέπαινον, καὶ ὠργίζοντο, ἰσ-

---

lites commeatum pretio comparabant, dum ratibus opera tumultuaria confectis in hunc modum trajiciebant: pelles *eas*, quas pro tegumentis habebant, levi foeno implebant; deinde coarctabant constringebantque *suturis*, ne festucas aqua tangeret: his trajiciebant, commeatumque comportabant, *videlicet* vinum ex palmarum glandibus factum, et panici frumentum: nam hujus in ea regione maxima erat copia.

Caeterum orta inter Menonis et Clearchi milites aliqua hoc loco controversia, Clearchus postquam Menonis *militem* injuriae illatae reum statuisset, plagas *ei* injecit; is ad exercitum suum reversus, *rem* exponit; qua milites audita moleste ferebant, et Clearcho graviter irascebantur. Eodem

χυρῶς τῷ Κλεάρχῳ. Τῇ δ' αὐτῇ ἡμέρᾳ Κλέαρχος, ἐλθὼν ἐπὶ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ κατασκεψάμενος τὴν ἀγορὰν, ἀφιππεύει ἐπὶ τὴν αὑτοῦ σκηνὴν διὰ τοῦ Μένωνος στρατεύματος σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὑτόν· (Κῦρος δ' οὔπω ἧκεν, ἀλλ' ἔτι προσήλαυνε) τῶν δὲ Μένωνος στρατιωτῶν ξύλα σχίζων τις, ὡς εἶδε τὸν Κλέαρχον διελαύνοντα, ἵησι τῇ ἀξίνῃ· καὶ οὗτος μὲν αὐτοῦ ἥμαρτεν· ἄλλος δὲ λίθῳ καὶ ἄλλος, εἶτα πολλοὶ, κραυγῆς γενομένης. Ὁ δὲ καταφεύγει εἰς τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, καὶ εὐθὺς παραγγέλλει εἰς τὰ ὅπλα· καὶ τοὺς μὲν ὁπλίτας ἐκέλευσεν αὐτοῦ μεῖναι, τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ γόνατα θέντας· αὐτὸς δὲ, λαβὼν τοὺς Θρᾷκας καὶ

---

die Clearchus cum ad trajectum fluminis accessisset, atque rerum venalium forum ibidem inspexisset, ad tabernaculum suum per Menonis castra cum paucis circa se equo revehitur: (Cyrus autem nondum venerat, sed adhuc erat in itinere) quidam vero e Menonis militibus, ligna qui scindebat, ut Clearchum *exercitum* perequitantem vidit, securi *jacta* petit *eum*: et ab eo quidem hic aberrat; verum alius lapide, itemque alius: deinde multi, clamore excitato. At ille ad ipsius copias fuga pervenit, ac ut statim ad arma *concurrant*, *suis* edixit: et gravis quidem armaturae milites istic manere jussit, scutis ad genua positis: ipse, adsumptis Thracibus et equitibus, ex quibus in exercitu erant ei plures quadraginta,

τοὺς ἱππέας, οἳ ἦσαν αὐτῷ ἐν τῷ στρατεύματι πλείους ἢ τετταράκοντα, (τούτων δ' οἱ πλεῖστοι Θρᾷκες) ἤλαυνεν ἐπὶ τοὺς Μένωνος, ὥστε ἐκείνους ἐκπεπλῆχθαι καὶ αὐτὸν Μένωνα, καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ ὅπλα. Οἱ δὲ καὶ ἕστασαν ἀποροῦντες τῷ πράγματι. Ὁ δὲ Πρόξενος (ἔτυχε γὰρ ὕστερος προσιὼν, καὶ τάξις αὐτῷ ἑπομένη τῶν ὁπλιτῶν) εὐθὺς οὖν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέρων ἄγων, ἔθετο τὰ ὅπλα, καὶ ἐδεῖτο τοῦ Κλεάρχου, μὴ ποιεῖν ταῦτα. Ὁ δὲ ἐχαλέπαινεν, ὅτι, αὐτοῦ ὀλίγου δεήσαντος καταλευσθῆναι, πρᾴως λέγοι τὸ αὐτοῦ πάθος· ἐκέλευέ τε αὐτὸν ἐκ τοῦ μέσου ἐξίστασθαι. Ἐν τούτῳ δὲ, ἐπεὶ ἧκε Κῦρος καὶ ἐπύθετο τὸ πρᾶγμα, εὐθὺς ἔλαβε τὰ παλτὰ εἰς

(horum autem plurimi Thraces erant) *sic* adversus Menonis *milites* provectus est, ut illi et Menon ipse timore perculsi essent, et ad arma concurrerent. Stabant vero nonnulli, incerti prorsus quid agerent. Proxenus autem (nam forte tandem accessit, gravisque eum armaturae militum acies sequuta est) *suos* statim in medium inter utrosque spatium ducens, armis rite dispositis constitit, et Clearchum rogabat, ne haec faceret. At ferebat ille graviter, quod cum parum abfuisset quin lapidibus obrueretur, leniter ipsius de casu loqueretur; eumque *adeo* de medio excedere jubebat. Interea, cum venisset Cyrus, ac rem intellexisset, mox sumpsit in manus arma, et cum iis qui aderant fidelibus in medium invectus est;

τὰς χεῖρας, καὶ σὺν τοῖς παροῦσι τῶν πιστῶν ἧκεν ἐλαύνων εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει ὧδε· "Κλέαρχε καὶ Πρόξενε, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ "παρόντες Ἕλληνες, οὐκ ἴστε, ὅ, τι ποιεῖτε. "Εἰ γάρ τινα ἀλλήλοις μάχην συνάψετε, "νομίζετε, ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ ἐμέ τε κατα"κεκόψεσθαι, καὶ ὑμᾶς οὐ πολὺ ἐμοῦ ὕστε"ρον· κακῶς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἐχόντων, πάν"τες οὗτοι, οὓς ὁρᾶτε, βάρβαροι πολεμιώτε"ροι ἡμῖν ἔσονται τῶν παρὰ βασιλεῖ ὄντων." Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέαρχος, ἐν ἑαυτῷ ἐγένετο· καὶ παυσάμενοι ἀμφότεροι, κατὰ χώραν ἔθεντο τὰ ὅπλα.

ϛ′. Ἐντεῦθεν προϊόντων, ἐφαίνετο ἴχνια ἵππων καὶ κόπρος· εἰκάζετο δὲ εἶναι ὁ στίβος

---

et hujusmodi quaedam dicit: "Nescitis *plane* quid agatis, "Clearche Proxeneque, ac "Graeci caeteri qui adestis. "Nam si quam inter vos pug"nam conseretis, existimate et "me hoc ipso die, et vos non "multo post, ad internecionem "caesum iri: nam si res nostrae "male se habeant, hi omnes, "quos videtis, barbari nobis "infestiores erunt, quam ii "qui a rege *stant*." Haec cum audisset Clearchus, ad se rediit; et ambo, facto irascendi fine, arma suo loco posuerunt.

6. Inde cum procederent, equorum vestigia stercusque comparebant: *ex quibus* conjecturam facientibus iter equorum pedibus circiter bis mille tritum esse visum est. Hi dum

ὡς δισχιλίων ἵππων. Οὗτοι προϊόντες ἔκαιον καὶ χιλὸν, καὶ εἴ τι ἄλλο χρήσιμον ἦν. Ὀρόντης δὲ, Πέρσης ἀνὴρ, γένει τε προσήκων βασιλεῖ, καὶ τὰ πολεμικὰ λεγόμενος ἐν τοῖς ἀρίστοις Περσῶν, ἐπιβουλεύει Κύρῳ, καὶ πρόσθεν πολεμήσας. Καταλλαγεὶς δὲ οὗτος Κύρῳ, εἶπεν, εἰ αὐτῷ δοίη ἱππέας χιλίους, ὅτι τοὺς προκατακαίοντας ἱππέας ἢ κατακαίνοι ἂν ἐνεδρεύσας, ἢ ζῶντας πολλοὺς αὐτῶν ἕλοι, καὶ κωλύσειε τοῦ καίειν ἐπιόντας, καὶ ποιήσειεν, ὥστε μήποτε δύνασθαι αὐτοὺς, ἰδόντας τὸ Κύρου στράτευμα, βασιλεῖ διαγγεῖλαι. Τῷ δὲ Κύρῳ ἀκούσαντι ταῦτα ἐδόκει ὠφέλιμα εἶναι· καὶ ἐκέλευεν αὐτὸν λαμβάνειν μέρος παρ' ἑκάστου τῶν ἡγεμόνων.

---

praeibant, et pabulum, et si quid aliud erat, usui quod foret, exurebant. Orontas autem Persa, qui genere regem adtingebat, et ad res bellicas quod attinet in principibus Persarum ferebatur, Cyro parat insidias, *ei* etiam antea bellum molitus. Verum is Cyro reconciliatus, aiebat, si mille sibi traderet equites, aut structis insidiis equites *illos* incendiis praeoccupata *omnia* pervastantes se interempturum, aut multos ex iis vivos capturum, ac prohibiturum ne invadendo *reliqua* incenderent, facturumque *adeo* ne ii unquam, Cyri ubi exercitum conspexissent, regi *id* renuntiare possent. Haec cum audisset Cyrus, visa *ei* sunt e re sua futura: atque *adeo* jussit eum a singulis ducibus *copiarum* partem accipere.

Ὁ δὲ Ὀρόντης, νομίσας, ἑτοίμους αὐτῷ εἶναι τοὺς ἱππέας, γράφει ἐπιστολὴν παρὰ βασιλέα, ὅτι ἥξοι ἔχων ἱππέας ὡς ἂν δύνηται πλείστους· ἀλλὰ φράσαι τοῖς ἑαυτοῦ ἱππεῦσιν ἐκέλευεν, ὡς φίλιον αὐτὸν ὑποδέχεσθαι. Ἐνῆν δ' ἐν τῇ ἐπιστολῇ καὶ τῆς πρόσθεν φιλίας ὑπομνήματα καὶ πίστεως. Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν δίδωσι πιστῷ ἀνδρὶ, ὡς ᾤετο· ὁ δὲ λαβὼν, Κύρῳ δείκνυσιν. Ἀναγνοὺς δὲ αὐτὴν ὁ Κῦρος, συλλαμβάνει Ὀρόντην, καὶ συγκαλεῖ εἰς τὴν αὑτοῦ σκηνὴν Περσῶν τοὺς ἀρίστους τῶν περὶ αὐτὸν ἑπτά· καὶ τοὺς τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὺς ἐκέλευεν ὁπλίτας ἀγαγεῖν, τούτους δὲ θέσθαι τὰ ὅπλα περὶ τὴν αὑτοῦ σκηνήν. Οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, ἀγα-

---

Orontas autem, ratus equites sibi paratos esse, ad regem scribit epistolam, venturum se cum equitibus quam posset plurimis: at suis dici curaret equitibus hortatus est, ut se tanquam amicum exciperent. *Eadem* in epistola *quaedam* inerant, quae pristinae amicitiae fideique memoriam renovarent. Hanc homini, quemadmodum *ipse* existimabat, fideli tradit epistolam: *quam* ut acceperat is, Cyro ostendit. Cyrus autem eam cum legisset, comprehendit Orontam, et ad tabernaculum suum Persarum circa se principes septem convocat; jussitque ut Graecorum duces gravis armaturae milites adducerent, hique suum ut circa tabernaculum armati consisterent. Haec illi faciebant, adductis tribus circiter militum

γόντες ὡς τρισχιλίους ὁπλίτας. Κλέαρχον δὲ καὶ εἴσω παρεκάλεσε σύμβουλον, ὅς γε καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδόκει προτιμηθῆναι μάλιστα τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεὶ δ' ἐξῆλθεν, ἐξήγγειλε τοῖς φίλοις τὴν κρίσιν τοῦ Ὀρόντου, ὡς ἐγένετο· οὐ γὰρ ἀπόρρητον ἦν. Ἔφη δὲ, Κῦρον ἄρχειν τοῦ λόγου ὧδε·

" Παρεκάλεσα ὑμᾶς, ἄνδρες φίλοι, ὅπως " σὺν ὑμῖν βουλευόμενος, ὅ, τι δίκαιόν ἐστι " καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων, τοῦτο " πράξω περὶ Ὀρόντου τουτουΐ. Τοῦτον " γὰρ πρῶτον μὲν ὁ ἐμὸς πατὴρ ἔδωκεν ὑπή- " κοον ἐμοὶ εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ταχθεὶς, ὡς ἔφη " αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ, οὗτος ἐπολέ- " μησεν ἐμοὶ, ἔχων τὴν ἐν Σάρδεσιν ἀκρόπο-

---

gravis armaturae millibus. Clearchum etiam intro vocatum in consilium adhibebat, *quippe* qui tum ipsi tum caeteris Graecos longe dignitate videretur antecellere. Cumque ille de tabernaculo exiisset, quo pacto de Oronta judicium factum fuisset, amicis narrabat; neque enim referre non licebat. Aiebat autem Cyrum in hunc modum dicere orsum esse:

" Advocavi *huc* vos, amici, " ut consilia vobiscum con- " ferendo, quod et ad deos " et ad homines est aequum " id de hoc Oronta faciam. " Hunc primum pater meus " meo sub imperio esse vo- " luit: posteaquam vero fra- " tris mei jussu, quemadmo- " dum ipse ait, bellum hic mi- " hi fecerat, apud Sardes cum " teneret arcem, atque ego bel-

" λιν, καὶ ἐγὼ αὐτὸν προσπολεμῶν ἐποίησα,
" ὥστε δόξαι τούτῳ, τοῦ πρὸς ἐμὲ πολέμου
" παύσασθαι, καὶ δεξιὰν ἔλαβον καὶ ἔδωκα."
Μετὰ ταῦτα, ἔφη, ὦ Ὀρόντα, ἔστιν, ὅ, τι σε ἠδίκησα; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι οὔ. Πάλιν ὁ Κῦρος ἠρώτα· Οὐκοῦν ὕστερον, ὡς αὐτὸς σὺ ὁμολογεῖς, οὐδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικούμενος, ἀποστὰς εἰς Μυσοὺς, κακῶς ἐποίεις τὴν ἐμὴν χώραν, ὅ, τι ἐδύνω; Ἔφη ὁ Ὀρόντης. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κῦρος, ὁπότ' αὖ ἔγνως τὴν σεαυτοῦ δύναμιν, ἐλθὼν ἐπὶ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος βωμὸν, μεταμέλειν τέ σοι ἔφησθα, καὶ πείσας ἐμὲ, πιστὰ πάλιν ἔδωκάς μοι, καὶ ἔλαβες παρ' ἐμοῦ; Καὶ ταῦθ' ὡμολόγει ὁ Ὀρόντης. Τί οὖν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀδικηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, νῦν τὸ

" lo eum persequendo effece-
" ram, ut sibi a bello in me *in-*
" *tento* desistendum putaret,
" *tum denique* dextram et dedi
" et accepi." Post haec, ait, Num quid est, inique quod in te, Oronta, feci? Non est, respondit is. Rursus interrogabat Cyrus; Ergo deinceps, uti tute ipse fateris, nec a me laesus, *nonne* facta ad Mysos defectione, agrum meum, quacunque ratione poteras, infestasti? Aiebat Orontes. Ergo, Cyrus inquit, cum rursus vires tuas agnosceres, *nonne* ad Dianae aram profectus, *tui* te *facinoris* poenituisse dixisti, mihique ut crederem adducto fidem, *quam* et a me accepisti, dedisti rursus? Haec quoque fassus est Orontes, Quanam igitur, ait Cyrus, a me adfectus injuria, tertium modo insidias

τρίτον ἐπιβουλεύων μοι φανερὸς γέγονας; Εἰπόντος δὲ τοῦ Ὀρόντου, ὅτι οὐδὲν ἀδικηθεὶς, ἠρώτησεν ὁ Κῦρος αὐτόν· Ὁμολογεῖς οὖν, περὶ ἐμὲ ἄδικος εἶναι; Ἦ γὰρ ἀνάγκη, ἔφη ὁ Ὀρόντης. Ἐκ τούτου πάλιν ἠρώτησεν ὁ Κῦρος, ἔτι οὖν ἂν γένοιο τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ πολέμιος, ἐμοὶ δὲ καὶ φίλος καὶ πιστός; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι, οὐδ', εἰ γενοίμην, ὦ Κῦρε, σοί γ' ἂν ἔτι ποτὲ δόξαιμι.

Πρὸς ταῦτα ὁ Κῦρος εἶπε τοῖς παροῦσιν· Ὁ μὲν ἀνὴρ τοιαῦτα μὲν πεποίηκε, τοιαῦτα δὲ λέγει· ὑμῶν δὲ σὺ πρῶτος, ὦ Κλέαρχε, ἀπόφηναι γνώμην, ὅ, τί σοι δοκεῖ. Κλέαρχος δὲ εἶπε τάδε· Συμβουλεύω ἐγὼ, τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκποδὼν ποιεῖσθαι ὡς τάχιστα· ὡς μηκέτι

---

mihi struere manifesto deprehensus es? Cum nulla se adfectum injuria diceret Orontes, Cyrus eum interrogavit, Ergone te fateris in me injurium esse? *Id* quidem certe necesse est, ait Orontas. Deinde Cyrus rursum interrogavit, Etiamne ergo fratri meo fueris hostis, mihi vero amicus et fidus? Tametsi *maxime* fuerim, respondit is, tibi tamen, Cyre, non amplius unquam videbor *fidus*.

Ad haec *verba* Cyrus iis, qui aderant, dicit; Iste talia fecit, talia profert: vestrum vero tu primus, Clearche, *tuam* sententiam, tibi quidquid videtur, exponito. Et Clearchus haec dixit; Equidem auctor sum, ut vir hic quamprimum e medio tollatur; ne posthac necesse sit ab eo *nobis* cavere; sed o-

δέοι τοῦτον φυλάττεσθαι, ἀλλὰ σχολὴ εἴη ἡμῖν, τὸ κατὰ τοῦτον εἶναι, τοὺς ἐθέλοντας φίλους τούτους εὖ ποιεῖν. Ταύτῃ δὲ τῇ γνώμῃ ἔφη καὶ τοὺς ἄλλους προσθέσθαι. Μετὰ ταῦτα, κελεύοντος Κύρου, ἐλάβοντο τῆς ζώνης τὸν Ὀρόντην ἐπὶ θανάτῳ, ἅπαντες ἀναστάντες καὶ οἱ συγγενεῖς· εἶτα [δὲ] ἐξῆγον αὐτὸν, οἷς προσετάχθη. Ἐπεὶ δὲ εἶδον αὐτὸν, οἵπερ πρόσθεν προσεκύνουν, καὶ τότε προσεκύνησαν, καίπερ εἰδότες, ὅτι ἐπὶ θανάτῳ ἄγοιτο. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀρταπάτα σκηνὴν εἰσήχθη, τοῦ πιστοτάτου τῶν Κύρου σκηπτούχων, μετὰ ταῦτα οὔτε ζῶντα Ὀρόντην, οὔτε τεθνεῶτα οὐδεὶς πώποτε εἶδεν, οὐδ' ὅπως ἀπέθανεν οὐδεὶς

---

tium nobis *sit*, quod ad hunc attinet, in eos, qui amici nobis esse volunt, beneficia conferendi. Huic autem sententiae *Clearchus* aiebat et caeteros *calculum* adjecisse. Post haec surgentes universi, *in his* etiam *istius* propinqui, Cyro jubente, zona Orontam, in necis *ei mox inferendae* indicium, prehenderunt: deinde quibus id negotii datum erat, eum educebant. Quem cum viderent *ii*, qui prius *eum* venerabantur, etiam tunc venerati sunt, tametsi *eum* ad mortem duci intelligerent. Cum autem introductus in Artapatae, de Cyri sceptuchis fidelissimi, tabernaculum fuisset, nemo qui *id* cognorat, quo pacto interiisset referebat; aliī aliter suspicabantur: et sepul-

εἰδὼς ἔλεγεν· εἴκαζον δ' ἄλλοι ἄλλως· τάφος δ' οὐδεὶς πώποτε αὐτοῦ ἐφάνη.

ζ'. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Βαβυλωνίας σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας δώδεκα. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ σταθμῷ Κῦρος ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων ἐν τῷ πεδίῳ περὶ μέσας νύκτας· (ἐδόκει γὰρ, εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἕω ἥξειν βασιλέα σὺν τῷ στρατεύματι μαχούμενον) καὶ ἐκέλευε Κλέαρχον μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρως ἡγεῖσθαι, Μένωνα δὲ τὸν Θετταλὸν τοῦ εὐωνύμου· αὐτὸς δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διέταττε. Μετὰ δὲ τὴν ἐξέτασιν, ἅμα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ αὐτόμολοι παρὰ μεγάλου βασιλέως ἥκοντες ἀπήγγελλον Κύρῳ περὶ τῆς βασιλέως στρατιᾶς. Κῦρος δὲ, συγκαλέσας

---

crum ejus nullum unquam adparuit.

7. Inde per Babyloniam castris tribus, parasangas duodecim progreditur. Cumque tertia metatus esset castra, Graecorum et barbarorum in planitie recensum agit, sub noctem mediam; (existimabat enim regem mane insequente praelii ineundi causa cum copiis adfuturum) et Clearchum quidem cornu dextrum ducere jubebat; Menonem Thessalum, sinistrum: suos struebat ipse. Recensu peracto, ut primum dies insequens illuxit, aderant magno a rege transfugae, qui de exercitu regis Cyro nuntium adferebant. Cyrus convocatis Graecorum ducibus cohortiumque praefectis, quo

τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς τῶν Ἑλλήνων, συνεβουλεύετό τε, πῶς ἂν τὴν μάχην ποιοῖτο, καὶ αὐτὸς παρῄνει θαῤῥύνων τοιάδε· "Ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, οὐκ ἀνθρώπων ἀπορῶν "βαρβάρων συμμάχους ὑμᾶς ἄγω, ἀλλὰ "νομίζων, ἀμείνονας καὶ κρείττους πολλῶν "βαρβάρων ὑμᾶς εἶναι, διὰ τοῦτο προσέλαβον. Ὅπως οὖν ἔσεσθε ἄνδρες ἄξιοι τῆς ἐ"λευθερίας, ἧς κέκτησθε, καὶ ὑπὲρ ἧς ὑμᾶς "ἐγὼ εὐδαιμονίζω. Εὖ γὰρ ἴστε, ὅτι τὴν ἐ"λευθερίαν ἑλοίμην ἄν, ἀντὶ ὧν ἔχω πάντων "καὶ ἄλλων πολλαπλασίων. Ὅπως δὲ καὶ "εἰδῆτε, εἰς οἷον ἔρχεσθε ἀγῶνα, ἐγὼ ὑμᾶς "εἰδὼς διδάξω. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος πολὺ, "καὶ πολλῇ κραυγῇ ἐπίασιν· ἂν δὲ ταῦτα

---

pacto pugnam faceret, ibi tum consultabat: atque ipse, quo *eorum* confirmaret animos, hujusmodi adhortatione usus est: "*Ego* vos, Graeci, non quod "barbarorum mihi deesset co"pia, socios belli duco, sed "quod potiores praestantioresque multis vos barbaris exis"timarem, idcirco adsumpsi. "Quamobrem *date, quaeso, o"peram*, ut vos eos praestetis, "qui libertate, quam obtine"tis, et cujus gratia vos *equi"dem* beatos arbitror, digni "sitis. Certo enim sciatis *ve"lim*, me libertatem rebus, "quas possideo, universis mul"toque etiam majoribus aliis "anteferre. Verum ut intel"ligatis quale vobis in certa"men sit veniendum, *ea de re* "vos ego docebo. Multitudo "quidem *hostium* magna *est*,

" ἀνάσχησθε, τἄλλα καὶ αἰσχύνεσθαί μοι δο-
" κῶ οἵους ἡμῶν γνώσεσθε τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ
" ὄντας ἀνθρώπους. Ὑμῶν δὲ ἀνδρῶν ὄντων,
" καὶ εὐτόλμων γενομένων, [ἐγὼ ὑμῶν] τὸν
" μὲν οἴκαδε βουλόμενον ἀπιέναι τοῖς οἴκοι
" ζηλωτὸν ποιήσω ἀπελθεῖν· πολλοὺς δ' οἶμαι
" ποιήσειν τὰ παρ' ἐμοὶ ἑλέσθαι ἀντὶ τῶν οἴ-
" κοι."

Ἐνταῦθα Γαυλίτης παρὼν, φυγὰς Σάμιος, πιστὸς δὲ Κύρῳ, εἶπε· " Καὶ μὴν, ὦ Κῦρε, " λέγουσί τινες, ὅτι πολλὰ ὑπισχνῇ νῦν, διὰ " τὸ ἐν τοιούτῳ εἶναι τοῦ κινδύνου προσιόντος· " ἂν δ' εὖ γένηταί τι, οὐ μεμνῆσθαί σε· ἔνιοι " δὲ, οὐδ' εἰ μεμνῷό τε καὶ βούλοιο, δύνασ-

---

" magnoque cum clamore *ad-* " *versarios* invadunt: ea si sus- " tinueritis, quod ad caetera " me pudet etiam *dicere*, qua- " les nostros *hac* in terra ho- " mines cognituri estis. Vos " vero qui viri estis, si animo- " sos etiam vosmet praebueri- " tis, faciam ego ut vestrum " quicunque domum abire vo- " luerit, iis qui domi sint sus- " piciendus discedat; ut vero " multi rebus domesticis apud " me *capienda* antepondituri sint, " effecturum me arbitror."

Hic cum adesset Gaulites, Samius exul, Cyro fidus; " At- " qui, Cyre, ait, quidam te mul- " ta dicunt hoc tempore pollice- " ri, quod tali sis in *tempore* pe- " riculi *jam* imminentis: sed " si res feliciter evenerit, *pro-* " *missorum* te non fore memo- " rem. Nonnulli etiam *aiunt*, " nec si et memineris et velis, " posse te tribuere quae polli-

“ θαι ἂν ἀποδοῦναι, ὅσα ὑπισχνῇ.” Ἀκούσας ταῦτα ἔλεξεν ὁ Κῦρος· “ Ἀλλ' ἔστι μὲν “ ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, ἡ ἀρχὴ ἡ πατρῴα, πρὸς “ μὲν μεσημβρίαν, μέχρις οὗ διὰ καῦμα οὐ “ δύνανται οἰκεῖν οἱ ἄνθρωποι· πρὸς δὲ ἄρκτον, “ μέχρις ὅτου διὰ χειμῶνα· τὰ δ' ἐν μέσῳ “ τούτων ἅπαντα σατραπεύουσιν οἱ τοῦ ἐμοῦ “ ἀδελφοῦ φίλοι. Ἢν δὲ ἡμεῖς νικήσωμεν, “ ἡμᾶς δεῖ τοὺς ἡμετέρους φίλους τούτων ἐγ-“ κρατεῖς ποιῆσαι. Ὥστε οὐ τοῦτο δέδοικα, “ μὴ οὐκ ἔχω, ὅ, τι δῶ ἑκάστῳ τῶν φίλων, “ ἂν εὖ γένηται, ἀλλὰ μὴ οὐκ ἔχω ἱκανοὺς, “ οἷς δῶ. Ὑμῶν δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ στέ-“ φανον ἑκάστῳ χρυσοῦν δώσω.” Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες αὐτοί τε ἦσαν πολὺ προθυμό-

---

“ cearis.” Haec Cyrus cum audisset ; “ At certe nobis est, “ inquit, paternum regnum, “ viri, in meridiem qua *spectat*, “ ad ea *pertinens* loca, in qui- “ bus propter calorem homi- “ nes habitare nequeunt ; qua “ in septentriones, ad ea, in “ quibus propter hyemem *ne-* “ *mo habitat :* quae in medio “ horum *jacent* omnia fratris “ mei amici satraparum cum “ titulo et potestate obtinent. “ Quod si nos vicerimus, ut “ vos amici nostri his potiami- “ ni, efficiam aequum est. I- “ taque non id metuo, ne non “ quod singulis dem amicis, si “ *quidem* res bene gesta fuerit, “ habeam ; sed ne non satis “ multos habiturus sim, quibus “ dem. Vobis certe Graecis “ coronam etiam singulis au- “ ream dabo.” Hoc cum au-

τεροι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξήγγελλον. Εἰσήεσαν δὲ παρ' αὐτὸν [οἵ τε στρατηγοὶ] καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τινὲς, ἀξιοῦντες εἰδέναι, τί σφισιν ἔσται, ἐὰν κρατήσωσιν. Ὁ δὲ ἐμπιπλὰς ἁπάντων τὴν γνώμην ἀπέπεμπε. Παρεκελεύοντο δ' αὐτῷ πάντες, ὅσοιπερ διελέγοντο, μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὄπισθεν ἑαυτῶν τάττεσθαι. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ Κλέαρχος ὧδέ πως ἤρετο Κῦρον· Οἴει γάρ σοι, ὦ Κῦρε, μαχεῖσθαι τὸν ἀδελφόν; Νὴ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, εἴπερ γε Δαρείου καὶ Παρυσάτιδός ἐστι παῖς, καὶ ἐμὸς δὲ ἀδελφὸς, οὐκ ἀμαχεὶ ταῦτα ἐγὼ λήψομαι.

Ἐνταῦθα δὴ ἐν τῇ ἐξοπλισίᾳ ἀριθμὸς ἐγένετο τῶν μὲν Ἑλλήνων ἀσπὶς μυρία καὶ τε-

---

dissent *praefecti*, et ipsi multo alacriores erant, et aliis *eadem* renuntiant. Porro ingressi sunt ad ipsum tam duces quam de Graecis caeteris quidam, qui scire cuperent quid habituri essent, si vincerent. *Hos* ille, expletis omnium animis, dimittebat. Hortabantur autem eum omnes, quicunque *cum ipso* colloquerentur, ne praeliaretur *ipse*, sed a tergo suorum subsisteret. Atque hoc ipso tempore Clearchus ita fere Cyrum interrogabat · Existimasne, Cyre, fratrem *tuum* praelio tecum decertaturum ? *Ita* profecto, inquit Cyrus, siquidem Darii et Parysatidis filius est, et frater meus, non sine praelio haec ego consequar.

Ibi vero cum armis instruetur, censebantur Graecorum,

τρακοσία· πελτασταὶ δὲ δισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι· τῶν δὲ μετὰ Κύρου βαρβάρων δέκα μυριάδες, καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα ἀμφὶ τὰ εἴκοσι. Τῶν δὲ πολεμίων ἐλέγοντο εἶναι ἑκατὸν καὶ εἴκοσι μυριάδες, καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα διακόσια. Ἄλλοι δὲ ἦσαν ἑξακισχίλιοι ἱππεῖς, ὧν Ἀρταγέρσης ἦρχεν· οὗτοι δὲ πρὸ αὐτοῦ βασιλέως τεταγμένοι ἦσαν. Τοῦ δὲ βασιλέως στρατεύματος ἦσαν ἄρχοντες καὶ στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες τέτταρες, τριάκοντα μυριάδων ἕκαστος, Ἀβροκόμας, Τισσαφέρνης, Γωβρύας, Ἀρβάκης. Τούτων δὲ παρεγένοντο ἐν τῇ μάχῃ ἐννενήκοντα μυριάδες, καὶ ἅρματα δρεπανηφόρα ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· Ἀβροκόμας γὰρ ὑστέρησε τῆς

---

qui scutati erant, decem millia quadringenti; peltastae bis mille quadringenti: barbarorum qui Cyro aderant centena millia, atque currus falcati circiter viginti. Hostium ferebantur esse duodecies centena millia, et currus falcati ducenti. Erant praeterea equitum millia sex, quibus Artagerses praeerat: hi vero ante regem ipsum erant dispositi. Regii exercitus imperatores et praefecti et duces quatuor erant, *quorum* unusquisque trecenta millia *ducebat*, Abrocomas, Tissaphernes, Gobryas, Arbaces. Verum ex his *tantum* noningenta millia, et currus falcati centum quinquaginta, praelio interfuerunt: nam Abrocomas post quintum diem quam pugna commissa fuerat, ex Phoenicia demum venit.

μάχης ἡμέρας πέντε, ἐκ Φοινίκης ἐλαύνων. Ταῦτα δὲ ἤγγελλον πρὸς Κῦρον οἱ αὐτομολήσαντες ἐκ τῶν πολεμίων παρὰ μεγάλου βασιλέως πρὸ τῆς μάχης· καὶ μετὰ τὴν μάχην, οἳ ὕστερον ἐλήφθησαν τῶν πολεμίων, ταὐτὰ ἤγγελλον. Ἐντεῦθεν δὲ Κῦρος ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας τρεῖς, συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι παντὶ καὶ τῷ Ἑλληνικῷ καὶ τῷ βαρβαρικῷ· ᾤετο γὰρ, ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μαχεῖσθαι βασιλέα· κατὰ γὰρ μέσον τὸν σταθμὸν τοῦτον τάφρος ἦν ὀρυκτὴ, βαθεῖα, τὸ μὲν εὖρος ὀργυιαὶ πέντε, τὸ δὲ βάθος ὀργυιαὶ τρεῖς. Παρετέτατο δὲ ἡ τάφρος ἄνω διὰ τοῦ πεδίου ἐπὶ δώδεκα παρασάγγας μέχρι τοῦ Μηδίας τείχους. Ἔνθα δή εἰσιν αἱ διώρυχες, ἀπὸ τοῦ Τίγρητος

Haec Cyro nuntiabant ex hostibus ii, qui a rege magno ante praelium transfugerant: et post praelium qui de hostium numero deinceps capti fuerunt, eadem nuntiabant. Hinc Cyrus castris unis, parasangas tres progreditur, copiis universis, tum Græcis tum barbaris, instructis: nam hoc die regem praelium commissurum existimabat; medio enim hoc diei itinere fossa ducta erat, alta, latitudine quinque orgyarum, altitudine trium. Haec autem per planitiem sursum versus ad parasangas duodecim, usque ad Mediae murum, fossa erat porrecta. Hoc loco sunt alvei a Tigri fluvio fluentes; sunt

ποταμοῦ ῥέουσαι· εἰσὶ δὲ τέτταρες, τὸ μὲν εὖρος πλεθριαῖαι, βαθεῖαι δὲ ἰσχυρῶς, καὶ πλοῖα πλεῖ ἐν αὐταῖς σιταγωγά· εἰσβάλλουσι δὲ εἰς τὸν Εὐφράτην, διαλείπουσι δὲ ἑκάστη παρασάγγην, γέφυραι δὲ ἔπεισιν. Ἦν δὲ παρ' αὐτὸν τὸν Εὐφράτην πάροδος στενὴ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς τάφρου, ὡς εἴκοσι ποδῶν τὸ εὖρος. Ταύτην δὴ τὴν τάφρον βασιλεὺς μέγας ποιεῖ ἀντὶ ἐρύματος, ἐπειδὴ πυνθάνεται Κῦρον προσελαύνοντα. Ταύτην δὲ τὴν πάροδον Κῦρός τε καὶ ἡ στρατιὰ παρῆλθε, καὶ ἐγένοντο εἴσω τῆς τάφρου. Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐμαχέσατο βασιλεὺς, ἀλλ' ὑποχωρούντων φανερὰ ἦσαν καὶ ἵππων καὶ ἀνθρώπων ἴχνη πολλά. Ἐνταῦθα Κῦρος,

---

autem *numero* quatuor, latitudine plethri, profundi admodum, atque navigia in eis frumentaria ferri solent: *iidem* in Euphratem influunt, et inter se parasangae intervallo distant, pontesque sunt iis inditi. Propter ipsum autem Euphratem transitus erat angustus inter fluvium ac fossam, latitudine fere viginti pedum. Hanc fossam rex magnus pro munimento facit, posteaquam adventare Cyrum inaudisset. Hunc vero transitum Cyrus cum exercitu superavit, atque intra fossam venerunt. Ac rex quidem eo die praelium non commisit, sed tum equorum tum hominum retrocedentium multa manifesto adparebant vestigia. Hic Cyrus, arcessi-

Σιλανὸν καλέσας, τὸν Ἀμβρακιώτην μάντιν, ἔδωκεν αὐτῷ δαρεικοὺς τρισχιλίους, ὅτι τῇ ἑνδεκάτῃ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας πρότερον θυόμενος, εἶπεν αὐτῷ, ὅτι βασιλεὺς οὐ μαχεῖται δέκα ἡμερῶν· Κῦρος δ' εἶπεν, Οὐκ ἄρα ἔτι μαχεῖται, εἰ μὴ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις μαχεῖται· ἐὰν δ' ἀληθεύσῃς, ὑπισχνοῦμαί σοι δέκα τάλαντα. Τοῦτο τὸ χρυσίον τότε ἀπέδωκεν, ἐπεὶ παρῆλθον αἱ δέκα ἡμέραι. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τῇ τάφρῳ οὐκ ἐκώλυε βασιλεὺς τὸ Κύρου στράτευμα διαβαίνειν, ἔδοξε καὶ Κύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπεγνωκέναι τοῦ μάχεσθαι· ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ Κῦρος ἐπορεύετο ἠμελημένως μᾶλλον. Τῇ δὲ τρίτῃ ἐπί τε τοῦ ἅρματος καθήμενος τὴν πορείαν ἐποιεῖτο, καὶ

---

to Silano vate Ambraciota, daricos ei ter mille donavit, quod *die* ante diem illum undecimo, consultis prius extis, dixisset ipsi, regem diebus decem *proximis* praelium non commissurum: *cui* responderat Cyrus, Non certe posthac praelium commissurus est, istis si diebus non praeliabitur: quod si verum dixeris, decem tibi talenta polliceor. Aurum hoc ei tunc tradidit, cum dies illi decem praeteriissent. Ubi vero juxta fossam rex Cyri copias transitu non prohiberet, visum est Cyro caeterisque *eum* pugnandi consilium abjecisse: itaque postero die Cyrus negligentius proficiscebatur. Die tertio et in curru sedens iter faciebat, et paucos *tantum* ante se instructos habebat; plerusque vero *exercitus* ejus acie pertur-

ὀλίγους ἐν τάξει ἔχων πρὸ αὐτοῦ· τὸ δὲ πολὺ αὐτῷ ἀνατεταραγμένον ἐπορεύετο, καὶ τῶν ὅπλων τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐπὶ ἁμαξῶν καὶ ὑποζυγίων ἤγετο.

ή. Καὶ ἤδη τε ἦν ἀμφὶ ἀγορὰν πλήθουσαν, καὶ πλησίον ἦν ὁ σταθμὸς, ἔνθα ἔμελλε καταλύσειν, ἡνίκα Παταγύας, ἀνὴρ Πέρσης, τῶν ἀμφὶ Κῦρον πιστῶν, προφαίνεται ἐλαύνων ἀνὰ κράτος ἱδροῦντι τῷ ἵππῳ· καὶ εὐθὺς πᾶσιν, οἷς ἐνετύγχανεν, ἐβόα καὶ βαρβαρικῶς καὶ Ἑλληνικῶς, ὅτι βασιλεὺς σὺν στρατεύματι πολλῷ προσέρχεται, ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένος. Ἔνθα δὴ πολὺς τάραχος ἐγένετο· αὐτίκα γὰρ ἐδόκουν οἱ Ἕλληνες καὶ πάντες δὲ, ἀτάκτοις σφίσιν ἐπιπεσεῖσθαι. Καὶ Κῦ-

---

bata procedebat, ac militum arma magna ex parte in plaustris et jumentis vehebantur.

8. Jamque *adeo* id temporis erat, quo frequens *hominibus* forum esse solet, et in propinquo erat mansio, ubi *castris metatis* subsistere volebat, cum Patagyas Persa, *unus* ex fidis Cyri familiaribus, advehi totis viribus equo sudante prospicitur; statimque omnibus, in quos incideret, clamabat tum barbaricis tum Graecis vocibus, regem magno cum exercitu adventare, tanquam ad praelium committendum paratum. Ibi tum magnus factus est tumultus: existimabant enim Graeci, *caeterique adeo* omnes, fore *statim*, ut in ipsos inordinatos irrueret. Atque Cyrus etiam e curru cum desiliisset, loricam induit, equoque conscenso

ρός τε καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἅρματος τὸν θώρακα ἐνέδυ, καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, τὰ παλτὰ εἰς τὰς χεῖρας ἔλαβε, τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλεν ἐξοπλίζεσθαι, καὶ καθίστασθαι εἰς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἕκαστον. Ἔνθα δὴ σὺν πολλῇ σπουδῇ καθίσταντο, Κλέαρχος μὲν τὰ δεξιὰ τοῦ κέρατος ἔχων, πρὸς τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ, Πρόξενος δὲ ἐχόμενος· οἱ δ' ἄλλοι μετὰ τοῦτον. Μένων δὲ [καὶ τὸ στράτευμα] τὸ εὐώνυμον κέρας εἶχε τοῦ Ἑλληνικοῦ. Τοῦ δὲ βαρβαρικοῦ ἱππεῖς μὲν Παφλαγόνες εἰς χιλίους παρὰ Κλέαρχον ἕστασαν ἐν τῷ δεξιῷ, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πελταστικόν· ἐν δὲ τῷ εὐωνύμῳ Ἀριαῖός τε ὁ Κύρου ὕπαρχος καὶ τὸ ἄλλο βαρβαρικόν.

---

in manus palta sumpsit, caeterisque denuntiabat omnibus, ut armis sese instruerent, et suo quisque in acie loco consisteret. Ibi tum magno studio constiterunt, Clearcho quidem, cui Proxenus erat proximus, cornu dextrum obtinente, propter Euphratem fluvium; ac post hunc *stabant* caeteri: Menon, *suo* cum agmine, laevum Graecarum copiarum cornu tenebat. De barbaricis, equites ad mille Paphlagones juxta Clearchum in *cornu* dextro steterunt, et Graeci qui peltis uti consueverunt: in *cornu* sinistro tum Ariaeus Cyri praefectus, tum reliquae barbarorum copiae. Cyrus ac sexcenti cum eo equites medium *tenebant*, magnis muniti loricis, et femorum tegumentis, et galeis omnes, praeter Cy-

Κῦρος δὲ καὶ ἱππεῖς μετ' αὐτοῦ ἑξακόσιοι κατὰ τὸ μέσον, ὡπλισμένοι θώραξι μεγάλοις καὶ παραμηριδίοις καὶ κράνεσι πάντες, πλὴν Κύρου. Κῦρος δὲ, ψιλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν, εἰς τὴν μάχην καθίστατο. [Λέγεται δὲ καὶ τοὺς ἄλλους Πέρσας ψιλαῖς ταῖς κεφαλαῖς ἐν τῷ πολέμῳ διακινδυνεύειν.] Οἱ δὲ ἵπποι ἅπαντες, οἱ μετὰ Κύρου, εἶχον καὶ προμετωπίδια καὶ προστερνίδια· εἶχον δὲ καὶ μαχαίρας οἱ ἱππεῖς Ἑλληνικάς.

Καὶ ἤδη τε ἦν μέσον ἡμέρας, καὶ οὔπω καταφανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι· ἡνίκα δὲ δείλη ἐγένετο, ἐφάνη κονιορτὸς, ὥσπερ νεφέλη λευκὴ, χρόνῳ δὲ οὐ συχνῷ ὕστερον, ὥσπερ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπιπολύ. Ὅτε δὲ ἐγγύτερον

---

rum: at Cyrus nudo capite pugnam expectans constitit. Fertur etiam alios Persas capitibus nudis aleam praelii subire. Habebant autem equi omnes, Cyro qui aderant, frontium pectorumque munimenta; gladios etiam Graecos habebant equites.

Et jam meridies erat, nec hostes adhuc conspiciebantur: verum ubi postmeridianum tempus adpetiisset, pulvis visus est, tanquam nubes albicans, et haud longo post tempore, tanquam nigror quidam per campum late *diffusus*. Cum vero propius accessissent, statim et aereum quiddam fulgebat, et hastae et ordines jam conspiciebantur. Et equites quidem laevo in hostium *corn*-

ἐγίγνοντο, τάχα δὴ καὶ χαλκός τις ἤστραπτε, καὶ αἱ λόγχαι καὶ αἱ τάξεις καταφανεῖς ἐγίγνοντο. Καὶ ἦσαν ἱππεῖς μὲν λευκοθώρακες ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου τῶν πολεμίων· (Τισσαφέρνης ἐλέγετο τούτων ἄρχειν) ἐχόμενοι δὲ τούτων, γεῤῥοφόροι· ἐχόμενοι δὲ ὁπλῖται σὺν ποδήρεσι ξυλίναις ἀσπίσιν· (Αἰγύπτιοι δὲ οὗτοι ἐλέγοντο εἶναι) ἄλλοι δὲ ἱππεῖς, ἄλλοι τοξόται. Πάντες δὲ οὗτοι κατὰ ἔθνη, ἐν πλαισίῳ πλήρει ἀνθρώπων ἕκαστον τὸ ἔθνος ἐπορεύετο. Πρὸ δ' αὐτῶν ἅρματα διαλείποντα συχνὸν ἀπ' ἀλλήλων, τὰ δρεπανηφόρα καλούμενα· εἶχον δὲ τὰ δρέπανα ἐκ τῶν ἀξόνων εἰς πλάγιον ἀποτεταμένα, καὶ ὑπὸ τοῖς δίφροις εἰς γῆν βλέποντα, ὡς διακόπτειν, ὅτῳ

---

loricis erant albis induti: (quibus Tissaphernes praeesse dicebatur) his proximi erant scuta qui gestabant Persica: *quos* proxime secuti *sunt* gravis armaturae milites cum scutis ligneis ad pedes usque pertinentibus: (hi ferebantur esse Aegyptii) *deinceps* alii equites, alii sagittarii. Atque hi omnes *cum* per gentes *disponerentur*, agmine quadrato, *eoque* viris pleno, gens quaeque incedebat. Ante hos *agebantur* currus, longo inter se spatio distantes, qui falcati adpellabantur: falces *hi* habebant ab axibus in obliquum porrectas, et sub sellis in terram spectantes, ut in quamcunque rem incidissent, *eam* discinderent. Erat autem hoc *ipsis* consilii, ut *currus istos* in ordines Graecorum agerent *eosque adeo* diri-

ἐντύχοιεν. Ἡ δὲ γνώμη ἦν, ὡς εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐλώντων καὶ διακοψόντων. Ὁ μέντοι Κῦρος εἶπεν, ὅτε καλέσας παρεκελεύετο τοῖς Ἕλλησι, τὴν κραυγὴν τῶν βαρβάρων ἀνέχεσθαι, ἐψεύσθη τοῦτο· οὐ γὰρ κραυγῇ, ἀλλὰ σιγῇ ὡς ἀνυστὸν, καὶ ἡσυχῇ ἐν ἴσῳ καὶ βραδέως προσῄεσαν. Καὶ ἐν τούτῳ Κῦρος, παρελαύνων αὐτὸς σὺν Πίγρητι τῷ ἑρμηνεῖ καὶ ἄλλοις τρισὶν ἢ τέτταρσι, τῷ Κλεάρχῳ ἐβόα, ἄγειν τὸ στράτευμα κατὰ μέσον τὸ τῶν πολεμίων, ὅτι ἐκεῖ βασιλεὺς εἴη· κἂν τοῦτο, ἔφη, νικῶμεν, πάνθ' ἡμῖν πεποίηται. Ὁρῶν δὲ ὁ Κλέαρχος τὸ μέσον στίφος, καὶ ἀκούων Κύρου, ἔξω ὄντα τοῦ Ἑλληνικοῦ εὐωνύμου βασιλέα, (τοσούτῳ γὰρ

---

merent. Verum in eo Cyrus quod dixerat, cum Graecos advocatos adhortaretur, ut barbarorum clamorem sustinerent, falsus est: non enim cum clamore, sed quanto maxime silentio poterant, et sedate, aequabiliter et lente *ad praelium* accedebant. Atque ibi tum Cyrus ipse cum Pigrete interprete, aliisque tribus aut quatuor, praetervectus *equo*, Clearcho clamore significabat, ut adversus mediam hostium aciem copias *suas* duceret, quod istic rex esset: et hanc si vicerimus, inquit, omnia nobis confecta fuerint. Clearchus tametsi medium *illum* videret globum, ac de Cyro audiret, regem ultra Graecorum cornu laevum esse, (nam tanta rex hominum multitudine abundabat, ut suorum quamvis me-

πλήθει περιῆν βασιλεὺς, ὥστε μέσον τὸ ἑαυτοῦ ἔχων τοῦ Κύρου εὐωνύμου ἔξω ἦν) ἀλλ' ὅμως ὁ Κλέαρχος οὐκ ἤθελεν ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὸ δεξιὸν κέρας, φοβούμενος, μὴ κυκλωθείη ἑκατέρωθεν· τῷ δὲ Κύρῳ ἀπεκρίνατο, ὅτι αὐτῷ μέλοι, ὅπως καλῶς ἔχοι.

Καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τὸ μὲν βαρβαρικὸν στράτευμα ὁμαλῶς προήει· τὸ δὲ Ἑλληνικὸν, ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ μένον, συνετάττετο ἐκ τῶν ἔτι προσιόντων. Καὶ ὁ Κῦρος παρελαύνων οὐ πάνυ πρὸς αὐτῷ τῷ στρατεύματι, κατεθεᾶτο ἑκατέρους [ἄποθεν,] τούς τε πολεμίους ἀποβλέπων τούς τε φιλίους. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὑπελάσας ὡς συναντῆσαι, ἤρετο, εἴ τι παραγ-

---

diam obtineret aciem, Cyri *tamen* ultra cornu laevum esset) non tamen volebat Clearchus cornu dextrum a flumine abstrahere, quippe qui metuerat ne utraque ex parte circumdaretur: Cyro vero respondebat, curae sibi futurum, ut res praeclare gereretur.

Atque eo tempore exercitus barbaricus aequabiliter procedebat: Graecus, utpote qui in eodem adhuc loco stetit, ex iis qui subinde accedebant, instruebatur. Et Cyrus *equo* provectus non prorsus ipsum juxta exercitum, utrosque eminus spectabat, conversis tum in hostiles tum in copias sociales oculis. Eum vero de Graecorum exercitu Xenophon Atheniensis ubi vidisset, equo nonnihil incitato ut *ei* occurreret, num aliquid imperaret, quaere-

γέλλοι· ὁ δ' ἐπιστήσας εἶπε, καὶ λέγειν ἐκέλευε πᾶσιν, ὅτι τὰ ἱερὰ καὶ τὰ σφάγια καλὰ εἴη. Ταῦτα δὲ λέγων, θορύβου ἤκουσε διὰ τῶν τάξεων ἰόντος, καὶ ἤρετο, τίς ὁ θόρυβος εἴη. Ὁ δὲ Ξενοφῶν εἶπεν, ὅτι τὸ σύνθημα παρέρχεται δεύτερον ἤδη. Καὶ ὃς ἐθαύμασε, τίς παραγγέλλει, καὶ ἤρετο, ὅ, τι καὶ εἴη τὸ σύνθημα. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι ΖΕΥΣ ΣΩΤΗΡ ΚΑΙ ΝΙΚΗ. Ὁ δὲ Κῦρος ἀκούσας, ἀλλὰ δέχομαί τε, ἔφη, καὶ τοῦτο ἔστω. Ταῦτα δὲ εἰπὼν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἀπήλαυνε· καὶ οὐκ ἔτι τρία ἢ τέτταρα στάδια ἀπειχέτην τὼ φάλαγγε ἀπ' ἀλλήλων, ἡνίκα ἐπαιάνιζόν τε οἱ Ἕλληνες, καὶ ἤρχοντο ἀντίοι ἰέναι τοῖς πολεμίοις. Ὡς δὲ

---

bat: qui cum substitisset aiebat, *quod* et omnibus dici curaret jussit, exta et hostias pulchra ostentare. Haec proferens, tumultum ordines pervagari audiit, et quis *esset* ille tumultus, quaesivit. Aiebat Xenophon, tesseram vice jam altera *per aciem* ire. Et miratus est is, quis *eam dari* jusserat, interrogavitque *adeo* quaenam sit tessera. Respondit ille, JUPITER SERVATOR et VICTORIA. Quod ubi Cyrus audisset, Accipio, inquit, atque haec esto. Haec loquutus, suum in locum revectus est: nec jam tria quatuorve stadia phalanges ab se invicem distabant, cum Graeci paeana cantabant, et adversus hostes ire incipiebant. Cumque, progredientibus iis, pars quaedam phalangis fluctuum instar sese

πορευομένων ἐξεκύμαινέ τι τῆς φάλαγγος, τὸ ἐπιλειπόμενον ἤρξατο δρόμῳ θεῖν· καὶ ἅμα ἐφθέγξαντο πάντες, οἷόν περ τῷ Ἐνυαλίῳ ἐλελίζουσι, καὶ πάντες δὲ ἔθεον. Λέγουσι δέ τινες, ὡς καὶ ταῖς ἀσπίσι πρὸς τὰ δόρατα ἐδούπησαν, φόβον ποιοῦντες τοῖς ἵπποις. Πρὶν δὲ τόξευμα ἐξικνεῖσθαι, ἐκκλίνουσιν οἱ βάρβαροι τοῖς ἵπποις καὶ φεύγουσι. Καὶ ἐνταῦθα δὴ ἐδίωκον μὲν κατὰ κράτος οἱ Ἕλληνες, ἐβόων δὲ ἀλλήλοις, μὴ θεῖν δρόμῳ, ἀλλ' ἐν τάξει ἕπεσθαι. Τὰ δὲ ἅρματα ἐφέρετο, τὰ μὲν δι' αὐτῶν τῶν πολεμίων, τὰ δὲ καὶ δι' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, κενὰ ἡνιόχων. Οἱ δὲ, ἐπεὶ προΐδοιεν, διΐσταντο· ἔστι δὲ ὅστις καὶ κατελήφθη, ὥσπερ ἐν ἱπποδρόμῳ, ἐκπλαγείς.

---

prorueret, *ea* a tergo quae relicta erat, citato cursu *ad illam* tendere coepit; simulque, quemadmodum *Enyalio* ἐλελεῦ canere solent, omnes conclamarunt, cucurrerunt omnes. Nonnulli aiunt, eos etiam scutis ad hastas adlisis sonitum excivisse, quo terrorem equis incuterent. Priusquam vero sagitta *utroslibet* adsequeretur, barbari inclinatis equis fugiunt. Atque ibi tum Graeci totis viribus insequebantur, aliique aliis clamabant, ne cursu *in hostes* citato tenderent, sed ordine servato sequerentur. Currus autem partim per hostes ipsos, partim per Graecos, aurigis vacui ferebantur. *Quos* cum *ex his* quidam praeviderant, subsistebant; fuit etiam qui deprehensus erat, tanquam in equestri curriculo, obstupefac-

καὶ οὐδὲν μέντοι οὐδὲ τοῦτον παθεῖν ἔφασαν· οὐδὲ ἄλλος δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπαθεν οὐδεὶς οὐδὲν, πλὴν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ τοξευθῆναί τις ἐλέγετο.

Κῦρος δὲ, ὁρῶν τοὺς Ἕλληνας νικῶντας τὸ καθ' αὑτοὺς καὶ διώκοντας, ἡδόμενος καὶ προσκυνούμενος ἤδη ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀμφ' αὐτὸν, οὐδ' ὣς ἐξήχθη διώκειν· ἀλλὰ συνεσπειραμένην ἔχων τὴν τῶν σὺν ἑαυτῷ ἑξακοσίων ἱππέων τάξιν, ἐπεμελεῖτο, ὅ, τι ποιήσει βασιλεύς. Καὶ γὰρ ᾔδει αὐτὸν, ὅτι μέσον ἔχοι τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος. Καὶ πάντες δὲ οἱ τῶν βαρβάρων ἄρχοντες, μέσον ἔχοντες τὸ αὑτῶν ἡγοῦντο, νομίζοντες, οὕτως καὶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι, ἢν ἡ ἰσχὺς αὐτῶν

tus; et ne hunc quidem quidquam *mali* passum esse prodidere *nonnulli:* nec alius *quisquam* Graecorum hac in pugna quidquam passus est, nisi quod ad *latus* laevum sagitta quidam percussus dicebatur.

Cyrus autem, cum Graecos hostium agmen sibi objectum vincere et insequi cerneret, laetitia adfectus et veneratione *licet* jam ab iis, qui circa ipsum erant, tanquam rex exceptus *esset, tamen* ne sic quidem ad insequendum concitatus erat; sed cum sexcentorum, *quos* secum *habebat*, equitum turma conglobata quid rex facturus esset studiose observabat. Norat enim, eum mediam exercitus Persici *aciem* obtinere. Quin etiam omnes barbarorum principes medium suos inter *ordines locum* tenentes, ducis

ἑκατέρωθεν ᾖ, καὶ, εἴ τι παραγγεῖλαι χρήζοιεν, ἡμίσει ἐν χρόνῳ αἰσθάνεσθαι τὸ στράτευμα. Καὶ βασιλεὺς δὴ τότε, μέσον ἔχων τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς, ὅμως ἔξω ἐγένετο τοῦ Κύρου εὐωνύμου κέρατος. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς αὐτῷ ἐμάχετο ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ τεταγμένοις ἔμπροσθεν, ἐπέκαμπτεν, ὡς εἰς κύκλωσιν. Ἔνθα δὴ Κῦρος δείσας, μὴ ὄπισθεν γενόμενος κατακόψῃ τὸ Ἑλληνικὸν, ἐλαύνει ἀντίος· καὶ ἐμβαλὼν σὺν τοῖς ἑξακοσίοις, νικᾷ τοὺς πρὸ βασιλέως τεταγμένους, καὶ εἰς φυγὴν ἔτρεψε τοὺς ἑξακισχιλίους· καὶ ἀποκτεῖναι λέγεται αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ Ἀρταγέρσην, τὸν ἄρχοντα αὐτῶν.

---

exequebantur officia; quod existimarent, ita se in tutissimo esse, si vires ipsorum utrinque *collocatae* sint, et si quid imperatum vellent, exercitum *id* tempore dimidio *breviori* animadversurum. Et rex quidem eo tempore quanquam aciem *exercitus* sui mediam obtineret, tamen ultra Cyri cornu laevum erat. Cum autem nemo in ipsum ex adverso pugnaret, nec in eos qui ante ipsum dispositi fuerunt, inflexione tanquam ad *hostes* circumveniendos uti coepit. Ibi vero Cyrus veritus, ne posteaquam a tergo foret, Graecorum concideret exercitum, adversus provehitur; atque facto cum sexcentis illis impetu, vincit eos qui ante regem erant dispositi et illos sex mille *equites* in fugam vertit: *quin* et ipse manu sua Artagersem eorum praefectum interfecisse dicitur.

Ὡς δὲ ἡ τροπὴ ἐγένετο, διασπείρονται καὶ οἱ Κύρου ἑξακόσιοι, εἰς τὸ διώκειν ὁρμήσαντες· πλὴν πάνυ ὀλίγοι ἀμφ' αὐτὸν κατελείφθησαν, σχεδὸν οἱ ὁμοτράπεζοι καλούμενοι. Σὺν τούτοις δὲ ὢν, καθορᾷ βασιλέα καὶ τὸ ἀμφ' ἐκεῖνον στίφος· καὶ εὐθὺς οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ' εἰπὼν, Ὁρῶ τὸν ἄνδρα, ἵετο ἐπ' αὐτόν· καὶ παίει κατὰ τὸ στέρνον, καὶ τιτρώσκει διὰ τοῦ θώρακος, ὥς φησὶ Κτησίας ὁ ἰατρὸς, καὶ ἰᾶσθαι αὐτὸς τὸ τραῦμά φησι. Παίοντα δ' αὐτὸν ἀκοντίζει τις παλτῷ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν βιαίως· καὶ ἐνταῦθα μαχόμενοι καὶ βασιλεὺς καὶ Κῦρος, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτοὺς ὑπὲρ ἑκατέρου, ὁπόσοι μὲν τῶν ἀμφὶ βασιλέα ἀπέθανον, Κτησίας λέγει (παρ' ἐκείνῳ γὰρ ἦν) Κῦρος

Ut autem fuga facta est, Cyri etiam *illi equites* sexcenti, ad insequendum impetu invecti, dissipantur: veruntamen pauci admodum circa ipsum reliqui fuere, fere qui mensae participes dicebantur. Hos cum apud se haberet, regem *equitum*que circa illum globum conspicit; statimque se non continuit, quin cum dixisset, Video hominem, in ipsum impetu rueret; atque *adeo* pectus *ei* ferit, et per loricam vulnus infligit, uti Ctesias tradit medicus, qui se etiam vulnus *illud* curasse narrat. *Cyrum*, vero eum dum ferit, palto quidam acriter vibrato sub oculum percutit: atque ibi tum et rege et Cyro inter se dimicantibus, et *utriusque* pro utroque stipatoribus, quot ex iis qui circa regem erant perie-

δὲ αὐτός τε ἀπέθανε, καὶ ὀκτὼ οἱ ἄριστοι τῶν περὶ αὐτὸν ἔκειντο ἐπ' αὐτῷ. Ἀρταπάτης δὲ ὁ πιστότατος αὐτῷ τῶν σκηπτούχων θεράπων λέγεται, ἐπειδὴ εἶδε πεπτωκότα Κῦρον, καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου περιπέσειν αὐτῷ. Καὶ οἱ μέν φασι, βασιλέα κελεῦσαί τινα ἐπισφάξαι αὐτὸν Κύρῳ· οἱ δὲ, ἑαυτὸν ἐπισφάξαι, σπασάμενον τὸν ἀκινάκην· εἶχε γὰρ χρυσοῦν· καὶ στρεπτὸν δὲ ἐφόρει καὶ ψέλλια καὶ τὰ ἄλλα, ὥσπερ οἱ ἄριστοι τῶν Περσῶν· ἐτετίμητο γὰρ ὑπὸ Κύρου δι' εὔνοιάν τε καὶ πιστότητα.

θ'. Κῦρος μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτησεν, ἀνὴρ ὢν Περσῶν τῶν μετὰ Κῦρον τὸν ἀρχαῖον γενο-

---

rint, refert Ctesias: (nam apud illum *tunc temporis* erat) Cyrus et ipse mortem occubuit, et super ipsum octo ex stipatoribus ejus jacuere praestantissimi. Artapates autem, fidelissimus ei inter sceptuchos minister, posteaquam Cyrum cecidisse vidit, ab equo cum desiliisset, super eum procubuisse fertur. Et nonnulli tradunt regem cuidam praecepisse, hunc uti super Cyrum jugularet; alii, seipsum *cum* jugulasse, stricto acinace; *acinacem* enim aureum habebat. Quin et torquem gestabat, et armillas, et alia, quemadmodum Persarum praestantissimi *solent*: honore enim a Cyro ornatus erat, tum propter benevolentiam tum fidem.

9. Et sic quidem Cyrus finivit, qui vir inter Persas, ex consensu omnium ejus qui consuetudine usi fuissent, post Cy-

μένων βασιλικώτατός τε καὶ ἄρχειν ἀξιώτατος, ὡς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τῶν Κύρου δοκούντων ἐν πείρᾳ γενέσθαι. Πρῶτον μὲν γὰρ παῖς ἔτι ὢν, ὅτε ἐπαιδεύετο καὶ σὺν τῷ ἀδελφῷ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις παισὶ, πάντων πάντα κράτιστος ἐνομίζετο. Πάντες γὰρ οἱ τῶν ἀρίστων Περσῶν παῖδες ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις παιδεύονται· ἔνθα πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθοι ἄν τις, αἰσχρὸν δ' οὐδὲν οὔτε ἀκοῦσαι, οὔτ' ἰδεῖν ἐστι. Θεῶνται δὲ οἱ παῖδες καὶ τοὺς τιμωμένους ὑπὸ βασιλέως καὶ ἀκούουσι, καὶ ἄλλους ἀτιμαζομένους· ὥστ' εὐθὺς παῖδες ὄντες μανθάνουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. Ἔνθα Κῦρος αἰδημονέστατος μὲν πρῶτον τῶν ἡλίκων ἐδόκει εἶναι,

---

rum illum priscum ortos, maxime regia fuit indole ac imperio dignissimus. Primum enim cum puer adhuc esset, unaque cum fratre caeterisque pueris institueretur, omnium in omnibus praestantissimus habebatur. Nam omnes primorum Persarum *filii* regis ad portas educantur; ubi multam animadvertere possit aliquis modestiam, turpe vero quidquam nec audire est nec videre. Spectant autem pueri tum eos, qui honore a rege ornantur et audiunt, tum alios qui ignominia notantur : adeo ut statim a pueris et imperare discant et parere. Hic Cyrus primum visus est ex aequalibus maxime verecundus, et senibus obedientior quam vel ii, qui *ordi-*

τοῖς τε πρεσβυτέροις καὶ τῶν ἑαυτοῦ ὑποδεεστέρων μᾶλλον πείθεσθαι· ἔπειτα δὲ φιλιππότατος, καὶ τοῖς ἵπποις ἄριστα χρῆσθαι. Ἔκρινον δ' αὐτὸν καὶ τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἔργων, τοξικῆς τε καὶ ἀκοντίσεως, φιλομαθέστατον εἶναι, καὶ μελετηρότατον. Ἐπεὶ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἔπρεπε, καὶ φιλοθηρότατος ἦν, καὶ πρὸς τὰ θηρία μέντοι φιλοκινδυνότατος. Καὶ ἄρκτον ποτὲ ἐπιφερομένην οὐκ ἔτρεσεν, ἀλλὰ συμπεσὼν κατεσπάσθη ἀπὸ τοῦ ἵππου· καὶ τὰ μὲν ἔπαθεν, ὧν καὶ τὰς ὠτειλὰς φανερὰς εἶχε, τέλος δὲ κατέκτανε· καὶ τὸν πρῶτον μέντοι βοηθήσαντα πολλοῖς μακαριστότατον ἐποίησεν.

---

ne fortunaque quam ipse erant inferiores: deinde equorum studiosissimus, equisque uti *quam* optime *visus est. Iidem* eum etiam res ad bellum *spectantes*, sagittas emittendi *artem* jaculaque intorquendi, cupidissimum esse discendi, et exercitationum *istiusmodi* tolerantissimum judicabant. Cum vero *ejus id* aetati conveniret, et venandi studiosissimus erat, et promptissimus ad subeunda in feris invadendis pericula. Etiam ursam aliquando irruentem non extimuit, sed *cum ea* congressus ab equo detractus est; et ea quidem passus est *vulnera*, quorum cicatrices habebat manifestas, tandem vero *feram* occidebat: atque illum, qui *tum ei* primus opem tulit, *coram* multis beatissimum certe fecit.

Ἐπεὶ δὲ κατεπέμφθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς σατράπης Λυδίας τε καὶ Φρυγίας τῆς μεγάλης καὶ Καππαδοκίας, στρατηγὸς δὲ καὶ πάντων ἀπεδείχθη, οἷς καθήκει εἰς Καστωλοῦ πεδίον ἀθροίζεσθαι, πρῶτον μὲν ἐπέδειξεν αὑτὸν, ὅτι περὶ πλείστου ποιοῖτο, εἴ τῳ σπείσαιτο, καὶ εἴ τῳ συνθοῖτο, καὶ εἴ τῳ ὑπόσχοιτό τι, μηδὲν ψεύδεσθαι. Καὶ γὰρ οὖν ἐπίστευον μὲν αὐτῷ αἱ πόλεις ἐπιτρεπόμεναι, ἐπίστευον δὲ οἱ ἄνδρες· καὶ εἴ τις πολέμιος ἐγένετο, σπεισαμένου Κύρου, ἐπίστευε, μηδὲν ἂν παρὰ τὰς σπονδὰς παθεῖν. Τοιγαροῦν ἐπεὶ Τισσαφέρνει ἐπολέμησε, πᾶσαι αἱ πόλεις ἑκοῦσαι Κῦρον εἵλοντο ἀντὶ Τισσαφέρνους, πλὴν Μιλησίων· οὗτοι δὲ, ὅτι οὐκ ἤθελε τοὺς φεύγον-

---

Posteaquam autem a patre Lydiae, Phrygiae magnae et Cappadociae satrapa *constitutus*, *ac eo* deductus est ; et *eorum* etiam omnium, quorum ad officium pertinebat in Castoli planitiem convenire, designatus est praefectus, primum demonstravit, plurimi se facere, si *quis esset forte* quocum foedus iniisset, si *quid* cum aliquo constituisset, si cui aliquid pollicitus esset, fraude mala nihil agere. Itaque ergo civitates ipsi commissae, fidem *ipsi* habebant, habebant et *ipsi* viri fidem : et si quis extitisset hostis, foedus ubi Cyrus *cum eo* pactus esset, nihil praeter pacta passurum *se* confidit. Quapropter posteaquam bellum adversus Tissaphernem movisset, civitates omnes, praeter Milesios, ultro Tissapherni

τας προέσθαι, ἐφοβοῦντο αὐτόν. Καὶ γὰρ ἔργῳ ἐπεδείκνυτο, καὶ ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἄν ποτε προοῖτο, ἐπεὶ ἅπαξ αὐτοῖς φίλος ἐγένετο, οὐδ' εἰ ἔτι μὲν μείους γένοιντο, ἔτι δὲ καὶ κάκιον πράξειαν. Φανερὸς δ' ἦν, καὶ εἴ τις τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν ποιήσειεν αὐτὸν, νικᾷν πειρώμενος· καὶ εὐχὴν δέ τινες αὐτοῦ ἐξέφερον, ὡς εὔχοιτο, τοσοῦτον χρόνον ζῇν, ἔστε νικῴη καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἀλεξόμενος. Καὶ γὰρ οὖν πλεῖστοι δὴ αὐτῷ, ἑνί γε ἀνδρὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν, ἐπεθύμησαν καὶ χρήματα καὶ πόλεις, καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα προέσθαι.

Οὐ μὲν δὴ οὐδὲ τοῦτ' ἄν τις εἴποι, ὡς τοὺς κακούργους καὶ ἀδίκους εἴα καταγελᾷν,

---

Cyrum praetulerunt; hi vero, quod exules deserere nollet, eum metuebant. Etenim tum reapse, tum verbis declaravit, nunquam se *eos* destituturum, posteaquam amicus iis extitisset, ne si pauciores quidem etiam forent, et vero etiam fortuna magis adversa uterentur. Praeterea palam ad superandos eos adnitebatur, quicunque ipsum *vel* beneficiis adfecissent vel injuriis: nonnulli etiam votum ejus extulerunt, optare se ut tamdiu viveret, donec et *eos* qui bene, et qui male de ipso meriti essent, vicem *cujusque meritis* rependendo vinceret. Itaque ergo uni huic ex omnibus aetatis nostrae hominibus plurimi et opes, et urbes, et corpora sua in fidem tradere cupiebant.

Neque hoc quidem dixerit

ἀλλ' ἀφειδέστατα πάντων ἐτιμωρεῖτο. Πολλάκις δ' ἦν ἰδεῖν παρὰ τὰς στειβομένας ὁδοὺς καὶ ποδῶν καὶ χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν στερουμένους ἀνθρώπους· ὥστε ἐν τῇ τοῦ Κύρου ἀρχῇ ἐγένετο καὶ Ἕλληνι καὶ βαρβάρῳ, μηδὲν ἀδικοῦντι ἀδεῶς πορεύεσθαι, ὅποι τις ἤθελεν, ἔχοντι ὅ, τι προχωροίη. Τοὺς μέντοι γε ἀγαθοὺς εἰς πόλεμον ὡμολόγητο διαφερόντως τιμᾷν. Καὶ πρῶτον μὲν ἦν αὐτῷ πόλεμος πρὸς Πεισίδας καὶ Μυσούς· στρατευόμενος οὖν καὶ αὐτὸς εἰς ταύτας τὰς χώρας, οὓς ἑώρα ἐθέλοντας κινδυνεύειν, τούτους καὶ ἄρχοντας ἐποίει, ἧς κατεστρέφετο χώρας, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλοις δώροις ἐτίμα· ὥστε φαίνεσθαι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς, εὐδαιμονεστάτους,

---

quisquam, quod improbos ac sceleratos *sibi* illudere sineret, sed in eos severissime animadvertit. Ac saepenumero tritis in viis cernere erat homines pedibus, manibus, oculis privatos: adeo ut *iis in locis* Cyrus ubi imperaret, *cuivis* tam Graeco quam barbaro iniqui nihil patranti secure liceret iter facere, quocunque vellet *eorum* aliquis, *cum* quidquid *tandem* *ipsi* commodum esset haberet. Bellica quidem certe virtute praeditos eximiis *omnium* consensu honoribus ornabat. Ac primum contra Pisidas et Mysos bellum gessit: et cum ipse quidem exercitum in expeditionem adversus regiones istas educeret, quos ultro se in belli offerre discrimina videbat, eos cum agri, quem suam in ditionem redegerat, praefectos con-

τοὺς δὲ κακοὺς, δούλους τούτων ἀξιοῦσθαι εἶναι. Τοιγαροῦν πολλὴ ἦν ἀφθονία τῶν ἐθελόντων κινδυνεύειν, ὅπου τις οἴοιτο Κῦρον αἰσθήσεσθαι.

Εἰς γεμὴν δικαιοσύνην εἴ τις αὐτῷ φανερὸς γένοιτο ἐπιδείκνυσθαι βουλόμενος, περὶ παντὸς ἐποιεῖτο τούτους πλουσιωτέρους ποιεῖν τῶν ἐκ τοῦ ἀδίκου φιλοκερδούντων. Καὶ γὰρ οὖν ἄλλα τε πολλὰ δικαίως αὐτῷ διεχειρίζετο, καὶ στρατεύματι ἀληθινῷ ἐχρήσατο. Καὶ γὰρ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ οὐ χρημάτων ἕνεκα πρὸς ἐκεῖνον ἔπλευσαν, ἀλλ᾽ ἐπεὶ ἔγνωσαν κερδαλεώτερον εἶναι, Κύρῳ καλῶς πειθαρχεῖν, ἢ τὸ κατὰ μῆνα κέρδος. Ἀλλὰ μὴν εἴ τίς γέ τι αὐτῷ προστάξαντι καλῶς

stituebat, tum aliis ornabat praemiis: adeo ut viri fortes palam essent beatissimi, ignavi vero digni, qui his servirent, haberentur. Quapropter magna erat illorum copia, qui discrimina adire vellent, ubi quis animadversurum id Cyrum arbitraretur.

Quod vero ad justitiam attinet, si quem suae factis probandae palam cupidum animadverteret, ipsi antiquissimum erat illos locupletiores reddere iis, qui ex injustitia lucrum avide captarent. Itaque cum alia multa juste ab ipso administrabantur, tum exercitum habebat verum. Etenim duces et cohortium praefecti non pecuniae causa ad illum navigabant, sed quod esse fructuosius existimarent, Cyri dicto recte audientes esse, quam menstruum lucrum. At si quis certe quidem ipsi, cum quid im-

ὑπηρετήσειεν, οὐδενὶ πώποτε ἀχάριστον εἴασε τὴν προθυμίαν. Τοιγαροῦν κράτιστοι δὴ ὑπηρέται παντὸς ἔργου Κύρῳ ἐλέχθησαν γενέσθαι. Εἰ δέ τινα ὁρῴη δεινὸν ὄντα οἰκονόμον ἐκ τοῦ δικαίου, καὶ κατασκευάζοντά τε, ἧς ἄρχοι χώρας, καὶ προσόδους ποιοῦντα, οὐδένα ἂν πώποτε ἀφείλετο, ἀλλὰ καὶ πλείω προσεδίδου· ὥστε καὶ ἡδέως ἐπόνουν, καὶ θαῤῥαλέως ἐκτῶντο, καὶ ἃ πέπατο αὖ τις, ἥκιστα Κῦρον ἔκρυπτεν· οὐ γὰρ φθονῶν τοῖς φανερῶς πλουτοῦσιν ἐφαίνετο, ἀλλὰ πειρώμενος χρῆσθαι τοῖς τῶν ὑποκρυπτομένων χρήμασι. Φίλους γεμὴν ὅσους ποιήσαιτο, καὶ εὔνους γνοίη ὄντας, καὶ ἱκανοὺς κρίνειε συνεργοὺς εἶναι, ὅ, τι τυγχάνει βουλόμενος κατεργάζεσ-

---

perasset, pulchre navasset operam, nullius unquam animi alacritatem munere carere patiebatur. Quapropter in rebus omnibus Cyro *qui aderant* administri, praestantissimi sane fuisse perhibentur. Quod si quem justa ratione rem familiarem administrandi peritum esse, ac eam cui praeesset regionem instruere ac reditus facere videret, *fortunas* huic neutiquam adimere voluit, sed etiam plura tribuebat: adeo ut illi et libenter labores perferrent, et fidenter *bona* compararent, et quae quispiam possideret, *ea* Cyrum minime celaret: nec enim iis, qui palam opulenti erant, invidere videbatur, sed illorum uti pecuniis conari, qui *eas* occultarent. Amicos quidem certe quoscunque *sibi* adjungeret, ac benevolos esse animadverteret, judicaretque idoneos esse ad id,

θαι, ὁμολογεῖται πρὸς πάντων κράτιστος δὴ γενέσθαι θεραπεύειν. Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, οὗπερ αὐτὸς ἕνεκα φίλων ᾤετο δεῖσθαι, ὡς συνεργοὺς ἔχοι, καὶ αὐτὸς ἐπειρᾶτο συνεργὸς τοῖς φίλοις κράτιστος εἶναι τούτου, ὅτου ἕκαστον αἰσθάνοιτο ἐπιθυμοῦντα.

Δῶρα δὲ πλεῖστα μὲν, οἶμαι, εἷς γε ἀνὴρ ὢν, ἐλάμβανε διὰ πολλά· ταῦτα δὲ πάντων δὴ μάλιστα τοῖς φίλοις διεδίδου, πρὸς τὸν τρόπον ἑκάστου σκοπῶν, καὶ ὅτου μάλιστα ὁρῴη ἕκαστον δεόμενον. Καὶ ὅσα τῷ σώματι αὐτοῦ κόσμον πέμποι τις, ἢ ὡς εἰς πόλεμον, ἢ ὡς εἰς καλλωπισμὸν, καὶ περὶ τούτων λέγειν αὐτὸν ἔφασαν, ὅτι τὸ μὲν ἑαυτοῦ σῶμα οὐκ ἂν δύναιτο τούτοις πᾶσι κοσμῆσαι, φίλους δὲ

---

quidquid *tandem* esset, quod confici vellet, adjutores, obsequiis omnes consentiunt eum demerendi fuisse peritissimum. Etenim *quod ad* hoc ipsum *attinet*, cujus gratia ipse amicis *sibi* opus esse existimabat, *nimirum* ut ad res gerendas adjutores haberet, etiam ipse conabatur amicis egregius esse ad id *omne* adjutor, quidquid *tandem* cupere quemque persentisceret.

Muneribus plurimis, opinor equidem, unus ipse multas ob causas cumulatus est: ea vero omnium potissimum amicis, considerato cujusque ingenio, et quo quemque maxime videret egere, largiebatur. Ac de iis etiam, quaecunque *ei* ad ornatum corporis ipsius mitteret aliquis, vel ad bellum *idonea*, vel ad cultum splendidiorem, dicere *solitum* tradunt, non posse suum corpus omnibus his or-

καλῶς κεκοσμημένους μέγιστον κόσμον ἀνδρὶ νομίζοι. Καὶ τὸ μὲν τὰ μεγάλα νικᾷν τοὺς φίλους εὖ ποιοῦντα, οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐπειδή γε καὶ δυνατώτερος ἦν· τὸ δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ περιεῖναι τῶν φίλων, καὶ τῷ προθυμεῖσθαι χαρίζεσθαι, ταῦτα μᾶλλον ἔμοιγε δοκεῖ ἀγαστὰ εἶναι. Κῦρος γὰρ ἔπεμπε βίκους οἴνου ἡμιδεεῖς πολλάκις, ὁπότε πάνυ ἡδὺν λάβοι, λέγων, ὅτι οὔπω δὴ πολλοῦ χρόνου τούτου ἡδίονι οἴνῳ ἐπιτύχοι· τοῦτον οὖν σοι ἔπεμψε, καὶ δεῖταί σου, τοῦτον ἐκπιεῖν τήμερον, σὺν οἷς μάλιστα φιλεῖς. Πολλάκις δὲ χῆνας ἡμιβρώτους ἔπεμπε, καὶ ἄρτων ἡμίσεα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐπιλέγειν κελεύων τὸν φέροντα· Τούτοις ἥσθη Κῦρος· βούλεται

nari, sed amicos praeclare ornatos se maximo homini ornamento ducere. Et magnis quidem beneficiis quod amicos vinceret, nihil mirum *erat*, cum esset sane potentior: at quod cura gratificandique *ipsis* studio superabat amicos, haec vero mihi quidem potius admiranda videntur. Nam *ad eos* saepe Cyrus doliola vini semiplena mittebat, quoties suave admodum nactus esset, dicens se jam a longo tempore vinum suavius non ademptum esse: quamobrem illud tibi *Cyrus* misit, teque rogat ut illud hodie cum iis quos maxime diligis ebibas. Saepenumero semesos etiam anseres mittebat, et partes panum dimidias, et hujus generis alia, cum addere juberet eum, *haec* qui ferret, Cyrus his delectatus est; quapropter

οὖν, καὶ σὲ τούτων γεύσασθαι. Ὅπου δὲ χιλὸς σπάνιος πάνυ εἴη, αὐτὸς δ' ἐδύνατο παρασκευάσασθαι διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν ὑπηρέτας, καὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν, διαπέμπων ἐκέλευε τοὺς φίλους, τοῖς τὰ ἑαυτῶν σώματα ἄγουσιν ἵπποις ἐμβάλλειν τοῦτον τὸν χιλὸν, ὡς μὴ πεινῶντες τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἄγωσιν. Εἰ δὲ δή ποτε πορεύοιτο, καὶ πλεῖστοι μέλλοιεν ὄψεσθαι, προσκαλῶν τοὺς φίλους ἐσπουδαιολογεῖτο, ὡς δηλοίη, οὓς τιμᾷ· ὥστε ἔγωγε, ἐξ ὧν ἀκούω, οὐδένα κρίνω ὑπὸ πλειόνων πεφιλῆσθαι, οὔτε Ἑλλήνων, οὔτε βαρβάρων. Τεκμήριον δὲ τούτου καὶ τόδε· παρὰ μὲν Κύρου, δούλου ὄντος, οὐδεὶς ἀπῄει πρὸς βασιλέα· πλὴν Ὀρόντας ἐπεχείρησε· καὶ οὗτος δὲ, ὃν

---

te quoque vult haec gustare. Ubi pabuli admodum exiguum esset, *quod* ipse tamen comparare posset, utpote qui multos habebat ministros, *cuique id* curae erat, dimittebat qui hortarentur amicos, ut equis, ipsorum qui vehebant corpora, pabulum objicerent, ne *illi* amicos suos fame confecti veherent. Quod si aliquando iter faceret, ac complures *se* spectaturi essent, arcessitis amicis gravibus de rebus sermonem habebat, ut quos honore dignaretur significaret: adeo ut neminem equidem, sive Graecorum sive barbarorum, de quibus fando accepi, a pluribus amatum fuisse judico. Hujus *rei* hoc quoque argumentum est: *quod* a Cyro, *alieno* qui *imperio* subjectus erat, ad regem nemo defecerit; *unum* extra Orontam *id qui facere* conatus est: sed et ipse *rex*,

ᾤετο πιστόν οἱ εἶναι, ταχὺ αὐτὸν εὗρε Κύρῳ φιλαίτερον, ἢ ἑαυτῷ, παρὰ δὲ βασιλέως πολλοὶ πρὸς Κῦρον ἀπῆλθον, ἐπεὶ πολέμιοι ἀλλήλοις ἐγένοντο, καὶ οὗτοι μέντοι οἱ μάλιστα ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀγαπώμενοι, νομίζοντες, παρὰ Κύρῳ ὄντες ἀγαθοὶ ἀξιωτέρας ἂν τιμῆς τυγχάνειν ἢ παρὰ βασιλεῖ. Μέγα δὲ τεκμήριον καὶ τὸ ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ βίου αὐτῷ γενόμενον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν ἀγαθὸς, καὶ κρίνειν ὀρθῶς ἐδύνατο τοὺς πιστοὺς καὶ εὔνους καὶ βεβαίους. Ἀποθνήσκοντος γὰρ αὐτοῦ, πάντες οἱ παρ᾽ αὐτὸν φίλοι καὶ συντράπεζοι μαχόμενοι ἀπέθανον ὑπὲρ Κύρου, πλὴν Ἀριαίου· οὗτος δὲ τεταγμένος ἐτύγχανεν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ, τοῦ ἱππικοῦ ἄρχων· ὡς δ᾽ ᾔσθετο

---

quem sibi fidelem esse existimabat, eum protinus Cyro, quam sibi, amiciorem reperit, a rege vero multi ad Cyrum transierunt, posteaquam hostili alter in alterum animo esse coepit; et quidem ii, qui maxime illi in amore erant, futurum existimantes ut apud Cyrum, si strenuos sese praeberent, honorem *virtutis suae* digniorem, quam apud regem, consequerentur. Magnum et illud argumentum, quod in fine vitae ipsi accidit, tum ipsum fuisse bonum, tum recte seligere potuisse fideles, benevolos, constantes. Nam cum vitam amitteret, omnes apud eum amici et mensae participes pro Cyro pugnantes mortem oppetierunt, *unum* extra Ariaeum: is in laevo forte *aciei cornu* constitutus erat

Κῦρον πεπτωκότα, ἔφυγεν, ἔχων καὶ τὸ στράτευμα πᾶν, οὗ ἡγεῖτο.

ι. Ἐνταῦθα δὴ Κύρου ἀποτέμνεται ἡ κεφαλὴ καὶ χεὶρ ἡ δεξιά. Βασιλεὺς δὲ, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, διώκων εἰσπίπτει εἰς τὸ Κυρεῖον στρατόπεδον· καὶ οἱ μὲν μετὰ Ἀριαίου οὐκέτι ἵστανται, ἀλλὰ φεύγουσι διὰ τοῦ αὑτῶν στρατοπέδου εἰς τὸν σταθμὸν, ἔνθεν ὥρμηντο· τέτταρες δὲ ἐλέγοντο παρασάγγαι τῆς ὁδοῦ εἶναι. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τά τε ἄλλα πολλὰ διαρπάζουσι, καὶ τὴν Φωκαΐδα τὴν Κύρου παλλακίδα, τὴν σοφὴν καὶ καλὴν λεγομένην εἶναι, λαμβάνει. Ἡ δὲ Μιλησία, ἡ νεωτέρα, ληφθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀμφὶ βασιλέα, ἐκφεύγει γυμνὴ πρὸς τῶν Ἑλλήνων,

---

copiarum equestrium praefectus; ut autem cecidisse Cyrum intellexerat, fugam cum exercitu, cui praeerat, toto capessebat.

10. Ibi tum Cyri caput manusque dextra abscissa est. Rex cum suis hostes dum persequitur, in castra incidit Cyriana: nec jam quidem amplius Ariaei subsistunt copiae, sed per castra sua stationem ad *illam*, unde *paulo ante* discesserant, fugiunt: quatuor autem itineris *spatium* parasangas longum esse ferebatur. Rex, et qui cum eo erant, tum alia multa diripiunt, tum etiam Cyri concubinam *patria* Phocaeensem, quae sapiens et elegans adpellabatur, *ille* capit. At Milesia natu minor *altera*, ab iis qui circa regem erant capta, nuda effugit ad Graecos, qui armati

οἳ ἔτυχον ἐν τοῖς σκευοφόροις ὅπλα ἔχοντες, καὶ ἀντιταχθέντες, πολλοὺς μὲν τῶν ἁρπαζόντων ἀπέκτειναν, οἱ δὲ καὶ αὐτῶν ἀπέθανον· οὐ μὴν ἔφυγόν γε, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔσωσαν καὶ τἄλλα, ὅσα ἐντὸς αὐτῶν καὶ χρήματα καὶ ἄνθρωποι ἐγένοντο, πάντα ἔσωσαν. Ἐνταῦθα διέσχον ἀλλήλων βασιλεύς τε καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς τριάκοντα στάδια, οἱ μὲν διώκοντες τοὺς καθ' ἑαυτοὺς, ὡς πάντας νικῶντες· οἱ δὲ ἁρπάζοντες, ὡς ἤδη πάντας νικῶντες. Ὡς δὲ ᾔσθοντο οἱ μὲν Ἕλληνες, ὅτι βασιλεὺς σὺν τῷ στρατεύματι ἐν τοῖς σκευοφόροις εἴη, βασιλεὺς δ' αὖ ἤκουσε Τισσαφέρνους, ὅτι οἱ Ἕλληνες νικῷεν τὸ καθ' ἑαυτοὺς, καὶ εἰς τὸ πρόσθεν οἴχοιντο διώκοντες, ἐνταῦθα δὴ βασι-

---

apud impedimenta forte steterunt: quique cum acie instructa restitissent, multos interfecerunt ex iis qui *castra* diripiebant, atque de ipsorum etiam numero nonnulli interiere: neque tamen fugae se dederunt, sed et *mulierem* istam salvam praestabant, ac alia quaecunque intus habebant, tum facultates tum homines, omnia conservabant. Ibi rex atque Graeci inter se stadia circiter triginta distabant, cum hi oppositos sibi *hostes* insequerentur, quasi qui universos vicissent; illi *obvia quaeque* raperent, quasi jam universi victoriam essent adepti. Verum ubi Graeci regem cum exercitu esse apud impedimenta cognorunt, et rex de Tissapherne audierat, Graecos aciem sibi oppositam vicisse, ac

λεὺς μὲν ἀθροίζει τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ συντάττεται· ὁ δὲ Κλέαρχος ἐβουλεύετο, Πρόξενον καλέσας, (πλησιαίτατος γὰρ ἦν) εἰ πέμποιέν τινας, ἢ πάντες ἴοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀρήξοντες.

Ἐν τούτῳ βασιλεὺς πάλιν δῆλος ἦν προσιὼν, ὡς ἐδόκει, ὄπισθεν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες συστραφέντες παρασκευάζονται, ὡς ταύτῃ προσιόντες καὶ δεξόμενοι· ὁ δὲ βασιλεὺς ταύτῃ μὲν οὐκ ἦγεν, ᾗ δὲ παρῆλθεν ἔξω τοῦ εὐωνύμου κέρατος, ταύτῃ καὶ ἀπήγαγεν, ἀναλαβὼν καὶ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτομολήσαντας, καὶ Τισσαφέρνην, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. Ὁ γὰρ Τισσαφέρνης ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ διήλασε

---

eam insequendi causa ulterius progredi, tum vero suos rex colligit instruitque: Clearchus autem, vocato *ad se* Proxeno, (nam *ei* proximus erat) utrum quosdam mitterent, deliberabat, an omnes *potius* ad castra defendenda pergerent.

Interea rex iterum palam accedebat, uti videbatur, a tergo. Ac Graeci quidem conglobati, ut hac *parte, qua facturus impetum videbatur, ipsum* adirent exciperentque, sese comparant: at rex *suos* ea non ducebat, sed qua laevum ultra cornu processerat, ea etiam abduxit, receptis *ad se* iis, qui ad Graecos in praelio transfugerant, et cum suis etiam Tissapherne. Nam Tissaphernes primo in congressu non fugerat, sed ad flumen

παρὰ τὸν ποταμὸν κατὰ τοὺς Ἕλληνας πελταστάς· διελαύνων δὲ κατέκτανε μὲν οὐδένα, διαστάντες δὲ οἱ Ἕλληνες ἔπαιον καὶ ἠκόντιζον αὐτούς. Ἐπισθένης δὲ Ἀμφιπολίτης ἦρχε τῶν πελταστῶν, καὶ ἐλέγετο φρόνιμος γενέσθαι. Ὁ δ' οὖν Τισσαφέρνης, ὡς μεῖον ἔχων, ἀπηλλάγη, πάλιν μὲν οὐκ ἀναστρέφει, εἰς δὲ τὸ στρατόπεδον ἀφικόμενος τῶν Ἑλλήνων, ἐκεῖ συντυγχάνει βασιλεῖ, καὶ ὁμοῦ δὴ πάλιν συνταξάμενοι ἐπορεύοντο. Ἐπεὶ δ' ἦσαν κατὰ τὸ εὐώνυμον τῶν Ἑλλήνων κέρας, ἔδεισαν οἱ Ἕλληνες, μὴ προσάγοιεν πρὸς τὸ κέρας, καὶ περιπτύξαντες ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς κατακόψειαν· καὶ ἐδόκει αὐτοῖς ἀναπτύσσειν τὸ κέρας, καὶ ποιήσασθαι ὄπισθεν τὸν ποτα-

---

ipsum cum equitatu penetrarat adversus Graecos peltastas: *eo* dum perequitabat, neminem quidem interfecit, verum Graeci data hinc illinc via consistentes ejus caedebant copias et jaculis feriebant. Peltastarum praefectus erat Episthenes Amphipolitanus, *vir*, uti ferebatur, prudens. Itaque Tissaphernes, cum inferior discessisset, rursum non reversus est; cumque Graecorum ad castra pervenisset, in regem ibi forte incidit, atque adeo simul *utriusque* instructa rursus acie *illinc* proficiscebantur. Ac ubi ad laevum Graecorum cornu adfuissent, verebantur Graeci ne cornu invaderent, atque ipsos utrinque circumveniendo hinc inde caederent; quare visum est ipsis *ita* cornu explicare, ut a tergo flumen haberent. Hoc dum illi capiunt consilii, rex

μόν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐβουλεύοντο, καὶ δὴ βασιλεὺς παραμειψάμενος εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα κατέστησεν ἐναντίαν τὴν φάλαγγα, ὥσπερ τὸ πρῶτον μαχούμενος συνῄει. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ἐγγύς τε ὄντας καὶ παρατεταγμένους, αὖθις παιανίσαντες ἐπῄεσαν πολὺ ἔτι προθυμότερον, ἢ τὸ πρόσθεν. Οἱ δ' αὖ βάρβαροι οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐκ πλείονος ἢ τὸ πρόσθεν ἔφευγον· οἱ δ' ἐπεδίωκον μέχρι κώμης τινός· ἐνταῦθα δὲ ἔστησαν οἱ Ἕλληνες· ὑπὲρ γὰρ τῆς κώμης γήλοφος ἦν, ἐφ' οὗ ἀνεστράφησαν οἱ ἀμφὶ βασιλέα, πεζοὶ μὲν οὐκ ἔτι, τῶν δὲ ἱππέων ὁ λόφος ἐνεπλήσθη, ὥστε τὸ ποιούμενον μὴ γιγνώσκειν. Καὶ τὸ βασίλειον

---

continuo phalangis forma in eandem, *quam prius habuit*, permutata, *eam*, uti primum ad pugnam conserendam accesserat, exadversum *hostem* constituit. Cum autem Graeci *eos* et in propinquo et instructos esse cernerent, rursum paeana ubi cecinerant, multo etiam alacrius, quam antea, *eos* invadebant. *Horum* barbari non excipiebant impetum, sed effusius, quam antea, fugam capiebant: *quos* Graeci ad vicum quendam persequuntur; ubi demum subsistunt: nam supra vicum collis quidam erat, in quo se convertebant ii, qui circa regem erant; *in quibus* pedites quidem non erant, sed equitibus impletus erat collis; adeo ut quid ageretur haud scire esset. Signum etiam regium videre *se* dicebant, aure-

σημεῖον ὁρᾷν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ πέλτης ἀνατεταμένον.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐχώρουν οἱ Ἕλληνες, λείπουσι δὴ καὶ τὸν λόφον οἱ ἱππεῖς· οὐ μέντοι ἔτι ἀθρόοι, ἀλλ' ἄλλοι ἄλλοθεν· ἐψιλοῦτο δὲ ὁ λόφος τῶν ἱππέων· τέλος δὲ καὶ πάντες ἀπεχώρησαν. Ὁ οὖν Κλέαρχος οὐκ ἀνεβίβαζεν ἐπὶ τὸν λόφον, ἀλλ' ὑπὸ αὐτὸν στήσας τὸ στράτευμα, πέμπει Λύκιον τὸν Συρακούσιον καὶ ἄλλον ἐπὶ τὸν λόφον, καὶ κελεύει, κατιδόντας τὰ ὑπὲρ τοῦ λόφου, τί ἐστιν, ἀπαγγεῖλαι. Καὶ ὁ Λύκιος ἤλασε καὶ ἰδὼν ἀπαγγέλλει, ὅτι φεύγουσιν ἀνὰ κράτος. Σχεδὸν δ' ὅτε ταῦτα ἦν, καὶ ἥλιος ἐδύετο. Ἐνταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ θέμενοι τὰ

---

am quandam aquilam in pelta extensam.

Cum autem Graeci huc etiam tenderent, deserunt quoque collem equites; non sane copiis jam confertis, sed alii ex alia parte: nudabaturque adeo equitatu collis; tandem etiam omnes discessere. Clearchus quidem non *continuo* copias in collem promovit, sed iis sub ipso collocatis, Lycium Syracusanum cum alio *quodam* mittit, atque imperat, ut speculati quae *essent* in colle, quomodo se habeant *ipsi* renuntiarent. Itaque Lycius *in eum* adequitavit, et cum *omnia* vidisset, fugere *hostes* totis viribus renuntiat. *Jam*que *adeo*, cum haec gererentur, sol propemodum occidebat. Atque hic Graeci substiterunt, et sub armis conquiescebant: simul mi-

ὅπλα ἀνεπαύοντο· καὶ ἅμα μὲν ἐθαύμαζον, ὅτι οὐδαμοῦ Κῦρος φαίνοιτο, οὐδ' ἄλλος ἀπ' αὐτοῦ οὐδεὶς παρείη· οὐ γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν τεθνηκότα, ἀλλ' εἴκαζον, ἢ διώκοντα οἴχεσθαι, ἢ καταληψόμενόν τι προεληλακέναι· καὶ αὐτοὶ ἐβουλεύοντο, εἰ αὐτοῦ μείναντες τὰ σκευοφόρα ἐνταῦθα ἄγοιντο, ἢ ἀπίοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἀπιέναι· καὶ ἀφικνοῦνται ἀμφὶ δόρπιστον ἐπὶ τὰς σκηνάς. Ταύτης μὲν οὖν τῆς ἡμέρας τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Καταλαμβάνουσι δὲ τῶν τε ἄλλων χρημάτων τὰ πλεῖστα διηρπασμένα, καὶ εἴ τι σιτίον ἢ ποτὸν ἦν· καὶ τὰς ἁμάξας μεστὰς ἀλεύρων καὶ οἴνου, ἃς παρεσκευάσατο Κῦρος, ἵνα, εἴ ποτε σφοδρὰ λάβοι τὸ στρα-

---

rabantur, Cyrum nusquam adparuisse, nec alium ab ipso quenquam adfuisse ; neque enim mortuum eum esse norant, sed vel insequendis *hostibus intentum* abiisse, vel ad occupandum aliquid provectum esse conjiciebat : ipsique *adeo* consultabant, num illic commorati impedimenta eo adducerent, an ad castra discederent. Ipsis tandem visum est discedere; atque *adeo* sub coenae tempus ad tentoria perveniunt. Et hic quidem hujus fuit diei finis. Offendunt autem cum alias fortunas maxima ex parte direptas, tum quidquid potulentem esculentumve fuerat; et plaustra farina vinoque referta, quae Cyrus sibi paraverat, ut si quando gravis exercitum in-

τόπεδον ἔνδεια, διαδιδοίη τοῖς Ἕλλησιν, (ἦσαν δὲ αὗται, ὡς ἐλέγοντο, τετρακόσιαι ἅμαξαι·) καὶ ταύτας τότε οἱ σὺν βασιλεῖ διήρπασαν. Ὥστε ἄδειπνοι ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων· ἦσαν δὲ καὶ ἀνάριστοι· πρὶν γὰρ δὴ καταλῦσαι τὸ στράτευμα πρὸς ἄριστον, βασιλεὺς ἐφάνη. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα οὕτω διεγένοντο.

---

cesseret inopia, Graecis *ea* distribueret, (plaustra ipsa *numero* fuisse dicuntur quadringenta) haec *vero* etiam regis tum diripuere copiae; adeo ut maxima Graecorum pars coena careret; cum ne pransi quidem fuissent: nam priusquam ad prandium *in castra* diverteret exercitus, rex adparuit. Atque hanc quidem noctem sic exegerunt.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΚΕΦ. α΄.

ΩΣ μὲν οὖν ἠθροίσθη Κύρῳ τὸ Ἑλληνικὸν, ὁπότε ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀρταξέρξην ἐστρατεύετο, καὶ ὅσα ἐν τῇ ἀνόδῳ ἐπράχθη, καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ ὡς Κῦρος ἐτελεύτησε, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐλθόντες οἱ Ἕλληνες

XENOPHONTIS

DE

CYRI

EXPEDITIONE

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

Et quemadmodum quidem Graecae Cyro copiae coactae fuere, quo tempore adversus fratrem Artaxerxem expeditionem suscepit, et quaecunque inter adscensum gesta fuerunt, quo pacto pugna fuit commissa, qua ratione Cyrus occubuit,

ἐκοιμήθησαν, οἰόμενοι τὰ πάντα νικᾷν, καὶ Κῦρον ζῇν, ἐν τῷ ἔμπροσθεν λόγῳ δεδήλωται. Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνελθόντες οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον, ὅτι Κῦροσο ὔτε ἄλλον πέμποι σημανοῦντα, ὅ, τι χρὴ ποιεῖν, οὔτ᾽ αὐτὸς φαίνοιτο. Ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς, συσκευασαμένοις, ἃ εἶχον, καὶ ἐξοπλισαμένοις, προϊέναι εἰς τὸ πρόσθεν, ἕως Κύρῳ συμμίξειαν. Ἤδη δὲ ἐν ὁρμῇ ὄντων, ἅμ᾽ ἡλίῳ ἀνίσχοντι ἦλθε Προκλῆς, ὁ Τευθρανίας ἄρχων, γεγονὼς ἀπὸ Δαμαράτου τοῦ Λάκωνος, καὶ Γλοῦς ὁ Ταμώ. Οὗτοι ἔλεγον, ὅτι Κῦρος μὲν τέθνηκεν, Ἀριαῖος δὲ πεφευγὼς ἐν τῷ σταθμῷ εἴη μετὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων, ὅθεν τῇ προτεραίᾳ ὡρμῶντο· καὶ λέγοι, ὅτι ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν πε-

quomodo Graeci ad castra *sua* profecti quieti se dederunt, quod vicisse *se* omni ex parte existimarent, Cyrumque *adeo* superstitem esse, superiore libro expositum est. Cum vero prima luce convenissent duces, mirabantur quod Cyrus nec alium quenquam mitteret, qui quid agendum esset significaret, nec ipse adpareret. Iis itaque *tandem* visum est, vasis quae ipsis *reliqua* erant collectis, armisque sumptis, ulterius procedere, ut Cyro sese conjungerent. Et cum jam in ipso essent egressu, sub ipsum solis ortum venit Procles Teuthraniae praefectus, qui a Damarato Lacedaemonio genus ducebat, et Tami *filius* Glus. Narrabant hi, Cyrum mortuum esse, Ariaeum vero, fugae qui se dedisset, ea esse in statione

ριμείνειεν ἂν αὐτοὺς, εἰ μέλλοιεν ἥκειν· τῇ δὲ ἄλλῃ ἀπιέναι φαίη ἐπὶ Ἰωνίας, ὅθενπερ ἦλθε. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες βαρέως ἔφερον. Κλέαρχος δὲ τάδε εἶπεν· ἀλλ᾽ ὤφελε μὲν Κῦρος ζῆν· ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκεν, ἀπαγγέλλετε Ἀριαίῳ, ὅτι ἡμεῖς γε νικῶμεν βασιλέα, καὶ, ὡς ὁρᾶτε, οὐδεὶς ἡμῖν ἔτι μάχεται· καὶ εἰ μὴ ὑμεῖς ἤλθετε, ἐπορευόμεθα ἂν ἐπὶ βασιλέα. Ἐπαγγελλόμεθα δὲ Ἀριαίῳ, ἐὰν ἐνθάδε ἔλθῃ, εἰς τὸν θρόνον τὸν βασίλειον αὐτὸν καθιεῖν· τῶν γὰρ τὴν μάχην νικώντων καὶ τὸ ἄρχειν ἐστί. Ταῦτ᾽ εἰπὼν ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους, καὶ σὺν αὐτοῖς Χειρίσοφον τὸν Λάκωνα, καὶ Μένωνα τὸν Θετταλόν· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Μένων

---

cum reliquis barbaris, unde pridie discessissent; et dicere *hunc*, velle se diem istum eos expectare, si venturi essent; altero in Ioniam abire, unde venisset. Haec cum duces audissent, Graecique *adeo* caeteri, graviter ferebant. Clearchus autem haec dixit, Utinam Cyrus viveret; verum quandoquidem mortem obiit, renunciate Ariaeo nos quidem vicisse regem, neminemque, uti videtis, amplius adversus nos pugnare; quod nisi vos venissetis, adversus regem perrexissemus. Ariaeo vero pollicemur, huc si venerit, nos ipsum regio in solio collocaturos: eorum enim, qui praelio vincunt, etiam imperare est. Cum haec dixisset, nuntios, unaque cum iis Cherisophum Lacedaemonium, et Menonem Thessalum

ἐβούλετο· ἦν γὰρ φίλος καὶ ξένος Ἀριαίου. Οἱ μὲν ᾤχοντο, Κλέαρχος δὲ περιέμεινε. Τὸ δὲ στράτευμα ἐπορίζετο σῖτον, ὅπως ἐδύνατο, ἐκ τῶν ὑποζυγίων, κόπτοντες τοὺς βοῦς καὶ ὄνους· ξύλοις δ' ἐχρῶντο, μικρὸν προϊόντες ἀπὸ τῆς φάλαγγος, οὗ ἡ μάχη ἐγένετο, τοῖς τε ὀϊστοῖς, πολλοῖς οὖσιν, (οὓς ἠνάγκαζον οἱ Ἕλληνες ἐκβάλλειν τοὺς αὐτομολοῦντας παρὰ βασιλέως) καὶ τοῖς γέῤῥοις, καὶ ταῖς ξυλίναις ἀσπίσι ταῖς Αἰγυπτίαις· πολλαὶ δὲ καὶ πέλται, καὶ ἅμαξαι ἦσαν [φέρεσθαι] ἔρημοι· οἷς πᾶσι χρώμενοι, κρέα ἕψαντες ἤσθιον ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

Καὶ ἤδη τε ἦν περὶ πλήθουσαν ἀγορὰν, καὶ ἔρχονται παρὰ βασιλέως καὶ Τισσαφέρ-

---

remisit: nam Meno ipse *sic* volebat; quippe qui amicus erat et hospes Ariaei. Hi quidem discessere, atqui *ibi* Clearchus *reditum eorum* expectabat. Caeterum exercitus cibum sibi, ut poterat, ex jumentis, boves ac asinos caedendo, parabat: progressique paulum ab acie, praelium ubi commissum fuerat, pro lignis utebantur sagittis, quarum magna erat copia, (quas eos, a rege qui transfugerant, projicere coëgerant Graeci) scutis item *Persicis*, et ligneis scutis Aegyptiacis: multae erant et peltae, et plaustra vacua, quibus usi omnibus, elixas carnes illo die comedebant.

Jamque *adeo* id temporis erat, quo frequens *hominibus* forum esse solet, cum a rege ac Tissapherne veniunt cadu-

νους κήρυκες, οἱ μὲν ἄλλοι, βάρβαροι· ἦν δὲ αὐτῶν Φαλύνος εἷς Ἕλλην, ὃς ἐτύγχανε παρὰ Τισσαφέρνει ὢν, καὶ ἐντίμως ἔχων· καὶ γὰρ προσεποιεῖτο ἐπιστήμων εἶναι τῶν περὶ τὰς τάξεις τε καὶ ὁπλομαχίαν. Οὗτοι δὲ προσελθόντες τε, καὶ καλέσαντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἄρχοντας, λέγουσιν, ὅτι βασιλεὺς κελεύει τοὺς Ἕλληνας, ἐπεὶ νικῶν τυγχάνει, καὶ Κῦρον ἀπέκτονε, παραδόντας τὰ ὅπλα, ἰόντας ἐπὶ τὰς βασιλέως θύρας εὑρίσκεσθαι ἤν τι δύνωνται ἀγαθόν. Ταῦτα μὲν εἶπον οἱ βασιλέως κήρυκες· οἱ δὲ Ἕλληνες βαρέως μὲν ἤκουσαν, ὅμως δὲ Κλέαρχος τοσοῦτον εἶπεν, ὅτι οὐ τῶν νικώντων εἴη τὰ ὅπλα παραδιδόναι· ἀλλ', ἔφη, ὑμεῖς μέν, ὦ ἄνδρες

---

ceatores, alii quidem barbari; unus ex iis Graecus erat Phalynus *nomine*, qui *tunc* forte apud Tissaphernem erat, et quidem in honore; quippe qui earum rerum simulabat peritiam, ad aciem struendam quae spectarent et ad artem armis depugnandi. Hi cum accessissent, Graecorumque praefectos vocassent, jubere aiunt regem, Graecos, cum *ipse* vicisset, et Cyrum interfecisset, traditis armis, regis ad portas proficisci, et si quid commodi possint impetrare. Haec regis aiebant caduceatores: quae *tametsi* audita graviter Graeci ferebant, Clearchus tamen id unum respondit, non esse illorum, qui vicissent, arma tradere; verum vos duces, ait, iis respondete quidquid honestissimum optimumque *responsu* ha-

στρατηγοὶ, τούτοις ἀποκρίνασθε, ὅ, τι κάλλιστόν τε καὶ ἄριστον ἔχετε· ἐγὼ δὲ αὐτίκα ἥξω. Ἐκάλεσε γάρ τις αὐτὸν τῶν ὑπηρετῶν, ὅπως ἴδοι τὰ ἱερὰ ἐξῃρημένα· ἔτυχε γὰρ θυόμενος. Ἔνθα δὴ ἀπεκρίνατο Κλεάνωρ μὲν ὁ Ἀρκὰς, πρεσβύτατος ὢν, ὅτι πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιεν, ἢ τὰ ὅπλα παραδοῖεν· Πρόξενος δὲ ὁ Θηβαῖος, Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ὦ Φαλῦνε, θαυμάζω, πότερα ὡς κρατῶν βασιλεὺς αἰτεῖ τὰ ὅπλα, ἢ ὡς διὰ φιλίαν δῶρα. Εἰ μὲν γὰρ ὡς κρατῶν, τί δεῖ αὐτὸν αἰτεῖν, καὶ οὐ λαβεῖν ἐλθόντα; εἰ δὲ πείσας βούλεται λαβεῖν, λεγέτω, τί ἔσται τοῖς στρατιώταις, ἐὰν αὐτῷ ταῦτα χαρίσωνται. Πρὸς ταῦτα Φαλῦνος εἶπε, Βασιλεὺς νικᾷν ἡγεῖται, ἐπεὶ Κῦ-

---

betis; ego mox revertar. Nam ex ministris quidam eum arcessiverat, ut exta *jam* exempta inspiceret; quod *id forte temporis* rem sacram faceret. Ibi Cleanor Arcas, natu maximus *omnium*, respondit prius se morituros, quam arma traderent: Proxenus vero Thebanus, Equidem miror, inquit, Phalyne, utrum tanquam victor arma rex postulet, an amicitiae nomine munera. Nam si *ea*, ut qui vicerit, *postulat*, quid opus est postulare, quin potius *huc* veniat capiatque? sin *id* velit, ut *ea* persuadendo consequatur, dicat quid habituri sint milites, haec si ei gratificati fuerint. Ad haec Phalynus; Rex, inquit, vicisse se arbitratur, quia Cyrum occidit. Quis enim est, imperium qui sibi vindicet? Vos etiam suos

ρον ἀπέκτονε. Τίς γὰρ αὐτῷ ἐστιν, ὅστις ἀρχῆς ἀντιποιεῖται; Νομίζει δὲ καὶ ὑμᾶς ἑαυτοῦ εἶναι, ἔχων ἐν μέσῃ τῇ ἑαυτοῦ χώρᾳ, καὶ ποταμῶν ἐντὸς ἀδιαβάτων· καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἐφ' ὑμᾶς δυνάμενος ἀγαγεῖν, ὅσον, οὐδ' εἰ παρέχοι ὑμῖν, δύναισθ' ἂν ἀποκτεῖναι.

Μετὰ τοῦτον Θεόπομπος Ἀθηναῖος εἶπε· Ὦ Φαλύνε, νῦν, ὡς σὺ ὁρᾷς, ἡμῖν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀγαθὸν εἰ μὴ ὅπλα καὶ ἀρετή. Καὶ ὅπλα μὲν οὖν ἔχοντες, οἰόμεθα ἂν καὶ τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι· παραδόντες δ' ἂν ταῦτα, καὶ τῶν σωμάτων στερηθῆναι. Μὴ οὖν οἴου, τὰ μόνα ἡμῖν ἀγαθὰ ὄντα ὑμῖν παραδώσειν· ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων

---

esse existimat, quippe quos in media ipsius regione, intraque flumina vix superanda tenet; et adversus vos hominum multitudinem ducere potest, quantam, ne si data quidem vobis fuerit facultas, perimere possetis.

Post deinde Theopompus Atheniensis, Nobis jam, inquit, Phaline, nihil aliud boni est, seu vides, nisi arma et virtus. Et arma quidem certe quamdiu habemus, virtutem nobis esse usui posse putamus: ea si tradiderimus, fore etiam uti corporibus simus privati *suspicamur*. Ne igitur existimato quae sola nobis reliqua sunt, *ea* nos bona tradituros: sed his de bonis etiam vestris pugnabimus. Haec cum audisset Phalinus, risit, Et tu quidem, ait, philosophi speciem prae te fers,

ἀγαθῶν μαχούμεθα. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φαλῦνος ἐγέλασε, καὶ εἶπεν· Ἀλλὰ φιλοσόφῳ μὲν ἔοικας, ὦ νεανίσκε, καὶ λέγεις οὐκ ἀχάριστα· ἴσθι μέντοι ἀνόητος ὢν, εἰ οἴει ἂν τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν περιγενέσθαι τῆς βασιλέως δυνάμεως. Ἄλλους δέ τινας ἔφασαν λέγειν ὑπομαλακιζομένους, ὡς καὶ Κύρῳ πιστοὶ ἐγένοντο, καὶ βασιλεῖ γ' ἂν πολλοῦ ἄξιοι γένοιντο, εἰ βούλοιτο φίλος γενέσθαι· καὶ εἴτε ἄλλο τι θέλοι χρῆσθαι, εἴτ' ἐπ' Αἴγυπτον στρατεύειν, συγκαταστρέψαιντ' ἂν αὐτῷ. Ἐν τούτῳ καὶ Κλέαρχος ἧκε, καὶ ἠρώτησεν, εἰ ἤδη ἀποκεκριμένοι εἶεν. Φαλῦνος δὲ ὑπολαβὼν εἶπεν· Οὗτοι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλα λέγει· σὺ δὲ ἡμῖν εἰπὲ, τί λέγεις. Ὁ

adolescens, et non injucunda profers: verum te stultum esse scito, si virtutem vestram regis viribus superiorem fore arbitraris. Alios autem nonnullos *fuisse* ferebatur, qui animis nonnihil remissi, Cyro fidos se fuisse dicerent, atque etiam regi magno commodo futuros, si amicus *ipsis* esse vellet: atque sive ad aliud aliquid *ipsorum* uti opera, sive expeditionem adversus Aegyptum suscipere vellet, ad eam una cum ipso subigendam se fore paratos. Interea venit Clearchus, et num jam respondissent, quaesivit. *Cujus* cum sermonem excepisset Phalinus; Horum, inquit, alius aliud, Clearche, profert: tu vero quid jubeas, exponito. Et ille, Ego te libens, ait, Phaline, vidi, atque hi itidem, opinor, omnes: nam et tu

δ' εἶπεν· Ἐγώ σε, ὦ Φαλῦνε, ἄσμενος ἑώρακα, οἶμαι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οὗτοι· σύ τε γὰρ Ἕλλην εἶ, καὶ ἡμεῖς, τοσοῦτοι ὄντες, ὅσους σὺ ὁρᾷς· ἐν τοιούτοις δὲ ὄντες πράγμασι συμβουλευόμεθά σοι, τί χρὴ ποιεῖν, περὶ ὧν λέγεις. Σὺ οὖν, πρὸς Θεῶν, συμβούλευσον ἡμῖν, ὅ, τι σοι δοκεῖ κάλλιστον καὶ ἄριστον εἶναι, καὶ ὅ, σοι τιμὴν οἴσει εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἂν λεγόμενον, ὅτι Φαλῦνος ποτὲ πεμφθεὶς παρὰ βασιλέως, κελεύσων τοὺς Ἕλληνας τὰ ὅπλα παραδοῦναι, συμβουλευομένοις συνεβούλευσεν αὐτοῖς τάδε. Οἶσθα δὲ, ὅτι ἀνάγκη λέγεσθαι ἐν τῇ Ἑλλάδι, ὃ ἂν συμβουλεύσῃς. Ὁ δὲ Κλέαρχος ταῦτα ὑπήγετο, βουλόμενος καὶ αὐτὸν τὸν παρὰ βασιλέως

Graecus es, et nos, qui tot *numero* sumus, quot ipse vides: in tali autem rerum nostrarum statu, te consulimus quid in iis faciendum sit, de quibus dicis. Quamobrem, per deos, *id* nobis consilii dato, quod tibi pulcherrimum esse optimumque videtur, et quod postero tempore commemoratum tibi honorem adferet, Phalinum *scilicet* a rege missum olim, ut Graecos arma tradere juberet, consulentibus ipsis hoc consilii dedisse. Scis autem necessario *futurum* ut ejus, tu quod dederis, consilii in Graecia mentio fiat. Clearchus autem haec subjiciebat, quia volebat ut etiam ipse, qui legatus a rege venerat, hoc *ipsis* consilii daret, ne arma trade-

πρεσβεύοντα συμβουλεῦσαι, μὴ παραδοῦναι τὰ ὅπλα, ὅπως εὐέλπιδες μᾶλλον οἱ Ἕλληνες εἶεν. Φαλύνος δὲ ὑποστρέψας, παρὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ εἶπεν ὧδε·

Ἐγὼ, εἰ μὲν τῶν μυρίων ἐλπίδων μία τις ὑμῖν ἐστι, σωθῆναι πολεμοῦντας βασιλεῖ, συμβουλεύω, μὴ παραδιδόναι τὰ ὅπλα· εἰ δέ τοι μηδεμία σωτηρίας ἐστὶν ἐλπὶς ἄκοντος βασιλέως, συμβουλεύω σώζεσθαι ὑμῖν ὅπῃ δυνατόν. Κλέαρχος δὲ πρὸς ταῦτα εἶπεν· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις· παρ' ἡμῶν δὲ ἀπάγγελλε ταῦτα, ὅτι ἡμεῖς οἰόμεθα, εἰ μὲν δέοι βασιλεῖ φίλους εἶναι, πλείονος ἂν ἄξιοι εἶναι φίλοι, ἔχοντες τὰ ὅπλα, ἢ παραδόντες ἄλλῳ· εἰ δὲ δέοι πολεμεῖν, ἄμεινον ἂν

---

rent, ut spem Graeci meliorem conciperent. At Phalinus reversus, praeter ejus opinionem ita dixit:

Ego, si *vel* una quidem spes de mille vobis est, fore *vos* salvos si bellum regi faciatis, hoc consilii do, ne tradatis arma: sin rege invito nulla *vobis reliqua* spes est salutis, salutem amplectendam esse, qua licet ratione, moneo. Ad ea Clearchus, Dicis tu quidem haec, inquit: verùm a nobis haec renuntiato, existimare nos, si regi amicos esse oporteat, utiliores *nos ipsi* fore amicos, arma cum teneamus, alteri quam si tradiderimus: sin bellum fuerit gerendum, melius bellaturos arma si habeamus, quam si alii tradiderimus. Et

πολεμεῖν, ἔχοντες τὰ ὅπλα, ἢ ἄλλῳ παραδόντες. Ὁ δὲ Φαλῦνος εἶπε· Ταῦτα μὲν δὴ ἀπαγγελοῦμεν· ἀλλὰ καὶ τάδε ὑμῖν ἐκέλευσεν εἰπεῖν βασιλεὺς, ὅτι μένουσι μὲν ὑμῖν αὐτοῦ σπονδαὶ εἴησαν, προϊοῦσι δὲ καὶ ἀπιοῦσι πόλεμος. Εἴπατε οὖν καὶ περὶ τούτου, πότερα μενεῖτε καὶ σπονδαί εἰσιν, ἢ ὡς πολέμου ὄντος παρ' ὑμῶν ἀπαγγελῶ. Κλέαρχος δ' ἔλεξεν· Ἀπάγγελλε τοίνυν καὶ περὶ τούτων, ὅτι καὶ ἡμῖν ταὐτὰ δοκεῖ, ἅπερ καὶ βασιλεῖ. Τί οὖν ταῦτ' ἐστίν; ἔφη ὁ Φαλῦνος. Ἀπεκρίνατο Κλέαρχος· Ἢν μὲν μένωμεν, σπονδαί· ἀπιοῦσι δὲ καὶ προϊοῦσι, πόλεμος. Ὁ δὲ πάλιν ἠρώτησε· Σπονδὰς ἢ πόλεμον ἀπαγγελῶ; Κλέαρχος δὲ ταὐτὰ πάλιν ἀπεκρίνα-

---

Phalinus, Haec quidem, ait, renuntiabimus: sed et ista vobis ut diceremus praecepit rex, manentibus hic vobis foedus, praegredientibus ac discedentibus bellum *propositum* esse. Igitur de hoc etiam dicite, num manebitis et foedera *inter nos facienda* sunt, an bellum esse a vobis renuntiavero. Et Clearchus, De his vero etiam renuntiato, inquit, nobis quoque eadem, quae regi videri. Quae tandem haec sunt? inquit Phalinus. Si manserimus, respondit Clearchus, foedera; at discedentibus ac progredientibus bellum *fore*. Et ille iterum quaesivit, Foederane an bellum renuntiabo? Clearchus rursum haec respondit, Foedera quidem manentibus, disceden-

το· Σπονδαὶ μὲν μένουσιν, ἀπιοῦσι δὲ ἢ προϊοῦσι πόλεμος. Ὅ, τι δὲ ποιήσοι, οὐ διεσήμανε.

β΄. Φαλῦνος μὲν δὴ ᾤχετο, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Οἱ δὲ παρὰ Ἀριαίου ἧκον, Προκλῆς καὶ Χειρίσοφος· (Μένων δὲ αὐτοῦ ἔμενε παρὰ Ἀριαίῳ·) οὗτοι δ' ἔλεγον, ὅτι πολλοὺς φαίη Ἀριαῖος εἶναι Πέρσας, ἑαυτοῦ βελτίους, οὓς οὐκ ἂν ἀνασχέσθαι αὐτοῦ βασιλεύοντος· ἀλλ' εἰ βούλεσθε συναπιέναι, ἥκειν ἤδη κελεύει τῆς νυκτός· εἰ δὲ μή, αὐτὸς πρωῒ ἀπιέναι φησίν. Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν· Ἀλλ' οὕτω χρὴ ποιεῖν, ἐὰν μὲν ἥκωμεν, ὥσπερ λέγετε· εἰ δὲ μή, πράττετε, ὁποῖον ἄν τι ὑμῖν οἴεσθε μάλιστα συμφέρειν. Ὅ, τι δὲ ποιήσοι,

---

tibus autem vel progredientibus bellum *esto*. Quid autem ipse facturus esset, non significabat.

2. Et Phalinus quidem cum suis abibat. Procles vero et Cherisophus ab Ariaeo redierunt: (Menon ibi apud Ariaeum mansit:) hi referebant, dixisse Ariaeum multos esse Persas *dignitate* se praestantiores, qui laturi non sint ut rerum ipse potiatur: verum si vultis cum eo discedere, noctu jam venire *nos* jubet; sin minus, *postero* se mane discessurum ait. Et Clearchus, Enimvero sic faciendum est, inquit, si *ad ipsum* venerimus, quemadmodum dicitis: sin minus, *id* facite, quod vobis maxime profuturum existimetis. Ipse quid facturus esset, ne his quidem indicabat. Post haec, sole

οὐδὲ τούτοις εἶπε. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἤδη ἡλίου δύνοντος, συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς, ἔλεξε τοιάδε· Ἐμοὶ, ὦ ἄνδρες, θυομένῳ ἰέναι ἐπὶ βασιλέα, οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερά. Καὶ εἰκότως ἄρα οὐκ ἐγίγνετο. Ὡς γὰρ ἐγὼ νῦν πυνθάνομαι, ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ βασιλέως ὁ Τίγρης ποταμός ἐστι ναυσίπορος, ὃν οὐκ ἂν δυναίμεθα ἄνευ πλοίων διαβῆναι· πλοῖα δὲ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. Οὐ μὲν δὴ αὐτοῦ γε μένειν οἷόν τε· τὰ γὰρ ἐπιτήδεια οὐκ ἔστιν ἔχειν· ἰέναι δὲ παρὰ τοὺς Κύρου φίλους, πάνυ καλὰ ἡμῖν τὰ ἱερὰ ἦν. Ὧδε οὖν χρὴ ποιεῖν· ἀπιόντας δειπνεῖν, ὅ, τι τις ἔχει· ἐπειδὰν δὲ σημήνῃ τῷ κέρατι, ὡς ἀναπαύεσθαι, συσκευάζεσθε· ἐπειδὰν δὲ τὸ δεύτε-

---

jam occidente, convocatis ducibus ac cohortium praefectis, hujusmodi quaedam dixit: Sacram mihi rem facienti, viri, adversus regem proficiscendi causa, non *laeta* fuerunt exta. Et merito quidem *laeta* non fuerunt. Nam ut ego jam intelligo, medio regem inter et nos loco Tigris fluvius est navigabilis, quem sine navigiis transire non poterimus: at nos navigia non habemus. Atque hic quidem fieri non potest ut maneamus; quippe desunt commeatus: caeterum de profectione ad amicos Cyri, laeta admodum exta nobis erant. Quamobrem sic faciendum est: abeuntibus coenandum, quod cuique suppetit: *deinde* cum *solemne* quiescendi signum cornu datum fuerit, vasa colligite: cum *signum* alterum *datum*

ρον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια· ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ, ἕπεσθε τῷ ἡγουμένῳ, τὰ μὲν ὑποζύγια ἔχοντες πρὸς τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ ὅπλα ἔξω. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ ἀπῆλθον, καὶ ἐποίουν οὕτω· καὶ τὸ λοιπὸν ὁ μὲν ἦρχεν, οἱ δ' ἐπείθοντο, οὐχ ἑλόμενοι, ἀλλ' ὁρῶντες, ὅτι μόνος ἐφρόνει, οἷα δεῖ τὸν ἄρχοντα, οἱ δὲ ἄλλοι ἄπειροι ἦσαν. Ἀριθμὸς δὲ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἦλθον ἐξ Ἐφέσου τῆς Ἰωνίας μέχρι τῆς μάχης, σταθμοὶ τρεῖς καὶ ἐννενήκοντα, παρασάγγαι πέντε καὶ τριάκοντα καὶ πεντακόσιοι, στάδιοι πεντήκοντα καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ μύριοι· ἀπὸ δὲ τῆς μάχης ἐλέγοντο εἶναι εἰς Βαβυλῶνα, στάδιοι ἑξήκοντα καὶ τριακόσιοι.

---

fuerit, jumentis *ea* imponite: ad *signum* tertium, ducentem *sic* sequimini, *ut* secundum fluvium jumenta *sint*, extra armati. Quae cum duces ac praefecti cohortium audiissent abierunt, ac ita fecerunt: atque posthac imperium is obtinebat, parebant illi, non quod *eum ad hoc* delegissent, sed quia viderent solum sic sapere, ut principem *in exercitu virum* oporteat, cum alii nullum rerum usum haberent. Itineris autem, quod ab Epheso Ioniae *oppido* ad praelii *locum* confecerant, mensura *haec est*, castra nonaginta tria, parasangae quingentae triginta quinque, stadia sedecies mille et quinquaginta: a pugnae vero *loco* ad Babylonem usque dicebantur esse trecenta stadiorum et sexaginta.

Ἐντεῦθεν δὴ, ἐπεὶ σκότος ἐγένετο, Μιλτοκύθης μὲν ὁ Θρᾷξ, ἔχων τούς τε ἱππέας τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τεσσαράκοντα, καὶ τῶν πεζῶν Θρᾳκῶν ὡς τριακοσίους, ηὐτομόλησε πρὸς βασιλέα. Κλέαρχος δὲ τοῖς ἄλλοις ἡγεῖτο κατὰ τὰ παρηγγελμένα, οἱ δὲ εἵποντο· καὶ ἀφικνοῦνται εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν παρὰ Ἀριαῖον καὶ τὴν ἐκείνου στρατιὰν, ἀμφὶ μέσας νύκτας· καὶ ἐν τάξει θέμενοι τὰ ὅπλα, συνῆλθον οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων παρὰ Ἀριαῖον· καὶ ὤμοσαν οἵ τε Ἕλληνες καὶ ὁ Ἀριαῖος, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ οἱ κράτιστοι, μήτε προδώσειν ἀλλήλους, σύμμαχοί τε ἔσεσθαι· οἱ δὲ βάρβαροι προσώμοσαν, καὶ ἡγήσεσθαι ἀδόλως. Ταῦτα δ' ὤ-

---

Inde, tenebrae cum *obductae* essent, Miltocythes Thrax cum equitibus, ipse quibus praeerat, fere quadraginta, et trecentis circiter peditibus Thraciis, ad regem perfugit. Caeteris se ducem praestabat Clearchus, quemadmodum convenerat, ac sequebantur; perveniuntque *adeo* ad prima castra prope Ariaeum ejusque exercitum, media fere nocte: cumque arma ordine disposuissent, Graecorum duces et praefecti cohortium apud Ariaeum convenere; et tam Graeci quam Ariaeus, cum *aliis* apud hunc *dignitate* praestantissimis, jurejurando firmabant, neque proditūros se mutuo, et societatem *fide* culturos: barbari praeterea jurejurando adfirmabant, sine fraude se itineris duces futuros. In haec autem *sic* ju-

μοσαν, σφάξαντες κάπρον, καὶ ταῦρον, καὶ λύκον, καὶ κριὸν, εἰς ἀσπίδα βάπτοντες οἱ μὲν Ἕλληνες ξίφος, οἱ δὲ βάρβαροι λόγχην. Ἐπεὶ δὲ τὰ πιστὰ ἐγένετο, εἶπεν ὁ Κλέαρχος· Ἄγε δὴ, ὦ Ἀριαῖε, ἐπείπερ ὁ αὐτὸς ἡμῖν στόλος ἐστὶ καὶ ὑμῖν, εἰπὲ, τίνα γνώμην ἔχεις περὶ τῆς πορείας· πότερον ἄπιμεν, ἥνπερ ἤλθομεν, ἢ ἄλλην τινὰ ἐννενοηκέναι δοκεῖς ὁδὸν κρείττω; Ὁ δ' εἶπεν, Ἣν μὲν ἤλθομεν, ἀπιόντες πάντες ἂν ὑπὸ λιμοῦ ἀπολοίμεθα· ὑπάρχει γὰρ νῦν ἡμῖν οὐδὲν τῶν ἐπιτηδείων. Ἑπτακαίδεκα γὰρ σταθμῶν τῶν ἐγγυτάτω οὐδὲ δεῦρο ἰόντες ἐκ τῆς χώρας οὐδὲν εἴχομεν λαμβάνειν· ἔνθα δ' εἴ τι ἦν, ἡμεῖς διαπορευόμενοι κατεδαπανήσαμεν. Νῦν δ' ἐπινοοῦμεν

---

rarunt, *ut* apro, tauro, lupo, ariete mactatis, Graeci gladium, barbari hastam in scutum intingerent. Posteaquam data erat *utrinque* fides, Clearchus ait, Age vero, Ariaee, quandoquidem nobis eadem et vobis est expeditio, dicito tua quae sit de itinere sententia: eademne, qua venimus, nobis abeundum sit via, an aliam animadvertisse *tibi* potiorem videris? Et ille, Si *via*, qua venimus, abierimus, omnes fame peribimus: jam nobis enim nulli suppetunt commeatus. Nam denis septenis castris proximis hisce, ne *tum* quidem cum huc pergeremus, ex *ipsa* quidquam regione capere potuimus: et si quid istic fuit, nos cum per *eam* proficisceremur penitus absumpsimus. Jam vero cogitamus *via* longiore quidem *illa*

πορεύεσθαι μακροτέραν μὲν, τῶν δ' ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορήσομεν. Πορευτέον δὲ ἡμῖν τοὺς πρώτους σταθμοὺς ὡς ἂν δυνώμεθα μακροτάτους, ἵνα ὡς πλεῖστον ἀποσπασθῶμεν τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος· ἢν γὰρ ἅπαξ δυοῖν ἢ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπόσχωμεν, οὐκ ἔτι μὴ δύνηται βασιλεὺς ἡμᾶς καταλαβεῖν. Ὀλίγῳ μὲν γὰρ στρατεύματι οὐ τολμήσει ἐφέπεσθαι· πολὺν δ' ἔχων στόλον, οὐ δυνήσεται ταχὺ πορεύεσθαι· ἴσως δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπανιεῖ. Ταύτην, ἔφη, γνώμην ἔχω ἔγωγε.

Ἦν δὲ αὕτη ἡ στρατηγία οὐδὲν ἄλλο δυναμένη, ἢ ἀποδρᾶναι ἢ ἀποφυγεῖν· ἡ δὲ τύχη ἐστρατήγησε κάλλιον. Ἐπεὶ γὰρ ἡμέρα ἐγένετο, ἐπορεύοντο, ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν ἥλιον,

---

proficisci, sed *in qua* commeatus non indigebimus. Ac primis quidem castris quam longissime poterimus nobis proficiscendum est; ut quam maxime regiis a copiis abstrahamur: nam si bidui semel aut tridui itinere *ab ipsis* abfuerimus, rex non *jam* amplius adsequi nos poterit. Parvis enim cum copiis insequi non audebit; et magnum si ducat exercitum, celeriter progredi non poterit: atque forsan etiam commeatuum inopia premetur. Haec mea, inquit, sententia est.

Caeterum hoc de ducendo exercitu consilium ad nihil aliud quam ad recessum vel fugam accommodatum erat: verum fortuna melius ducis est officio functa. Nam ubi dies illuxit, *sic* iter faciebant, *ut* solem haberent ad dextram,

λογιζόμενοι ἥξειν ἅμα ἡλίῳ δύνοντι εἰς κώμας τῆς Βαβυλωνίας χώρας· καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐψεύσθησαν. Ἔτι δὲ ἀμφὶ δείλην ἔδοξαν πολεμίους ὁρᾶν ἱππέας· καὶ τῶν τε Ἑλλήνων οἳ μὴ ἔτυχον ἐν ταῖς τάξεσιν ὄντες, εἰς τὰς τάξεις ἔθεον, καὶ Ἀριαῖος (ἐτύγχανε γὰρ ἐφ᾽ ἁμάξης πορευόμενος, διότι ἐτέτρωτο) καταβὰς ἐθωρακίζετο, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Ἐν ᾧ δὲ ὡπλίζοντο, ἧκον λέγοντες οἱ προπεμφθέντες σκοποὶ, ὅτι οὐχ ἱππεῖς εἰσιν, ἀλλὰ ὑποζύγια νέμοιτο. Καὶ εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες, ὅτι ἐγγύς που ἐστρατοπεδεύετο βασιλεύς· καὶ γὰρ καὶ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κώμαις οὐ πρόσω. Κλέαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγεν· (ᾔδει γὰρ καὶ ἀπειρηκότας

---

cum existimarent sole jam occidente ad vicos agri Babylonici se perventuros: in quo sane haudquaquam falsi sunt. Verum inclinato in vesperam die, hostilem *sibi* videre visi sunt equitatum: quare tum Graeci, qui forte ordines non servarant, ad ordines currebant, tum Ariaeus (quippe curru forte faciebat iter, propterea quod vulneratus esset) *de eo* cum descendisset, thoracem induit, *quod* et sui *fecerunt*. Interea dum armis illi se induerent, speculatores praemissi redeunt, ac non equites *istos* esse nuntiant, sed jumenta pastum quaerentia. Itaque statim animadvertebant omnes, regem alicubi in propinquo habere castra: nam et fumus haud procul in vicis conspiciebatur. At Clearchus in hostes

τοὺς στρατιώτας, καὶ ἀσίτους ὄντας· ἤδη δὲ καὶ ὀψὲ ἦν) οὐ μέντοι οὐδ᾽ ἀπέκλινε, φυλαττόμενος, μὴ δοκοίη φεύγειν· ἀλλ᾽ εὐθύωρον ἄγων, ἅμα τῷ ἡλίῳ δυομένῳ εἰς τὰς ἐγγυτάτω κώμας τοὺς πρώτους ἔχων κατεσκήνωσεν, ἐξ ὧν διήρπαστο ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος καὶ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ξύλα. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι ὁμοίῳ τρόπῳ τινὶ ἐστρατοπεδεύοντο, οἱ δὲ ὕστεροι σκοταῖοι προσιόντες, ὡς ἐτύγχανον ἕκαστοι, ηὐλίζοντο, καὶ κραυγὴν πολλὴν ἐποίουν καλοῦντες ἀλλήλους, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν· ὥστε οἱ μὲν ἐγγύτατα τῶν πολεμίων καὶ ἔφυγον ἐκ τῶν σκηνωμάτων. Δῆλον δὲ τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ ἐγένετο· οὔτε γὰρ ὑποζύγιον ἔτι οὐδὲν ἐφάνη,

---

non duxit; (norat enim et fatigatos esse milites, et jejunio laborare: quin et serum jam *diei* erat) neque tamen *via* declinavit, cum caveret, ne fugere videretur: sed recto ducens tramite, sole jam occidente, cum iis qui primi erant, tabernacula proximis collocavit in vicis, e quibus a regiis copiis direpta erant etiam ipsa aedium ligna. Ac primi quidem tali quodam modo castri sunt metati, posteriores quia tenebris jam *terrae* inductis accesserant, quo forte quilibet loco erat, cubabant; ac mutuo se adpellando magnum excitarunt clamorem, quem et hostes audierunt: quo factum est, ut hostium proximi e tentoriis etiam fugerent. Postridie facile hoc intellectum est: nam neque jumentum adparuit ul-

οὔτε στρατόπεδον, οὔτε καπνὸς οὐδαμοῦ πλησίον. Ἐξεπλάγη δὲ, ὡς ἔοικε, καὶ βασιλεὺς τῇ ἐφόδῳ τοῦ στρατεύματος· ἐδήλωσε δὲ τοῦτο οἷς τῇ ὑστεραίᾳ ἔπραττε. Προϊούσης μέντοι τῆς νυκτὸς ταύτης, καὶ τοῖς Ἕλλησι φόβος ἐμπίπτει, καὶ θόρυβος καὶ δοῦπος ἦν, οἷον εἰκὸς φόβου ἐμπεσόντος γίγνεσθαι. Κλέαρχος δὲ Τολμίδην Ἠλεῖον, ὃν ἐτύγχανεν ἔχων παρ' ἑαυτῷ κήρυκα ἄριστον τῶν τότε, τοῦτον ἀνειπεῖν ἐκέλευσε, σιγὴν κατακηρύξαντα, ὅτι προαγορεύουσιν οἱ ἄρχοντες, ὃς ἂν τὸν ἀφέντα τὸν ὄνον εἰς τὰ ὅπλα μηνύσῃ, ὅτι λήψεται μισθὸν τάλαντον ἀργυρίου. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐκηρύχθη, ἔγνωσαν οἱ στρατιῶται, ὅτι κενὸς ὁ φόβος εἴη, καὶ οἱ ἄρχοντες σῶοι. Ἅμα δὲ

---

lum, neque castra, neque usquam in propinquo fumus. Quin et rex *ipse*, uti videbatur, exercitus *nostri* adventu fuit exterritus: idque declaravit iis, quae altero die fecit. Verum hac procedente nocte, Graecis etiam incidit terror, ac tumultus erat strepitusque *tantus*, quantum esse consentaneum est, cum terror incidit. Clearchus vero Tolmidem Eleum, quem praestantissimum ejus temporis praeconem apud se forte habebat, pronuntiare jussit, silentio *prius* indicto, significare duces, qui indicarit eum, asinum qui in castra emiserat, *istum* praemium argenti talentum accepturum. Haec posteaquam per praeconem enuntiata fuerunt, intellexere milites vanum fuisse terrorem, ac duces *esse* salvos. Primo

ὄρθρῳ παρήγγειλε Κλέαρχος εἰς τάξιν τὰ ὅπλα τίθεσθαι τοὺς Ἕλληνας, ἧπερ εἶχον, ὅτε ἦν ἡ μάχη.

γ΄. Ὃ δὲ δὴ ἔγραψα, ὅτι βασιλεὺς ἐξεπλάγη τῇ ἐφόδῳ τῇδε, δῆλον ἦν· τῇ μὲν γὰρ πρόσθεν ἡμέρᾳ πέμπων τὰ ὅπλα παραδιδόναι ἐκέλευε, τότε δὲ ἅμα ἡλίῳ ἀνατέλλοντι κήρυκας ἔπεμψε περὶ σπονδῶν. Οἱ δ' ἐπεὶ ἦλθον πρὸς τοὺς προφύλακας, ἐζήτουν τοὺς ἄρχοντας. Ἐπεὶ δ' ἀπήγγειλαν οἱ προφύλακες, Κλέαρχος, τυχὼν τότε τὰς τάξεις ἐπισκοπῶν, εἶπε τοῖς προφύλαξι, κελεύειν τοὺς κήρυκας περιμένειν, ἄχρις ἂν σχολάσῃ. Ἐπεὶ δὲ κατέστησε τὸ στράτευμα, ὥστε καλῶς ἔχειν ὁρᾶσθαι πάντῃ φάλαγγα πυκνὴν, τῶν

---

autem diluculo Clearchus Graecis imperat, ut *illo* armati consisterent ordine, quo se praelii tempore tenuerant.

3. Caeterum quod paulo ante scripsi, regem hoc adventu nostro exterritum fuisse, *id quidem* manifestum erat. Nam cum pridie nuntiis *ad nos* missis, ut arma traderemus praeceperat, tunc sane sub ortum solis caduceatores misit, *qui* de foederibus *agerent.* Hi cum ad primos excubitores venissent, *ubi* duces *essent* quaerebant. *Quod* ubi renuntiassent excubitores, Clearchus id qui forte temporis ordines inspiciebat, excubitoribus mandavit, caduceatores expectare juberent, donec sibi otium esset. Cum autem sic instruxisset exercitum, ut omni ex parte commode densa cerni posset pha-

δὲ ἀόπλων μηδένα καταφανῆ εἶναι, ἐκάλεσε τοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτός τε προῆλθε, τούς τε εὐοπλοτάτους ἔχων καὶ εὐειδεστάτους τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς ταὐτὰ ἔφρασεν. Ἐπεὶ δὲ ἦν πρὸς τοῖς ἀγγέλοις, ἀνηρώτα, τί βούλοιντο. Οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι περὶ σπονδῶν ἥκοιεν ἄνδρες, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, τά τε παρὰ βασιλέως τοῖς Ἕλλησιν ἀπαγγεῖλαι, καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Ἀπαγγέλλετε τοίνυν αὐτῷ, ὅτι μάχης δεῖ πρῶτον· ἄριστον γὰρ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ τολμήσων περὶ σπονδῶν λέγειν τοῖς Ἕλλησι, μὴ πορίσας ἄριστον. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἄγγελοι ἀπήλαυνον, καὶ ἧκον ταχύ· (ᾧ καὶ δῆλον ἦν,

---

lanx, nec quisquam ex inermis esset in conspectu, nuntios arcessivit, ac tum ipse processit cum parte militum suorum armis instructissima atque pulcherrima, tum aliis haec ducibus denuntiavit. Posteaquam prope nuntios erat, quid vellent, interrogat. Aiunt illi, *ut* de foederibus *agerent* venisse homines, qui et ad regis *mandata* Graecis, et ad Graecorum regi *mandata* referenda forent idonei. Respondit *Clearchus*: Ergo renuntiate ei, primum praelio decertandum esse: prandium enim *nobis* non est, nec *quisquam unus* qui Graecis verba de foederibus facere audeat, nisi prandium praebuerit. Haec cum audissent nuntii aequitabant, ac statim redibant: (unde constabat in propinquo regem alicu-

ὅτι ἐγγύς που ἦν βασιλεὺς ἢ ἄλλος τις, ᾧ ἐπετέτακτο ταῦτα πράττειν) ἔλεγον δὲ, ὅτι εἰκότα δοκοῖεν λέγειν βασιλεῖ, καὶ ἥκοιεν ἡγεμόνας ἔχοντες, οἳ αὐτοὺς, ἐὰν αἱ σπονδαὶ γένωνται, ἄξουσιν, ἔνθεν ἕξουσι τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ δ' ἠρώτα, εἰ αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι σπένδοιτο ἰοῦσι καὶ ἀπιοῦσιν, ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔσοιντο σπονδαί. Οἱ δὲ, πᾶσιν, ἔφασαν, μέχρις ἂν βασιλεῖ τὰ παρ' ὑμῶν διαγγελθῇ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπον, μεταστησάμενος αὐτοὺς ὁ Κλέαρχος, ἐβουλεύετο· καὶ ἐδόκει τὰς σπονδὰς ποιεῖσθαι, καὶ ταχὺ καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐλθεῖν τε ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια καὶ λαβεῖν. Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπε· Δοκεῖ μὲν καὶ ἐμοὶ ταῦτα· οὐ μέντοι ταχύ γε ἀπαγγελῶ, ἀλλὰ

---

bi esse, vel quendam alium, cui de his agendis datum esset negotium) aiebant autem regi aequa, quae protulissent, esse videri, atque *adeo* venire se cum ducibus *itinerum*, qui eos, si inirentur foedera, ducturi essent, ubi commeatus essent habituri. Et quaerebat ille, an foedera iis *tantum* viris offerret, *ad ipsum* qui ituri essent ac redituri, an aliis quoque *cum ipso pacta* forent foedera. Illi, omnibus, aiunt *oblata esse foedera*, quoad regi a vobis *proposita* renuntientur. Haec cum dixissent, Clearchus, iis submotis, *tota de re* consultabat: visumque est ut foedera inirent, et celeriter pacateque *adeo* ad commeatum tum proficiscerentur, tum caperent. Et Clearchus, Mihi quoque, inquit, haec placent: *quod* tamen ipsis non confestim significabo, sed cunctabor donec ve-

διατρίψω, ἔστ' ἂν ὀκνήσωσιν οἱ ἄγγελοι, μὴ ἀποδόξῃ ἡμῖν τὰς σπονδὰς ποιήσασθαι· οἶμαί γε μέντοι, ἔφη, καὶ τοῖς ἡμετέροις στρατιώταις τὸν αὐτὸν φόβον παρέσεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει καιρὸς εἶναι, ἀπήγγελλεν, ὅτι σπένδοιτο, καὶ εὐθὺς ἡγεῖσθαι ἐκέλευε πρὸς τὰ ἐπιτήδεια.

Καὶ οἱ μὲν ἡγοῦντο· Κλέαρχος μέντοι ἐπορεύετο, τὰς μὲν σπονδὰς ποιησόμενος, τὸ δὲ στράτευμα ἔχων ἐν τάξει· καὶ αὐτὸς δὲ ὠπισθοφυλάκει. Καὶ ἐνετύγχανον τάφροις καὶ αὐλῶσι πλήρεσιν ὕδατος, ὡς μὴ δύνασθαι διαβαίνειν ἄνευ γεφυρῶν· ἀλλ' ἐποιοῦντο διαβάσεις ἐκ τῶν φοινίκων, οἳ ἦσαν ἐκπεπτωκότες, τοὺς δὲ καὶ ἐξέκοπτον. Καὶ ἐνταῦθα ἦν Κλέαρχον καταμαθεῖν ὡς ἐπεστάτει, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸ δόρυ ἔχων, ἐν δὲ τῇ

reantur nuntii, ne nobis foedera ut ineamus minime videatur: verum nostris etiam, ait, militibus eundem adfuturum metum arbitror. Posteaquam visum est *illi* esse commodum, percussurum se foedus significabat, statimque ut ad commeatus ipsum ducerent, praecepit.

Atque illi quidem praeibant: At Clearchus foedera percussurus, copiis instructis iter faciebat, ipseque *eas* a tergo custodiebat. Et in fossas ac valles incidebant aqua plenas, adeo ut *eas* absque pontibus transire non possent: sed ex palmis, quae deciderant, quasve ipsi excidebant, pontes faciebant. Atque ibi tum animadverti poterat, quomodo praees-

δεξιᾷ βακτηρίαν· καὶ εἴ τις αὐτῷ δοκοίη τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων βλακεύειν, ἐκλεγόμενος τὸν ἐπιτήδειον ἔπαιεν ἄν, καὶ ἅμα αὐτὸς προσελάμβανεν εἰς τὸν πηλὸν ἐμβαίνων· ὥστε πᾶσιν αἰσχύνην εἶναι, μὴ οὐ συσπουδάζειν. Καὶ ἐτάχθησαν μὲν πρὸς αὐτοῦ οἱ τριάκοντα ἔτη γεγονότες· ἐπεὶ δὲ καὶ Κλέαρχον ἑώρων σπουδάζοντα, προσελάμβανον καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ Κλέαρχος ἔσπευδεν, ὑποπτεύων μὴ αἰεὶ οὕτω πλήρεις εἶναι τὰς τάφρους ὕδατος· (οὐ γὰρ ἦν ὥρα οἵα τὸ πεδίον ἄρδειν) ἀλλ᾽, ἵνα ἤδη πολλὰ προφαίνοιτο τοῖς Ἕλλησιν δεινὰ εἰς τὴν πορείαν, τούτου ἕνεκα βασιλέα ὑπώπτευεν ἐπὶ τὸ πεδίον τὸ ὕδωρ ἀφεικέναι.

---

set Clearchus; cum manu laeva teneret hastam, baculum dextra: ac si quis ei videretur illorum, quibus hoc negotii datum erat, segniter se gerere, *mox* idoneum eligens, *illum* verberare solebat, et ipse simul in coenum descendens *cum aliis* manum operi admovebat; adeo ut omnibus pudori esset, si non *et ipsi* strenuam navarent operam. Ac ab ipso quidem triginta *tantum* annos nati constituti fuerunt: verum ubi Clearchum opus sedulo facientem viderunt, seniores etiam *ei* manus admoverunt. Et multo magis festinabat Clearchus, quod fossas hunc ad modum non semper aqua plenas esse suspicaretur: (quippe cum *illud anni* tempus non esset, quo solum rigare solebant) at quo multa Graecis ad iter *facien-*

Πορευόμενοι δὲ ἀφίκοντο εἰς κώμας, ὅθεν ἀπέδειξαν οἱ ἡγεμόνες λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. Ἐνῆν δὲ σῖτος πολὺς, καὶ οἶνος φοινίκων, καὶ ὄξος ἑψητὸν ἀπὸ τῶν αὐτῶν. Αὐταὶ δὲ αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων, οἵας μὲν ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἔστιν ἰδεῖν, τοῖς οἰκέταις ἀπέκειντο· αἱ δὲ τοῖς δεσπόταις ἀποκείμεναι, ἦσαν ἀπόλεκτοι, θαυμάσιοι τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος· ἡ δὲ ὄψις ἠλέκτρου οὐδὲν διέφερε· τὰς δέ τινες ξηραίνοντες τραγήματα ἀπετίθεσαν. Καὶ ἦν καὶ παρὰ πότον ἡδὺ μὲν, κεφαλαλγὲς δέ. Ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος πρῶτον ἔφαγον οἱ στρατιῶται, καὶ οἱ πολλοὶ ἐθαύμαζον τό, τε εἶδος, καὶ τὴν ἰδιότητα τῆς ἡδονῆς. Ἦν δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο κεφαλαλγές. Ὁ

---

dum impedita viderentur, idcirco regem aquam in campum emisisse suspicabatur.

Confecto itinere ad vicos pervenerunt, unde *viae* duces commeatus capiendos esse demonstraverant. *In his* multum inerat frumentum, et vinum ex palmis, acetumque ex iisdem coctum. Istae palmarum glandes, quales apud Graecos quidem videre est, famulis reservabantur; quae vero dominis reservabantur, delectae erant, pulchritudine et magnitudine admirabiles: specie autem ab electro nihil differebant. Nonnullas exsiccatas pro bellariis reposuerant. Et inter potandum suave quidem *illud* erat, sed capitis *tamen* dolorem excitabat. Ibi primum milites etiam cerebro palmae vescebantur, atque multi tum *cibi* genus *ipsum*, tum propriam suavitatis *ejus* naturam admira-

δὲ φοίνιξ, ὅθεν ἐξαιρεθείη ὁ ἐγκέφαλος, ὅλος ἐξηυαίνετο.

Ἐνταῦθα [δὲ] ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· καὶ παρὰ μεγάλου βασιλέως ἧκε Τισσαφέρνης, καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναικὸς ἀδελφὸς, καὶ ἄλλοι Πέρσαι τρεῖς· δοῦλοι δὲ πολλοὶ εἵποντο. Ἐπεὶ δὲ ἀπήντησαν αὐτοῖς οἱ τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὶ, ἔλεγε πρῶτον Τισσαφέρνης δι' ἑρμηνέως τοιάδε·

" Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, γείτων οἰκῶ " τῇ Ἑλλάδι· καὶ ἐπεὶ ὑμᾶς εἶδον εἰς πολ- " λὰ [κακὰ] κἀμήχανα ἐμπεπτωκότας, εὕ- " ρημα ἐποιησάμην, εἴ πως δυναίμην παρὰ " βασιλέως αἰτήσασθαι, δοῦναί μοι, ἀπο- " σῶσαι ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἶμαι

---

bantur. Sed et hoc acrem capiti dolorem adferebat. Palma autem *ipsa*, unde cerebrum extractum esset, tota exarescebat.

Tres hic dies commorati sunt: et *interea* Tissaphernes a magno rege venit, regis item uxoris frater, et tres alii Persae; *quos* servi multi sequebantur. Iis autem cum duces Graecorum obviam processissent, Tissaphernes primum per interpretem in hunc modum loquutus est:

" Ego, Graeci, loca Grae- " ciae proxima habito: quare " cum vos in multa et inelucta- " bilia mala incidisse viderem, " in lucro mihi deputandum " censui, si qua ratione petere " a rege possem, ut vos in " Graeciam salvos reducendi " mihi copiam daret. Arbi- " tror enim gratiam mihi nec a

" γὰρ, οὐκ ἂν ἀχαρίστως μοι ἔχειν, οὔτε
" πρὸς ὑμῶν οὔτε πρὸς τῆς Ἑλλάδος ἁπά-
" σης. Ταῦτα δὲ γνοὺς, ᾐτούμην βασιλέα,
" λέγων αὐτῷ, ὅτι δικαίως ἄν μοι χαρίζοιτο,
" ὅτι αὐτῷ Κῦρόν τε ἐπιστρατεύοντα πρῶτος
" ἤγγειλα, καὶ βοήθειαν ἔχων ἅμα τῇ
" ἀγγελίᾳ ἀφικόμην· καὶ μόνος τῶν κατὰ
" τοὺς Ἕλληνας τεταγμένων οὐκ ἔφυγον,
" ἀλλὰ διήλασα, καὶ συνέμιξα βασιλεῖ ἐν
" τῷ ὑμετέρῳ στρατοπέδῳ, ἔνθα βασιλεὺς
" ἀφίκετο, ἐπεὶ Κῦρον ἀπέκτεινε. Καὶ τοὺς
" σὺν Κύρῳ βαρβάρους ἐδίωξα σὺν τοῖσδε
" τοῖς παροῦσι νῦν μετ' ἐμοῦ, οἵπερ αὐτῷ εἰσι
" πιστότατοι. Καὶ περὶ μὲν τούτων ὑπέσ-
" χετό μοι βουλεύσασθαι· ἔρεσθαι δέ με

" vobis, nec ab universa Grae-
" cia defuturam. Haec cum
" existimarem, *id* a rege petii,
" dicens ei, jure *ipsum hac in*
" *parte* mihi gratificaturum,
" quippe qui primus ipsi et
" Cyrum ei bellum parare nun-
" tiarim et una cum nuntio
" auxiliis comitantibus accesse-
" rim ; ac solus ex iis, qui op-
" positi Graecis fuere, non
" fugerim, sed *aciem* perrupe-
" rim et cum rege vestris in
" castris me conjunxerim, quo
" rex, Cyrum ubi interfecerat,
" pervenerat ; qui barbaros e-
" tiam Cyrum secutos cum iis
" ipsis, quas nunc mecum ha-
" beo, fidissimas sane ipsi,
" copiis persequutus fuerim.
" Ac de his quidem se delibe-
" raturum mihi pollicitus est :
" sed tamen *huc* me venire at-
" que vos interrogare jussit,

" ὑμᾶς ἐκέλευσεν ἐλθόντα, τίνος ἕνεκα ἐστρα-
" τεύσατε ἐπ' αὐτόν. Καὶ συμβουλεύω ὑ-
" μῖν, μετρίως ἀποκρίνασθαι, ἵνα μοι εὐ-
" πρακτότερον ᾖ, ἐάν τι δύνωμαι ἀγαθὸν ὑ-
" μῖν παρ' αὐτοῦ διαπράξασθαι."

Πρὸς ταῦτα μεταστάντες οἱ Ἕλληνες ἐβουλεύοντο, καὶ ἀπεκρίναντο· (Κλέαρχος δ' ἔλεγεν) " Ἡμεῖς οὔτε συνήλθομεν, ὡς βασι-
" λεῖ πολεμήσοντες, οὔτ' ἐπορευόμεθα ἐπὶ
" βασιλέα· ἀλλὰ πολλὰς προφάσεις Κῦρος
" εὕρισκεν, (ὡς καὶ σὺ εὖ οἶσθα) ἵνα ὑμᾶς
" τε ἀπαρασκευάστους λάβοι, καὶ ἡμᾶς ἐν-
" θάδε ἀναγάγοι. Ἐπεὶ μέντοι ἤδη ἑωρῶμεν
" αὐτὸν ἐν δεινῷ ὄντα, ᾐσχύνθημεν καὶ θεοὺς
" καὶ ἀνθρώπους προδοῦναι αὐτὸν, ἐν τῷ πρόσ-

" quamobrem adversus ipsum " arma ceperitis. Atque *adeo* " vobis suadeo modice respon- " deatis; ut factu mihi facilius " sit, si quid *equidem* boni " vobis ab ipso impetrare po- " tero."

Ad haec *verba* Graeci nonnihil secedentes *inter se* consultabant, atque *ita* responderunt; (Clearcho *pro omnibus* loquente) " Nos neque *eo consilio* " convenimus, ut regi bellum " faceremus, neque adversus " regem profecti sumus: sed " multos Cyrus inveniebat (uti " et tu probe nosti) praetextus, " ut et vos imparatos offende- " ret, et nos huc perduceret. " Posteaquam vero eum in pe- " riculo jam esse ingenti vide- " remus, et apud deos et apud " homines pudendum existi- " mavimus, eum si deserere-

" θεν χρόνῳ παρέχοντες ἡμᾶς αὐτοὺς εὖ
" ποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ Κῦρος τέθνηκεν, οὔτε
" ἀντιποιούμεθα βασιλεῖ τῆς ἀρχῆς, οὔτ'
" ἔστιν, ὅτου ἕνεκ' ἂν βουλοίμεθα τὴν βασι-
" λέως χώραν κακῶς ποιεῖν· οὐδ' αὐτὸν ἀπο-
" κτεῖναι ἂν ἐθέλοιμεν, πορευοίμεθα δ' ἂν
" οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη· ἀδικοῦντα
" μέντοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασ-
" θαι· ἐὰν μέντοι τις ἡμᾶς καὶ εὖ ποιῶν ὑπάρ-
" χῃ, καὶ τούτου εἴς γε δύναμιν οὐχ ἡττη-
" σόμεθα εὖ ποιοῦντες." Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν.

Ἀκούσας δὲ ὁ Τισσαφέρνης, ἔφη· Ταῦτα ἐγὼ ἀπαγγελῶ βασιλεῖ, καὶ ὑμῖν πάλιν τὰ παρ' ἐκείνου· μέχρι δ' ἂν ἐγὼ ἥκω, αἱ σπονδαὶ μενόντων· ἀγορὰν δὲ ἡμεῖς παρέξομεν.

" mus, *praesertim* qui superiori-
" bus temporibus nosmet ipsos
" *ejus* beneficiis exhibuissemus.
" At ubi Cyrus occubuit, ne-
" que de regno cum rege con-
" tendimus, neque *causae quid-*
" *quam* est, cur regis agrum
" infestare vellemus; nec eum
" occidere cupimus, sed do-
" mum profecturi sumus, si
" nemo nobis molestiam exhi-
" beat: verum si quis injuriam
" faciat, eum cum deorum ope
" propulsare conabimur. Quod
" si quis etiam beneficiis nos
" prosequatur, nec ab illo pro
" viribus *nostris* benefaciendo
" vincemur." Haec ille loquu-
tus est.

Quae cum audisset Tissaphernes, Haec regi, inquit, renuntiabo, vicissimque ipsius *mandata* vobis: maneant autem, donec ego rediero, foede-

Καὶ εἰς μὲν τὴν ὑστεραίαν οὐχ ἧκεν· ὥσθ' οἱ Ἕλληνες ἐφρόντιζον· τῇ δὲ τρίτῃ ἥκων ἔλεγεν, ὅτι διαπεπραγμένος ἥκοι παρὰ βασιλέως, δοθῆναι αὐτῷ σώζειν τοὺς Ἕλληνας· καίπερ πάνυ πολλῶν ἀντιλεγόντων, ὡς οὐκ ἄξιον εἴη βασιλεῖ, ἀφεῖναι τοὺς ἐφ' ἑαυτὸν στρατευσαμένους. Τέλος δ' εἶπε· Καὶ νῦν ἔξεστιν ὑμῖν πιστὰ λαβεῖν παρ' ἡμῶν, ἦ μὴν φιλίαν ὑμῖν παρέξειν τὴν χώραν, καὶ ἀδόλως ἀπάξειν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀγορὰν παρέχοντας. Ὅπου δ' ἂν μὴ παρέχωμεν ἀγορὰν, λαμβάνειν ὑμᾶς ἐκ τῆς χώρας ἐάσομεν τὰ ἐπιτήδεια. Ὑμᾶς δ' αὖ ἡμῖν δεήσει ὀμόσαι, ἦ μὴν πορεύσεσθαι ὡς διὰ φιλίας ἀσινῶς, σῖτα καὶ ποτὰ λαμβάνοντας, ὁπόταν μὴ παρέχωμεν

---

ra: et nos forum *vobis* suppeditabimus. Ac postridie quidem non rediit; ex quo Graeci soliciti erant; tertio vero cum rediisset die, venire se aiebat rege exorato, ut ipsi Graecos *domum* incolumes reducere liceret; tametsi quamplurimi fuissent, qui contradicerent, non ex regis esse dignitate, qui adversus ipsum arma cepissent, dimittere. Postremo, Licet itaque jam vobis, ait, fidem a nobis accipere, certo nos amicam vobis regionem praebituros, et sine dolo, data commeatus coëmendi copia, in Graeciam abducturos. Sicubi forum non praebuerimus, vos ex regione commeatus sumere patiemur. Vos vicissim dato nobis jurejurando polliceri oportebit, certo tanquam per *regionem* amicam sine *ullo* damno

ἀγοράν· ἐὰν δὲ παρέχωμεν ἀγορὰν, ὠνουμένους ἕξειν τὰ ἐπιτήδεια. Ταῦτα ἔδοξε· καὶ ὤμοσαν, καὶ δεξιὰς ἔδοσαν Τισσαφέρνης, καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναικὸς ἀδελφὸς, τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς, καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης εἶπε· Νῦν μὲν δὴ ἄπειμι ὡς βασιλέα· ἐπειδὰν δὲ διαπράξωμαι, ἃ δέομαι, ἥξω συσκευασάμενος, ὡς ἀπάξων ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὸς ἀπιὼν ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ἀρχήν.

δ′. Μετὰ ταῦτα περιέμενον Τισσαφέρνην οἵ τε Ἕλληνες καὶ Ἀριαῖος, ἐγγὺς ἀλλήλων ἐστρατοπεδευμένοι, ἡμέρας πλείους, ἢ εἴκοσιν. Ἐν δὲ ταύταις ἀφικνοῦνται πρὸς Ἀριαῖον καὶ

---

vos iter facturos, *atque adeo* esculenta et potulenta sumpturos, ubi forum non praebuerimus; sin forum praebuerimus, commeatus pretio redemturos. Decreta sunt haec; et jurejurando interposito, dextras Tissaphernes et conjugis regiae frater Graecorum ducibus et praefectis cohortium dederunt, *vicissimque* a Graecis acceperunt. Post haec Tissaphernes: Jam quidem ad regem abeo: posteaquam vero quae mihi opus sunt perfecero, redibo collectis *viaticis eo consilio*, ut vos in Graeciam deducam, et ipse meum ad principatum discedam.

4. Post haec et Graeci et Ariaeus, castris quae hinc inde prope aberant locatis, Tissaphernem dies plus viginti opperiebantur. In his veniunt

οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἀναγκαῖοι, καὶ πρὸς τοὺς σὺν ἐκείνῳ Περσῶν τινες, παραθαῤῥύνοντές τε καὶ δεξιὰς ἔνιοι παρὰ βασιλέως φέροντες, μὴ μνησικακήσειν βασιλέα αὐτοῖς τῆς σὺν Κύρῳ ἐπιστρατείας, μηδὲ ἄλλου μηδενὸς τῶν παροιχομένων. Τούτων δὲ γιγνομένων, ἔνδηλοι ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ἀριαῖον ἧττον τοῖς Ἕλλησι προσέχοντες τὸν νοῦν· ὥστε καὶ τοῦτο τοῖς μὲν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἤρεσκεν, ἀλλὰ προσιόντες τῷ Κλεάρχῳ ἔλεγον καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς· Τί μένομεν; ἢ οὐκ ἐπιστάμεθα, ὅτι βασιλεὺς ἡμᾶς ἀπολέσαι περὶ παντὸς ἂν ποιήσαιτο, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι φόβος ᾖ ἐπὶ βασιλέα στρατεύειν; Καὶ νῦν μὲν ἡμᾶς ὑπάγεται μένειν, διὰ

ad Ariaeum fratres et necessarii caeteri, *item*que nonnulli Persarum ad eos qui cum illo erant, qui fiduciam *eis* addebant, nonnullis etiam fidem a rege *datam* adferentibus, non cum animo eis infenso regem recordaturum expeditionis adversus ipsum cum Cyro *susceptae*, nec ullius rei alterius praeteritae. Quae cum *ita* fierent, palam erat Ariaeum cum suis minus *jam* Graecis attentum animum praebere: adeo ut hoc etiam Graecorum plerisque non placeret, qui cum Clearchum caeterosque accessisset duces, Quid, inquiunt, manemus? an nescimus regem nos perditos in primis velle, ut sit Graeci etiam quod caeteri metuant adversus regem arma capere? Et jam quidem nos ad manendum pellicit, propterea quod

τὸ διεσπάρθαι αὐτῷ τὸ στράτευμα· ἐπειδὰν δὲ πάλιν ἁλισθῇ αὐτῷ ἡ στρατιὰ, οὐκ ἔστιν ὅπως οὐκ ἐπιθήσεται ἡμῖν. Ἴσως δέ που ἢ ἀποσκάπτει τι ἢ ἀποτειχίζει, ὡς ἄπορος ᾖ ἡ ὁδός. Οὐ γάρ ποτε ἑκών γε βουλήσεται, ἡμᾶς ἐλθόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπαγγεῖλαι, ὡς ἡμεῖς, τοσοίδε ὄντες, ἐνικῶμεν τὴν βασιλέως δύναμιν ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, καὶ καταγελάσαντες ἀπήλθομεν.

Κλέαρχος δὲ ἀπεκρίνατο τοῖς ταῦτα λέγουσιν· Ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι μὲν καὶ ταῦτα πάντα· ἐννοῶ δὲ, ὅτι, εἰ νῦν ἄπιμεν, δόξομεν ἐπὶ πολέμῳ ἀπιέναι, καὶ παρὰ τὰς σπονδὰς ποιεῖν. Ἔπειτα, πρῶτον μὲν ἀγορὰν οὐδεὶς ἡμῖν παρέξει, οὐδ' ὁπόθεν ἐπισιτιούμεθα· αὐ-

---

copiae ejus dispersae sint: verum ubi rursum ipsi coactae fuerint copiae, fieri non potest quin nos adoriatur. Fortassis etiam alicubi fossam ducit aliquam vel murum extruit, ut iter nobis sit impervium. Neque enim valde voluerit nos ut in Graeciam reversi nuntium perferamus, nos utique tot *exiguo numero viros* regis copias pro portis ejus vicisse, *eoque illuso rediisse.*

Clearchus autem iis, qui haec dicebant, Haec quidem ipse, respondit, omnia mecum in animo considero: sed *et illud* cogito, si jam discedamus, futurum ut belli *gerendi* causa discedere, et contra foedera facere videamur. Tum, primo quidem nemo forum nobis prae-

θις δὲ ὁ ἡγησόμενος οὐδεὶς ἔσται· καὶ ἅμα ταῦτα ποιούντων ἡμῶν εὐθὺς Ἀριαῖος ἀφεστήξει· ὥστε φίλος ἡμῖν οὐδεὶς λελείψεται, ἀλλὰ καὶ οἱ πρόσθεν ὄντες, πολέμιοι ἡμῖν ἔσονται. Ποταμὸς δὲ εἰ μέν τις καὶ ἄλλος ἄρα ἡμῖν ἐστι διαβατέος, οὐκ οἶδα· τὸν δ' οὖν Εὐφράτην ἴσμεν ὅτι ἀδύνατον διαβῆναι, κωλυόντων πολεμίων. Οὐ μὲν δή, ἂν μάχεσθαι δέῃ, ἱππεῖς εἰσὶν ἡμῖν σύμμαχοι· τῶν δὲ πολεμίων ἱππεῖς εἰσιν οἱ πλεῖστοι καὶ πλείστου ἄξιοι. ὥστε νικῶντες μὲν, τίνα ἂν ἀποκτείναιμεν; ἡττωμένων δὲ μὴν οὐδένα οἷόν τε σωθῆναι. Ἐγὼ μὲν οὖν βασιλέα, ᾧ πολλὰ οὕτως ἐστὶ τὰ σύμμαχα, εἴπερ προθυμεῖται ἡμᾶς ἀπολέσαι, οὐκ οἶδα, ὅ, τι δεῖ αὐτὸν ὀμόσαι, καὶ

---

bebit, neque unde cibaria sumpserimus; deinde nemo erit nobis qui se ducem praebuerit; etiam Ariaeus, simul atque haec fecerimus, a nobis statim deficiet: adeo ut nullus nobis reliquus futurus sit amicus, sed illi etiam, qui prius erant *amici*, hostes nobis fient. Fluvius quidem num quis alius nobis trajiciendus sit, haud scio: Euphratem certe scimus, hostibus impedientibus, nullo modo transiri posse. Nec sane nobis, si pugnandum fuerit, equites sunt auxiliarii; at hostium equitatus plurimus est et praestantissimus: quemnam itaque interficiemus, si *maxime* vicerimus? certe si vincemur, nemo salvus evadere poterit. Equidem regem, cui multa adeo sunt auxilia, siquidem nos perditos cupiat, haud scio cur jusjurandum dextramque dedisse necesse fuerit, ac per deos

δεξιὰν δοῦναι, καὶ θεοὺς ἐπιορκῆσαι, καὶ τὰ ἑαυτοῦ πιστὰ ἄπιστα ποιῆσαι Ἕλλησι καὶ βαρβάροις. Τοιαῦτα ἔλεγε πολλά.

Ἐν δὲ τούτῳ Τισσαφέρνης ἧκεν, ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ὡς εἰς οἶκον ἀπιὼν, καὶ Ὀρόντας τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· ἦγε δὲ καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως ἐπὶ γάμῳ. Ἐντεῦθεν δὲ ἤδη Τισσαφέρνους ἡγουμένου καὶ ἀγορὰν παρέχοντος, ἐπορεύοντο· ἐπορεύετο δὲ καὶ Ἀριαῖος, ἔχων τὸ Κύρου βαρβαρικὸν στράτευμα, ἅμα Τισσαφέρνει καὶ Ὀρόντᾳ, καὶ συνεστρατοπεδεύετο σὺν ἐκείνοις. Οἱ δὲ Ἕλληνες, ὑφορῶντες τούτους, αὐτοὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἐχώρουν, ἡγεμόνας ἔχοντες. Ἐστρατοπεδεύοντο δὲ ἑκάστοτε ἀπέχοντες ἀλλήλων παρα-

---

fallendi animo jurasse, datamque *adeo* ab ipso fidem Graecis barbarisque suspectam fecisse. Hujusmodi multa dicebat.

Interea suis cum copiis venit Tissaphernes, quasi domum profecturus, *item*que cum copiis suis Orontas: quin et regis *hic* filiam, matrimonio sibi junctam *secum* ducebat. Inde Tissapherne praeeunte praebenteque forum proficiscebantur: comitabatur etiam Ariaeus Tissaphernem et Orontam, cum copiis Cyri e barbaris *quas conscripserat*, et una cum illis castra metatus est. Graeci autem cum eos suspectos haberent, seorsum *suis* cum ducibus pergebant. Et semper castra posuerunt *ita*, ut *aliquanto* minus una parasanga

σάγγην, καὶ μεῖον· ἐφυλάττοντο δὲ οἱ ἀμφότεροι, ὥσπερ πολεμίους, ἀλλήλους, καὶ εὐθὺς τοῦτο ὑποψίαν παρεῖχεν. Ἐνίοτε δὲ καὶ ξυλιζόμενοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ χόρτον καὶ ἄλλα τοιαῦτα συλλέγοντες, πληγὰς ἐνέτεινον ἀλλήλοις· ὥστε καὶ τοῦτο ἔχθραν παρεῖχε.

Διελθόντες δὲ τρεῖς σταθμοὺς, ἀφίκοντο πρὸς τὸ Μηδίας καλούμενον τεῖχος, καὶ παρῆλθον αὐτοῦ εἴσω· ἦν δὲ ᾠκοδομημένον πλίνθοις ὀπταῖς, ἐν ἀσφάλτῳ κειμέναις, εὖρος εἴκοσι ποδῶν, ὕψος δὲ ἑκατόν· μῆκος δὲ ἐλέγετο εἶναι εἴκοσι παρασαγγῶν· ἀπεῖχε δὲ Βαβυλῶνος οὐ πολύ. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο, παρασάγγας ὀκτώ· καὶ διέβησαν διώρυχας δύο, τὴν μὲν, ἐπὶ γεφύρας, τὴν

---

ab se invicem distarent: praeterea sibi cavebant utrique ab utrisque tanquam hostibus, atque hoc *adeo* statim suspicionem praebuit. Nonnunquam etiam *loco* dum ex eodem ligna petebant, dum pabulum aliaque id genus colligebant, verbera invicem ingerebant; adeo ut hoc etiam inimicitias excitaret.

Confecto trium castrorum itinere, ad Mediae murum pervenerunt, intraque eum ingressi sunt: erat autem extructus lateribus coctis in bitumine positis, latitudine pedum viginti, centum altitudine: longitudo ferebatur esse parasangarum viginti; neque procul a Babylone aberat. Inde castris alteris, parasangas octo progressi sunt; binosque trajecerunt alveos fodiendo ductos,

δ', ἐζευγμένην πλοίοις ἑπτά· αὗται δὲ ἦσαν ἀπὸ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ· κατετέτμηντο δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τάφροι ἐπὶ τὴν χώραν, αἱ μὲν πρῶται, μεγάλαι, ἔπειτα δ' ἐλάσσους· τέλος δὲ καὶ μικροὶ ὀχετοὶ, ὥσπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τὰς μελίνας· καὶ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Τίγρητα ποταμόν· πρὸς ᾧ πόλις ἦν μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, ᾗ ὄνομα Σιτάκη, ἀπέχουσα τοῦ ποταμοῦ σταδίους πεντεκαίδεκα. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες παρ' αὐτὴν ἐσκήνωσαν, ἐγγὺς παραδείσου καλοῦ καὶ μεγάλου, καὶ δασέος παντοίων δένδρων· οἱ δὲ βάρβαροι, διαβεβηκότες τὸν Τίγρητα, οὐ μέντοιγε καταφανεῖς ἦσαν. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἔτυχον ἐν περιπάτῳ ὄντες πρὸ τῶν ὅπλων Πρόξενος καὶ Ξε-

---

ponte alterum, alterum navigiis septem junctum: *ducti* erant hi a Tigri fluvio; et ab his fossae etiam in regionem *illam* diducebantur, primae, magnae, deinde minores; tandem etiam exigui canales, qualiter ad panici segetem in Graecia *ducuntur:* ac ad Tigrim fluvium perveniunt; propter quem urbs erat magna et hominibus frequens, cui nomen Sitace, a flumine stadiis quindecim distans. Et Graeci quidem ad hanc castra sunt metati, prope hortum amoenum magnumque, et arboribus omnis generis densum: barbari vero cum Tigrim transiissent, conspici certe non poterant. Caeterum a coena forte Proxenus et Xenophon pro loco armati ubi excubarunt am-

ιοφῶν· καὶ προσελθὼν ἠρώτησεν ἄνθρωπός τις τοὺς προφύλακας, ποῦ ἂν ἴδοι Πρόξενον ἢ Κλέαρχον. Μένωνα δὲ οὐκ ἐζήτει, καὶ ταῦτα παρὰ Ἀριαίου ὤν, τοῦ Μένωνος ξένου. Ἐπεὶ δὲ Πρόξενος εἶπεν, ὅτι αὐτός εἰμι, ὃν ζητεῖς, εἶπεν ὁ ἄνθρωπος τάδε· Ἔπεμψέ με Ἀριαῖος καὶ Ἀρτάεζος, πιστοὶ ὄντες Κύρῳ, καὶ ὑμῖν εὖνοι, καὶ κελεύουσι φυλάττεσθαι, μὴ ὑμῖν ἐπιθῶνται τῆς νυκτὸς οἱ βάρβαροι· ἔστι δὲ στράτευμα πολὺ ἐν τῷ πλησίον παραδείσῳ. Καὶ ἐπὶ τὴν γέφυραν τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ πέμψαι κελεύουσι φυλακὴν, ὡς διανοεῖται λῦσαι αὐτὴν Τισσαφέρνης τῆς νυκτὸς, ἤνπερ δύνηται, ὡς μὴ διαβῆτε, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἀποληφθῆτε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς διώ-

---

bulabant: cum quidam accedens excubitores interrogavit, ubinam Proxenum vel Clearchum reperiret. Menonem non quaerebat, quanquam ab Ariaeo *missus* esset Menonis hospite. Cum dixisset Proxenus, ego *ille* sum, quem quaeris, Ariaeus, inquit ille, et Artaëzus, fideles *olim* Cyro, et vobis benevoli, me miserunt; cavendumque vobis esse denuntiant, ne barbari noctu vos adoriantur: est enim magnus in vicino *vobis* horto exercitus. Ad pontem etiam Tigris fluminis ut praesidium mittatis, hortantur, propterea quod Tissaphernes de eo noctu solvendo cogitat, si possit, ut non transeatis, sed inter fluvium et alveum intercludamini. Haec cum audissent, eum ad Clearchum ducunt, et quae

ρυχος. Ἀκούσαντες ταῦτα ἄγουσιν αὐτὸν παρὰ τὸν Κλέαρχον, καὶ φράζουσιν, ἃ λέγει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἀκούσας ἐταράχθη, καὶ ἐφοβεῖτο σφόδρα. Νεανίσκος δέ τις τῶν παρόντων ἐννοήσας εἶπεν, ὡς οὐκ ἀκόλουθα εἴη, τὸ ἐπιθέσθαι καὶ λῦσαι τὴν γέφυραν. Δῆλον γὰρ, ὅτι ἐπιτιθεμένους ἢ νικᾷν δεήσει αὐτοὺς, ἢ ἡττᾶσθαι. Ἐὰν μὲν οὖν νικῶσι, τί δεῖ αὐτοὺς λύειν τὴν γέφυραν; οὐδὲ γὰρ, ἂν πολλαὶ γέφυραι ὦσιν, ἔχοιμεν ἂν, ὅποι φυγόντες ἡμεῖς σωθῶμεν. Ἂν δ' αὖ ἡμεῖς νικῶμεν, λελυμένης τῆς γεφύρας οὐχ ἕξουσιν ἐκεῖνοι, ὅποι ἂν φύγωσιν· οὐδὲ μὴν βοηθῆσαι, πολλῶν ὄντων πέραν, οὐδεὶς αὐτοῖς δυνήσεται, λελυμένης τῆς γεφύρας.

---

diceret, exponunt. *Ea* cum audisset Clearchus, perturbatus erat, et metu vehementi commotus. At adolescens quidam ex iis qui aderant, re considerata, non esse aiebat consentanea, *Tissaphernem ipsos* adgressurum et pontem soluturum. Perspicuum enim *est*, necesse esse eos, si nos adoriantur, vel vincere vel vinci. Si ergo vicerint, quid iis opus est pontem ut solvant? neque enim, multi si fuerint pontes, habebimus, quo fugiendo salvi evadamus. Contra vero si nos vicerimus, soluto ponte, deerit illis, quo fugiant: ne ferre quidem quisquam ipsis auxilium poterit, ponte soluto, licet trans amnem multi sint.

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κλέαρχος, ἤρετο τὸν ἄγγελον, πόση τις εἴη χώρα ἡ ἐν μέσῳ τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς διώρυχος. Ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι πολλὴ, καὶ κῶμαι ἔνεισι, καὶ πόλεις πολλαὶ καὶ μεγάλαι. Τότε δὴ καὶ ἐγνώσθη, ὅτι οἱ βάρβαροι τὸν ἄνθρωπον ὑποπέμψαιεν, ὀκνοῦντες, μὴ οἱ Ἕλληνες, οὐ διελθόντες τὴν γέφυραν, μένοιεν ἐν τῇ νήσῳ, ἐρύματα ἔχοντες, ἔνθεν μὲν τὸν Τίγρητα ποταμὸν, ἔνθεν δὲ τὴν διώρυχα· τὰ δ' ἐπιτήδεια ἔχοιεν ἐκ τῆς ἐν μέσῳ χώρας, πολλῆς καὶ ἀγαθῆς οὔσης, καὶ τῶν ἐργασομένων ἐνόντων· εἶτα δὲ καὶ ἀποστροφὴ γένοιτο, εἴ τις βούλοιτο βασιλέα κακῶς ποιεῖν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνεπαύοντο· ἐπὶ μέντοι τὴν γέφυραν ὅμως φυλακὴν ἔπεμψαν·

Quae cum audisset Clearchus, nuntium interrogabat, quanta *ea* esset regio, quae inter Tigrim *jacet* et alveum. Dixit is amplam esse, atque vicos *in ea*, multasque et magnas urbes inesse. Tum etiam cognitum est, barbaros submisisse hominem, qui vererentur ne Graeci cum non transiissent pontem, in insula manerent, in *qua* hinc Tigris fluvius, illinc alveus iis munimento foret; ac commeatum ex agro *inter hos* interjecto haberent, qui et amplus esset et fertilis, cum etiam qui colerent *eum* adessent, tum autem perfugium fieret, si quis regi injurias inferre vellet. Secundum haec quieti se dabant; nihilominus tamen ad pontem praesidium miserunt: at nec ulla ex parte quisquam *eos* invasit, nec ad pontem ul-

καὶ οὔτε ἐπέθετο οὐδεὶς οὐδαμόθεν, οὔτε πρὸς τὴν γέφυραν, οὐδεὶς ἦλθε τῶν πολεμίων, ὡς οἱ φυλάττοντες ἀπήγγελλον. Ἐπειδὴ δὲ ἕως ἐγένετο, διέβαινον τὴν γέφυραν, ἐζευγμένην πλοίοις τριάκοντα καὶ ἑπτὰ, ὡς οἷόν τε μάλιστα πεφυλαγμένως· ἐξήγγελλον γάρ τινες τῶν παρὰ Τισσαφέρνους Ἑλλήνων, ὡς διαβαινόντων μέλλοιεν ἐπιτίθεσθαι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ψευδῆ ἦν· διαβαινόντων μέντοι ὁ Γλοῦς αὐτοῖς ἐπεφάνη μετ᾽ ἄλλων, σκοπῶν, εἰ διαβαίνοιεν τὸν ποταμόν· ἐπεὶ δὲ εἶδεν, ᾤχετο ἀπελαύνων.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Τίγρητος ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσιν, ἐπὶ τὸν Φύσκον ποταμὸν, τὸ εὖρος πλέθρου· ἐπῆν δὲ γέφυρα. Καὶ ἐνταῦθα ᾤκεῖτο πόλις μεγά-

lus hostium venit, quemadmodum ii, qui praesidium *ibi* agitaverant, renuntiarunt. Prima aurora pontem triginta septem navigiis junctum, quam cautissime fieri posset, transierunt: nam quidam ex iis, qui apud Tissaphernem fuerant, Graecis enuntiarant futurum, ut *ipsos* inter transeundum adorirentur *hostes;* quod sane falsum erat: ab iis tamen in ipso transitu conspectus fuit Glus cum *quibusdam* aliis, qui num amnem transirent specularetur; *quod* cum *Graecos facere* videret, abequitabat.

A Tigri castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, usque ad Physcum amnem, latitudine plethri; cui pons erat impositus. Atque ibi incolebatur urbs magna, cui nomen Opis, ad quam Graecis obviam venit Cyri et Artaxerxis frater nothus, qui ut opem

λη, ᾗ ὄνομα Ὦπις· πρὸς ἣν ἀπήντησε τοῖς Ἕλλησιν ὁ Κύρου καὶ Ἀρταξέρξου νόθος ἀδελφὸς, ἀπὸ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων στρατιὰν πολλὴν ἄγων, ὡς βοηθήσων βασιλεῖ· καὶ ἐπιστήσας τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, παρερχομένους ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἡγεῖτο μὲν εἰς δύο, ἐπορεύετο δὲ ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἐφιστάμενος. Ὅσον δ' ἂν χρόνον τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος ἐπιστῇ, τοσοῦτον ἦν ἀνάγκη χρόνον δι' ὅλου τοῦ στρατεύματος γίγνεσθαι τὴν ἐπίστασιν· ὥστε τὸ στράτευμα καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι δόξαι πάμπολυ εἶναι, καὶ τὸν Πέρσην ἐκπεπλῆχθαι θεωροῦντα. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Μηδίας σταθμοὺς ἐρήμους ἓξ, παρασάγγας τριάκοντα, εἰς τὰς Παρυσάτιδος κώμας, τῆς Κύρου καὶ

regi ferret, a Susis et Ecbatanis magnum ducebat exercitum; et cum suas subsistere jussisset copias, Graecos praetereuntes spectabat. Caeterum Clearchus *suos* in binos *dispositos* ducebat, et *sic* faciebat iter, *ut* subinde subsisteret. Quanto autem tempore prima pars copiarum substiterit, tanto per omnem exercitum inhibitionem ab itinere fieri necesse erat; adeo ut ipsis etiam Graecis ingentes esse copiae viderentur, et *iste* Persa spectans eas obstupesceret. Inde per Mediam castris in solitudine sextis, parasangas triginta, ad Parysatidis, Cyri regisque matris, vicos progressi sunt. Hos Tissaphernes, Cyro ut illuderet, diripiendi potestatem Grae-

βασιλέως μητρός. Ταύτας Τισσαφέρνης Κύρῳ ἐπεγγελῶν διαρπάσαι τοῖς Ἕλλησιν ἐπέτρεψε, πλὴν ἀνδραπόδων. Ἐνῆν δὲ σῖτος πολὺς, καὶ πρόβατα, καὶ ἄλλα χρήματα. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς ἐρήμους πέντε, παρασάγγας εἴκοσι, τὸν Τίγρητα ποταμὸν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ σταθμῷ πέραν τοῦ ποταμοῦ πόλις ᾠκεῖτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων, ὄνομα Καιναὶ, ἐξ ἧς οἱ βάρβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίαις διφθερίναις ἄρτους, τυροὺς, οἶνον.

έ. Μετὰ ταῦτα ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Ζάβατον ποταμὸν, τὸ εὖρος τεττάρων πλέθρων. Καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· ἐν δὲ ταύταις ὑποψίαι μὲν ἦσαν, φανερὰ δ' οὐδεμία ἐφαίνετο ἐπιβουλή. Ἔδοξεν οὖν τῷ Κλεάρχῳ

---

cis fecit, exceptis mancipiis. Inerat autem *in eis* frumentum multum, et pecudes, et res aliae. Hinc per solitudinem castris quintis, parasangas viginti progressi sunt, cum Tigrim fluvium ad laevam haberent. Ad castra prima, trans flumen, urbs magna incolebatur et opulenta, *cui* nomen Caenae, ex qua barbari ratibus e pellibus *factis* panes, caseum, vinum transportabant.

5. Post haec ad Zabatum fluvium perveniunt, *qui erat* plethrorum quatuor latitudine. Atque hic dies tres manserunt; in quibus *nonnullae* suspiciones *ortae* sunt, nullae tamen manifestae adparebant insidiae. Quamobrem Clearcho visum est convenire Tissapher-

συγγενέσθαι Τισσαφέρνει, καὶ εἴ πως δύναιτο, παῦσαι τὰς ὑποψίας, πρὶν ἐξ αὐτῶν πόλεμον γενέσθαι· καὶ ἔπεμψέ τινα ἐροῦντα, ὅτι συγγενέσθαι αὐτῷ χρήζοι. Ὁ δὲ ἑτοίμως ἐκέλευσεν ἥκειν. Ἐπειδὴ δὲ συνῆλθον, λέγει ὁ Κλέαρχος τάδε· " Ἐγὼ, ὦ Τισσαφέρνη, οἶ-" δα μὲν ἡμῖν ὅρκους γεγενημένους, καὶ δε-" ξιὰς δεδομένας, μὴ ἀδικήσειν ἀλλήλους· " φυλαττόμενον δέ σε ὁρῶ ὡς πολεμίους ἡ-" μᾶς· καὶ ἡμεῖς, ὁρῶντες ταῦτα, ἀντι-" φυλαττόμεθα. Ἐπεὶ δὲ σκοπῶν οὐδὲν δύνα-" μαι οὔτε σὲ αἰσθέσθαι πειρώμενον ἡμᾶς " κακῶς ποιεῖν, ἐγώ τε σαφῶς οἶδα, ὅτι ἡμεῖς " γε οὐδ' ἐπινοοῦμεν οὐδὲν τοιοῦτον, ἔδοξέ μοι " εἰς λόγους σοι ἐλθεῖν, ὅπως, εἰ δυναίμεθα,

---

nem, et si qua ratione posset, suspiciones prius amovere, quam bellum ex eis oriretur: misit itaque qui diceret, cupere se eum convenire. Hortatus est is prompte ut veniret. Cum autem convenissent, orationem hanc habuit Clearchus: " Equidem novi, Tissaphernes, " nos *mutuo* jurejurando ob-" strictos esse, datasque dex-" tras, nullam alterum alteri " illaturum injuriam: sed *ta-" men* cavere te tibimet a no-" bis, tanquam ab hostibus, " video; et nos vicissim, cum " id videamus, nobis a te cave-" mus. Cum vero *mecum* co-" gitans nihil animadvertere " possim, in quo tu nos laedere " coneris, et ipse certo scio nos " tale quidquam ne meditari " quidem, visum est te mihi " colloquendi causa convenien-

" ἐξέλοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν. Καὶ
" γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ δια-
" βολῆς, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέν-
" τες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν
" παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε
" μέλλοντας οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐ-
" δέν. Τὰς οὖν τοιαύτας ἀγνωμοσύνας νομί-
" ζων συνουσίαις μάλιστα ἂν παύεσθαι, ἥκω,
" καὶ διδάσκειν σε βούλομαι, ὡς σὺ ἡμῖν οὐκ
" ὀρθῶς ἀπιστεῖς. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μέ-
" γιστον, οἱ θεῶν ὅρκοι ἡμᾶς κωλύουσι πολε-
" μίους εἶναι ἀλλήλοις· ὅστις δὲ τούτων
" σύνοιδεν αὑτῷ παρημεληκὼς, τοῦτον ἐγὼ
" οὔποτ' ἂν εὐδαιμονίσαιμι. Τὸν γὰρ θεῶν
" πόλεμον οὐκ οἶδα οὔτ' ἀπὸ ποίου ἂν τά-

" dum esse, ut, si qua ratione
" possimus, diffidentiam alte-
" rius alteri eximeremus. Jam
" equidem homines novi, qui
" cum partim propter crimina-
" tionem, partim propter sus-
" picionem mutuo sese metue-
" rent, priusquam quid ipsis
" accideret, antevertendi studio
" gravissimis malis eos adfece-
" runt, qui nihil tale jam tum
" pararent cuperentve. Quare
" cum iniquos hujusmodi erro-
" res existimarem maxime col-
" loquiis finiri posse, *huc* ve-
" nio, teque docere cupio, non
" recte nobis te diffidere. *Quod*
" enim primum est et maxi-
" mum, ipsum quod per deos
" uterque juravimus jusjuran-
" dum nos invicem infestos es-
" se vetat : quod quicunque se
" contempsisse sibimet consci-
" us est, eum ego neutiquam
" beatum praedicare possum.
" Nam haud scio, qua quis

" χους οὔτε ὅποι ἄν τις φεύγων ἀποφύγοι,
" οὔτ' εἰς ποῖον ἂν σκότος ἀποδραίη, οὔθ' ὅ-
" πως ἂν εἰς ἐχυρὸν χωρίον ἀποσταίη. Πάντη
" γὰρ πάντα τοῖς θεοῖς ὕποχα, καὶ πανταχῆ
" πάντων ἴσον οἱ θεοὶ κρατοῦσι. Περὶ μὲν
" δὴ τῶν θεῶν τε καὶ τῶν ὅρκων οὕτω γιγνώσ-
" κω, παρ' οἷς ἡμεῖς τὴν φιλίαν συνθέμενοι
" κατεθέμεθα· τῶν δὲ ἀνθρωπίνων σὲ ἔγωγε
" ἐν τῷ παρόντι νομίζω μέγιστον ἡμῖν εἶναι
" ἀγαθόν. Σὺ μὲν γάρ σοι πᾶσα μὲν ἡμῖν
" ὁδὸς εὔπορος, πᾶς δὲ ποταμὸς διαβατὸς,
" τῶν δ' ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορία· ἄνευ δέ σου
" πᾶσα μὲν ἡ ὁδὸς διὰ σκότους, (οὐδὲν γὰρ
" αὐτῆς ἐπιστάμεθα) πᾶς δὲ ποταμὸς δύσπο-
" ρος, πᾶς δ' ὄχλος φοβερός· φοβερώτατον

" fugae celeritate aut quo a diis
" *sibi* bellum *illatum* effugere,
" quasve in tenebras aufugere,
" vel qua ratione locum in
" munitum secedere possit.
" Quippe omnino omnia diis
" subjecta sunt, et ubique dii
" pariter omnia sua potestate
" continent. Atque ita de diis
" ac jurejurando sentio, apud
" quos initam amicitiam depo-
" suimus: inter humanas au-
" tem res equidem te nobis in
" praesenti maximum esse bo-
" num existimo. Nam cum te
" nobis omnis via transitu faci-
" lis, omne flumen trajici pos-
" sit, nulla commeatus *erit* in-
" opia: sine te iter omne tene-
" bricosum *erit*, (quippe cujus
" ignari plane sumus) flumen
" omne transitu difficile, omnis
" turba terribilis; maximeque
" terribilis solitudo; quippe

" δ' ἐρημία· μεστὴ γὰρ πολλῆς ἀπορίας
" ἐστίν. Εἰ δὲ δὴ καὶ μανέντες σὲ κατα-
" κτείναιμεν, ἄλλο τι ἂν, ἢ, τὸν εὐεργέτην
" κατακτείναντες, πρὸς βασιλέα τὸν μέγιστον
" ἔφεδρον ἀγωνιζοίμεθα; Ὅσων δὲ δὴ καὶ
" οἵων ἐλπίδων ἐμαυτὸν ἂν στερήσαιμι, εἴ σέ
" τι κακὸν ἐπιχειρήσαιμι ποιεῖν, ταῦτα λέξω.
" Ἐγὼ γὰρ Κῦρον ἐπεθύμησά μοι φίλον
" γενέσθαι, νομίζων τῶν τότε ἱκανώτατον εἶναι
" εὖ ποιεῖν, ὃν ἂν βούλοιτο. Σὲ δὲ νῦν ὁρῶ
" τήν τε Κύρου δύναμιν καὶ χώραν ἔχοντα,
" καὶ τὴν σεαυτοῦ ἀρχὴν σώζοντα, τὴν δὲ
" βασιλέως δύναμιν, ᾗ Κῦρος πολεμίᾳ ἐχ-
" ρῆτο, σοὶ ταύτην σύμμαχον οὖσαν. Τού-
" των δὲ τοιούτων ὄντων, τίς οὕτω μαίνεται,

" quae multis difficultatibus re-
" ferta sit. Quod si te furore
" impulsi occidamus, quid a-
" liud *futurum est*, quam ut
" occiso homine *de nobis* bene
" merito, adversus regem ma-
" ximum vindicem decerte-
" mus? Quas sane et quales
" mihi ipse spes erepturus sim,
" si quid tibi mali facere coner,
" id *vero* exponam. Cyrum
" ego mihi fieri amicum ex-
" petivi, propterea quod *illum*
" inter sui temporis homines
" ad conferenda in quem vellet
" cunque beneficia maxime i-
" doneum arbitrarer. Nunc te
" video potitum et potentia et
" regione Cyri, cum tuum e-
" tiam imperium incolume re-
" tineas, regisque *adeo* poten-
" tiam, quam Cyrus infestam
" expertus est, tibi hanc auxi-
" lio esse. Quae cum ita se

" ὅστις οὐ σοὶ βούλεται φίλος εἶναι; Ἀλλὰ " μὴν, ἐρῶ γε καὶ ταῦτα, ἐξ ὧν ἔχω ἐλπί- " δας, καί σε βουλήσεσθαι φίλον ἡμῖν εἶναι. " Οἶδα μὲν γὰρ ὑμῖν Μυσοὺς λυπηροὺς ὄντας, " οὓς ἐλπίζω ἂν σὺν τῇ παρούσῃ δυνάμει " ταπεινοὺς ὑμῖν παρασχεῖν· οἶδα δὲ καὶ " Πεισίδας· ἀκούω δὲ καὶ ἄλλα ἔθνη πολλὰ " τοιαῦτα εἶναι, ἃ οἶμαι ἂν παῦσαι ἐνοχ- " λοῦντα ἀεὶ τῇ ὑμετέρᾳ εὐδαιμονίᾳ. Αἰ- " γυπτίους δὲ, οἷς μάλιστα ὑμᾶς νῦν γιγ- " νώσκω τεθυμωμένους, οὐχ ὁρῶ, ποίᾳ δυνά- " μει συμμάχῳ χρησάμενοι μᾶλλον ἂν " κολάσεσθε τῆς νῦν σὺν ἐμοὶ οὔσης. Ἀλ- " λὰ μὴν ἔν γε τοῖς πέριξ οἰκοῦσι σὺ, εἰ μὲν " βούλοιό τῳ φίλος εἶναι, ὡς μέγιστος ἂν

" habeant, quis usque adeo in- " sanit, ut esse tibi nolit ami- " cus? Enimvero ea etiam " proferam, unde spem ha- " beam fore, ut tu quoque no- " bis amicus esse velis. Quippe " novi Mysos vobis esse mo- " lestos, quos me cum his quae " adsunt copiis vobis subjicere " posse spero: quin et Pisidas " *hostili in vos esse animo* novi; " audio et alias gentes esse " multas ejusmodi, quae ut ab " interpellando semper felici- " tatem vestram desistant, ef- " fecturum me arbitror. Por- " ro Aegyptios, quibus nunc " maxime vos iratos esse intel- " ligo, non video quibus copiis " auxiliariis usi potius, quam " quae mihi jam adsunt, casti- " gare poteritis. At vero e- " tiam inter eos qui circumcir- " ca habitant, si cui *eorum* a-

" εἴης· εἰ δέ τις σὲ λυποίη, ὡς δεσπότης
" ἀναστρέφοιο, ἔχων ἡμᾶς ὑπηρέτας, οἵ σοι
" οὐκ ἂν τοῦ μισθοῦ ἕνεκα μόνον ὑπηρετοῖμεν,
" ἀλλὰ καὶ τῆς χάριτος, ἣν σωθέντες ὑπὸ
" σοῦ σοὶ ἂν ἔχοιμεν δικαίως. Ἐμοὶ μὲν
" ταῦτα πάντα ἐνθυμουμένῳ οὕτω δοκεῖ θαυ-
" μαστὸν εἶναι, τὸ σὲ ἡμῖν ἀπιστεῖν, ὥστε
" καὶ ἥδιστ' ἂν ἀκούσαιμι τοὔνομα, τίς
" ἐστιν οὕτω δεινὸς λέγειν, ὥστε σὲ πεῖσαι
" λέγων, ὡς ἡμεῖς σοι ἐπιβουλεύομεν." Κλέ-
αρχος μὲν οὖν τοσαῦτα εἶπε· Τισσαφέρνης δὲ
ὧδε ἀπημείφθη·

" Ἀλλ' ἥδομαι μέν, ὦ Κλέαρχε, ἀκούων
" σου φρονίμους λόγους· ταῦτα γὰρ γιγνώσ-
" κων, εἴ τι ἐμοὶ κακὸν βουλεύοις, ἅμα ἂν

" micus esse velis, quam maxi-
" mus esses; sin quis aliquid
" tibi molestiae crearet, *cum*
" tanquam dominus everteres,
" nos cum haberes *ultionis* mi-
" nistros, qui tibi non tantum
" stipendii causa subservire-
" mus sed etiam gratiae, quam
" a te incolumes servati meri-
" to tibi haberemus. Mihi
" quidem haec omnia animo
" agitanti adeo mirum esse vi-
" detur, te fidem nobis non
" habere, ut libentissime eti-
" am *ejus* sim auditurus no-
" men, qui tantum dicendo
" valeat, ut oratione *sua* per-
" suadere possit tibi nos insi-
" diari." Haec quidem dixit
Clearchus: *ad quae* Tissapher-
nes in hunc modum respondit:

" Equidem, Clearche, laetus
" orationem tuam prudentem
" audio: nam cum haec cog-

" μοι δοκεῖς καὶ σεαυτῷ κακόνους εἶναι. Ὡς " δ' ἂν μάθῃς, ὅτι οὐδ' ἂν ὑμεῖς δικαίως οὔ- " τε βασιλεῖ οὔτ' ἐμοὶ ἀπιστοίητε, ἀντάκου- " σον. Εἰ γὰρ ὑμᾶς ἐβουλόμεθα ἀπολέσαι, " πότερά σοι δοκοῦμεν ἱππέων πλήθους ἀπο- " ρεῖν, ἢ πεζῶν, ἢ ὁπλίσεως, ἐν ᾗ ὑμᾶς μὲν " βλάπτειν ἱκανοὶ εἴημεν ἄν, ἀντιπάσχειν δὲ " οὐδεὶς κίνδυνος; Ἀλλὰ χωρίων ἐπιτηδείων " ὑμῖν ἐπιτίθεσθαι ἀπορεῖν ἄν σοι δοκοῦμεν; " Οὐ τοσαῦτα μὲν πεδία ἡμῖν φίλια ὄντα " σὺν πολλῷ πόνῳ διαπορεύεσθε, τοσαῦτα δὲ " ὄρη ὑμῖν ὁρᾶτε ὄντα πορευτέα, ἃ ἡμῖν ἔξεσ- " τι προκαταλαβοῦσιν ἄπορα ὑμῖν παρέχειν; " τοσοῦτοι δέ εἰσι ποταμοὶ, ἐφ' ὧν ἔξεστιν ἡ-

---

" noscas, si quid in me mali " moliaris, mala simul contra " teipsum agitare mihi visus " fueris. Verum ut intelligas " non jure vos vel regi vel " mihi diffidere posse, *me* vi- " cissim audi. Nam si vos " perdere vellemus, equitum- " ve nobis copiam deesse arbi- " traris, an peditum, an arma- " turae, qua sane vos laedere " parati fuerimus, cum nullum " *nobis* sit damni vicissim fe- " rendi periculum? Num lo- " corum ad invadendum vos " idoneorum copiam nobis de- " futuram putas? Nonne per " tot campos nobis pacatos " magno cum labore transitis; " totque montes vobis in con- " spectu sunt, qui sunt *vobis* " transeundi, quos si praeoc- " cupaverimus impervios vo- " bis reddere possimus? *nonne* " tot sunt flumina, unde nobis " liceat *velut* e penu promere,

" μῖν ταμιεύεσθαι, ὁπόσοις ἂν ὑμῶν βουλοί-
" μεθα μάχεσθαι; Εἰσὶ δ' αὐτῶν, οὓς οὐδ'
" ἂν παντάπασι διαβαίητε, εἰ μὴ ἡμεῖς ὑμᾶς
" διαπορεύοιμεν. Εἰ δὲ ἐν πᾶσι τούτοις ἡτ-
" τώμεθα, ἀλλὰ τό γε πῦρ τοῦ καρποῦ κρεῖτ-
" τόν ἐστιν· ὃν ἡμεῖς δυναίμεθ' ἂν κατακαύ-
" σαντες λιμὸν ὑμῖν ἀντιτάξαι, ᾧ ὑμεῖς, οὐδ'
" εἰ πάνυ ἀγαθοὶ εἴητε, μάχεσθαι ἂν δύναισ-
" θε. Πῶς οὖν ἂν, ἔχοντες τοσούτους πόρους
" πρὸς τὸ ὑμῖν πολεμεῖν, καὶ τούτων μηδένα
" ἡμῖν ἐπικίνδυνον, ἔπειτα ἐκ τούτων πάντων
" τοῦτον ἂν τὸν τρόπον ἐξελοίμεθα, ὃς μόνος
" μὲν πρὸς θεῶν ἀσεβὴς, μόνος δὲ πρὸς ἀνθρώ-
" πων αἰσχρός; Παντάπασι δὲ ἀπόρων ἐστὶ
" καὶ ἀμηχάνων καὶ ἀνάγκῃ ἐχομένων, καὶ

" cum quantis vestrum *copiis* " dimicare velimus? Sunt eti- " am ex illis *nonnulla*, quae ne " transire quidem omnino po- " teritis, nisi vos ipsi trajicia- " mus. Quod si hisce omni- " bus inferiores evaserimus, at " certe ignis fructibus est su- " perior; quos cum exusseri- " mus, famem vobis tanquam " in acie opponere poterimus: " adversus quam vos, tametsi " vel fortissimi sitis, pugnare " *tamen* non poteritis. Qui " ergo, cum tot nobis sint ad " bellum adversus vos geren- " dum viae, earumque nulla " nobis *sit* periculosa, illam de- " mum ex his omnibus elige- " remus rationem, quae una *sit* " ad deos impia, una *sit* ad ho- " mines turpis? quaeque *adeo* " illorum sit omnino, qui ad " eas, e quibus se expedire ne-

" τούτων πονηρῶν, οἵτινες ἐθέλουσι δι' ἐπιορ-
" κίας τε πρὸς θεοὺς, καὶ ἀπιστίας πρὸς ἀν-
" θρώπους, πράττειν τι. Οὐχ οὕτως ἡμεῖς,
" ὦ Κλέαρχε, οὔτε ἠλίθιοι, οὔτε ἀλόγιστοι
" ἐσμέν. Ἀλλὰ τὶ δὴ, ὑμᾶς ἐξὸν ἀπολέσαι,
" οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἤλθομεν; Εὖ ἴσθι, ὅτι ὁ ἐ-
" μὸς ἔρως τούτου αἴτιος, τοῦ τοῖς Ἕλλησιν
" ἐμὲ πιστὸν γενέσθαι, καὶ ᾧ Κῦρος ἀνέβη
" ξενικῷ διὰ μισθοδοσίαν πιστεύων, τούτῳ ἐ-
" μὲ καταβῆναι δι' εὐεργεσίας ἰσχυρόν. Ὅ-
" σα δέ μοι ὑμεῖς χρήσιμοι ἔσεσθε, τὰ μὲν
" καὶ σὺ εἶπες, τὸ δὲ μέγιστον ἐγὼ οἶδα· τὴν
" μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν βασιλεῖ
" μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν, τὴν δ' ἐπὶ τῇ καρ-

" queunt, difficultates redacti " sunt, et omnium machinarum " expertes et necessitate con- " stricti, iidemque improbi, " qui perjurio erga deos, et " fidei erga homines violatione " aliquid perficere cupiunt? " Non adeo vecordes vel ratio- " nis expertes, Clearche, su- " mus. At enim, cum nostra " esset in potestate vos perde- " re, cur id adgressi non su- " mus: Certo scias, in causa " fuisse meum desiderium, " Graecis *nimirum* me fidum " praestandi, ac quo Cyrus mi- " lite peregrino stipendii solu- " ti nomine fretus *huc* adscen- " dit, eo me ob beneficia mu- " niente descendendi. Quas " vero ad res vos mihi utiles " sitis, has et tu quidem ex- " posuisti, et quod maximum " est ipse novi: uni nimirum " regi tiaram in capite rectam " gestare licet, verum eam in

" δία ἴσως ἂν ὑμῶν παρόντων καὶ ἕτερος εὐ-
" πετῶς ἔχοι."

Ταῦτα εἰπὼν ἔδοξε τῷ Κλεάρχῳ ἀληθῆ λέγειν· καὶ εἶπεν· Οὐκοῦν, ἔφη, οἵτινες, τοιούτων ἡμῖν εἰς φιλίαν ὑπαρχόντων, πειρῶνται διαβάλλοντες πολεμίους ποιῆσαι ἡμᾶς, ἄξιοί εἰσι τὰ ἔσχατα παθεῖν; Καὶ ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Τισσαφέρνης, εἰ βούλεσθέ μοι οἵ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐν τῷ ἐμφανεῖ ἐλθεῖν, λέξω τοὺς πρὸς ἐμὲ λέγοντας, ὡς σὺ ἐπιβουλεύεις ἐμοί τε καὶ τῇ σὺν ἐμοὶ στρατιᾷ. Ἐγὼ δ', ἔφη ὁ Κλέαρχος, ἄξω πάντας· καὶ σοὶ αὖ ἐγὼ δηλώσω, ὅθεν ἐγὼ περί σου ἀκούω. Ἐκ τούτων δὴ τῶν λόγων ὁ Τισσαφέρνης φιλοφρονούμενος τότε μὲν μένειν τε αὐτὸν ἐκέλευσε,

---

" corde, si vos *illi* adsitis, for-
" tassis alius quoque facile ges-
" serit."

Haec loquutus visus est Clearcho vera dicere: atque *adeo*, Nonne, inquit, cum res hujusmodi nobis ad amicitiam suppetant, extremis suppliciis digni sunt, qui criminando nos *mutuo* infensos reddere conantur? Et Tissaphernes, Equidem, ait, si *vos* duces et cohortium praefecti palam ad me venire volueritis, indicabo eos qui ad me deferunt, te mihi exercituique meo insidiari. Ego vero, inquit Clearchus, omnes *ad te* ducam: atque ipse vicissim tibi significabo, unde ego de te audierim. Post haec verba Tissaphernes Clearchum comiter accipiens, tunc eum *apud se* manere jussit, ac coenae participem fecit: pos-

καὶ σύνδειπνον ἐποιήσατο· τῇ δ' ὑστεραίᾳ Κλέαρχος, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, δῆλός τε ἦν πάνυ φιλικῶς οἰόμενος διακεῖσθαι τῷ Τισσαφέρνει, καὶ ἔλεγεν, ἃ ἐκεῖνος ἀπήγγελλεν· ἔφη τε χρῆναι ἰέναι παρὰ Τισσαφέρνει, οὓς ἐκέλευσε, καὶ οἳ ἂν ἐξελεγχθῶσι διαβάλλοντες τῶν Ἑλλήνων, ὡς προδότας αὐτοὺς καὶ κακόνους τοῖς Ἕλλησιν ὄντας τιμωρηθῆναι. Ὑπώπτευε δὲ, εἶναι τὸν διαβάλλοντα Μένωνα· εἰδὼς αὐτὸν καὶ συγγεγενημένον Τισσαφέρνει μετὰ Ἀριαίου, καὶ στασιάζοντα αὐτῷ καὶ ἐπιβουλεύοντα [αὐτῷ,] ὅπως, τὸ στράτευμα ἅπαν πρὸς ἑαυτὸν λαβὼν, φίλος ᾖ Τισσαφέρνει. Ἐβούλετο δὲ καὶ ὁ Κλέαρχος ἅπαν τὸ στράτευμα πρὸς ἑαυτὸν ἔχειν τὴν γνώ-

---

tridie reversus ad castra Clearchus, prae se ferebat amico admodum esse se erga Tissaphernem animo, et quae ille nuntiasset exponebat: aiebat etiam ad Tissaphernem *iis* eundum esse, quos *ipse* jussisset, et ex Graecis qui convicti fuerint criminationum, eos tanquam proditores ac Graecis malevolos puniendos esse. Suspicabatur autem Menonem esse illum, qui *caeteros* criminaretur; quippe cum nosset eum in Tissaphernis congressum *colloquiumque* cum Ariaeo venisse, *eundem*que a se dissidere, sibique insidiari, ut exercitu universo suas ad partes traducto, Tissapherni amicus esset. Sed et Clearchus milites universos inclinatis esse ad ipsum animis volebat, ac eos qui molestiam exhiberent, a-

μην, καὶ τοὺς παραλυποῦντας ἐκποδὼν εἶναι. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀντέλεγόν τινες αὐτῷ, μὴ ἰέναι πάντας τοὺς λοχαγοὺς καὶ στρατηγοὺς, μηδὲ πιστεύειν Τισσαφέρνει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἰσχυρῶς κατέτεινεν, ἔστε διεπράξατο, πέντε μὲν στρατηγοὺς ἰέναι, εἴκοσι δὲ λοχαγούς· συνηκολούθησαν δὲ, ὡς εἰς ἀγορὰν, καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ὡς διακόσιοι.

Ἐπεὶ δ᾽ ἦσαν ἐπὶ ταῖς θύραις Τισσαφέρνους, οἱ μὲν στρατηγοὶ παρεκλήθησαν εἴσω, Πρόξενος Βοιώτιος, Μένων Θετταλὸς, Ἀγίας Ἀρκὰς, Κλέαρχος Λάκων, Σωκράτης Ἀχαιός· οἱ δὲ λοχαγοὶ ἐπὶ θύραις ἔμενον. Οὐ πολλῷ δ᾽ ὕστερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου οἵ τε ἔνδον συνελαμβάνοντο, καὶ οἱ ἔξω κατεκό-

---

motos esse. At ex militibus quidam, ei qui adversabantur, dicebant omnes cohortium praefectos ducesque omnes ire eo non debere, nec Tissapherni fidem habendam esse. Verum Clearchus vehementer contendit, *usque adeo* donec perfecit ut duces irent quinque, et praefecti cohortium viginti: *quos* una caeteris etiam ex militibus circiter ducenti, quasi ad rerum venalium forum, sequuti sunt.

Posteaquam ad portas Tissaphernis aderant, duces intro arcessiti sunt, Proxenus Boeotius, Menon Thessalus, Agias Arcas, Clearchus Lacedaemonius, Socrates Achaeus: praefecti cohortium ad portas manserunt. Haud multo post ad idem signum et ii, qui intus *erant*, comprehensi fuere,

πησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν βαρβάρων τινὲς ἱππέων, διὰ τοῦ πεδίου ἐλαύνοντες, ᾧτινι ἐντυγχάνοιεν Ἕλληνι ἢ δούλῳ ἢ ἐλευθέρῳ, πάντας ἔκτεινον. Οἱ δὲ Ἕλληνες τήν τε ἱππασίαν αὐτῶν ἐθαύμαζον, ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὁρῶντες, καὶ, ὅ, τι ἐποίουν, ἠμφιγνόουν, πρὶν Νίκαρχος Ἀρκὰς ἧκε φεύγων, τετρωμένος εἰς τὴν γαστέρα, καὶ τὰ ἔντερα ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων, καὶ εἶπε πάντα τὰ γεγενημένα. Ἐκ τούτου δὴ οἱ Ἕλληνες ἔθεον ἐπὶ τὰ ὅπλα πάντες ἐκπεπληγμένοι, καὶ νομίζοντες, αὐτίκα ἥξειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Οἱ δὲ πάντες μὲν οὐκ ἦλθον, Ἀριαῖος δὲ καὶ Ἀρτάοζος καὶ Μιθριδάτης, οἳ ἦσαν Κύρῳ πιστότατοι· ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἑρμηνεὺς ἔφη καὶ

---

et qui extra, caesi. Post haec ex barbaris quidam equitibus per campum *equos* agitantes, in quemcunque Graecum sive servum, seu liberum incidissent, omnes trucidarunt. Graeci tum equitationem, quam e castris spectabant, mirabantur, tum quid agerent ambigebant, donec Nicarchus Arcas fuga *lapsus* venit, cum, vulnere in ventre accepto, manibus intestina teneret, et quae gesta erant exposuit omnia. Ibi tum Graeci ad arma currebant omnes *re inopinata* perculsi, cum illos mox ad castra venturos existimarent. At illi universi quidem non venerunt, sed *tantum* Ariaeus et Artaozus et Mithridates, qui Cyro fuerant fidelissimi: et Graecorum interpres cum eis *se* Tissaphernis fratrem videre atque agnosce-

τὸν Τισσαφέρνους ἀδελφὸν σὺν αὐτοῖς ὁρᾷν καὶ γιγνώσκειν· συνηκολούθουν δὲ καὶ ἄλλοι Περσῶν τεθωρακισμένοι εἰς τριακοσίους. Οὗτοι, ἐπεὶ ἐγγὺς ἦσαν, προσελθεῖν ἐκέλευον εἴ τις εἴη τῶν Ἑλλήνων ἢ στρατηγὸς, ἢ λοχαγὸς, ἵνα ἀπαγγείλωσι τὰ παρὰ βασιλέως. Μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον τῶν Ἑλλήνων φυλαττόμενοι στρατηγοὶ μὲν, Κλεάνωρ Ὀρχομένιος καὶ Σοφαίνετος Στυμφάλιος, σὺν αὐτοῖς δὲ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὅπως μάθῃ τὰ περὶ Προξένου. (Χειρίσοφος δ' ἐτύγχανεν ἀπὼν ἐν κώμῃ τινὶ σὺν ἄλλοις, ἐπισιτιζόμενος.) Ἐπεὶ δ' ἔστησαν εἰς ἐπήκοον, λέγει Ἀριαῖος· Κλέαρχος μὲν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ἐπεὶ ἐπιορκῶν τε ἐφάνη καὶ τὰς σπονδὰς λύων, ἔχει

---

re aiebat: alii praeterea Persae, ad trecentos *numero*, loricati *hos* una sequebantur. Hi, cum propius adfuissent, accedere jubebant, quicunque Graecorum vel dux vel cohortium praefectus esset, ut *quae* a rege mandata *haberent*, exponerent. Ibi tum Graecorum, cum sibi *sat* cavissent, duces quidem, Cleanor Orchomenius, et Sophaenetus Stymphalius processerunt, cumque eis Xenophon Atheniensis, ut Proxeno quid accidisset, cognosceret. (Cherisophus forte aberat, cum aliis in vico quodam opera commeatui parando data.) Posteaquam eo constitere loco, unde exaudiri possent, *haec* verba fecit Ariaeus; Clearchus sane, Graeci, cum jurisjurandi foederisque violati compertus esset, poenas meritas subiit at-

τὴν δίκην καὶ τέθνηκε· Πρόξενος δὲ καὶ Μένων, ὅτι κατήγγειλαν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν, ἐν μεγάλῃ τιμῇ εἰσιν· ὑμᾶς δὲ ὁ βασιλεὺς τὰ ὅπλα ἀπαιτεῖ· ἑαυτοῦ γὰρ εἶναι φησὶν, ἐπείπερ Κύρου ἦσαν τοῦ ἐκείνου δούλου.

Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο οἱ Ἕλληνες, (ἔλεγε δὲ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος,) Ὦ κάκιστε ἀνθρώπων, Ἀριαῖε, καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἦτε Κύρου φίλοι, οὐκ αἰσχύνεσθε οὔτε θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους, οἵτινες, ὀμόσαντες ἡμῖν τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθροὺς νομιεῖν, προδόντες ἡμᾶς σὺν Τισσαφέρνει, τῷ ἀθεωτάτῳ τε καὶ πανουργοτάτῳ, τούς τε ἄνδρας αὐτοὺς, οἷς ὤμνυτε, [ὡς] ἀπολωλέκατε, καὶ, τοὺς ἄλλους ἡμᾶς προδεδωκότες, σὺν τοῖς πολεμίοις ἔρχεσ-

---

que *adeo* mortuus est: Proxenus et Menon, quod insidias ejus detexerint, magno sunt in honore: a vobis autem rex arma postulat; nam *ea* ait esse sua, quippe quae Cyri servi sui fuerint.

Ad haec responderunt Graeci, (*pro caeteris* autem loquutus est Cleanor Orchomenius) O sceleratissime hominum Ariaee, *vos*que caeteri, qui Cyri fueritis amici, non reveremini deos neque homines; qui cum jurejurando firmaveritis, *vos* eosdem atque nos amicos et inimicos existimaturos, *inito* cum Tissapherne, *homine* maxime impio vaferrimoque, nos prodendi *consilio*, posteaquam viros ipsos, quibus dedistis jusjurandum, perdidistis; nobis etiam reliquis jam proditis, cum hostibus adversus nos tenditis

θε ἐφ' ἡμᾶς; Ὁ δὲ Ἀριαῖος εἶπε· Κλέαρχος γὰρ πρόσθεν ἐπιβουλεύων φανερὸς ἐγένετο Τισσαφέρνει τε καὶ Ὀρόντα, καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς σὺν τούτοις. Ἐπὶ τούτοις δὲ Ξενοφῶν τάδε εἶπε· Κλέαρχος μὲν τοίνυν, εἰ παρὰ τοὺς ὅρκους ἔλυε τὰς σπονδὰς, τὴν δίκην ἔχει· (δίκαιον γὰρ, ἀπόλλυσθαι τοὺς ἐπιορκοῦντας.) Πρόξενος δὲ καὶ Μένων ἐπείπερ εἰσὶν ὑμέτεροι μὲν εὐεργέται, ἡμέτεροι δὲ στρατηγοὶ, πέμψατε αὐτοὺς δεῦρο· δῆλον γὰρ, ὅτι, φίλοι γε ὄντες ἀμφοτέροις, πειράσονται καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν. Πρὸς ταῦτα οἱ βάρβαροι, πολὺν χρόνον διαλεχθέντες ἀλλήλοις, ἀπῆλθον οὐδὲν ἀποκρινάμενοι.

Et Ariaeus, Enimvero Clearchus, inquit, antea deprehensus est Tissapherni et Orontae et nobis omnibus, qui cum ipsis eramus, insidias moliri. Tum Xenophon his usus est verbis, Clearchus quidem certe, si praeter jurisjurandi fidem foedera solvit, *merito* poenas dedit: (aequum est enim perjuros interire.) Ad Proxenum vero et Menonem quod attinet, siquidem bene de vobis promeriti ac duces nostri sunt, eos huc mittite: manifestum est etenim eos, cum utrisque sint amici, conaturos tam vobis quam nobis id dare consilii, quod optimum visum fuerit. Ad haec barbari, cum diu inter se colloquuti essent, nullo responso dato, discesserunt.

ϛʹ. Οἱ μὲν δὴ στρατηγοὶ οὕτω ληφθέντες, ἀνήχθησαν ὡς βασιλέα, καὶ ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς ἐτελεύτησαν· εἷς μὲν αὐτῶν Κλέαρχος, ὁμολογουμένως ἐκ πάντων, τῶν ἐμπείρως αὐτοῦ ἐχόντων, δόξας γενέσθαι ἀνὴρ καὶ πολεμικὸς καὶ φιλοπόλεμος ἐσχάτως. Καὶ γὰρ δὴ, ἕως μὲν πόλεμος ἦν τοῖς Λακεδαιμονίοις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, παρέμεινεν· ἐπεὶ δ' εἰρήνη ἐγένετο, πείσας τὴν αὑτοῦ πόλιν, ὡς οἱ Θρᾷκες ἀδικοῦσι τοὺς Ἕλληνας, καὶ διαπραξάμενος ὡς ἐδύνατο παρὰ τῶν Ἐφόρων, ἐξέπλει, ὡς πολεμήσων τοῖς ὑπὲρ Χεῤῥονήσου καὶ Πειρίνθου Θρᾳξίν. Ἐπεὶ δὲ μεταγνόντες πως οἱ Ἔφοροι, ἤδη ἔξω ὄντος αὐτοῦ, ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐπειρῶντο ἐξ Ἰσθ-

6. Et duces quidem hoc pacto comprehensi, ad regem subducti sunt, et capitibus abscissis *vivendi* finem fecerunt: cum ex eis unus, Clearchus *scilicet*, omnium consensu, quibus usus cum eo fuerat, visus sit vir et rerum bellicarum fuisse peritus et belli summe studiosus. Etenim quamdiu bellum Lacedaemoniis cum Atheniensibus fuit, *apud suos* constanter permansit: pace facta, cum civibus suis persuasisset, Thracas in Graecos esse injuriosos, et *rem* ab Ephoris ut poterat impetrasset, classem Thracibus *iis*, *qui* supra Chersonesum et Perinthum *habitant*, bellum illaturus deduxit. Posteaquam vero Ephori, mutata quodammodo sententia, cum jam domo profectus esset, ex Isthmo revocare ipsum niterentur, non jam am-

μοῦ, ἐνταῦθα οὐκέτι πείθεται, ἀλλ' ᾤχετο πλέων εἰς Ἑλλήσποντον. Ἐκ τούτου καὶ ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ τελῶν, ὡς ἀπειθῶν. Ἤδη δὲ φυγὰς ὢν, ἔρχεται πρὸς Κῦρον, καὶ ὁποίοις μὲν λόγοις ἔπεισε Κῦρον, ἀλλαχῆ γέγραπται· δίδωσι δ' αὐτῷ Κῦρος μυρίους δαρεικούς· ὁ δὲ λαβὼν, οὐκ ἐπὶ ῥᾳθυμίαν ἐτράπετο, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων συλλέξας στράτευμα, ἐπολέμει τοῖς Θρᾳξί· καὶ μάχῃ τε ἐνίκησε, καὶ ἀπὸ τούτου ἔφερε καὶ ἦγεν αὐτούς· καὶ πολεμῶν διεγένετο, μέχρις οὗ Κῦρος ἐδεήθη τοῦ στρατεύματος· τότε δ' ἀπῆλθεν, ὡς σὺν ἐκείνῳ αὖ πολεμήσων.

---

plius obtemperavit, sed in Hellespontum navigare perrexit. Ex eo *factum ut* a magistratibus Spartanis capitis damnaretur, quasi qui parere noluisset. Jam vero cum in exilio esset, Cyrum accedit, ac cujusmodi rationibus eum sibi conciliaverit, alibi scriptum est: Cyrus autem ei daricorum decem millia donavit; quibus ille acceptis non se secordiae dedit, sed collectis hac pecunia copiis, Thracibus bellum intulit: *quos* et praelio vicit, et deinceps *res* eorum ferebat agebatque; ac *adversus eos* bellare perseverabat, donec Cyrus exercitu *ejus* egeret: tunc *inde* discessit, ut qui una cum eo ad bellum profecturus esset.

Ταῦτα οὖν φιλοπολέμου δοκεῖ ἀνδρὸς ἔργα εἶναι, ὅστις, ἐξὸν μὲν εἰρήνην ἄγειν ἄνευ αἰσχύνης καὶ βλάβης, αἱρεῖται πολεμεῖν· ἐξὸν δὲ ῥαθυμεῖν, βούλεται πονεῖν, ὥστε πολεμεῖν· ἐξὸν δὲ χρήματα ἔχειν ἀκινδύνως, αἱρεῖται, πολεμῶν μείονα ταῦτα ποιεῖν. Ἐκεῖνος δὲ, ὥσπερ εἰς παιδικὰ ἢ εἰς ἄλλην τινὰ ἡδονὴν, ἤθελε δαπανᾷν εἰς πόλεμον· οὕτω μὲν οὖν φιλοπόλεμος ἦν. Πολεμικὸς δὲ αὖ ταύτῃ εἶναι ἐδόκει, ὅτι φιλοκίνδυνός τε ἦν, καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἄγων ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς φρόνιμος, ὡς οἱ παρόντες πανταχοῦ πάντες ὡμολόγουν. Καὶ ἀρχικὸς δὲ ἐλέγετο εἶναι, ὡς δυνατὸν ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου, οἷον καὶ ἐκεῖνος εἶχεν. Ἱκανὸς μὲν γὰρ, ὥς τις καὶ ἄλλος, φροντίζειν ἦν, ὅπως ἕξει ἡ στρατιὰ

Haec igitur videntur esse opera viri ad bellum propensi, qui, cum absque ignominia et detrimento pace uti possit, bellare mavult; cum secordiae se dare possit, labores suscipere cupit, ut bellum gerat; cum opes possit citra periculum possidere, eas bellando comminuere mavult. Is autem, ut in amores *alii*, vel quam aliam voluptatem, *sic* in bellum sumptus libenter faciebat: adeo belli studiosus erat. Bello autem idoneus ideo etiam videbatur, quod ad pericula subeunda promptus esset, et nocte dieque in hostes duceret, ac in rebus formidolosis prudens esset, quemadmodum ii, qui *ipsi* aderant, ubique omnes fassi sunt. Praeterea ad imperitandum aptus esse dicebatur, ut potuit, pro ejusmodi, quo praeditus e-

αὐτοῦ τὰ ἐπιτήδεια, καὶ παρασκευάζειν ταῦτα· ἱκανὸς δὲ καὶ ἐμποιῆσαι τοῖς παροῦσιν, ὡς πιστέον εἴη Κλεάρχῳ. Τοῦτο δὲ ἐποίει ἐκ τοῦ χαλεπὸς εἶναι. Καὶ γὰρ ὁρᾷν στυγνὸς ἦν, καὶ τῇ φωνῇ τραχύς· ἐκόλαζέ τε αἰεὶ ἰσχυρῶς, καὶ ὀργῇ ἐνίοτε, ὥστε καὶ αὐτῷ μεταμέλειν ἔσθ' ὅτε. Καὶ γνώμῃ δὲ ἐκόλαζεν· ἀκολάστου γὰρ στρατεύματος οὐδὲν ἡγεῖτο ὄφελος εἶναι. Ἀλλὰ καὶ λέγειν αὐτὸν ἔφασαν, ὡς δέοι τὸν στρατιώτην φοβεῖσθαι μᾶλλον τὸν ἄρχοντα, ἢ τοὺς πολεμίους, εἰ μέλλοι ἢ φυλακὰς φυλάξειν, ἢ φίλων ἀφέξεσθαι, ἢ ἀπροφασίστως ἰέναι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἐν μὲν οὖν τοῖς δεινοῖς ἤθελον αὐτοῦ ἀκούειν σφόδρα, καὶ οὐκ ἄλλον ᾑροῦντο οἱ

rat, ingenio. Nam si quis alius, *rationem* inire, quomodo exercitus ejus a commeatu instructus esset, ac eundem comparare poterat: quin et eorum, *ipsi* qui aderant, *animis hoc* indere poterat, Clearchi imperium minime detrectandum esse. Atque hoc duritia sua efficiebat. Nam et aspectu tetricus erat, et voce asper: semper etiam severe castigabat, et *quidem* ira interdum *concitus*, adeo ut etiam *severitatis* poeniteret eum nonnunquam. Sed certo etiam puniebat consilio: nam exercitus impuniti nullum esse putabat usum. Quin dicere *solitum* eum aiebant, militem metuere magis imperatorem debere quam hostes, si *quidem* vel excubias *recte* sit acturus, vel abstinenter erga amicos se gesturus, vel sine recusatione in hostes perrecturus. Ac in

στρατιῶται. Καὶ γὰρ τὸ στυγνὸν τότε φαιδρὸν αὐτοῦ ἐν τοῖς προσώποις ἔφασαν φαίνεσθαι, καὶ τὸ χαλεπὸν, ἐῤῥωμένον πρὸς τοὺς πολεμίους ἐδόκει εἶναι· ὥστε σωτήριον καὶ οὐκέτι χαλεπὸν ἐφαίνετο. Ὅτε δ' ἔξω τοῦ δεινοῦ γένοιντο, καὶ ἐξείη πρὸς ἄλλους ἀρχομένους ἀπιέναι, πολλοὶ αὐτὸν ἀπέλειπον· τὸ γὰρ ἐπίχαρι οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ ἀεὶ χαλεπὸς καὶ ὠμὸς ἦν· ὥστε διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ στρατιῶται, ὥσπερ παῖδες πρὸς διδάσκαλον. Καὶ γὰρ οὖν φιλίᾳ μὲν καὶ εὐνοίᾳ ἑπομένους οὐδέποτ' εἶχεν· οἵτινες δὲ ἢ ὑπὸ πόλεως τεταγμένοι, ἢ ὑπὸ τοῦ δεῖσθαι, ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ κατεχόμενοι παρείησαν αὐτῷ, σφόδρα πειθομένοις ἐχρῆτο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἤρξαντο

formidolosis quidem rebus eum libentissime audiebant, neque *quemquam* alium *ei* anteponebant milites. Nam acerbam illam severitatem tunc hilaritatis speciem in ejus vultu praeferre aiebant, et duritia robur *animi* videbatur esse adversus hostes *confirmati:* adeo ut salutare *quiddam* nec jam amplius durum videretur. Verum ubi periculo liberati essent, et ad alios duces abire liceret, multi eum relinquebant: nam urbanitas in eo nulla erat, sed durus semper ac saevus erat; adeo ut milites in eum animati essent, quemadmodum pueri in magistrum. Atque adeo nunquam ipsum qui prae amicitia et benevolentia sequerentur, habuit; qui autem vel a civitate designati, vel egestate adducti, vel alia quadam necessitate adstricti ipsi aderant, *his* admodum dicto audientibus u-

νικᾷν σὺν αὐτῷ τοὺς πολεμίους, μεγάλα ἤδη ἦν τὰ χρησίμους ποιοῦντα εἶναι τοὺς σὺν αὐτῷ στρατιώτας· τό τε γὰρ πρὸς τοὺς πολεμίους θαῤῥαλέως ἔχειν παρῆν, καὶ τὸ τὴν παρ' ἐκείνου τιμωρίαν φοβεῖσθαι, αὐτοὺς εὐτάκτους ἐποίει. Τοιοῦτος μὲν δὴ ἄρχων ἦν· ἄρχεσθαι δ' ὑπὸ ἄλλων οὐ μάλα ἐθέλειν ἐλέγετο. Ἦν δὲ, ὅτε ἐτελεύτα, ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη.

Πρόξενος δὲ ὁ Βοιώτιος εὐθὺς μὲν μειράκιον ὢν ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ τὰ μεγάλα πράττειν ἱκανός· καὶ διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν ἔδωκε Γοργίᾳ ἀργύριον τῷ Λεοντίνῳ. Ἐπεὶ δὲ συνεγένετο ἐκείνῳ, ἱκανὸς ἤδη νομίσας εἶναι καὶ ἄρχειν, καὶ, φίλος ὢν τοῖς

---

tebatur. Posteaquam vero hostes *una* cum ipso vincere coeperunt, jam *inde* haud levia *quaedam* erant, quae milites ejus *ad rem bellicam* utiles redderent: nam et adversus hostes audacter se gerendi aderat occasio, et quod ab illo metuerent supplicia, *id vero* ordinis eos observantes reddebat. Hujusmodi quidem *Clearchus* erat imperator: verum aliorum imperio non valde libenter parere ferebatur. Annos, cum *vitam* finiret, circiter quinquaginta habuit.

Proxenus autem Boeotius jam ab ineunte adolescentia eum se evadere cupiebat, qui magnis rebus gerendis idoneus esset; atque isti obsequutus cupiditati Gorgiae Leontino dedit argentum. Hujus ubi consuetudine usus esset, se jam

πρώτοις, μὴ ἡττᾶσθαι εὐεργετῶν, ἦλθεν εἰς ταύτας τὰς σὺν Κύρῳ πράξεις· καὶ ᾤετο κτήσεσθαι ἐκ τούτων ὄνομα μέγα, καὶ δύναμιν μεγάλην, καὶ χρήματα πολλά· τούτων δ' ἐπιθυμῶν, σφόδρα ἔνδηλον αὖ καὶ τοῦτο εἶχεν, ὅτι τούτων οὐδὲν ἂν θέλοι κτᾶσθαι μετὰ ἀδικίας, ἀλλὰ σὺν τῷ δικαίῳ καὶ καλῷ ᾤετο δεῖν τούτων τυγχάνειν, ἄνευ δὲ τούτων μή. Ἄρχειν δὲ καλῶν μὲν καὶ ἀγαθῶν δυνατὸς ἦν· οὐ μέντοι οὔτ' αἰδῶ τοῖς στρατιώταις ἑαυτοῦ οὔτε φόβον ἱκανὸς ἐμποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ᾐσχύνετο μᾶλλον τοὺς στρατιώτας, ἢ οἱ ἀρχόμενοι ἐκεῖνον· καὶ φοβούμενος μᾶλλον ἦν φανερὸς τὸ ἀπεχθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις,

---

idoneum ratus qui *in alios* imperium obtineret, ac, si amicus principibus esset *viris*, beneficiis tribuendis minime vinceretur, ad res hasce una cum Cyro *gerendas* accessit; consequuturumque ex iis clarum se nomen, et potentiam magnam, et multas opes existimabat: quae *licet* expeteret, id *tamen* sedulo etiam prae se ferebat, nolle ipsum quidquam horum per injuriam adipisci, sed justis honestisque artibus, non sine his, consequenda putabat. Caeterum bonis ille quidem et egregiis *viris* commode imperare poterat; at pudorem tamen vel metum militibus suis incutere non poterat, sed magis etiam milites reverebatur, quam illum ipsius imperio subjecti; magisque eum metuere perspicuum erat, ne militibus esset

ἢ οἱ στρατιῶται τὸ ἀπιστεῖν ἐκείνῳ. Ὤιετο δὲ ἀρκεῖν πρὸς τὸ ἀρχικὸν εἶναι καὶ δοκεῖν, τὸν μὲν καλῶς ποιοῦντα ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀδικοῦντα μὴ ἐπαινεῖν. Τοιγαροῦν αὐτῷ οἱ μὲν καλοὶ κἀγαθοὶ τῶν συνόντων εὖνοι ἦσαν, οἱ δ' ἄδικοι ἐπεβούλευον, ὡς εὐμεταχειρίστῳ ὄντι. Ὅτε δὲ ἀπέθνησκεν, ἦν ἐτῶν ὡς τριάκοντα.

Μένων δὲ ὁ Θετταλὸς δῆλος ἦν ἐπιθυμῶν μὲν πλουτεῖν ἰσχυρῶς, ἐπιθυμῶν δὲ ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνοι· ἐπιθυμῶν δὲ τιμᾶσθαι, ἵνα πλείω κερδαίνοι· φίλος τ' ἐβούλετο εἶναι τοῖς μέγιστον δυναμένοις, ἵνα ἀδικῶν μὴ διδοίη δίκην. Ἐπὶ δὲ τὸ κατεργάζεσθαι, ὧν ἐπιθυμοίη, συντομωτάτην ὁδὸν ᾤετο εἶναι διὰ τοῦ ἐπιορκεῖν τε καὶ ψεύδεσθαι καὶ ἐξαπα-

---

odio, quam milites, ne parum ei dicto audientes essent. Porro existimabat *ad hoc*, ut *nimirum* ad imperandum idoneus et esset et videretur, sufficere, si honeste se gerentem laudaret, injustum non laudaret. Quapropter boni *quotquot* et egregii *fuerunt ex iis*, qui una cum ipso erant, benevolo erant erga ipsum animo; injusti, tanquam ei qui circumveniri facile posset, insidiabantur. Cum autem mortem obiret, annos fere triginta habuit.

Menon Thessalus divitiarum palam erat cupidissimus, cupidus imperii, ut plura consequeretur, cupidus honoris, ut plus lucri faceret: amicus etiam esse potentissimis *quibusque* volebat, ut si quam faceret injuriam poenas non daret. Viam maxime compendiariam

τῶν. τὸ δὲ ἁπλοῦν τε καὶ ἀληθὲς ἐνόμιζε τὸ αὐτὸ τῷ ἠλιθίῳ εἶναι. Στέργων δὲ φανερὸς μὲν ἦν οὐδένα, ὅτῳ δὲ φαίη φίλος εἶναι, τούτῳ ἔνδηλος ἐγίγνετο ἐπιβουλεύων. Καὶ πολεμίου μὲν οὐδενὸς κατεγέλα, τῶν δὲ συνόντων πάντων ὡς καταγελῶν ἀεὶ διελέγετο. Καὶ τοῖς μὲν τῶν πολεμίων κτήμασιν οὐκ ἐπεβούλευε· (χαλεπὸν γὰρ ᾤετο εἶναι, τὰ τῶν φυλαττομένων λαμβάνειν) τὰ δὲ τῶν φίλων μόνος ᾤετο εἰδέναι ὅτι ῥᾷστον ἀφύλακτα λαμβάνειν. Καὶ ὅσους μὲν ἂν αἰσθάνοιτο ἐπιόρκους καὶ ἀδίκους, ὡς εὖ ὡπλισμένους ἐφοβεῖτο· τοῖς δὲ ὁσίοις καὶ ἀλήθειαν ἀσκοῦσιν ὡς ἀνάνδροις ἐπειρᾶτο χρῆσθαι. Ὥσπερ δέ τις ἀγάλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ

esse arbitrabatur ad efficiendum ea quae concupisceret, si pejeraret, et mentiretur, et falleret : simplicitas autem atque veritas idem putabat quod stultitia. Neminem ab eo diligi manifestum erat, ac cuicunque amicum se profiteretur, huic palam insidiabatur. Hostem nullum irridebat, verum tanquam eos omnes, quibuscum commercium habebat, deridens semper sermocinabatur. Itidem facultatibus hostium non insidiabatur ; (quippe difficile putabat esse *facultates* eorum, qui sibi caverent, consequi) sed amicorum res, *utpote* incustoditas, solus ipsi videbatur, qui intelligeret facillimum *esse* capere. Et quoscunque perjuros ac injustos *esse* animadverteret, quasi bene munitos formidabat ; at religiosis veritatisque studiosis, tanquam parum virilibus,

δικαιότητι, οὕτω Μένων ἠγάλλετο τῷ ἐξαπατᾷν δύνασθαι, τῷ πλάσασθαι ψευδῆ, τῷ φίλους διαγελᾷν· τὸν δὲ μὴ πανοῦργον τῶν ἀπαιδεύτων ἐνόμιζεν εἶναι. Καὶ παρ' οἷς μὲν ἐπεχείρει πρωτεύειν φιλίᾳ, διαβάλλων τοὺς πρώτους, τούτους ᾤετο δεῖν κτήσασθαι. Τὸ δὲ πειθομένους τοὺς στρατιώτας παρέχεσθαι, ἐκ τοῦ συναδικεῖν αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο. Τιμᾶσθαι δὲ καὶ θεραπεύεσθαι ἠξίου, ἐπιδεικνύμενος, ὅτι πλεῖστα δύναιτο καὶ ἐθέλοι ἂν ἀδικεῖν. Εὐεργεσίαν δὲ κατέλεγεν, ὁπότε τις αὐτοῦ ἀφίσταιτο, ὅτι χρώμενος αὐτῷ οὐκ ἀπώλεσεν αὐτόν. Καὶ τὰ μὲν δὴ ἀφανῆ ἔξεστι περὶ αὐτοῦ ψεύδεσθαι· ἃ δὲ πάντες ἴσασι, τάδ' ἐστί. Παρὰ Ἀριστίππῳ μὲν,

---

uti conabatur. Et quemadmodum *alius* quispiam se pietate erga deum, et veritate et justitia oblectat, sic Menon *in eo* exultabat, quod decipere posset *alios*, quod mendacia fingere, quod amicos irridere: vafer qui non esset, *cum* rudem esse existimabat. Ac apud quos quidem principem in amicitia locum obtinere nitebatur, hos sibi conciliandos putabat illorum criminatione, qui primi a*pud eos* essent. Milites *sibi* obsequentes, injuriarum cum ipsis societate *inita*, reddere studebat. Affici se honore atque coli *propterea* volebat, quod demonstraret posse se et velle plurimum injuriae inferre. Cum quis ab se defecisset, beneficii loco censebat, quod dum ejus uteretur opera, eum non perdidisset. Ac obscura quidem de eo fingere licet; quae vero norunt omnes, haec sunt. Ab

ἔτι ὡραῖος ὢν, στρατηγεῖν διεπράξατο τῶν ξένων· Ἀριαίῳ δὲ, βαρβάρῳ ὄντι, ὅτι μειρακίοις καλοῖς ἥδετο, οἰκειότατος ἔτι ὡραῖος ὢν ἐγένετο· αὐτὸς δὲ παιδικὰ εἶχε Θαρύπαν, ἀγένειος ὢν γενειῶντα. Ἀποθνησκόντων δὲ τῶν συστρατηγῶν, ὅτι ἐστράτευσαν ἐπὶ βασιλέα σὺν Κύρῳ, τὰ αὐτὰ πεποιηκὼς οὐκ ἀπέθανε· μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν, τιμωρηθεὶς ὑπὸ βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥσπερ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλάς· (ὅσπερ τάχιστος θάνατος δοκεῖ εἶναι) ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτὸν, ὡς πονηρὸς, λέγεται τῆς τελευτῆς τυχεῖν.

Aristippo, cum jam florente esset aetate, ut *militibus* externis praeesset, impetravit: Ariaeo etiam barbaro, quod formosis delectabatur adolescentibus, in aetatis *itidem* flore fuit maxime familiaris: ipse Tharypam in deliciis habebat, imberbis barbatum. Cum autem duces *Graeci* interirent, propterea quod adversus regem cum Cyro expeditionem susceperant, quanquam ejusdem ille incoepti particeps fuisset, non *tamen illico* est interfectus: sed necatis *jam* ducibus caeteris, supplicio adfectus ab rege periit; non *ille quidem* ut Clearchus caeterique duces, quibus abscissa sunt capita; (quae mors esse videbatur honestissima) sed ut scelestus, anno *toto* excruciatus vivus, *tandem vitae* finem fecisse dicitur.

Ἀγίας δὲ ὁ Ἀρκὰς, καὶ Σωκράτης ὁ Ἀχαιὸς, καὶ τούτω ἀπεθανέτην· τούτων δὲ οὐδεὶς οὔθ' ὡς ἐν πολέμῳ κακῶν κατεγέλα, οὔτ' ἐς φιλίαν αὐτοὺς ἐμέμφετο· ἤστην τε ἄμφω ἀμφὶ τετταράκοντα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς.

Caeterum Agias ille Arcas, et Socrates Achaeus etiam interfecti sunt; quos nemo vel ut ignavos in bello irrisit, vel in amicitia *colenda* reprehendit. Uterque annos fere quadraginta vixerat.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

ΚΕΦ. α΄.

ΟΣΑ μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου οἱ Ἕλληνες ἔπραξαν μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα, ἐπεὶ Κῦρος ἐτελεύτησεν, ἐγένετο, ἀπιόντων τῶν Ἑλλήνων σὺν Τισσαφέρνει, ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλω-

XENOPHONTIS

DE

CYRI

EXPEDITIONE

LIBER TERTIUS.

Cap. I.

Quae Graeci in itinere cum Cyro *in Asiam superiorem facto* ad pugnam usque gesserint, quaeque, posteaquam Cyrus interiisset, acciderint, Graecis cum Tissapherne per inducias discedentibus, superiore libro expositum est. Posteaquam ve-

ται. Ἐπεὶ δὲ οἵ τε στρατηγοὶ συνειλημμένοι ἦσαν, καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ συνεπόμενοι ἀπολώλεσαν, ἐν πολλῇ δὴ ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ἐνθυμουμένοι, ὅτι ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις ἦσαν, κύκλῳ δ' αὐτοῖς [πάντη] πολλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις πολέμιαι ἦσαν, ἀγορὰν δὲ οὐδεὶς ἔτι παρέξειν ἔμελλεν, ἀπεῖχον δὲ τῆς Ἑλλάδος πλέον ἢ μύρια στάδια, ἡγεμὼν δ' οὐδεὶς τῆς ὁδοῦ ἦν, ποταμοὶ δὲ διεῖργον ἀδιάϐατοι ἐν μέσῳ τῆς οἴκαδε ὁδοῦ, προδεδώκασι δὲ αὐτοὺς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναϐάντες βάρϐαροι, μόνοι δὲ καταλελειμμένοι ἦσαν, οὐδὲ ἱππέα οὐδένα σύμμαχον ἔχοντες· ὥστ' εὔδηλον ἦν, ὅτι νικῶντες μὲν οὐδ' ἂν ἕνα φεύγοντα κατακαίνοιεν, ἡττηθέντων δὲ αὐτῶν

---

ro duces comprehensi erant, et qui eos sequuti fuerant cohortium praefecti atque milites perierant, in magna erant anxietate Graeci, cum se prope a porta regis abesse cogitarent, ac multas undique tum nationes tum civitates ipsis infestas esse; annonam neminem jam amplius suppeditaturum, se a Graecia stadiorum plus decem millia abesse, ducem itineris esse nullum, fluvios, transiri qui non possent, in medio in domum itinere se hinc inde, *quo minus progrederentur*, inhibere; barbaros etiam, qui cum Cyro *in Asiam* adscenderant, ipsos prodidisse; solos *jam* relictos esse, nec ullum habere equitatum auxiliarem: adeo ut perspicuum esset, neque si vincerent, vel unum fugientem interfecturos, et si vincerentur, ne unum quidem *virum* relictum iri. Haec dum secum cogitarent, animo-

οὐδεὶς ἂν λειφθείη· ταῦτα ἐννοούμενοι, καὶ ἀθύμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πῦρ ἀνέκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτην τὴν νύκτα, ἀνεπαύοντο δὲ, ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεύδειν ὑπὸ λύπης, καὶ πόθου πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παίδων, οὓς οὔποτε ἐνόμιζον ἔτι ὄψεσθαι. Οὕτω μὲν διακείμενοι πάντες ἀνεπαύοντο.

Ἦν δέ τις ἐν τῇ στρατιᾷ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὃς οὔτε στρατηγὸς, οὔτε λοχαγὸς, οὔτε στρατιώτης ὢν συνηκολούθει, ἀλλὰ Πρόξενος αὐτὸν μετεπέμψατο οἴκοθεν, ξένος ὢν ἀρχαῖος· ὑπισχνεῖτο δὲ αὐτῷ, εἰ ἔλθοι, φίλον Κύρῳ

---

que essent anxio, ex iis pauci sub vesperam cibum cepere, pauci accenderunt ignes, ad armatos quoque ordines ea nocte multi non accessere: at illo se quisque loco quieti dedit, in quem forte fortuna incidisset, cum prae animi aegritudine, ac desiderio *suae quisque* patriae, parentum, uxorum, liberum, quos nunquam se deinceps visuros arbitrabantur, somnum capere non possent. His illi animis omnes quiescebant.

Erat autem in exercitu Xenophon quidam Atheniensis, qui, cum neque dux, neque cohortis *alicujus* praefectus, neque miles esset, *illos* comitatus erat; sed e domo Proxenus ipsum evocarat, quippe qui antiquus *ejus* erat hospes: *hic* autem illi, si *ad se* veniret, ut Cyro amicus adscriberetur, effecturum se pollicebatur: quem

ποιήσειν· ὃν αὐτὸς ἔφη κρείττω ἑαυτῷ νομίζειν τῆς πατρίδος. Ὁ μέντοι Ξενοφῶν, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν, ἀνακοινοῦται Σωκράτει τῷ Ἀθηναίῳ περὶ τῆς πορείας. Καὶ ὁ Σωκράτης, ὑποπτεύσας, μή τι πρὸς τῆς πόλεώς οἱ ὑπαίτιον εἴη, Κύρῳ φίλον γενέσθαι, (ὅτι ἐδόκει ὁ Κῦρος προθύμως τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τὰς Ἀθήνας συμπολεμῆσαι) συμβουλεύει τῷ Ξενοφῶντι, ἐλθόντι εἰς Δελφοὺς ἀνακοινῶσαι τῷ θεῷ περὶ τῆς πορείας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ξενοφῶν ἐπήρετο τὸν Ἀπόλλω, τίνι ἂν θεῶν θύων καὶ εὐχόμενος κάλλιστ' ἂν καὶ ἄριστα ἔλθοι τὴν ὁδὸν, ἣν ἐπινοεῖ, καὶ καλῶς πράξας σωθείη. Καὶ ἀνεῖλεν αὐτῷ ὁ Ἀπόλλων θεοὺς, οἷς ἔδει θύειν. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἦλθε, λέγει τὴν μαν-

---

ipse sibi utiliorem patria videri dicebat. *Hujus* epistolam cum legisset Xenophon, *isto* de itinere Socratem Atheniensem consulit. Et Socrates veritus ei ne criminosum *suam* apud civitatem foret, cum Cyro si amicitiam iniret, (quia Cyrus alacriter Lacedaemonios in eo juvisse bello videretur, quod adversus Athenienses gesserant) hoc Xenophonti dat consilii, ut Delphos profectus deum *illum* de itinere consuleret. *Eo* profectus Xenophon Apollinem interrogat, cui deum rem sacram faceret precesque ferret, ut iter, quod apud animum instituerat, pulcherrime ac optime perficeret, reque praeclare gesta salvus rediret. Et ei *per oraculum* deos significavit Apollo, quibus rem sacram facere oporteret. Cum vero *Athenas* reversus esset, Socrati oraculum narrat. *Quod* cum

τείαν τῷ Σωκράτει. Ὁ δ' ἀκούσας ᾐτιᾶτο αὐτὸν, ὅτι οὐ τοῦτο πρότερον ἠρώτα, πότερον λῷον αὐτῷ εἴη πορεύεσθαι, ἢ μένειν, ἀλλ' αὐτὸς κρίνας, ἰτέον εἶναι, τοῦτο ἐπυνθάνετο, ὅπως ἂν κάλλιστα πορευθείη. Ἐπεὶ μέντοι οὕτως ἤρου, ταῦτ', ἔφη, χρὴ ποιεῖν, ὅσα ὁ θεὸς ἐκέλευσεν. Ὁ μὲν δὴ Ξενοφῶν, οὕτω θυσάμενος, οἷς ἀνεῖλεν ὁ θεὸς, ἐξέπλει, καὶ καταλαμβάνει ἐν Σάρδεσι Πρόξενον καὶ Κῦρον, μέλλοντας ἤδη ὁρμᾷν τὴν ἄνω ὁδόν· καὶ συνεστάθη Κύρῳ. Προθυμουμένου δὲ τοῦ Προξένου καὶ ὁ Κῦρος συμπρουθυμεῖτο μεῖναι αὐτόν· εἶπε δὲ, ὅτι, ἐπειδὰν τάχιστα ἡ στρατεία λήξῃ, εὐθὺς ἀποπέμψει αὐτόν. Ἐλέγετο δὲ ὁ στόλος εἶναι εἰς Πεισίδας.

---

audisset ille, reprehendit eum, quod non prius quaesivisset, utrum ipsi satius esset proficisci, quam *domi* manere; sed ipse cum *jam* proficisci decrevisset, quo pacto proficisci commodissime posset, id *unum* interrogasset. Verum quando ita quaesivisti, ea, inquit, facienda sunt, quae deus imperavit. Itaque Xenophon cum iis sacrificasset *numinibus*, quae *per oraculum* significarat deus, solvit, ac Sardibus Proxenum et Cyrum adsequitur, qui jamjam *in Asiam* erant adscensuri; *statim*que Cyro commendatus est. Proxeno autem *ab eo* contendente, ut *secum* maneret, una quoque Cyrus *id* contendebat; aiebatque se eum, ubi primum expeditioni finis imponeretur, statim dimissurum. Expeditio autem ferebatur adversus Pisidas esse *suscepta*.

Ἐστρατεύετο μὲν δὴ, οὕτως ἐξαπατηθεὶς, οὐχ ὑπὸ τοῦ Προξένου· (οὐ γὰρ ᾔδει τὴν ἐπὶ βασιλέα ὁρμὴν, οὐδ᾽ ἄλλος οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων, πλὴν Κλεάρχου) ἐπεὶ μέντοι εἰς Κιλικίαν ἦλθον, σαφὲς πᾶσιν ἤδη ἐδόκει εἶναι, ὅτι ὁ στόλος εἴη ἐπὶ βασιλέα. Φοβούμενοι δὲ τὴν ὁδὸν καὶ ἄκοντες ὅμως οἱ πολλοὶ δι᾽ αἰσχύνην καὶ ἀλλήλων καὶ Κύρου συνηκολούθησαν· ὧν εἷς καὶ Ξενοφῶν ἦν. Ἐπεὶ δ᾽ ἀπορία ἦν, ἐλυπεῖτο μὲν σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ οὐκ ἐδύνατο καθεύδειν· μικρὸν δὲ ὕπνου λαχὼν, εἶδεν ὄναρ. Ἔδοξεν αὐτῷ, βροντῆς γενομένης, σκηπτὸς πεσεῖν εἰς τὴν πατρῴαν οἰκίαν, καὶ ἐκ τούτου λάμπεσθαι πᾶσαν. Περίφοβος δ᾽ εὐθὺς ἀνηγέρθη, καὶ τὸ ὄναρ πῇ μὲν ἔκρινεν ἀ-

---

Et *Xenophon* quidem in militiam profectus est, hoc modo deceptus, *at* non a Proxeno: (nam neque *is* adversus regem moveri *bellum*, neque alius quisquam Graecorum, praeter Clearchum, norat) verum ubi in Ciliciam venissent, perspicuum omnibus esse videbatur, adversus regem expeditionem suscipi. Ac *tum sane* plerique tametsi *hoc* formidarent iter, etiam inviti tamen, tum prae mutua tum prae Cyri reverentia, una sequebantur: quorum unus erat Xenophon. Cum autem *haec* rerum esset difficultas, angebatur quidem *ille* cum caeteris, nec dormire poterat: attamen paulum somno sopitus, somnium vidit. Videbatur ei, tonitru moto, fulmen domum in paternam cadere, ac universam inde co-

γαθόν· (ὅτι, ἐν πόνοις ὢν καὶ κινδύνοις, φῶς μέγα ἐκ Διὸς ἰδεῖν ἔδοξε) πῇ δὲ καὶ ἐφοβεῖτο, (ὅτι ἀπὸ Διὸς μὲν βασιλέως τὸ ὄναρ ἐδόκει αὐτῷ εἶναι, κύκλῳ δ' ἐδόκει λάμπεσθαι τὸ πῦρ) μὴ οὐ δύναιτο ἐκ τῆς χώρας ἐξελθεῖν τῆς βασιλέως, ἀλλ' εἴργοιτο πάντοθεν ὑπό τινων ἀποριῶν.

Ὁποῖόν τι μὲν δή ἐστι τὸ τοιοῦτον ὄναρ ἰδεῖν, ἔξεστι σκοπεῖν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὸ ὄναρ. Γίγνεται γὰρ τάδε εὐθύς. Ἐπειδὴ ἀνηγέρθη, πρῶτον μὲν ἔννοια αὐτῷ ἐμπίπτει· Τί κατάκειμαι; ἡ δὲ νὺξ προβαίνει· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ εἰκὸς τοὺς πολεμίους ἥξειν. Εἰ δὲ γενησόμεθα ἐπὶ βασιλεῖ, τί ἐμποδὼν, μὴ οὐχὶ πάντα μὲν τὰ χαλεπώτατα ἐπιδόν-

---

ruscare. Metu vehementi perculsus e somno confestim excitatus est, atque somnium *illud* partim faustum judicabat; (quod cum in laboribus et periclis versaretur, lucem magnam a Jove *ortam* videre visus esset) partim (quod somnium *hoc* a Jove rege *profectum* ipsi videretur, et quod visus esset ignis undique lucere) metuebat, ne ex regione regis evadere non posset, sed undique difficultatibus quibusdam inhiberetur.

Caeterum quale fuit hujusmodi somnii visum, animadvertere licet ex iis, quae post somnium evenerunt. Nam statim haec acciderunt: Posteaquam e somno excitatus esset, primum *haec* ipsi in mentem incidit cogitatio, Quid jaceo? nox progreditur; et luce

τας, πάντα δὲ τὰ δεινότατα παθόντας, ὑβριζομένους ἀποθανεῖν; Ὅπως δὲ ἀμυνούμεθα, οὐδεὶς παρασκευάζεται, οὐδ' ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ κατακείμεθα, ὥσπερ ἐξὸν ἡσυχίαν ἄγειν. Ἐγὼ οὖν τὸν ἐκ ποίας πόλεως στρατηγὸν προσδοκῶ ταῦτα πράξειν; ποίαν δ' ἡλικίαν ἐμαυτῷ ἐλθεῖν ἀναμένω; οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι πρεσβύτερος ἔσομαι, ἐὰν τήμερον προδῶ ἐμαυτὸν τοῖς πολεμίοις. Ἐκ τούτου ἀνίσταται, καὶ συγκαλεῖ τοὺς Προξένου πρῶτον λοχαγούς. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξεν· "Ἐγὼ, " ὦ ἄνδρες λοχαγοὶ, οὔτε καθεύδειν δύναμαι, " (ὥσπερ, οἶμαι, οὐδ' ὑμεῖς) οὔτε κατακεῖσθαι ἔτι, ὁρῶν, ἐν οἵοις ἐσμέν. Οἱ μὲν γὰρ " δὴ πολέμιοι δῆλον ὅτι οὐ πρότερον πρὸς ἡ-

---

prima hostes adventuros verisimile est. Quod si regis in potestatem devenerimus, quid prohibet quo minus, molestissima quaeque cum adspexerimus, et gravissima quaeque fuerimus passi, contumeliis adfecti necemur? Quo pacto nosmet tueamur, *ad id* se nemo parat neque ulli curae est, sed *ita* jacemus, quasi nobis otium agere liceat. Ac ego quidem quanam ex urbe ducem haec facturum expecto? quam aetatem mihi ipsi adfuturam opperior? nec enim maturiorem ad aetatem perveniam, hostibus si me hodie dedidero. Surgit deinde, et Proxeni primum cohortium praefectos convocat. Cum autem convenissent, " Ego, praefecti cohortium, inquit, neque dormire possum, " (quemadmodum nec vos, o-

" μᾶς τὸν πόλεμον ἐξέφηναν, πρὶν ἐνόμισαν,
" τὰ ἑαυτῶν καλῶς παρεσκευάσθαι· ἡμῶν δ'
" οὐδεὶς οὐδὲν ἀντεπιμελεῖται, ὅπως ὡς κάλ-
" λιστα ἀγωνιούμεθα. Καὶ μὴν εἰ ὑφησόμε-
" θα καὶ ἐπὶ βασιλεῖ γενησόμεθα, τί οἰόμε-
" θα πείσεσθαι; ὃς καὶ τοῦ ὁμομητρίου καὶ
" ὁμοπατρίου ἀδελφοῦ καὶ τεθνηκότος ἤδη
" ἀποτεμὼν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα ἀνε-
" σταύρωσεν· ἡμᾶς δὲ, οἷς κηδεμὼν μὲν οὐδεὶς
" πάρεστιν, ἐστρατεύσαμεν δ' ἐπ' αὐτὸν, ὡς
" δοῦλον ἀντὶ βασιλέως ποιήσοντες, καὶ ἀ-
" ποκτενοῦντες, εἰ δυναίμεθα τί ἂν οἰόμεθα
" παθεῖν; Ἆρ' οὐκ ἂν ἐπὶ πᾶν ἔλθοι, ὡς, ἡ-
" μᾶς τὰ αἴσχιστα αἰκισάμενος, πᾶσιν ἀνθρώ-

" pinor, *potestis*) neque jacere
" amplius, dum quibus in re-
" bus versamur, video. Hos-
" tes certe quidem, *uti* con-
" stat, non prius bellum nobis
" palam denuntiarunt, quam
" res suas bene comparatas es-
" se putarent: at nostrum ne-
" mo curam vicissim adhibet,
" ut quam praeclarissime cer-
" tamen ineamus. Atqui *ani-*
" *mos* si submittemus, et in re-
" gis potestatem veniemus,
" quid nos passuros existima-
" mus? *quippe* ille fratris ea-
" dem matre nati, patre geniti
" eodem, *ejus*que jam mortui,
" et caput abscissum et ma-
" num palo suffixit: nos vero,
" quibus adest nemo, curam
" qui nos tuendi gerat, *qui* ad-
" versus ipsum arma cepimus
" *eo consilio*, ut pro rege ser-
" vum faceremus atque occi-
" deremus, si penes nos esset,
" quid passuros existimamus?

" ποις φόβον παράσχῃ τοῦ στρατεῦσαί ποτε " ἐφ' ἑαυτόν; Ἀλλ' ὅπως τοι μὴ ἐπ' ἐκείνῳ " γενησόμεθα, πάντα ποιητέον. Ἐγὼ μὲν " οὖν, ἔστε μὲν αἱ σπονδαὶ ἦσαν, οὔποτε ἐ- " παυόμην ἡμᾶς μὲν οἰκτείρων, βασιλέα δὲ " καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων, διαθεώμενος " αὐτῶν ὅσην μὲν χώραν καὶ οἵαν ἔχοιεν, ὡς " δὲ ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια, ὅσους δὲ θεράπον- " τας, ὅσα δὲ κτήνη, χρυσὸν δὲ, ἐσθῆτα δέ· " τὰ δ' αὖ τῶν στρατιωτῶν ὁπότε ἐνθυμοίμην, " ὅτι τῶν μὲν ἀγαθῶν πάντων οὐδενὸς ἡμῖν " μετείη, εἰ μὴ πριαίμεθα, ὅτου δὲ ὠνησόμε- " θα, ᾔδειν ἔτι ὀλίγους ἔχοντας, ἄλλως δέ " πως πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια, ἢ ὠνουμένους,

---

" Annon omni adgredietur via, " ut posteaquam nos indignis- " simis tractaverit modis, ho- " minibus terrorem omnibus " incutiat, ne adversus ipsum " unquam arma capiant? At " vero illius ne in potestatem " veniamus, quidvis faciendum. " Ego quidem certe, quamdiu " manebant foedera, nos mise- " rari nunquam cessavi, regem " vero eosque, qui cum ipso " erant, felices praedicare, cum " considerarem quantam et " qualem ipsi regionem habe- " rent, quam abundantes com- " meatus, quot famulos, quot " jumenta, *quantum* auri, *quan- " tum* vestium: at contra cum " militum *nostrorum* conditio- " nem animo agitarem, nullius " *videlicet* boni copiam nobis " esse, nisi emeremus, quocum " autem mercaremur *aliquid*, " paucos jam amplius habere " scirem; alia vero ratione

" ὅρκους ἤδη κατέχοντας ἡμᾶς· ταῦτ' οὖν " λογιζόμενος ἐνίοτε, τὰς σπονδὰς μᾶλλον " ἐφοβούμην, ἢ νῦν τὸν πόλεμον. Ἐπεὶ μέν- " τοι ἐκεῖνοι ἔλυσαν τὰς σπονδὰς, λελύσθαι " μοι δοκεῖ καὶ ἡ ἐκείνων ὕβρις, καὶ ἡ ἡμετέ- " ρα ὑποψία. Ἐν μέσῳ γὰρ ἤδη κεῖται " ταῦτα τὰ ἀγαθὰ, ἆθλα, ὁπότεροι ἂν ἡμῶν " ἄνδρες ἀμείνονες ὦσιν· ἀγωνοθέται δ' οἱ θεοί " εἰσιν, οἳ σὺν ἡμῖν, ὡς τὸ εἰκὸς, ἔσονται. " Οὗτοι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐπιωρκήκασιν· ἡμεῖς " δὲ, πολλὰ ὁρῶντες ἀγαθὰ, στερρῶς αὐτῶν " ἀπειχόμεθα, διὰ τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους· ὥσ- " τε ἐξεῖναί μοι δοκεῖ, ἰέναι ἐπὶ τὸν ἀγῶνα " πολὺ σὺν φρονήματι μείζονι, ἢ τούτοις.

" quam mercando commeatum " ne pararemus, foedera jam " *tum* nos impedire: haec igi- " tur nonnunquam mecum ip- " se reputans magis *tum* foe- " dera, quam modo bellum, " metuebam. Verum postea- " quam illi foedera violarunt, " et illorum insolentia et sus- " picio nostra mihi finem ha- " bere videtur. Nam ea jam " bona, tanquam praemia *isti* " *cessura parti*, utracunque *tan-* " *dem* nostrum virtute praesti- " terit, in medio posita sunt: " *ipsi* dii certaminis sunt prae- " sides, qui cum nobis, ceu par " est, stabunt. Nam isti pe- " jerarunt; nos, cum multa " bona videremus, constanter " ab eis abstinuimus, propte- " rea quod per deos jurasse- " mus: adeo ut *nobis*, mihi " *quidem uti* videtur, multo " majori cum spiritu, quam is- " tis, in certamen liceat de-

"Ἔτι δὲ ἔχομεν σώματα ἱκανώτερα τούτων "καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ πόνους φέρειν· ἔ-"χομεν δὲ καὶ ψυχὰς σὺν τοῖς θεοῖς ἀμείνο-"νας· οἱ δὲ ἄνδρες καὶ τρωτοὶ καὶ θνητοὶ "μᾶλλον ἡμῶν, ἢν οἱ θεοὶ, ὥσπερ τοπρόσθεν, "νίκην ἡμῖν διδῶσιν. Ἀλλ' ἴσως γὰρ καὶ "ἄλλοι ταῦτα ἐνθυμοῦνται. Πρὸς τῶν θεῶν, "μὴ ἀναμένωμεν, ἄλλους ἐφ' ἡμᾶς ἐλθεῖν, "παρακαλοῦντας ἐπὶ τὰ κάλλιστα ἔργα, "ἀλλ' ἡμεῖς ἄρξωμεν τοῦ ἐξορμῆσαι καὶ "τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν ἀρετήν. Φάνητε τῶν "λοχαγῶν ἄριστοι, καὶ τῶν στρατηγῶν ἀξιο-"στρατηγότεροι. Κἀγὼ δὲ, εἰ μὲν ὑμεῖς "ἐθέλετε ἐξορμᾶν ἐπὶ ταῦτα, ἕπεσθαι ὑμῖν "βούλομαι, εἰ δὲ ὑμεῖς τάττετέ με ἡγεῖσ-

"scendere. Praeterea nobis "sunt corpora, quae magis, "quam illorum *corpora*, ad "frigora, calores, labores per-"ferendos sunt idonea: nobis "itidem sunt animi deorum "beneficio praestantiores: vi-"ri ipsi magis quam nos vul-"neribus *sunt* et caedi obnoxii, "si *quidem* dii victoriam no-"bis, ut antehac, dederint. "Verum haec fortassis etiam "alii secum in animis versant. "Per deos, non expectemus, "donec ad nos alii veniant, qui "*nos* ad facinora praeclarissi-"ma cohortentur; sed ipsi "prius etiam alios ad virtutem "excitemus. Exhibete vos "cohortium praefectorum for-"tissimos, et imperatorum offi-"cio *ipsis* imperatoribus dig-"niores. Atque ego certe, si "vos ad haec erumpere veli-

" θαι, οὐδὲν προφασίζομαι τὴν ἡλικίαν, ἀλ-
" λὰ καὶ ἀκμάζειν ἡγοῦμαι, ἐρύκειν ἀπ' ἐ-
" μαυτοῦ τὰ κακά."

Ὁ μὲν ταῦτα ἔλεξεν· οἱ δὲ λοχαγοὶ, ἀκούσαντες [ταῦτα], ἡγεῖσθαι ἐκέλευον ἅπαντες. Πλὴν Ἀπολλωνίδης τις ἦν, βοιωτιάζων τῇ φωνῇ· οὗτος δ' εἶπεν, ὅτι φλυαροίη, ὅστις λέγοι, ἄλλως πως σωτηρίας ἂν τυχεῖν, ἢ βασιλέα πείσας, εἰ δύναιτο· καὶ ἅμα ἤρχετο λέγειν τὰς ἀπορίας. Ὁ μέντοι Ξενοφῶν, μεταξὺ ὑπολαβὼν, ἔλεξεν ὧδε· "Ὦ θαυμα-
" σιώτατε ἄνθρωπε, σύ γε οὐδ' ὁρῶν γιγνώσ-
" κεις, οὐδ' ἀκούων μέμνησαι. Ἐν ταὐτῷ
" γε μέντοι ἦσθα τούτοις, ὅτε βασιλεὺς, ἐ-

" tis, libens vos sequar: ac si
" me ducis in munere consti-
" tuatis, aetatis excusatione
" nequaquam utar, quin *me* vi-
" gere puto ad arcenda a me
" mala."

Haec ille verba fecit: Quae cum praefecti cohortium audissent, ducis illum munere fungi jusserunt universi. Verum Apollonides quidam erat, qui Boeotios loquendo imitabatur: aiebat hic nugari *eum*, qui alia quadam, quam regem *sibi* conciliando, id si fieri posset, ratione, diceret *ipsos* salutem consequi posse; simul difficultates exponere incipiebat. At vero Xenophon, ejus sermone interrupto, hunc in modum loquutus est: " Vir admiratio-
" ne dignissime, tu certe ne-
" que quod vides intelligis, ne-
" que quod audis memoria te-
" nes. In eodem sane, quo hi,
" *loco* eras, cum rex, postea-

" πεὶ Κῦρος ἀπέθανε, μέγα φρονήσας ἐπὶ τού-
" τῳ, πέμπων ἐκέλευε παραδιδόναι τὰ ὅπλα.
" Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς οὐ παραδόντες, ἀλλ' ἐξω-
" πλισμένοι ἐλθόντες παρεσκηνήσαμεν αὐτῷ,
" τί οὐκ ἐποίησε πρέσβεις πέμπων, καὶ σπον-
" δὰς αἰτῶν, καὶ παρέχων τὰ ἐπιτήδεια, ἔσ-
" τε σπονδῶν ἔτυχεν; Ἐπεὶ δ' αὖ στρατηγοὶ
" καὶ λοχαγοὶ, ὥσπερ δὴ καὶ σὺ κελεύεις,
" εἰς λόγους αὐτοῖς ἄνευ ὅπλων ἦλθον, πισ-
" τεύσαντες ταῖς σπονδαῖς, οὐ νῦν ἐκεῖνοι
" παιόμενοι, κεντούμενοι, ὑβριζόμενοι, οὐδ'
" ἀποθανεῖν οἱ τλήμονες δύνανται; καὶ μάλ',
" οἶμαι, ἐρῶντες τούτου. Ἃ σὺ πάντα εἰ-
" δὼς, τοὺς μὲν ἀμύνεσθαι κελεύοντας

" quam Cyrus mortuus esset, " hanc ob causam elatus, ad " nos mitteret atque arma tra- " dere juberet: verum cum " nos non *modo non* tradere- " mus, sed *etiam* armati profi- " cisceremur ac juxta ipsum " tabernacula collocaremus, " quid non per legatos *ad nos* " missos fecit, cum et foedus " peteret, et suppeditaret com- " meatum, donec tandem foe- " dus a nobis impetraret? " Posteaquam vero duces ac " praefecti cohortium, quem- " admodum tu quoque jam *fi-* " *eri* jubes, foederibus freti in " colloquium eorum sine armis " venerunt, annon illi plagas, " vulnera, injurias contumelio- " se factas modo passi, ne " mortem quidem oppetere " miseri possunt? id *licet* eti- " am, opinor, admodum expec- " tant. Quae cum omnia tu " noris, illos *tamen*, qui ad de-

"φλυαρεῖν φῄς, πείθειν δὲ πάλιν κελεύεις "ἰόντας; Ἐμοὶ δὲ, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ, τὸν ἄν"θρωπον τοῦτον μήτε προσίεσθαι εἰς ταὐτὸ "ἡμῖν αὐτοῖς, ἀφελομένους τε τὴν λοχα"γίαν, σκεύη ἀναθέντας, ὡς τοιούτῳ χρῆσ"θαι. Οὗτος γὰρ καὶ τὴν πατρίδα κατ"αισχύνει, καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι, "Ἕλλην ὢν, τοιοῦτός ἐστιν."

Ἐντεῦθεν ὑπολαβὼν Ἀγασίας Στυμφάλιος, εἶπεν· Ἀλλὰ τούτῳ γε οὔτε τῆς Βοιωτίας προσήκει οὐδὲν, οὔτε τῆς Ἑλλάδος παντάπασιν· ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον, ὥσπερ Λυδὸν, ἀμφότερα τὰ ὦτα τετρυπημένον. Καὶ εἶχεν οὕτως. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπήλασαν· οἱ δ' ἄλλοι, παρὰ τὰς τάξεις ἰόντες, ὅπου μὲν στρα-

---

"fensionem *milites* hortantur, "nugari dicis, ac rursum *nos* "*ad hostes eo consilio* proficisci "jubes, ut *regem* nobis conciliemus? Ego vero, milites, "existimo *nos* hunc hominem "neque in eundem atque nosmet locum admittere debere, "et adempta cohortis praefectura, vasa ubi *ei* imposuerimus, ut talem *eum* tractare. "Nam et patriam dedecorat "is, et universam Graeciam, "cum *natione* Graecus, ita se "gerat."

Agasias deinde Stymphalius, sermone suscepto; At huic sane, inquit, nihil omnino neque cum Boeotia, neque cum Graecia commune est: nam ejus ego, tanquam Lydi, utramque aurem perforatam vidi. Et sic *quidem se res* habebat. Hunc igitur abegerunt: cae-

τηγὸς σῶος εἴη, τὸν στρατηγὸν παρεκάλουν· ὁπόθεν δὲ οἴχοιτο, τὸν ὑποστρατηγόν· ὅπου δὲ λοχαγὸς σῶος εἴη, τὸν λοχαγόν. Ἐπεὶ δὲ πάντες συνῆλθον, εἰς τὸ πρόσθεν τῶν ὅπλων ἐκαθέζοντο· καὶ ἐγένοντο οἱ συνελθόντες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν. Ὅτε δὲ ταῦτα ἦν, σχεδὸν ἦσαν μέσαι νύκτες. Ἐνταῦθα Ἱερώνυμος Ἠλεῖος, πρεσβύτατος ὢν τῶν Προξένου λοχαγῶν, ἤρχετο λέγειν ὧδε. Ἡμῖν, ὦ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ, ὁρῶσι τὰ παρόντα ἔδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν, καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, ὅπως βουλευσαίμεθα, εἴ τι δυναίμεθα, ἀγαθόν. Λέξον δ', ἔφη, καὶ σὺ, ὦ Ξενοφῶν, ἅπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς.

---

teri per ordines incedentes, ubicunque dux salvus esset, ducem evocabant; ubi periisset, eum qui pro duce esset: ubi praefectus cohortis salvus esset, cohortis praefectum. Cumque omnes convenissent, ante ordines armatos consederunt: et erant duces ac praefecti cohortium, qui convenerant, circiter centum. Cum haec agerentur, media fere nox erat. Ibi tum Hieronymus Eleus, inter Proxeni cohortium praefectos natu maximus, in hunc modum dicere coepit: Visum est nobis, duces ac praefecti cohortium, praesentem *rerum nostrarum* statum intuentibus, ut et ipsi conveniremus, et vos advocaremus, quo consilium, si quid possimus, bonum ineamus. Tu vero etiam Xenophon, ait, *ea* dicito, quae et nobis *dixisti*.

Ἐκ τούτου λέγει τάδε Ξενοφῶν· “ Ἀλλὰ “ ταῦτα μὲν δὴ πάντες ἐπιστάμεθα, ὅτι βασι-“ λεὺς καὶ Τισσαφέρνης, οὓς μὲν ἐδυνήθησαν, “ συνειλήφασιν ἡμῶν· τοῖς δ' ἄλλοις δῆλον ὅτι “ ἐπιβουλεύουσιν, ὡς, ἢν δύνωνται, ἀπολέσωσιν. “ Ἡμῖν δ' ἐγῷμαι πάντα ποιητέα, ὡς μήποτ' “ ἐπὶ τοῖς βαρβάροις γενώμεθα, ἀλλὰ μᾶλ-“ λον, ἢν δυνώμεθα, ἐκεῖνοι ἐφ' ἡμῖν. Εὖ τοίνυν “ ἐπίστασθε, ὅτι ὑμεῖς, τοσοῦτοι ὄντες, ὅσοι νῦν “ συνεληλύθατε, μέγιστον ἔχετε καιρόν. Οἱ “ γὰρ στρατιῶται οὗτοι πάντες πρὸς ὑμᾶς “ ἀποβλέπουσι· κἂν μὲν ὑμᾶς ὁρῶσιν ἀθυ-“ μοῦντας, πάντες κακοὶ ἔσονται· ἢν δὲ “ ὑμεῖς αὐτοί τε παρασκευαζόμενοι φανε-“ ροὶ ἦτε ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ τοὺς ἄλ-

---

Tum Xenophon haec verba fecit: “ Haec certe quidem “ universi novimus, regem *sci-* “ *licet* et Tissaphernem ex no-“ bis eos, quos potuerunt, “ comprehendisse; caeterisque “ *adeo* haud dubie insidiantur, “ ut, si *quidem* possint, *eos* in-“ terimant. Nobis vero om-“ nia facienda puto, ut nun-“ quam barbarorum in potes-“ tatem veniamus, sed illi po-“ tius, *id* si *efficere* possimus, “ nostra sint in potestate. “ Quamobrem certo sciatis *ve-* “ *lim*, vos quotquot estis, qui “ jam convenistis, commodis-“ simam habere occasionem. “ Nam milites isti omnes vos “ respiciunt: et si vos demis-“ sis animis esse viderint, om-“ nes erunt ignavi; sin et vos “ ipsi palam in hostes accinga-“ mini, et caeteros hortemini,

“ λους παρακαλῆτε, εὖ ἴστε, ὅτι ἕψονταί ὑ-
“ μῖν, καὶ πειράσονται μιμεῖσθαι. Ἴσως δὲ
“ τοι καὶ δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς διαφέρειν τι
“ τούτων. Ὑμεῖς γὰρ ἐστὲ στρατηγοὶ, ὑ-
“ μεῖς ταξίαρχοι καὶ λοχαγοί· καὶ ὅτε
“ εἰρήνη ἦν, ὑμεῖς καὶ χρήμασι καὶ τιμαῖς
“ τούτων ἐπλεονεκτεῖτε· καὶ νῦν τοίνυν, ἐπεὶ
“ πόλεμός ἐστιν, ἀξιοῦν δεῖ ὑμᾶς αὐτοὺς
“ ἀμείνους τε τοῦ πλήθους εἶναι, καὶ προβου-
“ λεύειν τούτων καὶ προπονεῖν, ἤν που δέῃ.
“ Καὶ νῦν πρῶτον μὲν οἶμαι ἂν ὑμᾶς μέγα
“ ὀνῆσαι τὸ στράτευμα, εἰ ἐπιμεληθείητε, ὅ-
“ πως ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ὡς τάχιστα
“ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ κατασταθῶσιν.
“ Ἄνευ γὰρ ἀρχόντων οὐδὲν ἂν οὔτε καλὸν,

“ scitote vos sequuturos, et “ daturos operam ut vos imi- “ tentur. Et aequum sane est “ hisce vos nonnihil praestare. “ Vos enim duces estis, vos “ ordinum ac cohortium prae- “ fecti: atque vos, cum pax “ *agitata* erat, et fortunis et “ honoribus potiores his fuis- “ tis: itaque nunc, bellum ubi “ *exortum* est, vos ipsos ar- “ bitrari debetis *militum* vulgo “ praestantiores, et pro iis con- “ silia capere et labores subire, “ sicubi usus postulet. Et jam “ primum arbitror magnam “ vos exercitui utilitatem adla- “ turos, si curaveritis ut pro “ iis qui perierunt duces ac “ praefecti cohortium quam- “ primum substituantur. Nam “ absque imperatoribus nihil “ neque praeclarum neque uti- “ le geri possit, ut summatim

" οὔτε ἀγαθὸν γένοιτο, ὡς μὲν συνελόντι εἰ-
" πεῖν, οὐδαμοῦ· ἐν δὲ δὴ τοῖς πολεμικοῖς,
" παντάπασιν. Ἡ μὲν γὰρ εὐταξία σώζειν
" δοκεῖ, ἡ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλε-
" κεν. Ἐπειδὰν δὲ καταστήσησθε τοὺς ἄρ-
" χοντας, ὅσους δεῖ, ἢν καὶ τοὺς ἄλλους
" στρατιώτας συλλέγητε καὶ παραθαῤῥύνητε,
" οἶμαι, ὑμᾶς πάνυ ἂν ἐν καιρῷ ποιῆσαι.
" Νῦν μὲν γὰρ ἴσως καὶ ὑμεῖς αἰσθάνεσθε,
" ὡς ἀθύμως μὲν ἦλθον ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀθύμως
" δὲ πρὸς τὰς φυλακάς· ὥστε, οὕτω γε
" ἐχόντων, οὐκ οἶδα, ὅ, τι ἄν τις χρήσαιτο
" αὐτοῖς, εἴτε νυκτὸς δέοι τι, εἴτε καὶ ἡμέ-
" ρας. Ἢν δέ τις αὐτῶν τρέψῃ τὰς γνώ-
" μας, ὡς μὴ τοῦτο μόνον ἐννοῶνται, τί πεί-

" dicam, usquam; et bellicis
" certe in rebus, in primis.
" Etenim ordinis conservatio
" salutem dare videtur, ordinis
" perturbatio jam multos per-
" didit. Ubi vero *tot* consti-
" tueritis imperatores, quot o-
" portet, admodum vos oppor-
" tune *hoc* facturos arbitror, si
" caeteros etiam collegeritis
" milites et confirmaveritis.
" Jam enim vos etiam haud
" dubie animadvertitis, quam
" dimissis animis ad arma ve-
" nerint, anxieque *adeo* ad ex-
" cubias: adeo ut, si ita se
" sane habeant, haud sciam
" qua in re eorum uti quis-
" quam possit opera, sive noc-
" tu quid seu die *fieri* opor-
" teat. Quod si quis eorum
" flexerit animos, ut non so-
" lum cogitent quid passuri
" sint, verum etiam quid fac-

" σονται, ἀλλὰ καὶ τί ποιήσουσι, πολὺ εὐθυ-
" μότεροι ἔσονται. Ἐπίστασθε γὰρ δήπου,
" ὅτι οὔτε πλῆθός ἐστιν οὔτε ἰσχὺς ἡ ἐν τῷ
" πολέμῳ τὰς νίκας ποιοῦσα· ἀλλ' ὁπότεροι
" ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ταῖς ψυχαῖς ἐῤῥωμενέστε-
" ροι ἴωσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, τούτους ὡς
" ἐπιτοπολὺ οἱ ἐναντίοι οὐ δέχονται. Ἐν-
" τεθύμημαι δ' ἔγωγε, ὦ ἄνδρες, καὶ τοῦτο,
" ὅτι, ὁπόσοι μὲν μαστεύουσι ζῆν ἐκ παντὸς
" τρόπου ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὗτοι κακῶς τε
" καὶ αἰσχρῶς ὡς ἐπιτοπολὺ ἀποθνήσκουσιν·
" ὁπόσοι δὲ τὸν μὲν θάνατον ἐγνώκασι πᾶσι
" κοινὸν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον ἀνθρώποις, περὶ
" δὲ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν ἀγωνίζονται,
" τούτους ὁρῶ μᾶλλόν πως εἰς τὸ γῆρας

" turi, multo alacriores erunt. " Scitis enim, opinor, neque " multitudinem esse, neque robur quod in bello victorias " parit: sed eorum, qui diis " juvantibus in hostes firmioribus invadunt animis, plerumque impetum non excipiunt adversarii. Hoc equidem, viri, etiam in animo " versare soleo, quicunque quovis modo in militia vivere " quaerunt, eos ignave turpiterque ut plurimum mori: " qui vero mortem hominibus " communem omnibus ac necessariam statuere, deque eo " *in primis* certant, ut praeclare mortem obeant, eos " video magis ad senectutem " pervenire, ac, quamdiu vivunt, majore frui felicitate

"ἀφικνουμένους, καὶ, ἕως ἂν ζῶσιν, εὐδαι-
"μονέστερον διάγοντας. Ἃ καὶ ἡμᾶς δεῖ
"νῦν καταμαθόντας (ἐν τοιούτῳ γὰρ καιρῷ
"ἐσμὲν) αὐτούς τε ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι,
"καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν." Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν, ἐπαύσατο.

Μετὰ τοῦτον δ' εἶπε Χειρίσοφος· Ἀλλὰ πρόσθεν μὲν, ὦ Ξενοφῶν, τοσοῦτον μόνον σε ἐγίγνωσκον, ὅσον ἤκουον Ἀθηναῖον εἶναι· νῦν δὲ καὶ ἐπαινῶ σε, ἐφ' οἷς λέγεις τε καὶ πράττεις, καὶ βουλοίμην ἂν, ὅτι πλείστους εἶναι τοιούτους· κοινὸν γὰρ ἂν εἴη τὸ ἀγαθόν. Καὶ νῦν, ἔφη, μὴ μέλλωμεν, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ἀπελθόντες ἤδη αἱρεῖσθε οἱ δεόμενοι ἄρχοντας, καὶ ἑλόμενοι ἥκετε εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατο-

---

"Quae nos etiam ubi animad-
"verterimus oportet (nam ita
"nobis *jam* tempus est, *id ut*
"*exigat)* cum ipsos viros esse
"fortes, tum alios cohortari." Haec ille loquutus, finem fecit.

Ac post eum Cherisophus, Equidem antehac, inquit, ita solum te noram, Xenophon, quod Atheniensem esse audieram: nunc et orationem et facta tua laudo, ac tales quam plurimos esse velim, nam ex bono esset publico. Nunc igitur, viri, ne cessemus, ait; sed confestim *hinc* digressi imperatores, quibus opus est, deligite; ac ubi delegeritis, media in castra venite, et delectos adducite; deinde milites caeteros illuc advocabimus: adsit etiam

πέδου, καὶ τοὺς αἱρεθέντας ἄγετε· ἔπειτα ἐκεῖ συγκαλοῦμεν τοὺς ἄλλους στρατιώτας· παρέστω δὲ ἡμῖν, ἔφη, καὶ Τολμίδης ὁ κήρυξ. Καὶ ἅμα ταῦτα εἰπὼν ἀνέστη, ὡς μὴ μέλλοιτο, ἀλλὰ περαίνοιτο τὰ δέοντα. Ἐκ τούτου ᾑρέθησαν ἄρχοντες, ἀντὶ μὲν Κλεάρχου Τιμασίων Δαρδανεὺς, ἀντὶ δὲ Σωκράτους Ξανθικλῆς Ἀχαιὸς, ἀντὶ δὲ Ἀγίου Ἀρκάδος Κλεάνωρ Ὀρχομένιος, ἀντὶ δὲ Μένωνος Φιλήσιος Ἀχαιὸς, ἀντὶ δὲ Προξένου Ξενοφῶν Ἀθηναῖος.

β΄. Ἐπεὶ δὲ ᾕρηντο, ἡμέρα τε σχεδὸν ὑπέφαινε, καὶ εἰς τὸ μέσον ἧκον οἱ ἄρχοντες, ἔδοξεν αὐτοῖς, προφύλακας καταστήσαντας, συγκαλεῖν τοὺς στρατιώτας. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται συνῆλθον, ἀνέστη πρῶτον

---

nobis Tolmides praeco. Haec ubi dixisset, surrexit, ut ne qua interponeretur mora, sed *quamprimum* perficerentur quae fieri oportuit. Deinde lecti sunt imperatores, pro Clearcho, Timasion Dardanius; pro Socrate, Xanthicles Achaeus; pro Agia Arcade, Cleanor Orchomenius; pro Menone, Philesius Achaeus; pro Proxeno, Xenophon Atheniensis.

2. Cum autem legerentur *illi*, ac dies prope *jam* illucesceret, imperatoresque in medium prodirent, visum est ipsis, collocatis *ante castra* excubiis, milites convocare. Et ubi caeteri etiam convenissent milites, surrexit primum Cherisophus

μὲν Χειρίσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος, καὶ ἔλεξεν ὧδε· "Ὦ ἄνδρες στρατιῶται, χαλεπὰ μὲν "τὰ παρόντα, ὁπότε ἀνδρῶν στρατηγῶν τοιού- "των στερόμεθα καὶ λοχαγῶν καὶ στρατιω- "τῶν· πρὸς δ' ἔτι καὶ οἱ ἀμφὶ Ἀριαῖον, οἱ "πρόσθεν σύμμαχοι ὄντες, προδεδώκασιν ἡ- "μᾶς. Ὅμως δὲ δεῖ ἐκ τῶν παρόντων ἄν- "δρας ἀγαθούς τε ἐλθεῖν, καὶ μὴ ὑφίεσθαι, "ἀλλὰ πειρᾶσθαι, ὅπως, ἢν μὲν δυνώμεθα, "καλῶς νικῶντες σωζώμεθα· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ "καλῶς γε ἀποθνήσκωμεν, ὑποχείριοι δὲ μή- "ποτε γενώμεθα ζῶντες τοῖς πολεμίοις. Οἶ- "μαι γὰρ ἂν ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν, οἷα τοὺς "ἐχθροὺς οἱ θεοὶ ποιήσειαν."

Lacedaemonius, et hunc in modum verba fecit: "Difficilis "est, milites, rerum praesen- "tium status, cum ejusmodi "ducibus et cohortium prae- "fectis et militibus orbati si- "mus: praeterea, Ariaei copi- "ae, quae *nobis* antea societate "conjunctae erant, nos dese- "ruerunt. Attamen e prae- "senti rerum statu viros for- "tes prodire *nos* oportet, nec "remissis esse animis, sed eniti "ut, si quidem poterimus, "praeclare vincendo salutem "consequamur: sin autem, sal- "tem praeclare mortem obea- "mus, ac nunquam hostium in "manus vivi incidamus. Ete- "nim ea nos perpessuros arbi- "tror, quae in hostes dii ver- "tant."

Ἐπὶ τούτῳ Κλεάνωρ Ὀρχομένιος ἀνέστη, καὶ ἔλεξεν ὧδε· "Ἀλλ' ὁρᾶτε μὲν, ὦ ἄν-" "δρες, τὴν βασιλέως ἐπιορκίαν καὶ ἀσέβειαν· "ὁρᾶτε δὲ τὴν Τισσαφέρνους ἀπιστίαν, ὅστις, "λέγων, ὡς γείτων τε εἴη τῆς Ἑλλάδος, καὶ "περὶ πλείστου ἂν ποιήσαιτο σῶσαι ἡμᾶς, "καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτὸς ὀμόσας ἡμῖν, αὐτὸς "δεξιὰς δοὺς, αὐτὸς ἐξαπατήσας, συνέλαβε "τοὺς στρατηγοὺς, καὶ οὐδὲ Δία Ξένιον "ᾐδέσθη, ἀλλὰ Κλεάρχῳ καὶ ὁμοτράπε-" "ζος γενόμενος, αὐτοῖς τούτοις ἐξαπατή-" "σας τοὺς ἄνδρας ἀπολώλεκεν. Ἀριαῖος "δὲ, ὃν ἡμεῖς ἠθέλομεν βασιλέα καθιστάναι, "καὶ ἐδώκαμεν καὶ ἐλάβομεν πιστὰ, μὴ

Post hunc Cleanor Orchomenius surrexit, atque in hunc modum verba fecit: "Videtis "certe, viri, perjurium regis "et impietatem; videtis etiam "Tissaphernis perfidiam, qui "cum se vicinum esse Graeciae "diceret, in primisque *adeo id* "velle, ut nos *in Graeciam* in-" "columes deduceret; atque in-" "super ipse dato nobis jureju-" "rando, ipse data dextra, ipse "fraude adhibita, duces com-" "prehendit: et ne Jovem qui-" "dem Hospitalem reveritus "est, sed Clearcho etiam cum "fuerit in mensa particeps, "viros his ipsis *artibus* decep-" "tos perdidit. Quin Ariaeus, "quem nos regem constituere "voluimus, fidesque *adeo* hinc "inde data erat, de nobis mu-" "tuo non deserendis, etiam hic "neque deos veritus, neque

" προδώσειν ἀλλήλους, καὶ οὗτος, οὔτε τοὺς
" θεοὺς δείσας, οὔτε Κῦρον τὸν τεθνηκότα
" αἰδεσθεὶς, τιμώμενος μάλιστα ὑπὸ Κύρου
" ζῶντος, νῦν πρὸς τοὺς ἐκείνου ἐχθίστους
" ἀποστὰς, ἡμᾶς τοὺς Κύρου φίλους κακῶς
" ποιεῖν πειρᾶται. Ἀλλὰ τούτους μὲν οἱ
" θεοὶ ἀποτίσαιντο· ἡμᾶς δὲ δεῖ, ταῦτα
' ὁρῶντας, μήποτε ἐξαπατηθῆναι ἔτι ὑπὸ τού-
" των, ἀλλὰ μαχομένους, ὡς ἂν δυνώμεθα
" κράτιστα, τοῦτο, ὅ, τι ἂν δοκῇ τοῖς θεοῖς,
" πάσχειν."

Ἐκ τούτου Ξενοφῶν ἀνίσταται, ἐσταλμένος εἰς πόλεμον ὡς ἐδύνατο κάλλιστα· νομίζων, εἴτε νίκην διδοῖεν οἱ θεοὶ, τὸν κάλλιστον κόσμον τῷ νικᾷν πρέπειν· εἴτε τελευτᾷν δέοι, ὀρ-

---

" Cyrum mortuum reveritus, " a Cyro quamvis, dum viveret, maximis fuisset honoribus ornatus, ad *homines* illi " infestissimos jam defecit, ac " nos Cyri amicos injuriis adficere conatur. Verum hos " dii ulciscantur: nos autem, " haec cum videamus, *cavere* " oportet, ne ab iis amplius " decipiamur, sed ubi quam " *quidem* poterimus fortissime " dimicaverimus, quidquid diis " visum fuerit, id ferre."

Dein surgit Xenophon, ad pugnam quam potuit elegantissime ornatus: existimabat enim, sive dii victoriam darent, ornatum pulcherrimum victoriae convenire; sive moriendum esset, par esse uti, se elegantissimo cultu dignatus,

θῶς ἔχειν, τῶν καλλίστων ἑαυτὸν ἀξιώσαντα, ἐν τούτοις τῆς τελευτῆς τυγχάνειν. τοῦ δὲ λόγου ἤρχετο ὧδε· "Τὴν μὲν τῶν βαρβάρων "ἐπιορκίαν τε καὶ ἀπιστίαν λέγει Κλεάνωρ, "ἐπίστασθε δὲ, οἶμαι, καὶ ὑμεῖς. Εἰ μὲν "οὖν βουλευόμεθα πάλιν αὐτοῖς διὰ φιλίας "ἰέναι, ἀνάγκη ἡμᾶς πολλὴν ἀθυμίαν ἔχειν, "ὁρῶντας τοὺς στρατηγοὺς, οἳ διὰ πίστεως "αὐτοῖς ἑαυτοὺς ἐνεχείρισαν, οἷα πεπόνθασιν· "εἰ μέντοι διανοούμεθα σὺν τοῖς ὅπλοις, ὧν τε "πεποιήκασι, δίκην ἐπιθεῖναι αὐτοῖς, καὶ τὸ "λοιπὸν διὰ παντὸς πολέμου αὐτοῖς ἰέναι, "σὺν τοῖς θεοῖς πολλαὶ ἡμῖν καὶ καλαὶ ἐλ-"πίδες εἰσὶ σωτηρίας." Τοῦτο δὲ λέγοντος αὐτοῦ, πτάρνυταί τις· ἀκούσαντες δ' οἱ

---

eodem *indutus* extremum diem morte conficeret: is in hunc modum dicere orsus est: "Cleanor barbarorum et perjuria et perfidiam exposuit, atque vos, opinor, nostis. Quod si ergo rursum amicitia eorum *nobis* utendum statuimus, necesse est magnam nos habere solicitudinem, cum videamus qualia duces, qui se ipsis in manus *data accep-taque* fide tradiderunt, passi sunt: at vero si poenas eorum quae perpetrarunt, ipsis irrogare armis instructi cogitamus, et in posterum omni genere belli eos persequi, multae, diis juvantibus, ac praeclarae nobis spes salutis *oblata* sunt." Hoc eo loquente, quidam sternuit: quo audito milites uno omnes impetu deum adorarunt: et Xen-

στρατιῶται, πάντες μιᾷ ὁρμῇ προσεκύνησαν τὸν θεόν· καὶ Ξενοφῶν εἶπε· "Δοκεῖ μοι, ὦ "ἄνδρες, ἐπεὶ περὶ σωτηρίας ἡμῶν λεγόντων "οἰωνὸς τοῦ Διὸς τοῦ Σωτῆρος ἐφάνη, εὔξασ-"θαι τῷ θεῷ τούτῳ θύσειν σωτήρια, ὅπου ἂν "πρῶτον εἰς φιλίαν χώραν ἀφικώμεθα· συνε-"πεύξασθαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς θύσειν "κατὰ δύναμιν. Καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτ', ἔφη, "ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα." Καὶ ἀνέτειναν ἅπαντες. Ἐκ τούτου εὔξαντο καὶ ἐπαιάνισαν. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς εἶχεν, ἤρχετο πάλιν ὧδε·

"Ἐτύγχανον λέγων, ὅτι πολλαὶ καὶ κα-"λαὶ ἐλπίδες ἡμῖν εἶεν σωτηρίας. Πρῶτον "μὲν γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐμπεδοῦμεν τοὺς τῶν

---

ophon ait, "Quando, viri, "nobis de salute loquentibus "augurium Jovis Servatoris "exstitit, huic deo votum nun-"cupemus censeo, sacra nos "datam ob salutem facturos, "quamprimum in regionem "pacatam pervenerimus: prae-"terea diis caeteris vota simul "faciamus, sacrificaturos nos "pro copia *nostra.* Atque "haec cuicunque placuerint, "manum, inquit, tollat." Ac sustulerunt *quidem* omnes. Deinde vota nuncuparunt et paeana cecinere. Peractis rite omnibus, ad deorum quae pertinebant cultum, rursus ita coepit dicere:

"Aiebam *modo* multas ac "praeclaras spes salutis nobis "*oblatas* esse. Primum enim "fidem, *quam* per deos jurati "*dedimus*, ratam fecimus; at

" θεῶν ὅρκους, οἱ δὲ πολέμιοι ἐπιωρκήκασί τε,
" καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους λελύκα-
" σιν. Οὕτω δ' ἐχόντων, εἰκὸς, τοῖς μὲν πο-
" λεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεοὺς, ἡμῖν δὲ
" συμμάχους, οἵπερ ἱκανοί εἰσι, καὶ τοὺς
" μεγάλους ταχὺ μικροὺς ποιεῖν, καὶ τους
" μικροὺς, κἂν ἐν δεινοῖς ὦσι, σώζειν εὐπετῶς,
" ὅταν βούλωνται. Ἔπειτα δὲ, (ἀναμνήσω
" γὰρ ὑμᾶς καὶ τοὺς τῶν προγόνων τῶν ἡμε-
" τέρων κινδύνους· ἵν' εἰδῆτε, ὡς ἀγαθοῖς τε
" ὑμῖν προσήκει εἶναι, σώζονταί τε σὺν τοῖς
" θεοῖς καὶ ἐκ πάνυ δεινῶν οἱ ἀγαθοὶ,) ἐλ-
" θόντων μὲν γὰρ Περσῶν καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς
" παμπληθεῖ στόλῳ, ὡς ἀφανιούντων τὰς Ἀ-
" θήνας, ὑποστῆναι αὐτοῖς Ἀθηναῖοι τολμή-

" hostes pejerarunt, et foedera
" fidemque jurejurando adli-
" gatam solverunt. Quae cum
" ita se habeant, consentaneum
" est hostibus *nostris* infensos,
" nobis auxiliares esse deos,
" qui quidem magnos cito par-
" vos facere, parvosque, etiam-
" si eos circumstent pericula,
" facile, cum velint, conserva-
" re possunt. Deinde, (vobis
" enim majorum etiam nostro-
" rum pericula in memoriam
" revocabo; ut sciatis et ves-
" trum esse strenue vos gere-
" re, et strenuos *viros* deorum
" ope gravissimis etiam ex
" periculis incolumes evadere)
" cum Persae eorumque socii
" permagno cum exercitu *eo*
" venirent *consilio*, ut Athenas
" delerent, ausi Athenienses
" ipsis resistere, eos vicerunt.
" Cumque votum Dianae fecis-

" σαντες, ἐνίκησαν αὐτούς. Καὶ εὐξάμενοι " τῇ Ἀρτέμιδι, ὁπόσους ἂν κατακάνοιεν τῶν " πολεμίων, τοσαύτας χιμαίρας καταθύσειν " τῇ θεῷ, ἐπεὶ οὐκ εἶχον ἱκανὰς εὑρεῖν, ἔδοξεν " αὐτοῖς, κατ᾽ ἐνιαυτὸν πεντακοσίας θύειν. " καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀποθύουσιν. Ἔπειτα ὅτε " Ξέρξης ὕστερον ἀγείρας τὴν ἀναρίθμητον " στρατιὰν ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε " ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων προ- " γόνους, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. " Ὧν ἔστι μὲν τεκμήρια ὁρᾷν τὰ τρόπαια, " μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ ἐλευθερία τῶν " πόλεων, ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτρά- " φητε· οὐδένα γὰρ ἄνθρωπον δεσπότην, ἀλλὰ

" sent, quot hostes occiderint, " tot se *illi* deae capras mactaturos, quia satis multas invenire non poterant, visum est " iis quotannis quingentas mactare: atque hoc etiam tempore *nonnullas* immolant. " Post deinde cum Xerxes " coacto illo innumerabili exercitu in Graeciam profectus " esset, tum quoque majores " nostri horum majores terra " marique vicerunt. Quarum " quidem *victoriarum* est certa videre indicia, *quae tum* " *posita sunt* tropaea; maximum vero testimonium *est* " libertas civitatum, in quibus " nati estis et educati: neque " enim hominem ullum *tanquam* dominum, sed deos adoratis. Hujusmodi majori-

" τοὺς θεοὺς προσκυνεῖτε. Τοιούτων μέν ἐστε
" προγόνων. Οὐ μὲν δὴ τοῦτό γε ἐρῶ, ὡς ὑ-
" μεῖς καταισχύνετε αὐτούς· ἀλλ᾽ οὔπω
" πολλαὶ ἡμέραι, ἀφ᾽ οὗ ἀντιταξάμενοι τού-
" τοις τοῖς ἐκείνων ἐκγόνοις, πολλαπλασίους
" ὑμῶν αὐτῶν ἐνικᾶτε σὺν τοῖς θεοῖς. Καὶ
" τότε μὲν δὴ περὶ τῆς Κύρου βασιλείας ἄν-
" δρες ἦτε ἀγαθοί· νῦν δὲ, ὁπότε περὶ τῆς ὑ-
" μετέρας σωτηρίας ὁ ἀγών ἐστι, πολὺ δήπου
" ὑμᾶς προσήκει καὶ ἀμείνονας καὶ προθυ-
" μοτέρους εἶναι. Ἀλλὰ μὴν καὶ θαῤῥα-
" λεωτέρους νῦν πρέπει εἶναι πρὸς τοὺς πολε-
" μίους. Τότε μὲν γὰρ ἄπειροι ὄντες αὐ-
" τῶν, τό τε πλῆθος ἄμετρον ὁρῶντες, ὅμως
" ἐτολμήσατε σὺν τῷ πατρίῳ φρονήματι ἰέναι

" bus *prognati* estis. Nec id
" sane dixerim, vos eis dede-
" cori esse: enimvero necdum
" multi dies *abiere*, cum hos
" illorum posteros instructa a-
" cie adgressi, deorum ope
" multo, quam vos essetis, plu-
" res superastis. Atque id
" quidem temporis *inito* pro
" Cyri regno *certamine* viri
" fortes eratis: nunc autem,
" cum de salute vestra certa-
" men sit *propositum*, multo
" certe et meliores vos et ala-
" criores esse par est; imo
" vero adversus hostes etiam
" fidentiores jam esse decet.
" Illo enim tempore, cum nul-
" lum *virtutis* eorum periculum
" fecissetis, ac immensam *eo-*
" *rum* multitudinem vidissetis,
" nihilominus patrio spiritu

" εἰς αὐτούς· νῦν δὲ, ὁπότε καὶ πεῖραν ἤδη " ἔχετε αὐτῶν, ὅτι θέλουσι καὶ πολλαπλά- " σιοι ὄντες μὴ δέχεσθαι ὑμᾶς, τί ὑμῖν ἔτι " προσήκει τούτους φοβεῖσθαι; Μηδὲ μέντοι " τοῦτο μεῖον δόξητε ἔχειν, εἰ οἱ Κυρεῖοι, " πρόσθεν σὺν ὑμῖν ταττόμενοι, νῦν ἀφεστή- " κασιν· ἔτι γὰρ οὗτοι κακίονές εἰσι τῶν ὑφ' " ἡμῶν ἡττημένων· ἔφευγον οὖν πρὸς ἐκείνους, " καταλιπόντες ὑμᾶς. Τοὺς δὲ ἐθέλοντας " φυγῆς ἄρχειν, πολὺ κρεῖττον σὺν τοῖς πο- " λεμίοις ταττομένους, ἢ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ τά- " ξει, ὁρᾷν. Εἰ δέ τις αὖ ὑμῶν ἀθυμεῖ, ὅτι " ὑμῖν μὲν οὐκ εἰσὶν ἱππεῖς, τοῖς δὲ πολεμίοις " πολλοὶ πάρεισιν, ἐνθυμήθητε, ὅτι οἱ μύριοι " ἱππεῖς οὐδὲν ἄλλο, ἢ μύριοι ἄνθρωποι εἰσίν·

" pergere adversus eos ausi es- " tis: nunc cum experimento " etiam deprehenditis, ipsos, " tametsi numero vos longe " superent, impetum vestrum " sustinere nolle, cur vos de- " ceat eos adhuc metuere? " Enimvero nec *ideo* vos de- " teriore loco esse putetis, quod " Cyriani, prius a vestris par- " tibus stantes, jam defecerint: " nam illi etiam his ignaviores " sunt, quos ipsi vicimus: no- " bis igitur relictis, ad hos fu- " gerunt. At eos, qui facere " fugae initium velint, multo " melius *est* in hostium ordini- " bus, quam acie nostra, vide- " re. Quod si quis vestrum " animum demittat, *propterea* " quod nobis non sint equites, " hostibus multi adsint, cogi- " tetis *velim* equites decem " mille nihil esse aliud, nisi

" ὑπὸ μὲν γὰρ ἵππου ἐν μάχῃ οὐδεὶς πώποτε " οὔτε δηχθεὶς οὔτε λακτισθεὶς ἀπέθανεν· οἱ " δ' ἄνδρες εἰσὶν οἱ ποιοῦντες, ὅ, τι ἂν ἐν ταῖς " μάχαις γίγνηται. Οὐκοῦν τῶν γε ἱππέων " πολὺ ἡμεῖς ἐπ' ἀσφαλεστέρου ὀχήματος " ἐσμέν· οἱ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππων κρέμανται, φο- " βούμενοι οὐχ ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ " καταπεσεῖν· ἡμεῖς δ' ἐπὶ τῆς γῆς βεβηκό- " τες, πολὺ μὲν ἰσχυρότερον παίσομεν, ἤν " τις προσίῃ, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον, ὅτου ἂν " ἐθέλωμεν, τευξόμεθα. Ἑνὶ μόνῳ προέχου- " σιν ἡμᾶς οἱ ἱππεῖς· φεύγειν αὐτοῖς ἀσφα- " λέστερόν ἐστιν, ἢ ἡμῖν. Εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν " μάχας θαῤῥεῖτε, ὅτι δ' οὐκέτι ἡμῖν Τισσα- " φέρνης ἡγήσεται, οὐδὲ βασιλεὺς ἀγορὰν παρ-

" decem mille homines; nam " ab equo nemo unquam vel " morsu saucius vel calce cae- " sus in praelio periit: at viri " sunt, qui, in pugnis quod fiat, " *id omne* gerant. Atqui nos " multo, quam equites, tutiore " utimur vehiculo: nam illi in " equis pendent, non tantum " nos metuentes, sed illud e- " tiam, ne decidant: nos ter- " rae innixi multo vehementi- " us feriemus, si quis accedat, " ac multo etiam magis id, quod " voluerimus, adipiscemus. U- " na tantum re nobis praestant " equites: ipsis tutius *licet*, " quam nobis, fugere. Quod " si ad pugnas firmis quidem " animis estis, sed illud vobis " grave est, quod non amplius " vobis dux viae erit Tissa- " phernes, neque rex forum " rerum venalium praebiturus

" ἔξει, τοῦτο ἄχθεσθε, σκέψασθε, πότερον " κρεῖττον, Τισσαφέρνην ἡγεμόνα ἔχειν, ὃς ἐ- " πιβουλεύων ἡμῖν φανερός ἐστιν, ἢ οὓς ἂν " ἡμεῖς ἄνδρας λαβόντες ἡγεῖσθαι κελεύωμεν· " οἳ εἴσονται, ὅτι, ἤν τι περὶ ἡμᾶς ἁμαρτά- " νωσι, περὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ τὰ σώ- " ματα ἁμαρτάνουσι. Τὰ δ' ἐπιτήδεια πό- " τερον ὠνεῖσθαι κρεῖττον ἐκ τῆς ἀγορᾶς, ἧς " οὗτοι παρεῖχον, μικρὰ μέτρα πολλοῦ ἀρ- " γυρίου, μηδὲ τοῦτο ἔτι ἔχοντας, ἢ αὐτοὺς " λαμβάνειν, ἤνπερ κρατῶμεν, μέτρῳ χρωμέ- " νους, ὁπόσῳ ἂν ἕκαστος βούληται. Εἰ δὲ " ταῦτα μὲν γιγνώσκετε, ὅτι οὕτω κρεῖττον, " τοὺς δὲ ποταμοὺς ἄπορον νομίζετε εἶναι, " καὶ μεγάλως ἡγεῖσθε ἐξαπατηθῆναι διαβάν-

---

" est, considerate utrum satius " sit, Tissaphernem ducem ha- " bere, qui nobis palam insi- " diatur, an eos, quos ipsi de- " lectos duces esse jusserimus: " qui se intelligent, si quid in " nos delinquant, in animos ip- " sorum ac corpora delinquere. " *Considerate* etiam utrum " commeatum emere satius sit " ex foro, quod hi suppedita- " bant, parvas *nimirum* men- " suras multo argento, cum " *praesertim* unde hoc suma- " mus jam amplius non habea- " mus; an, victoria si quidem " potiamur, uti mensura, quan- " ta quisque velit. Quod si " intelligitis haec melius ita se " habitura, verum esse flumina " *quiddam*, trajici quod ne- " queat, existimatis, atque ea " vos trajecisse magnae vobis " esse fraudi ducitis, conside-

“ τες, σκέψασθε, εἰ ἄρα τοῦτο καὶ μωρότα-“ τον πεποιήκασιν οἱ βάρβαροι. Πάντες μὲν “ γὰρ οἱ ποταμοὶ, εἰ καὶ πρόσω τῶν πηγῶν “ ἄποροι ὦσι, προϊοῦσι πρὸς τὰς πηγὰς δια-“ βατοὶ γίγνονται, οὐδὲ τὸ γόνυ βρέχοντες. “ Εἰ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διήσουσιν, ἡγεμών τε “ μηδεὶς φανεῖται, οὐδ' ὣς ἡμῖν γε ἀθυμητέον. “ Ἐπιστάμεθα γὰρ Μυσοὺς, οὓς οὐκ ἂν ἡμῶν “ φαίημεν βελτίους εἶναι, οἳ, βασιλέως ἄ-“ κοντος, ἐν τῇ βασιλέως χώρᾳ πολλάς τε καὶ “ μεγάλας καὶ εὐδαίμονας πόλεις οἰκοῦσιν· “ ἐπιστάμεθα δὲ Πεισίδας ὡσαύτως· Λυκά-“ ονας δὲ καὶ αὐτοὶ εἴδομεν, ὅτι, ἐν τοῖς “ πεδίοις τὰ ἐρυμνὰ καταλαβόντες, τὴν τού-“ του χώραν καρποῦνται. Καὶ ἡμᾶς δ' ἂν

“ rate annon illud *ipsum* stul-“ tissime barbari fecerint. Om-“ nes enim fluvii, etiamsi pro-“ cul a fontibus *suis* transiri “ nequeant, *tamen* ab iis, qui “ ad fontes *ipsos* progrediun-“ tur, *sic* transiri possunt, *ut* “ ne genu quidem madefaciant. “ *Jam* vero si neque flumina “ *nos* transmissura sunt, et dux “ nullus compareat, tamen ne “ sic quidem animum despon-“ dere debemus. Scimus en-“ im Mysos, quos dicere nobis “ praestantiores non possumus, “ invito rege in ipsius ditione “ multas et amplas et opulen-“ tas urbes incolere; Pisidas “ itidem *urbes ibidem incolere* “ scimus: Lycaonas ipsi etiam “ vidimus, cum in campis loca “ munita occuparint, illius agri “ fructus percipere. Atque e-“ quidem dixerim nondum de-

" φαίην ἔγωγε χρῆναι μήπω φανεροὺς εἶναι
" οἴκαδε ὡρμημένους, ἀλλὰ κατασκευάζεσ-
" θαι, ὡς αὐτοῦ που οἰκήσοντας. Οἶδα
" γὰρ, ὅτι καὶ Μυσοῖς βασιλεὺς πολλοὺς
" μὲν ἡγεμόνας ἂν δοίη, πολλοὺς δ' ἂν ὁμή-
" ρους τοῦ ἀδόλως ἐκπέμψειν· καὶ ὁδοποιή-
" σειέ γ' ἂν αὐτοῖς, καὶ εἰ σὺν τεθρίπποις
" βούλοιντο ἀπιέναι. Καὶ ἡμῖν γ' ἂν οἶδ'
" ὅτι τρισάσμενος ταῦτα ἐποίει, εἰ ἑώρα
" ἡμᾶς μένειν παρασκευαζομένους. Ἀλλὰ
" γὰρ δέδοικα, μὴ, ἂν ἅπαξ μάθωμεν ἀργοὶ
" ζῆν, καὶ ἐν ἀφθόνοις βιοτεύειν, καὶ Μήδων
" δὲ καὶ Περσῶν καλαῖς καὶ μεγάλαις
" γυναιξὶ καὶ παρθένοις ὁμιλεῖν, μὴ, ὥσπερ
" οἱ λωτοφάγοι, ἐπιλαθώμεθα τῆς οἴκαδε

" bere nos prae nobis ferre do-
" mum proficiscendi impetum,
" sed *res nostras* componere,
" quasi hic alicubi domicilia
" collocare velimus. Scio e-
" nim regem Mysis duces mul-
" tos daturum esse, multos ob-
" sides sine fraude se *eos* di-
" missurum: imo etiam viam
" ipsis muniret, etiamsi *vel* in
" quadrigis discedere vellent.
" Nobis quoque haec *ipsa*, *sat*
" scio, libentissime praestaret,
" si nos videret *ita* nosmet
" parare, *quasi* mansuri *hic* es-
" semus. Verum enimvero
" metuo ne, si semel laboris
" expertes agere, et copiose
" victitare discamus, atque eti-
" am Persarum et Medorum
" pulchris procerisque mulie-
" ribus ac virginibus familiari-
" ter uti, quemadmodum *so-*
" *lent* lotophagi, suscipiendi in

" ὁδοῦ. Δοκεῖ οὖν μοι εἰκὸς καὶ δίκαιον εἶ-
" ναι, πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τοὺς
" οἰκείους πειρᾶσθαι ἀφικνεῖσθαι, καὶ ἐπι-
" δεῖξαι τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι ἑκόντες πένονται,
" ἐξὸν αὐτοῖς, τοὺς νῦν οἴκοι ἀκλήρους πολι-
" τεύοντας, ἐνθάδε κομισαμένους, πλουσίους
" ὁρᾶν. Ἀλλὰ γὰρ, ὦ ἄνδρες, πάντα
" ταῦτ' ἀγαθὰ δηλονότι τῶν κρατούντων
" ἐστί. Τοῦτο δὲ δεῖ λέγειν, πῶς ἂν
" πορευοίμεθά τε ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ, εἰ
" μάχεσθαι δέοι, ὡς κράτιστα μαχοίμεθα.
" Πρῶτα μὲν τοίνυν, ἔφη, δοκεῖ μοι κατακαῦ-
" σαι τὰς ἁμάξας, ἃς ἔχομεν· ἵνα μὴ τὰ
" ζεύγη ἡμῶν στρατηγῇ, ἀλλὰ πορευώμεθα,
" ὅποι ἂν τῇ στρατιᾷ συμφέρῃ· ἔπειτα καὶ

" patriam itineris obliviscamur. Quamobrem consentaneum et aequum mihi esse videtur, primum ut in Graeciam et ad propinquos redire conemur; ac Graecis ostendamus sua *ipsos* sponte pauperes esse, cum liceat iis, huc si deduxerint eos qui domi jam vitam agunt inopem, opulentos videre. Sed enim, viri, haec omnia bona sunt eorum utique qui vincunt. De eo jam dicendum, quo pacto quam tutissime profecturi simus, ac, si praelio decertandum sit, quam optime praelium ineamus. Itaque primum plaustra, quae habemus, comburenda censeo; ne sarcinaria nobis imperent vehicula, sed quocunque exercitui conducat, pergamus: deinde etiam taber-

" τὰς σκηνὰς συγκατακαῦσαι. Αὗται γὰρ " αὖ ὄχλον μὲν παρέχουσιν ἄγειν, συνω- " φελοῦσι δὲ οὐδὲν οὔτε εἰς τὸ μάχεσθαι, " οὔτ᾽ εἰς τὸ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. Ἔτι δὲ " τῶν ἄλλων σκευῶν τὰ περιττὰ ἀπαλλάξω- " μεν, πλὴν ὅσα πολέμου ἕνεκεν ἢ σίτων ἢ " ποτῶν ἔχομεν· ἵν᾽ ὡς πλεῖστοι μὲν ἡμῶν ἐν " τοῖς ὅπλοις ὦσιν, ὡς ἐλάχιστοι δὲ σκευοφο- " ρῶσι. Κρατουμένων μὲν γὰρ ἐπίστασθε " ὅτι πάντα ἀλλότρια· ἢν δὲ κρατῶμεν, καὶ " τοὺς πολεμίους δεῖ σκευοφόρους ἡμετέρους " νομίζειν. Λοιπόν μοι εἰπεῖν, ὅπερ καὶ " μέγιστον νομίζω εἶναι. Ὁρᾶτε γὰρ καὶ " τοὺς πολεμίους, ὅτι οὐ πρόσθεν ἐξενεγκεῖν " ἐτόλμησαν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον, πρὶν τοὺς

" nacula una comburenda. Nam " horum item vectura nego " tium nobis facessit, neque " quidquam vel ad pugnam, " vel ad commeatum compa- " randum adjumenti adferunt. " Praeterea in vasis reliquis " quae supervacanea sunt amo- " veamus, exceptis iis, quae ad " belli, vel cibi, vel potus usus " habemus: ut quam plurimi " nostrum inter armatos sint, " quam paucissimi impedimen- " ta vehant. Nostis enim om- " nia, victi quibus potiantur, " aliena *fieri*: atque adeo si " vicerimus, hostes ipsos in il- " lorum habere loco debemus, " nostra qui vehant impedi- " menta. Reliquum *est* ut de " eo dicam, quod maximum " esse arbitror: Videtis certe " etiam hostes non ante bello " nos ausos fuisse lacessere,

" στρατηγοὺς ἡμῶν συνέλαβον, νομίζοντες,
" ὄντων μὲν τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡμῶν πειθο-
" μένων, ἱκανοὺς εἶναι ἡμᾶς περιγενέσθαι τῷ
" πολέμῳ· λαβόντες δὲ τοὺς ἄρχοντας, ἀναρ-
" χίᾳ ἂν καὶ ἀταξίᾳ ἐνόμιζον ἡμᾶς ἀπο-
" λέσθαι. Δεῖ οὖν πολὺ μὲν τοὺς ἄρχοντας
" ἐπιμελεστέρους γενέσθαι τοὺς νῦν τῶν πρόσ-
" θεν, πολὺ δὲ τοὺς ἀρχομένους εὐτακτοτέρους
" καὶ πειθομένȣς μᾶλλον τοῖς ἄρχȣσι νῦν, ἢ καὶ
" πρόσθεν. Ἢν δέ τις ἀπειθῇ, ἢν ψηφίσησθε τὸν
" ἀεὶ ὑμῶν ἐντυγχάνοντα σὺν τῷ ἄρχοντι
" κολάζειν, οὕτως οἱ πολέμιοι πλεῖστον ἐψευσ-
" μένοι ἔσονται· τῇδε γὰρ τῇ ἡμέρᾳ μυρίους
" ὄψονται ἀνθ' ἑνὸς Κλεάρχους, τοὺς οὐδ' ἑνὶ
" ἐπιτρέψοντας κακῷ εἶναι. Ἀλλὰ γὰρ

" quam duces nostros compre-
" hendissent; quippe qui exis-
" timabant, quamdiu duces *no-*
" *bis* essent, ac nos *iis* parere-
" mus, *fore ut hostibus* bello su-
" perandis sufficeremus: ve-
" rum ubi duces ceperint, nos
" eorum qui praeessent orbi-
" tate ordinisque perturbatio-
" ne perituros arbitrabantur.
" Quamobrem praefectos jam
" *designatos* oportet iis, *quos*
" antehac *habuimus*, multo esse
" diligentiores, et milites ordi-
" nis multo observantiores, ac
" praefectis magis modo, quam
" antehac, dicto *audientes.*
" Quod si quis dicto non fue-
" rit audiens, decreto a vobis
" facto ut quivis vestrum, qui
" forte unquam adfuerit, *de eo*
" poenas una cum praefecto
" sumat, sic *demum* hostes max-
" ime frustra erunt: nam hoc
" ipso die Clearchos sexcentos
" pro uno conspicient, nemini

" καὶ περαίνειν ἤδη ὥρα· ἴσως γὰρ οἱ πολέ-
" μιοι αὐτίκα παρέσονται. Ὅ, τι μὲν οὖν
" τούτων δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ἐπικυρώσατε ὡς
" τάχιστα, ἵν' ἔργῳ περαίνητε. Εἰ δέ τίς τι
" εἶδε τῶν ἄλλων βέλτιον, ἢ ταύτῃ, τολμά-
" τω καὶ ὁ ἰδιώτης διδάσκειν· πάντες γὰρ
" κοινῆς σωτηρίας δεόμεθα."

Μετὰ ταῦτα Χειρίσοφος εἶπεν· Ἀλλ' εἰ μέν τινος ἄλλου δεῖ πρὸς τούτοις, οἷς εἶπε Ξενοφῶν, καὶ αὐτίκα ἐξέσται ποιεῖν· ἃ δὲ νῦν εἴρηκε, δοκεῖ μοι ὡς τάχιστα ψηφίσασθαι ἄριστον εἶναι· καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα. Ἀνέτειναν ἅπαντες. Ἀναστὰς δὲ πάλιν εἶπε Ξενοφῶν· " Ὦ ἄν-
" δρες, ἀκούσατε ὧν προσδεῖν δοκεῖ μοι.
" Δῆλον, ὅτι πορεύεσθαι ἡμᾶς δεῖ, ὅπου ἕξο-

" ut ignavus sit concessuros.
" Sed jam tempus *est*, ut ad
" finem *haec* perducamus: nam
" fortassis hostes mox aderunt.
" Et quidquid horum quidem
" recte se habere videtur,
" quamprimum ratum facite,
" ut re ipsa perficiatis. Quod
" si quis aliorum meliorem hac
" aliquam rationem perspexit,
" etiamsi privatus sit *grega-*
" *riusve miles*, *eam nos* docere
" audeat; omnes enim com-
" munis egemus salutis."

Post haec Cherisophus, Enimvero, inquit, si quid aliud necessarium sit praeter eà, quae dixit Xenophon, statim fieri possit: quae vero jam protulit, quamprimum decernamus optimum esse censeo; atque adeo cui probantur haec, manum is tollat. Sustulerunt omnes. Et Xenophon cum ite-

" μὲν τὰ ἐπιτήδεια. Ἀκούω δὲ, κώμας εἶ-
" ναι καλὰς, οὐ πλεῖον εἴκοσι σταδίων ἀπε-
" χούσας. Οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμι εἰ οἱ
" πολέμιοι, ὥσπερ οἱ δειλοὶ κύνες τοὺς μὲν
" παριόντας διώκουσί τε καὶ δάκνουσιν, ἢν
" δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν, εἰ
" καὶ οὗτοι ἡμῖν ἀπιοῦσιν ἐπακολουθοῖεν.
" Ἴσως οὖν ἀσφαλέστερον ἡμῖν πορεύεσθαι
" πλαίσιον ποιησαμένους τῶν ὅπλων, ἵνα τὰ
" σκευοφόρα καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἐν ἀσφαλεσ-
" τέρῳ ᾖ. Εἰ οὖν νῦν ἀποδειχθείη, τίνα χρὴ
" ἡγεῖσθαι τοῦ πλαισίου, καὶ τὰ πρόσθεν
" κοσμεῖν, καὶ τίνας ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἑκα-
" τέρων εἶναι, καὶ τίνας ὀπισθοφυλακεῖν, οὐκ

---

rum surrexisset, " Audite, *in-*
" *quit*, viri, quae mihi expec-
" tanda videntur. Perspicuum
" est eundum nobis esse *ad ea*
" *loca*, ubi commeatum habi-
" turi simus. Ego vero pul-
" chros audio vicos esse, qui
" non plus viginti stadia hinc
" absunt. Quare nihil mirer,
" si hostes, quemadmodum ti-
" midi canes et insectantur
" praetereuntes et mordent, si
" possint, persequentes fugi-
" unt; si etiam isti nos disce-
" dentes subsequantur. Itaque
" tutius forte si iter fecerimus,
" si in quadratum agmen arma-
" tos disponamus, ut impedi-
" menta et frequens turba loco
" sit tutiore. Quare si jam
" constitutum fuerit, quem ag-
" mini quadrato praeesse, pri-
" mamque aciem componere,
" et quos ab utroque esse late-
" re, quosque a tergo curare
" oporteat, non necesse fuerit

" ἂν, ὁπότε οἱ πολέμιοι ἔλθοιεν, βουλεύεσθαι " ἡμᾶς δέοι, ἀλλὰ χρῴμεθ' ἂν εὐθὺς τοῖς " τεταγμένοις. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τις βέλ- " τιον ὁρᾷ, ἄλλως ἐχέτω· εἰ δὲ μὴ, Χειρίσο- " φος μὲν ἡγείσθω, ἐπειδὴ καὶ Λακεδαιμόνιός " ἐστι· τῶν δὲ πλευρῶν ἑκατέρων δύο τῶν " πρεσβυτάτων στρατηγὼ ἐπιμελοίσθην· ὀπισ- " θοφυλακῶμεν δὲ ἡμεῖς οἱ νεώτατοι, ἐγώ τε " καὶ Τιμασίων, τὸ νῦν εἶναι. Τὸ δὲ λοιπὸν, " πειρώμενοι ταύτης τῆς τάξεως, βουλευσό- " μεθα, ὅ, τι ἂν ἀεὶ κράτιστον δοκοίη εἶναι. " Εἰ δέ τις ἄλλο βέλτιον ὁρᾷ, λεξάτω." Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντέλεγεν, εἶπεν· " Ὅτῳ " δοκεῖ ταῦτα, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα." Ἔδοξε ταῦτα. " Νῦν, ἔφη, ἀπιόντας ποιεῖν

" *tum* nos deliberare, cum hos- " tes venerint, sed instructis " statim uti *militibus* nobis li- " cebit. Si *quid* igitur alius " quisquam rectius perspicit, " aliter res instituitor; si non, " Cherisophus *fronti* praesit, " quandoquidem Lacedaemo- " nius est; utriusque lateris " duo e natu maximis duces " curam habeant; tergum nos " aetate minores custodiamus, " ego *scilicet* et Timasion, in " praesens *quidem*. In reli- " quum, hujus ubi ordinis peri- " culum fecerimus, quidquid " semper optimum factu videa- " tur, id consilii capiemus. " Quod si quis rectius aliud " perspicit, exponat." Cum nemo contradiceret, ait, " Cui " probantur haec, manum tol- " lat." Decreta haec erant. " Jam," inquit, " ubi discessum

" δεῖ τὰ δεδογμένα· καὶ ὅστις τε ὑμῶν τοὺς " οἰκείους ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν, μεμνήσθω ἀνὴρ " ἀγαθὸς εἶναι· (οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως τούτου " τυχεῖν) ὅστις τε ζῆν ἐπιθυμεῖ, πειράσθω " νικᾷν· τῶν μὲν γὰρ νικώντων, τὸ κατακαί- " νειν, τῶν δὲ ἡττωμένων, τὸ ἀποθνήσκειν " ἐστί. Καὶ εἴ τις γε χρημάτων ἐπιθυμεῖ, " κρατεῖν πειράσθω· τῶν γὰρ νικώντων ἐστὶ, " καὶ τὰ ἑαυτῶν σώζειν, καὶ τὰ τῶν ἡττω- " μένων λαμβάνειν."

γ'. Τούτων λεχθέντων ἀνέστησαν, καὶ ἀπελθόντες κατέκαιον τὰς ἁμάξας καὶ τὰς σκηνάς· τῶν δὲ περιττῶν, ὅτου μὲν δέοιτό τις, μετεδίδοσαν ἀλλήλοις, τὰ δὲ ἄλλα εἰς τὸ πῦρ ἐῤῥίπτουν. Ταῦτα ποιήσαντες ἠριστο-

---

" est, praestemus oportet quae " decreta sunt: ac quicunque " vestrum suos videre desiderat, meminerit virum *se* fortem *praebeat necesse* esse; " (hoc enim aliter consequi " non licet) quique vita frui " cupit, det operam ut vincat: " nam vincentium est, interficere; victorum, mori. Et " si quis opum cupiditate ducitur, *id* conetur ut superior " evadat: quippe eorum est, " qui vincunt, et sua tueri, " et ea, quae victi possident, " capere."

3. His dictis surrexerunt, et cum abiissent, plaustra tentoriaque combusserunt: ex supervacaneis vero *vasis*, quorum indigeret aliquis, *ea* inter se communicarunt, caetera in ignem abjiciebant. Haec cum fecissent, prandebant. Iis au-

ποιοῦντο. Ἀριστοποιουμένων δὲ αὐτῶν ἔρχεται Μιθριδάτης σὺν ἱππεῦσιν ὡς τριάκοντα, καὶ καλεσάμενος τοὺς στρατηγοὺς εἰς ἐπήκοον, λέγει ὧδε. Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, καὶ Κύρῳ πιστὸς ἦν, ὡς ὑμεῖς ἐπίστασθε, καὶ νῦν ὑμῖν εὔνους· καὶ ἐνθάδε εἰμὶ σὺν πολλῷ φόβῳ διάγων. Εἰ οὖν ὁρῴην ὑμᾶς σωτήριόν τι βουλευομένους, ἔλθοιμι ἂν πρὸς ὑμᾶς, καὶ τοὺς θεράποντας πάντας ἔχων. Λέξατε οὖν, ἔφη, πρός με, τί ἐν νῷ ἔχετε, ὡς πρὸς φίλον τε καὶ εὔνουν, καὶ βουλόμενον κοινῇ σὺν ὑμῖν τὸν στόλον ποιεῖσθαι. Βουλευομένοις τοῖς στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀποκρίνασθαι τάδε· (καὶ ἔλεγε Χειρίσοφος) Ἡμῖν δοκεῖ, ἢν μέν τις ἐᾷ ἡμᾶς ἀπιέναι οἴκαδε, διαπορεύεσθαι τὴν

tem prandentibus Mithridates cum equitibus triginta circiter venit, et cum duces in locum unde posset exaudiri vocasset, in hunc modum loquutus est: Ego, Graeci, et Cyro, uti nostis ipsi, fidelis eram, et vobis nunc benevolus *sum;* adeoque hic magno cum metu versor. Itaque si quid vos consilii salutaris inire videro, ad vos cum ministris omnibus veniam. Quare, ait, vobis quid in animo sit, mihi tanquam amico benevoloque, et vobiscum una itineris faciendi cupido, exponite. Ducibus *de re* consultantibus ita respondendum esse visum est; (ac *pro caeteris quidem* loquutus est Cherisophus) Nobis stat per *hanc* regionem quam *quidem* poteri-

χώραν ὡς ἂν δυνώμεθα ἀσινέστατα· ἢν δέ τις ἡμᾶς τῆς ὁδοῦ ἀποκωλύῃ, διαπολεμεῖν τούτῳ, ὡς ἂν δυνώμεθα κράτιστα. Ἐκ τούτου ἐπειρᾶτο Μιθριδάτης διδάσκειν, ὡς ἄπορον εἴη, βασιλέως ἄκοντος, σωθῆναι. Ἔνθα δὴ ἐγιγνώσκετο, ὅτι ὑπόπεμπτος εἴη· καὶ γὰρ τῶν Τισσαφέρνους τις οἰκείων παρηκολούθει πίστεως ἕνεκα. Καὶ ἐκ τούτου ἐδόκει τοῖς στρατηγοῖς βέλτιον εἶναι δόγμα ποιήσασθαι, τὸν πόλεμον ἀκήρυκτον εἶναι, ἔστε ἐν τῇ πολεμίᾳ εἶεν· διέφθειρον γὰρ προσιόντες τοὺς στρατιώτας, καὶ ἕνα γε λοχαγὸν διέφθειραν, Νίκαρχον Ἀρκάδα· καὶ ᾤχετο ἀπιὼν νυκτὸς σὺν ἀνθρώποις ὡς εἴκοσι.

---

mus innocentissime proficisci, si nemo impediat quominus domum discedamus; sin quis nos itinere prohibeat, contra eum quam fortissime poterimus, bello decertare. Tum vero Mithridates ostendere nitebatur haud posse fieri ut, invito rege, incolumes evaderent. Ibi tum intellectum est eum subdole missum: nam et e Tissaphernis quidam familiaribus *cum* fidei causa comitabatur. Quare visum est ducibus satius esse decretum fieri, ut bellum citra praecones gereretur, quamdiu sint in hostico: corrumpebant enim accedendo milites, atque unum sane cohortis praefectum corruperant, Nicarchum Arcadem; isque adeo noctu cum viginti fere hominibus discessit.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀριστήσαντες, καὶ διαβάντες τὸν Ζάβατον ποταμὸν, ἐπορεύοντο τεταγμένοι, τὰ ὑποζύγια καὶ τὸν ὄχλον ἐν μέσῳ ἔχοντες. Οὐ πολὺ δὲ προεληλυθότων αὐτῶν, ἐπιφαίνεται πάλιν ὁ Μιθριδάτης, ἱππέας ἔχων ὡς διακοσίους, καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας ὡς τετρακοσίους, μάλα ἐλαφροὺς καὶ εὐζώνους· καὶ προσῄει μὲν, ὡς φίλος ὢν, πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἐγένετο, ἐξαπίνης οἱ μὲν αὐτῶν ἐτόξευον καὶ ἱππεῖς καὶ πεζοὶ, οἱ δ' ἐσφενδόνων καὶ ἐτίτρωσκον. Οἱ δ' ὀπισθοφύλακες τῶν Ἑλλήνων ἔπασχον μὲν κακῶς, ἀντεποίουν δὲ οὐδέν· οἵ τε γὰρ Κρῆτες βραχύτερα τῶν Περσῶν ἐτόξευον, καὶ ἅμα ψιλοὶ ὄντες εἴσω τῶν ὅπλων κατεκέκλειντο· οἱ

Post haec cum pransi essent, atque Zabatum fluvium trajecissent, instructi pergunt, jumentis ac turba *inermi* in medio collocata. Cumque non longe progressi essent, in conspectum prodit iterum Mithridates, cum ducentis circiter equitibus, et sagittariis funditoribusque fere quadringentis, levibus admodum et expeditis; et ad Graecos quidem *versus*, quasi amicus tendebat. Cum propius abesset, subito ipsorum tum equites tum pedites partim sagittas emittebant, partim fundis utebantur *nostros*que vulnerabant. Graeci autem qui in extremo erant agmine injurias accipiebant, nihil *injuriae* vicissim faciebant: nam et Cretenses minus longe quam Persae sagittas emittebant, simulque, quod le-

τε ἀκοντισταὶ βραχύτερα ἠκόντιζον, ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τῶν σφενδονητῶν. Ἐκ τούτου Ξενοφῶντι ἐδόκει διωκτέον εἶναι· καὶ ἐδίωκον τῶν τε ὁπλιτῶν καὶ τῶν πελταστῶν οἳ ἔτυχον σὺν αὐτῷ ὀπισθοφυλακοῦντες· διώκοντες δὲ οὐδένα κατελάμβανον τῶν πολεμίων. Οὔτε γὰρ ἱππεῖς ἦσαν τοῖς Ἕλλησιν, οὔτε οἱ πεζοὶ τοὺς πεζοὺς ἐκ πολλοῦ φεύγοντας ἐδύναντο καταλαμβάνειν ἐν ὀλίγῳ χωρίῳ· πολὺ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν ἀπὸ τοῦ ἄλλου στρατεύματος διώκειν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἱππεῖς καὶ φεύγοντες ἅμα ἐτίτρωσκον, εἰς τοὔπισθεν τοξεύοντες ἀπὸ τῶν ἵππων· ὁπόσον δὲ προδιώξειαν οἱ Ἕλληνες, τοσοῦτο πάλιν ἐπαναχωρεῖν μαχομένους ἔδει.

---

viter essent armati, intra gravis armaturae milites se subducebant; et jaculatores minus longe jacula mittebant quam ut funditores adtingerent. Tum vero Xenophonti visum est persequendum esse *hostem*; atque adeo ex gravis armaturae militibus et peltastis ii, qui cum ipso forte erant extremo in agmine, persequebantur; at nullum *tamen*, cum persequerentur, ex hostibus ceperunt. Neque enim Graecis erant equites, neque pedites fugientem ex longo *intervallo* peditatum exiguo in spatio capere potuerunt: nam longe a copiis caeteris persequi non licebat. Equites vero barbari etiam cum fugerunt vulnerabant *insequentes*, quippe qui ab equis a tergo sagittas emitterent. quantumque spatii persequendo Graeci progressi sunt, tantum *eos* pugnando retrocedere ne-

Ὥστε τῆς ἡμέρας ὅλης διῆλθον οὐ πλέον πέντε καὶ εἴκοσι σταδίων, ἀλλὰ δείλης ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας. Ἔνθα δὴ πάλιν ἀθυμία ἦν. Καὶ Χειρίσοφος καὶ οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατηγῶν Ξενοφῶντα ἠτιῶντο, ὅτι ἐδίωκεν ἀπὸ τῆς φάλαγγος, καὶ αὐτός τε ἐκινδύνευε, καὶ τοὺς πολεμίους οὐδὲν μᾶλλον ἐδύνατο βλάπτειν.

Ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν ἔλεγεν, ὅτι ὀρθῶς ἠτιῶντο, καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον αὐτοῖς μαρτυροίη. "Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἠναγκάσθην διώκειν, ἐπεὶ "ἑώρων ἡμᾶς ἐν τῷ μένειν κακῶς μὲν πάσ-"χοντας, ἀντιποιεῖν δ' οὐδὲν δυναμένους. Ἐ-"πειδὴ δὲ ἐδιώκομεν, ἀληθῆ, ἔφη, ὑμεῖς λέ-"γετε· κακῶς μὲν γὰρ οὐδὲν ποιεῖν μᾶλλον

---

cesse erat. Itaque toto die non plus viginti quinque stadia confecerunt; sub vesperam autem ad vicos pervenere. Hic vero rursus *orta* est anxietas. Ac Cherisophus et *ii qui* inter duces natu maximi *erant* Xenophontem incusabant, quod ab acie *longius hostem* persequutus esset, ipseque periculum obiret, cum *tamen* hostes nihil magis laedere posset.

Haec cum audiret Xenophon, recte *se* eos incusare aiebat, remque *adeo* ipsam testem iis adesse. "Verum ego necessitate," inquit, "adductus sum "ut *hostes* persequerer, quippe "quia videbam nos detrimentum accipere, dum subsisteremus, cum nihil *ipsi* vicissim *hostibus* detrimenti inferre possemus. At postquam insequuti sumus, c

“ ἐδυνάμεθα τοὺς πολεμίους, ἀνεχωροῦμεν δὲ
“ πάνυ χαλεπῶς. Τοῖς οὖν θεοῖς χάρις, ὅτι
“ οὐ σὺν πολλῇ ῥώμῃ, ἀλλὰ σὺν ὀλίγοις ἦλ-
“ θον· ὥστε βλάψαι μὲν μὴ μεγάλα, δηλῶ-
“ σαι δὲ, ὧν δεόμεθα. Νῦν γὰρ οἱ μὲν πο-
“ λέμιοι τοξεύουσι καὶ σφενδονῶσιν, ὅσον οὔτε
“ οἱ Κρῆτες ἀντιτοξεύειν δύνανται, οὔτε οἱ ἐκ
“ χειρὸς βάλλοντες ἐξικνεῖσθαι· ὅταν δὲ αὐ-
“ τοὺς διώκωμεν, πολὺ μὲν οὐχ οἷόν τε χωρί-
“ ον ἀπὸ τοῦ στρατεύματος διώκειν, ὀλίγον
“ δέ· ἔνθα, οὐδ' εἰ ταχὺς εἴη πεζὸς, πεζὸν ἂν
“ διώκων καταλάβοι ἐκ τόξου ῥύματος. Ἡ-
“ μεῖς μὲν οὖν εἰ μέλλομεν τούτους εἴργειν,
“ ὥστε μὴ δύνασθαι βλάπτειν ἡμᾶς πορευο-

“ *pertum*, ait, vera *esse quae* “ dicitis: nam hostibus nihil “ plus *quam antea* nocere po- “ tuimus, et difficulter admo- “ dum retrocedebamus. Qua- “ re diis gratia *sit*, quod non “ cum magna *suorum* vi, sed “ cum paucis venerint: adeo “ ut non magnopere quidem “ *nos* laederent, quibus vero “ indigemus declararent. Jam “ enim sagittis fundisque *nos* “ *tanto ex intervallo* petunt hos- “ tes, ut neque Cretenses vi- “ cissim *eos* sagittis petere pos- “ sint, neque *eos* attingere *alii*, “ qui manu tela torquebant: “ cumque *eos* insequamur, fie- “ ri non potest ut longo ab ex- “ ercitu spatio insequamur, sed “ exiguo *tantum*: ubi ne si “ quidem celer fuerit pedes, “ peditem persequendo adsequi “ sagitta arcu emissa poterit. “ Nos itaque, si hos prohibere “ volumus, ne nobis iter fa-

" μένους, σφενδονητῶν τε τὴν ταχίστην δεῖ " καὶ ἱππέων. Ἀκούω δ' εἶναι ἐν τῷ στρα- " τεύματι ἡμῶν Ῥοδίους, ὧν τοὺς πολλοὺς " φασὶν ἐπίστασθαι σφενδονᾷν, καὶ τὸ βέλος " αὐτῶν καὶ διπλάσιον φέρεσθαι τῶν Περσι- " κῶν σφενδονῶν. Ἐκεῖναι γὰρ, διὰ τὸ χει- " ροπληθέσι τοῖς λίθοις σφενδονᾷν, ἐπὶ βραχὺ " ἐξικνοῦνται· οἱ δέ γε Ῥόδιοι καὶ ταῖς μο- " λυβδίσιν ἐπίστανται χρῆσθαι. Ἢν οὖν " αὐτῶν ἐπισκεψώμεθα τίνες πέπανται σφεν- " δόνας, καὶ τούτων τῷ μὲν αὐτῶν ἀργύριον " δῶμεν, τῷ δὲ ἄλλας πλέκειν ἐθέλοντι ἄλ- " λο ἀργύριον τελῶμεν, καὶ τῷ σφενδονᾷν ἐν- " τεταγμένῳ ἐθέλοντι ἄλλην τινὰ ἀτέλειαν " εὑρίσκωμεν, ἴσως τινὲς φανοῦνται ἱκανοὶ ἡ-

---

" cientibus incommodum ad- " ferant, quamprimum et fun- " ditores et equites habere ne- " cesse est. Ac nostro *quidem* " in exercitu Rhodios esse au- " dio, quorum plerosque fun- " dae usum habere cognitum " aiunt, eorumque telum duplo " longius ferri, quam quod e " Persicis fundis *excuti soleat.* " Nam hae, propterea quod " lapides ejaculentur eos, qui " manus implent, ad breve *spa-* " *tium* pertingunt: at Rhodii " glandibus etiam plumbeis uti " norunt. Quod si ergo dis- " pexerimus quinam eorum " fundas librant, atque pro " his partim argentum iis de- " derimus, partim iis, alias qui " texere velint, argentum iti- " dem pendamus, iisque, qui " funditorum in ordinem reci- " pi velint, aliam quandam im-

" μᾶς ὠφελεῖν. Ὁρῶ δὲ καὶ ἵππους ἐν τῷ " στρατεύματι ὄντας, τοὺς μέν τινας παρ' " ἐμοὶ, τοὺς δὲ τῷ Κλεάρχῳ καταλελειμμέ-" νους· πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους αἰχμαλώτους " σκευοφοροῦντας. Ἂν οὖν τούτους πάντας " ἐκλέξαντες, σκευοφόρα μὲν ἀντιδῶμεν, τοὺς " δὲ ἵππους εἰς ἱππέας κατασκευάσωμεν, ἴσως " καὶ οὗτοί τι τοὺς φεύγοντας ἀνιάσουσιν." Ἔδοξε ταῦτα· καὶ ταύτης τῆς νυκτὸς σφενδονῆται μὲν εἰς διακοσίους ἐγένοντο, ἵπποι δὲ καὶ ἱππεῖς ἐδοκιμάσθησαν τῇ ὑστεραίᾳ εἰς πεντήκοντα, καὶ στολάδες καὶ θώρακες αὐτοῖς ἐπορίσθησαν· καὶ ἵππαρχος δὲ ἐπεστάθη Λύκιος ὁ Πολυστράτου, Ἀθηναῖος.

" munitatem invenerimus, fortasse nonnulli comparebunt, " qui nobis usui esse poterunt. " Praeterea video equos in exercitu, partim apud me, partim a Clearcho relictos; alios item multos bello captos, qui impedimenta vehunt. " Horum igitur omnium delectu habito, si pro eis jumenta substituerimus impedimentis vehendis *idonea*, equosque equitibus adornandos curaverimus, fortassis et " illi fugientibus *hostibus* aliquid molestiae exhibebunt." Probata est haec sententia: nocteque illa funditores circiter ducenti facti sunt, ac postridie equi equitesque ad quinquaginta probati sunt, eisque paratae stolades et loricae; praefectus etiam equitum creatus est Lycius Polystrati *filius*, Atheniensis.

δ'. Μείναντες δὲ ταύτην τὴν ἡμέραν, τῇ ἄλλῃ ἐπορεύοντο πρωϊαίτερον ἀναστάντες· χαράδραν γὰρ αὐτοὺς ἔδει διαβῆναι, ἐφ' ᾗ ἐφοβοῦντο μὴ ἐπιθοῖντο αὐτοῖς διαβαίνουσιν οἱ πολέμιοι. Διαβεβηκόσι δὲ αὐτοῖς ἐπιφαίνεται ὁ Μιθριδάτης πάλιν, ἔχων ἱππέας χιλίους, τοξότας δὲ καὶ σφενδονήτας εἰς τετρακισχιλίους· τοσούτους γὰρ ᾔτησε Τισσαφέρνην, καὶ ἔλαβεν, ὑποσχόμενος, ἢν τούτους λάβῃ, παραδώσειν αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας, καταφρονήσας, ὅτι, ἐν τῇ πρόσθεν προσβολῇ ὀλίγους ἔχων, ἔπαθε μὲν οὐδὲν, πολλὰ δὲ κακὰ ἐνόμισε ποιῆσαι. Ἐπεὶ δὲ οἱ Ἕλληνες διαβεβηκότες ἀπεῖχον τῆς χαράδρας ὅσον ὀκτὼ σταδίους, διέβαινε καὶ ὁ Μιθριδάτης, ἔχων τὴν

---

4. Cum autem hoc die, *quo substiterant loco*, mansissent, postridie cum maturius surrexissent, profecti sunt: erat enim vallis *quaedam* iis transeunda, ad quam ne hostes adorirentur ipsos inter transitum, metuebant. Cum *jam* transiissent illis se conspiciendum iterum praebet Mithridates, cum mille equitibus, sagittariis ac funditoribus ad quater mille: tot enim a Tissapherne petierat, et acceperat; pollicitus, se, istos si consequeretur, in ejus potestatem Graecos traditurum: quippe *hos* contempsit, quod priore incursu paucis instructus nihil detrimenti accepisset, ac graviter se laesisse *Graecos* arbitraretur. Itaque cum Graeci transgressi a valle stadia circiter octo distarent, Mithridates etiam *suis* cum ce-

δύναμιν. Παρήγγελτο δὲ, τῶν τε πελταστῶν οὓς ἔδει διώκειν, καὶ τῶν ὁπλιτῶν, καὶ τοῖς ἱππεῦσιν εἴρητο θαῤῥοῦσι διώκειν, ὡς ἐφεψομένης ἱκανῆς δυνάμεως. Ἐπεὶ δὲ ὁ Μιθριδάτης κατειλήφει, καὶ ἤδη σφενδόναι καὶ τοξεύματα ἐξικνοῦντο, ἐσήμηνε τοῖς Ἕλλησι τῇ σάλπιγγι, καὶ εὐθὺς ἔθεον ὁμόσε, οἷς εἴρητο, καὶ οἱ ἱππεῖς ἤλαυνον· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἔφευγον ἐπὶ τὴν χαράδραν. Ἐν ταύτῃ τῇ διώξει τοῖς βαρβάροις τῶν τε πεζῶν ἀπέθανον πολλοὶ, καὶ τῶν ἱππέων ἐν τῇ χαράδρᾳ ζωοὶ ἐλήφθησαν ὡς ὀκτωκαίδεκα· τοὺς δ' ἀποθανόντας αὐτοκέλευστοι οἱ Ἕλληνες ᾐκίσαντο, ὡς ὅτι φοβερώτατον τοῖς πολεμίοις εἴη ὁρᾷν.

---

piis transivit. Erat autem praeceptum, ex peltastis quosnam *hostem* persequi oporteret, quosque ex gravis armaturae militibus; mandatum etiam equitibus, fidentibus animis insequerentur, utpote subsequuturis satis magnis copiis. Cum vero Mithridates *eos* adsecutus esset, ac jam fundae telaque *huc et illuc* pertingerent, signum *quidam* Graecis tuba dedit, atque *adeo* statim in congressum cursu tendunt ii, quibus *hoc* mandatum erat, equitesque provecti sunt: illi vero *horum* non sustinebant impetum, sed ad vallem fugiebant. In hac persecutione de barbarorum peditibus multi perierunt, ex equitibus etiam in valle vivi capti sunt ad duodeviginti: caesos autem Graeci sua sponte foede mutilarunt, ut hostibus spectaculum esset quam maxime terribile.

Καὶ οἱ μὲν πολέμιοι οὕτω πράξαντες ἀπῆλθον· οἱ δ' Ἕλληνες ἀσφαλῶς πορευόμενοι τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας, ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν Τίγρητα ποταμόν. Ἐνταῦθα πόλις ἦν ἐρήμη, μεγάλη, ὄνομα δ' αὐτῇ ἦν Λάρισσα· ᾤκουν δ' αὐτὴν τὸ παλαιὸν Μῆδοι· τοῦ δὲ τείχους ἦν αὐτῆς τὸ εὖρος πέντε καὶ εἴκοσι πόδες, ὕψος δ' ἑκατόν· τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος δύο παρασάγγαι· ᾠκοδόμητο δὲ πλίνθοις κεραμίαις· κρηπὶς δὲ ὑπῆν λιθίνη, τὸ ὕψος εἴκοσι ποδῶν. Ταύτην βασιλεὺς ὁ Περσῶν, ὅτε παρὰ Μήδων ἐλάμβανον τὴν ἀρχὴν Πέρσαι, πολιορκῶν, οὐδενὶ τρόπῳ ἐδύνατο ἑλεῖν· ἥλιον δὲ νεφέλη προκαλύψασα, ἠφάνισε, μέχρις οἱ ἄνθρωποι ἐξέλιπον, καὶ οὕτως ἑάλω. Παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν ἦν πυ-

---

Ac hostes quidem re ita gesta discesserunt: at Graeci tuto per reliquum diei itinere facto, ad Tigrim amnem pervenerunt. Ibi urbs erat ampla, *sed* deserta, cui nomen erat Larissa: eam priscis temporibus habitaverant Medi: muri autem ejus latitudo erat viginti quinque pedum, altitudo centum: ambitus comprehendebat duas parasangas: lateribus fictilibus exstructus erat; fundamentumque suberat lapideum viginti pedum altitudine. Hanc Persarum rex, quo tempore a Medis imperium adipiscebantur Persae, cum obsideret, nullo modo capere poterat: solem vero nubes praetegendo tenebris obscuravit, donec homines animis defecissent, atque ita *urbs* capta fuit. Propter urbem ipsam pyramis erat la-

ῥαμὶς λιθίνη, τὸ μὲν εὖρος ἑνὸς πλέθρου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλέθρων. Ἐπὶ ταύτης πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἦσαν, ἐκ τῶν πλησίον κωμῶν ἀποπεφευγότες.

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας ἕξ, πρὸς τεῖχος ἔρημον, μέγα, πρὸς τῇ πόλει κείμενον· ὄνομα δ' ἦν τῇ πόλει Μέσπιλα· Μῆδοι δ' αὐτήν ποτε ᾤκουν. Ἦν δὲ ἡ μὲν κρηπὶς λίθου ξεστοῦ κογχυλιάτου, τὸ εὖρος πεντήκοντα ποδῶν, καὶ τὸ ὕψος πεντήκοντα. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ ἐπῳκοδόμητο πλίνθινον τεῖχος, τὸ μὲν εὖρος πεντήκοντα ποδῶν, τὸ δὲ ὕψος ἑκατόν· τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος ἕξ παρασάγγαι. Ἐνταῦθα ἐλέγετο Μηδία γυνὴ βασιλέως καταφυγεῖν, ὅτε ἀπώλεσαν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Περσῶν Μῆδοι. Ταύ-

---

pidea, unius plethri latitudine, altitudine duorum: in hac ex barbaris erant multi, qui de vicinis *eo* vicis profugerant.

Inde castris unis, parasangas sex, progressi sunt ad castellum *quoddam* magnum, *sed* desertum, propter urbem situm: urbi nomen erat Mespila; eam Medi quondam habitarant. *Hujus* basis erat de polito lapide conchyliato, latitudine quinquaginta pedum, altitudineque quinquaginta. Super hac extructus erat murus lateritius, latitudine pedum quinquaginta, altitudine centum; ambitus sex comprehendebat parasangas. Huc ferebatur Media regis uxor fugisse, quo tempore imperium a Persis *occupatum* amisere Medi. Ipsam hanc urbem Persarum rex cum obsideret, neque temporis diutur-

την δὲ τὴν πόλιν πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς, οὐκ ἐδύνατο οὔτε χρόνῳ ἑλεῖν οὔτε βίᾳ· Ζεὺς δ' ἐμβροντήτους ποιεῖ τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ οὕτως ἑάλω.

Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύοντο σταθμὸν ἕνα, παρασάγγας τέτταρας. Εἰς τοῦτον δὲ τὸν σταθμὸν Τισσαφέρνης ἐπεφάνη, οὕς τε αὐτὸς ἦλθεν ἱππέας ἔχων, καὶ τὴν Ὀρόντου δύναμιν, τοῦ τὴν βασιλέως θυγατέρα ἔχοντος, καὶ οὓς Κῦρος ἔχων ἀνέβη βαρβάρους, καὶ οὓς ὁ βασιλέως ἀδελφὸς ἔχων βασιλεῖ ἐβοήθει, καὶ πρὸς τούτοις, ὅσους βασιλεὺς ἔδωκεν αὐτῷ· ὥστε τὸ στράτευμα πάμπολυ ἐφάνη. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἐγένετο, τὰς μὲν τῶν τάξεων εἶχεν ὄπισθεν καταστήσας, τὰς δὲ εἰς τὰ πλάγια

---

nitate, neque vi capere poterat: *tandem* vero Jupiter habitatores *ejus* attonitos reddidit, atque ita capta est.

Inde castris unis, parasangas quatuor progressi sunt. Ad ea castra Tissaphernes *iis* in conspectum se dedit, cum equitibus, quibus ipse venerat *instructus*, et Orontae copiis, qui regis filiam in matrimonio habuit, barbarisque qui Cyro *in Asiam superiorem* adscendenti aderant, et cum quibus regis frater opem regi tulerat, ac praeter hos, *cum iis etiam* quoscunque rex ipsi dederat: adeo ut ingens videretur exercitus. Cum propius accessisset, nonnullos *suorum* globos a tergo constituebat, nonnullos ad latus transferebat; neque *tamen in Graecos* impressionem facere audebat, neque praelii

παραγαγὼν, ἐμβάλλειν μὲν οὐκ ἐτόλμησεν, οὐδ' ἐβούλετο διακινδυνεύειν· σφενδονᾶν δὲ παρήγγειλε καὶ τοξεύειν. Ἐπεὶ δὲ διαταχθέντες οἱ Ῥόδιοι ἐσφενδόνησαν, καὶ οἱ Σκύθαι τοξόται ἐτόξευσαν, καὶ οὐδεὶς ἡμάρτανεν ἀνδρὸς, (οὐδὲ γὰρ, εἰ πάνυ προὐθυμεῖτο, ῥᾴδιον ἦν) καὶ ὁ Τισσαφέρνης μάλα ταχέως ἔξω βελῶν ἀπεχώρει, καὶ αἱ ἄλλαι τάξεις ἀπεχώρησαν. Καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας οἱ μὲν ἐπορεύοντο, οἱ δ' εἵποντο· καὶ οὐκέτι ἐσίνοντο οἱ βάρβαροι τῇ τότε ἀκροβολίσει· μακρότερον γὰρ οἵ τε Ῥόδιοι τῶν Περσῶν ἐσφενδόνων καὶ τῶν πλείστων τοξοτῶν. Μεγάλα δὲ καὶ τὰ τόξα τὰ Περσικά ἐστιν· ὥστε χρήσιμα ἦν, ὁπόσα ἁλίσκοιτο τῶν τοξευ-

---

periculum adire volebat: *tantum* fundis *suos* et sagittis uti jubebat. Ubi vero Rhodii hinc inde dispositi fundis uti coeperunt, et sagittarii Scythas imitantes sagittas mittere, nemoque ab hoste aberrabat, (neque enim, si *quis etiam* magnopere cuperet, *id* facile *factu* erat) et Tissaphernes admodum celeriter extra jactum telorum se recepit, et caeteri *militum ejus* globi recesserunt. Ac reliquum diei progrediebantur illi, hi sequebantur; nec velitationi tunc *coeptae* amplius nocebant barbari: nam Rhodii longius quam Persae, *quamque* plurimi de sagittariis, tela mittebant. Sunt et Persici arcus magni: adeo ut omnes quae caperentur sagittae Cretensibus usui es-

μάτων, τοῖς Κρησί· καὶ διετέλουν χρώμενοι τοῖς τῶν πολεμίων τοξεύμασι, καὶ ἐμελέτων τοξεύειν ἄνω ἱέντες μακράν. Εὑρίσκετο δὲ καὶ νεῦρα πολλὰ ἐν ταῖς κώμαις καὶ μόλυβδος· ὥστε χρῆσθαι εἰς τὰς σφενδόνας.

Καὶ ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ, ἐπεὶ κατεστρατοπεδεύοντο οἱ Ἕλληνες κώμαις ἐπιτυχόντες, ἀπῆλθον οἱ βάρβαροι, μεῖον ἔχοντες ἐν τῇ τότε ἀκροβολίσει· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐπεσιτίσαντο· ἦν γὰρ πολὺς σῖτος ἐν ταῖς κώμαις. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο διὰ τοῦ πεδίου, καὶ Τισσαφέρνης εἵπετο ἀκροβολιζόμενος. Ἔνθα δὴ οἱ Ἕλληνες ἔγνωσαν, ὅτι πλαίσιον ἰσόπλευρον πονηρὰ τάξις εἴη πολεμίων ἑπομένων. Ἀνάγκη

---

sent; atque deinceps sagittis hostium perpetuo utebantur, *casque* sursum excutiendo ad longe ejaculandum se exercebant. Quin et multi nervi plumbumque in vicis reperiebantur; quibus ad fundas uterentur.

Atque hoc die, posteaquam Graeci in vicos delati castra locassent, barbari discedebant, tunc temporis *facta* velitatione inferiores: postridie vero Graeci *ibidem* manserunt, ac cibaria parabant: *istis* enim in vicis magna erat frumenti copia. Postridie per planitiem faciebant iter, ac Tissaphernes eos missilibus eminus lacessens sequebatur. Ibi tum animadvertere Graeci, agmen quadratum, in latera aequalia dispositum, incommodam hostibus sequentibus esse aciem. Ne-

γὰρ ἐστιν, ἢν μὲν συγκύπτῃ τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου, ἢ ὁδοῦ στενωτέρας οὔσης, ἢ ὀρέων ἀναγκαζόντων ἢ γεφύρας, ἐκθλίβεσθαι τοὺς ὁπλίτας, καὶ πορεύεσθαι πονήρως, ἅμα μὲν πιεζομένους, ἅμα δὲ καὶ ταραττομένους· ὥστε δυσχρήστους εἶναι ἀνάγκη, ἀτάκτους ὄντας. Ὅταν δ' αὖ διασχῇ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι τοὺς τότε ἐκθλιβομένους, καὶ κενὸν γίγνεσθαι τὸ μέσον τῶν κεράτων, καὶ ἀθυμεῖν τοὺς ταῦτα πάσχοντας, τῶν πολεμίων ἑπομένων. Καὶ ὁπότε δέοι γέφυραν διαβαίνειν ἢ ἄλλην τινὰ διάβασιν, ἔσπευδεν ἕκαστος, βουλόμενος φθάσαι πρῶτος· καὶ εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα τοῖς πολεμίοις. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔγνωσαν οἱ στρατηγοὶ, ἐποιήσαντο

---

cesse est enim, si agminis quadrati cornua coierint, cum vel angustior *paulo* via est, vel montes *ita facere* cogunt, vel pons *aliquis*, ut gravis armaturae milites loco suo in artum compressi extrudantur, aegreque procedant, cum partim premantur, partim etiam perturbentur: adeo ut, ordinibus turbatis, vix ullum *eorum* esse usum necesse sit. Ubi vero cornua rursus diducantur, divelli eos necesse est, qui tum in arctum compressi loco suo extrudebantur, atque medium inter cornua spatium vacuum fieri, animisque angi *milites* haec quibus accidant, hostibus sequentibus. Et cum pons transeundus esset, vel quid aliud superandum, unusquisque properabat, *caeteris* antevertendi studio abreptus: atque

ἓξ λόχους ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας, καὶ λοχαγοὺς ἐπέστησαν, καὶ ἄλλους πεντηκοντῆρας, καὶ ἄλλους ἐνωμοτάρχας. Οὗτοι δὲ πορευόμενοι οἱ λοχαγοὶ, ὁπότε μὲν συγκύπτοι τὰ κέρατα, ὑπέμενον ὕστεροι, ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέρασι· τότε δὲ παρῆγον ἔξωθεν τῶν κεράτων. Ὁπότε δὲ διασχοῖεν αἱ πλευραὶ τοῦ πλαισίου, τὸ μέσον ἀνεξεπίμπλασαν, εἰ μὲν στενώτερον εἴη τὸ διέχον, κατὰ λόχους· εἰ δὲ πλατύτερον, κατὰ πεντηκοστῦς· εἰ δὲ πάνυ πλατὺ, κατ᾽ ἐνωμοτίας· ὥστε ἀεὶ ἔκπλεων εἶναι τὸ μέσον. Εἰ δὲ καὶ διαβαίνειν τινὰ δέοι διάβασιν ἢ γέφυραν, οὐκ ἐταράττοντο, ἀλλ᾽ ἐν τῷ μέρει οἱ λοχαγοὶ διέβαινον· καὶ εἴ που δέοι

---

ubi facilius illi tum ab hostibus noceri possent. Haec cum ducum animadvertissent, cohortes sex instituere, quarum singulae viros centum haberent, isque ductores praefecerunt: et alios quinquagenis militum praefectos, aliosque enomotarchas. Hi cohortium praefecti in itinere faciendo, cum quidem coirent cornua, posteriores subsistebant, ne quid negotii cornibus facesserent: tum extra cornua praeteribant. Cum vero quadrati agminis latera diducerentur, medium complebant, et quidem arctius erat quod diductum erat, per cohortes; sin latius, per quinquagenas; sin latissimum, per enomotias: adeo ut medium semper expletum esset. At si quid superandum esset vel ponte transeundum, non erant perturbati, sed deinceps cohortium praefecti transibant.

τι τῆς φάλαγγος, ἐπιπαρῆσαν οὗτοι. Τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τέτταρας.

Ἡνίκα δὲ τὸν πέμπτον ἐπορεύοντο σταθμὸν, εἶδον βασίλειόν τι, καὶ περὶ αὐτὸ κώμας πολλάς· τήν τε ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο διὰ γηλόφων ὑψηλῶν γιγνομένην, οἳ καθῆκον ἀπὸ τοῦ ὄρους, ὑφ᾽ ᾧ ἦν κώμη. Καὶ εἶδον μὲν τοὺς γηλόφους ἄσμενοι οἱ Ἕλληνες, ὡς εἰκὸς, τῶν πολεμίων ὄντων ἱππέων. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐκ τοῦ πεδίου ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν πρῶτον γήλοφον, καὶ κατέβαινον, ὡς ἐπὶ τὸν ἕτερον ἀναβαῖεν, ἐνταῦθα ἐπιγίγνονται οἱ βάρβαροι, καὶ ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ ἐς τὸ πρανὲς ἔβαλλον, ἐσφενδόνων, ἐτόξευον ὑπὸ μαστίγων· καὶ πολλοὺς κατετίτρωσκον, καὶ ἐκράτησαν

---

et sicubi phalange opus esset, aderant isti. Hac ratione ad quarta castra progressi sunt.

Ad quinta cum progrederentur castra, regiam quandam conspexerunt, et circum eam multos vicos; viamque ad locum hunc per colles editos ducentem, qui a monte, sub quo vicus erat, *eo* pertinebant. Ac Graeci quidem colles *istos* libentes videbant, uti consentaneum *erat*, quippe quorum hostes erant equites. Cum vero pergentes iter e planitie primum in collem adscendissent, *rursum* descendebant ut in alterum adscenderent. Ibi tum aderant barbari, deque excelso per declivia *montis* jaculabantur, fundas torquebant, sagittas mittebant, sub flagellis; multosque *adeo* vulnerabant, et Graecos leviter armatos supe-

τῶν Ἑλλήνων γυμνήτων, καὶ κατέκλεισαν αὐτοὺς εἴσω τῶν ὅπλων· ὥστε παντάπασι ταύτην τὴν ἡμέραν ἄχρηστοι ἦσαν, ἐν τῷ ὄχλῳ ὄντες, καὶ οἱ σφενδονῆται καὶ οἱ τοξόται. Ἐπεὶ δὲ πιεζόμενοι οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν διώκειν, σχολῇ μὲν ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀφικνοῦνται, ὁπλῖται ὄντες· οἱ δὲ πολέμιοι ταχὺ ἀνεπήδων. Πάλιν δὲ, ὁπότε ἀπίοιεν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα, ταὐτὰ ἔπασχον· καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου γηλόφου ταὐτὰ ἐγίγνετο· ὥστε ἀπὸ τοῦ τρίτου γηλόφου ἔδοξεν αὐτοῖς μὴ κινεῖν τοὺς στρατιώτας· πλὴν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλαισίου ἀνήγαγον πελταστὰς πρὸς τὸ ὄρος. Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἑπομένων πολεμίων, οὐκέτι ἐπετίθεντο οἱ πολέμιοι

---

rarunt, intraque gravis armaturae milites eos concluserunt : adeo ut nulli omnino usui die isto funditores essent et sagittarii, quippe qui in turba erant. Cum autem Graeci *praelio* pressi *hostes* persequi adgrederentur, tarde in verticem perveniebant, ut qui gravi armatura *onerarentur :* at hostes celeriter resiliebant. Rursum, cum ad aliud agmen tenderent, idem ipsis accidebat : hoc etiam in altero colle ipsis usu veniebat ; quare statuerunt de colle tertio milites non movere ; verum a latere dextro quadrati agminis peltastas in montem subducebant. Illi cum supra hostes, qui *ipsos* sequebantur, evasissent, non jam amplius descendentes adoriebantur hostes ; propterea quod metuerent ne *a suis* abscinde-

τοῖς καταβαίνουσι, δεδοικότες, μὴ ἀποτμηθείησαν, καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτῶν γένοιντο οἱ πολέμιοι. Οὕτω τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορευόμενοι, οἱ μὲν τῇ ὁδῷ κατὰ τοὺς γηλόφους, οἱ δὲ κατὰ τὸ ὄρος ἐπιπαριόντες, ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας, καὶ ἰατροὺς κατέστησαν ὀκτώ. πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τετρωμένοι.

Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ τῶν τετρωμένων ἕνεκα, καὶ ἅμα ἐπιτήδεια πολλὰ εἶχον, ἄλευρα, οἶνον, κριθὰς ἵπποις συμβεβλημένας πολλάς. Ταῦτα δὲ συνηγμένα ἦν τῷ σατραπεύοντι τῆς χώρας. Τετάρτῃ δ' ἡμέρᾳ καταβαίνουσιν εἰς τὸ πεδίον. Ἐπεὶ δὲ κατέλαβεν αὐτοὺς Τισσαφέρνης σὺν τῇ δυνάμει, ἐδίδαξεν αὐτοὺς ἡ ἀνάγκη κατασκηνῆ-

---

rentur, et utrinque ipsis adessent hostes. Ita cum reliquum diei pergerent, alii via *quae* per colles *ducebat*, alii per montem progressi, ad vicos perveniebant, *ibi*que medicos octo constituere: nam multi erant vulnerati.

Hic triduum commorati sunt, cum vulneratorum causa, tum etiam quod commeatus adfatim haberent, farinam, vinum, hordeum multum equis congestum. Haec autem *omnia* in usum ejus, qui regionis erat satrapa, fuerant comportata. Caeterum die quarto in planitiem descendunt. Cumque Tissaphernes *suis* cum copiis eos adsecutus esset, docuit Graecos ipsis castra necessitas vicum ubi primum conspexerunt esse

σαι, οὗ πρῶτον εἶδον κώμην, καὶ μὴ πορεύεσθαι ἔτι μαχομένους· πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἀπόμαχοι οἱ τετρωμένοι, καὶ οἱ ἐκείνους φέροντες, καὶ οἱ τῶν φερόντων τὰ ὅπλα δεξάμενοι. Ἐπεὶ δὲ κατεσκήνησαν, καὶ ἐπεχείρησαν αὐτοῖς ἀκροβολίζεσθαι οἱ βάρβαροι, πρὸς τὴν κώμην προσιόντες, πολὺ περιῆσαν οἱ Ἕλληνες· πολὺ γὰρ διέφερεν, ἐκ τῆς χώρας ὁρμωμένους ἀλέξασθαι, ἢ πορευομένους ἐπιοῦσι τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. Ἡνίκα δ' ἦν ἤδη δείλη, ὥρα ἦν ἀπιέναι τοῖς πολεμίοις· οὔποτε γὰρ μεῖον ἀπεστρατοπεδεύοντο οἱ βάρβαροι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἑξήκοντα σταδίων, φοβούμενοι, μὴ τῆς νυκτός οἱ Ἕλληνες ἐπιθοῖντο αὐτοῖς. Πονηρὸν γὰρ νυκτός ἐστι στράτευμα Περσικόν. Οἵ

ponenda, neque *jam* amplius iter faciendum simul et pugnandum: multi enim ad pugnam, vulnera quod acceperant, inutiles erant, itidem*que* illos qui portabant, quique horum, *vulneratos* qui portabant, arma acceperant. Cum *jam* castra metati essent, ac barbari ad *ipsum usque* vicum progressi velitationibus eos adgrederentur, longe superiores erant Graeci: nam multum praestabat, facto ex statione impetu vim a se propulsare, quam inter proficiscendum adversus irruentes hostes dimicare. Cum jam advesperasceret, hostibus erat abeundi tempus: non enim unquam barbari castra minus sexaginta stadiis a Graecis *copiis* distantia metabantur; quippe metuebant ne *Graeci* noctu ipsos in-

τε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται, καὶ ὡς ἐπιτοπολὺ πεποδισμένοι εἰσὶ, τοῦ μὴ φεύγειν ἕνεκα, εἰ λυθείησαν· ἐάν τέ τις θόρυβος γίγνηται, δεῖ ἐπισάξαι τὸν ἵππον Πέρσῃ ἀνδρὶ, καὶ χαλινῶσαι δεῖ, καὶ θωρακισθέντα ἀναβῆναι ἐπὶ τὸν ἵππον. Ταῦτα δὲ πάντα χαλεπὰ νύκτωρ καὶ θορύβου ὄντος ποιεῖν. Τούτου ἕνεκα πόῤῥω ἀπεσκήνουν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐπεὶ δὲ ἐγίγνωσκον αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες βουλομένους ἀπιέναι καὶ διαγγελλομένους, ἐκήρυξε τοῖς Ἕλλησι συσκευάσασθαι, ἀκουόντων τῶν πολεμίων. Καὶ χρόνον μέν τινα ἐπέσχον τῆς πορείας οἱ βάρβαροι· ἐπειδὴ δὲ ὀψὲ ἐγίγνετο, ἀπήεσαν· οὐ γὰρ ἐδόκει λυσιτελεῖν αὐτοῖς νυκτὸς πορεύεσθαι καὶ κατά-

vaderent. Etenim Persarum exercitus noctu incommodus est. Nam et equi ipsorum alligantur, ac plerumque pedicis constricti sunt, ne, si soluti sint, fugiant: et si quis incidat tumultus, homo Persicus equum insternat necesse est, necesse est etiam frenet, et ubi se lorica munierit, equum conscendat. Haec autem omnia noctu facere, quippe cum tumultus sit *exortus*, difficile est. Hac de causa longe a Graecis castra habere remota solebant.

Cum autem Graeci animadvertent velle ipsos discedere, *eorumque consilium* divulgatum esse, Graecis se quisque pararet *ita* edixit *praeco*, ut hostes *rem* audirent. Itaque barbari aliquamdiu ab itinere faciendo sese cohibebant: verum ubi *jam* serum *diei* esset,

γεσθαι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ σαφῶς ἀπιόντας ἤδη ἑώρων οἱ Ἕλληνες, ἐπορεύοντο καὶ αὐτοὶ ἀναζεύξαντες, καὶ διῆλθον ὅσον ἑξήκοντα σταδίους· καὶ γίγνεται τοσοῦτον μεταξὺ τῶν στρατευμάτων, ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ οὐκ ἐφάνησαν οἱ πολέμιοι, οὐδὲ τῇ τρίτῃ· τῇ δὲ τετάρτῃ, νυκτὸς προελθόντες, καταλαμβάνουσι χωρίον ὑπερδέξιον οἱ βάρβαροι, ᾗ ἔμελλον οἱ Ἕλληνες παριέναι, ἀκρωνυχίαν ὄρους, ὑφ' ἣν ἡ κατάβασις ἦν εἰς τὸ πεδίον. Ἐπειδὴ δὲ ἑώρα ὁ Χειρίσοφος προκατειλημμένην τὴν ἀκρωνυχίαν, καλεῖ Ξενοφῶντα ἀπὸ τῆς οὐρᾶς· καὶ κελεύει λαβόντα τοὺς πελταστὰς παραγενέσθαι εἰς τὸ πρόσθεν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν τοὺς μὲν πελταστὰς οὐκ ἦγεν· (ἐπι-

---

abierunt: non enim ipsis conducere noctu proficisci, et in castra deduci videbatur. *Eos* vero Graeci posteaquam jam manifesto discedentes viderent, etiam ipsi castris motis pergebant, et sexaginta circiter stadia emensi sunt: atque tantum inter exercitus spatii *relictum* est, ut neque die altero adparerent hostes, neque tertio: quarto vero, noctu progressi, locum superiorem occupant barbari, qua Graeci transituri erant, *nimirum* montis verticem, sub quo descensus erat in planitiem. Cherisophus ubi verticem *istum* praeoccupatum vidisset, Xenophontem ab agmine extremo arcessit; *eum*que adsumptis sibi peltastis ad anteriorem *aciei* partem adesse jubet. At peltastas non duxit Xenophon;

φαινόμενον γὰρ ἑώρα Τισσαφέρνην, καὶ τὸ στράτευμα πᾶν) αὐτὸς δὲ προσελάσας ἠρώτα· Τί καλεῖς; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· Ἔξεστιν ὁρᾷν· προκατείληπται γὰρ ἡμῖν ὁ ὑπὲρ τῆς καταβάσεως λόφος, καὶ οὐκ ἔστι παρελθεῖν, εἰ μὴ τούτους ἀποκόψομεν. Ἀλλὰ τί οὐκ ἦγες τοὺς πελταστάς; Ὁ δὲ λέγει, ὅτι οὐκ ἐδόκει αὐτῷ, ἔρημα καταλιπεῖν τὰ ὄπισθεν, ἐπιφαινομένων τῶν πολεμίων. Ἀλλὰ μὴν ὥρα γ', ἔφη, βουλεύεσθαι, πῶς τις τοὺς ἄνδρας ἀπελᾷ ἐκ τοῦ λόφου. Ἐνταῦθα Ξενοφῶν ὁρᾷ τοῦ ὄρους τὴν κορυφὴν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος οὖσαν, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔφοδον ἐπὶ τὸν λόφον, ἔνθα ἦσαν οἱ πολέμιοι· καὶ λέγει· Κράτιστον, ὦ Χειρίσοφε, ἡμῖν ἴε-

---

(nam Tissaphernem, totumque *ejus* exercitum, se ostendere videbat) sed ipse advectus equo *ad Cherisophum*, Quamobrem *me* arcessis ? inquit. Huic respondet is, Videre licet : praeoccupatus enim nobis est collis ille, *qui* supra descensum *eminet*, nec transire licet, nisi hos dejiciemus. Verum cur peltastas *huc* non duxisti ? Respondet ille, sibi non visum esse, ut posterius agmen desertum relinqueret, cum hostes se in conspectum darent. Sed enim tempus est, inquit, consultandi, quo pacto quis homines a colle repellat. Ibi tum Xenophon montis verticem copiis suis imminere videt, atque ab hoc ad collem *illum*, ubi hostes erant, aditum *quendam esse :* itaque, Optimum *fuerit*, inquit, Cherisophe,

σθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἄκρον· ἐὰν γὰρ τοῦτο λάβωμεν, οὐ δυνήσονται μένειν οἱ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Ἀλλ', εἰ βούλει, μένε ἐπὶ τῷ στρατεύματι· ἐγὼ δὲ ἐθέλω πορεύεσθαι· εἰ δὲ χρῄζεις, πορεύου ἐπὶ τὸ ὄρος, ἐγὼ δὲ μενῶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ δίδωμί σοι, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ὁπότερον βούλει, ἑλέσθαι. Εἰπὼν ὁ Ξενοφῶν, ὅτι νεώτερός ἐστιν, αἱρεῖται πορεύεσθαι· κελεύει δέ οἱ συμπέμψαι ἀπὸ τοῦ στόματος ἄνδρας· μακρὰν γὰρ ἦν, ἀπὸ τῆς οὐρᾶς λαβεῖν. Καὶ ὁ Χειρίσοφος συμπέμπει τοὺς ἀπὸ τοῦ στόματος πελταστάς· ἔλαβε δὲ τοὺς κατὰ μέσον τοῦ πλαισίου. Συνέπεσθαι δ' ἐκέλευσεν αὐτῷ καὶ τοὺς τριακοσίους [ὁ Χειρίσο-

---

quamprimum nos ad cacumen *illud* tendere: nam hoc si occupaverimus, supra viam manere non poterunt. At, si ita tibi videtur, ad exercitum maneto; ipse volo *eo* tendere: sin *hoc* mavis, in montem pergito: atque ego hic manebo. Tibi vero, ait Cherisophus, *optionem* do, utrum mavis, eligendi. Xenophon cum se natu minorem diceret, proficiscendi *sibi* munus eligit: hortatur tamen ut milites *quosdam* ex fronte secum una mitteret; nam longum erat, si *quos* ab extremo agmine sumeret. Et Cherisophus uno *cum ipso* peltastas, qui erant primo in agmine, mittit: *eos* etiam sumpsit, qui in medio quadratae erant aciei. Praeterea simul cum Cherisophus sequi jussit trecentos illos, quos ipse de

φος,] οὓς αὐτὸς εἶχε τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ πλαισίου.

Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο ὡς ἐδύναντο τάχιστα. Οἱ δ' ἐπὶ τοῦ λόφου πολέμιοι, ὡς ἐνόησαν αὐτῶν τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ ἄκρον, εὐθὺς καὶ αὐτοὶ ὥρμησαν ἁμιλλᾶσθαι ἐπὶ τὸ ἄκρον. Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ μὲν κραυγὴ ἦν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος, διακελευομένων τοῖς ἑαυτῶν· πολλὴ δὲ κραυγὴ τῶν ἀμφὶ Τισσαφέρνην, τοῖς ἑαυτῶν διακελευομένων. Ξενοφῶν δὲ παρελαύνων ἐπὶ τοῦ ἵππου, παρεκελεύετο· Ἄνδρες, νῦν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα νομίζετε ἁμιλλᾶσθαι, νῦν πρὸς τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, νῦν ὀλίγον πονήσαντες χρόνον, ἀμαχεὶ τὴν λοιπὴν πορευσόμεθα. Σωτηρίδας δὲ

---

lectorum numero *militum* in fronte quadrati habebat agminis.

Inde quam poterant celerrime profecti sunt. Hostes autem, *qui erant* in colle, cum iter ipsorum ad cacumen *dirigi* animadverterent, mox et ipsi impetum ceperunt in cacumen certatim contendendi. Atque ingens ibi tum clamor Graeci erat exercitus, suos hortantis; ingens etiam eorum clamor, qui cum Tissapherne erant, ac suos *itidem* cohortabantur. Xenophon autem equo praetervectus, adhortatione *hac* usus est: Nunc vobis, viri, *de reditu* in Graeciam, nunc *de reditu* ad liberos et uxores *propositum* esse certamen existimate: nunc si exiguum ad tempus laboris tolerantes fuerimus, reliquum iter absque

ὁ Σικυώνιος εἶπεν· Οὐκ ἐξ ἴσου, ὦ Ξενοφῶν, ἐσμέν· σὺ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππου ὀχῇ, ἐγὼ δὲ χαλεπῶς κάμνω τὴν ἀσπίδα φέρων. Καὶ ὃς, ἀκούσας ταῦτα, καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου, ὠθεῖται αὐτὸν ἐκ τῆς τάξεως, καὶ τὴν ἀσπίδα ἀφελόμενος, ὡς ἐδύνατο τάχιστα ἐπορεύετο. Ἐτύγχανε δὲ καὶ θώρακα ἔχων τὸν ἱππικόν· ὥστε ἐπιέζετο. Καὶ τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ὑπάγειν παρεκελεύετο, τοῖς δὲ ὄπισθεν, παριέναι, μόγις ἑπομένοις. Οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται παίουσι καὶ βάλλουσι καὶ λοιδοροῦσι τὸν Σωτηρίδαν, ἔστε ἠνάγκασαν λαβόντα τὴν ἀσπίδα πορεύεσθαι. Ὁ δὲ ἀναβὰς, ἕως μὲν βάσιμα ἦν, ἐπὶ τοῦ ἵππου ἦγεν· ἐπεὶ δὲ ἄβατα ἦν, καταλιπὼν τὸν ἵππον

---

praelio conficiemus. At Soteridas Sicyonius, Non aequa, inquit, nostrum, Xenophon, est conditio: nam tu quidem equo veheris, ego scutum portans, graviter fatigor. Et is, haec cum audisset, ex equo desiliit, e loco istum pepulit, scutoque ademto, quam celerrime poterat, perrexit. Forte *tunc* etiam thoracem indutus erat equestrem; adeo ut *onere* premeretur. Attamen priores hortabatur, ut procederent; posteriores, qui vix sequebantur, ut ad eos versus se moverent. Milites caeteri Soteridam caedunt, feriunt, conviciis proscindunt, donec *eum* recepto scuto pergere coegerunt. Ille, conscenso *equo*, quam quidem diu loca erant *equo* pervia,

ἔσπευδε πεζῇ. Καὶ φθάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ γενόμενοι τοὺς πολεμίους.

έ. Ἔνθα δὴ οἱ μὲν βάρβαροι στραφέντες ἔφευγον, ᾗ ἕκαστος ἐδύνατο· οἱ δ' Ἕλληνες εἶχον τὸ ἄκρον. Οἱ δὲ ἀμφὶ Τισσαφέρνην καὶ Ἀριαῖον ἀποτραπόμενοι ἄλλην ὁδὸν ᾤχοντο· οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίσοφον, καταβάντες εἰς τὸ πεδίον, ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν κώμῃ μεστῇ πολλῶν ἀγαθῶν. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι κῶμαι πολλαὶ, πλήρεις πολλῶν ἀγαθῶν, ἐν τούτῳ τῷ πεδίῳ, παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμόν. Ἡνίκα δ' ἦν δείλη, ἐξαπίνης ἐπιφαίνονται οἱ πολέμιοι ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τῶν Ἑλλήνων κατέκοψάν τινας τῶν ἐσκεδασμένων ἐν τῷ πεδίῳ καθ' ἁρπαγήν· καὶ γὰρ νομαὶ πολλαὶ βοσ-

---

praeibat eques: cum essent invia, equo relicto, pedes festinabat. Ac citius quam hostes in cacumen perveniunt.

5. Tum vero conversi barbari, qua quisque poterat, fugiebant; Graeci cacumen tenuerunt. Tissaphernes et Ariaeus cum suis se convertentes alia abiere via: Cherisophus quique circa eum erant, in planitiem cum descendissent, castra in vico multis bonis referto locabant. Erant et alii vici plures, multis bonis pleni, ista in planitie, secundum Tigrim fluvium. Cum jam advesperasceret, hostes se in planitie subito ostendunt, et e Graecis quosdam ad praedam per planitiem sparsis conciderunt: etenim multa pecorum agmina

κτημάτων, διαβιβαζόμεναι εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ, κατελήφθησαν. Ἐνταῦθα Τισσαφέρνης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καίειν ἐπεχείρησαν τὰς κώμας. Καὶ τῶν Ἑλλήνων μάλα ἠθύμησάν τινες, ἐννοούμενοι, μὴ τὰ ἐπιτήδεια, εἰ καύσειεν, οὐκ ἔχοιεν ὁπόθεν λαμβάνοιεν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἐπεὶ κατέβη παρελαύνων τὰς τάξεις, ἡνίκα οἱ ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀπήντησαν ἐκ τῆς βοηθείας, ἔλεγεν· Ὁρᾶτε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ὑφιέντας, τὴν χώραν ἤδη ἡμετέραν εἶναι· ἃ γὰρ, ὅτε ἐσπένδοντο, διεπράττοντο, μὴ κάειν τὴν βασιλέως χώραν, νῦν αὐτοὶ κάουσιν ὡς ἀλλοτρίαν. Ἀλλὰ ἐάν που καταλίπωσί γε αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια, ὄψον-

---

in ulteriorem fluminis *ripam* trajecta *hic* capta sunt. Ibi tum Tissaphernes quique cum ipso *erant* vicos exurere conabantur. Itaque de Graecis nonnulli valde demissis erant animis, quippe qui *hoc* secum cogitarent *soliciti*, ne commeatus unde sumerent, *hos si barbari* incenderent, *alios* non haberent. Xenophon autem, posteaquam descendisset, ordines obequitans, cum Cherisophus et qui circa ipsum erant, ope lata rediissent; Videtis, inquit, viri, concedere *barbaros* regionem jam esse nostram: nam quae *a nobis* impetrabant, quo tempore foedera *nobiscum* sanciebant, ne *scilicet* regis agrum exureremus, eum nunc ipsi tanquam alienum exurunt. Quod si commeatus alicubi sibi ipsis reliquerint, videbunt nos etiam eo proficisci. Verum, inquit,

ται καὶ ἡμᾶς ἐνταῦθα πορευομένους. Ἀλλ', ὦ Χειρίσοφε, ἔφη, δοκεῖ μοι βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς καίοντας, ὡς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας. Ὁ δὲ Χειρίσοφος εἶπεν· Οὔκουν ἔμοιγε δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔφη, κάωμεν, καὶ οὕτω θᾶττον παύσονται.

Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἀπῆλθον, οἱ μὲν ἄλλοι περὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν, στρατηγοὶ δὲ καὶ λοχαγοὶ συνῆλθον. Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἀπορία ἦν. Ἔνθεν μὲν γὰρ ὄρη ἦν ὑπερύψηλα, ἔνθεν δὲ ὁ ποταμὸς τοσοῦτος τὸ βάθος, ὡς μηδὲ τὰ δόρατα ὑπερέχειν πειρωμένοις τοῦ βάθους. Ἀπορουμένοις δὲ αὐτοῖς προσελθών τις ἀνὴρ Ῥόδιος, εἶπεν· Ἐγὼ θέλω ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, διαβιβάσαι κατὰ τετρακισχιλίους

Cheirisophe, arbitror adversus urentes *nobis* tendendum esse, tanquam *regionis* nostrae defendendae causa. Mihi vero non *ita* videtur, ait Cheirisophus: sed *potius* nos etiam, inquit, incendia faciamus, sic enim citius ii desinent.

Cum autem ad tabernacula discessissent, in commeatu *conquirendo* reliqui erant occupati; at duces cohortiumque praefecti conveniebant. Atque ibi tum multae eos angebant difficultates. Hinc enim montes praealti, inde flumen tantae altitudinis, ut ne hastae quidem, cum *his* altitudinem *ejus* explorarent, *supra aquam* exstarent. Ad eos in hac rerum difficultate haerentes cum Rhodius quidam accessisset, Ego vos, viri, inquit, trajicere,

ὁπλίτας, ἢν μοι, ὧν δέομαι, ὑπηρετήσητε, καὶ τάλαντον μισθὸν πορίσητε. Ἐρωτώμενος δὲ, ὅτου δεήσοιτο· Ἀσκῶν, ἔφη, δισχιλίων δεήσομαι· πολλὰ δὲ ὁρῶ ταῦτα πρόβατα, καὶ αἶγας, καὶ βοῦς, καὶ ὄνους, ἃ ἀποδαρέντα καὶ φυσηθέντα ῥᾳδίως ἂν παρέχοι τὴν διάβασιν. Δεήσομαι δὲ καὶ τῶν δεσμῶν, οἷς χρῆσθε περὶ τὰ ὑποζύγια. Τούτοις δ', ἔφη, ζεύξας τοὺς ἀσκοὺς πρὸς ἀλλήλους, ὁρμίσας ἕκαστον ἀσκὸν, λίθους ἀρτήσας, καὶ ἀφεὶς ὥσπερ ἀγκύρας, εἰς τὸ ὕδωρ δὲ ἀγαγὼν, καὶ ἀμφοτέρωθεν δήσας, ἐπιβαλῶ ὕλην, καὶ γῆν ἐπιφορήσω. Ὅτι μὲν οὖν οὐ καταδύσεσθε, αὐτίκα μάλα εἴσεσθε· ὁ γὰρ ἀσκὸς δύο ἄνδρας

---

simul *scilicet* quater mille gravis armaturae milites, volo, si mihi suppeditaveritis *ea* quibus mihi opus est, ac talentum pro mercede praebueritis. Interrogatus qua re egeret, Utribus, ait, bis mille mihi opus erit: video autem hic multas pecudes, et capras, et boves, et asinos, quibus si coria detrahantur et inflentur, facile nobis trajectum praestabunt. Etiam vinculis iis mihi opus erit, quibus circum jumenta utimini. His ubi utres, ait, inter se connexuero, lapidibus appensis singulos utres firmabo, iisque anchorarum ritu demissis, deinde *utribus* in aquam deductis, et utrinque ligatis, virgulta injiciam, et terram ingeram. Ac statim quidem intelligetis minime futurum, ut demergamini; nam utres singuli binos

ἕξει τοῦ μὴ καταδῦναι· ὥστε δὲ μὴ ὀλισθάνειν, ἡ ὕλη καὶ ἡ γῆ σχήσει.

Ἀκούσασι ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς τὸ μὲν ἐνθύμημα χαρίεν ἐδόκει εἶναι, τὸ δὲ ἔργον ἀδύνατον· ἦσαν γὰρ οἱ κωλύσοντες πέραν πολλοὶ ἱππεῖς, οἳ εὐθὺς τοῖς πρώτοις οὐδὲν ἂν ἐπέτρεπον τούτων ποιεῖν. Ἐνταῦθα τὴν μὲν ὑστεραίαν ἐπανεχώρουν, εἰς τοὔμπαλιν ἢ πρὸς Βαβυλῶνα, εἰς τὰς ἀκαύστους κώμας, κατακαύσαντες ἔνθεν ἐξήεσαν· ὥστε οἱ πολέμιοι οὐ προσήλαυνον, ἀλλὰ ἐθεῶντο, καὶ ὅμοιοι ἦσαν θαυμάζοντες, ὅποι ποτὲ τρέψονται οἱ Ἕλληνες, καὶ τί ἐν νῷ ἔχοιεν. Ἐνταῦθα οἱ μὲν ἄλλοι στρατιῶται ἀμφὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν· οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ πάλιν συνῆλ-

---

homines sustinebunt, quo minus demergantur; ut *autem* non labantur, virgulta et terra impedient.

Ducibus haec qui audiissent visum est scitum esse inventum, facinus ipsum *tale*, quod perfici non posset: nam multi equites trans *flumen* erant *ipsum* impedituri, qui primis statim non essent concessuri, ut horum quidquam efficerent. Itaque postridie retrocedebant aversa a Babylone via, ad vicos non exustos, cum eos unde exierant incendissent: *quo factum ut* hostes non adequitarent eos, sed spectarent, atque admirari viderentur, quo tandem *se* versuri essent Graeci, et quid in animo haberent. Ibi tum caeteri milites in commeatu comparando erant occupati; duces vero et cohortium prae-

θον, καὶ συναγαγόντες τοὺς αἰχμαλώτους, ἤλεγχον τὴν κύκλῳ πᾶσαν χώραν, τίς ἑκάστη εἴη. Οἱ δ' ἔλεγον, ὅτι τὰ μὲν πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐπὶ Βαβυλῶνα εἴη καὶ Μηδίαν, δι' ἧσπερ ἥκοιεν· ἡ δὲ πρὸς ἕω, ἐπὶ Σοῦσά τε καὶ Ἐκβάτανα φέροι, ἔνθα θερίζειν καὶ ἐαρίζειν λέγεται βασιλεύς· ἡ δὲ διαβάντι τὸν ποταμὸν πρὸς ἑσπέραν, ἐπὶ Λυδίαν καὶ Ἰωνίαν φέροι· ἡ δὲ διὰ τῶν ὀρέων καὶ πρὸς ἄρκτον τετραμμένη ὅτι εἰς Καρδούχους ἄγοι. Τούτους δ' ἔφασαν οἰκεῖν ἀνὰ τὰ ὄρη, καὶ πολεμικοὺς εἶναι, καὶ βασιλέως οὐκ ἀκούειν· ἀλλὰ καὶ ἐμβαλεῖν ποτε εἰς αὐτοὺς βασιλικὴν στρατιάν, δώδεκα μυριάδας· τούτων δὲ οὐδένα ἀπονοστῆσαι διὰ τὴν δυσχωρίαν· ὁπότε

---

fecti rursum conveniebant; et cum captivos coegissent, quaenam esset quaelibet ab omni undique parte regio percunctabantur. Aiebant illi, *a partibus* ad meridiem spectantibus viam esse, *quae* in Babylonem *duceret* et Mediam, qua *ipsi* venissent: ad orientem quae *spectat*, in Susa et Ecbatana ferre, ubi rex aestatem et ver exigere dicitur: quae ei fluvium qui trajecerit in occidentem *versus pateret*, in Lydiam et Ioniam ferre: quae *denique* per montes et ad septemtriones vergat, ad Carduchos ducere. Hos aiebant in montibus habitare, ac bellicosos esse, neque regis imperio parere: quin copias aliquando regias, quae centies et vicies mille hominibus constarent, in eos invasisse; horumque neminem, prop-

μέντοι πρὸς τὸν σατράπην τὸν ἐν τῷ πεδίῳ σπείσαιντο, καὶ ἐπιμίγνυσθαι σφῶν τε πρὸς ἐκείνους, καὶ ἐκείνων πρὸς αὐτούς.

Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ στρατηγοὶ, ἐκάθισαν χωρὶς τοὺς ἑκασταχόσε φάσκοντας εἰδέναι, οὐδὲν δῆλον ποιήσαντες, ὅποι πορεύεσθαι ἔμελλον. Ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς ἀναγκαῖον εἶναι, διὰ τῶν ὀρέων εἰς Καρδούχους ἐμβάλλειν· τούτους γὰρ διελθόντας ἔφασαν εἰς Ἀρμενίαν ἥξειν, ἧς Ὀρόντας ἦρχε, πολλῆς καὶ εὐδαίμονος. Ἐντεῦθεν δὲ εὔπορον ἔφασαν εἶναι, ὅποι τις ἐθέλει πορεύεσθαι. Ἐπὶ τούτοις ἐθύσαντο, ὅπως, ὁπηνίκα καὶ δοκοίη τῆς ὥρας, τὴν πορείαν ποιοῖντο· (τὴν γὰρ

---

ter locorum difficultatem *domum* rediisse: ubi vero foedera cum regionis campestris satrapa fecerint, et ex ipsis, *quotquot voluerint*, cum illis, et ex illis, *quibus liberet*, cum iis habere commercia.

Haec cum audiissent duces, seorsum collocarunt eos qui singulas *regionis* partes noscere se aiebant, nullo indicio ab ipsis aperte facto, quo profecturi essent. Caeterum ducibus *inter se* necesse esse videbatur, per montes in Carduchos invadere: nam posteaquam horum regionem peragrassent, perventuros dixerant *captivi* in Armeniam, cui Orontas praeerat, *regioni certe* amplae et opulentae. Inde dixerant nullo negotio, quo quis proficisci vellet, transiri posse. Post haec rem sacram fecerunt, ut, cum tempus videretur, iter facerent; (metuebant enim ne juga mon-

ὑπερβολὴν τῶν ὀρέων ἐδεδοίκεσαν, μὴ προκαταληφθείη) καὶ παρήγγειλαν, ἐπειδὴ δειπνήσειαν, συνεσκευασμένους πάντας ἀναπαύεσθαι, καὶ ἕπεσθαι, ἡνίκ' ἄν τις παραγγείλῃ.

---

tium occuparentur) imperarunt etiam *militibus, ut*, posteaquam coenassent, omnes rebus suis compositis quieti se darent, et cum quis denuntiet, sequerentur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΚΕΦ. α΄.

ΟΣΑ μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐγένετο μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα μετὰ τὴν μάχην ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἃς βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναβάντες Ἕλληνες ἐσπείσαντο, καὶ ὅσα, παραβάντος τὰς σπονδὰς βασιλέως καὶ Τισσα-

---

XENOPHONTIS

DE CYRI EXPEDITIONE

LIBER QUARTUS.

Cap. I.

Quaecunque in itinere *superiorem in Asiam facto* usque ad praelii tempus gesta sint, et quae post praelium per inducias, quas rex et qui cum Cyro adscenderant Graeci inter se fecerant, quaeque adversus Graecos, posteaquam rex et

φέρνους, ἐπολεμήθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐπακολουθοῦντος τοῦ Περσῶν στρατεύματος, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, ἔνθα ὁ μὲν Τίγρης ποταμὸς παντάπασιν ἄπορος ἦν διὰ τὸ βάθος καὶ μέγεθος, πάροδος δ' οὐκ ἦν, ἀλλὰ τὰ Καρδούχια ὄρη ἀπότομα ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐκρέματο, ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς, διὰ τῶν ὀρέων πορευτέον εἶναι. Ἤκουον γὰρ τῶν ἁλισκομένων, ὅτι, εἰ διέλθοιεν τὰ Καρδούχια ὄρη, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἢν μὲν βούλωνται, διαβήσονται· ἢν δὲ μὴ βούλωνται, περιΐασι. Καὶ τοῦ Εὐφράτου δὲ τὰς πηγὰς ἐλέγετο οὐ πρόσω τοῦ Τίγρητος εἶναι· καὶ ἔστιν οὕ τὸ στενόν. Τὴν δ' εἰς τοὺς

Tissaphernes foedera violassent, hostiliter facta sint, insequenti *ipsos* Persarum exercitu, superiore libro expositum est. Cum autem *eo* pervenissent, ubi Tigris fluvius propter altitudinem et magnitudinem transiri omnino non potuit, neque transitus erat *alius*, sed montes Carduchii praerupti fluvio imminebant, videbatur ducibus per *hos* montes iter esse faciendum. Nam futurum audiebant de iis quos ceperant ut, si montes Carduchios peragrarent, Tigris fluvii fontes in Armenia, si vellent, transirent: *id* si minus vellent, *eos* circumirent. Etiam Euphratis fontes non longe a Tigri abesse dicebatur ; nonnullisque in locis angustias esse. Ad hunc vero modum iter in Carduchos ingrediuntur, partim quod iis

Καρδούχους ἐμβολὴν ὧδε ποιοῦνται, ἅμα μὲν λαθεῖν πειρώμενοι, ἅμα δὲ φθάσαι, πρὶν τοὺς πολεμίους καταλαβεῖν τὰ ἄκρα. Ἡνίκα δ' ἦν ἀμφὶ τὴν τελευταίαν φυλακὴν, καὶ ἐλείπετο τῆς νυκτὸς ὅσον σκοταίους διελθεῖν τὸ πεδίον, τηνικαῦτα ἀναστάντες ἀπὸ παραγγέλσεως πορευόμενοι ἀφικνοῦνται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸ ὄρος. Ἔνθα δὴ Χειρίσοφος μὲν ἡγεῖτο τοῦ στρατεύματος, λαβὼν τὸ ἀμφ' αὑτὸν καὶ τοὺς γυμνῆτας πάντας· Ξενοφῶν δὲ σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξιν ὁπλίταις εἵπετο, οὐδένα ἔχων γυμνῆτα· οὐδεὶς γὰρ ἐδόκει κίνδυνος εἶναι, μή τις ἄνω πορευομένων ἐκ τοῦ ὄπισθεν ἐπίσποιτο. Καὶ ἐπὶ μὲν τὸ ἄκρον ἀναβαίνει Χειρίσοφος, πρίν τινα αἰσθέσθαι

---

curae esset ut occulte proficiscerentur, partim ut priusquam ab hostibus occuparentur *montium* juga, *eo* evaderent: cum postremae agerentur excubiae, *tantum*que noctis reliquum esset, ut planitiem per tenebras peragrare possent, tunc cum surrexissent, uti denuntiatum fuerat, iter ingressi prima luce ad montem perveniunt. Ibi vero Cherisophus in fronte erat exercitus, suis sibi copiis adjunctis, omnibusque militibus expeditis: at cum postremo gravis armaturae militum agmine sequebatur Xenophon, cui nulli aderant expediti; nam periculi nihil esse videbatur, ne quis, ipsi dum sursum tendunt, a tergo insequeretur. Ac Cherisophus in verticem prius adscendit, quam hostium quisquam animadverteret: de-

τῶν πολεμίων· ἔπειτα δὲ ὑφηγεῖτο· ἐφείπετο δὲ ἀεὶ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ στρατεύματος εἰς τὰς κώμας τὰς ἐν τοῖς ἄγκεσί τε καὶ μυχοῖς τῶν ὀρέων.

Ἔνθα δὴ οἱ μὲν Καρδοῦχοι, ἐκλιπόντες τὰς οἰκίας, ἔχοντες καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας, ἔφευγον ἐπὶ τὰ ὄρη· τὰ δ' ἐπιτήδεια πολλὰ ἦν λαμβάνειν· ἦσαν δὲ καὶ χαλκώμασι παμπόλλοις κατεσκευασμέναι αἱ οἰκίαι, ὧν οὐδὲν ἔφερον οἱ Ἕλληνες· οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐδίωκον, ὑποφειδόμενοι, εἴ πως ἐθελήσειαν οἱ Καρδοῦχοι διϊέναι αὐτοὺς ὡς διὰ φιλίας τῆς χώρας, ἐπείπερ βασιλεῖ πολέμιοι ἦσαν. Τὰ μέντοι ἐπιτήδεια, ὅτῳ τις ἐπιτυγχάνοι, ἐλάμβανον· ἀνάγκη γὰρ ἦν. Οἱ δὲ Καρδοῦχοι

---

inde praeibat; cum exercitus *pars ea* semper subsequeretur, quae *verticem* superarat, ad vicos in convallibus et recessibus montium sitos.

Tum vero Carduchi, relictis aedibus, cum uxoribus ac liberis in montes fugiebant: magnam *hic* commeatus copiam capere licebat; aedes etiam vasis aeneis permultis erant instructae, quorum nullum auferebant Graeci, nec homines persequebantur; quippe *his eo consilio* parcebant *ut experirentur*, an ipsos Carduchi tanquam per pacatam regionem transmittere voluerint, quippe quia regi erant infesti. Verum commeatus, in quos quisquam inciderit, sumebant: necessitas enim *ita poscebat.* At

οὔτε καλούντων ὑπήκουον, οὔτε ἄλλο τι φιλικὸν οὐδὲν ἐποίουν. Ὅτε δὲ οἱ τελευταῖοι τῶν Ἑλλήνων κατέβαινον εἰς τὰς κώμας ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἤδη σκοταῖοι, (διὰ γὰρ τὸ στενὴν εἶναι τὴν ὁδὸν, ὅλην τὴν ἡμέραν ἡ ἀνάβασις αὐτοῖς ἐγένετο καὶ κατάβασις εἰς τὰς κώμας,) τότε δὴ συλλεγέντες τινὲς τῶν Καρδούχων τοῖς τελευταίοις ἐπέθεντο, καὶ ἀπέκτεινάν τινας, καὶ λίθοις καὶ τοξεύμασι κατέτρωσαν, ὀλίγοι τινὲς ὄντες· ἐξ ἀπροσδοκήτου γὰρ αὐτοῖς ἐπέπεσε τὸ Ἑλληνικόν. Εἰ μέντοι τότε πλείους συνελέγησαν, ἐκινδύνευσεν ἂν διαφθαρῆναι πολὺ τοῦ στρατεύματος. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα οὕτως ἐν ταῖς κώμαις ηὐλίσθησαν· οἱ δὲ Καρδοῦχοι κύκλῳ πυρὰ

Carduchi nec vocantibus morem gerebant, nec ullum aliud amicitiae faciebant officium. Cum autem Graecorum ultimi tenebris jam obortis de vertice *montis* in vicos descenderent, (nam propterea quod angusta esset via, diem totum adscendendo et in vicos descendendo contriverant) tum vero collecti quidam ex Carduchis ultimos *istos* invasere, et nonnullos interfecere, lapidibus etiam ac sagittis *alios* sauciaverunt, numero quamvis essent exigui: nam Graecorum exercitus ex improviso in eos inciderat. Quod si tum plures collecti fuissent, in periculum interitus magna pars exercitus venisset. Atque hanc quidem noctem ita in vicis commorati sunt: at

πολλὰ ἔκαιον ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ συνεώρων ἀλλήλους.

Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνελθοῦσι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων ἔδοξε, τῶν τε ὑποζυγίων τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ δυνατώτατα πορεύεσθαι ἔχοντας, καταλιπόντας τὰ ἄλλα, καὶ ὁπόσα ἦν νεωστὶ αἰχμάλωτα ἀνδράποδα ἐν τῇ στρατιᾷ, πάντα ἀφιέναι. Σχολαίαν γὰρ ἐποίουν τὴν πορείαν πολλὰ ὄντα τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ αἰχμάλωτα· καὶ πολλοὶ δὴ αὐτῶν, οἱ ἐπὶ τούτοις ὄντες, ἀπόμαχοι ἦσαν· διπλάσιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔδει πορίζεσθαι καὶ φέρεσθαι, πολλῶν τῶν ἀνθρώπων ὄντων. Δόξαν δὲ ταῦτα, ἐκήρυξαν οὕτω ποιεῖν.

Carduchi undique in montibus ignes accendebant, seque mutuo adspectabant.

Ubi illuxit, Graecorum ducibus et cohortium praefectis visum est, *sic* iter facere, ut ex jumentis necessaria *tantum* et robustissima secum sumerent, caetera relinquerent, atque mancipia, quaecunque recens capta erant in exercitu, omnia dimittere. Nam multa quod essent jumenta et mancipia tardam reddebant profectionem: quin etiam ex ipsis multi, his praefecti, ad pugnandum *propterea* inutiles erant; ac duplo major commeatus parandus erat et portandus, cum magnus esset hominum numerus. His decretis, per praeconem edixerunt, ita esse faciendum.

Ἐπειδὴ δὲ ἀριστήσαντες ἐπορεύοντο, ὑποστάντες ἐν στενῷ οἱ στρατηγοὶ, εἴ τι εὑρίσκοιεν τῶν εἰρημένων μὴ ἀφιέμενον, ἀφῃροῦντο· οἱ δ' ἐπείθοντο, πλὴν εἴ τίς τι ἔκλεψεν, οἷον ἢ παιδὸς ἐπιθυμήσας ἢ γυναικὸς τῶν εὐπρεπῶν. Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν οὕτως ἐπορεύθησαν, τὰ μέν τι μαχόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἀναπαυόμενοι. Εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν χειμὼν γίνεται πολὺς, ἀναγκαῖον δ' ἦν πορεύεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ ἡγεῖτο μὲν Χειρίσοφος, ὠπισθοφυλάκει δὲ Ξενοφῶν. Καὶ οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπετίθεντο, καὶ, στενῶν ὄντων τῶν χωρίων, ἐγγὺς προσιόντες ἐτόξευον καὶ ἐσφενδόνων· ὥστε ἠναγκάζοντο οἱ Ἕλληνες ἐπιδιώκοντες καὶ πάλιν ἀναχάζοντες σχο-

---

Posteaquam pransi *jam* iter facere coepissent, arcto *quodam* in loco cum substitissent duces, si quid reperirent ex iis quae dicta sunt, quod non dimitteretur, auferebant: illi autem parebant, praeterquam si quis furtim aliquid retineret, vel pueri cupiditate, vel formosae mulieris, accensus. Atque ita quidem die isto iter faciebant, partim pugnantes, partim etiam requiescentes. Postero vero die magna coorta est tempestas, sed *tamen* necessario pergendum erat; quippe quia commeatus *iis* non satis magna erat copia. Ac Cherisophus quidem erat in fronte, et agmen ultimum ducebat Xenophon. Hostes autem acriter *Graecos* invadebant, et quia loca erant angusta, propius accedebant et sagit-

λῇ πορεύεσθαι· καὶ θαμινὰ παρήγγειλεν ὁ Ξενοφῶν ὑπομένειν, ὅτε οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπικέοιντο. Ἔνθα ὁ Χειρίσοφος ἄλλοτε μὲν, ὅτε παρεγγυῷτο, ὑπέμενε, τότε δὲ οὐχ ὑπέμενεν, ἀλλ' ἦγε ταχέως, καὶ παρηγγύα ἕπεσθαι· ὥστε δῆλον ἦν, ὅτι πρᾶγμά τι εἴη· σχολὴ δὲ οὐκ ἦν ἰδεῖν παρελθόντι τὸ αἴτιον τῆς σπουδῆς· ὥστε ἡ πορεία ὁμοία φυγῆς ἐγίνετο τοῖς ὀπισθοφύλαξι. Καὶ ἐνταῦθα ἀποθνήσκει ἀνὴρ ἀγαθὸς Λακωνικὸς Κλεώνυμος, τοξευθεὶς διὰ τῆς ἀσπίδος καὶ τῆς στολάδος εἰς τὰς πλευρὰς, καὶ Βασίας Ἀρκὰς, διαμπερὲς εἰς τὴν κεφαλήν. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ σταθμὸν, εὐθὺς ὥσπερ εἶχεν ὁ Ξενοφῶν ἐλθὼν πρὸς τὸν Χειρίσοφον, ἠτιᾶτο

---

tis fundisque petebant; adeo ut Graeci, dum *hostem* persequerentur et rursus retrocederent, tarde progredi cogerentur: saepe Xenophon etiam denuntiabat subsistendum esse, quoties hostes acriter instarent. Ibi Cherisophus, *qui* alias quidem, cum denuntiabatur, subsistebat, tum non subsistebat, sed ducebat celeriter, *suos*que sequi jubebat: adeo ut perspicuum esset, aliquam rem molestam supervenisse: at otium non erat, ut quis *ad ipsum* pergeret, ac quae festinationis esset causa videret: quare fugae simile fuit iis iter, qui in extremo erant agmine. Ibi moritur etiam vir fortis Cleonymus Lacedaemonius, confixus sagitta per scutum et stoladem in *ipsas* costas *missa*, *item*que Basias Arcas, transfixa penitus per caput *sagitta*. Cum autem ad locum castris locan-

αὐτὸν, ὅτι οὐχ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο φεύγοντες ἅμα μάχεσθαι. Καὶ νῦν δύο καλώ τε κἀγαθὼ ἄνδρε τεθνάτην, καὶ οὔτε ἀνελέσθαι, οὔτε θάψαι αὐτὼ ἐδυνάμεθα. Ἀποκρίνεται πρὸς ταῦτα ὁ Χειρίσοφος· Βλέψον, ἔφη, εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἴδε, ὡς ἄβατα πάντα ἐστί. Μία δὲ αὕτη ὁδὸς, ἣν ὁρᾷς, ὀρθία· καὶ ἐπὶ ταύτῃ ὁρᾷν ἀνθρώπων ἔξεστί σοι ὄχλον τοσοῦτον, οἳ κατειληφότες φυλάττουσι τὴν ἔκβασιν. Ταῦτα ἐγὼ ἔσπευδον, καὶ διὰ τοῦτό σε οὐχ ὑπέμενον, εἴ πως δυναίμην φθάσαι, πρὶν κατειλῆφθαι τὴν ὑπερβολήν· οἱ δὲ ἡγεμόνες, οὓς ἔχομεν, οὔ φασιν εἶναι ἄλλην ὁδόν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει· Ἀλλ' ἐγὼ ἔχω δύο ἄνδρας. Ἐπεὶ γὰρ

---

dis idoneum pervenissent, Xenophon statim, ut se habebat, ad Cherisophum profectus eum incusabat, quod non substitisset, sed *ita duceret ut* cogerentur in ipsa fuga dimicare. Jam quoque, *ait*, duo praeclari fortesque viri occubuerunt, eosque nec tollere nec sepelire potuimus. Ad haec respondet Cherisophus: Respice, ait, ad montes, ac vide quam difficiles aditu sint omnes. Una autem haec via *est*, quam vides, ardua: et ad hanc tantam tibi videre licet hominum multitudinem, qui *partem*, qua foret *alioquin* evadendum, custodiunt. His de causis ego festinavi, et idcirco te non expectavi, *quia id operam dedi ut*, si qua ratione possem, *eo* prius pervenirem, quam juga *montium* occuparentur: duces certe, quos habemus, aliam esse viam negant. Ego vero,

ἡμῖν πράγματα παρεῖχον, ἐνηδρεύσαμεν, (ὅπερ ἡμᾶς καὶ ἀναπνεῦσαι ἐποίησε,) καὶ ἀπεκτείναμεν τινὰς αὐτῶν, καὶ ζῶντας προὐθυμήθημεν λαβεῖν, αὐτοῦ τούτου ἕνεκεν, ὅπως ἡγεμόσιν εἰδόσι τὴν χώραν χρησαίμεθα.

Καὶ εὐθὺς ἀγαγόντες τοὺς ἀνθρώπους, ἤλεγχον διαλαβόντες, εἴ τινα εἰδεῖεν ἄλλην ὁδὸν, ἢ τὴν φανεράν. Ὁ μὲν οὖν ἕτερος οὐκ ἔφη, καὶ μάλα πολλῶν φόβων προσαγομένων· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ὠφέλιμον ἔλεγεν, ὁρῶντος τοῦ ἑτέρου κατεσφάγη. Ὁ δὲ λοιπὸς ἔλεξεν, ὅτι οὗτος μὲν διὰ ταῦτα οὐ φαίη εἰδέναι, ὅτι αὐτῷ τυγχάνει θυγάτηρ ἐκεῖ παρ' ἀνδρὶ ἐκδεδομένη· αὐτὸς δ' ἔφη ἡγήσεσθαι δυνατὴν καὶ ὑποζυγίοις πορεύεσθαι ὁδόν. Ἐρωτώμενος

---

inquit Xenophon, duos homines habeo. Nam cum negotia nobis facesserent *hostes*, insidias struximus, (quod quidem nobis etiam respirandi facultatem dedit) ac nonnullos ex eis occidimus, *nonnullos* etiam vivos ut caperemus, hac ipsa de causa, operam dedimus, ut *itinerum* ducibus, regio quibus *haec* nota esset, uteremur.

Et cum homines adduci statim curassent, ex iis separatim sumptis quaerebant, ecquam viam aliam nossent, praeter conspicuam. Alter quidem *aliam se nosse* negabat, etiamsi multi terrores *ipsi* incuterentur: cumque nihil *quod esset* ex usu diceret, alterius in conspectu jugulatus est. *Alter* ille superstes aiebat istum propterea *aliam se* nosse *viam* negasse, quod isthic filiam habe-

δ', εἰ εἴη τι ἐν αὐτῇ δυσπάριτον χωρίον, ἔφη, εἶναι ἄκρον, ὃ εἰ μή τις προκαταλήψοιτο, ἀδύνατον ἔσεσθαι παρελθεῖν. Ἐνταῦθα ἐδόκει, συγκαλέσαντας λοχαγοὺς καὶ πελταστὰς καὶ τῶν ὁπλιτῶν, λέγειν τε τὰ παρόντα, καὶ ἐρωτᾷν, εἴ τις αὐτῶν ἐστιν, ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐθέλοι γενέσθαι, καὶ ὑποστὰς ἐθελοντὴς πορεύεσθαι. Ὑφίστανται τῶν μὲν ὁπλιτῶν Ἀριστώνυμος Μεθυδριεὺς Ἀρκὰς, καὶ Ἀγασίας Στυμφάλιος Ἀρκάς. Ἀντεστασίαζον δὲ αὐτοῖς Καλλίμαχος Παῤῥάσιος Ἀρκὰς, καὶ Ἀγασίας Στυμφάλιος Ἀρκάς· καὶ οὗτος ἔφη ἐθέλειν πορεύεσθαι, προσλαβὼν ἐθελοντὰς ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύματος· εὖ γὰρ οἶδα, ἔφη, ὅτι ἐ-

---

ret viro collocatam; ipse vero ducem se itineris futurum dicebat, quo etiam pergere jumenta possent. Interrogatus ecquid esset in ea *via* loci difficilis transitu, verticem *quendam* esse aiebat, quem nisi quis occupando anteverteret *hostes*, fieri non posse ut transiretur. Hic visum est, convocatis cohortium praefectis et peltastis, et *quibusdam* ex gravis armaturae militibus, tum praesentem rerum statum exponere, tum quaerere, ecquis sit ex iis, qui se virum fortem praestare velit, ac suscepto negotio sponte proficisci. *Profectionem* suscipiunt ex gravis armaturae militibus Aristonymus Methydriensis Arcas, et Agasias Stymphalius Arcas. Inter se autem contendebant Callimachus Parrhasius Arcas, et Agasias Stymphalius Arcas: et is ire se velle aiebat, adsumptis iis qui

ψονται πολλοὶ τῶν νέων ἐμοῦ ἡγουμένου. Ἐκ τούτου ἐρωτῶσιν, εἴ τις καὶ τῶν γυμνήτων ἢ ταξιαρχῶν ἐθέλοι συμπορεύεσθαι. Ὑφίσταται Ἀριστέας Χῖος, ὃς πολλαχοῦ πολλοῦ ἄξιος τῇ στρατιᾷ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐγένετο.

β΄. Καὶ ἦν μὲν δείλη ἤδη, οἱ δ᾽ ἐκέλευον αὐτοὺς ἐμφαγόντας πορεύεσθαι· καὶ τὸν ἡγεμόνα δήσαντες παραδιδόασιν αὐτοῖς· καὶ συντίθενται, τὴν μὲν νύκτα, ἢν λάβωσι τὸ ἄκρον, τὸ χωρίον φυλάττειν· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ σάλπιγγι σημαίνειν· καὶ τοὺς μὲν ἄνω ὄντας ἰέναι ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν φανερὰν ἔκβασιν· αὐτοὶ δὲ συμβοηθήσειν ἐκβαίνοντες ὡς ἂν δύνωνται τάχιστα. Ταῦτα

---

de toto exercitu ultro se offerrent: nam sat scio, inquit, multos juvenes sequuturos, si ego dux sim. Deinde interrogant, num quis expeditorum militum vel cohortium praefectorum una *cum his* ire vellet. Operam suam pollicetur Aristeas Chius, qui in rebus ejusmodi saepenumero exercitui fuit maximi pretii.

2. Et jam advesperascebat quidem, eosque sumpto cibo proficisci jusserunt *praefecti:* ac ducem viae vinculis constrictum eis tradunt; et *rem ita* componunt ut, si jugum caperent, noctu locum custodirent; et quamprimum illucesceret, signum tuba darent: ac *deinde* qui superiori essent loco adversus eos tenderent, qui transitum *illum* conspicuum tenerent; ipsi ad opem ferendam concurrerent, *in montem* quam celerrime possent ad

συνθέμενοι, οἱ μὲν ἐπορεύοντο, πλῆθος ὡς δισχίλιοι· (καὶ ὕδωρ πολὺ ἦν ἐξ οὐρανοῦ) Ξενοφῶν δὲ, ἔχων τοὺς ὀπισθοφύλακας, ἡγεῖτο πρὸς τὴν φανερὰν ἔκβασιν, ὅπως ταύτῃ τῇ ὁδῷ οἱ πολέμιοι προσέχοιεν τὸν νοῦν, καὶ ὡς μάλιστα λάθοιεν οἱ περιϊόντες. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ χαράδραν οἱ ὀπισθοφύλακες, ἣν ἔδει διαβάντας πρὸς τὸ ὄρθιον ἐκβαίνειν, τηνικαῦτα ἐκυλίνδουν οἱ βάρβαροι ὁλοιτρόχους ἁμαξιαίους, καὶ μείζους καὶ ἐλάττους λίθους, οἳ φερόμενοι πταίοντες πρὸς τὰς πέτρας διεσφενδονῶντο· καὶ παντάπασιν οὐδὲ πελάσαι οἷόν τ' ἦν τῇ ὁδῷ. Ἔνιοι δὲ τῶν λοχαγῶν, εἰ μὴ ταύτῃ δύναιντο, ἄλλῃ ἐπειρῶντο· καὶ ταῦτα ἐποίουν, μέχρι σκότος ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ

---

scendendo His ita compositis, proficiscebantur illi, numero circiter bis mille: (ac aqua *tum* ex coelo multa erat *lapsa)* et Xenophon cum agminis extremi custodibus ad transitum *illum* conspicuum praeibat, ut hostes in hanc *duntaxat* viam animum intenderent, ac quam maxime laterent *ii*, qui praeteribant. Posteaquam ad *torrentis* alveum *quendam* agminis extremi custodes aderant, quem ubi transiissent in arduum tendendum erat, tunc barbari *saxa* rotunda, quae *vel singula* plaustrum onerassent, et majores minoresque lapides devolvebant; qui delati et ad petras adlisi tanquam e funda contorquebantur: atque *adeo* viae ne quidem adpropinquare licebat. Nonnulli ex cohortium praefectis, hac si neutiquam possent, alia *via evadere* tentabant; idque ad obortas usque

ᾤοντο ἀφανεῖς εἶναι ἀπιόντες, τότε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον· ἐτύγχανον δὲ καὶ ἀνάριστοι ὄντες αὐτῶν οἱ ὀπισθοφυλακήσαντες. Οἱ μέντοι πολέμιοι, φοβούμενοι δηλονότι, οὐδ' ἐπαύσαντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κυλινδοῦντες τοὺς λίθους· τεκμήρασθαι δ' ἦν τῷ ψόφῳ. Οἱ δὲ ἔχοντες τὸν ἡγεμόνα, κύκλῳ περιϊόντες, καταλαμβάνουσι τοὺς φύλακας ἀμφὶ πῦρ καθημένους· καὶ τοὺς μὲν ἀποκτείναντες, τοὺς δὲ καταδιώξαντες, αὐτοὶ ἐνταῦθα ἔμενον, ὡς κατέχοντες τὸ ἄκρον. Οἱ δ' οὐ κατεῖχον, ἀλλὰ μαστὸς ἦν ὑπὲρ αὐτῶν, παρ' ὃν ἦν ἡ στενὴ αὕτη ὁδὸς, ἐφ' ᾗ ἐκάθηντο οἱ φύλακες. Ἔφοδος μέντοι αὐτόθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἦν, οἳ ἐπὶ τῇ φανερᾷ ὁδῷ ἐκάθηντο.

---

tenebras agebant. Cum autem se discedentes *ab hostibus* conspici non posse putarent, tunc ad coenam abeunt: *ex* eorum autem *numero ii*, qui extremi agminis custodiam egissent, ne pransi quidem fuerant. Verum hostes, timore scilicet percussi, noctem totam lapides devolvere non cessabant; *id quod* fragore conjectare erat. At *nostri*, qui itineris ducem habebant, et *loca* undique circumierant, praesidiarios *hostium* milites ad ignem sedentes offendunt: cumque alios occidissent, alios persequendo dejecissent, ibi manebant ipsi, quasi verticem tenerent: *quem* tamen non tenebant, sed tumulus *quidam* erat supra ipsos, propter quem angusta erat illa via, ad quam *hostium* milites praesidiarii sedebant. Aditus vero inde ad hostes erat, qui ad viam conspicuam consederant.

Καὶ τὴν μὲν νύκτα ἐνταῦθα διήγαγον. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ὑπέφαινεν, ἐπορεύοντο σιγῇ συντεταγμένοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ γὰρ ὁμίχλη ἐγένετο· ὥστε ἔλαθον ἐγγὺς προσελθόντες. Ἐπεὶ δὲ εἶδον ἀλλήλους, ἥ τε σάλπιγξ ἐφθέγξατο, καὶ ἀλαλάξαντες οἱ Ἕλληνες ἵεντο εἰς τοὺς ἀνθρώπους· οἱ δ' οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ καταλιπόντες τὴν ὁδὸν, φεύγοντες ὀλίγοι ἀπέθνησκον· εὔζωνοι γὰρ ἦσαν. Οἱ δ' ἀμφὶ Χειρίσοφον, ἀκούσαντες τῆς σάλπιγγος, εὐθὺς ἵεντο ἄνω κατὰ τὴν φανερὰν ὁδόν· ἄλλοι δὲ τῶν στρατηγῶν κατὰ ἀτριβεῖς ὁδοὺς ἐπορεύοντο, ᾗ ἔτυχον ἕκαστοι ὄντες, καὶ ἀναβάντες ὡς ἐδύναντο, ἀνίμων ἀλλήλους τοῖς δόρασι. Καὶ οὗτοι πρῶτοι συνέμιξαν τοῖς

Et noctem quidem ibi exigebant. Cum autem dies illuxisset, instructi tacite in hostes pergunt; etenim caligo effusa est; adeo ut occulti essent, cum *jam* prope *ad eos* accessissent. Posteaquam se mutuo vidissent, et tuba cecinit, et Graeci sublato clamore homines invadunt: at impetum hi non sustinuerunt, sed cum relicta via fugae se dedissent, pauci *tantum* interfecti sunt; quippe erant expediti. Qui circa Cherisophum erant, tubam ubi audierant, mox sursum via conspicua tendebant; caeteri duces per vias non tritas, qua quisque forte aderat, pergebant, et cum adscenderent, ut poterant, alii alios hastis sursum adtrahebant: atque hi primi se cum iis, qui locum occuparant, conjunxere. Xe-

προκαταλαβοῦσι τὸ χωρίον. Ξενοφῶν δὲ, ἔχων τῶν ὀπισθοφυλάκων τοὺς ἡμίσεις, ἐπορεύετο, ἧπερ οἱ τὸν ἡγεμόνα ἔχοντες· (εὐοδωτάτη γὰρ ἦν τοῖς ὑποζυγίοις) τοὺς δὲ ἡμίσεις ὄπισθεν τῶν ὑποζυγίων ἔταξε. Πορευόμενοι δ' ἐντυγχάνουσι λόφῳ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ, κατειλημμένῳ ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὓς ἢ ἀποκόψαι ἦν ἀνάγκη, ἢ διεζεῦχθαι ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἂν ἐπορεύθησαν, ἧπερ οἱ ἄλλοι· τὰ δ' ὑποζύγια οὐκ ἦν ἄλλῃ ἢ ταύτῃ ἐκβῆναι. Ἔνθα δὴ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοις, προσβάλλουσι πρὸς τὸν λόφον ὀρθίοις τοῖς λόχοις, οὐ κύκλῳ, ἀλλὰ καταλιπόντες ἄφοδον τοῖς πολεμίοις, εἰ βούλοιντο φεύγειν. Καὶ τέως μὲν αὐτοὺς ἀναβαίνον-

---

nophon autem, cum dimidia extremi agminis parte *ea via* faciebat iter, qua illi qui ducem habuerant: (nam *ea* jumentis erat commodissima) alteram partem post jumenta disposuerat. Dum procedebant in collem supra viam forte incidunt, ab hostibus occupatum, quos vel dejicerent necesse erat, vel a Graecis caeteris disjungerentur. Et ipsi quidem potuissent *viam* ingredi *eam*, qua ingressi fuerant alii, sed jumenta fieri non potuit ut alia quam hac evaderent *via*. Ibi tum mutuo se cohortati, cohortibus rectis in collem invadunt, non omni *tamen* ex parte, sed hostibus exitu relicto, si fugere vellent. Et barbari in eos adscendentes,

τας, ὅπῃ ἐδύναντο ἕκαστος, οἱ βάρβαροι ἐτόξευον καὶ ἔβαλλον, ἐγγὺς δ' οὐ προσίεντο, ἀλλὰ φυγῇ λείπουσι τὸ χωρίον. Καὶ τοῦτόν τε παρεληλύθεισαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἕτερον ὁρῶσιν ἔμπροσθεν λόφον κατεχόμενον· ἐπὶ τοῦτον αὖθις ἐδόκει πορεύεσθαι. Ἐννοήσας δὲ ὁ Ξενοφῶν, μὴ, εἰ ἔρημον καταλείποι τὸν ἡλωκότα λόφον, καὶ πάλιν λαβόντες οἱ πολέμιοι ἐπιθοῖντο τοῖς ὑποζυγίοις παριοῦσιν, (ἐπὶ πολὺ δὲ ἦν τὰ ὑποζύγια, ἅτε διὰ στενῆς τῆς ὁδοῦ πορευόμενα) καταλείπει ἐπὶ τοῦ λόφου λοχαγοὺς Κηφισόδωρον Κηφισοφῶντος, Ἀθηναῖον, καὶ Ἀμφικράτην Ἀμφιδήμου, Ἀθηναῖον, καὶ Ἀρχαγόραν Ἀργεῖον φυγάδα· αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς λοιποῖς ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν δεύ-

---

qua quisque poterat, sagittas mittebant et jacula intorquebant; prope autem non accedebant, sed locum fuga *dilapsi* relinquunt. Quare hunc etiam Graeci praeterierunt; atque iis alium *quendam* ante *se* collem *ab hostibus* occupatum cernentibus visum est, ad illum quoque pergendum esse. Xenophon autem cum secum *solicitus* cogitaret ne si collem, quem ceperant, incustoditum relinqueret, iterum *eum* hostes occuparent ac jumenta praetereuntia adorirentur, (in longum utique *explicata* erant jumenta, quippe quae per iter angustum incederent) Cephisodorum Cephisophontis *filium*, Atheniensem, et Archagoram Argivum exulem, cohortium praefectos, in colle relinquit: ipse cum reli-

τερον λόφον, καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ τοῦτον αἱροῦσιν. Ἔτι δ' αὐτοῖς τρίτος μαστὸς λοιπὸς ἦν πολὺ ὀρθιώτατος, ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τῷ πυρὶ καταληφθείσης φυλακῆς τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν προελθόντων. Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦγον οἱ Ἕλληνες, λείπουσιν οἱ βάρβαροι ἀμαχητὶ τὸν μαστόν· ὥστε θαυμαστὸν γενέσθαι πᾶσι, καὶ ὑπώπτευον, δείσαντας αὐτοὺς, μὴ κυκλωθέντες πολιορκοῖντο, ἀπολιπεῖν. Οἱ δὲ ἄρα ἀπὸ τοῦ ἄκρου καθορῶντες τὰ ὄπισθεν γιγνόμενα, πάντες ἐπὶ τοὺς ὀπισθοφύλακας ἐχώρουν.

Καὶ Ξενοφῶν μὲν σὺν τοῖς νεωτάτοις ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἄκρον, τοὺς δ' ἄλλους ἐκέλευσεν ὑπάγειν, ὅπως οἱ τελευταῖοι λόχοι προσμίξειαν· καὶ προελθόντας κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν τῷ ὁ-

---

quis in verticem alterum tendit, atque hunc etiam eodem modo capiunt. Ipsis adhuc jugum tertium reliquum erat multo maxime arduum, quod custodiae ab iis, qui *illuc* progressi fuerant, ad ignem noctu deprehensae, imminebat. Cum autem prope Graeci *suos* duxissent, barbari sine praelio jugum relinquunt: adeo ut omnibus admirationi esset, atque suspicabantur eos *locum propterea* deserere, quod vererentur ne circumventi obsiderentur. Verum hi de vertice despicientes ea quae a tergo gererentur, omnes in eos, qui extremum agmen tutabantur, tendunt.

Et Xenophon quidem cum junioribus in jugum adscendit, caeterosque ita subsequi jussit, ut ultimi cohortium praefecti *cum ipsis* conjungere se pos-

μαλῷ θέσθαι τὰ ὅπλα εἶπεν. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἦλθεν Ἀρχαγόρας ὁ Ἀργεῖος πεφευγὼς, καὶ λέγει, ὡς ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου λόφου, καὶ ὅτι τεθνᾶσι Κηφισόδωρος καὶ Ἀμφικράτης, καὶ ἄλλοι, ὅσοι μὴ ἁλλόμενοι κατὰ τῆς πέτρας πρὸς τοὺς ὀπισθοφύλακας ἀφίκοντο. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενοι οἱ βάρβαροι, ἧκον ἐπ' ἀντίπορον λόφον τῷ μαστῷ· καὶ ὁ Ξενοφῶν διελέγετο αὐτοῖς δι' ἑρμηνέως περὶ σπονδῶν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπῄτει. Οἱ δ' ἔφασαν ἀποδώσειν, ἐφ' ᾧ μὴ καίειν τὰς κώμας. Συνωμολόγει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα παρῄει, οἱ δὲ ταῦτα διελέγοντο, πάντες, οἱ ἐκ τούτου τοῦ τόπου συνεῤῥύησαν, ἐνταῦθα ἵσταντο οἱ

---

sent: et ubi accessissent, in via loco aequabili in armis consisterent, edixit. Atque ibi tum Archagoras Argivus elapsus fuga venit, ac *se suosque* de primo colle dejectos fuisse narrat, et Cephisodorum, Amphicratem aliosque peremtos, quicunque de petra non desiliissent et ad extremi agminis praesidia pervenissent. Haec cum barbari confecissent, ad collem jugo oppositum veniebant: cumque eis Xenophon per interpretem de induciis agebat, ac interfectorum corpora repetebat. Aiebant illi se reddituros *ea*, modo vicos non exurerent. *Cum iis* Xenophon de his consentiebat. Interea vero dum copiae caeterae praeteribant, atque *inter se* de istis *conditionibus* disserebant, omnes eo de loco confluxerant,

πολέμιοι. Καὶ ἐπεὶ ἤρξαντο καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ μαστοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἔνθα τὰ ὅπλα ἔκειντο, ἵεντο δὴ οἱ πολέμιοι πολλῷ πλήθει καὶ θορύβῳ· καὶ ἐπεὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μαστοῦ, ἀφ' οὗ Ξενοφῶν κατέβαινεν, ἐκυλίνδουν πέτρας· καὶ ἑνὸς μὲν κατέαξαν τὸ σκέλος, Ξενοφῶντα δὲ ὁ ὑπασπιστὴς, ἔχων τὴν ἀσπίδα, ἀπέλιπεν· Εὐρύλοχος δὲ Λουσιεὺς Ἀρκὰς προσέδραμεν αὐτῷ ὁπλίτης, καὶ πρὸ ἀμφοῖν προβεβλημένος ἀπεχώρει, καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς τοὺς συντεταγμένους ἀπῆλθον.

Ἐκ δὲ τούτου πᾶν ὁμοῦ ἐγένετο τὸ Ἑλληνικὸν, καὶ ἐσκήνησαν αὐτοῦ ἐν πολλαῖς καὶ καλαῖς οἰκίαις, καὶ ἐπιτηδείοις δαψιλέσι.

---

ibi tum substiterunt hostes. Cumque *Graeci* descendere de jugo ad alios coepissent, ubi arma erant disposita, magno sane numero tumultuque ferebantur hostes; et cum ad verticem pervenissent jugi, de quo Xenophon descenderat, saxa devolvebant: et unius quidem crus fregerunt, Xenophontem satelles, secum ablato scuto, reliquerat; verum Eurylochus Lusiensis Arcas, gravis armaturae miles, ad ipsum adcurrit, ac pro utroque *hostibus* objectus pedem referebat, caeteri quoque ad illos, qui stabant instructi, discesserunt.

Tum vero omnes Graecae copiae in unum convenerant, et tentoria ibi posuerunt *usi* multis elegantibusque aedibus, et commeatu largo: etenim vinum *tam* multum erat, ut cis-

καὶ γὰρ οἶνος πολὺς ἦν, ὃν ἐν λάκκοις κονιατοῖς εἶχον. Ξενοφῶν δὲ καὶ Χειρίσοφος διεπράξαντο, ὥστε λαβόντες τοὺς νεκροὺς ἀποδοῦναι τὸν ἡγεμόνα· καὶ πάντα ἐποίησαν τοῖς ἀποθανοῦσιν ἐκ τῶν δυνατῶν, ὥσπερ νομίζεται ἀνδράσιν ἀγαθοῖς. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἄνευ ἡγεμόνος ἐπορεύοντο· μαχόμενοι δ' οἱ πολέμιοι, καὶ ὅπῃ εἴη στενὸν χωρίον προκαταλαμβάνοντες, ἐκώλυον τὰς παρόδους. Ὁπότε μὲν οὖν τοὺς πρώτους κωλύοιεν, Ξενοφῶν ὄπισθεν ἐκβαίνων πρὸς τὰ ὄρη, ἔλυε τὴν ἀπόφραξιν τῆς παρόδου τοῖς πρώτοις, ἀνωτέρω πειρώμενος γίγνεσθαι τῶν κωλυόντων· ὁπότε δὲ τοῖς ὄπισθεν ἐπιθοῖντο, Χειρίσοφος ἐκβαίνων, καὶ πειρώμενος ἀνωτέρω γίγνεσθαι τῶν κωλυόντων, ἔλυε

---

ternis opere tectorio inductis continerent. Perfecerunt autem Xenophon et Cherisophus, ut tradito *itineris* duce interfectorum corpora reciperent; atque omnia mortuis *justa* pro viribus fecerunt, quemadmodum *fieri* viris fortibus in more est. Postridie sine duce proficiscebantur: hostes autem pugnando, et locus sicubi esset angustus, *eum* antecapiendo, transitus impediebant. Cum ergo primos impedirent, Xenophon a tergo ad montes adscendens, transitus obstructionem primis solvebat, operam dans ut altius iis, qui impediebant, evaderet: cum vero extremum agmen adorirentur, Cherisophus adscendens, et operam dans ut altius iis, qui impediebant, evaderet, transitus obstructionem iis, qui extremi

τὴν ἀπόφραξιν τῆς παρόδου τοῖς ὄπισθεν. Καὶ ἀεὶ οὕτως ἐβοήθουν ἀλλήλοις, καὶ ἰσχυρῶς ἀλλήλων ἐπεμελοῦντο. Ἦν δὲ ὁπότε καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀναβᾶσι πολλὰ πράγματα παρεῖχον οἱ βάρβαροι πάλιν καταβαίνουσιν· ἐλαφροὶ γὰρ ἦσαν, ὥστε καὶ ἐγγύθεν φεύγοντες ἀποφεύγειν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο εἶχον ἢ τόξα καὶ σφενδόνας. Ἄριστοι δὲ τοξόται ἦσαν· εἶχον δὲ τόξα ἐγγὺς τριπήχη, τὰ δὲ τοξεύματα πλέον ἢ διπήχη· εἷλκον δὲ τὰς νευρὰς, ὁπότε τοξεύοιεν, πρὸς τὸ κάτω τοῦ τόξου τῷ ἀριστερῷ ποδὶ προσβαίνοντες. Τὰ δὲ τοξεύματα ἐχώρει διὰ τῶν ἀσπίδων καὶ διὰ τῶν θωράκων· ἐχρῶντο δὲ αὐτοῖς οἱ Ἕλληνες, ἐπεὶ λάβοιεν, ἀκοντίοις, ἐναγκυλῶντες. Ἐν τού-

---

erant, solvebat. Atque ita semper hi mutuo sibi auxilium ferebant, et naviter admodum alter alterius curam gerebat. Nonnunquam etiam iis, qui adscenderant, barbari rursum descendentibus multum negotii facessebant : quippe erant expediti, adeo ut cum vel prope adcurrissent effugerent : neque enim quidquam praeter arcus et fundas gestabant. Erant autem sagittarii peritissimi ; arcusque habebant ternum fere cubitorum, sagittas plus quam bicubitales : nervos, cum sagittas missuri essent, ad imam arcus *partem* adducebant, sinistrum pedem promoventes. Sagittae autem scuta et loricas penetrabant : eis, si *quas* Graeci nacti essent, *tanquam* jaculis utebantur, amenta cum addidissent. His in locis maximo

τοις τοῖς χωρίοις οἱ Κρῆτες χρησιμώτατοι ἐγένοντο· ἦρχε δὲ αὐτῶν Στρατοκλῆς Κρής.

γ΄. Ταύτην δ' αὖ τὴν ἡμέραν ηὐλίσθησαν ἐν ταῖς κώμαις ταῖς ὑπὲρ τοῦ πεδίου παρὰ τὸν Κεντρίτην ποταμὸν, εὖρος ὡς δίπλεθρον, ὃς ὁρίζει τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν τῶν Καρδούχων χώραν· καὶ οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα ἀνεπαύσαντο [ἄσμενοι ἰδόντες πεδίον·] ἀπεῖχε δὲ τῶν ὀρέων ὁ ποταμὸς ὡς ἓξ ἢ ἑπτὰ στάδια τῶν Καρδούχων. Τότε μὲν οὖν ηὐλίσθησαν μάλα ἡδέως, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντες, καὶ πολλὰ τῶν παρεληλυθότων πόνων μνημονεύοντες. Ἑπτὰ γὰρ ἡμέρας, ὅσασπερ ἐπορεύθησαν διὰ τῶν Καρδούχων, πάσας μαχόμενοι διετέλεσαν, καὶ ἔπαθον κακὰ, ὅσα οὐδὲ τὰ σύμπαντα ὑπὸ

---

usui fuere Cretenses; iis autem Stratocles praeerat Cretensis.

3. Atque isto quidem die in vicis commorati sunt, supra planitiem *sitam* propter Centritem fluvium, latitudine duum fere plethrum, qui Armeniam a Carduchorum agro separat: hic Graeci se quieti dabant: caeterum a Carduchorum montibus fluvius stadia circiter sex vel septem aberat. Ibi tum quidem non sine magna jucunditate commorati sunt, cum et commeatum haberent, et praeteritorum laborum multum recordarentur. Septem enim dies, quibusper Carduchos profecti erant, omnes perpetuis exegerant praeliis, *talia*que perpessi fuerant mala, qualia ne universa quidem a rege et Tissapherne

βασιλέως καὶ Τισσαφέρνους. Ὡς οὖν ἀπηλλαγμένοι τούτων, ἡδέως ἐκοιμήθησαν.

Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὁρῶσιν ἱππέας που πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐξωπλισμένους, ὡς κωλύσοντας διαβαίνειν· πεζοὺς δ᾽ ἐπὶ ταῖς ὄχθαις παρατεταγμένους ἄνω τῶν ἱππέων, ὡς κωλύσοντας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐκβαίνειν. Ἦσαν δὲ οὗτοι Ὀρόντου καὶ Ἀρτούχου, Ἀρμένιοι καὶ Μαρδόνιοι καὶ Χαλδαῖοι μισθοφόροι. Ἐλέγοντο δὲ οἱ Χαλδαῖοι ἐλεύθεροι καὶ ἄλκιμοι εἶναι· ὅπλα δ᾽ εἶχον γέῤῥα μακρὰ καὶ λόγχας. Αἱ δὲ ὄχθαι αὗται, ἐφ᾽ ὧν παρατεταγμένοι οὗτοι ἦσαν, τρία ἢ τέτταρα πλέθρα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀπεῖχον· ὁδὸς δὲ μία ἡ ὁρωμένη ἦν ἄγουσα ἄνω, ὥσπερ χειροποίητος·

---

illata fuere. Quamobrem quasi ab his liberati, jucunde ad somnum capiendum decubuerunt.

Dies autem ut illuxit, trans fluvium equites vident armatos, tanquam si transitum impedituri essent; supraque equites *fluminis* in ripis pedites instructos, tanquam si impedituri essent ne in Armeniam evaderent. Erant hi Orontis et Artuchi, Armenii et Mardonii et Chaldaei stipendio conducti. Et Chaldaei *quidem* liberi ac bellicosi esse ferebantur: arma iis erant gerrae longae et hastae. Ripae autem illae, in quibus isti erant instructi, tria vel quatuor plethra ab amne distabant: via, quae *quidem* cerneretur, una erat, ea*que* sursum ducebat, quasi manu facta: hac Graeci transire conabantur. Cum ea-

ταύτῃ ἐπειρῶντο διαβαίνειν οἱ Ἕλληνες. Ἐπεὶ δὲ πειρωμένοις τό, τε ὕδωρ ὑπὲρ τῶν μαστῶν ἐφαίνετο, καὶ τραχὺς ἦν ὁ ποταμὸς μεγάλοις λίθοις καὶ ὀλισθηροῖς, καὶ οὔτε ἐν τῷ ὕδατι τὰ ὅπλα ἦν ἔχειν· εἰ δὲ μή, ἥρπαζεν ὁ ποταμός· ἐπί τε τῆς κεφαλῆς τὰ ὅπλα εἴ τις φέροι, γυμνοὶ ἐγίγνοντο πρὸς τὰ τοξεύματα καὶ τὰ ἄλλα βέλη· ἀνεχώρησαν οὖν, καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν ποταμόν.

Ἔνθα δὲ αὐτοὶ τὴν πρόσθεν νύκτα ἦσαν, ἐπὶ τοῦ ὄρους ἑώρων τοὺς Καρδούχους πολλοὺς συνειλεγμένους σὺν τοῖς ὅπλοις. Ἐνταῦθα δὴ πολλὴ ἀθυμία ἦν τοῖς Ἕλλησιν, ὁρῶσι μὲν τοῦ ποταμοῦ τὴν δυσπορίαν, ὁρῶσι δὲ τοὺς διαβαίνειν κωλύσοντας, ὁρῶσι δὲ τοῖς διαβαί-

---

tem iis, *id* qui conabantur, aquam mamillas superare compertum esset, ac flumen propter ingentia saxa *ea*que lubrica esset asperum, neque arma in aqua gestari possent ; quod caeteroquin flumen *eos* abriperet ; ac si quis in capite arma gestare vellet, nudos ferri adversus sagittas aliaque oporteret tela; retrocesserunt, atque *illic* propter amnem castra metati sunt.

Ibi autem in monte, in quo nocte superiore ipsi fuerant, videbant multos Carduchos collectos *eosque* armis instructos. Itaque tum Graecos magna invasit animi demissio, cum in amne trajiciendo difficultatem cernerent, cernerent *hostes* qui *ipsos* transitu prohibituri es-

νουσιν ἐπικεισομένους τοὺς Καρδούχους ὄπισθεν. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἔμενον ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ὄντες. Ξενοφῶν δὲ ὄναρ εἶδεν· ἔδοξεν ἐν πέδαις δεδέσθαι, αὗται δὲ αὐτῷ αὐτόματοι περιῤῥυῆναι, ὥστε λυθῆναι καὶ διαβαίνειν, ὁπόσον ἐβούλετο. Ἐπεὶ δὲ ὄρθρος ἦν, ἔρχεται πρὸς τὸν Χειρίσοφον, καὶ λέγει, ὅτι ἐλπίδας ἔχει καλῶς ἔσεσθαι· καὶ διηγεῖται αὐτῷ τὸ ὄναρ. Ὁ δὲ ἥδετό τε, καὶ ὡς τάχιστα ἕως ὑπέφαινεν, ἐθύοντο πάντες παρόντες οἱ στρατηγοί· καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ ἦν εὐθὺς ἐπὶ τοῦ πρώτου. Καὶ ἀπιόντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ παρήγγελλον τῇ στρατιᾷ ἀριστοποιεῖσθαι. Ἀριστῶντι δὲ τῷ Ξενοφῶντι προσ-

---

sent, cernerent *denique* Carduchos trajicientibus a tergo instaturos. Quamobrem hunc diem ac noctem exigebant magna difficultate adfecti. At Xenophon somnium vidit: *isque adeo sibi* compedibus constrictus esse visus est, eae vero sua sponte disruptae *deinde videbantur*, adeo ut ipse solutus esset, ac per omnia quae vellet evaderet. Cum diluculum *jam* adesset, ad Cherisophum venit, ac se in spe esse dicit bene *ipsis* futurum: *simul*que somnium ei narrat. Is et delectatus *eo*, et quam primum aurora illucere coeperat, duces qui aderant omnes rem sacram faciebant: et statim ab initio pulchre litatum est. Cumque a sacrificiis discesissent duces et cohortium praefecti, exercitui denuntiabant prandendum

ἔτρεχον δύο νεανίσκω· ᾔδεσαν γὰρ πάντες, ὅτι ἐξείη αὐτῷ καὶ ἀριστῶντι καὶ δειπνοῦντι προσελθεῖν, καὶ, εἰ καθεύδοι, ἐπεγείραντα εἰπεῖν, εἴ τί τις ἔχοι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. Καὶ τότε ἔλεγον, ὅτι τυγχάνοιεν φρύγανα συλλέγοντες ὡς ἐπὶ πῦρ, κἄπειτα κατίδοιεν ἐν τῷ πέραν ἐν πέτραις καθηκούσαις ἐπ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν γέροντά τε καὶ γυναῖκα, καὶ παιδίσκας, ὥσπερ μαρσίπους ἱματίων κατατιθεμένους ἐν πέτρᾳ ἀντρώδει. Ἰδοῦσι δέ σφισι δόξαι, ἀσφαλὲς εἶναι διαβαίνειν· οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἱππεῦσι πρόσβατον εἶναι κατὰ τοῦτο. Ἐκδύντες δὲ, ἔφασαν ἔχοντες τὰ ἐγχειρίδια γυμνοὶ ὡς νευσούμενοι διαβαίνειν· πορευόμενοι δὲ, πρόσθεν διαβαίνειν, πρὶν

esse. Ad Xenophontem autem *adhuc* prandentem juvenes duo adcurrunt: norant enim omnes licere, ad ipsum et cum pranderet et cum coenaret, accederet aliquis; atque etiam, si dormiret, excitaret diceretque, si quid haberet de iis quae ad bellum *pertinerent:* narrabantque *adeo* tunc *illi*, forte se, dum ad ignem sarmenta colligerent, in ulteriore *ripa* in saxis ad amnem ipsum pertinentibus vidisse senem, et foeminam, et puellas *quasdam*, quae in petra cavernosa quasi vestimentorum saccos deponerent. Ipsis *id* cum vidissent tuto *se* trajicere visum fuisse; nec enim fieri posse, ut hac parte hostium equitatus accederent. Itaque cum *se vestibus* exuissent, nudis cum pugionibus tanquam nataturos trajicere *se coepisse* narrant; cum autem pergerent, prius se transiisse quam pudenda madefacerent:

βρέξαι τὰ αἰδοῖα· καὶ διαβάντες, καὶ λαβόντες τὰ ἱμάτια, πάλιν ἥκειν.

Εὐθὺς οὖν ὁ Ξενοφῶν αὐτός τε ἔσπενδε, καὶ τοῖς νεανίσκοις ἐγχεῖν ἐκέλευσε, καὶ εὔχεσθαι τοῖς φήνασι θεοῖς τά τε ὀνείρατα καὶ τὸν πόρον καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ ἐπιτελέσαι. Σπείσας δὲ εὐθὺς ἦγε τοὺς νεανίσκους παρὰ τὸν Χειρίσοφον· καὶ διηγοῦνται ταὐτά. Ἀκούσας δὲ καὶ ὁ Χειρίσοφος σπονδὰς ἐποίει. Σπείσαντες δὲ, τοῖς μὲν ἄλλοις παρήγγελλον συσκευάζεσθαι, αὐτοὶ δὲ, συγκαλέσαντες τοὺς στρατηγοὺς, ἐβουλεύοντο, ὅπως ἂν κάλλιστα διαβαῖεν, καὶ τούς τε ἔμπροσθεν νικῷεν καὶ ὑπὸ τῶν ὄπισθεν μηδὲν κακὸν πάσχοιεν. Καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς, Χειρίσοφον μὲν ἡγεῖσθαι, καὶ

---

atque *ita* cum transiissent, et vestimenta *illa* cepissent, *eodem vado* reversos.

Igitur Xenophon statim et ipse libationem instituit, et *suos* infundere adolescentibus *hisce* jussit, atque vota diis, qui tum somnia tum vadum monstrassent, nuncupare, ut reliqua etiam *ipsis* perficerent commoda. Libatione facta, adolescentes ad Cherisophum statim duxit; *ei*que ista narrant. *Quae* cum audiisset Cherisophus, libationes instituit. Ubi vero libassent, denuntiant caeteris ut vasa colligerent; ipsi, convocatis ducibus, quo pacto quam optime transirent, et tum eos a fronte *qui stabant* vincerent, tum ab iis a tergo *qui erant* detrimenti nihil acciperent, deliberarunt. Ipsisque *adeo* visum est, ut Cherisophus in

διαβαίνειν, ἔχοντα τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δὲ ἥμισυ ὑπομένειν σὺν Ξενοφῶντι· τὰ δὲ ὑποζύγια καὶ τὸν ὄχλον ἐν μέσῳ τούτων διαβαίνειν. Ἐπεὶ δὲ καλῶς ταῦτα εἶχεν, ἐπορεύοντο· ἡγοῦντο δὲ οἱ νεανίσκοι, ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὸν ποταμόν· ὁδὸς δὲ ἦν ἐπὶ τὴν διάβασιν ὡς τέτταρα στάδια.

Πορευομένων δ' αὐτῶν ἀντιπαρῄεσαν αἱ τάξεις τῶν ἱππέων. Ἐπεὶ δ' ἦσαν κατὰ τὴν διάβασιν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ἔθεντο τὰ ὅπλα, καὶ αὐτὸς πρῶτος Χειρίσοφος στεφανωσάμενος καὶ ἀποδὺς ἐλάμβανε τὰ ὅπλα, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλε· καὶ τοὺς λοχαγοὺς ἐκέλευεν ἄγειν τοὺς λόχους ὀρθίους, τοὺς μὲν ἐν ἀριστερᾷ, τοὺς δὲ ἐν

---

fronte esset, ac cum dimidia exercitus parte transiret; et *reliqua* pars dimidia cum Xenophonte maneret; jumentaque ac turba *imbellis* medio inter hos *loco* trajicerent. His *ita* recte constitutis, pergebant: itineris autem duces erant adolescentes, quibus ad laevam erat amnis: via, quae ad transeundi locum *ducebat*, stadiorum fere quatuor erat.

Cum proficisci coepissent, adversus eos *ex altera parte fluminis* equitum perrexere turmae. Ad locum trajectus et fluminis ripas ubi pervenissent, aciem ordinandi causa subsistebant, ac primus ipse Cherisophus coronatus ac veste posita arma capiebat, *idem*que caeteris omnibus *faciendum* imperabat: cohortium etiam praefectos cohortes rectas, tum ad dextram suam, tum ad laevam ducere

δεξιᾷ ἑαυτοῦ. Καὶ οἱ μὲν μάντεις ἐσφαγιάζοντο εἰς τὸν ποταμόν· οἱ δὲ πολέμιοι ἐτόξευόν τε καὶ ἐσφενδόνων· ἀλλ᾽ οὔπω ἐξικνοῦντο. Ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ σφάγια, ἐπαιάνιζον πάντες οἱ στρατιῶται καὶ ἀνηλάλαζον, συνωλόλυζον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἅπασαι. Πολλαὶ γὰρ ἦσαν ἑταῖραι ἐν τῷ στρατεύματι.

Καὶ Χειρίσοφος μὲν ἐνέβαινε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· ὁ δὲ Ξενοφῶν, λαβὼν τῶν ὀπισθοφυλάκων τοὺς εὐζωνοτάτους, ἔθει ἀνὰ κράτος πάλιν ἐπὶ τὸν πόρον τὸν κατὰ τὴν ἔκβασιν τὴν εἰς τὰ τῶν Ἀρμενίων ὄρη· προσποιούμενος ταύτῃ διαβὰς ἀποκλείσειν τοὺς παρὰ τὸν ποταμὸν ἱππέας. Οἱ δὲ πολέμιοι, ὁρῶντες μὲν τοὺς ἀμφὶ Χειρίσοφον εὐπετῶς τὸ ὕδωρ

---

jubebat. Et vates quidem hostias ad amnem mactabant: hostes sagittas mittebant fundisque utebantur; sed necdum *ad Graecos* pertingebant. Posteaquam pulchre litatum fuisset, paeana milites omnes canebant et clamorem exultanter tollebant, mulieresque etiam omnes alta laetaque voce una clamabant. Erant enim multae in exercitu amicae.

Ac Cherisophus quidem cum suis *amnem* ingrediebatur: et Xenophon, *secum* sumptis eorum qui in extremo erant agmine expeditissimis, totis viribus ad trajectum *illum* recurrit, qui *erat* propter aditum, in Armeniorum montes *ducentem;* simulans hac se transiturum et interclusurum equites, qui secundum flumen erant. Hostes ubi Cherisophum cum suis a-

περῶντας, ὁρῶντες δὲ τοὺς ἀμφὶ Ξενοφῶντα θέοντας εἰς τοὔμπαλιν, δείσαντες, μὴ ἀποκλεισθείησαν, φεύγουσιν ἀνὰ κράτος ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἔκβασιν ἄνω. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγένοντο, ἔτεινον ἄνω πρὸς τὸ ὄρος. Λύκιος δὲ, ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν ἱππέων, καὶ Αἰσχίνης, ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν πελταστῶν τῶν ἀμφὶ Χειρίσοφον, ἐπεὶ ἑώρων ἀνὰ κράτος φεύγοντας, εἵποντο· οἱ δὲ στρατιῶται ἐβόων μὴ ἀπολείπεσθαι, ἀλλὰ συνεκβαίνειν ἐπὶ τὸ ὄρος. Χειρίσοφος δ' αὖ, ἐπεὶ διέβη, τοὺς μὲν ἱππέας οὐκ ἐδίωκεν, εὐθὺς δὲ κατὰ τὰς προσηκούσας ὄχθας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξέβαινεν ἐπὶ τοὺς ἄνω πολεμίους. Οἱ δὲ ἄνω, ὁρῶντες μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἱππέας φεύγοντας,

quam videbant facile transmittere, videbant etiam Xenophontem cum suis retro currere, veriti ne intercluderentur, totis viribus ad eum fugiunt aditum, qui a fluvio sursum *ducebat*. *Eam* in viam cum pervenissent, in montem sursum tendebant. Lycius autem qui equitum turmam ducebat, et Aeschines cui agmen erat peltastarum de Cherisophi copiis, *hos* cum totis viribus fugere viderent, sequebantur: milites *caeteri* clamabant *se ab illis* non abfuturos, sed una *cum iis* in montem evasuros. At Cherisophus ubi transiisset, non *ille* quidem equites insequebatur, sed statim per ripas ad amnem pertinentes adversus hostes, superioribus in locis *subsistentes*, evasit. Illi vero *qui* in locis altioribus *constiterunt*, cum equites suos fugere cernerent, cernerent gravis ar-

ὁρῶντες δὲ ὁπλίτας ἐπιόντας σφίσιν, ἐκλείπουσι τὰ ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ ἄκρα.

Ξενοφῶν δὲ, ἐπεὶ τὰ πέραν ἑώρα καλῶς γιγνόμενα, ἀπεχώρει τὴν ταχίστην πρὸς τὸ διαβαῖνον στράτευμα. (Καὶ γὰρ οἱ Καρδοῦχοι φανεροὶ ἤδη ἦσαν εἰς τὸ πεδίον καταβαίνοντες, ὡς ἐπιθησόμενοι τοῖς τελευταίοις.) Καὶ Χειρίσοφος μὲν τὰ ἄνω κατεῖχε, Λύκιος δὲ σὺν ὀλίγοις ἐπιχειρήσας ἐπιδιῶξαι, ἔλαβε τῶν σκευοφόρων τὰ ὑπολειπόμενα, καὶ μετὰ τούτων ἐσθῆτά τε καλὴν καὶ ἐκπώματα. Καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ ὄχλος ἀκμὴν διέβαινε· Ξενοφῶν δὲ στρέψας πρὸς τοὺς Καρδούχους ἀντία τὰ ὅπλα ἔθετο· καὶ παρήγγειλε τοῖς λοχαγοῖς, κατ' ἐνωμο-

---

maturae milites adversus se pergere, juga fluvio imminentia deserunt.

Interim Xenophon cum vidisset rem in ulteriore ripa bene successisse, quam celerrime ad copias *amnem* transeuntes revertitur. (Nam Carduchi palam in planitiem descendebant, quasi *qui* in extremum agmen impetum facturi *essent*.) Et Cherisophus superiora *jam* tenebat *loca*, Lyciusque cum paucis *hostes* insequi adgressus, impedimenta a tergo relicta cepit, et in his tum vestem pulchram tum pocula. Ac impedimenta quidem Graecorum et turba adhuc transibant: at Xenophon cum *se suosque* in Carduchos convertisset, adversus *eos* aciem instruxit; et praefectis cohortium imperavit, ut quisque cohortem suam

τίας ποιήσασθαι ἕκαστον τὸν ἑαυτοῦ λόχον, παρ' ἀσπίδας παραγαγόντας τὴν ἐνωμοτίαν ἐπὶ φάλαγγος· καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς καὶ τοὺς ἐνωμοτάρχας πρὸς τῶν Καρδούχων ἰέναι, οὐραγοὺς δὲ καταστήσασθαι πρὸς τοῦ ποταμοῦ.

Οἱ δὲ Καρδοῦχοι, ὡς ἑώρων τοὺς ὀπισθοφύλακας τοῦ ὄχλου ψιλουμένους, καὶ ὀλίγους ἤδη φαινομένους, θᾶττον δὴ ἐπῄεσαν, ᾠδάς τινας ᾄδοντες. Ὁ δὲ Χειρίσοφος, ἐπεὶ τὰ παρ' αὐτῷ ἀσφαλῶς εἶχε, πέμπει παρὰ Ξενοφῶντα τοὺς πελταστὰς καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας, καὶ κελεύει ποιεῖν, ὅ, τι ἂν παραγγέλλῃ. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς καταβαίνοντας ὁ Ξενοφῶν, πέμψας ἄγγελον κελεύει,

---

per enomotias disponeret, scuta versus in phalangem promota *quaque* enomotia: *edixit* etiam cohortium praefecti et enomotarchae in Carduchos pergerent, a tergo curantibus juxta flumen constitutis.

At Carduchi, ut videbant extremi agminis custodes multitudine nudatos, jamque paucos *adeo* videri, celerius *hos* invaserunt, cantilenas quasdam canentes. Cherisophus autem, constitutis in tuto suis, peltastas et funditores et sagittarios ad Xenophontem mittit, atque facere, quidquid *ille* imperaret, jubet. Eos Xenophon *jam* descendentes conspicatus, misso nuntio mandat isthic ut ad amnem subsisterent: ac ubi ipsi transire coeperint, *tunc* ex ad-

αὐτοῦ μεῖναι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ μὴ διαβάντας· ὅταν δ᾽ ἄρξωνται αὐτοὶ διαβαίνειν, ἐναντίους ἔνθεν καὶ ἔνθεν σφῶν ἐμβαίνειν ὡς διαβησομένους, διηγκυλισμένους τοὺς ἀκοντιστὰς, καὶ ἐπιβεβλημένους τοὺς τοξότας· μὴ πρόσω δὲ τοῦ ποταμοῦ προβαίνειν. Τοῖς δὲ παρ᾽ ἑαυτῷ παρήγγειλεν, ἐπειδὰν σφενδόνη ἐξικνῆται, καὶ ἀσπὶς ψοφῇ, παιανίσαντας θεῖν ἀεὶ ἐς τοὺς πολεμίους· ἐπειδὰν δὲ ἀναστρέψωσιν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὁ σαλπιγκτὴς σημήνῃ τὸ πολεμικὸν, ἀναστρέψαντας ἐπὶ δόρυ ἡγεῖσθαι μὲν τοὺς οὐραγοὺς, θεῖν δὲ πάντας ὅτιτάχιστα, καὶ διαβαίνειν, ᾗ ἕκαστος τὴν τάξιν εἶχεν, ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους· ὅτι οὗτος ἄριστος ἔσοιτο, ὃς ἂν πρῶτος ἐν τῷ πέραν γένηται.

---

verso ab utroque ipsorum latere pergerent tanquam transituri, jaculatores amentis hastarum prehensis, sagittarii cum sagittis in nervos impositis; procul tamen in fluminis transitu non progrederentur. Eis vero, qui apud ipsum erant, mandabat, uti cum fundae pertingerent, et scuta *pulsata* sonarent, paeanem exorsi cursu semper in hostes ferrentur; cum se averterent hostes, ac tubicen classicum a fluvio caneret, *ipsi* se in hastam converterent et a tergo curantes praeirent, et quam celerrime currerent omnes, ac eo quo quisque constitutus erat ordine transirent, ut ne alii alios impedirent: eum utique fore fortissimum, qui primus in ulteriorem ripam evaderet.

Οἱ δὲ Καρδοῦχοι, ὁρῶντες ὀλίγους ἤδη τοὺς λοιποὺς, (πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν μένειν τεταγμένων ᾤχοντο ἐπιμελησόμενοι οἱ μὲν ὑποζυγίων, οἱ δὲ σκευῶν, οἱ δὲ ἑταιρῶν) ἐνταῦθα δὴ ἐπέκειντο θρασέως, καὶ ἤρχοντο σφενδονᾷν καὶ τοξεύειν. Οἱ δὲ Ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν δρόμῳ ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' οὐκ ἐδέξαντο· καὶ γὰρ ἦσαν ὡπλισμένοι, ὡς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἱκανῶς πρὸς τὸ ἐπιδραμεῖν καὶ φεύγειν, πρὸς δὲ τὸ εἰς χεῖρας δέχεσθαι οὐχ ἱκανῶς. Ἐν τούτῳ σημαίνει ὁ σαλπιγκτής· καὶ οἱ μὲν πολέμιοι ἔφευγον πολὺ ἔτι θᾶττον· οἱ δ' Ἕλληνες τὰ ἐναντία στρέψαντες, ἔφευγον διὰ τοῦ ποταμοῦ ὁτιτάχιστα. Τῶν δὲ πολεμίων οἱ μέν τινες αἰσθόμενοι, πάλιν ἔδραμον ἐπὶ τὸν

Carduchi vero, cum paucos jam *esse* reliquos viderent, (nam multi etiam illorum, qui manere jussi fuerant, eo consilio discesserant, ut curarent alii jumenta, alii impedimenta, alii amicas) audacter instabant, fundisque et sagittis uti coeperunt. At Graeci paeanem exorsi in eos cursu feruntur ; *quorum* illi non sustinebant impetum: etenim armati erant, ut in montibus, satis ad incursiones faciendas fugamque capiendam, verum ad impetus *hostium*, manus qui consererent, sustinendos, non satis. Hic *classicum* canit tubicen ; hostesque multo etiam celerius in fugam se dederunt : at Graeci diversam cum se in partem vertissent, quam citissime per amnem fugiebant. *Quod* cum ex hostibus nonnulli animad-

ποταμὸν, καὶ τοξεύοντες ὀλίγους ἔτρωσαν· οἱ δὲ πολλοὶ, καὶ πέραν ὄντων τῶν Ἑλλήνων, ἔτι φανεροὶ ἦσαν φεύγοντες. Οἱ δὲ ὑπαντήσαντες ἀνδριζόμενοι, καὶ προσωτέρω τοῦ καιροῦ προϊόντες, ὕστερον τῶν μετὰ Ξενοφῶντος διέβησαν πάλιν· καὶ ἐτρώθησάν τινες καὶ τούτων.

δ΄. Ἐπεὶ δὲ διέβησαν ἀμφὶ μέσον ἡμέρας, συνταξάμενοι ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Ἀρμενίας πεδίον ἅπαν καὶ λείους γηλόφους, οὐ μεῖον ἢ πέντε παρασάγγας· οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ κῶμαι, διὰ τοὺς πολέμους τοὺς πρὸς Καρδούχους. Εἰς δὲ ἣν ἀφίκοντο κώμην, μεγάλη τε ἦν, καὶ βασίλειόν τε εἶχε τῷ σατράπῃ, καὶ ἐπὶ ταῖς πλείσταις οἰκίαις τύρσεις

---

verterent, ad amnem rursus concurrerunt, et paucos sagittis vulnerarunt: *eorum* vero pars major, cum Graeci in adversam etiam ripam evasissent, adhuc fugiens conspiciebatur. Qui autem obviam venerant, cum viriles praestarent animos, atque *adeo* ulterius quam commodum esset progrederentur, *aliquanto* post illos, qui cum Xenophonte *erant*, rursus transierunt: atque eorum etiam aliqui vulnerati sunt.

4. Cum autem *universi jam* transiissent sub meridiem, instructis ordinibus per totam Armeniae planitiem, collesque leniter surgentes, non minus quinque parasangis, iter fecerunt: neque enim prope flumen *ulli* erant vici, propter *ea quae* cum Carduchis *gerebantur* bella. Vicus autem ad quem

ἐπῆσαν· ἐπιτήδεια δ' ἦν δαψιλῆ. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα, μέχρις ὑπερῆλθον τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας πεντεκαίδεκα, ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν. Οὗτος δ' ἦν μέγας μὲν οὒ, καλὸς δέ· κῶμαι δὲ πολλαὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἦσαν. Ὁ δὲ τόπος οὗτος Ἀρμενία ἐκαλεῖτο ἡ πρὸς ἑσπέραν. Ὕπαρχος δ' αὐτῆς ἦν Τηρίβαζος, ὁ καὶ βασιλεῖ φίλος γενόμενος· καὶ ὁπότε παρείη, οὐδεὶς ἄλλος βασιλέα ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέβαλλεν. Οὗτος προσήλασεν ἱππέας ἔχων, καὶ προπέμψας ἑρμηνέα, εἶπεν, ὅτι βούλοιτο διαλεχθῆναι τοῖς

---

pervenere, magnus erat et regiam habebat *in usum* satrapae, plurimisque domibus superstabant turres: ac commeatus larga erat copia. Inde castris alteris, parasangas decem progressi sunt, donec supra Tigris fluvii fontes evasissent. Inde castris tertiis, parasangas quindecim progressi sunt, ad Teleboam fluvium. Pulcher is quidem erat, sed non magnus: multi vero circum amnem erant vici. Locus hic adpellabatur Armenia ad occidentem *vergens.* Ejus praefectus erat Teribazus, qui et regi fuit amicus: et quoties aderat, nullus alius regem in equum tollebat. Hic cum equitibus *Graecos versus* advehebatur, praemissoque interprete, velle se cum iis qui imperium obtinebant colloqui significabat. Ducibus *eum* ut audirent visum est; atque *adeo* cum ad

ἄρχουσι. Τοῖς δὲ στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀκοῦσαι· καὶ προσελθόντες εἰς ἐπήκοον, ἠρώτων, τί θέλοι. Ὁ δὲ ἔλεγεν, ὅτι σπείσασθαι βούλοιτο, ἐφ' ᾧ μήτ' αὐτὸς τοὺς Ἕλληνας ἀδικεῖν, μήτ' ἐκείνους καίειν τὰς οἰκίας, λαμβάνειν τε τὰ ἐπιτήδεια, ὅσων δέοιντο. Ἔδοξε ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς, καὶ ἐσπείσαντο ἐπὶ τούτοις.

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς, διὰ τοῦ πεδίου, παρασάγγας πεντεκαίδεκα· καὶ Τηρίβαζος παρηκολούθει, ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἀπέχων ὡς δέκα σταδίους· καὶ ἀφίκοντο εἰς βασίλεια καὶ κώμας πέριξ πολλὰς, πολλῶν τῶν ἐπιτηδείων μεστάς. Στρατοπεδευομένων δ' αὐτῶν γίνεται τῆς νυκτὸς χιὼν

---

locum accessissent, e quo audiri *quidquid diceretur* posset, quid vellet interrogabant. Aiebat ille hac se conditione *cum iis* foedus inire velle, ut nec ipse Graecos laederet, nec ipsi domos exurerent; commeatus *tamen*, quantis indigerent, caperent. Comprobata sunt haec ducibus, et iis *conditionibus* foedus pacti sunt.

Inde castris tertiis, parasangas quindecim, per planitiem, progressi sunt: Teribazusque *eos* suis cum copiis subsequebatur, ex stadiornm fere decem intervallo: atque *hic* ad regiam pervenerunt vicosque circa *eam* multos, magna commeatus copia refertos. Cum autem in castris degerent, multa nix nocte decidit: quare mane visum est ut *militum* cohortes ac duces hinc inde in vicos diverte-

πολλή· καὶ ἕωθεν ἔδοξε διασκηνῆσαι τὰς τάξεις καὶ τοὺς στρατηγοὺς κατὰ τὰς κώμας· οὐ γὰρ ἑώρων πολέμιον οὐδένα, καὶ ἀσφαλὲς ἐδόκει εἶναι, διὰ τὸ πλῆθος τῆς χιόνος. Ἐνταῦθα εἶχον πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ὅσα ἐστὶν ἀγαθὰ, ἱερεῖα, σῖτον, οἴνους παλαιοὺς εὐώδεις, ἀσταφίδας, ὄσπρια παντοδαπά. Τῶν δὲ ἀποσκεδαννυμένων τινὲς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἔλεγον, ὅτι κατίδοιεν στράτευμα, καὶ νύκτωρ πολλὰ πυρὰ φαίνοιτο. Ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι διασκηνοῦν, ἀλλὰ συναγαγεῖν τὸ στράτευμα. Πάλιν ἐντεῦθεν συνῆλθον· καὶ γὰρ ἐδόκει συναιθριάζειν. Νυκτερευόντων δ' αὐτῶν ἐνταῦθα, ἐπιπίπτει χιὼν ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ τὰ ὅπλα καὶ

---

rent: nec enim hostem cernebant ullum, et quia magna nivis esset copia, tutum esse videbatur. Hic iis commeatus illi omnes, *humanis* qui usibus sunt apti, aderant, animalia, frumentum, vina vetera *ea*que fragrantia, uvae passae, omnis generis legumina. Eorum autem, a castris qui *longius* palati fuerant, nonnulli dicebant exercitum se vidisse, noctuque multos ignes adparuisse. Itaque visum est ducibus tutum non esse hinc inde *in vicos* divertere, sed *potius* copias *rursus* esse cogendas. *Quare* rursum inde convenerunt; quippe quod *ipsis* sub dio agere videretur. Verum iis ibi pernoctantibus, vis ingens *adeo* nivis incidit, ut tum arma tum homines, qui *humi* jacebant, tegeret: etiam jumenta nix con-

τοὺς ἀνθρώπους κατακειμένους· καὶ τὰ ὑποζύγια συνεπέδησεν ἡ χιών· καὶ πολὺς ὄκνος ἦν ἀνίστασθαι· κατακειμένων γὰρ ἐλεεινὸν ἦν ἡ χιὼν ἐπιπεπτωκυῖα, ὅτῳ μὴ παραῤῥυείη. Ἐπεὶ δὲ Ξενοφῶν ἐτόλμησε γυμνὸς ὢν ἀναστὰς σχίζειν ξύλα, τάχα ἀναστάς τις καὶ ἄλλος ἐκείνου ἀφελόμενος ἔσχισεν. Ἐκ δὲ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι ἀναστάντες πῦρ ἔκαιον καὶ ἐχρίοντο· πολὺ γὰρ ἐνταῦθα εὑρίσκετο χρίσμα, ᾧ ἐχρῶντο ἀντ' ἐλαίου, σύειον καὶ σησάμινον καὶ ἀμυγδάλινον, ἐκ τῶν πικρῶν, καὶ τερεβίνθινον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ μύρον εὑρίσκετο.

Μετὰ ταῦτα πάλιν ἐδόκει διασκηνητέον εἶναι κατὰ τὰς κώμας εἰς στέγας. Ἔνθα

---

strinxerat, longaque *adeo prae torpore* erat surgendi cunctatio: jacentium vero *casus* erat miserabilis, in quos quae inciderat nix non defluxerat. Sed posteaquam Xenophon surgens nudus ausus est ligna findere, mox et alius quispiam surgens ab illo quae abstulerat *ligna* fidit. Tum vero alii quoque surgentes ignem accendebant et semet ungebant: nam multum hic unguentum reperere quo utebantur olei loco, *scilicet* suillum, sesaminum, amygdalinum, ex *amygdalis* amaris *confectum*, et terebinthinum. De his ipsis *rebus* etiam unguentum fragrans inveniebatur.

Secundum haec iterum videbatur per vicos hinc inde in tecta divertendum esse. Ibi tum milites magno cum clamore et voluptate ad tecta et

δὴ οἱ στρατιῶται σὺν πολλῇ κραυγῇ καὶ ἡδονῇ ᾔεσαν ἐπὶ τὰς στέγας καὶ τὰ ἐπιτήδεια· ὅσοι δὲ, ὅτε τοπρότερον ἀπῄεσαν, τὰς οἰκίας ἐνέπρησαν, ὑπὸ τῆς αἰθρίας δίκην ἐδίδοσαν κακῶς σκηνοῦντες. Ἐντεῦθεν ἔπεμψαν τῆς νυκτὸς Δημοκράτην Τεμενίτην, ἄνδρας δόντες, ἐπὶ τὰ ὄρη, ἔνθα ἔφασαν οἱ ἀποσκεδαννύμενοι καθορᾷν τὰ πυρά· οὗτος γὰρ ἐδόκει καὶ πρότερον πολλὰ ἤδη ἀληθεῦσαι τοιαῦτα, τὰ ὄντα τε ὡς ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα. Πορευθεὶς δὲ, τὰ μὲν πυρὰ οὐκ ἔφη ἰδεῖν, ἄνδρα δὲ συλλαβὼν ἧκεν ἄγων, ἔχοντα τόξον Περσικὸν, καὶ φαρέτραν, καὶ σάγαριν, οἵανπερ καὶ αἱ Ἀμαζόνες ἔχουσιν. Ἐρωτώμενος δὲ [τὸ] ποδαπὸς εἴη, Πέρσης μὲν ἔφη εἶναι,

commeatus tendebant: quotquot autem, id temporis quo prius *de vicis* abierant, exusserant domos, poenas *hi* dederunt *illas*, ut sub dio misere cubarent. Inde noctu Democratem Temenitem, datis ei militibus, in montes *eos* miserunt, in quibus hinc inde palati *milites* ignes *se* videre dixerant: nam is jam antea hujusmodi multa vere narrasse videbatur, quae revera existebant, tanquam quae revera existerent, et quae revera non existebant, tanquam quae non revera existerent. *Hic* autem profectus, ignes se vidisse negabat, verum hominem quem ceperat secum ducebat, qui arcum habebat Persicum et pharetram, et securim, qualem habent Amazones. Cumque interrogaretur, cujas esset, Persam se esse aiebat, et a Teribazi exercitu pro-

πορεύεσθαι δὲ ἀπὸ τοῦ Τηριβάζου στρατεύματος, ὅπως ἐπιτήδεια λάβοι. Οἱ δ' ἠρώτων αὐτὸν, τὸ στράτευμα ὁπόσον τε εἴη, καὶ ἐπὶ τίνι συνειλεγμένον. Ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι Τηρίβαζος εἴη, ἔχων τήν τε ἑαυτοῦ δύναμιν, καὶ μισθοφόρους Χάλυβας καὶ Ταόχους· παρεσκευάσθαι δὲ αὐτὸν ἔφη, ὡς ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ὄρους ἐν τοῖς στενοῖς, ᾗπερ μοναχῇ εἴη πορεία, ἐνταῦθα ἐπιθησόμενον τοῖς Ἕλλησιν.

Ἀκούσασι τοῖς στρατηγοῖς ταῦτα ἔδοξε τὸ στράτευμα συναγαγεῖν· καὶ εὐθὺς, καταλιπόντες φύλακας, καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τοῖς μένουσι Σοφαίνετον Στυμφάλιον, ἐπορεύοντο, ἔχοντες ἡγεμόνα τὸν ἁλόντα ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ δὲ ὑπερέβαλον τὰ ὄρη, οἱ πελτασταὶ

---

fectum, ut commeatus pararet. Eum interrogabant illi, quantus esset Teribazi exercitus, et qua de causa collectus. Respondit is, Teribazum et suas habere copias, et mercenarios Chalybas Taochosque; eumque se parasse aiebat, ut in cacumine montis loca ad angusta, qua unicum pateret iter, ibi Graecos adoriretur.

Ducibus, haec cum audissent, visum est colligendas esse copias: ac mox *adeo* relictis custodibus, duceque manentibus *isthic dato* Sophaeneto Stymphalio, pergebant cum itineris duce, homine illo captivo. Posteaquam montes superassent, peltastae progressi et conspicati castra, gravis armaturae milites non expectarunt,

προϊόντες καὶ κατιδόντες τὸ στρατόπεδον, οὐκ ἔμειναν τοὺς ὁπλίτας, ἀλλ᾽ ἀνακραγόντες ἔθεον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Οἱ δὲ βάρβαροι, ἀκούσαντες τὸν θόρυβον, οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ᾽ ἔφευγον· ὅμως δὲ ἀπέθανόν τινες τῶν βαρβάρων· καὶ ἵπποι ἥλωσαν ὡς εἴκοσι, καὶ ἡ σκηνὴ ἡ Τηριβάζου ἑάλω, καὶ ἐν αὐτῇ κλίναι ἀργυρόποδες, καὶ ἐκπώματα, καὶ οἱ ἀρτοκόποι καὶ οἱ οἰνοχόοι φάσκοντες εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο ταῦτα οἱ τῶν ὁπλιτῶν στρατηγοὶ, δοκεῖ αὐτοῖς ἀπιέναι τὴν ταχίστην ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μή τις ἐπίθεσις γένοιτο τοῖς καταλελειμμένοις. Καὶ εὐθὺς ἀνακαλεσάμενοι τῇ σάλπιγγι ἀπῄεσαν, καὶ ἀφίκοντο αὐθημερὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

---

sed clamore sublato castra cursu invadunt. At barbari tumultum ut audierunt, non substiterunt, sed in fugam se conjecere: ex barbaris tamen nonnulli interfecti erant; et equi capti circiter viginti, captum etiam erat Teribazi tentorium, quique in eo *erant* argenteis pedibus lectuli, et pocula, et *nonnulli* qui se panum conficiendorum artifices ac pincernas esse dicerent. Haec *omnia* cum gravis armaturae militum duces rescivissent, quam celerrime ad castra discedendum statuunt, ne quis impetus in eos fieret, qui relicti fuerant. Itaque statim, cum tuba receptui cecinissent, discessere, eodemque die ad castra pervenerunt.

ε΄. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐδόκει πορευτέον εἶναι, ᾗ δύναιντο τάχιστα, πρὶν συλλεγῆναι τὸ στράτευμα πάλιν, καὶ καταλαβεῖν τὰ στενά. Συσκευασάμενοι δ' εὐθὺς, ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς, ἡγεμόνας ἔχοντες πολλούς· καὶ αὐθημερὸν ὑπερβαλόντες τὸ ἄκρον, ἐφ' ᾧ ἔμελλεν ἐπιτίθεσθαι Τηρίβαζος, κατεστρατοπεδεύσαντο. Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμοὺς ἐρήμους τρεῖς [παρασάγγας πεντεκαίδεκα] ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, καὶ διέβαινον αὐτὸν βρεχόμενοι πρὸς τὸν ὀμφαλόν. Ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ οὐ πρόσω εἶναι. Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς καὶ πεδίου σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας πεντεκαίδεκα. Ὁ δὲ τρίτος ἐγένετο χαλεπὸς, καὶ ἄνεμος

---

5. Postridie, quanta fieri celeritate posset, pergendum esse videbatur, priusquam *hostilis* exercitus iterum cogeretur, angustaque *illa* loca occuparet. Atque adeo vasis mox collectis, per nivem multam proficiscebantur, ab itinerum ducibus multis instructi: eodemque die cum jugum illud superassent, in quo Teribazus *ipsos* adgredi voluerat, castra metati sunt. Inde castris tertiis, parasangas quindecim, in solitudine *positis*, ad Euphratem amnem profecti sunt: eumque ad umbilicum usque se madefacientes transierunt. Ferebantur *ab eo loco* fontes ejus haud procul abesse. Inde per multam nivem et planitiem castris ternis, parasangas quindecim progressi sunt. Tertia vero *mansio* fuit gra-

Βοῤῥᾶς ἐναντίος ἔπνει, παντάπασιν ἀποκαίων πάντα, καὶ πηγνὺς τοὺς ἀνθρώπους. Ἔνθα δὴ τῶν μάντεών τις εἶπε σφαγιάζεσθαι τῷ ἀνέμῳ· καὶ σφαγιάζεται· καὶ πᾶσι δὴ περιφανῶς ἔδοξε λῆξαι τὸ χαλεπὸν τοῦ πνεύματος. Ἦν δὲ τῆς χιόνος τὸ βάθος ὀργυιά· ὥστε καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἀνδραπόδων πολλὰ ἀπώλετο, καὶ τῶν στρατιωτῶν ὡς τριάκοντα. Διεγένοντο δὲ τὴν νύκτα πῦρ καίοντες· ξύλα δ' ἦν ἐν τῷ σταθμῷ πολλά· οἱ δὲ ὀψὲ προσιόντες ξύλα οὐκ εἶχον. Οἱ οὖν πάλαι ἥκοντες, καὶ πῦρ καίοντες, οὐ προσίεσαν πρὸς τὸ πῦρ τοὺς ὀψίζοντας, εἰ μὴ μεταδοῖεν αὐτοῖς πυροὺς, ἢ ἄλλο τι ὧν ἔχοιεν βρωτῶν. Ἔνθα δὴ μετεδίδοσαν ἀλλήλοις, ὧν εἶχον ἕκαστοι.

---

vis, ventusque Boreas adversus flabat, omnino adurens et congelans homines. Ibi tum quidam e vatibus vento ut sacrificarent praecepit; itaque res sacra facta est; omnibusque manifesto visa est flatus saevitia desinere. Nivis autem altitudo aequabat orgyiam: adeo ut et jumentorum et mancipiorum magnus interiret numerus, et militum fere triginta. Noctem integram ignes accendebant; quippe castrorum in loco multa erant ligna: at qui sero processerant, ligna non habebant. Quamobrem illi, qui jamdudum *huc* venerant, et ignes accenderant, serius venientes ad ignem non admittebant, nisi triticum, vel quid aliud, quae habuerint, esculentorum, cum iis communicarent. Ibi tum inter se quae habebant

Ἔνθα δὲ τὸ πῦρ ἐκαίετο, διατηκομένης τῆς χιόνος, βόθροι ἐγίγνοντο μεγάλοι ἔστε ἐπὶ τὸ δάπεδον· οὗ δὴ παρῆν μετρεῖν τὸ βάθος τῆς χιόνος.

Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ὅλην ἐπορεύοντο διὰ χιόνος, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐβουλιμίασαν. Ξενοφῶν δὲ ὀπισθοφυλακῶν, καὶ καταλαμβάνων τοὺς πίπτοντας τῶν ἀνθρώπων, ἠγνόει, ὅ, τι τὸ πάθος εἴη. Ἐπειδὴ δὲ εἶπέ τις αὐτῷ τῶν ἐμπείρων, ὅτι σαφῶς βουλιμιῶσι, καί, ἐάν τι φάγωσιν, ἀναστήσονται, περιϊὼν ἐπὶ τὰ ὑποζύγια, εἴ τι που ὁρῴη βρωτόν, ἐδίδου, καὶ διέπεμπε διδόντας τοὺς δυναμένους παρατρέχειν τοῖς βουλιμιῶσιν. Ἐπειδὴ δέ τι ἐμφάγοιεν, ἀνίσταντο καὶ ἐπο-

---

singuli communicarunt. Quibus autem in locis accendebatur ignis, nive liquefacta, scrobes efficiebantur magni ad solum usque; ubi nivis altitudinem metiri erat.

Inde toto subsequente die per nivem iter faciebant, ac multi prae fame ingenti defecerunt homines. Xenophon autem, cum extremo in agmine curaret, et offenderet homines humi qui jacerent, *primum* quid illud morbi esset ignorabat. Posteaquam vero quidam ex usu peritis ei dixisset, *istos homines* plane prae ingenti fame deficere, ac si quid ederent, surrecturos, ad jumenta pergens, si quid esculenti cerneret, *partim ipse* dabat, partim, qui undique discurrere possent et per famem deficientibus dare, dimittebat. Cum

ρεύοντο. Πορευομένων δὲ, Χειρίσοφος μὲν ἀμφὶ κνέφας πρὸς κώμην ἀφικνεῖται, καὶ ὑδροφορούσας ἐκ τῆς κώμης γυναῖκας καὶ κόρας πρὸς τῇ κρήνῃ καταλαμβάνει ἔμπροσθεν τοῦ ἐρύματος. Αὗται ἠρώτων αὐτοὺς, τίνες εἶεν. Ὁ δὲ ἑρμηνεὺς εἶπε Περσιστὶ, ὅτι παρὰ βασιλέως πορεύοιντο πρὸς τὸν σατράπην. Αἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι οὐκ ἐνταῦθα εἴη, ἀλλ' ἀπέχοι ὅσον παρασάγγην. Οἱ δ', ἐπεὶ ὀψὲ ἦν, πρὸς τὸν κωμάρχην συνεισέρχονται εἰς τὸ ἔρυμα σὺν ταῖς ὑδροφόροις. Χειρίσοφος μὲν οὖν καὶ ὅσοι ἐδυνήθησαν τοῦ στρατεύματος ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο· τῶν δ' ἄλλων στρατιωτῶν οἱ μὴ δυνάμενοι διατελέσαι τὴν ὁδὸν, ἐνυκτέρευσαν ἄσιτοι καὶ ἄνευ

---

quid autem comedissent, surgebant et ire pergebant. *Hoc modo* cum proficiscerentur, Cherisophus sub crepusculum ad vicum *quendam* pervenit, ac de vico mulieres et puellas aquam ferentes propter fontem ante munitionem offendit. Eos interrogabant istae, quinam essent. Et interpres lingua dixit Persica a rege se ad satrapam proficisci. Responderunt istae, *ipsum* ibi non esse, sed abesse parasangae circiter intervallo. Illi vero, quia serum erat *dici*, ad vici praefectum cum *mulieribus* aquam gestantibus in munitionem una ingrediuntur. Hic quidem Cherisophus et de exercitu quotquot poterant castra posuerunt: ex caeteris militibus qui iter continuare non poterant, absque cibis *hi* et igne per-

πυρός· καὶ ἐνταῦθά τινες ἀπώλοντο τῶν στρατιωτῶν. Ἐφείποντο δὲ τῶν πολεμίων συνειλεγμένοι τινὲς, καὶ τὰ μὴ δυνάμενα τῶν ὑποζυγίων ἥρπαζον, καὶ ἀλλήλοις ἐμάχοντο περὶ αὐτῶν. Ἐλείποντο δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν οἵ τε διεφθαρμένοι ὑπὸ τῆς χιόνος τοὺς ὀφθαλμοὺς, οἵ τε ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἀποσεσηπότες. Ἦν δὲ τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς ἐπικούρημα τῆς χιόνος, εἴ τις μέλαν τι ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πορεύοιτο· τῶν δὲ ποδῶν, εἴ τις κινοῖτο, καὶ μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοι, καὶ εἰ τὴν νύκτα ὑπολύοιτο. Ὅσοι δὲ ὑποδεδεμένοι ἐκοιμῶντο, εἰσεδύοντο εἰς τοὺς πόδας οἱ ἱμάντες, καὶ τὰ

---

noctarunt: ibique *adeo* militum nonnulli perierunt. Caeterum ex hostibus quidam collecti subsequebantur, et jumenta invalida rapiebant, deque iis inter se pugnabant. Praeterea *a tergo* relinquebantur ex militibus *quidam*, tum quorum nive corrupti erant oculi, tum quorum ex frigore pedum digiti putruerant. Oculis autem erat adversus nivem adjumento, si quis dum pergebat nigri aliquid ante oculos haberet; pedibus, si quis se commoveret, ac nunquam interquiesceret, si noctu etiam calceamenta solveret. Quotquot autem calceati cubabant, lora in pedes *eorum* descendebant, et calcei *pedibus* undique adfigebantur: etenim *ipsis*, posteaquam veteres calcei defecissent, carbatinae erant de

ὑποδήματα περιεπήγνυντο· καὶ γὰρ ἦσαν, ἐπειδὴ ἀπέλιπε τὰ ἀρχαῖα ὑποδήματα, καρβάτιναι αὐτοῖς πεποιημέναι ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν. Διὰ τὰς τοιαύτας οὖν ἀνάγκας ὑπελείποντό τινες τῶν στρατιωτῶν· καὶ ἰδόντες μέλαν τι χωρίον, διὰ τὸ ἐκλελοιπέναι αὐτόθεν τὴν χιόνα, εἴκαζον τετηκέναι. Καὶ ἐτετήκει διὰ κρήνην τινὰ, ἣ πλησίον ἦν ἀτμίζουσα ἐν νάπῃ· ἐνταῦθα ἐκτραπόμενοι ἐκάθηντο, καὶ οὐκ ἔφασαν πορεύεσθαι. Ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἔχων ὀπισθοφύλακας, ὡς ᾔσθετο, ἐδεῖτο αὐτῶν πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ, μὴ ἀπολείπεσθαι, λέγων, ὅτι ἕπονται πολλοὶ πολέμιοι συνειλεγμένοι· καὶ τελευτῶν ἐχαλέπαινεν. Οἱ δὲ σφάττειν ἐκέ-

---

corio recens bobus detracto confectae. Ob necessitates igitur hujusmodi milites quidam a tergo relicti erant; et nigrum quendam conspicati locum, quod isthic nix defecisset, liquatam eam existimabant. Et erat *sane* liquata propter fontem quendam, qui haud procul in saltu *quodam* vaporabat: huc cum divertissent considebant, ac perrecturos se negabant. Id cum Xenophon, agminis extremi ductor, intellexisset, quavis arte machinaque obsecrabat eos, ne a tergo manerent; dicens, multos sequi hostes collectos: tandem etiam se iratum praebuit. At illi jugularet *ipsos* hortabantur: neque enim fieri posse *aiebant*, ut pergerent. Ibi tum visum

λευον· οὐδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι πορευθῆναι. Ἐνταῦθα ἔδοξε κράτιστον εἶναι, τοὺς ἑπομένους πολεμίους φοβῆσαι, εἴ τις δύναιτο, μὴ ἐπιπέσοιεν τοῖς κάμνουσι. Καὶ ἦν μὲν ἤδη σκότος, οἱ δὲ προσῄεσαν πολλῷ θορύβῳ, ἀμφὶ ὧν εἶχον διαφερόμενοι. Ἔνθα δὴ οἱ μὲν ὀπισθοφύλακες ἐξαναστάντες, ἅτε ὑγιαίνοντες, ἔδραμον εἰς τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ κάμνοντες, ἀνακραγόντες ὅσον ἐδύναντο μέγιστον, τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ δόρατα ἔκρουσαν. Οἱ δὲ πολέμιοι δείσαντες, ἧκαν ἑαυτοὺς κατὰ τῆς χιόνος εἰς τὴν νάπην, καὶ οὐδεὶς ἔτι οὐδαμοῦ ἐφθέγξατο.

Καὶ Ξενοφῶν μὲν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἰπόντες τοῖς ἀσθενοῦσιν, ὅτι τῇ ὑστεραίᾳ ἥξουσί

---

est optimum esse, ut sequentes hostes terrerent, si quis *id* posset ne in laborantes irruerent. *Jam*que *obortae* erant tenebrae, et *hostes* magno cum tumultu accedebant, de rebus quas haberent inter se dissidentes. Tum vero extremi agminis milites exsurgunt, quippe qui bona *adhuc* erant valetudine, et cursu in hostes feruntur: et qui *ab itinere* laborabant, sublato quam possent maximo clamore, scuta hastis illidunt. Hostes timore perculsi in saltum *illum* per nivem se dimittunt, nec *jam* quisquam amplius clamorem usquam edidit.

Ac Xenophon quidem et qui cum eo erant, ubi significassent aegris *illis* postridie venturos quosdam ad ipsos, iter pergen-

εὐζώνους, θέων ἐπὶ τὴν κώμην, ἣν εἰλήχει Ξενοφῶν, καταλαμβάνει πάντας ἔνδον τοὺς κωμήτας καὶ τὸν κωμάρχην· καὶ πώλους εἰς δασμὸν βασιλεῖ τρεφομένους, ἑπτακαίδεκα· καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ κωμάρχου, ἐννάτην ἡμέραν γεγαμημένην· ὁ δὲ ἀνὴρ αὐτῆς λαγὼς ᾤχετο θηράσων, καὶ οὐχ ἥλω ἐν ταῖς κώμαις. Αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατάγειοι, τὸ μὲν στόμα ὥσπερ φρέατος, κάτω δ' εὐρεῖαι· αἱ δ' εἴσοδοι τοῖς μὲν ὑποζυγίοις ὀρυκταὶ, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατα κλίμακας κατέβαινον. Ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις ἦσαν αἶγες, ὄϊες, βόες, ὄρνιθες, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων· τὰ δὲ κτήνη πάντα χιλῷ ἔνδον ἐτρέφετο. Ἦσαν δὲ καὶ πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ ὄσπρια καὶ οἶνος κρίθινος ἐν κρα-

---

expeditis, ad vicum currit, quem sortitus fuerat Xenophon, et vicanos omnes in eo *ipsum*que vici praefectum deprehendit; pullos etiam equinos septemdecim, qui regi tributi nomine alebantur; et vici praefecti filiam, quae nona *ante* die nupta fuerat: vir autem ejus lepores venatum abierat, nec in vicis *usquam* captus fuit. Domus hic erant subterraneae, *ac* ostium quidem *cujusque* putei instar *erat ostii, cum* in imo latae *essent:* jumentis introitus erant effossi, homines per scalas descendebant. *Ipsis* in aedibus erant caprae, oves, boves, gallinae, earumque foetus: jumenta intus omnia pabulo nutriebantur. Erat etiam triticum, et hordeum, et legumina, et vinum hordeaceum in crateribus: quin et hordeum

τῆρσιν· ἐνῆσαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ κριθαὶ ἰσοχειλεῖς· καὶ κάλαμοι ἐνέκειντο, οἱ μὲν μείζους, οἱ δὲ ἐλάττους, γόνατα οὐκ ἔχοντες. Τούτους δ' ἔδει, ὁπότε τις διψώη, λαβόντα εἰς τὸ στόμα ἀμύζειν· καὶ πάνυ ἄκρατος ἦν, εἰ μή τις ὕδωρ ἐπιχέοι· καὶ μάλα ἡδὺ πόμα συμμαθόντι ἦν.

Ὁ δὲ Ξενοφῶν τὸν μὲν ἄρχοντα τῆς κώμης ταύτης σύνδειπνον ἐποιήσατο, καὶ θαῤῥεῖν ἐκέλευεν αὐτὸν, λέγων, ὅτι οὔτε τῶν τέκνων στερήσοιτο, τήν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἀντεμπλήσαντες τῶν ἐπιτηδείων ἀπίασιν, ἢν ἀγαθόν τι τῷ στρατεύματι ἐξηγησάμενος φαίνηται, ἔστ' ἂν ἐν ἄλλῳ ἔθνει γένωνται. Ὁ δὲ ταῦτα ὑπισχνεῖτο, καὶ φιλοφρονούμενος, οἶνον ἔφρασεν

---

ipsum *in vasis* inerat labra *eorum* aequans; in *iisdem* jacebant et calami, partim majores, partim minores, enodes. Hos, cum quis sitiret, in os sumptos *eum* sugere oportebat: ac *potus is* admodum erat fortis, ni quis aquam infunderet: ac valde gratus erat *bibenti* potus, qui *quidem* esset *ei* adsuefactus.

Xenophon autem vici istius praefectum coenae adhibuit, eumque bono esse jubebat animo, dicens eum nec liberis fore orbatum, et se, domum ei rebus necessariis ubi vicissim replessent, abituros, si *quidem* exercitui, donec ad nationem aliam pervenissent, boni alicujus auctor fuisse visus sit. Haec ille pollicebatur, atque ut benevolentiam suam declararet, quo loco vinum defossum esset,

ἔνθα ἦν κατορωρυγμένος. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα διασκηνήσαντες οὕτως ἐκοιμήθησαν ἐν πᾶσιν ἀφθόνοις πάντες οἱ στρατιῶται, ἐν φυλακῇ ἔχοντες τὸν κωμάρχην καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὁμοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ Ξενοφῶν, λαβὼν τὸν κωμάρχην, πρὸς τὸν Χειρίσοφον ἐπορεύετο· ὅπου δὲ παρίοι κώμην, ἐτρέπετο πρὸς τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, καὶ κατελάμβανε πανταχοῦ εὐωχουμένους καὶ εὐθυμουμένους, καὶ οὐδαμόθεν ἀφίεσαν, πρὶν παραθεῖναι αὐτῷ ἄριστον· οὐκ ἦν δ' ὅπου οὐ παρετίθεσαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν κρέα ἄρνεια, ἐρίφεια, χοίρεια, μόσχεια, ὀρνίθεια, σὺν πολλοῖς ἄρτοις, τοῖς μὲν πυρίνοις, τοῖς δὲ κριθίνοις. Ὁπότε δέ τις φιλοφρονούμενός τῳ

---

indicavit. Hanc igitur noctem milites domicilia hinc inde nacti sic in rerum omnium copia requiescebant, cum *interea* vici praefectum in custodia, et liberos simul ejus in oculis haberent. Postero die Xenophon sumpto secum vici praefecto, ad Cherisophum proficiscebatur: quacunque autem vicum *aliquem* praeteriret, ad eos, qui in vicis erant, divertebat, et ubique eos convivia agentes ac laetitia adfectos offendit, atque nullo *sane* ex loco *eum* prius dimittebant, quam prandium ei adposuissent: nec erat ubi non in eadem mensa carnes agninas, hoedinas, suillas, vitulinas, gallinaceas, multis cum panibus, partim triticeis, partim hordeaceis adponebant. Ac cum quis

βούλοιτο προπιεῖν, εἷλκεν ἐπὶ τὸν κρατῆρα· ἔνθεν ὑποκύψαντα ἔδει ῥοφοῦντα πιεῖν ὥσπερ βοῦν. Καὶ τῷ κωμάρχῃ ἐδίδοσαν λαμβάνειν ὅ, τι βούλοιτο. Ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐδέχετο· ὅπου δέ τινα τῶν συγγενῶν ἴδοι, πρὸς ἑαυτὸν ἀεὶ ἐλάμβανεν.

Ἐπεὶ δὲ ἦλθον πρὸς Χειρίσοφον, κατελάμβανον καὶ ἐκείνους σκηνοῦντας, ἐστεφανωμένους τοῦ ξηροῦ χιλοῦ στεφάνοις, καὶ διακονοῦντας Ἀρμενίους παῖδας σὺν ταῖς βαρβαρικαῖς στολαῖς· τοῖς δὲ παισὶν ἐδείκνυσαν ὥσπερ ἐνεοῖς, ὅ, τι δέοι ποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀλλήλους ἐφιλοφρονήσαντο Χειρίσοφος καὶ Ξενοφῶν, κοινῇ δὴ ἀνηρώτων τὸν κωμάρχην διὰ τοῦ περσίζοντος ἑρμηνέως, τίς εἴη ἡ χώρα. Ὁ δ᾽ ἔλεγεν, ὅτι

---

benevolentiae declarandae studio alicui propinare vellet, ad craterem *eum* trahebat; inde prono capite bovis instar sorbentem bibere oportebat. Etiam vici praefecto, quidquid vellet, sumendi potestatem faciebant. Is vero aliud quidem nihil accipiebat; sed cognatum sicubi aliquem videret, *eum* semper ad se recipiebat.

Cum ad Cherisophum venissent, illos etiam convivia sub tectis agentes offendunt, coronis ex arido gramine redimitos, *quibus* et pueri Armenii stolis barbaricis amicti ministrabant: atque pueris *hisce* tanquam surdis ostenderunt quid facto opus esset. Posteaquam se invicem comiter excepissent Cherisophus et Xenophon, communiter vici praefectum per interpretem Persice

ἔνθα ἦν κατορωρυγμένος. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα διασκηνήσαντες οὕτως ἐκοιμήθησαν ἐν πᾶσιν ἀφθόνοις πάντες οἱ στρατιῶται, ἐν φυλακῇ ἔχοντες τὸν κωμάρχην καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὁμοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ Ξενοφῶν, λαβὼν τὸν κωμάρχην, πρὸς τὸν Χειρίσοφον ἐπορεύετο· ὅπου δὲ παρίοι κώμην, ἐτρέπετο πρὸς τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, καὶ κατελάμβανε πανταχοῦ εὐωχουμένους καὶ εὐθυμουμένους, καὶ οὐδαμόθεν ἀφίεσαν, πρὶν παραθεῖναι αὐτῷ ἄριστον· οὐκ ἦν δ' ὅπου οὐ παρετίθεσαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν κρέα ἄρνεια, ἐρίφεια, χοίρεια, μόσχεια, ὀρνίθεια, σὺν πολλοῖς ἄρτοις, τοῖς μὲν πυρίνοις, τοῖς δὲ κριθίνοις. Ὁπότε δέ τις φιλοφρονούμενός τῳ

---

indicavit. Hanc igitur noctem milites domicilia hinc inde nacti sic in rerum omnium copia requiescebant, cum *interea* vici praefectum in custodia, et liberos simul ejus in oculis haberent. Postero die Xenophon sumpto secum vici praefecto, ad Cherisophum proficiscebatur: quacunque autem vicum *aliquem* praeteriret, ad eos, qui in vicis erant, divertebat, et ubique eos convivia agentes ac laetitia adfectos offendit, atque nullo *sane* ex loco *eum* prius dimittebant, quam prandium ei adposuissent: nec erat ubi non in eadem mensa carnes agninas, hoedinas, suillas, vitulinas, gallinaceas, multis cum panibus, partim triticeis, partim hordeaceis adponebant. Ac cum quis

βούλοιτο προπιεῖν, εἷλκεν ἐπὶ τὸν κρατῆρα· ἔνθεν ὑποκύψαντα ἔδει ῥοφοῦντα πιεῖν ὥσπερ βοῦν. Καὶ τῷ κωμάρχῃ ἐδίδοσαν λαμβάνειν ὅ, τι βούλοιτο. Ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐδέχετο· ὅπου δέ τινα τῶν συγγενῶν ἴδοι, πρὸς ἑαυτὸν ἀεὶ ἐλάμβανεν.

Ἐπεὶ δὲ ἦλθον πρὸς Χειρίσοφον, κατελάμβανον καὶ ἐκείνους σκηνοῦντας, ἐστεφανωμένους τοῦ ξηροῦ χιλοῦ στεφάνοις, καὶ διακονοῦντας Ἀρμενίους παῖδας σὺν ταῖς βαρβαρικαῖς στολαῖς· τοῖς δὲ παισὶν ἐδείκνυσαν ὥσπερ ἐνεοῖς, ὅ, τι δέοι ποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀλλήλους ἐφιλοφρονήσαντο Χειρίσοφος καὶ Ξενοφῶν, κοινῇ δὴ ἀνηρώτων τὸν κωμάρχην διὰ τοῦ περσίζοντος ἑρμηνέως, τίς εἴη ἡ χώρα. Ὁ δ' ἔλεγεν, ὅτι

---

benevolentiae declarandae studio alicui propinare vellet, ad craterem *eum* trahebat; inde prono capite bovis instar sorbentem bibere oportebat. Etiam vici praefecto, quidquid vellet, sumendi potestatem faciebant. Is vero aliud quidem nihil accipiebat; sed cognatum sicubi aliquem videret, *eum* semper ad se recipiebat.

Cum ad Cherisophum venissent, illos etiam convivia sub tectis agentes offendunt, coronis ex arido gramine redimitos, *quibus* et pueri Armenii stolis barbaricis amicti ministrabant: atque pueris *hisce* tanquam surdis ostenderunt quid facto opus esset. Posteaquam se invicem comiter excepissent Cherisophus et Xenophon, communiter vici praefectum per interpretem Persice

Ἀρμενία. Καὶ πάλιν ἠρώτων, τίνι οἱ ἵπποι τρέφοιντο. Ὁ δ᾽ ἔλεγεν, ὅτι βασιλεῖ δασμός· τὴν δὲ πλησίον χώραν ἔφη εἶναι Χάλυβας, καὶ τὴν ὁδὸν ἔφραζεν, ᾗ εἴη. Καὶ αὐτὸν τότε μὲν ᾤχετο ἄγων ὁ Ξενοφῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέτας, καὶ ἵππον, ὃν εἰλήφει, παλαιότερον δίδωσι τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, (ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ Ἡλίου) δεδιώς, μὴ ἀποθάνῃ· ἐκεκάκωτο γὰρ ὑπὸ τῆς πορείας· αὐτὸς δὲ τῶν πώλων λαμβάνει, καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν καὶ λοχαγῶν ἔδωκεν ἑκάστῳ πῶλον. Ἦσαν δὲ οἱ ταύτῃ ἵπποι μείονες μὲν τῶν Περσικῶν, θυμοειδέστεροι δὲ πολλῷ. Ἐνταῦθα δὴ καὶ διδάσκει ὁ κωμάρχης, περὶ τοὺς πόδας τῶν

---

loquentem interrogabant, quaenam *haec* esset regio. Dicebat ille Armeniam esse. Et rursum quaerunt, cuinam alerentur equi. Regi, respondit is, tributi nomine *ali*: addidit proximam regionem esse Chalybum; simul viam, quae illuc duceret, indicabat. Et tunc quidem eum Xenophon ad familiam suam reducit, equumque, quem sumpserat, seniorem vici praefecto tradit, ut enutritum mactaret, (quippe quod eum Soli sacrum esse audisset) veritus ne moreretur; nam itinere debilitatus fuerat: ipse de equuleis *istis quosdam* accipit, ac caeterorum ducum cohortiumque praefectorum unicuique equuleum dedit. Erant autem equi hoc loco minores quidem Persicis, sed multo animosiores. Ibi tum *eos*

ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων σακκία περιδεῖν, ὅταν διὰ τῆς χιόνος ἄγωσιν· ἄνευ γὰρ τῶν σακκίων κατεδύοντο μέχρι τῆς γαστρός.

ϛ΄. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἦν ὀγδόη, τὸν μὲν ἡγεμόνα παραδίδωσι Χειρισόφῳ, τοὺς δ᾽ οἰκέτας καταλείπει τῷ κωμάρχῃ, πλὴν τοῦ υἱοῦ ἄρτι ἡβάσκοντος. Τοῦτον δ᾽ Ἐπισθένει Ἀμφιπολίτῃ παραδίδωσι φυλάττειν, ὅπως, εἰ καλῶς ἡγήσαιτο, ἔχων καὶ τοῦτον ἀπίοι. Καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσεφόρησαν ὡς ἐδύναντο πλεῖστα, καὶ ἀναζεύξαντες ἐπορεύοντο. Ἡγεῖτο δ᾽ αὐτοῖς ὁ κωμάρχης λελυμένος διὰ χιόνος· καὶ ἤδη τ᾽ ἦν ἐν τῷ τρίτῳ σταθμῷ, καὶ ὁ Χειρίσοφος αὐτῷ ἐχαλεπάνθη, ὅτι οὐκ εἰς κώμας ἦγεν. Ὁ δ᾽ ἔλεγεν, ὅτι οὐκ εἶεν

---

docet etiam vici praefectus pedibus equorum et jumentorum sacculos illigare, quoties per nivem irent: nam absque sacculis ad ventrem usque *in nivem* demergebantur.

6. Cum jam dies esset octavus, itineris ducem Cherisopho tradit *Xenophon*, vici tamen praefecto domesticos relinquit, praeter *unum* filium jam pubescentem. Hunc Episthen Amphipolitano adservandum tradit, ut, si recte ducis officio functus esset, cum illo etiam *recepto domum* rediret. In domum autem ejus quam poterant plurima invexerunt; et motis castris pergebant. Ducebat eos vici praefectus per nivem solutus; jamque tertiis erant in castris, cum Cherisophus ei succensuit, *propterea* quod non ad vicos duceret.

ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Ὁ δὲ Χειρίσοφος αὐτὸν ἔπαισε μὲν, ἔδησε δ' οὔ. Ἀπὸ δὲ τούτου ἐκεῖνος τῆς νυκτὸς ἀποδρὰς ᾤχετο, καταλιπὼν τὸν υἱόν. Τοῦτό γε δὴ Χειρισόφῳ καὶ Ξενοφῶντι μόνον διάφορον ἐν τῇ πορείᾳ ἐγένετο, ἡ τοῦ ἡγεμόνος κάκωσις καὶ ἀμέλεια. Ἐπισθένης δὲ ἠράσθη τε τοῦ παιδὸς καὶ οἴκαδε κομίσας πιστοτάτῳ ἐχρῆτο.

Μετὰ τοῦτο σταθμοὺς ἑπτὰ ἐπορεύθησαν, ἀνὰ πέντε παρασάγγας τῆς ἡμέρας, παρὰ τὸν Φάσιν ποταμὸν, εὖρος ὡς πλεθριαῖον. Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο, παρασάγγας δέκα· ἐπὶ δὲ τῇ εἰς τὸ πεδίον ὑπερβολῇ ἀπήντησαν αὐτοῖς Χάλυβες καὶ Τάοχοι καὶ Φασιανοί. Χειρίσοφος δὲ, ἐπεὶ κατεῖδε τοὺς

Negabat is *vicos* hoc esse in loco. At Cherisophus eum cecidit quidem, sed non ligavit: hinc ille noctu relicto filio aufugit. Hoc unicum sane Cherisophum inter et Xenophontem *hoc toto* itinere *peperit* dissidium, ducis *nimirum* iniqua castigatio et *in eodem servando* negligentia. Puerum autem adamavit Episthenes, et ubi domum deduxisset, fidelissimo utebatur.

Post haec castris septem, parasangas singulos in dies quinque, progressi sunt ad Phasin amnem, latitudine fere plethri. Hinc castris binis, decem parasangas progressi sunt: ac in montium jugis, per quae in planitiem transeundum erat, Chalybes iis et Taochi et Phasiani occurrerunt. Cherisophus autem, posteaquam hostes *eo in loco*, quo transeundum erat, conspexit, progredi desivit,

πολεμίους ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ, ἐπαύσατο πορευόμενος, ἀπέχων ὡς πεντήκοντα σταδίους, ἵνα μὴ κατὰ κέρας ἄγων πλησιάσῃ τοῖς πολεμίοις· παρήγγειλε δὲ τοῖς ἄλλοις παράγειν τοὺς λόχους, ὅπως ἐπὶ φάλαγγος γένοιτο τὸ στράτευμα. Ἐπεὶ δὲ ἦλθον οἱ ὀπισθοφύλακες, συνεκάλεσε τοὺς στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς, καὶ ἔλεξεν ὧδε·

Οἱ μὲν πολέμιοι, ὡς ὁρᾶτε, κατέχουσι τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ὄρους· ὥρα δὲ βουλεύεσθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνιούμεθα. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ παραγγέλλειν μὲν ἀριστοποιεῖσθαι τοῖς στρατιώταις, ἡμᾶς δὲ βουλεύεσθαι, εἴτε τήμερον εἴτε αὔριον δοκεῖ ὑπερβάλλειν τὸ ὄρος. Ἐμοὶ δέ γε, ἔφη ὁ Κλεάνωρ, δοκεῖ, ἐπὰν ὡς

---

cum quinquaginta stadiorum intervallo abesset; ut ne ducta in cornu acie ad hostes propius accederet; aliis mandat cohortes *ad frontem* promovere, ut in phalangem coirent copiae. Ac ubi ii, terga qui tutabantur, venissent, duces et cohortium praefectos convocavit, atque in hunc modum loquutus est:

Hostes, uti videtis, montis juga tenent, tempusque *est* deliberandi quo pacto quam optime dimicemus. Ipse quidem arbitror militibus ut prandeant denuntiandum esse, nobis autem consultandum hodiene *potius* an cras mons superandus videatur. Mihi vero, inquit Cleanor, videtur, cum primum pransi fuerimus, capienda esse arma et quam celerrime adver-

τάχιστα ἀριστήσωμεν, ἐξοπλισαμένους ὡς τάχιστα ἰέναι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας. Εἰ γὰρ διατρίψομεν τὴν τήμερον ἡμέραν, οἵ τε νῦν ὁρῶντες ἡμᾶς πολέμιοι θαρσαλεώτεροι ἔσονται, καὶ ἄλλους εἰκὸς, τούτων θαῤῥούντων, πλέους προσγενέσθαι.

Μετὰ τοῦτον Ξενοφῶν εἶπεν· "Ἐγὼ δὲ "οὕτω γιγνώσκω· Εἰ μὲν ἀνάγκη ἐστὶ μά-"χεσθαι, τοῦτο δεῖ παρασκευάσασθαι, ὅπως "ὡς κράτιστα μαχούμεθα· εἰ δὲ βουλόμεθα "ὡς ῥᾷστα ὑπερβάλλειν, τοῦτό μοι δοκεῖ "σκεπτέον εἶναι, ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν τραύ-"ματα λάβοιμεν, ὡς ἐλάχιστα δὲ σώματα "ἀνδρῶν ἀποβάλοιμεν. Τὸ μὲν οὖν ὄρος "ἐστὶ τὸ ὁρώμενον πλέον, ἢ ἐφ' ἑξήκοντα

---

sus homines pergendum. Nam si diem hodiernum contriverimus, et qui jam nos vident hostes fidentiores erunt, et alios consentaneum est, istis fiduciam prae se ferentibus, plures accessuros.

Post hunc Xenophon, "Ego vero sic statuo, inquit: "Si pugnare quidem necesse "sit, ad hoc nos nosmet parare "oportet, ut quam fortissime "pugnemus; sin quam facillime *montem* superare volumus, hoc mihi providendum "esse videtur, ut quam paucissima accipiamus vulnera, "quam paucissima hominum "amittamus corpora. Ac "mons quidem *hic* qui conspicitur, amplius quam ad sta-"dia sexaginta *porrigitur*, cum

" στάδια, ἄνδρες δ' οὐδαμῇ φυλάττοντες ἡ-
" μᾶς φανεροί εἰσιν, ἀλλ' ἢ κατὰ ταύτην
" τὴν ὁδόν· πολὺ οὖν κρεῖττον, τοῦ ἐρήμου
" ὄρους καὶ κλέψαι τι πειρᾶσθαι λαθόντας,
" καὶ ἁρπάσαι φθάσαντας, ἢν δυνώμεθα,
" μᾶλλον, ἢ πρὸς ἰσχυρὰ χωρία καὶ ἄνδρας
" παρεσκευασμένους μάχεσθαι. Πολὺ γὰρ
" ῥᾷον, ὄρθιον ἀμαχεὶ ἰέναι, ἢ ὁμαλὸν, ἔνθεν
" καὶ ἔνθεν πολεμίων ὄντων· καὶ νύκτωρ ἀμα-
" χεὶ ὡς μᾶλλον ἂν τὰ πρὸ ποδῶν ὁρῴη τις, ἢ
" μεθ' ἡμέραν μαχόμενος· καὶ ἡ τραχεῖα τοῖς
" ποσὶν ἀμαχεὶ ἰοῦσιν εὐμενεστέρα, ἢ ὁμαλὴ
" τὰς κεφαλὰς βαλλομένοις. Κλέψαι δὲ
" οὐκ ἀδύνατόν μοι δοκεῖ εἶναι, ἐξὸν μὲν νυκ-
" τὸς ἰέναι, ὡς μὴ ὁρᾶσθαι· ἐξὸν δὲ ἀπελθεῖν

" nulli usquam homines, qui " nos observent, adpareant, " praeterquam in hac via: qua- " propter multo potius *fuerit*, " et in aliquam montis deserti " partem furtim ut invadamus " clam operam dare, et *ipsis*, " si poterimus, praeripiamus, " quam adversus loca munita " et homines paratos dimicare. " Nam longe facilius *est* sine " praelio via ardua ire, quam " plana, si hostes omni ex par- " te adsint: nocte etiam quae " ante pedes sunt melius quis " cernat, *si* absque pugna *per-* " *gere liceat*, quam interdiu, " si pugnet: aspera quoque " pedibus *via*, iis qui sine prae- " lio iter faciunt facilior *est*, " quam plana iis, quorum feri- " untur capita. Posse autem " fieri ut furtim *jam* agamus " mihi quidem videtur, cum

" τοσοῦτον, ὡς μὴ αἴσθησιν παρέχειν. Δο-
" κοῦμεν δ' ἂν μοι, ταύτῃ προσποιούμενοι
" προσβαλεῖν, ἐρημοτέρῳ ἂν τῷ ἄλλῳ ὄρει
" χρῆσθαι· μένοιεν γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον ἀθρόοι
" οἱ πολέμιοι. Ἀτὰρ τί ἐγὼ περὶ κλοπῆς
" συμβάλλομαι; Ὑμᾶς γὰρ ἔγωγε, ὦ
" Χειρίσοφε, ἀκούω τοὺς Λακεδαιμονίους,
" ὅσοι ἐστὲ τῶν ὁμοίων, εὐθὺς ἐκ παίδων
" κλέπτειν μελετᾷν· καὶ οὐκ αἰσχρὸν εἶναι,
" ἀλλὰ ἀναγκαῖον κλέπτειν, ὅσα μὴ κωλύει
" νόμος. Ὅπως δὲ ὡς κράτιστα κλέπτητε
" καὶ πειρᾶσθε λανθάνειν, νόμιμον ἄρα ὑμῖν
" ἐστιν, ἐὰν ληφθῆτε κλέπτοντες, μαστιγοῦσ-
" θαι. Νῦν οὖν μάλα σοι καιρός ἐστιν ἐπιδεί-
" ξασθαι τὴν παιδείαν, καὶ φυλάξασθαι μέν-

" noctu *ita* pergere liceat, ut
" minime conspiciamur; lice-
" at etiam eousque discedere,
" ut nullum *iis nostri* indicium
" praebeamus. Censeo etiam
" nos, hac si parte *eos* invasu-
" ros simulemus, reliquas mon-
" tis partes desertiores rep ertu-
" ros: nam hic potius hostes
" conferti substiterint. Verum
" quid ego de furto in medium
" adfero? Nam vos equidem,
" Cherisophe, Lacedaemonios,
" quotquot *vestrum* pares estis,
" statim a pueris furta meditari
" audio: nec esse turpe, sed
" necessarium furari, quae lex
" auferre non vetat. Ut au-
" tem quam solertissime fure-
" mini detisque operam ut la-
" teatis, legibus utique apud
" vos sancitum est, ut, si in
" furto deprehendamini, flagris
" caedamini. Itaque jam tibi

" τοι, μὴ ληφθῶμεν κλέπτοντες τοῦ ὄρους, ὡς " μὴ πολλὰς πληγὰς λάβωμεν."

Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, καὶ ἐγὼ ὑμᾶς ἀκούω τοὺς Ἀθηναίους δεινοὺς εἶναι κλέπτειν τὰ δημόσια, (καὶ μάλα ὄντος δεινοῦ τοῦ κινδύνου τῷ κλέπτοντι) καὶ τοὺς κρατίστους μέντοι μάλιστα, εἴπερ ὑμῖν οἱ κράτιστοι ἄρχειν ἀξιῶνται· ὥστε ὥρα καὶ σοὶ ἐπιδείκνυσθαι τὴν παιδείαν. Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἕτοιμός εἰμι, τοὺς ὀπισθοφύλακας ἔχων, ἐπειδὰν δειπνήσωμεν, ἰέναι καταληψόμενος τὸ ὄρος. Ἔχω δὲ καὶ ἡγεμόνας· οἱ γὰρ γυμνῆτες τῶν ἐφεπομένων ἡμῖν κλωπῶν ἔλαβόν τινας ἐνεδρεύσαντες· καὶ

" *idonea* admodum opportunitas est institutionem ostendendi, et vero etiam cavendi " ne deprehendamur dum partem aliquam montis furtim " invadimus, ut ne multas plagas accipiamus."

At vero, inquit Cherisophus, et ego vos audio Athenienses solertia publicas opes furandi valere, (quanquam gravissimum furanti periculum sit *propositum*) et vero praestantissimos potissimum, siquidem apud vos praestantissimi *quique* digni qui magistratum gerant censeantur: itaque *jam* tibi quoque tempus *est oblatum* institutionis *vestrae* specimen edendi. Ego vero, ait Xenophon, paratus sum ut cum extremo agmine, posteaquam cibum ceperimus, pergam ac montem occupem. Duces etiam itineris habeo: quippe milites expediti de furibus quosdam illis, qui nos

τούτων πυνθάνομαι, ὅτι οὐκ ἄβατόν ἐστι τὸ ὄρος, ἀλλὰ νέμεται καὶ αἰξὶ καὶ βουσίν· ὥστε, ἤνπερ ἅπαξ λάβωμέν τι τοῦ ὄρους, βατὰ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἔσται. Ἐλπίζω μέντοι, οὐδὲ τοὺς πολεμίους μενεῖν ἔτι, ἐπειδὰν ἴδωσιν ἡμᾶς ἐν τῷ ὁμοίῳ ἐπὶ τῶν ἄκρων· οὐδὲ γὰρ νῦν ἐθέλουσι καταβαίνειν εἰς τὸ ἴσον ἡμῖν. Ὁ δὲ Χειρίσοφος εἶπε· Καὶ τί δεῖ σε ἰέναι, καὶ λείπειν τὴν ὀπισθοφυλακίαν; ἀλλ' ἄλλους πέμψον, ἐὰν μή τινες ἐθελούσιοι φαίνωνται. Ἐκ τούτου Ἀριστώνυμος Μεθυδριεὺς ἔρχεται, ὁπλίτας ἔχων, καὶ Ἀριστέας Χῖος γυμνῆτας, καὶ Νικόμαχος Οἰταῖος γυμνῆτας· καὶ σύνθημα ἐποιήσαντο, ὁπότε

---

sequuntur, ex insidiis ceperunt; atque ex his audio montem non esse inaccessum, sed in eo tum a capris tum a bobus pastum quaeri: adeo ut, si semel aliquam montis partem ceperimus, jumentis etiam *loca* erunt pervia. At ne quidem hostes diutius mansuros spero, posteaquam nos pariter *cum ipsis* in summis verticibus viderint: neque enim hoc tempore in aequum nobiscum volunt *locum* descendere. Et Cherisophus, Cur te, inquit, ire oportet, ac curam agminis extremi relinquere? quin alios mittito, nisi se quidam sponte obtulerint. Tum vero Aristonymus Methydriensis cum gravis armaturae venit militibus; et Aristeas Chius cum expeditis; cum expeditis etiam Nicomachus Oeteus: atque *id* signum convenit, ut cum *montis* vertices occupassent, multos accen-

ἔχοιεν τὰ ἄκρα, πυρὰ καίειν πολλά. Ταῦτα συνθέμενοι ἠρίστων· ἐκ δὲ τοῦ ἀρίστου προήγαγεν ὁ Χειρίσοφος τὸ στράτευμα πᾶν ὡς δέκα στάδια πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως ὡς μάλιστα δοκοίη ταύτῃ προσάξειν.

Ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησαν, καὶ νὺξ ἐγένετο, οἱ μὲν ταχθέντες ᾤχοντο, καὶ καταλαμβάνουσι τὸ ὄρος· οἱ δ' ἄλλοι αὐτοῦ ἀνεπαύοντο. Οἱ δὲ πολέμιοι, ὡς ᾔσθοντο ἐχόμενον τὸ ὄρος, ἐγρηγόρεσαν, καὶ ἔκαιον πυρὰ πολλὰ διὰ νυκτός. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, Χειρίσοφος μὲν θυσάμενος ἦγε κατὰ τὴν ὁδόν· οἱ δὲ τὸ ὄρος καταλαβόντες, κατὰ τὰ ἄκρα ἐπῄεσαν. Τῶν δ' αὖ πολεμίων τὸ μὲν πολὺ ἔμενεν ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ὄρους, μέρος δ'

---

derent ignes. His *ita* compositis prandent; et a prandio copias omnes Cherisophus decem fere stadia hostes versus produxit, ut quam maxime *exercitum* hac adducturus videretur.

Coenati cum essent ac nox advenisset, profecti sunt ii quibus erat hoc datum negotii, montemque occupant; caeteri ibi *infra montem* quiescebant. At hostes ubi montem occupatum intellexere, vigilias egerunt, *tota*que nocte multos accenderunt ignes. Cum dies advenisset, Cherisophus facta re sacra *suos recta* via duxit; et illi, qui montem occuparant, in jugis *in hostes* contenderunt. Hostium vero vicissim pars maxima montis in superiore transitu manebat, pars eorum iis qui in jugis erant

αὐτῶν ἀπήντα τοῖς κατὰ τὰ ἄκρα. Πρὶν δὲ ὁμοῦ εἶναι τοὺς πολλοὺς, ἀλλήλοις συμμιγνύουσιν οἱ κατὰ τὰ ἄκρα, καὶ νικῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ διώκουσιν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ πεδίου οἱ μὲν πελτασταὶ τῶν Ἑλλήνων δρόμῳ ἔθεον πρὸς τοὺς παρατεταγμένους· Χειρίσοφος δὲ βάδην ταχὺ ἐφείπετο σὺν τοῖς ὁπλίταις. Οἱ δὲ πολέμιοι οἱ ἐν τῇ ὁδῷ, ἐπειδὴ τὸ ἄνω ἑώρων ἡττώμενον, φεύγουσι· καὶ ἀπέθανον μὲν οἱ πολλοὶ αὐτῶν, γέῤῥα δὲ πάμπολλα ἐλήφθη· ἃ οἱ Ἕλληνες ταῖς μαχαίραις κόπτοντες ἀχρεῖα ἐποίουν. Ὡς δ' ἀνέβησαν, θύσαντες καὶ τρόπαιον στησάμενοι, κατέβησαν εἰς τὸ πεδίον, καὶ εἰς κώμας πολλῶν καὶ ἀγαθῶν γεμούσας ἦλθον.

---

obviam ibat. Priusquam vero multae *copiae utriusque gentis* convenissent, manus inter se conserunt ii qui juga tenebant; vincuntque Graeci et *hostes* persequuntur. Interea etiam de planitie peltastae Graeci ad acie congressos cursu ferebantur: et Cherisophus gradatim *quidem sed* celeriter cum gravis armaturae militibus subsequebatur. At hostes qui in via *substiterant*, cum *suorum* partem in summo monte victam cernerent, fugam arripiunt: atque ex iis plerique periere, permultaque capta sunt scuta; quae Graeci gladiis *ita* caedebant, *ut ad usum bellicum* inutilia redderent. Cum adscendissent, facta re sacra, tropaeoque constituto, in planitiem et vicos multis bonis refertos descenderunt.

ζ'. Ἐκ δὲ τούτων ἐπορεύθησαν εἰς Ταόχους, σταθμοὺς πέντε, παρασάγγας τριάκοντα· καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπε· χωρία γὰρ ᾤκουν ἰσχυρὰ οἱ Τάοχοι, ἐν οἷς καὶ τὰ ἐπιτήδεια πάντα εἶχον ἀνακεκομισμένοι. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο εἰς χωρίον, ὃ πόλιν μὲν οὐκ εἶχεν, οὐδ' οἰκίας, συνεληλυθότες δ' ἦσαν αὐτόσε καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ κτήνη πολλὰ, Χειρίσοφος μὲν πρὸς τοῦτο προσέβαλλεν εὐθὺς ἥκων· ἐπεὶ δὲ ἡ πρώτη τάξις ἔκαμνεν, ἄλλη προσῄει, καὶ αὖθις ἄλλη· οὐ γὰρ ἦν ἀθρόοις περιστῆναι, ἀλλὰ ἀπότομον ἦν κύκλῳ. Ἐπεὶ δὲ Ξενοφῶν ἦλθε σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξι καὶ πελτασταῖς καὶ ὁπλίταις, ἐνταῦθα δὴ λέγει Χειρίσοφος· Εἰς καλὸν ἥκεις· τὸ γὰρ

---

7. Inde castris quinque, parasangas triginta ad Taochos progressi sunt; et commeatus *jam* deficiebat: nam Taochi munitis in locis habitabant, in quibus commeatus etiam omnes *eo* subvectos tenebant. Cum in locum pervenissent, ubi *tametsi* nec erat oppidum, nec domus, *tamen* illuc convenerant et viri et mulieres et jumenta multa, Cherisophus hunc, ut primum *eo* venit adortus est: cumque primus ordo *re gerenda* fatigaretur, alius accedebat, ac rursum alius: nam conferti *locum*, quippe qui praeruptus undique erat, circumsistere non poterant. Ubi vero Xenophon cum extremo agmine et peltastis gravisque armaturae militibus venit, hic Cherisophus, Opportune, inquit, ades; nam locus *hic nobis*

χωρίον αἱρετέον· τῇ γὰρ στρατιᾷ οὐκ ἔστι τὰ ἐπιτήδεια, εἰ μὴ ληψόμεθα τὸ χωρίον.

Ἐνταῦθα δὴ κοινῇ ἐβουλεύοντο· καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἐρωτῶντος, τί τὸ κωλύον εἴη εἰσελθεῖν, εἶπεν ὁ Χειρίσοφος· Ἀλλὰ μία αὕτη ἐστὶ πάροδος, ἣν ὁρᾷς· ὅταν δέ τις ταύτῃ πειρᾶται παριέναι, κυλινδοῦσι λίθους ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑπερεχούσης πέτρας· ὃς δ' ἂν καταληφθείη, οὕτω διατίθεται. Ἅμα δ' ἔδειξεν αὐτῷ συντετριμμένους ἀνθρώπους καὶ σκέλη καὶ πλευράς. Ἢν δὲ τοὺς λίθους ἀναλώσωσιν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἄλλο τι ἢ οὐδὲν κωλύει παριέναι; οὐ γὰρ δὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁρῶμεν, εἰ μὴ ὀλίγους τούτους ἀνθρώπους· καὶ τούτων δύο ἢ τρεῖς ὡπλισμένους. Τὸ δὲ

---

capiendus est: neque enim exercitui suppetet commeatus, nisi locum ceperimus.

Ibi tum consilia communiter capiebant; cumque Xenophon interrogaret quidnam esset quod impediret, quominus ingrederentur, Unus utique, ait Cherisophus, hic aditus est, quem vides: et cum quis per hunc transire conatur, lapides de saxo illo eminente devolvunt: quisquis autem *his* tactus fuerit, ita adficitur. Simul ei monstrabat homines, quibus et crura et costae confractae essent. Quod si lapides, inquit Xenophon, absumpserint, numquid aliud an nihil *erit quod nos* quominus transeamus impediat? nec enim ex adverso videmus *ullos*, praeter paucos hosce homines; et ex iis duos tresve armatos. Locus autem, ut ipse vides,

χωρίον, ὡς καὶ σὺ ὁρᾷς, σχεδὸν τρία ἡμίπλεθρά ἐστιν, ἃ δεῖ βαλλομένους παρελθεῖν. Τούτου δὲ ὅσον πλέθρον δασὺ πίτυσι διαλειπούσαις μεγάλαις, ἀνθ' ὧν ἑστηκότες ἄνδρες τί ἂν πάσχοιεν ἢ ὑπὸ τῶν φερομένων λίθων ἢ ὑπὸ τῶν κυλινδουμένων; τὸ λοιπὸν οὖν ἤδη γίγνεται ὡς ἡμίπλεθρον, ὃ δεῖ, ὅταν λωφήσωσιν οἱ λίθοι, παραδραμεῖν. Ἀλλ' εὐθέως, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ἐπειδὰν ἀρξώμεθα εἰς τὸ δασὺ παριέναι, φέρονται οἱ λίθοι πολλοί. Αὐτὸ ἂν, ἔφη, τὸ δέον εἴη· θᾶττον γὰρ ἀναλώσουσι τοὺς λίθους. Ἀλλὰ πορευώμεθα, ἔνθεν ἡμῖν μικρόν τι παραδραμεῖν ἔσται, ἢν δυνώμεθα· καὶ ἀπελθεῖν ῥᾴδιον, ἢν βουλώμεθα.

---

fere sesquiplethrum patet, quod *nos* ictibus expositos emetiri oportet. Hujus autem *loci tantum*, quantum plethri mensuram aequet, pinis magnis per intervalla dispositis densum est, ad quas si viri consistant, quid vel a jactis vel a devolutis saxis incommodi tulerint? Jam restat igitur dimidium plethri, quod *quidem spatium*, ubi lapides cessaverint, cursu conficiendum est. At ubi primum, inquit Cherisophus, pergere ad *locum* illum densum coeperimus, multi *in nos* ingerentur lapides. *Hoc* ipsum *est*, inquit *Xenophon*, *quod* facto opus fuerit: nam *eo* citius haud dubie lapides absument. Verum age *jam ad eum locum* pergamus, unde paulum erit cursu transeundum, si *quidem* poterimus; et abire facile fuerit, si voluerimus.

Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο Χειρίσοφος καὶ Ξενοφῶν καὶ Καλλίμαχος Παῤῥάσιος, λοχαγός· (τούτου γὰρ ἡγεμονία ἦν τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγῶν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ) οἱ δὲ ἄλλοι λοχαγοὶ ἔμενον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ. Μετὰ τοῦτο οὖν ἀπῆλθον ὑπὸ τὰ δένδρα ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ἑβδομήκοντα, οὐκ ἀθρόοι, ἀλλὰ καθ' ἕνα, ἕκαστος φυλαττόμενος ὡς ἐδύνατο. Ἀγασίας δὲ ὁ Στυμφάλιος καὶ Ἀριστώνυμος Μεθυδριεὺς, καὶ οὗτοι τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγοὶ ὄντες, καὶ ἄλλοι δὲ, ἐφίστασαν ἔξω τῶν δένδρων· οὐ γὰρ ἦν ἀσφαλὲς ἐν τοῖς δένδροις ἑστάναι πλεῖον, ἢ τὸν ἕνα λόχον. Ἔνθα δὴ καὶ Καλλίμαχος μηχανᾶταί τι· προέτρεχεν ἀπὸ τοῦ δένδρου, ὑφ' ᾧ ἦν αὐτὸς, δύο

Dehinc profecti sunt Cherisophus et Xenophon, et Callimachus Parrhasius, cohortis praefectus; (hic enim ducis inter agminis extremi praefectos officium eo die obtinebat) caeteri cohortium praefecti in tuto manebant. Posthac igitur homines fere septuaginta ad arbores sese conferebant, non conferti, sed singulatim, cavente sibi ut potuit unoquoque. Agasias autem Stymphalius et Aristonymus Methydriensis, *qui* et ipsi postremi agminis cohortium ductores erant, atque alii etiam, *remoti* ab arboribus subsistebant: neque enim tuto plus quam una cohors apud arbores stare poterat. Ibi tum quiddam etiam machinatur Callimachus: ab arbore, sub qua *stationem* ipse *nactus* erat, pas-

ἢ τρία βήματα· ἐπεὶ δὲ οἱ λίθοι φέροιντο, ἀνεχάζετο εὐπετῶς. ἐφ' ἑκάστης δὲ προδρομῆς πλέον ἢ δέκα ἅμαξαι πετρῶν ἀνηλίσκοντο. Ὁ δὲ Ἀγασίας, ὡς ὁρᾷ τὸν Καλλίμαχον, ἃ ἐποίει, καὶ τὸ στράτευμα πᾶν θεώμενον, δείσας, μὴ οὐ πρῶτος παραδράμοι εἰς τὸ χωρίον, οὔτε τὸν Ἀριστώνυμον πλησίον ὄντα παρακαλέσας, οὔτε Εὐρύλοχον τὸν Λουσιέα, ἑταίρους ὄντας, οὔτ' ἄλλον οὐδένα, χωρεῖ αὐτὸς, καὶ παρέρχεται πάντας. Ὁ δὲ Καλλίμαχος, ὡς ἑώρα αὐτὸν παριόντα, ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ τῆς ἴτυος. ἐν δὲ τούτῳ παρέθει αὐτοὺς Ἀριστώνυμος Μεθυδριεὺς, καὶ μετὰ τοῦτον Εὐρύλοχος Λουσιεύς· πάντες γὰρ οὗτοι ἀντεποιοῦντο ἀρετῆς, καὶ διηγωνίζοντο πρὸς

---

sus duos aut tres procurrebat; cum vero lapides jacerentur, expedite se in *tutum* recipiebat: ad singulos autem procursus plus quam decem saxorum plaustra absumebantur. At Agasias ubi, quae faceret Callimachus, toto spectante exercitu, vidit, veritus ne primus in locum excurreret, nec Aristonymo *sibi* proximo advocato, nec Eurylocho Lusiense, qui sodales *ejus* erant, nec quoquam alio, solus *eo* tendit, et antevertit omnes. Callimachus autem, ut eum se praetereuntem vidit, oras *clypei* ipsius apprehendit: ac interea Aristonymus Methydriensis eos cursu praeterit, et post ipsum Eurylochus Lusiensis: nam hi omnes virtutis gloriam sibi vindicabant, *de*que *hac* inter se certabant, atque dum hoc mo-

ἀλλήλους· καὶ οὕτως ἐρίζοντες αἱροῦσι τὸ χωρίον. Ὡς γὰρ ἅπαξ εἰσέδραμον, οὐδεὶς ἔτι πέτρος ἄνωθεν ἠνέχθη. Ἐνταῦθα δὴ δεινὸν ἦν θέαμα. αἱ γὰρ γυναῖκες, ῥίπτουσαι τὰ παιδία, εἶτα καὶ ἑαυτὰς ἐπικατεῤῥίπτουν· καὶ οἱ ἄνδρες ὡσαύτως. Ἔνθα δὴ καὶ Αἰνέας ὁ Στυμφάλιος λοχαγὸς, ἰδών τινα θέοντα ὡς ῥίψοντα ἑαυτὸν, στολὴν ἔχοντα καλὴν, ἐπιλαμβάνεται ὡς αὐτὸν κωλύσων. Ὁ δ' αὐτὸν ἐπισπᾶται, καὶ ἀμφότεροι ᾤχοντο κατὰ τῶν πετρῶν φερόμενοι, καὶ ἀπέθανον. Ἐντεῦθεν ἄνθρωποι μὲν ὀλίγοι πάνυ ἐλήφθησαν, βόες δὲ καὶ ὄνοι καὶ πρόβατα πολλά.

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Χαλύβων σταθμοὺς ἑπτὰ, παρασάγγας πεντήκοντα. Οὗ-

---

do contenderent, locum capiunt. Nam posteaquam semel *illuc* irruissent, nullus lapis amplius desuper volvebatur. Ibi tum horrendum *objectum* erat spectaculum: nam mulieres projectis parvulis liberis, super eos deinde seipsas etiam praecipitabant; similiter viri quoque. Hic vero Aeneas etiam Stymphalius cohortis praefectus, currentem quendam ut se praecipitem daret conspicatus, elegante amictum veste, prehendit *hominem ne id faceret* impediturus. Verum hic *secum* illum trahit, et ambo per saxa *praecipites* acti sunt, atque interierunt. Capti sunt deinde *hoc loco* perpauci homines, boves vero et asini et pecora multa.

Inde per Chalybum *agros* castris septem, parasangas quin-

τοι ἦσαν, ὧν διῆλθον, ἀλκιμώτατοι, καὶ εἰς χεῖρας ᾔεσαν· εἶχον δὲ θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤτρου, ἀντὶ δὲ τῶν πτερύγων σπάρτα πυκνὰ ἐστραμμένα. Εἶχον δὲ καὶ κνημῖδας καὶ κράνη, καὶ παρὰ τὴν ζώνην μαχαίριον, ὅσον ξυήλην Λακωνικὴν, ᾧ ἔσφαττον, ὧν κρατεῖν δύναιντο· καὶ ἀποτέμνοντες ἂν τὰς κεφαλὰς, ἔχοντες ἐπορεύοντο· καὶ ᾖδον, καὶ ἐχόρευον, ὁπότε οἱ πολέμιοι ὄψεσθαι αὐτοὺς ἔμελλον· εἶχον δὲ καὶ δόρυ ὡς πεντεκαίδεκα πηχῶν, μίαν λόγχην ἔχον. Οὗτοι ἐνέμενον ἐν τοῖς πολίσμασιν· ἐπεὶ δὲ παρέλθοιεν οἱ Ἕλληνες, εἵποντο ἀεὶ μαχόμενοι· ᾤκουν δὲ ἐν τοῖς ὀχυροῖς· καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐν τούτοις ἀνακεκομισμένοι ἦσαν· ὥστε μηδὲν λαμβάνειν

---

quaginta progressi sunt. Hi *omnium*, per quorum *agros Graeci* fecerunt iter, fortissimi erant, atque *adeo* manus *cum eis* conserebant: loricas lineas ad imum usque ventrem *pertinentes* habebant; ac pro alis funes densos contortos. Erant eis et tibiarum tegumenta et galeae, ac juxta zonam sica, instar Laconici gladioli falcati, qua, quos in potestatem suam redigere potuerint, jugulabant, capitaque cum abscidissent, cum iis abibant; canebant etiam et saltabant, quoties hostes ipsos conspecturi erant. Habebant et hastam quindecim fere cubitorum, cui unus erat mucro. Manebant illi *quidem* in oppidis: ubi vero Graeci praeterissent, sequebantur *in eos* semper pugnantes: in locis autem munitis habitabant; in

αὐτόθεν τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ διετράφησαν τοῖς κτήνεσιν, ἃ ἐκ τῶν Ταόχων ἔλαβον. Ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν Ἅρπασον ποταμὸν, εὖρος τεττάρων πλέθρων. Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Σκυθινῶν σταθμοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσι, διὰ πεδίου εἰς κώμας· ἐν αἷς ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς, καὶ ἐπεσιτίσαντο.

Ἐντεῦθεν δὲ ἦλθον σταθμοὺς τέτταρας, παρασάγγας εἴκοσι, πρὸς πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα, οἰκουμένην· ἐκαλεῖτο δὲ Γυμνίας. Ἐκ ταύτης ὁ τῆς χώρας ἄρχων τοῖς Ἕλλησιν ἡγεμόνα πέμπει, ὅπως διὰ τῆς ἑαυτῶν πολεμίας χώρας ἐπάγοι αὐτούς. Ἐλθὼν δὲ αὐτὸς, λέγει, ὅτι ἄξει αὐτοὺς πέντε ἡμερῶν

---

quae commeatus etiam comportaverant: adeo ut nihil ex eo loco Graeci caperent, sed *iis* jumentis alerentur, quae ex Taochorum *agro* ceperant. Inde ad amnem Harpasum, *cujus erat* quatuor plethrorum latitudo, Graeci pervenere. Hinc per Scythinos castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, per planitiem in vicos; in quibus triduum manserunt, ac cibaria parabant.

Inde castris quatuor, parasangas viginti *progressi*, ad urbem magnam opulentamque, incolis frequentem, veniunt; cui nomen erat Gymnias. Ex hac regione princeps *ejus* itineris ducem Graecis mittit, ut eos per agrum sibi hostilem deduceret. Ipse autem cum

εἰς χωρίον, ὅθεν ὄψονται θάλατταν· εἰ δὲ μὴ, τεθνάναι ἐπηγγέλλετο. Καὶ ἡγούμενος, ἐπειδὴ ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἑαυτοῖς πολεμίαν, παρεκελεύετο αἴθειν καὶ φθείρειν τὴν χώραν· ᾧ καὶ δῆλον ἐγένετο, ὅτι τούτου ἕνεκα ἔλθοι, οὐ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας. Καὶ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ ἱερὸν ὄρος τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ· ὄνομα δ' ἦν τῷ ὄρει Θήχης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ ὄρους, καὶ κατεῖδον τὴν θάλατταν, πολλὴ κραυγὴ ἐγένετο. Ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες, ᾠήθησαν καὶ ἔμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους· εἵποντο γὰρ καὶ ὄπισθεν οἱ ἐκ τῆς καιομένης χώρας· καὶ αὐτῶν οἱ ὀπισθοφύλακες ἀπέκτει-

---

venisset, se dierum quinque *spatio* ducturum eos ad locum aiebat, unde mare conspecturi essent: sin autem, se mortem perpessurum recipiebat. Atque adeo praecedens, postquam in hostile sibi *solum* ingressus esset, ut agrum incenderent et vastarent hortabatur: ex quo patuit eum hac de causa venisse, non propter *aliquam* erga Graecos benevolentiam. Ac die quinto sacrum ad montem perveniunt; monti autem nomen erat Theches. Cumque priores in montem evasissent, ac mare conspicerent, magnus *eorum* clamor exstitit. *Quem* cum Xenophon et agminis extremi milites audissent, arbitrabantur hostes *restare* alios qui etiam a fronte *Graecos* invaderent: nam et a tergo *nonnulli* de exusta regione sequebantur; eorumque aliquos extremi agminis custodes occi-

νάν τε τινὰς καὶ ἐζώγρησαν, ἐνέδραν ποιησάμενοι· καὶ γέῤῥα ἔλαβον δασέων βοῶν ὠμοβόϊνα ἀμφὶ τὰ εἴκοσιν.

Ἐπειδὴ δὲ βοὴ πλεῖόν τε ἐγίγνετο καὶ ἐγγύτερον, καὶ οἱ ἀεὶ ἐπιόντες ἔθεον δρόμῳ ἐπὶ τοὺς ἀεὶ βοῶντας, καὶ πολλῷ μείζων ἐγίγνετο ἡ βοὴ, ὅσῳ δὴ πλείους ἐγίγνοντο, ἐδόκει δὴ μεῖζόν τι εἶναι τῷ Ξενοφῶντι. Καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππον, καὶ Λύκιον καὶ τοὺς ἱππέας ἀναλαβὼν, παρεβοήθει· καὶ τάχα δὴ ἀκούουσι βοώντων τῶν στρατιωτῶν, θάλαττα, θάλαττα, καὶ παρεγγυώντων. Ἔνθα δὴ ἔθεον ἅπαντες καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες, καὶ τὰ ὑποζύγια ἠλαύνετο καὶ οἱ ἵπποι. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πάντες ἐπὶ τὸ ἄκρον, ἐνταῦθα δὴ

---

derant, *aliquos* etiam vivos, locatis insidiis, ceperant: scuta quoque fere viginti ex crudo boum hirsutorum corio facta ceperunt.

Cum autem augesceret clamor et propius accederet, et qui semper succedebant cursu tenderent ad illos, qui continenter clamabant, ac multo major efficeretur clamor, prout plures utique convenissent, res aliqua sane gravior esse Xenophonti visa est. Itaque cum conscendisset equum, et Lycium equitesque secum sumpsisset, opem *suis* laturus adcurrebat: ac statim quidem audiunt milites, mare, mare, clamantes, et *se mutuo* cohortantes. Ibi tum currebant universi, etiam agminis extremi milites, *cum quidem* et jumenta *eodem* agerentur et equi. Posteaquam uni-

περιέβαλλον ἀλλήλους, καὶ στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς, δακρύοντες. Καὶ ἐξαπίνης, ὅτου δὴ παρεγγυήσαντος, οἱ στρατιῶται φέρουσι λίθους, καὶ ποιοῦσι κολωνὸν μέγαν. Ἐνταῦθα ἀνετίθεσαν πλῆθος δερμάτων ὠμοβοΐνων, καὶ βακτηρίας, καὶ τὰ αἰχμάλωτα γέῤῥα· καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτός τε κατέτεμνε τὰ γέῤῥα, καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύετο. Μετὰ ταῦτα τὸν ἡγεμόνα ἀποπέμπουσιν οἱ Ἕλληνες, δῶρα δόντες ἀπὸ κοινοῦ, ἵππον, καὶ φιάλην ἀργυρᾶν, καὶ σκευὴν Περσικὴν, καὶ δαρεικοὺς δέκα· ᾔτει δὲ μάλιστα τοὺς δακτυλίους, καὶ ἔλαβε πολλοὺς παρὰ τῶν στρατιωτῶν. Κώμην δὲ δείξας αὐτοῖς, οὗ σκηνήσουσι, καὶ τὴν

---

versi in jugum pervenissent, tum vero se invicem, et duces et cohortium ductores, fusis *interea* lacrymis, amplexabantur. Ac derepente, *incertum* cujus jussu, lapides congerunt milites, et magnum excitant tumulum. Huc *scutorum* ex crudo boum corio factorum, numerum magnum, et baculos, et gerra hostibus erepta, imponebant; ipse etiam itineris dux gerra concidebat, et *aliis idem ut facerent* suadebat. Post haec Graeci ducem itineris dimittunt, cum *ei* donassent ex communi *thesauro* equum, et pateram argenteam, et ornatum Persicum, et daricos decem: annulos autem in primis petebat, multosque *adeo* a militibus accepit. Cum vicum eis monstrasset, quo diversuri essent, et viam qua ad Macronas pro-

ὁδὸν, ἣν πορεύσονται εἰς Μάκρωνας, ἐπεὶ ἑσπέρα ἐγένετο, ᾤχετο τῆς νυκτὸς ἀπιών.

η'. Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ Μακρώνων σταθμοὺς τρεῖς, παρασάγγας δέκα. Τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ὃς ὥριζε τήν τε τῶν Μακρώνων χώραν καὶ τὴν τῶν Σκυθινῶν. Εἶχον δ' ὑπερδέξιον χωρίον οἷον χαλεπώτατον, καὶ ἐξ ἀριστερᾶς ἄλλον ποταμὸν, εἰς ὃν ἐνέβαλλεν ὁ ὁρίζων, δι' οὗ ἔδει διαβαίνειν. Ἦν δὲ οὗτος δασὺς δένδροις παχέσι μὲν οὔ, πυκνοῖς δέ. Ταῦτα, ἐπεὶ προσῆλθον οἱ Ἕλληνες, ἔκοπτον· σπεύδοντες ὡς τάχιστα ἐκ τοῦ χωρίου ἐξελθεῖν. Οἱ δὲ Μάκρωνες, ἔχοντες γέῤῥα καὶ λόγχας καὶ τριχίνους χιτῶνας, καταντιπέρας

---

gredi possent, ubi advesperascebat, noctu discessit.

8. Inde Graeci per Macronas castris tribus, parasangas decem progressi sunt. Ac primo *quidem* die ad amnem pervenerunt, qui Macronum et Scythinorum regionem terminabat. Erat iis ad dextram locus editus quam difficillimus, et ad sinistram alius amnis, in quem ille, qui *agros utriusque nationis* terminabat, influebat; qui *sane* trajiciendus erat. Consitus hic erat arboribus non densis quidem, sed frequentibus. Has, Graeci cum accessissent, caedebant; id operam sedulo dantes, ut quam celerrime de *hoc* loco evaderent. At Macrones, ornati gerris et hastis et tunicis *quas* e pilis contextis *fecerant*, exadversum trajiciendi locum instructi sta-

τῆς διαβάσεως παρατεταγμένοι ἦσαν, καὶ ἀλλήλοις διεκελεύοντο, καὶ λίθους εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίπτουν· ἐξικνοῦντο δὲ οὐδὲ οὕτως, οὐδ' ἔβλαπτον οὐδένα.

Ἔνθα δὴ προσέρχεταί τῷ Ξενοφῶντι τῶν πελταστῶν τις ἀνὴρ, Ἀθήνησι φάσκων δεδουλευκέναι, λέγων, ὅτι γιγνώσκοι τὴν φωνὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οἶμαι, ἔφη, ἐμὴν ταύτην τὴν πατρίδα εἶναι· καὶ, εἰ μή τι κωλύει, ἐθέλω αὐτοῖς διαλεχθῆναι. Ἀλλ' οὐδὲν κωλύει, ἔφη· ἀλλὰ διαλέγου, καὶ μάθε πρῶτον αὐτῶν, τίνες εἰσίν. Οἱ δ' εἶπον, ἐρωτήσαντος, ὅτι Μάκρωνες. Ἐρώτα τοίνυν, ἔφη, αὐτοὺς, τί ἀντιτετάχασαι, καὶ χρήζουσιν ἡμῖν πολέμιοι εἶναι; Οἱ δ' ἀπεκρίναντο· Ὅτι καὶ ὑμεῖς

bant, ac se mutuo cohortabantur, lapidesque in amnem jaciebant: verum ne sic quidem *ad Graecos* pertingebant, nec quemquam laedebant.

Ibi tum ad Xenophontem ex peltastis vir quidam accedit, qui servitutem Athenis se serviisse profiteretur; diceret*que adeo* linguam se *illorum* hominum agnoscere. Atque arbitror, inquit, meam hanc esse patriam: ac, nisi quid vetat, volo cum eis colloqui. Nihil vero, ait *ille*, vetat; quin colloquere cum eis, ac primum ex iis discito, quinam *hominum* sint. Dixerunt illi, interrogante *eo*, Macronas se esse. Quaere igitur, inquit *Xenophon*, cur aciem adversus nos instruxerint, velintque nostri esse hostes. Responderunt illi, Quia vos etiam ad *regionem* nostram ac-

ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ἔρχεσθε. Λέγειν ἐκέλευον οἱ στρατηγοὶ, ὅτι γε οὐ κακῶς ποιήσοντες, ἀλλὰ βασιλεῖ πολεμήσαντες, ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ θάλατταν βουλόμεθα ἀφικέσθαι. Ἠρώτων ἐκεῖνοι, εἰ δοῖεν ἂν τούτων τὰ πιστά. Οἱ δ' ἔφασαν, καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐθέλειν. Ἐντεῦθεν διδόασιν οἱ Μάκρωνες βαρβαρικὴν λόγχην τοῖς Ἕλλησιν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκείνοις Ἑλληνικήν· ταῦτα γὰρ ἔφασαν πιστὰ εἶναι· θεοὺς δ' ἐπεμαρτύραντο ἀμφότεροι.

Μετὰ δὲ τὰ πιστὰ εὐθὺς οἱ Μάκρωνες τὰ δένδρα συνεξέκοπτον, τήν τε ὁδὸν ὡδοποίουν, ὡς διαβιβάσοντες, ἐν μέσοις ἀναμεμιγμένοι τοῖς Ἕλλησιν· καὶ ἀγορὰν, οἵαν ἐδύναντο, παρεῖ-

---

ceditis. Dicere *hominem* jubebant duces, *id* sane non *eo factum* ut ullo *vos* damno adficiamus, sed posteaquam adversus regem bellnm gessimus, in Graeciam redimus, et ad mare pervenire volumus. Quaerebant illi, num de his fidem dare vellent. Velle se aiebant *Graeci* et dare fidem et accipere. Tum Macrones hastam Graecis barbaricam dant, et illis Graeci *vicissim* Graecam; nam hoc pacto fidem *apud se* dari aiebant: deos autem utrique testes invocabant.

Posteaquam fides esset data, statim Macrones una *cum Graecis* arbores caedebant, et viam sternebant, velut trajecturi *in alteram ripam*, Graecis mediis permisti: forum etiam *rerum venalium*, quale *quidem* poterant, suppeditabant; et

χον· καὶ διήγαγον τρισὶν ἡμέραις, ἔστε ἐπὶ τὰ τῶν Κόλχων ὅρια κατέστησαν τοὺς Ἕλληνας. Ἐνταῦθα ἦν ὄρος μέγα, προσβατὸν δέ· καὶ ἐπὶ τούτου οἱ Κόλχοι παρατεταγμένοι ἦσαν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάξαντο φάλαγγα, ὡς οὕτως ἄξοντες πρὸς τὸ ὄρος· ἔπειτα δὲ ἔδοξε τοῖς στρατηγοῖς συλλεγεῖσι βουλεύσασθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνιοῦνται. Ἔλεξεν οὖν Ξενοφῶν, ὅτι δοκεῖ, παύσαντας τὴν φάλαγγα, λόχους ὀρθίους ποιῆσαι· "Ἡ μὲν γὰρ φάλαγξ διασπασθήσεται εὐθύς· τῇ μὲν γὰρ ἄνοδον, τῇ δὲ εὔοδον εὑρήσομεν τὸ ὄρος· καὶ εὐθὺς τοῦτο ἀθυμίαν ποιήσει, ὅταν τεταγμένοι εἰς φάλαγγα ταύτην διεσπασμένην ὁρῶσιν.

---

triduo deducebant, usquequo Graecos in Colchorum montibus sisterent. Erat ibi mons *quidem* magnus, sed in quem *tamen* adscendi posset: atque in eo Colchi stabant instructi. Ac primum quidem Graeci phalangem contra instruxerunt, quasi sic *dispositam aciem* ad montem ducturi: sed deinde ducibus collectis visum est deliberandum esse, quo pacto quam praeclarissime dimicaturi essent. Itaque Xenophon *sibi* videri dixit, omissa phalange, cohortes rectas instituendas esse: "Nam phalanx statim," *pergit*, "divulsa erit: quippe alibi quidem montem invium, alibi aditu facilem reperiemus; idque mox animi demissionem creabit, quod *nostri* in phalangem dispositi, hanc *ipsam* divulsam vide-

“ Ἔπειτα δὲ, ἢν μὲν ἐπὶ πολλοὺς τεταγμέ-
“ νοι προσάγωμεν, περιττεύσουσιν ἡμῶν οἱ
“ πολέμιοι, καὶ τοῖς περιττοῖς χρήσονται, ὅ,
“ τι ἂν βούλωνται· ἐὰν δ' ἐπὶ ὀλίγων τεταγ-
“ μένοι ἴωμεν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστὸν, εἰ
“ διακοπείη ἡμῶν ἡ φάλαγξ ὑπὸ ἀθρόων πῃ
“ καὶ βελῶν καὶ ἀνθρώπων συμπεσόντων· εἰ
“ δέ πῃ τοῦτο ἔσται, τῇ ὅλῃ φάλαγγι κακὸν
“ ἔσται. Ἀλλά μοι δοκεῖ, ὀρθίους τοὺς λό-
“ χους ποιησαμένους, τοσοῦτον χωρίον κατα-
“ σχεῖν διαλιπόντας τοὺς λόχους, ὅσον ἔξω
“ τοὺς ἐσχάτους λόχους γενέσθαι τῶν πολε-
“ μίων κεράτων· καὶ οὕτως ἐσόμεθα τῆς τε
“ τῶν πολεμίων φάλαγγος ἔξω οἱ ἔσχατοι
“ λόχοι, καὶ ὀρθίους ἄγοντες οἱ κράτιστοι ἡ-

“ bent. Praeterea, si *sic* in-
“ structi *in hostes ut* multis *con-*
“ *densa sit acies* tendamus, nu-
“ mero nos superaturi sunt hos-
“ tes, et *illorum opera* quibus
“ nos superaverint ad quam-
“ cunque voluerint rem usuri
“ sunt ; sin ita instructi perga-
“ mus et acies rarior sit, nihil
“ mirum fuerit, si *ea* nostra
“ phalanx alicubi perrupta sit
“ a confertis tum telis tum ho-
“ minibus ingruentibus : quod
“ si hoc aliqua in aciei parte
“ acciderit, toti phalangi male
“ erit. Verum arbitror, ubi
“ cohortes rectas instituerimus,
“ tantum cohortes *istas* per in-
“ tervalla dispositas spatii oc-
“ cupare *debere*, ut extremae
“ cohortes extra hostium cor-
“ nua *porrectae* sint : atque sic
“ *demum* erimus cohortes *uti-*
“ *que* extremae extra hostium

" μῶν πρῶτοι προσίασιν· ᾗ τε ἂν εὔοδον ᾖ, " ταύτῃ ἕκαστος ἄξει ὁ λόχος. Καὶ εἴς τε " τὸ διαλεῖπον οὐ ῥᾴδιον ἔσται τοῖς πολεμί- " οις εἰσελθεῖν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν λόχων ὄντων, " διακόψαι τε οὐ ῥᾴδιον ἔσται λόχον ὄρθιον " προσιόντα. Ἐάν τέ τις πιέζηται τῶν λό- " χων, ὁ πλησίον βοηθήσει· ἤν τέ πῃ εἷς δυ- " νηθῇ τῶν λόχων ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβῆναι, οὐ- " δεὶς μηκέτι μείνῃ τῶν πολεμίων." Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐποίουν ὀρθίους τοὺς λόχους. Ξενοφῶν δὲ ἀπιὼν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ, εἶπε τοῖς στρατιώταις· " Ἄνδρες, οὗ- " τοί εἰσιν, οὓς ὁρᾶτε, μόνοι ἔτι ἡμῖν ἐμπο- " δὼν τοῦ μὴ ἤδη εἶναι, ἔνθα πάλαι σπεύδο-

---

" phalangem, et dum rectas " ducemus *cohortes*, nostrum " praestantissimi *quique* primi " *ad hostem* accedent; quaque " *locus* transitu facilis erit, hac " quaelibet cohors perget. Ne- " que *vero* in *relicta inter co-* " *hortes nostras* intervalla pro- " clive erit hostibus ingredi, " cum hinc atque hinc *consti-* " *tutae* sint cohortes; nec pro- " clive erit cohortem rec- " tam accedentem perrumpe- " re. Quod si ex cohortibus " aliqua laboraverit, opem fe- " ret proxima: et si una de " cohortibus in verticem aliquo " modo adscendere poterit, " hostium nemo amplius *erit* " *qui* subsistat." Haec decreta sunt: atque *adeo* rectas cohortes instituerunt. Et Xenophon a latere dextro ad laevum pergens, *haec* habuit ad milites verba, " Hi, quos cernitis, viri, soli nobis adhuc

" μεν· τούτους, ἤν πως δυνώμεθα, καὶ ὠμοὺς " δεῖ καταφαγεῖν."

Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς χώραις ἕκαστοι ἐγένοντο, καὶ τοὺς λόχους ὀρθίους ἐποιήσαντο, ἐγένοντο μὲν λόχοι τῶν ὁπλιτῶν ἀμφὶ τοὺς ὀγδοήκοντα, ὁ δὲ λόχος ἕκαστος σχεδὸν εἰς τοὺς ἑκατόν· τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς τοξότας τριχῇ ἐποιήσαντο, τοὺς μὲν τοῦ εὐωνύμου ἔξω, τοὺς δὲ τοῦ δεξιοῦ, τοὺς δὲ κατὰ μέσον· σχεδὸν ἑξακοσίους ἑκάστους. Ἐκ τούτου παρηγγύησαν οἱ στρατηγοὶ εὔχεσθαι· εὐξάμενοι δὲ καὶ παιανίσαντες ἐπορεύοντο. Καὶ Χειρίσοφος μὲν καὶ Ξενοφῶν καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πελτασταὶ, ἔξω γενόμενοι τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος, ἐπορεύοντο· οἱ δὲ πολέμιοι, ὡς εἶ-

---

" impedimento sunt quominus " jam *isthic* simus, quo jam " dudum properamus: hos, si " quo modo possimus, vel cru- " dos devoremus oportet."

Posteaquam suis quique locis constiterunt, ac rectas sibi instituerant cohortes, gravis armaturae cohortes octoginta circiter fuere, *cum* quaelibet cohors centenis fere *militibus constaret:* peltastas vero et sagittarios trifariam disposuerunt, alios extra sinistrum *cornu*, alios extra dextrum, alios *acie* media; singulis in partibus fere sexcentos. Deinde *diis* vota nuncuparent *milites* edixere duces; ac vota ubi nuncupassent et paeana cecinissent iter pergebant. Et Cherisophus atque Xenophon quique cum ipsis erant peltastae *ita* pergebant, *ut* extra hostium

δον αὐτοὺς, ἀντιπορεύονται· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον, διεσπάσθησαν, καὶ πολὺ τῆς ἑαυτῶν φάλαγγος ἐν τῷ μέσῳ κενὸν ἐποίησαν. Ἰδόντες δὲ αὐτοὺς διαχάζοντας οἱ κατὰ τὸ Ἀρκαδικὸν πελτασταὶ, ὧν ἦρχεν Αἰσχίνης ὁ Ἀκαρνὰν, νομίσαντες φεύγειν, ἀνὰ κράτος ἔθεον· καὶ οὗτοι πρῶτοι ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβαίνουσι· συνεφείπετο δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ Ἀρκαδικὸν ὁπλιτικὸν, ὧν ἦρχε Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος. Οἱ δὲ πολέμιοι, ἐπεὶ ἤρξαντο θεῖν, οὐκέτι ἔστησαν, ἀλλὰ φυγῇ ἄλλος ἄλλῃ ἐτράπετο. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἀναβάντες ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν πολλαῖς κώμαις καὶ τὰ ἐπιτήδεια πολλὰ ἐχούσαις. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν ἦν, ὅ, τι καὶ ἐθαύμασαν· τὰ δὲ

---

essent phalangem. Hostes autem, eos ubi vidissent, contra perrexere. et partim *latus* dextrum, partim sinistrum versus erant distracti, atque *adeo* mediam ipsorum aciem magna ex parte vacuam reliquerunt. Eos cum peltastae, *qui* Arcadico *erant* in *agmine*, quibus*que* Aeschines Acarnan praeerat, intervallo relictos conspexissent, rati *homines* fugere, totis viribus currebant: atque hi primi in montem adscendunt: subsequebantur hos gravis etiam armaturae milites Arcadici, quibus Cleanor Orchomenius praeerat. At hostes, postquam currere coeperunt *illi*, non constiterunt amplius, sed alius alio fuga elapsi sunt. Graeci cum adscendissent, multis in vicis castra locarunt, atque *his sane* commeatus copia abundantibus. Et in caeteris quidem nihil

σμήνη πολλὰ ἦν αὐτόθι, καὶ τῶν κηρίων ὅσοι ἔφαγον τῶν στρατιωτῶν, πάντες ἄφρονές τε ἐγίγνοντο, καὶ ἤμουν, καὶ κάτω διεχώρει αὐτοῖς, καὶ ὀρθὸς οὐδεὶς ἐδύνατο ἵστασθαι· ἀλλ' οἱ μὲν ὀλίγον ἐδηδοκότες, σφόδρα μεθύουσιν ἐῴκεσαν· οἱ δὲ πολὺ, μαινομένοις· οἱ δὲ καὶ ἀποθνήσκουσιν. Ἔκειντο δὲ οὕτω πολλοὶ, ὥσπερ τροπῆς γεγενημένης, καὶ πολλὴ ἦν ἡ ἀθυμία. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀπέθανε μὲν οὐδεὶς, ἀμφὶ δὲ τὴν αὐτήν που ὥραν ἀνεφρόνουν· τρίτῃ δὲ καὶ τετάρτῃ ἀνίσταντο, ὥσπερ ἐκ φαρμακοποσίας.

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν δύο σταθμοὺς, ἑπτὰ παρασάγγας, καὶ ἦλθον ἐπὶ θάλατταν, εἰς Τραπεζοῦντα, πόλιν Ἑλληνίδα οἰκουμένην, ἐν

---

erat, quod mirati sunt: verum alvearia illic erant multa, et de favis quotquot ex militibus comedebant, omnes et amentes fiebant, et vomebant, et ipsis egerebatur infra, et rectus stare nemo potuit: sed qui paulum ederant, valde ebriis erant similes; qui multum, furentibus: nonnulli, etiam morientibus. Jacebant autem ita multi, quasi cum in fugam versi fuissent, et magna erat *militum* tristitia. Postridie nemo quidem mortuus erat, sed eadem fere hora mentis *rursum* compotes fiebant: die tertio et quarto surgebant, velut ex medicamenti haustu.

Inde castris binis, parasangas septem progressi sunt, et ad mare transiverunt, in Trapezuntem, urbem Graecam incolis frequentem, ad Pontum Eux-

τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, Σινωπέων ἀποικίαν, ἐν τῇ Κόλχων χώρᾳ. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἀμφὶ τὰς τριάκοντα, ἐν ταῖς τῶν Κόλχων κώμαις· καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι ἐλῄζοντο τὴν Κολχίδα. Ἀγορὰν δὲ παρεῖχον [ἐν] τῷ στρατοπέδῳ Τραπεζούντιοι, καὶ ἐδέξαντό τε τοὺς Ἕλληνας καὶ ξένια ἔδοσαν, βοῦς καὶ ἄλφιτα καὶ οἶνον. Συνδιεπράττοντο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν πλησίον Κόλχων, τῶν ἐν τῷ πεδίῳ μάλιστα οἰκούντων· καὶ ξένια καὶ παρ' ἐκείνων ἦλθον [πλέον, βόες. Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν θυσίαν, ἣν εὔξαντο, παρεσκευάζοντο· ἦλθον δὲ αὐτοῖς ἱκανοὶ] βόες ἀποθῦσαι τῷ Διὶ τῷ Σωτῆρι καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἡγεμόσυνα· καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ θεοῖς, ἃ εὔξαντο. Ἐποίησαν

xinum, coloniam Sinopensium, in Colchorum regione *sitam*. Hic dies circiter triginta commorati sunt, Colchorum in vicis: atque hinc factis incursionibus praedas e Colchide agebant. Forum in exercitu *rerum venalium* Trapezuntii praebebant, Graecosque tum exceperunt, tum *munera iis* hospitalia donarunt, boves et farinam et vinum. *Cum iis* etiam pro Colchis finitimis, qui maxima ex parte habitabant in planitie, transigebant: quin et ab illis *munera* hospitalia venerunt plura, boves. Postea sacrificium, quod voverant, parabant: ac boves ad eos adlati sunt, qui sufficerent sacrificiis Jovi Servatori, et Herculi faciendis, quod *felici* eos itinere duxissent; aliis item diis, quae voverant. Praeterea

δὲ καὶ ἀγῶνα γυμνικὸν ἐν τῷ ὄρει, ἔνθαπερ ἐσκήνουν· εἵλοντο δὲ Δρακόντιον Σπαρτιάτην (ὃς ἔφυγε παῖς ἔτι ὢν οἴκοθεν, παῖδα ἄκων κατακτανὼν, ξυήλῃ πατάξας) δρόμου τε ἐπιμεληθῆναι καὶ τοῦ ἀγῶνος προστατῆσαι.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ θυσία ἐγένετο, τὰ δέρματα παρέδοσαν τῷ Δρακοντίῳ, καὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευον, ὅπου τὸν δρόμον πεποιηκὼς εἴη. Ὁ δὲ, δείξας, ὅπου παρεστηκότες ἐτύγχανον, Οὗτος ὁ λόφος, ἔφη, κάλλιστος τρέχειν, ὅπου ἂν τις βούληται. Πῶς οὖν, ἔφασαν, δυνήσονται παλαίειν ἐν σκληρῷ καὶ δασεῖ οὕτω; Ὁ δὲ εἶπε· Μᾶλλόν τι ἀνιάσεται ὁ καταπεσών. Ἠγωνίζοντο δὲ παῖδες μὲν στάδιον τῶν αἰχμαλώτων οἱ πλεῖστοι, δόλιχον

---

certamen gymnicum illo in monte instituerunt, ubi tabernacula posuerant: Dracontium vero Spartiatem (qui puer *adhuc* domo fugerat, quod puerum, quem gladiolo percusserat *Laconico*, imprudens interfecerat) legerunt ut curam curriculi haberet, et certamini praeesset.

Posteaquam facta fuerant sacrificia, Dracontio pelles tradiderunt, ac duceret *eo* hortabantur, ubi curriculum designasset. Ille vero locum, in quo forte constiterant, monstrans, Hic collis, inquit, ad currendum aptissimus *est*, quacunque quis *currere* voluerit. *At qui* tandem poterunt, aiebant *illi*, tam aspero et *arboribus* denso loco luctari? Is *utique*, ait illle, qui collapsus fuerit, vehementiori quodam dolo-

δὲ Κρῆτες πλείους ἢ ἑξήκοντα ἔθεον· πάλην δὲ, καὶ πυγμὴν, καὶ παγκράτιον ἕτεροι· καὶ καλὴ θέα ἐγένετο· πολλοὶ γὰρ κατέβησαν, καὶ, ἅτε θεωμένων τῶν ἑταίρων, πολλὴ φιλονεικία ἐγίγνετο. Ἔθεον δὲ καὶ ἵπποι· καὶ ἔδει αὐτοὺς, κατὰ τοῦ πρανοῦς ἐλάσαντας, ἐν τῇ θαλάττῃ ἀναστρέψαντας πάλιν ἄνω πρὸς τὸν βωμὸν ἥκειν. Καὶ κάτω μὲν οἱ πολλοὶ ἐκυλινδοῦντο· ἄνω δὲ πρὸς τὸ ἰσχυρῶς ὄρθιον μόλις βάδην ἐπορεύοντο οἱ ἵπποι. Ἔνθα πολλὴ κραυγὴ καὶ γέλως καὶ παρακέλευσις ἐγίγνετο αὐτῶν.

---

re adficietur. Et certarunt quidem in stadio pueri *de* captivorum *numero* plurimi, dolichum Cretenses plures quam sexaginta currebant; lucta, et pugilatu, et pancratio *sese exercebant* alii: et spectaculum *sane* pulchrum erat; nam multi *in certamen* descendebant, et, quippe quod *eos* spectarent sodales, magna erat aemulatio. Currebant etiam equi; atque eos *primum* agitare per declivia *collis* ad mare usque oportebat *equites*, rursusque sursum convertere, *et sic demum* ad aram venire. Ac deorsum quidem plerique devolvebantur; sursum vero ad *locum* valde arduum vix lento gradu equi pergebant. Erat hic eorum ingens clamor, et risus, et cohortatio.

FINIS TOMI QUARTI.